

బేదాంతగ్రంథములు.

	ప్రతి 1-3 ద్వి. అ.	
అద్వైతసంగ్రహము, తెనుగువచనము	...	0 2
అత్తబోధము, సాంధ్రటిక	...	0 6
అనందలహరి, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0 6
అవరోక్షానుభూతి	...	0 6
అద్వైతపంచరత్నములు	...	0 3
అద్వైతోపదేశపంచరత్నములు	...	0 3
అష్టాత్తరశతోపనిషత్తులు, మూలము	...	8 0
అత్తపూజ, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0 2
అత్తవిద్యావిలాసము	...	0 6
అత్తనాత్మవివేకము	...	0 6
పంచదశీప్రకరణము, నవ్యాఖ్యానాంధ్రటికాతాత్పర్యసహితము	అచ్చు	
విచారచంద్రోదయము, వచనము	...	0 10
వేదాంతస్తోత్రపంచకము, తాత్పర్యసహితము	...	0 4
శ్రీవిద్యారణ్యకృతజీవన్ముక్తిప్రకాశిక, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	3 6
శివగీతా, సాంధ్రతాత్పర్యము, చిన్ననైజా	...	1 6
సదాముక్తిమార్గార్థము, సాంధ్రతాత్పర్యము, చిన్ననైజా	...	0 10
రామగీతా	...	0 8
సనత్కుజాతీయము, సటిక	...	0 0
శాంతివిలాసము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0 8
బ్రహ్మసూత్రములు, మూలము	...	0 8
,, తెనుగువచనము	...	12 0
,, శంకరభాష్యము	...	10 0
భగవద్గీతలు, మూలముమాత్రము	...	0 8
,, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	1 12
,, అనిబిసెంటుగారి ఇంగ్లీషు తర్జుమా	...	0 10
,, శ్రీరామచంద్రసరస్వతీకృత ఆంధ్రటికాతాత్పర్యవివరణ సహితము	...	6 0

ప్రతి 1-కి యు. అ.

సౌందర్యలహరి, ఆంధ్ర టీకాతాత్పర్యము	...	0	8
హతయోగప్రదీపిక	...	3	0
శంకరవిజయము, సవ్యాఖ్యానము	...	2	8
భక్తివలనముక్తి	...	0	1
భగవద్గీతాసారసంక్షిప్తము	...	0	2
ఉత్తరగీతా, సటీక, చిన్ననైజా	...	1	0
వైష్ణవర్యసిద్ధి, సురేశ్వరాచార్యకృతము, ఆంధ్ర టీకాతాత్పర్యము	...	5	0
పంచీకరణము, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	3
,, తెనుగువచనము	...	0	3
భగవద్గీత, శంకరభాష్యము	...	2	8
వాసుదేవమననము, తెనుగువచనము	...	1	0

వైద్యగ్రంథములు.

అనుపానమంజరి	...	0	12
అజీర్ణమంజరి	...	0	4
అష్టాంగహృదయము, సూత్రస్థానము	I	...	6 0
డిటా చికిత్సాకల్పస్థానములు	II	...	5 0
డిటా శారీర నిదానస్థానములు	III	...	3 8
డిటా ఉత్తరస్థానము	IV	...	6 0
చరకసంహిత, సూత్రస్థానము	I	...	6 0
,, శారీర, ఇంద్రియ, నిదాన, విమానస్థానములు	II	...	5 0
,, చికిత్సాస్థానములు	III	...	8 0
,, సిద్ధి - కల్పస్థానములు	IV	...	3 8
భేషజకల్పము, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	0	8
దేహతత్త్వనిర్ణయము	...	0	6

ప్రతి 1-కి యు. అ.

నాడిజ్ఞానము	...	0	4
మహూచికము (Small-Pox)	...	0	4
వైద్యశత్రాజ్ఞోక్తి	...	0	6
కాలజ్ఞానము, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	4
రావణమహారతం త్రము	...	0	6
చక్రదత్త	...	4	0
శ్శుతతరంగము	...	1	4
చికిత్సాసారము	...	2	8
రసప్రదీపిక, పద్యకావ్యము, ఆంధ్ర తాత్పర్యసహితము	...	0	12
రాజమార్తాండము	...	0	10
లోలంబరాజీయము, సవైద్యజీవనము,,	...	0	12
వోమియోపతి గృహవైద్యము	...	1	0
వస్తుగుణమహోదధి, తెనుగువచనము	...	6	0
మంధ్యాతం త్రము, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	0	8
వృక్షాయుర్వేదము	...	0	6
సహజీవపశువైద్యశాస్త్రము, తాత్పర్యము	...	0	6
సర్వాపధిగుణకల్పము	...	2	8
కార్ణధరసంహిత, క్రొత్తకూర్పు	...	5	8
కార్ణధరకృత త్రిశతి	...	0	8
మశ్రుతకారీరము	...	2	8
షడ్రసనిఘంటువు, అభిధానరత్నమాల	...	0	12
మూలికాచికిత్స, డా॥ వరదప్ప నాయుడు	...	1	4
మాధవనిదానము, ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానము	...	4	8

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

292, ఎన్ ట్ల నేడ్, మదరాసు.

శ్రీ గ స్తు

శ్రీమద్రామాయణాంతర్గత
కీర్తిష్కంధాకాండము
అంధ్రతత్పర్యనహితము.

చెన్నపురి:

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్ వారిచే.

బ్రకటితము.

1925

All Rights Reserved.

PRINTED
AT THE 'VAVILLA' PRESS,
MADRAS—1925.

శ్రీరామాయణ కీర్తిస్తోత్రా కాండపల శ్రుతిః.

సుగ్రీవసఖ్య మారభ్య యావద్వాల్సిషూదనమ్,
 శ్రుత్వా విజయ మాప్నోతి ముచ్యతే భారదోషతః.
 దణ్డాదన్యం నపశ్యామి త్యత్రైకానశ మక్షరమ్,
 శ్రుత్వా మర్త్య స్వప్రకాశో లక్ష్మీలోక మవాప్నుయాత్.
 అభిషేకఞ్చ రామేణ రుమాయాః ప్రాప్తి ముత్తమామ్,
 సుగ్రీవస్య జయం శ్రుత్వా రాజ్యలాభ మవాప్నుయాత్.
 వాక్య మాత్మహితం చైవ త్యత్ర దావదశస్థకమ్,
 శ్రుత్వా రామ ప్రసాదేన సోమృతత్వ మవాప్నుయాత్.
 కీర్తింధాకాండపతనా త్తదర్థశ్రవణాదపి,
 సర్వదా సర్వలోకేషు కామచారో భవేన్నరః.

ప్లూతాదీనాం సర్వేషాం శ్రీరామాయణపారాయణాదా
 కర్తవ్యపూజావిధానమ్.

ఆచమ్య, ప్రాణనాయమ్య, మ మోపాత్త....శుభేశో
 భనే ముహూర్తే అస్యాం శుభతిథౌ శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రు
 ఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర దేవతా ప్రీత్యర్థం యావ
 చ్చుక్తిధ్యానావాహనాదిషోడశోపచారపూజాం కరిష్యే. ఆదా
 నిర్వోఘ్నేన పరిసమాప్త్యర్థం గణాధిపతిపూజాం కరిష్యే. తదం
 గణేన కలశపూజాం కరిష్యే. కలశపూజాం గణపతిపూజాంచ
 కృత్వా, వై దేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంట
 పే ముద్భేలుష్పక మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్,

అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం
వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్.
తత స్త్రీమతోక్తోపరిశ్రీరామధ్యానావాహనాదినై వేద్యాం
తపూజావిధేయా. శ్రీరామచంద్ర దేవతాభ్యాం నమః. ధ్యానా
వాహనాదిషోడశోపచారపూజాం చ కృత్వా.

శ్రీమద్రామాయణపారాయణారంభ క్రమః.

సద్గురుసకాశా ల్లభోపదేశోవత్స్యమాణరీత్యాశ్రీరామా
యణపారాయణం కుర్యాత్ - దేశకాలా సంకీర్త్యః—

అస్య శ్రీరామాయణమహామంత్రస్య వాల్మీకి ర్భగ
వాఁఁముషీ - అనుష్టు ప్పందః-శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్న
హనుమత్సమేతశ్రీరామచంద్రో దేవతా - రాం బీజం - శ్రీం
శక్తిః-నుం కీలకం - మమ శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహను
మత్సమేతశ్రీరామచంద్రప్రసాదసిద్ధ్యర్థే పారాయణజపే విని
యోగః-రాం అంగుష్ఠాభ్యాన్నమః - రీం త్జనీభ్యాం స్వాహా.
రూం మధ్యమాభ్యాం వషట్-రైం అనామికాభ్యాం హుం-
రౌం కనిష్ఠికాభ్యాం వౌషట్-రః కరతఃకరపృష్ఠాభ్యాం ఫట్-
రాం హృదయాయ నమః-రీం శిరసే స్వాహా - రూం శిఖాయై
వషట్-రైం కవచాయ హుం-రౌం నేత్రత్రయాయ వౌషట్-
రః అస్త్రాయ ఫట్. లోకత్రయేణ దిగ్బంధః. ధ్యానం.—
కాలాంభోధరకాంతికాంత మనిశం వీరాసనాధ్యాసినం
ముద్రాం జ్ఞానమయీం దధాన మపరం హస్తాంబుజంజానుని,
సీతాంపార్శ్వగతాం సరోదుహకరాం విద్యున్నిభాం రాఘవం
వశ్యంతం మకుటాంగదాదివివిధాకల్పౌజ్జ్వలాంగం భజే.

అథ మానసికపూజా.

లం పృథివ్యాత్మనే శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే గంధం
సమర్పయామి-హం ఆకాశాత్మనే శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే
పుష్పం సమర్పయామి - యం వాయ్వాత్మనే శ్రీరామచంద్ర
పరబ్రహ్మణే ధూపమాఘ్నిషయామి - రం అగ్నిత్మనే శ్రీ
రామచంద్రపరబ్రహ్మణే దీపం దర్శయామి-వం అమృతాత్మనే
శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే అమృతోపహారం సమర్పయామి-
సం సర్వాత్మనే శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే సర్వోపచారపూజా
సమర్పయామి-ఇతి మానసికపూజా.

మూలమంత్రః — ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో
దాశరథి ర్యది, పౌరుషే చా ప్రతివ్యంధవశ్చరై సంజహి రావణిమ్.

ఇతి యథాశక్తి జపిత్యా శ్రీరామాయణపారాయణం
కుర్యాత్. అనంతరం పునః ధ్యానం మానసికపూజాం హృద
యాదిన్యాసం చ కుర్యాత్. లోకత్రయేణ దిగ్విమోక్షః.
గుహ్యతిగుహ్యగోప్తా త్వం గృహా నాన్తత్కృతం జపం,
సిద్ధి ర్భవతు మే దేవ! త్వత్ప్రసాదా ద్రఘూదప్సహ!

శ్రీవైష్ణవానాం

శ్రీమద్రామాయణపఠనోపక్రమానుసంధేయక్రమః.

ప్రథమతః 'శ్రీశైలేశే' త్యాది సప్తసంప్రదాయనిర్వాహ
కాచార్యానుసంధానం, తతః 'లక్ష్మీనాథే' త్యారభ్య 'ప్రణతో
ఽస్తి నిత్య' మిత్యంతం, అనంతరం శ్రీశైలపూర్ణవిషయం, 'వితా
మహా' న్యేతి శ్లోకమారభ్య శ్రీభాష్యకారప్రభృతిసాహిత్యప
ర్యంతవిషయా స్సంప్రదాయకశ్లోకాలనుసంధేయా. యదాపి

శ్రీధరాదిస్వాచార్యపర్యంతాః ప్రతివ్యక్తిశ్లోకా అనుసంధేయాః. తతః. —

కూజంతం రామ రామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,

అరుహ్య కవితాశౌఖ్యం వందే వాల్మీకికోకిలమ్.

వాల్మీకే ద్దునిసింహస్య కవితావనచారిణః,

శృణ్వే రామకథానాదం శోనయాతి పరాం గతిమ్.

యః పిబే సతతం రామచరితామృతసాగరమ్,

అత్యుత్తమం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషమ్.

గోష్పదీకృతవారాశిం మళికీకృతరాక్షసమ్,

రామాయణమహామాలారక్షం వందే నిలాత్మజమ్.

అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాథనమ్,

కపీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరమ్.

మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం నరి

ష్ఠమ్, వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం

శిరసా నమామి.

ఉల్లంఘ్యసింధో స్ఫులిలం సలీలం యశ్శోకపహ్నిం జనకాత్మజా

యాః, ఆదాయ తేనైవ దదాహ లంకాం నమామి తం ప్రాం

జలిరాంజనేయమ్.

అంజనేయ మతిపాటలాననం కాంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్,

పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననందనమ్.

యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్రతత్రకృతమస్తకాంజలిమ్,

బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమతరాక్షసాంతకమ్.

వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,

వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా.

త దుషగతసమాససంధియోగం సమమధురాపనతార్థవాక్య
బద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామ
యధ్వమ్. శ్రీరాఘవం దశరథాత్మజ మప్రమేయం సీతావతిం
రఘుకులాన్వయరత్నదీపమ్, ఆజానుబాహు మరవిందదళాయ
తాశ్చం రామం నిశాచరవినాశకరం నమామి.

వై దేహీసహితం సురద్రుమళలే హైమే మహామంటపే
మధ్యేవుష్పక మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్,
అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరమ్
వ్యాఖ్యాంతం ఛరతాదిభిః పరిశృతం రామంభజేశ్యామలమ్.
తతో యథాశక్తి శ్రీకోశోపరి భగవదారాధనంక ర్తవ్యమ్.

పారాయణసమాపనక్రమః.

ఏవ మేత త్పురావృత్త మాఖ్యానం భద్ర మస్తు వః,
ప్రవాహిత విస్తృతం బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతామ్.
లాభ స్తేషాం జయ స్తేషాం కుతి స్తేషాం పరాభవః,
యేషా మిందీవరశ్యామో హృదయే సుప్రతిష్ఠితః.
కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ,
దేశోఽయం ఊభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః.
కావేరీ సర్ధతాం కాలే కాలే వర్షతు వాసవః,
శ్రీరంగనాథో జయతు శ్రీరంగశ్రీ శ్చ వర్ధతామ్.
స్వస్తిప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాన్వాయేనమార్గేణమహిం
మహిశాః, గో బ్రాహ్మణేభ్యః శ్శుభ మస్తు నిత్యం లోకాస్సమ
ప్తా స్సుఖినో భవంతు.
మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణాబ్ధయే,
చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళమ్.

వేదవేదాంతవేద్యాయ మేఘశ్యామలమూర్తయే,
 పుంసాం మోహనరూపాయ పుణ్యశ్లోకాయ మంగళమ్.
 విశ్వామిత్రాంతరంగాయ మిథిలానగరీపతే,
 భాగ్యానాం పరిపాకాయ భవ్యరూపాయ మంగళమ్.
 పితృభక్తాయ సతతం భాశృభి స్సహ సీతయా,
 నందితాఖిలలోకాయ రామభద్రాయ మంగళమ్.
 తృక్తనా కేతవాసాయ చిత్రకూటవిహారిణే,
 నేవ్యాయ సర్వయశినాం ధీరోదారాయ మంగళమ్.
 సౌమిత్రిణా చ జానక్యా చాపబాణాసిధారిణే,
 సంసేవ్యాయ సదా భక్త్యా న్వయినే మమ మంగళమ్.
 దండకారణ్యవాసాయ ఖండితామృతశ్రవే,
 గృధ్రరాజాయ భక్తాయ ముక్తిదాయాస్తు మంగళమ్.
 సాదరం శబరీదత్తఫలమూలాభిలాషిణే,
 సౌలభ్యపరిపూర్ణాయ సత్త్వోద్భిక్తాయ మంగళమ్.
 హనుమత్సమవేతాయ హరిసాధ్వదాయినే,
 వాలిప్రమథనా యాస్తు మహాధీరా మంగళమ్.
 శ్రీమతే రఘువీరాయ సేతుల్లంఘితసింధవే,
 జితరాక్షసరాజాయ రణధీరాయ మంగళమ్.
 ఆసాద్య నగరీం దివ్యా మభిషిక్తాయ సీతయా,
 రాజాధిరాజరాజాయ రామభద్రాయ మంగళమ్.
 మంగళాశాసనపరై ర్నదాచార్యపురోగమైః,
 సరై వశ్చ పూర్వై రాచారై సుతకృతాయాస్తు మంగళమ్.
 తతః పితామహ స్యే త్యారభ్య స్వాచార్యాంతాశ్చోకా అను
 సంధేయాః.

శ్రీస్తార్తమధ్యాదీనాం శ్రీమద్రామాయణ
పఠనోపక్రమానుసంధేయక్రమః.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్,
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయే త్వరవిఘ్నోపశాంతయే.
వాగీశాద్వా స్సుమనస స్పర్వాధానా ముపక్రమే,
యం నత్వా కృతకృత్యా స్సుప్తి స్తన్నమామి గజాననమ్.
తతః శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యాది గురువరంసరానుసంధేయా.
దోర్భిర్యక్తాచతుర్భిస్సృటికమణిమయామక్షమాలాందధానా
మాస్తే నైకేన చక్షుం సిశ మపి చ శుకం పుస్తకం చాపరేణ,
భాసానుమేరుకేంభస్సృటికమణివిభా భాసమానానసమానా
సా మే వాద్దేవ కేయం నివసతు వననే సర్వదా సుప్రసన్నా.
కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం పందే వాల్మీకికోకిలమ్,
వాల్మీకే స్తునిసింహస్య కవితాగ్రచారిణః,
శృణ్వే రామకథానాదం కో నయూతీ సరాం గతిమ్.
యః పిబత్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్,
అత్యుత్తమం మునిం పందే స్థాచేతస మకల్పవమ్.
గోష్పదీకృతవాచాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్,
రామాయణమహిమాలారత్నం పందే నిలాత్మజమ్.
అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్,
కపీశ మక్షహంతారం పందే లంకాధ్యయంకరమ్.
ఉల్లింఘ్య సింధో స్ఫులిలం సలీలం య శ్శోకవహ్నిం జనకాత్మ
జాయాః, ఆదాయ లేనైవ వదాహ లంకాం నమామి తం
ప్రాంజలి రాంజనేయమ్.

అంజనేయ మతిపాటలాననం కాంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్,
 పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి హమాననం నమః.
 యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్రతత్ర కృతమస్తకాంజలిమ్,
 బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతీంససుతరాక్షసాంతకమ్.
 మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం నరి
 వ్యమ్, వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం
 శిరసా నమామి.

యః కర్ణాంజలిసంపుటై రహరహ స్సమ్యక్ పిబ త్యాసరా
 ద్వాస్త్రీకే ర్వదనారవిందగళితం రామాయణాభ్యం మధు,
 జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణై రత్యస్తసోపద్రవం
 సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా స్విష్టాకి సుం శాశ్వతమ్.
 తదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్య
 బద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశరథసత్పదధం స శామ
 యధ్వమ్

వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ,
 పునాతి భవనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ.

శ్లోక సారసమాక్షిర్ణం సర్గకల్లోలసంకులమ్,
 కాండగ్రహమహామీనం పందే రామాయణార్ణవమ్.
 వేదవేద్యే వరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
 వేదః ప్రాచేతసా దాసీత్ నామో ద్రామాయణాత్మనా.

పై దేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంటపే
 మధ్యేపుష్పక మాసనే మణిమయే పీఠాసనే సుస్థితమ్,
 లక్ష్మీ వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పమ్
 వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామంభజే శ్యామలమ్.

వామే భూమిసుతా పురశ్చ హనుమా న్పశ్చ త్సుమిత్రానుత.
 శ్శత్రుఘ్నో భరతశ్చ పార్శ్వపథయో ర్వాయావదికోణేషుచ,
 నుగ్రీవశ్చ విభీషణశ్చ యువరాట్ తారానుతో బాంబవా
 న్నధ్యే నీలసరోజకోమలరుచిం రామం భజే శ్యామలమ్.
 నమోఽస్తు రామాయ సలత్క్షణాయ దేవ్యైచ తస్యై జనకా
 త్తజాయై, నమోఽస్తు రుద్రేంద్రయమానిలేభ్యో నమోఽస్తు
 చంద్రార్కమరుద్దణేభ్యః.
 తతః శ్రీకోశోపరి శ్రీరామావాహనాది నైవేద్యాంతపూజా
 విధేయా. పారాయణావసానే చ పునఃపూజా కర్తవ్యా.

పారాయణసమాపనసమయానుసంధ్యుక్తమః.

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మార్గేణ
 మహీం మహీశాః, గోబ్రహ్మణేభ్యః శుభమస్తు నిత్యం లోకా
 స్సమస్తా సుఖినో భవంతు.
 కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ,
 దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః.
 అవుత్రాః పుత్రిణ స్సంతు పుత్రిణ స్సంతు పౌత్రిణః,
 అథనా స్సథనా స్సంతు జీవంతు శరదాం శతమ్.
 చరిణం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్,
 ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్.
 శృణ్వో న్రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పద మేవ వా,
 స యాతి బ్రహ్మణ స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా.
 రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధనే,
 రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాఃపతయే నమః,
 య న్నంగళం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమస్కృతే,

వృత్రనాశే సమభవ త్త త్తే భవతు మంగళమ్.
 య స్తంగళం సువర్ణస్య వినతాఽకల్పయ త్పురా,
 అమృతం ప్రార్థయానస్య త త్తే భవతు మంగళమ్.
 మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణాత్మనే,
 చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళమ్.
 అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ ఘృతో వజ్రధరస్య యత్,
 అదితిర్మంగళం ప్రదా త్త త్తే భవతు మంగళమ్.
 త్రీ నివృక్రమాన్ ప్రక్రమతో విష్ణో రమిత భజనః,
 య దాసీ స్తంగళం రామ! త త్తే భవతు మంగళమ్.
 ఋతవ సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశ శ్చ తే,
 మంగళాని మహాబాహూ! దిశంతు తవ సర్వదా.
 కాయేన వాచా మనసేంద్రియై ర్వా బుధ్ధ్యాఽఽత్మనావాప్నో
 కృతే స్వస్థావాత్, కరోమి యద్య త్సకలం పరస్మై నారాయ
 ణాయేతి సమర్పయామి.

శ్రీ గాయత్రీ రామాయణమ్.

తపస్సాన్విధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విహం పరమ్,
 నారదం పరివప్రచ్ఛ వాల్మీకి ర్ద్వనిపుంగవమ్. ౧
 స హత్వా రాక్షసాన్ సర్వాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రఘునందనః,
 ఋషిభిః పూజిత స్సమ్యక్ గృభేంద్రో విజయీ పుగా. ౨
 విశ్వామిత్ర స్స ధర్మాత్మా శ్రుత్వా జనక భాషితమ్,
 వత్స రామ ధనుః పశ్య ఇతి రాఘవ మబ్రవీత్. ౩
 తుష్టా వాస్య తదా పంశం ప్రవిశ్య స విశాంపతేః,
 శయనీయం సరేంద్రస్య తదాసాద్య వ్యతిష్ఠత్. ౪
 పనవాసం హి సంఖ్యాయ వాసాం స్యాథరణాని చ,

భర్తార మనుగచ్ఛంత్యై నీలామై శ్వశురో దదా. ౧
 రాజా సత్యం చ ధర్మం చ రాజా కులవతాం కులమ్,
 రాజా మాతా పితా చైవ రాజా హితకరో నృణామ్. ౨
 నిరీత్య స ముహూర్తం తు దదర్శ భరతో గురుమ్,
 ఉటజే రామ మాసీనం బటావల్కలధారిణమ్. ౩
 యది బుద్ధిః కృతా ద్రష్టు మగస్త్యం తం మహామునిమ్,
 అద్యైవ గమనే బుద్ధిం రోచయస్య మహాయశాః. ౪
 భరత స్యాద్యపుత్రస్య శ్వశ్రూణాం మమ చ ప్రభో,
 మృగరూప మిదం వృక్తం విస్మయం జనయిష్యతి. ౫
 గచ్ఛ శీఘ్ర మితో రామ సుగ్రీవం తం మహాబలమ్,
 పయస్యం తం కురు క్షీప్ర మితో గత్వాఽద్య రాఘవ. ౧౦
 దేశకాతా ప్రతీక్షస్వ క్షమమాణః ప్రియాప్రియే,
 సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవపశగో భవ. ౧౧
 వంద్యాస్తేషు తపస్విధ్వాస్తపసా వీతకల్మషాః,
 వ్రష్టవ్యాశ్చాపి సీతాయాః ప్రవృత్తిం వినయాన్వితైః. ౧౨
 స నిర్జిత్య పురీం శ్రేష్ఠాం లంకాం తాం కామరూపిణీమ్,
 విక్రమేణ మహాతేజా హనుమాన్ మారుతాత్కజః. ౧౩
 ధన్యా దేవా సుగంధర్వా సిద్ధా శ్చ పరమర్షయః,
 మమ పశ్యంతి యే నాథం రామం రాజీవలోచనమ్. ౧౪
 మంగళాభిముఖ తస్య సా తదాసీత్ క్షహాకపేః,
 ఉపతథీ విశాలాక్షీ ప్రయతా హవ్యవాహనమ్. ౧౫
 హితం మహార్థం మృదుపూర్వసంహితం వ్యతీతకాలాయతి
 సంప్రతిక్షమమ్, నిశమ్య తద్వాక్య ముపస్థితజ్వరః ప్రసంగవా
 నుత్తర మేత దబ్రవీత్. ౧౬

ధర్మాత్మా రక్షసాం శ్రేష్ఠ స్సంప్రాప్తోఽయం విః షణః,
 లంకై శ్వర్యం ధ్రువం శ్రీమా నయం ప్రాప్నో త్యకంబకమ్.
 యో వజ్రపాతాశనిసన్నిపాతా న్న చుక్షుభే నా చచాలరా
 జా, స రామబాణాభిహతో భృశార్త శ్చచాల చాపం చ
 ముమోచ వీరః. ౧౮

యస్య విక్రమ మాసాద్య రాక్షసా నిధనం గతాః,
 తం మన్యే రాఘవం వీరం నారాయణ మనామయమ్. ౧౯
 స తే దదృశిరే రామం దహంత మరివాహినీమ్,
 మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాంధర్వేణ మహాతనా. ౨౦
 ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ,
 బద్ధాంజలిపుటా చేద మువా చాగ్నిసమీపతః. ౨౧

చలనా త్వర్వతేంద్రస్య గణా దేవాశ్చ కంపితాః,
 చచాల పార్వతీ చాపి తదాశ్లిష్టా మహేశ్వరమ్. ౨౨
 దారాః పుత్రాః పురం రాష్ట్రం భోగాచ్చావసభాజనమ్,
 సర్వమే వావిభక్తం నో భవిష్యతి హరీశ్వర. ౨౩

యా మేవ రాత్రిం శత్రుఘ్నః వర్ణశాలాం సనూవిశత్,
 తా మేవ రాత్రిం సీతాఽపి ప్రసూతా దారకద్వయమ్. ౨౪
 ఇదం రామాయణం కృత్స్నం గాయత్రీబీజసంయుతమ్,
 త్రిసంధ్యం యః పఠేన్నిత్యం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౨౫

గాయత్రీరామాయణం సంపూర్ణమ్.

దేవతాప్రార్థనా.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్,
 ప్రసన్నవదనం ధ్యాయే త్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే.

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేదనే,
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాఃపతయే నమః.

వాల్మీకిప్రార్థనా.

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం పంచే వాల్మీకికోకిలం.
వాల్మీ కే ద్దునిసింహస్య కవితావనచారిణః,
శ్రుణ్వ న్రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్.

అంజనేయప్రార్థనా.

అంజనానందనం వీరం జానకీకోకనాశనమ్,
కపిశక్తిమక్షహంతారం పంచే లంకాభయంకరం.
గోష్పదీకృతవారాశిం మళకీకృతరాక్షసం,
రామాయణమహామాలారత్నం పంచేఽనిలాత్మజమ్.
మనోజవం మారుతతుల్యవేగం
జలేంద్రియం బుద్ధిమతాం పరిష్ఠం,
వాతాత్మజం వాసరయాధముఖ్యం
శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి.

శ్రీరామాయణప్రశంసా.

శ్రీమద్భిష్టా తదేవ బీజ మమలం యస్యాఙ్కర శ్చిన్మయః
కాణ్డే సుప్తభి రన్వితోఽతివితతో ఋష్యాలవాలోదితః,
వత్రై స్తత్త్వసహస్రకై స్సువిలసచ్ఛాఖాశతైః పల్లభి
శ్చాత్మప్రాప్తిఫలప్రదో విజయతే రామాయణ స్సప్తస్తరుః.

శ్రీమద్రామాయణే - కిష్కిన్ధాకాండే

ప్రథమ స్కంధః

స తాం పుష్కరణీం గత్వా పశ్యోత్పలఝసాకులామ్,
రామ స్సామిత్రిసహితో విలలా పాకులేన్ద్రియః. ౧
తస్య దృష్ట్యైవ తాం హర్షా దిద్ధియాణి చకమ్పిరే,
స కామవశ మాపన్న స్సామిత్రి మిద మబ్రవీత్. ౨

సామిత్రే! శోభతే పమ్పా వై డూర్యవిమలోదకా,
పుల్లపద్మోత్పలవతీ శోభితా వివిధై ద్ద్రుమైః. ౩

సామిత్రే! పశ్య పమ్పాయాః శాసనం శుభదర్శనమ్,
యత్ర రాజన్తి శైలాభా ద్రుమా సుశిఖరా ఇవ. ౪

మాం తు శోకాభిసంతప్తం మాధవః పీడయన్నివ,
భరతస్య చ దుఃఖేన వై దేహ్యో హరణేన చ. ౫

శోకార్తస్యాపి మే పమ్పా శోభతే చిత్రకావనా,
వ్యవకీర్ణా బహువిధైః పుష్పై శ్శీతోదకా శివా. ౬

శ్రీ రస్తు.

కిష్కింధాకాండ తాత్పర్యము

ఒ క ట వ స ర్గ ము.

ఆ రాముడు లక్షణసహితంబుగా తామరానులకు మత్స్యంబులను నిండియుండు నాపంపాసరస్సును బొంది గుఃఖితుడై విడిపించెను. ౧

ఆపంపాసరస్సును జూడఁగానే రాముడు మొదల సతుష్టఁడయ్యె యంత సీతం దలఁచుకొని యింద్రియంబులు చలింపఁ గామవతుడై లక్షణుం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

లక్షణుడా! పంపాసరస్సు నై దూర్యనుజినింటి స్వచ్ఛమయిన జలము గలదై విడిసించియుండు కమలంబులను నల్లకలుగలును గలదై తీరంబుల నుండు నానావిధఫలవృక్షంబులతో నెంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది చూడుము. ౩

లక్షణుడా! పంపాతీరముననుండు సరస్వాము సుందరముగా నున్నది. అందు వృక్షములు పశ్యతాకారములయి కొమ్మలచే శిఖరములతోఁగూడెన ట్లెంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నవి చూడుము. ౪

భరితుఁ డట్లు మునివేషముదాల్చి కష్టపడుచున్నాఁడే యను గుఃఖము చేతను సీతాపహరణముచేతను బరమదుఃఖితుడనైన సమ్మమాశ్రమము ఈదుః ఖములు మిక్కిలియుఁ బీడించుచునే యున్నవి. ౫

గుఃఖితుడనగు నాకుఁగూడ సుందరములయి యడవులుగలదియు నానావిధపుష్పములతో నొప్పనున్నదియుఁ జల్లనిజలముగలదియు నగు పంపా సరస్సు రమణీయముగా నున్నది. ౬

తేన విక్షిప్తా త్యర్థం ఐవనేన సమస్తతః,
అమీ సంసక్తశ్చాఖ్యా గ్రథితా ఇవ పాదపాః. ౧౬

స ఏవ సుఖసంస్పర్శో వాతి చందనశీతలః,
గన్ధ మభ్యవహా యుణ్యం శ్రమాపనయనోఽనిలః. ౧౭
అమీ పవనవిక్షిప్తా వినదన్తీవ పాదపాః,
షట్పదై రనుకూజన్తో వనేషు మధుగన్ధిషు. ౧౮
గిరిప్రస్థేషు రమ్యేషు పుష్పవద్భి ర్ననోరమైః,
సంసక్తశ్చిఖరా శ్వేతాలా విరాజన్తే మహాద్రుమైః. ౧౯

పుష్పనంభన్నశిఖరా మారుతో జ్ఞేపచచ్ఛలాలాః,
అమీ మధుకరోత్తంసాః ప్రగీతా ఇవ పాదపాః. ౨౦

పుష్పితాగ్రాంస్తు ప జ్యేమా న్కర్ణికారాం త్సమస్తతః,
హాటక ప్రతిసంఘన్నా న్నరా న్పీతావ్బరా నివ. ౨౧
అయం వసన్త సౌమిత్రే! నానావిహగనాదితః,
సీతయా విప్రహీనస్య శోకసన్ద్విపనో మమ. ౨౨

మాం హి శోకసమాక్రాన్తం సంతాపయతి మన్మథః,
హృష్టః ప్రపదమాన శ్చ మా మాహ్వాయతి కోకిలః. ౨౩

ఏవ నత్యూహాకో హృష్టో రమ్యే మహం వసనిర్హరే,
ప్రణదన్తన్మథావిప్తం శోచయిష్యతి లక్ష్మణ! ౨౪

ఆ ట్లతివేగంబున సంతటను వీచుచున్న గాలికి ఈ వృక్షములకాఖా
గ్రములు ఒకదానితో నొకటి కలసి మాలగఁగట్టబడినవివలెఁ దోచు
చున్నవి. ౧౬

ఇదిగో ఈవాయువు స్పర్శమునకు నుఖముగా చందనశీతలమయి రమ
ణీయమగు గంధముగలదై శ్రమమఁ బోగొట్టుచు మందముగా వీచుచున్నది.

మధుగంధముతోఁగూడిన వసంబులందు ఈవృక్షములు వాయువుచేఁ
గదలింపఁబడినవై తేనెటీగలధ్వనులచే నఱచుచున్నట్లున్నవి. ౧౮

పశ్చతములు రమణీయంబులగు శిలలయందు మొలిచి పుష్పంబులతో
నిండియుండు మనోహరంబులైన మహావృక్షంబులచేత శిఖరములు పరస్పర
ము చేరుకొని యొంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ౧౯

ఈవృక్షములు శిఖరములయంగు పుష్పచ్ఛన్నంబులయి గాలివీచుటకుఁ
గదలుచు మధురముగా గాసముచేయు భృంగములు శిఖరములంగలవై యుండు
టవలన నల్లనివెండ్రుకలుగల తలయంగుఁ బుష్పములుదాల్చి తలయాడించుచుఁ
బాడుచుండు గాయకులపగిదిఁ జూపట్టుచున్నవి. ౨౦

చక్కఁగాఁ బుష్పించి కాంచనాభరణధారులును బసపునస్త్రము గట్టు
కొన్న వారలునగు మనుష్యులపగిది నున్నయాకర్షకారవృక్షంబులం జూచుము.

లక్ష్మణుడా! ఈవసంతిర్తువునందు నానావిధపక్షులు మధురముగాఁ
గూయుచుండుటవలన సీతావరహితుడనగు నాకు మిక్కిలియు దుఃఖము
వృద్ధిబొందుచున్నది. ౨౧

మన్మథుడా! దుఃఖితుడనగు నన్నుమిక్కిలియుఁ దపింపఁజేయు
చున్నాడు. కోయిల నేను లొంగిపోవుటకు సంతోషంబునబొంగి విజయ
గర్వంబునఁ గూతలువేయుచు నన్ను ఎగతాళిసేయుచున్నది. ౨౩

లక్ష్మణుడా! ఈసాయంత్రమునందు నీరుకోడి మన్మథతాధితుడనగు
నన్నుఁ జూచి సంతోషంబున సఱచుచు నాకు మఱియు దుఃఖము గలుగఁ
జేయుచున్నది. ౨౪

శ్రుతైవీతస్య పురా శబ్ద మాశ్రమస్థా మమ ప్రియా,
మా మా హూయ ప్రముదితా పరమం ప్రత్యసన్దత. ౨౫

ఏవం విచిత్రాః పతగా నానారావవిరావిణః,
వృక్షగుల్మలతాః పశ్య సమృతన్తి తత స్తతః. ౨౬
విమిశ్రా విహగాః పుష్పి రాత్తవృహాభినన్దితాః,
భృజ్లరాజప్రముదితా సౌమిత్రే! మధురస్వినాః. ౨౭

సత్యూహరతవిక్రన్దేః పుంస్కోకిలరుతై రపి,
స్వనన్తి పాదపా శ్చేమే మమానజ్జప్రదీపనాః. ౨౮
అశోకస్తబకాజ్ఞార ఘటృదస్వననిస్వనాః,
మాం హి పల్లవతామ్రాచ్ఛి ర్యసన్తాగ్నిః ప్రధక్ష్యతి. ౨౯

స హితాం సూక్ష్మపత్మాక్షీం సు కేశీం మృదుభాషిణీమ్,
అపశ్యతో మే సౌమిత్రే! జీవితేఽస్తి ప్రయోజనమ్. ౩౦

అయం హి దయిత స్తస్యాః కాలో రుచిరకాశనః,
కోకిలాకుటసీమాన్తో దయితాయా మమానఘః! ౩౧

మన్మథాఽయాససమ్భూతో వసన్తగుణవర్ధితః,
అయం మాం ధక్ష్యతి యేన్రం శోకాగ్ని ర్నచిరా దివ. ౩౨

అపశ్యత స్తాం దయితాం పశ్యతో రుచిరద్రుమాన్,
మ మాయ మాత్మప్రభవో భూయ స్త్వ ముపయాశ్యతి. ౩౩

మ న్నాశ్రమంబున నుండునప్పుడు నాప్రియురాలు ఈసీరుకోడి
ధ్వని విని సంతోషంబున నన్ను బిలిచి నానావిధక్రీడారసంబులచే బరమ
సంతోషంబు నొందుచుండును.

౨౫

ఇట్లు నానావిధమధురధ్వనులు కూయునట్టి నానావిధములయినప
క్షులు అచ్చటచ్చట వృక్షంబులను పొదలను లతలను జేరుచున్నవి చూడుము.

లక్ష్మణుడా! స్త్రీజాతిపక్షులు పురుషపక్షులతోఁగూడి తమ జాతిగుం
పులచే గొనియాడబడుచున్నవై గండుతుమ్మెదల ఝంకారధ్వనులకు సంత
ప్రంబులయి మధురంబుగాఁ గూయుచున్నవి.

౨౬

సీరుకోళ్లధ్వనులచేతను మగకోయిలధ్వనులచేతను ఈవృక్షంబులును
ధ్వనించునట్లు చూపట్టుచు నాకెంతయు చున్నభదీపకములుగా నున్నవి ౨౭

ఈవసంతర్తువే యగ్నిహోత్రముగా నన్ను దహింపఁగలదు. దీనికి
అశోక స్తంభకమే కొఱవి; తుమ్మెదలధ్వనియే ధ్వని; చిగుళ్లే యెఱ్ఱవిజ్వాలు
గాఁ దోచుచున్నవి.

౨౮

లక్ష్మణుడా! నూత్నములయిన తెప్పలతోఁ గూడినకన్నులుగలదియు
కుండరములయిన వెండ్రుకలుగలదియు మృగుమధురంబుగా మాటలాడునది
యునగు నానీతం జూడకున్న నాకు బ్రతుకుతో నేమియుఁ బ్రయోజనంబు
లేదు.

౩౦

పాపరహితుడనగు లక్ష్మణుడా! కుండరములయిన యడవులను నలు
ప్రక్కలను మధురములయిన కోకిలధ్వనులును గల యీవసంతర్తువు నాప్రి
యురాలికి మిక్కిలియుఁ బ్రియమైనది.

౩౧

మన్నభదీపకమునఁ బుట్టినదియు వసంతసౌందర్యముచే పృథ్విబొంది
నదియు నగు నీదుఃఖమును నగ్నిహోత్రము నన్ను కీక్రుముగనే దహింపఁ
గలదు.

౩౨

ఆప్రియురాలిం జూడక మనోహరవృక్షంబులఁ జూచుచున్న నాకు
ఈమన్నభతాపము మఱిమఱి పృథ్వికొందఁగలదు.

౩౩

మామవ్యేపం విశాలాక్షీ జానకీ జాతసమ్భ్రమా.
మదనే నాభివర్తేత యది నాఽపహృతా భవేత్, ౪౧

పశ్య లక్ష్మణ! పుష్పాణి నిష్ఫలాని భవంతి మే.
పుష్పభారసమ్మదానాం వనానాం శిశిరాత్యయే, ౪౨

రుచిరాణ్యపి పుష్పాణి పాదపానా మతిశ్రియా.
నిష్ఫలాని మహేం యాంతి సమం మధుకరోత్కరైః, ౪౩

పదంతి రావం ముదితా శృకునా స్పృష్టశః కలమ్.
ఆహ్వానుస్త ఇ వాన్యోన్యం కామోన్మాదకరామమ, ౪౪

వసంతో యది తత్రాపి యత్ర మే వసతి ప్రియా.
నూనం పరవశానీతా సాపి శోచ త్యహం యథా,
నూనం సతు వసంతోఽయం దేశం స్పృశతి యత్ర సా. ౪౫
కథం హ్యసితపద్మాక్షీ వర్తయే త్సామయా వినా, ౪౬

అథవా వర్తతే తత్ర వసంతో యత్ర మే ప్రియా.
కిం కరిష్యతి సుశ్రోణీ సా తు నిర్భర్నితా పరైః, ౪౭

శ్యామా పద్మపలాశాక్షీ మృదుపూర్వాభిభాషిణీ.
నూనం వసంత మాసాద్య పరిత్యజ్యతి జీవితమ్, ౪౮

దృఢం హి హృదయే బుద్ధిర్నమ సమ్భ్రతి వర్తతే.
నాలం వర్తయితుం నీతా సాధ్వీ మద్విరహం గతా, ౪౯

నాప్రియురాలగు వెడదకన్నులు గలనీతయు రాక్షసునిచే నపహరింపబడకుండు నేని మంత్రప్రేరితయయి ఇట్లు మిక్కిలియు సంభ్రమముతో నాపెకి వచ్చును. ౪౨

అత్తుణ్ణాడా! వసంతర్తువునందు ఈనానంబులందు బుచ్చంబుల మితముగానున్నను ఈపుష్పములతో నాకెంతమాత్రము ప్రయోజనము లేకున్నది; చూడుము. ౪౩

అధికముయిన కాంతిగలిగి మిక్కిలియు సుందరములయియున్నను ఈపుష్పములు మనకేమిప్రయోజనము లేకుండుటచే తుమ్మెదలతోఁగూడినవై వ్యర్థముగా నేలపై రాలచున్నవి. ౪౪

పక్షులు ఒండొంటిం బిలుచుకొనునవివలె గుంపులుచేరి సంతోషంబున మధుగంబుగాఁ గూయుచు నాకు మంత్రబాస యతిశయించి యున్నదము గలుగునట్లు చేయుచున్నవి. ౪౫

నాప్రియురాలండు స్థలమునఁగూడ నీవసంతముతువుండు నేని అనీతయును బరవశయయి నాపగిది దుఃఖితయగును ఇది నిశ్చయము. ౪౬

నీతను ఎచ్చటనో రహస్యప్రదేశమున నుంచుకొందురు గావున నాబిడియుండు ప్రదేశమున నీవసంతముతువుండుదు. ఇది నిశ్చయము. అట్లయినను నన్ను విడిచి నీకమలంబులనంటికన్నులుగలనీత యెట్లు జీవించును? ౪౭

అటుగాక నీతయుండుచోట వసంతర్తువుండనేయున్నది. సుందరములయిన పిఱుఁదులుగల నీత శత్రువులుశ్రారవాక్యంబుల బెదరింపుచుండఁగా నేమిచేయఁగలదో? ౪౮

యావనమధ్యమున నున్నదియు తామరపూజ్జేకులంబోలు కన్నులుగలదియు మృదుమధురంబుగా మాటలాడునదియు నగునీత ఈవసంతర్తువు సహింపఁజాలక ప్రాణంబులు విడువఁగలదు నిశ్చయము. ౪౯

పతివ్రతయగునీత నన్నువిడిచి జీవించియుండఁజాలదని నామనస్సున దృఢముగాఁ దోచియున్నది. ౫౦

మయి భావస్తువై దేహ్యస్తత్త్వతో వినివేశితః. ౫౧

మమాపి భావస్తీతాయాం సర్వథా వినివేశితః,

ఏవ పుష్పసహో వాయు సుఖస్పర్శో హి మానవాః. ౫౨

తాం విచింతయతః కాంతాం పావకప్రతిమోమమ,

సదా సుఖమహం మన్యేయం పుగా సహ సీతయా. ౫౩

మారుతస్స వినా సీతాం శోకం సర్వముజ్జేమమ,

తాం వినా స విహజ్ఞోయః పక్షీ ప్రణదితస్తదా ౫౪

వాయసః పాదపగతః ప్రహృష్టమభినర్దతి,

ఏవ వై తత్ర వై దేహ్యో విహగః ప్రతిహరకః. ౫౫

పక్షీ మాం తు విశాలాత్మ్యో స్సమీపముపనేవ్యతి,

శృణు లక్ష్మణ! సన్నాదం వనే మదవివర్ధనమ్. ౫౬

పుష్పితాగ్రేషు వృక్షేషు ద్విజానాముపకూజతామ్,

విక్షేప్తాం పవనేనైతా మసౌ తిలకమజ్జరీమ్. ౫౭

వత్సదస్సహసాఽశ్వేతి మదోద్ధూతా మివ ప్రియామ్,

కామినా మయ మత్యంత మశోక శోకవర్ధనః. ౫౮

స్తబ్ధకః పవనోత్తిష్టైస్తర్జయన్నివమాంస్థితః,

అమీ లక్ష్మణ! దృశ్యంతే చూతాః కుసుమశాలినః. ౫౯

విభ్రమోత్సిక్తమనసస్సాన్దిగ్ధరాగా నరా ఇవ,

నీతియు నాయందు యథార్థముగా దృఢమయిన యనురాగము నుంచియుండినది. నేనును నీతియందు అన్నివిధములను దృఢమయిన యనురాగము నుంచుకొంటిని. ౫౦

పుష్పగంధముతోఁగూడి స్వగృహముమై మందముగా చల్లఁగాఁ గొట్టుచున్న యీమందమాయము నీతావిరహమునొంది యాబిడం జింతించుచున్న నాకు అగ్నిహోత్రమునలె మన్నది. ౫౧

మునుపు నీతాసహితుఁడనై యుండునప్పుడు దేని సదాసుఖకరముగాఁ జలంతునో అట్టి మందమాయము ఇప్పుడు నీతావిరహితుఁడనగు నాకు మతీమతీ దుఃఖమును నృద్ధిఁబొందించుచున్నది. ౫౨

మున్ను నీతి యుండునప్పుడు ఏ కాకి ఆకాశమునొంది పరుసంబుగా నటించు నీతావియోగమును సూచించెనో ఆకాకి యిప్పుడు నీతిలేనికాలమున నృత్తగతమై సంతోషంబునఁ గూయుచు నీతాసంయోగసౌఖ్యమును సూచించుచున్నది. ౫౩

ఈకాకియే మునుపు పంచనటియంగు నీతావియోగమును గలిగించినది; ఇప్పు డిది నన్ను వెనఁదకన్నులుగల నీతయొద్దకుఁ గొనిపోఁ గలదు. ౫౪

అత్తఁబా! పనమునంగుఁ బుష్పించియుండు శిఖరములుగల వృక్షములపైఁ బక్షులు మధురముగాఁ గూయుచున్నవి. మన్తధమదమును వృద్ధిఁబొందించునట్టి యాధ్వని వినుము. ౫౫

ఈతుమైద గాఢికి కదలిస యీబొట్టుగుహాగుత్తిని మద్యమదంబునఁ జలించు ప్రియరాలినింబోలె శీఘ్రంబునఁ బొందుచున్నది ౫౬

స్వభావంబుననే విరహజనులకు మిక్కిలియు దుఃఖమును వృద్ధిఁబొందించునట్టి యీ ముఖోకవృక్షము గాలికిఁ జలించు స్తబకములచే నన్ను బెడరించునట్లు చూపట్టుచున్నది. ౫౭

అత్తఁబా! పుష్పంబులచే నిండియుండు నీచూతవృక్షములు దేహమంతయుఁ జందనము నలంగుకొని విలాసవంతులయి గర్వితులయ్యుండు కాముకులకై పడిఁ జూపట్టుచున్నవి. ౫౮

సౌమిత్రే! పశ్య పమ్పాయా శ్చిత్రాసు వనరాజషు. ౬౦
కిన్నరా సరశద్ధూల! విచరన్తి తత స్తతః,

ఇమాని శుభగన్ధీని పశ్య లక్ష్మణ! స్వశః. ౬౧
సశినాని ప్రకాశన్తే జలే తరుణనూత్యశః,
ఏషా ప్రసన్నసలిలా పద్మనీలోత్పలాయుతా. ౬౨
హంసకారణ్ణవాకీర్ణా పమ్పా సౌగంధికాన్వితా,

జలే తరుణనూర్యాభై ఘట్టచాహతకేసరైః. ౬౩
పజ్జజ్జైశ్శోభతే పమ్పా సమన్తాదభిసంవృతా,

చక్రవాకయుతా నిత్యం చిత్రప్రస్తవనాన్తరా. ౬౪
మాతజ్జమ్బుగయూథై శ్చ శోభతే సలిలార్ధిభిః,

పవనాహతవేగాభి యార్కిభి ర్విమలేఽమృసి. ౬౫
పజ్జజాని విరాజన్తే తాడ్యమానాని లక్ష్మణ!,
పద్మపత్రవిశాలాక్షీం సతతం పజ్జజప్రియామ్. ౬౬
అపశ్యతో మేవై దేహీం జీవితం నాభిరోచతే,

అహో కామస్య వామత్వం యో గతా మపి దుర్లభామ్.
స్థారయిష్యతి కల్యాణీం కల్యాణతరవాదినీమ్,

శక్యో ధారయితుంకామో భవే ద ద్యాగతో మయా. ౬౭

పురుషశ్రేయఃడవగు లక్షణుడా! పంపాతీరంబులనుండు చిత్రంబులయిన వనరాజులందు ఆయ్యైస్థలంబులందుఁ గిన్నరులుగూడ విహరించుచున్నారు చూడుము. ౨౦

లక్షణుడా! నాలుగుప్రక్కలం జూడుము. మంచివాసనగల యీ కమలంబులు బాంసూర్వులనగిదిఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ౨౧

ఈసంవాసరన్ను నిర్జలమగుజలమును కమలంబులును నల్లకలఁబును సౌగంధికంబులను గలిగి హంసలతోను గన్నెలేళ్లతోను నొప్పుచు, ఎంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౨౨

పక్షిసంవాసరన్ను జలమునందుఁ బ్రతిరంగంబులం బ్రతిఫలించినట్టి బాలనూర్వులంబోలె వెలుగుచుండునవియు తుమ్మెదలచే వ్యాపింప బడిన కేసరములగలవియునగు కమలంబులతో సంతటనుఁగూడి యెంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౨౩

పంపాసరన్ను చక్రవాకంబులతోఁగూడి కట్టుకోఁకవలెనుండు చిత్రములయిన తీరవనంబులతో నొప్పుచు నీర్లు ద్రావించినయేనుగులతోను మృగంబులతోనుఁ గూడినదై యెల్లప్పుడును బ్రకాశించుచున్నది. ౨౪

లక్షణుడా! నిర్జలమయిన జలమునందుఁ గమలంబులు గాలికఁ బుట్టుతరంగంబులచేఁ గొట్టఁబడుచున్నవై శోభిల్లుచున్నవి. ౨౫

కమలదళంబులంబోలె వికాలసుందరంబులగు నేత్రంబులుగలదియు నెల్లప్పుడును గమలంబులపై మిక్కిలియుఁ బ్రీతిగలదియునగు నీతం జూడకున్న నాకు బ్రతికియుండుట కెంతమాత్ర మిష్టము లేకున్నది. ౨౬

కల్యాణయాపిణియు మిక్కిలియు మంగళకరములగు మాటలం జెప్పునదియునగు నీత నవ్వయు యిప్పుడు పొందనలవిగాని స్థితిలోనున్నను ఆదిదను మాటిమాటికిఁ దలఁచుకొనునట్లు చేయుచున్నాఁడే! యీమనస్సుఁ దెంత విక్రమిండు. ౨౭

ప్రస్పించిన వృక్షములుగల యీవనంతము ఇంక నాతోలికి రాకుండు

యది భూయో వసంతో మాం న హన్యా త్పుష్పితద్రుచః,

యాని స్త్య రమణీయాని తయా సహ భవంతి మే. ౧౯
తా న్యే వారమణీయాని జాయంతే మే తయా వినా,

పద్మకోశపలాశాని దృష్త్వా దృష్టిర్హి మన్యతే. ౨౦
సీతాయా నేత్రకోశాభ్యాం సదృశా నీతి లక్ష్మణ!

పద్మ కేసరసంస్పృష్టో వృక్షో నరవినిస్సృతః. ౨౧
నిశ్వాసః పానీయో నీతాయా వాతి వాయు ర్హనోహరః,

సామిత్రే! పశ్య పమ్పాయా దక్షిణే గిరిసానుని. ౨౨
పుష్పితాం కర్ణికారస్య యష్టిం పరమశోభనామ్,

అధికం శైలరాజోఽయం ధాతుభి స్సవిభూషితః. ౨౩
విచిత్రం సృజతే రేణుం వాయువేగవిఘట్టితమ్,
గిరిప్రస్థాస్తు సామిత్రే! సర్వత స్సమృద్ధిపుష్పితైః. ౨౪
నిమగ్తైః సుర్వతో రమ్యైః ప్రదీప్తా ఇవ కింశుకైః,

పమ్పాతీరరుహా శ్చేమే సంసక్తా మధుగన్ధినః. ౨౫
మాలతీమల్లికావణ్ణాః కరవీరా శ్చ పుష్పితాః,

కేతక్య సిన్ధువారా శ్చ వాసన్త్యశ్చ సుపుష్పితాః. ౨౬
మాధవ్యో గన్ధపూర్ణా శ్చ కున్దగుల్మా శ్చ సర్వకః,

నేని నే నెత్తెనను ఇప్పుడు గల్గియుండు మన్తధతాపమును ఓర్చియుండఁ గలను. ౨౮

అనీతతోఁగూడ నుండునప్పుడు ఏయేపదార్థములు నాకు తమకీయ ములుగ నుండెనో ఆపదార్థములన్నియు నిప్పుడు నీతాదేవిహితముడనై యుండునప్పుడు మిక్కిలియు గుఱుకరములుగా నున్నవి. ౨౯

లక్ష్మణుఁడా! ఈకమలదళములఁ జూడగానే యివి నీతాదేవిసేత్రంబులతో సమానములని భోఁచుటవలన నీతాదేవిసేత్రంబులు స్పృతికివచ్చి యెంతయుఁ దాపముచేయుచున్నవి. ౩౦

కనుకెనంబులతో సంబంధించి వృక్షంబుల నుండులనుండి వీచుచున్న మందమారుతము నీతాదేవి నిట్టూర్పువలె సురభిలముగాను మనోహరముగాను నున్నది ఇందువలన నీతాదేవి నిట్టూర్పు స్పృతికి వచ్చి మిక్కిలి యుఁ దపింపఁజేయుచున్నది. ౩౧

లక్ష్మణుఁడా! పంపానరస్సునకు దక్షిణసార్వముననున్న పర్వతసానువునందు క్రికార మొకటి పుష్పించి పంపసుందరముగా నీతాదేవిదేవాలయఁ దోఁపించుచున్నది. చూడుము. ౩౨

నానావిధధాతుభూషితంబగు నీపర్వతము వాయువేగంబుచే నానావల్లములుగల పరాగమును ఆధికముగా విడుచుచున్నది. ౩౩

లక్ష్మణుఁడా! పర్వతసానువులు అంతటను జక్కఁగాఁ బుష్పించి యున్నవియుఁ బత్రములు కొంచెమేని లేనివియును నుందరములునగు పలాశవృక్షములచే జ్వాలలుగలవివలెఁ జూపట్టుచున్నవి. ౩౪

పంపాతీరంబునంబుట్టి యొకటితో నొకటిచేరుకొని వాసన గుబాళించుచుండు నీపుష్పితంబులగు జాజాలును మల్లెలును గన్నేరులను మిక్కిలి యుఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ౩౫

నుపుష్పితంబులగు మొగళ్లును సింగువారములును అడవి మొల్లలును ధ్రువుల మంచివాసనగల గురివెండలును ఎంతయు నొప్పుచున్నవి చూడుము.

చిరిచిల్పా మధూకా శ్చ నక్షుళా వకుళా స్తథా. 22

చమ్పకా స్తీలకా శ్చైవ నాగవృక్షా స్సుపుష్పితాః.

నీపా శ్చ వరణా శ్చైవ ఖిష్టరాశ్చ సుపుష్పితాః. 23

పద్మకా శ్చైవ శోభన్తే నీలాశోకా శ్చ పుష్పితాః.

లోధ్రా శ్చ గిరిపుష్పేషు సింహకేసరపిష్టరాః. 24

అజ్ఞోలా శ్చ కుంభా శ్చ పూర్ణకాః పారిభద్రకాః.

చూతాః పాటలయ శ్చైవ కోవిదారా శ్చ పుష్పితాః. 25

ముచుభిన్దార్జునా శ్చైవ దృశ్యన్తే గిరిసానుషు.

కేతకోద్దాలకా శ్చైవ శిరీషా శ్చింశుపా ధవాః. 26

శాల్మల్యః కింశుకా శ్చైవ రక్షాః కురవకా స్తథా.

తనిశా నక్షమాలాశ్చ చందనా స్సుందనా స్తథా. 27

పుష్పితా స్సుష్పితాగ్రాభిర్లతాభిః పరివేష్టితాన్.

ద్రుమా నృశ్యేహ సౌమిత్రే! పమృయా రుచిరా నృహూన్.

వాతవిఘ్నేప్తవిటపా నృథాసన్నా ద్ద్రిమా నిమాన్.

లతా సుమనువర్తన్తే మత్తా ఇవ వరస్త్రియః. 28

పాదపా త్పాదపం గచ్ఛన్ శైలా చైల్లం పనాద్యనమ్.

వాతి నైకరసాసావదసమ్మోదిత ఇ వానిలః. 29

నుపుష్పితములగు కానుగుచెట్లును ఇప్పచెట్లును పొగడచెట్లును తివాస
పుచెట్లును సంపెంగ చెట్లును బొట్టుగుచెట్లును నాగమల్లెలును ఎంతయు రాజిల్లు
చున్నవి. 22

చక్కగా బుష్పించియుండు కదంబవృక్షములను ఉలిమిరిచెట్లును
ఖరూరవృక్షములును బద్ధకంబులును నీలాశోకంబులును బ్రకాశించు
చున్నవి. 23

పర్వతసానువులయందు పింహకేసరవర్ణములయిన లొద్దుగుచెట్లును
బుష్పితములగు ఉడుగుచెట్లును గొజ్జెంగచెట్లును బూజకవృక్షములును వేప
చెట్లును మామిడిచెట్లును కలిగొట్టుచెట్లును గోవిదారవృక్షములును ఎంతయు
భాసిల్లుచున్నవి. 24-25

నారంగవృక్షములును అర్జునవృక్షంబులును కేదరిమొగలిచెట్లును
విరిగిచెట్లును శిరీషవృక్షములును శింశుపావృక్షములును చంద్రచెట్లును బర్హత
సానువులం దున్నవి చూడుము. 26

బూదగుచెట్లును బలాశవృక్షంబులును ఎఱ్ఱగోనలచెట్లును శేమివృ
క్షములును నక్తమాలంబులును జందనవృక్షములును స్పందనవృక్షంబులును
అగపడుచున్నవి. 27

లక్ష్మణుడా ! పుష్పించియుండునవియుఁ బుష్పిత గ్రంబులగు లత
లచేఁ బరివేష్టింపఁబడినవియు నగు సుందరములయిన వృక్షము లనేకములు
ఈపంపాతీరంబున నున్నవి చూడుము. 28

సమీపంబుననుండు వృక్షంబులు గాలికె గొమ్మల గదలించుచుం
డఁగా ముదించినట్టి యుత్తమస్త్రీలు ప్రియు లెటుపోయినను విదలక యను
వర్తించునట్లు లతలు ఆవృక్షములను ఆనుసరించి చలించుచున్నవి. 29

వాయువు ఈవృక్షముననుండి యావృక్షమునకు ఈపర్వతముననుండి
యాపర్వతమునకు ఈవనముననుండి యావనమునకు సంచరించుచు ఇట్లనేక
రసములను ఆస్వాదించుటచేఁదృష్టిబొందినదివలె మందము గా వీచుచున్నది.

కేచి త్వన్యా ప్రకుసుమాగి పాదపా మధుగన్ధినః,
కేచిన్తుకుళసంవీతాః శ్యామవర్ణా ఇవాఽబభుః.

౮౬.

ఇదం మృష్ట మిదం సావీదు ప్రఫుల్ల మిద మిత్యపి,
రాగమత్తో మధుకరగి కుసుమే వ్యవలీయతే.
నిలీయ వున రుత్పత్య సహసాఽన్యత్ర గచ్ఛతి,
మధులుబ్ధో మధుకరగి సమాప్తీరద్రుమేవస్వసా.

౮౭

౮౮

ఇయం కుసుమసంఘాతే రుపస్తీర్ణా సుఖాశృతా,
స్వయం నిసతితై హృషి శ్చయనప్రవృత్తై రివ.
వివిధా వివిధైః పుష్పైస్తై రేవ నగసానుమ,
వికీర్ణావీతరక్తా హి సౌమిత్రే! ప్రవృత్తాః కృతాః

౮౯

౯౦

హిమాన్తే శత్ర్య సౌమిత్రే! వృక్షాణాం పుష్పసమ్భవమ్,

పుష్పమానే హి తరవ స్సంఘ్నా దివ పుష్పితాః.

౯౧

అహ్వయస్త ఇ వాన్యోశ్యం నగా వ్షట్పదనాదితాః,
కుసుమోత్తంసవిటపా శ్శోభన్తే బహులక్షణాః.

౯౨

ఏష కారణవగి పక్షీ విగాహ్య సలిలం శుభమ్,
రమతే కాన్తయా సార్థం కామ ముద్దీపయన్తమ్.
మన్దాకిన్యాస్తు య దిదం రూప మేవం మనోహరమ్,

౯౩

కొన్నివృక్షములు పుష్పములతో నిండి తేనెవాసన గుఱాళించుచు న్నువి. మఱికొన్ని వికసించినపుష్పము లంతగ లేనివై మొగ్గలవ్రాగూడి క్యా మవర్ణములుగాఁ దోచుచున్నవి. ౮౬

“ఇది రమణీయము. ఇది రసవంతము. ఇది వికసితంబు” అని తుమైద దేనిని పదలఁజాలక మత్తమయి పుష్పములయం దాసక్త మగుచున్నది. ౮౭

ఈతుమైద తేనియపై నాశవలనఁ బంపాతీరవృక్షములయంగు ఒకవృక్షముపైఁ గొంతసేపుండ అంత మఱుల నెగసి మఱియొకవృక్షముపైకిఁ బోవుచున్నది. ౮౮

ఇచ్చట అతిసుమారుంబులుగు పుష్పములసమాహములు తమంతనే రాలియుండుటవలన పఱుపువేసినట్లు పరుండుటను నుఖముగా నున్నది. ౮౯

లక్ష్మణుఁడా! పర్యవసానువులంగు ఒక్కొక్కచోట ఒక్కొక్కవిధముగా నానావర్ణములయినపుష్పములు రాలియుండుటవలన కొన్నిపచ్చనివియుఁ గొన్నియెఱ్ఱనివియునుగా నానావర్ణములయిన కాయనములనేకము లేర్పడినవి. ౯౦

లక్ష్మణుఁడా! ఈవసంతర్తువునందు వృక్షములలో పుష్పములు సమృద్ధిగా నున్నవి చూడుము.

ఈవసంతర్తువునందు వృక్షముల ఒకటికన్న నొకటి యెచ్చుగాఁ బుష్పింపవలె ననుస్మర్ధగలవివలె మిక్కిలియుఁ బుష్పించియున్నవి. ౯౧

లక్ష్మణుఁడా! వృక్షములు గాలికే బుష్పములతోనిండిన శిఖరముల నాడించుచుఁ బుష్పములతో నిండినవై తుమైదలధ్యనిచే “నే నెచ్చుగాఁ బూచియున్నాను జూడు నేనెచ్చుగాఁ బూచియున్నాను జూడు” మని యొండొంటిఁ బిలుచుకొనునట్లు ఎంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ౯౨

ఈకాశండవంబు ప్రియురాలిఁగూడ జలంబుఁ బ్రవేశించి నాకు మంత్రధతాపము వృద్ధిబొందునట్లు పరమసంతోషంబునఁ గీర్తింపచుచున్నది.

గంగానదికిని ఇట్టి మనోహరమయిన సౌందర్యముకలదేని యప్పటికి

౧౩ కిష్కిన్ధా కాండః ప్రథమ స్కంధః. సర్గము.

స్థానే జగతి విఖ్యాతా గుణాస్తస్యా మనోరమాః. ౯౮

యది దృశ్యేత సా సాధ్వీ యది చేహ వసేమహి,
స్పృహయేయం న శక్తాయ నాయాధ్యామైరఘూత్తమ! ౯౯

న హ్యేవం రమణీయేషు శాద్వలేషు తయా సహ,
రమతో మేభవే చ్చిన్తా న స్పృహం న్యేషు వా భవేత్. ౧౦౦

అమీ హి వివిధైః పుష్పై స్తరవో రుచిరచ్ఛదాః,
కాననేఽస్మిన్వినా కాన్తాం చిత్త మన్తాదయన్తి మే. ౧౦౧

పశ్య శీతజలాం చేమాం సాసుశ్రే! పుష్కరాయుతామ్,
చక్రవాకానుచరితాం కారణ్ణననిషేవితామ్. ౧౦౨
ష్టవైః క్రౌంచైశ్చ సంపూర్ణాం వరాహమృగసేవితామ్,

అధికం శోభతే పంపా వికూజద్భి ర్విహజ్జమైః. ౧౦౩

దీపయన్తీవ మే కామం వివిధా ముదితా ద్విభాః,
శ్యామాం చన్ద్రముఖం స్మృత్వా ప్రియాం పన్తసిభేక్షణామ్,

పశ్య సానుషు చిత్రేషు మృగీభి సుహితా స్త్వగాన్,
మాం పున ర్మృగశాబాహ్యై వై దేహ్య విరహీకృతమ్. ౧౦౪

వ్యథయన్తీహ మేచిత్తం సంచరన్త స్తత స్తతః,

గంగానది మనోహరములయిన గుణంబులు దీని బ్రాహ్మకంబుల బ్రసిద్ధి గాఢము
టంతయు యుక్తమగును.

రఘూత్తముడెవగు లత్తణుడా! పతివ్రతయగు నాచింతామణికి మన
మందఱము నిచ్చట నె యుండుమేని నేను ఆయోధ్యనుమాత్రమేగాదు దేశేం
ద్రపదవినిగూడ నాశింపను. ౯౧

ఇట్టి రమణీయములగు శాద్వ్యప్రదేశములందు, నీతితోఁగూడఁ
గ్రీడింపుచుండుమేని నా కెంతమాత్రము చింతకలుగదు. మఱి యింకదేని
యందు నాశయం గలుగదు. ౯౨

ఈవంతులందు నుండరఘత్తములగునివృత్తముల నానావిధములయిన
పుష్పములంజూచి ప్రియావిహితముడైన నామనస్సున కున్నదము గలుగు
చున్నది. ౯౩

లత్తణుడా! చల్లని జలముగలదియుఁ గమలంబులతో నొప్పుచున్నది
యుఁ జక్రవాకంబులు కారండవంబులు నీరుతోఁగ్ల క్రాంచంబులు మొదల
గుపక్షులతోఁ గూడనటయు నీర్లుద్రావులకై వచ్చిన ఎరావంబులతోను మృ
గంబులతోనుఁ గూడినదియునగు నీపంపాసరస్సునం జూడుము. ౯౪

పంపాసరస్సు మధురముగాఁ గూయుపక్షులతో నెంతయు నొప్పుచు
న్నది. ౯౫

నానావిధములయినపక్షులు సంతృప్తంబులయి మధురముగాఁ గూయు
చు యోవనసుధ్యస్థయును జంగ్రునింబోలు మొగంబుగలదియుఁ గమలంబుల
వంటి కన్నులుగలదియునగు ప్రియూరాలిందలఁచుకొనుచున్న నాకు మంత్రధ
వికారము మఱిమఱి వృద్ధిఁబొందునట్లు చేయుచున్నది ౧౦౦

చిత్రములగు పర్వతసానులందు జింకలు ఆడుజింకలతోఁగూడిక్రి
డించుచున్నవి. నేనొ యిట్లు జింకపల్లములతో నుండరంబులగు కన్నులు
గల నీతను విడిచి బాధపడుచున్నాను **జైలురు విశ్వవిద్యాఅయి**
మృగపక్షీసమూహములతో నొప్పుచున్న **గవళాలయ** నీపర్వత

అస్మిం తస్మిన్నని రమ్యే హి మత్తద్విజగణాయుతే. ౧౦౨

పశ్యేయం యది తాం కాంతాం తత స్పృశ్తి భవేత్తమ,
జీవేయం ఖలు సౌమిత్రే! మయా సహ నుచుభ్యమా. ౧౦౩
సేవతే యది వై దేహీ పమ్పయాః పవనం సుఖమ్,

పద్మసౌగంధికవహం శివం శోకవినాశవమ్,
ధన్యా లక్ష్మణ! సేవతే పమ్పాపవనమారుతమ్, ౧౦౪

శ్యామా పద్మచలాశాఖీ ప్రియా విరహితా మయా. ౧౦౫
కథం ధారయతి ప్రాణా న్యవిశా జనకాత్మజా,

కిన్న వత్సోమి రాజానం ధర్మజ్ఞం సత్యవాదినమ్. ౧౦౬
సీతయా జనకం పృష్టః కుశలం జనసంసది,
యా మా మనుగతా మద్దం పిత్రా ప్రవ్రాజితం వనమ్. ౧౦౭
సీతా సత్పథ మాస్థాయ క్వసు సా వర్తతే ప్రియా,

తయా విహీనః కృపణః కథం లక్ష్మణ! ధారయే. ౧౦౮
యా మా మనుగతా రాజ్యా ద్భిష్టం విగతచేతసమ్,

త చ్చా ర్వంశ్చితపత్నాత్మం సుగంధి శుభ మవ్రణమ్. ౧౦౯
అపశ్యతో ముఖం తస్యా స్పృశతీవ మనో మమ,

స్మితహాస్యా వ్రణముతం గుణవత్తధురం హితమ్. ౧౧౦

సానువునగు, అచ్చటచ్చట సంచరించుచున్న హృదయలు నామనస్సున కచ్చుగా దుఃఖము గలిగించుచున్నవి. ౧౦౨

నేను బ్రయోరాలిం జూతునేని యప్పటికి నాకు మంగళంబుగలుగును. లక్ష్మణుడా! నుందరముయిన నడుముగల నీతయును నాతోఁగూడ పంపాసకస్సుయొక్క యీమనోహరంబగు మందహాసము ననుభవించునేని నేను సుఖముగా జీవించియుండును. ౧౦౩

లక్ష్మణుడా! కమలసాగంధికంబుల గంధమును నహింబునదియు మంగళకరంబును దుఃఖనాశనంబు నగు పంపాసమీపవర్తివనంబుల మందహాసమును బ్రయోరాం డ్రతోఁగూడ ననుభవించుటపుణ్యవంతులగువారికేఁఱుట్లును. యోనమన్వీసయను గమలదలంబులవంటి కన్నులుగలదియునగు జనకమహారాజపుత్రియుయిన నీత నన్ను విడిచి పరవశయ్యు ప్రాణంబు తెల్లు దాల్చి యుండును? ౧౦౪

నలుపురియెదుట ధర్మజ్ఞుడును సత్యవాదియు నగు జనకమహారాజ నన్ను నీతాదేవిక్షేపం బడుగఁగానే నాయున కేమి చెప్పఁగలను? ౧౦౫

ఏనీత తండ్రిచే నడవికిఁ దఱుమఁబడిన నిరృపశ్యుడ నగునన్ను సన్తారము నవలంబించి వెంబడించినచేసో అట్టిప్రియరాలు ఇప్పు డెచ్చట నున్నది? ౧౦౬

లక్ష్మణుడా! ఎవ్వతె రాజ్యభ్రష్టుడను దుఃఖితుడ నగు నన్ను వెంబడించినచేసో అట్టి నీతనువిడిచి యీదుఃఖంబునహించుచు నెల్లు జీవించఁగలను? ౧౦౭

నుందరమును నుందరములయిన తెప్పవెండ్రుకలతోఁగూడిన కన్నులుగలదియు మంగధియు మంగళకరంబును ఎంతిమాత్రము మచ్చమరుగు లేనిదియు నగు నా నీతాదేవి మొగంబుఁ జూడకుండుటవలన నామనస్సు ఎంతయు దుఃఖము నొందుచున్నది. ౧౦౮

లక్ష్మణుడా! స్వాభావికముయిన చిటునగవుతో నడుమ నాగంతుక

వై దేహ్యో వాక్య మతులం కదా శ్రోహ్యమి లక్ష్మణ!

ప్రాప్య దుఃఖం వనే శ్యామా సా మాం మన్తథకర్పితమ్.
నప్టదుఃఖేవ హృష్టేవ సాధ్వీ సా ధ్వభ్యభాషత,

కింను వత్సోమి కౌసల్యా మయోధ్యాయాం స్పృహత్త్వజ!
క్వ సా స్మృషేతి పృచ్ఛస్తీం కథం చాతిసునస్వినీమ్,

గచ్ఛ లక్ష్మణ! పశ్య త్వం భరతం భ్రాతృవశ్యలమ్. ౧౧౩
న హ్యాహం జీవితం శక్త స్తా మృతే జనకాత్తజామ్,

ఇతి రామం మహాత్మానం విలపంత మనాథవత్. ౧౧౪
ఉవాచ లక్ష్మణో భ్రాతా వచనం యుక్త మవ్యయమ్,

సంస్తన్ముదాను! భద్రం తేమా శుచః పురుషోత్తమ! ౧౧౫
నేపృశానాం మతి ర్మదా భవ త్యకలుషాత్కనామ్,

స్తృతావ్ వియోగజం దుఃఖం త్వజ స్నేహం ప్రియే జనే.
అతిస్నేహపరివృజ్ఞా ద్వర్తి రాద్ధాఽపి దహ్యాతే,

యది గచ్ఛతి పాతాళం తతో హ్యాధిక మేవ వా. ౧౧౬
సర్వథా రావణ స్తావన్న భవిష్యతి రాఘవ!

ముగా వచ్చు నవ్వతోను ఒప్పుచున్నదియు గుణవంతంబును హధురమును హితమును అసద్వ్యవహరించునగు సీతాదేవి నోటవచ్చుచూటను మఱల నెప్పుడు విసంగలను? ౧౧౦

యౌవనమధ్యస్థులుగు పతివ్రతయయిన యాసీత తాను వనంబున దుఃఖమే పొందుచుండెనను నేను మన్తభాధితుడైనగునప్పుడు తాను దుఃఖమే యెఱుంగనట్లును సంతోషమే పొందియున్నట్లును నాకు సంతోషకరంబు లగుచూటలు చెప్పచు వన్ను సంతోషపెట్టును. ౧౧౧

రాచకొమ్మదండవగు లక్ష్మణుడా! జయోద్ధ్యుల బోగగానే “నీలో గూడ రాజ్యముఖంబుల నన్నుఁజేసి విడిచి పరమాతీవ్రత్నంబున నడవితే వచ్చి పులంబునకుఁ గీర్తిదెచ్చినట్టి నాముద్దుకొడ లెచ్చట?” అని మహానాత్వికయగు కాశ్యప యాడగితే అబిడకు బదు లేమి యెట్లు చెప్పగలను? ౧౧౨

లక్ష్మణుడా! నీవుపోయి భ్రాతృవత్సలండుగుభరతుంజూడుము; జనకమహారాజ పుత్రియగు నాసీతను విడిచి నేనెంతమాత్రము జీవించజాలను. అని రాముడు విలపించెను. ౧౧౩

ఇట్లనాధపగిది విలపించుచున్న మహాత్ముడగు రాముంజూచి తమ్ముడగు లక్ష్మణుడు యుక్తంబును ఎంతమాత్రము మాటువలకఁ గూడనిది యునగు నీమాటఁ జెప్పెను. ౧౧౪

పురుషోత్తముడవగు రాముడా! దుఃఖము నణచుకొనుము; నీకు మంగళముగలుగుఁగాక; దుఃఖింపవలదు; మహాత్ములగు నీయట్టివాతలకు బుద్ధి యెంతమాత్రము కలవముగాదు. ౧౧౫

మిక్కిలియు స్నేహముంచుటచేత నె వెనుక వియోగముగలుగునప్పుడు అధికము దుఃఖముగలుగు ననున్న్యాయమును దలంచి ప్రీయజనమునం దధిక స్నేహమును విడువుము. అతిస్నేహముండునేని తడిసినపత్తిగూడ దహింపఁ బడును. (స్నేహమనఁగా నూనె ప్రీతియని రెండర్థములు). ౧౧౬

రాముడా! పాతాళమునకుఁ బోయినను మఱియు నంతకన్న నధిక స్థలమున కెందుఁబో యిననురావణుడేమో యింక జీవించియుండఁజాలఁడు.

ప్రవృత్తిర్నభ్యతాం తాన త్తస్య పాపస్య రక్షసః. ౧౧౮

తతో హాస్యతి వా సీతాం నిధనం వా గమిష్యతి,

యది యా త్యదితే భర్తం రావణ స్సహా సీతయా. ౧౧౯

త త్రా ప్యేనం హనిష్యామి న చేద్ధాస్యతి మైథిలీమ్,

సాస్త్వం భద్రం భజ స్యార్య! త్యజ్యతాం కృపణా మతిః.

అర్హోహి నష్టకార్యార్థేన్నాయత్సే నాధిగమ్యతే,

ఉత్సాహో బలవా నార్య! నా స్త్వత్సాహో త్వరం బలమ్.

సోత్సాహ స్యాస్తి లోకేఽస్తిన్ న కిచ్ఛిదపి దుర్లభమ్,

ఉత్సాహవనః పురుషా నావసీదన్తి కర్కసు. ౧౨౦

ఉత్సాహమాత్ర మాశ్రిత్య సీతాం ప్రతిలభేమహి,

త్యజ్యతాం కామపృతత్వం శోకం సన్నత్యస్య పృష్ఠతః. ౧౨౩

మహాత్మానం కృతాత్మాన మాత్మానం నావబుద్ధ్యనే,

ఏనం సమ్బోధిత స్తత్ర శోభోపహతచేతనః. ౧౨౪

నయస్య శోక ఇచ్ఛ మోహ ఇచ్ఛ తతో ధైర్య ముపాగమత్,

సోఽభ్యతిక్రామ దవ్యగ్ర స్తా మచిన్త్యపరాక్రమః. ౧౨౫

రామః పమాం సురుచిరాం రమ్యపారిష్లవద్రుమామ్,

నిరీక్షమాణ స్సహసా మహాత్మాసర్వం వనం నిర్ఘరకన్దరాంశ్చ,

ఉద్విగ్నచేతా సుహృత్కృణేనవిచార్య దుఃఖోపహతః ప్రతస్థే.

పాశ్చాత్యుడగు నారాణినిజాడమాత్రము మనకుఁ దెలియవలెను. అంత సత్యము నీతనేని యివ్వవలయును. లేక మరణమునేనిపొందవలెను. ౧౧౮
 రాణినిజాడము నీతం దీసికొని పాతీబోయి యింద్రునితల్లియగు నదితి దేవిగర్భములోకిఁ జొచ్చినను అచ్చటఁగూడ నీత నివ్వఁడేని యతని ఐధిం చిపుచ్చెదను. ౧౧౯

పూజ్యుడగు రాముఁడా! మంగళకరమయిన ధైర్యము నవలంబించుము. దీనబుద్ధిని విడువుము. ధైర్యమువిడిచి ప్రయత్నముచేయుకుండునా రలకు ఎంతమాత్రము కార్యసిద్ధి కాదు. ౧౨౦

పూజ్యుడగు రాముఁడా! ఉత్సాహము జాలబలముగలది. ఉత్సాహమునకన్న నధికబలము వేఱులేదు. ఉత్సాహముగలవానికి లోకంబున చుర్ర భమయినది కొంచెమేని లేదు. ౧౨౧

ఉత్సాహముగల పురుషులు ఎట్టికార్యములందేని క్షేళంబునొందరు; మన ముత్సాహ మొకటిమాత్రము ఆశ్రయింతుమేని నీతం బొందఁగలము.

దుఃఖము వెనుకకుఁద్రోసి యీమన్నభవ్యాపారమును జయింపుము. మహాప్రభావుండవు మహాబుద్ధివగు నిన్ను నీవే మఱియున్నావు. అని లక్ష్యబొందు రామునకుఁ జెప్పెను. ౧౨౩

అట్లు దుఃఖాక్రాంతవృద్ధుడగు రాముఁడు ఈప్రకారంబున లక్ష్యబొనిచే బోధింపఁబడినవాఁడై దుఃఖమోహములను విడిచి యంత ధైర్యమునొందెను. ౧౨౪

అచింత్యపరాక్రముడగు నారాముఁడు అంత నెంతమాత్రము మోహవశతఁజేందక నుందరములును గాలికిఁ జలించునవియునగు వృక్షములుగలదియు నుందరంబునగు నాపంపాసరస్సును ఆతిక్రమించిపోయెను.

మహాత్ముడగు రాముఁడు లక్ష్యబొనితోఁగూడ నావనంబంతయు సెలయేల్లన బర్వతగుహలను జూచి నీతను వెదకి దిగులాంది దుఃఖితవృద్ధుఁడై శీఘ్రంబునఁ బోయెను. ౧౨౫

తం మత్తమాతజ్జవిలాసగామీ
గచ్ఛంత మన్యగ్రమనా మహాతా,
స లక్ష్మణో రాఘవ మప్రమత్తో
రరక్ష ధర్మేణ బలేన చైవ.

౧౨౭

తా వృశ్యమూకస్య సమీపచారీ
చరన్దన ర్భాదృభతదర్శనీయా,
శాఖామృగాణా మధిప సర్వే
వితత్రనే నైవ చిచ్ఛేష్ట కిఞ్చిత్

౧౨౮

స తౌ మహాత్మా గజమన్దగామీ
శాఖామృగ స్తత్ర చిరం చరిన్తౌ,
దృష్ట్వా విహగం పరమం జగామ
చిన్తాపరీతో భయ భారమగ్నుః.

౧౨౯

త మాశ్రమం పుణ్యసుఖం శరణ్యం
సదైవ శాఖామృగ సేవితాస్తమ్,
త్రస్తా శ్చ దృష్ట్వా హరయౌ భిజగ్తు
ర్భవాజసౌ రాఘవలక్ష్మణౌ తౌ.

౧౩౦

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధా కాండే ప్రథమ స్కంధః. ౧.

ద్వితీయ స్కంధః.

తౌ తు దృష్ట్వా మహాత్మానౌ భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ,
పరాయుధధరా వీరాసుగ్రీవ శృంగీతో భవత్.

౧

ఉద్విగ్నహృదయ స్సర్వా దిశ సమవలోకయన్,
స వ్యతివృత కస్తింశ్చి ద్దేశే వానరపుంజవః.

౨

మదపుటేనుఁగువలె సవిలాసముగా నడచువాఁడును మహాత్ముఁడునగు లక్ష్మణుఁడు మనసునఁ జలనము నేమఱుపాటును లేనివాఁడై అట్లు రాజనీతులు మొదలగుధర్మములు చెప్పటచేతను తనబలము నుగ్గడించుటచేతనుపోవు చున్నరాము నెంతమాత్రము వ్యసనముఁ బొందనీయక రక్షించుచుండెను. .

ఋశ్యమూకపర్వతంబున నుండునట్టిబలవంతుఁడగు వానరరాజు ను గ్రీవుఁడు ఒకొక్కొక్కప్పుడు పంపానమీపంబున విహరించుచుఁ జూపరుల కాశ్చర్యము గలిగించునట్టి యారామలక్ష్మణులం జూచి భయముఁజెంది నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను. ౧౨౮

మహాబలుండును ఏనుఁగువలె మందగంభీరముగా నడచువాఁడు నగునా ముగ్రీవుఁడు ఆపంపొపొంతవనంబున బహుకాలము తిరుగుచున్న ఆరామలక్ష్మణులంజూచి వారిరూపాతిశయమునకు చింతనొంది మిక్కిలియు భీతుఁడై పరమదుఃఖము నొందెను. ౧౨౯

ఆముగ్రీవునిచివులగు వానరులుగూడ మహాపరాక్రములగు నారాము లక్ష్మణులంజూచి “వీరులువాలిచేఁ బంపబడినవా” రనియెంచి వాలిపక్షంబు వారికిఁ బొందనలవిగానిదియుఁ బవిత్రంబును సుఖకరంబును వానయోగ్యమును వానరసేవితంబునగు నామతంగాశ్రమంబుఁ జొచ్చిరి. ౧౩౦

ఇది యొకటవసర్గము.

రెండవసర్గము.

ఉత్తమలక్షణములుగల దేహములు గలవారలును ఉత్తమాయుధంబులు ధరించినవాళ్ళలును బరాక్రమవంతులునగునన్నదమ్ముల నారామలక్ష్మణులంజూచినంతనె ముగ్రీవుఁడు భయంబునొందెను. ౧

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు ముగ్రీవుఁడు మనస్సున భయముఁజెంది దిక్కులనన్నింటిని జూచుచు ఒక్కొక్కచోటను నిలువఁడయ్యెను. ౨

నైవ చక్రే మనః స్థానే వీక్షమాణో మహాబలా,
కవేరి పరమభీతస్య చిత్తం వ్యవససాద హ.

3

చిత్తయిత్వా స ధర్మాత్మా విమృశ్య గురులాఘవమ్,
సుగ్రీవః పరమోద్విగ్నః సుర్వై రనుచరై సుహ.

౪

తతః సు సచివేభ్యస్తు సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః,
శశంస పరమోద్విగ్నః పశ్యం స్తౌ రామలక్ష్మణౌ.
ఏతౌ వస మిదం దుర్గం వాలిప్రణిహితౌ ధ్రువమ్,
ఛద్దనా చీరవసనౌ ప్రచరంతా వి హగతౌ.

౫

౬

తతః సుగ్రీవసచివా దృష్ట్వా పరమధన్వినౌ,
జగ్తు ర్గిరితటా త్తస్మా దన్య చ్ఛిఖర ముత్తమమ్.

౭

తే యీప్ర మధిగ మ్యాథ యూథవా యూథపర్షభమ్,
హరయౌ వానరశ్రేష్ఠం పరివా ర్యోపతస్థిరే.
ఏక మేకాయనగతాః ప్లవమానా గిరే ర్గిరిమ్,
ప్రకమ్పయంతో వేగేన గిరీణాం శిఖరా జ్యౌషి.

౮

౯

తతశ్శౌభామ్యుగా సుర్వై ప్లవమానా మహాబలాః,
బభంజు శ్చ నగాం స్తత్ర పుష్పితాస్తర్గసంక్రితాన్.
అప్లవంతో హరివరా సురవీత స్తం మహాగిరిమ్,
మృగమాడ్డారశౌద్ధాలాం స్త్రాసయంతో యయు స్తదా.
తతః సుగ్రీవసచివాః పర్వతేష్వరిం సమాశ్రితాః,
సంజన్య కపిముఖ్యేన సర్వే ప్రాజ్ఞలయ స్థితాః.

౧౦

౧౧

౧౨

అనుగ్రీవుఁడు మహాబలశాలులగు నారామలక్ష్మణులం జూచుచు నెచ్చోటనునిలువ నొల్లడయ్యె. అట్లుపడమఱీతుఁ డగునుగ్రీవునిమనస్సు మిక్కిలియు దుఃఖమునొందెను. 3

ధర్మాత్తుఁడగు నానుగ్రీవుఁడు అట్లు గుఱితుఁడై నిలిచియుండుటయుం దును బరుగెత్తుటయుండును ఏదికష్టమో ఏదిసుఖమోవిమర్శించి సచివులయుం దఱితోఁగూడ ముక్కిలియు భయపడెను. 4

అంత వానరేశ్వరుండగు నానుగ్రీవుఁడు ఆరామలక్ష్మణులంజూచుచుఁ బరమభీతుఁడై ఆసంగతియంతయుఁ దనమంత్రులకుఁ జెప్పెను. 5

వీరలు వాలిచేఁ బంపఁబడినవారలయి కపటంబున నాచీరలుగట్టుకొని మునివేంబువేసికొని తిరుగుచు నిచ్చటికి గుర్తయంబగు నిన్వనంబునను వచ్చి నారు. ఇదినిశ్చయము. అని సుగ్రీవుడు మాత్రులకుఁ జెప్పెను. 6

అంత సుగ్రీవునిసచివులగు వానరులు మహాధన్యులగు నారామలక్ష్మ ణులంజూచి ఆపర్యతిసానువుననుండి మఱియొక యున్నతిమగు పర్వత శిఖర మునకుఁ బోయిరి. 7

అంత నావానరవీరులు అచ్చటచ్చటనుండి వానరశ్రేష్ఠుండగు సుగ్రీ వునియొద్దకువచ్చి యతనిం బరివేష్టించి కొలిచియుండిరి. 8

ఆవానరులు వేగంబునఁ బర్యతశిఖరంబులుగూడ జలనంబునొంద ఈ పర్వతంబుననుండి యీపర్వతంబున కెగురుచుఁదడకందఱు నొకస్థానంబుఁ జేరి సుగ్రీవుఁబరివేష్టించి కొలిచియుండిరి. 9

అంత మహాబలశాలులగు నావానరులందఱు ఎగురుచుఁ బర్వతంబుల నుండు పుష్పితవృక్షంబుల విఱిచిరి. 10

అప్పుడు వానరవీరులు ఆముశ్యమూకపర్వతంబంతయు నెగురుచు జంకలు పిల్లులు పెద్దపులులు మొదలగు మృగంబుల వెఱపించుచుఁ బోయిరి.

అంత సుగ్రీవునిసచివులందఱు పర్వత శ్రేష్ఠంబగు ఋష్యమూకపర్వ తంబు చేరి వానరేంద్రుఁడగు సుగ్రీవునియొద్ద చేతులు మొగిడ్చి కొలిచియుం డిరి. 11

తతః స్తం భయసంవిగ్నం వాలికిల్బిషశక్కితమ్,
ఉవాచ హనుమా న్వాక్యం సుగ్రీవం నాక్యకోవిదః. ౧౩

సంభ్రమ స్త్యజ్యతా మేష సరై వ్దావలికృతే మహాన్,
మలయోఽయం గిరివరో భయం నేహ స్తి వాలినః. ౧౪
యస్తా దుద్విగ్నచేతా స్తస్య ప్రద్రుతో హరిపుష్పః,
తం క్రూరదర్శనం క్రూరం నేహ పశ్యామి వాలినమ్. ౧౫
యస్తా త్తవ భయం సౌమ్యః పూర్వజా త్పాపకర్తృణః,
స నేహ వాలీ దుష్టాత్తా నతే పశ్యామ్యహం భయమ్. ౧౬

అహో శాఖామృగత్వం తే వ్యక్త మేవ జ్ఞవజ్ఞను!,
లఘుచిత్తతయాఽత్మానం న స్థాపయసి యో మతే. ౧౭

బుద్ధివిజ్ఞానసంపన్న ఇక్ష్ణితే స్వర్ష మాచర,
న హ్యేబుద్ధిం గతో రాజా సర్వభూతాని శాన్తి హి. ౧౮

సుగ్రీవ స్తు శుభం వాక్యం శ్రుత్వా సర్వం హనుమతః,
తతః శృభతరం వాక్యం హనుమస్త మువాచ హ. ౧౯

ద్విగ్భాహూ విశాలాక్షౌ శరచాసానిధారిణౌ,
కస్య న స్యా ద్భయం దృష్టావ్ హేయతౌ సురసుతోపమా. ౨౦

వాలిప్రణిహితా వేతా శక్కేఽహం పురుషోత్తమా,
రాజానో బహుమిత్రా శ్చ విశ్వాసో నాత్ర హి క్షమః. ౨౧

అంత మాటలుచెప్పటయందుఁ బండితుఁడగు హనుమంతుఁడు వాలి యొ పీరి బంపియుండునని శంకించి భయపడితుఁడైయున్న సుగ్రీవుఁజూచి యిట్లనిచెప్పెను.

౧౩

మీ అలండలు ఇట్లు వాలినిమిత్రమయి మహాభయంబు నొందవలదు. ఇది ఋష్యమాకపర్వతము. ఇచ్చట వాలివలన నెంతమాత్రము భయములేదు.

వానశశ్రేష్ఠుడవగు సుగ్రీవుఁడా! నీవెవ్వనివలనభయపడి పరుగెత్తుచు న్నానో అట్టివూరుఁడును గ్రూరకర్తుడునగు వాలి యిక్కడ నగపడలేను.

సౌమ్యుడవగు సుగ్రీవుఁడా నీవు పాపకర్తుడగు నేవాలివలన భయంబు నొందుచున్నానో అట్టిదుష్టాత్ముడగు వాలి యిచ్చటలేఁడు. కాబట్టి నీకెంతమాత్రముభయముగలుగునని నాకు తోచలేదు.

౧౪

వానరుఁడవగు సుగ్రీవుఁడా! నీ విట్లు లఘుబుద్ధివై బుద్ధితోఁ జక్కఁగా విచారింపక చాపలంబు నొందుచున్నావుకావున నీవాసరత్విము సృష్టమగుచున్నది.

౧౫

బుద్ధియు విజ్ఞానంబును గలవాఁడవైబుద్ధిబలంబున నితరులయింగితంబులచే వారియభిప్రాయంబుఁ జెలిపి ననుస్తకార్యంబులఁ జేయుము. బుద్ధిలేని రాజు ఎంతమాత్ర జనులఁ బాలింపఁజాలఁడు అని హనుమంతుఁడు సుగ్రీవుని తోఁజెప్పెను.

౧౬

సుగ్రీవుడు హనుమంతుఁడు చెప్పినమంగళకరంబగు మాటనంతయు విని హనుమంతుంజూచి మఱియు మంగళకరంబగు నీమాటఁజెప్పెను.

౧౭

అజానుబాహువులును వికాలంబులగు నయనంబులుగలవారలును భనుర్బాణంబులను ఖడ్గంబులను దాల్చినవారలును దేవతబుద్ధులు నగువీరలం జూచితే ఎవ్వనికి భయంబు గలుగదు.

౧౮

వాలి యిచ్చటికి వచ్చియున్నాడని నామనసులో లేను; ఈపురుషశ్రేష్ఠులను వాలి నాపైకే బంపినాడని నాకు దోచుచున్నది; రాజులు పెక్కుండు స్నేహితులుగలవారలు: కావున రాజవిషయమందు ఎంతమాత్రము నమృతముంచరాదు.

౧౯

అరయ శ్చ మనుష్యేణ విజ్ఞేయా శ్చన్నచారిణః,
విశ్వస్తానా మవిశ్వస్తా రభ్యేషు ప్రహరన్తి హి. ౨౨

కృత్యేషు వాలీ మేధావీ రాజానో బహుదర్శనాః,
భవన్తి పరహంతార స్తే జ్ఞేయాః ప్రాకృతై ర్నరైః. ౨౩

తా త్వయా ప్రాకృతే నైవ గత్వా జ్ఞేయా స్తవజ్ఞమ!,
ఇక్షితానాం ప్రకారైశ్చ యాపవ్యాభాషణేన చ. ౨౪

లక్షయస్య తయో ర్భావం ప్రహృష్టమనసో యది,
విభాసయ స్పృశంసాభి రిక్షితైశ్చపునఃపునః. ౨౫

మమై నాభిముఖం స్థితావ్ పృచ్ఛత్వం హరిపుంగవ!,
ప్రయోజనం ప్రవేశస్య వన నాస్య ధనుర్ధరా. ౨౬

శుద్ధాత్మానా యది శ్వేతా జానీహి త్వం స్తవజ్ఞమ!,
వ్యాభాషితై ర్వా విజ్ఞేయా స్యా ద్దుష్టాదుష్టతా తయోః. ౨౭

ఇత్యేవం కపిరాజేన సందిప్టో మారుతాత్మజః,
చకార గమనే బుద్ధిం యక్రి తౌ రామలక్ష్మణౌ. ౨౮

తథేతి సమ్నూజ్య వచ మ్మ తస్య త
త్కవే స్సుభీమస్య దురాసదస్య చ,

మనుష్యుఁడు శహస్రముగా సంచరించుకత్తువులను గనిపెట్టియుండ వలయును; లేనియెడ వారలు తమ్ము నమ్మునట్లుచేసికొని తాము మఱల మనల నమ్మక మన మేమటయుండునప్పుడు మనలఁ బ్రహరింతురు. ౨౨

వారి కార్యములచేయుటయందు మిక్కిలియు బుద్ధిమంతుఁడు: రాజులు పెక్కుపాయముల శత్రువులం బొరిగొనఁజూతురు. కాఁబట్టి బుద్ధిమంతులు దీనమగువేషమును దాల్చినవారలై వారల యభిప్రాయముఁ దెలియవలయును. ౨౩

హనుమంతుఁడా, నీవు ప్రాకృతవేషంబుఁదాల్చి వారలయొద్దకుఁ బోయి వారియంగితభేదములచేతను సౌమ్యులుగానుండుటయో ఆసౌమ్యులుగానుండుటయో మొదలయిన లక్షణములచేతను వారలతోఁ బరస్పరము సంభాషించుటచేతను వారలయధార్థసిద్ధిని దెలిసికొనవలయును. ౨౪

వానకోత్తముఁడవగు హనుమంతుఁడా! వారియభిప్రాయము తెలిసికొనుము: వారిమనసునఁ గీడుతలఁపుండునేని వారియంగితంబులచే వారిమనోగతంబు నెఱుంగుచు వారిని స్తోత్రింబులచేనుబ్బించి మాటిమాటికి ఆనుకూలవాక్యములచే నాపై వారల కనుకూలాభిప్రాయము గలుగునట్లుచేసి ధనుర్ధరులయి వారివేషంబునకు వచ్చుటకుఁ గారణంబు నడుగుము. ౨౫

హనుమంతుఁడా! వీరలు శుద్ధమయిన మనస్సుగలవారలై యయినపక్షమునవారలతో మాటలాడవలసినప్రకారము నీకుఁదెలిసియే యున్నది; వారి మాటలచేతనే వారునుష్టులై ఆదుష్టులయై యుంగవచ్చును. అని సుగ్రీవుండు హనుమంతునితోఁజెప్పెను. ౨౬

వాయువు తుండగు హనుమంతుఁడు వానరరాజునుగ్రీవుఁ డాశ్లాపించినది విని ఆరామలక్ష్మణు లుండుస్థలమునకుఁ బోఁదలఁచెను. ౨౭

మహానుభావుఁడగు హనుమంతుఁడు భయంకరాకారుఁడగు శత్రువులకు దురాసదుండు నగుసుగ్రీవునిమాటను అట్లే కావించెదనని శ్లాఘించి

మహానుభావో హనుమా న్యయా తదా

స యత్ర రామోఽతిబల శ్చ లక్ష్మణః.

౨౯

ఇతి క్రిమత్కిష్కిన్ధా కాణ్డే ద్వితీయ స్కంధః. ౨.

తృ తీ య స్కంధః.

వచో విజ్ఞాయ హనుమాం త్సుగ్రీవస్య మహాత్మనః,
పర్వతా దృశ్యమూకా త్తు పుష్పవే యత్ర రాఘవా.

౧

కపిరూపం పరిత్యజ్య హనుమా న్నారుతాత్మజః,

భిక్షురూపం తతో భేజే శరబుద్ధితయా కపిః.

౨

తత స్స హనుమా న్వాచా శ్లక్ష్యయా సుమనోజ్ఞయా,

వినీతవ దుపాగమ్య రాఘవౌ ప్రణిపత్య చ.

౩

అబభాషే తదా వీరౌ యథావ శృణోశశంస చ,

సంపూజ్య విధివ ద్వీరో హనుమా న్నారుతాత్మజః.

౪

ఉవాచ కామతో వాక్యం మృదు సత్యవరాక్రమా,

రాజర్షి దేవ ప్రతిమా తాపసా సంశిత వ్రతా.

౫

దేశం కథ మిమం ప్రాప్తా భవంతౌ వరవర్ణినౌ,

త్రాసయంతౌ మృగగణా నన్యం శ్చ వనచారిణః.

౬

పమహితీరరుహా న్యౌతౌ నీవీక్షమాణౌ సమన్తతః,

ఇమాం నదీం శుభజలాం శోభయంతౌ తపస్వినౌ.

౭

ధైర్యవంతౌ సువర్ణాభా కా యువాం చీరవాససౌ,

నిశ్చలస్తౌ వరభుకౌ వీడయంతౌ విమాః ప్రజాః.

౮

సింహవిప్రక్షీతౌ వీరౌ సింహతిబలవిక్రమా,

రాముడను మహాబలుడునగు లక్ష్మణుడు నుండువోటికిఁ బోయెను. ౨

ఇది రెండవ సర్గము.

మూడవ సర్గము.

హనుమంతుడు మహాబుద్ధిశాలియగు సుగ్రీవునియభిప్రాయము దలిసికొని అబుశ్యమాకపర్వతంబుననుండి రామలక్ష్మణులందుస్థలంబునకు ఎగిరిపోయెను. ౧

అంత వాయుసమారుడగు హనుమంతుడు మోసపుచ్చవలెనని బుద్ధిగలవాడగుటచే వానరగూఢునిడిచి బ్రహ్మచారిరూపంబు దాల్చెను. ౨

అంతసమస్తంబు ఆహనుమంతుడు పరాక్రమవంతులగు నారామలక్ష్మణులయొద్దకు వినయమునం బోయి వారలకు నమస్కరించి మృదుమధురవాక్యంబున నమాటతోవారలఁజూచి యిట్లని ప్రశంసించెను. ౩

పరాక్రమశాలియగు వాయుసమారుడైన హనుమంతుడు సత్యపరాక్రముల నారామలక్ష్మణులను యథావిధిఁబూజించి మృదుమధురవాక్యంబున నెట్లని చెప్పెను. ౪

మీరలు రాజన్వలరును దేవతల్గులరును దాపసులరును వ్రతదీక్షతులరును సిగ్ధరూపులరునుగా నున్నాఁడు; మీర లిచ్చటి కెట్లువచ్చినారు? ౫

మీరలు గాంధీర్యాగులచే వసంబునఁదిరుగుమృగాదులను వెఱపించుచుఁ బంపాతీరంబున మొలచియుండువృక్షంబులసౌందర్యంబుఁ గండ్లాఁతం జూచుచు వచ్చుచున్నారు. ౬

మంగళకరమయిన జలముగల యీపంపాసరస్సును ప్రకాశింపఁజేయుచున్నవారలును దపస్సువీరులు ధైర్యవంతులరును మంచితరంగులవారలును నారచీనులగుట్టుకొన్నవారిలును మార్గాయాసంబున నిట్టూర్పులు పుచ్చుచున్నవారిలును సుందరములును ఏనుఁగులొండము వంటివియు

శక్రచాపనిభే చాపే గృహీత్వా శత్రునూదనా. ౯
 శ్రీమన్తా రూపసమ్మన్నా పృషభశ్రేష్ఠవిక్రమా,
 హస్తహస్తోపమభుజా ద్యుతిమన్తా సర్వభౌ. ౧౦

ప్రభయా పర్వతేన్ద్రోఽయం యువయో రవభాసితః,

రాజ్యర్హా వమరప్రభౌ కథం దేశమిహాగతా. ౧౧
 వద్వపత్రైశ్చనౌ వీరా జటామణ్డలధారిణౌ,

అన్యోన్యసదృశౌ వీరా దేవలోకా దివాగతా. ౧౨
 యదృచ్ఛ యేవ సంప్రాప్తౌ చంద్రనూర్యా వసున్ధరామ్,

విశాలవక్షసా వీరా మానుషా దేవనూపిణౌ. ౧౩
 సింహస్కన్ధా మహోత్సాహా సమదా వివ గోవుషా,

ఆయతా శ్చ సుశృతా శ్చ బాహవః పరిఘోషమాః. ౧౪
 సర్వభూషణభూషార్హాః కిమర్థం న విభూషితాః,

ఉభౌ యోగ్యా వహం మన్యే రక్షీతుం పృథివీ మిమామ్ ౧౫
 ససాగరవనాం కృత్వాన్మం విన్ధ్యమేరువిభూషితామ్,

ఇమే చ ధనుషీ చిత్రే శ్లక్ష్యే చిత్రానులేపనే. ౧౬

నగు బాహువులుగలవారలును ఈమ్యగాదులను వెఱపించుచున్నవారలును
సింహమునకుఁబోలె గంభీరవీక్షణంబుగలవారలును బరాక్రమవంతులరును
సింహమునకన్నను అధికమయినబలపరాక్రమంబులు గలవారలును ఇంద్ర
ధనుస్సువంటి మహాధనుస్సుల ధరించినవారలును శత్రునాంతలరును శ్రీమంతు
లరు రూపసంపన్నులరు ఆఁబోతులుంబోలె నడచువారలు మహాతేజాలరు బురు
షశ్రేష్ఠులరునగు మీర లెవ్వరు? ౧౦

మీదేహకాంతిచేత పద్వతశ్రేష్ఠమగు నీఋశ్యమాకపర్వతము ప్రకా
శింపఁజేయుఁబడుచున్నది

రాజ్యాగ్రులరును దేవసమానులరును గమలదలంబులు బోలు నయ
నంబులు గలవారలును బరాక్రమవంతులరు నగుమీరలు జటాసుండలంబు
దాల్చి యివ్వసంబున కెట్లువచ్చినారు. ౧౧

మీరు సౌందర్యంబున నొకరివలెనొకరున్నారు. స్వర్గంబుననుండి
వచ్చినదేవతలవలె నున్నారు. యదృచ్ఛచేభూమికివచ్చిన చంద్రమూర్త్యు
లనందగియున్నారు. ౧౨

మీరలు వికాలమయిన వత్సస్థులముగలవారలు, పరాక్రమవంతులరు.
మనుష్యులయినను దేవతలవలెనున్నారు. సింహమునకుఁబోలె నున్నతంబుల
యిన మూఁపులుగలవారలును అధికమయినయల్పహముగలవారలు: మదిం
చినయాఁబోతులవలెనున్నారు. ౧౩

అజానుదీర్ఘములను గుండ్రములునుపరిఘులంబోలినవియు సమస్తభూ
షణములచేతను నలంకరింపఁదగినవియు నగునీభుజములు భూషణములచే నలం
కరింపఁబడకున్నవేల? ౧౪

మీరిద్దఱును సముద్రంబులతోను వసంబులతోను వింధ్యమేరు పర్వ
తంబులతోను నొప్పొచ్చుచున్న యీ సమస్తభూమండలమునుఁ బాలింప సర్వులని
తలంచుచున్నారు. ౧౫

చూపరుల కచ్చెరువు గలిగించునవియు నుండరంబులును అద్భుతము.

ప్రకాశేతే య భేద్దస్య వజ్రే హేనువిభూషితే,

సమూర్ణా నిశితై ర్బాణై మ్మాణా శ్చ శుభదర్శనాః. ౧౭
జీవితా స్తకరై ర్ఘోరై శ్శవసద్భి రివ పన్నగైః,

మహాప్రమాణౌ విస్తీర్ణా తప్తహాటకభూషితౌ. ౧౮
ఖడ్గా వేతౌ విరాజేతేనిర్దుక్తౌ వివ పన్నగౌ,

ఏవం మాం పరిభాషంతం కస్తా దై వ్ నాభిభాషథః. ౧౯
సుగ్రీవో నానుధర్మాత్కా కశ్చి ద్వాపరయూథపః,
వీరో వినిశ్చతో భ్రాత్ర జగద్భీమతి దుగిఃఖతిః. ౨౦

ప్రాప్తోఽహం ప్రేషిత స్తేన సుగ్రీవేణ మహాత్మనా,
రాజ్ఞా వానరముఖ్యానాం హనూమా న్నామ వానరః. ౨౧
యఃవాభ్యాం సహ ధర్మాత్కా సుగ్రీవ సుఖ్య మిచ్ఛతి,

తస్య మాం సచివం విత్తం వానరం పవనాత్కజమ్. ౨౨
భీతురూపప్రతిచ్ఛన్నం సుగ్రీవప్రియకామ్యయా,
ఋశ్యమూకా దిహ ప్రాప్తం కామగం కామరూపిణమ్. ౨౩

ఏవ ముక్త్యై తు హనుమాం స్తా వీరా రామలక్ష్మణౌ,
వాక్యజ్ఞా వాక్యకుశలః పున ర్నోవాచ కించన. ౨౪

ఏత చ్ఛ్చృతావ్ వచంతస్య రామౌ లక్ష్మణ మబ్రవీత్,

యిన కాంచనానులేపనంబు గలవియునగునీగనుస్సులు కాంచనధూషితంబు
లగు నింద్రుని వజ్రాయుధంబులపగిడిఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ౧౬

సుందరములయిన యాయుష్సులపొదులును తీక్షణములును బ్రాణనాశక
రంబులును భయంకరములును గోపంబున నిట్టూర్పులు వుచ్చుచున్న సగ్గుము
లుంబోలె నున్నవియునగు బాణములచే నిండియున్నవి. ౧౭

మిక్కిలియు దీర్ఘములును విశాలములును మంచిబంగారముచే నలం
కృతంబులు నగునీఖడ్గంబులు కుటుసమువీడిన పన్నగంబులధంగిఁ బ్రకాశిం
చుచున్నవి. ౧౮

ఇట్లు నేనెంతమాటలాడినను నాతోమీ రేల బదులు ఎలుకకున్నార?
ధర్మాత్మఁడును మహాపాత్రమకాలియు నగునుగ్రీవుఁడనువానరరాజు
ఆన్నచేఁ దఱుముఁగొట్టఁబడినవాడై దుఃఖితుఁడై భూమిందిరుగు చు
న్నాఁడు. ౨౦

హనుమంతుఁడను వానరుఁడనగు నేను మహాత్ముఁ డగువానరోత్తము
లకల్ల రాజయిన నుగ్రీవునిపనుపున నిచ్చటికి వచ్చినాను. ౨౧

ధర్మాత్మఁడగు నానుగ్రీవుఁడు మీతో సఖ్యమునేయఁ గోరు
చున్నాఁడు.

నేను ఆనుగ్రీవునిసవిపుఁడను వానరుఁడను వాయుపుత్రుఁడను నుగ్రీ
వుని ప్రియంబుపొంటె బ్రహ్మచారిరూపంబుదాల్చి ఋశ్యమాకపర్వతంబున
నుండి యిచ్చటికి వచ్చినాను. తలఁచినచోటి కెల్లం బోవఁగలవాఁడను. కామ
రూపుఁడను. అనితెలిసికొనుఁడు అని హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణులతోఁ
జెప్పెను. ౨౨-౨౩

మాటలుచెప్పటయందుఁ బండితుఁడగు హనుమంతుఁడు మాటలయం
దుఁ బండితులును వీరులునగు నా రామలక్ష్మణులతో నీప్రకారమునజెప్పి
మఱియేమియుఁ జెప్పక యూరకుండెను. ౨౪

క్రీమంతుఁడగు రాముఁడు హనుమంతునిమాటనువిని మొగంబు సం

ప్రహృష్టవదన శ్రీమా న్భాగీతరం పార్శ్వతః స్థితమ్. ౨౫

సచివోఽయం కపీష్ఠస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః,
త మేవ కాఙ్క్షమాణస్య మ మాన్తిక ముపాగతః. ౨౬

త మభ్యభాష సౌమిత్రే! సుగ్రీవసచివం కపిమ్,
వాక్యజ్ఞం మధురై ర్వాక్యై స్సేహాయుక్త మరివ్రమ! ౨౭

నాన్మగేదవినీతస్య నాయజు ర్వేదధారిణః,
నాసామవేదవిదుష శ్శక్య మేవం ప్రభాషితుమ్. ౨౮

నూనం వ్యాకరణం కృత్స్న మనేన బహుధా శ్రుతమ్,
బహు వ్యాహర తానేన న కిఞ్చి దపశ్యజ్ఞిమమ్. ౨౯

న ముఖే నేత్రయో ర్వాపి లలాటే చ భ్రువో స్తథా,
అన్యే వ్యపి చ గాత్రేషు దోష స్సంవిదితః క్వచిత్. ౩౦

అవిస్తర మసందిగ్ధ మవిలమ్బిత మద్రుతమ్,
ఉరస్థస్థం కణ్ఠగం వాక్యం వర్తతే మధ్యమే స్వరే. ౩౧

సంస్కారక్రమసమ్పన్నా మద్రుతా మవిలమ్బితామ్,
ఉచ్చారయతి కల్యాణీం వాచం హృదయహరిణీమ్. ౩౨

అనయా చిత్రయా వాచా త్రిస్థానవృక్షానస్థయా,
కస్య నారాధ్యతే చిత్త ముద్యతానే రరే రపి. ౩౩

ఏవంవిధో యస్య దూతో న భవే త్పార్శ్వవస్య తు,
సిద్ధ్యన్తి హి కథం తస్య కార్యాణాం గతయోఽనఘ! ౩౪

తోపంబు చూపట్ట సమీపంబుననున్న తమ్ముని లక్షణముఁజూచి యిట్లనిచెప్పెను.

ఈతఁడు మహాత్ముఁడగు వానరరాజు నుగ్రీవుని సచివుఁడు. ఆనుగ్రీవునే చూడఁగోరుచుండు నాయొద్దకు వచ్చినాఁడు. ౨౬

శత్రువుల నడఁగఁజ్రొక్కునట్టి లక్షణుఁడా! మాటలు చెప్పటయందు బండితుఁడును మనలయందు నేహముగలనాఁడునగు నుగ్రీవసచివుఁడైనయావానరునితో నీవు మధురపచనంబుల మాటలాడుము. ౨౭

ఋగ్యజుస్సామవేదంబుల మూఁడింటిని అధ్యయనింపనివానికి ఎంత మాత్ర మిట్లు మాటలాడుట కలవిగాదు. ౨౮

ఈతఁడు వ్యాకరణమును బెక్కుమాట్ల చక్కఁగాఁ జదివినవాఁడు. ఇదినిశ్చయము. ఏలయనఁగా ఈతఁడు ఇంతసేపు మాటలాడుచున్నను గొంచెమేని యపశబ్దం బితనినోట రాలేదు. ౨౯

ఈతఁడు మాటలాడుచుండఁగా ఇతని ముఖంబునందుఁగాని కన్నులందుఁగాని లలాటంబునందుఁగాని కనుబొమలందుగాని యితరములయిన యపయనములందుగాని యెంచేనియు నెంతమాత్రము దోషము అగపడలేదు.

మఱియు మాటలు శబ్దవిస్తారముగాని అక్షరాదిసంజేహముగాని లేక యంత యాలస్యముగాని మఱివేగము గాని గలవిగాక ఉరస్థానోద్గతంబులై కంఠముననుండి మధ్యమస్వరంబున వినఁబడుచున్నవి. ౩౦

ఈతఁడు వ్యాకరణాధ్యయనమువలనం గలిగినశబ్దశుద్ధితోను అక్షరశుద్ధితోనుం గూడినదియు సంత వేగంబును అంత యాలస్యంబును లేనిదియు మంగళకరంబును మనోహరంబునగునట్లు వాక్యంబు సుచ్చరించుచున్నాఁడు.

ఆశ్చర్యకరమయిన యర్థముగలవియు ఉరఃకంఠశిరస్సులను మూడు సాసములందు స్పృష్టముగాఁ బలుకుచున్నవియు నగు నీమాటలచేత ఛేదించుటకుఁ గత్తిచ్చేబట్టియుండు శత్రువైనను ఎవ్వడు సంతోషము నొందఁడు.

పాపరహితుఁడవగు లక్షణుఁడా! ఇట్టి సమర్థుఁడగు దూతలేనియెడ రాజునకుఁ గార్యసిద్ధు లెట్లు కాఁగలవు? ౩౪

ఏవం గుణగణై ర్యుక్తా యస్య స్యుః కార్యసాధకాః,
తస్య సిద్ధ్యన్తి సర్వాన్థా మాతృవాక్యప్రచోదితాః. 3౫

ఏవ ముక్తస్తు సౌమిత్రి సుగ్రీవనచివం కపిమ్,
అభ్యభాషత వాక్యజ్ఞో వాక్యజ్ఞం పవనాత్మజమ్. 3౬

విదితా నా గుణా విదన్తి! తుగ్రీవస్య మహాత్మనః,
త మేవ చావం మార్గావ సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరమ్ 3౭

యథా బ్రవీషి హనుమం! తుగ్రీవపచనా దిహ,
త త్తథా హి కరిష్యామో వచనా త్తవ సత్తమ! 3౮

త త్తస్య వాక్యం నివృణం నిశమ్య
ప్రకృష్టరూపః పవనాత్మజః కపిః,
మన ససమాధాయ జయోపవత్తై
సఖ్యం తదా కన్తు మియేష తాభ్యామ్. 3౯
ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే తృతీయ స్కంధః. 3.

చ తు ర్థ స్కంధః.

తతః ప్రహృష్టౌ హనుమా న్కృత్యవా నితి తద్వచః,
శ్రుత్వా మధురసంభాషం సుగ్రీవం మనసా గతః. ౧

భవ్యో రాజ్యాగమ స్తస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః,
య దయం కృత్యవా న్ప్రిప్తః కృత్యం చైత దుపాగతమ్.

ఏరాజానకు ఇట్టి గుణసంతులయిన కార్యసాధకులయిన భృత్యులుండు
లో ఆరాజా కార్యములన్నియు అతనికి శ్రమములేకయే భృత్యులసామర్థ్య
ముచేతనే జయము నొందును. అని రాముడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. 3౫

మాటలు చెప్పటయందుఁ బండితుఁడగులక్ష్మణుఁడు రామునిమాటను
విని నూటలయందుఁ బండితుఁడును సుగ్రీవుని సచివుఁడునగు వాయుపుత్రుని
హనుమంతుం జూచి యిట్లనియె. 3౬

పండితుఁడవగు హనుమంతుఁడా! మహాత్ముఁడగు సుగ్రీవుని సుగుణం
బులు మాకుఁదెలియును. వానరరాజుఁడగు వాసుగ్రీవునే మేమును ఇప్పుడు
వెదకుచున్నాము. 3౭

ఉత్తముఁడవగు హనుమంతుఁడా! నీవు ఇప్పుడు సుగ్రీవునియొగం
బున నేమిచెప్పితివో దాని నీవు చెప్పినప్రకారముననే గావించెదము. అని
లక్ష్మణుఁడు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. 3౮

అంత వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు చతురమయినలక్ష్మణుఁడు
చెప్పినమాటను విని సంతుష్టుఁడై సుగ్రీవునకు వాలిజయంబు గలుగునని
మనంబునఁ దలంచి ఆరామలక్ష్మణులతో సుగ్రీవునకు స్నేహంబు గలిగింపఁ
గోరెను. ౩౯

ఇది మూఁడవసర్గము.

నాలవసర్గము.

అంత హనుమంతుఁడు మధురంబయిన యాలక్ష్మణుని మాటను విని
రామునకును సుగ్రీవునితోఁ గార్యమున్నదని తెలియుటచే సంతుష్టుఁడై మన
స్సున సుగ్రీవుఁ దలంచుకొనెను. ౧

ఈరాముడు సుగ్రీవునితోఁ గార్యముగలిగివచ్చినాఁడు. రామునికిఁ
గార్యమును ముఖ్యముగా నున్నది. కావున మహాత్ముఁడగు సుగ్రీవునకు రాజ్య
లాభము కాఁగలదు, అని హనుమంతుఁడు చింతించెను. ౨

తతః పరమసంహృష్టో హనూమాన్ ప్లవగర్షభః,
 ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం రామం వాక్యవిశారదః. 3
 కిషుర్ధం త్వం వనం ఘోరం పమ్పాకానసమణ్డతమ్,
 ఆగత స్సానుజో దుర్గం నానావ్యాళమృగాయుతమ్. ౪

తస్య కష్టచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణో రామచోదితః,
 ఆచచక్షే ఘహత్కానం రామం దశరథాత్మజమ్, ౫
 గాజా చళరథో నామ ద్యుతిమా స్థర్మవత్సలః,
 చాతుర్వర్ణ్యం సప్తధర్మేణ నిత్యమే వాఙ్మహిమయత్. ౬

స ద్వేష్టా విద్యతే తస్య నచ స ద్వేష్టి కల్పన,
 సచ సర్వేషు భూతేషు పితామహ ఇ వాపరః. ౭

అగ్నిష్టోమాదిభి ర్యజ్ఞై రిష్టవా నా వ్రదక్షిణైః,

త స్యాయం పూర్వజః పుత్రో రామో నామ జన్తే శ్శృగతః.
 శరణ్య స్సర్వభూతానాం పితౄ ర్నిర్దేశపారగః,
 వీరో దశరథ స్యాయం పుత్రాణాం గుణవత్తమః. ౮
 రాజలక్షణసమ్పన్న స్సంయుక్తో రాజసమ్పదా,

రాజ్యా ధృష్టిః వనే వస్తుం మయా సార్థ మిహగతః. ౧౦

భార్యయా చ మహాతేజా స్సీతయాఽనుగతో వశీ,
 దినక్షయే మహాతేజాః ప్రభ యేవ దివాకరః. ౧౧

అంత మాటలు చెప్పటయందుఁ బండితుఁడును వానరోత్తముఁడును గుహనుమంతుఁడు పరమసంతుష్టుఁడై రాముం జూచి యిట్లనియె. 3

నీవును దమ్ముఁడును, భీమంకరంబును బంసాసమీపవనాలంకృతంబును నానావిధములయిన సర్పములతోను మృగములతోనుఁ గూడినదియును దుష్ప్రవేశంబునగు దండకారణ్యంబున కెందుకు విచ్చినారు? 4

లక్ష్మణుఁడు హనుమంతునిమాటను విని గాను ప్రేరితుఁడై హనుమంతునకు రాముని ప్రభావంబును దశరథపుత్రత్వాగులునుం జెప్పెను. 5

కాంతిమంతుఁడును బరమధార్మికుఁడగును దశరథుఁ డనుమహారాజు తనదత్తమును ఎదలక బ్రాహ్మణత్వత్రయవైశ్యకూస్తులను నాలుగునిష్ఠములను ఎల్లప్పుడును దప్పక పరిపాలించుచుండెను 6

ఆదశరథుఁడు ఒకనిపై ద్వేషము నుంచువాఁడుకాఁడు. అతనిపై ద్వేషముగలవాఁడును ఎవ్వఁడునులేఁడు అతఁడు సమస్తలోకంబులయందును రెండవబ్రహ్మదేవుఁ డనఁ బరమదయాళుఁడై యత్తముఁడై యుండెను. 7

ఆదశరథుఁడు సంపూర్ణముగా దక్షిణ లిచ్చి యగ్నిష్టోమాదియాగంబులు గావించెను.

ఈతఁడు ఆదశరథుని జ్యేష్ఠుమారుఁడు. రాముఁడనుపేరఁ బ్రసిద్ధుఁడు. సమస్తభూతంబులను రక్షించువాఁడు. తండ్రియాజ్ఞ నిూఱనివాఁడు.

ఈతఁడు మహాపరాక్రమశాలి దశరథుని కొడుకులలో గుణంబులను త్తముఁడు. జ్యేష్ఠుఁడగుచే రాజలక్షణంబులతోను రాజసంపదతోనుఁ గూడినవాఁడు. 8

అట్టి ఈరాముఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁడై పవనాసంబు నేయటకై నాతోఁ గూడ నిచ్చటికి విచ్చినాఁడు. 9

మహాతేజాఁడగు సూర్యుని సాయంకాలంబునందుఁ గాంతి వెంబడించునట్లు భార్య నీతాదేవియు రాజ్యభ్రష్టుఁడై విచ్చు మహాతేజాఁడగు రాముని వెంబడించి వచ్చెను. 10

అహ మ స్యాహో భ్రాతా గుణై ర్దాస్య ముపాగతః,
 కృతజ్ఞస్య బహుజ్ఞస్య లక్ష్మణో నామ నామతః. ౧౨
 సుఖార్హస్య మహార్హస్య సర్వభూతహితాత్మనః,
 ఐశ్వర్యేణ చ హీనస్య పనవాసాశ్రితస్య చ. ౧౩

రక్షసాఽపహృతా భార్యా రహితే కామరూపిణి,
 తచ్చ న జ్ఞాయతే రక్షసి పత్నీ యే నాస్య నా హృతా. ౧౪

దనుర్నామ దితేః పుత్ర శ్శాపా ద్రాక్షసతాం గతః,
 ఆఖ్యాతస్తేన సుగ్రీవస్సమర్థో వానరక్షభః. ౧౫

స జ్ఞాస్యతి మహావీర్యస్తవ భార్యాపహారిణమ్,
 ఏవ ముక్తావో దను స్స్వర్గం భౌజమానో గత స్సుఖమ్. ౧౬

ఏత త్తే సర్వ మాఖ్యాతం యాథాతథ్యేన పృచ్ఛతః,
 అహం చైవ హి రామశ్చ సుగ్రీవం శరణం గతౌ. ౧౭
 ఏవ దత్త్వా చ విత్తాని ప్రాప్య చానుత్తమం యశః,
 లోకనాథసి పురా భూత్వా సుగ్రీవం నాథ మిచ్ఛతి. ౧౮

పితా యస్య పురా హ్యసీ చ్చరణోఽధర్మవత్సలః,
 తస్య పుత్రీ శ్శరణ్య శ్చ సుగ్రీవం శరణం గతః. ౧౯

సర్వలోకస్య ధర్మాత్మా శరణ్య శ్శరణం పురా,
 గురు ర్దే రాఘవ సోఽయం సుగ్రీవం శరణం గతః. ౨౦

నేను ధర్మనితముడను. నాపేరు లక్ష్మణుఁ డందురు. తనకుఁ బరులు
కొంచె ముపకారముచేసినను దానిని మిక్కిలియు నధికముగాఁ దలఁచువాఁ
డును బహుశ్రుతుఁడును సుఖంబు ననుభవింపఁదగినవాఁడును బూజనీయుఁ
డును సర్వభూతంబులయు మేలునే గోరుచుండువాఁడు నగు నీరాముఁడు
విశ్వరూపీనుడయ్యు వనవాసంబు నొందినవాడైనను ఇతనిగుణంబులచే
నే నితనికి దానుడనై పచ్చినాను. ౧౨-౧౩

మేము లేనికాలమునందుఁ గామరూపియగు రాక్షసుఁడొకఁడు ఈత
నిభార్య నపహరించెను. ఆభార్య నపహరించిన రాక్షసుఁ డెవఁడో తెలియకు
న్నది. ౧౪

దనుషంకజుఁడు శ్రీయనుదానవుని పుత్రుఁడునగు నొక ప్రసిద్ధదానవుఁ
డు కాపంబున రాక్షసుఁడై యుండెను. అతఁడు వానరోత్తముడగు సుగ్రీ
వుఁడు సమర్థుఁడని చెప్పెను. ౧౫

“మహావీరాక్రమకాలియగు నాసుగ్రీవుఁడు నీభార్య నపహరించిన
రాక్షసుఁ డెలిసికొనఁగలఁడు” అని రాముచికిత్సెప్పి యాకబంధుఁడు నేదీ
ప్రమానుఁడై సుఖంబుగా స్వర్గంబునకుఁ జోయెను. ౧౬

నీ విడిగినావు కావున మాసమాచారమంతయు యథార్థముగా నీకుఁ
జెప్పినాను. నేను రాముఁడు మీసుగ్రీవుని శరణుపొందితిమి. ౧౭

ఋషుహోత్తుఁడు యాచకులకు నానావిధధనంబు లొసఁగియు నపద్మ
శమయిన కీర్తిఁబొంది లోకనాథుడనఁ బ్రసిద్ధి నొందియు నిప్పుడు సుగ్రీ
వునిం దనకు నాధుఁడుగాఁ గోరుచున్నాఁడు. ౧౮

ఎవ్వనితండ్రి దశరథమహారాజు మున్ను ధర్మవత్సలుఁడై శరణాగ
తులఁదప్పక రక్షించువాడను బిరుదుపొందియుండెనో అట్టివాని కుమారుఁ
డును శరణాగతిరక్షణధురంధరుఁడు నగు రాముఁడు ఇప్పుడు సుగ్రీవుని
శరణుపొందినాఁడు. ౧౯

మున్ను సమస్తలోకంబునకు శరణ్యుఁడై రక్షకుఁడై యుండిన నాయ
న్నయగు రాముఁ డిప్పుడు సుగ్రీవుని శరణుపొందినాఁడు. ౨౦

యస్య ప్రసాదే సతతం ప్రసీదేయు రిమాః ప్రజాః,
స రామో వానరేంద్రస్య ప్రసాద మభికాంక్షతే. ౨౧

యేన సర్వగుణోపేతాః పృథివ్యాం సర్వపార్థివాః,
మానితా సుతతం రాజ్ఞా సదా దశరథేన వై. ౨౨

త స్యాయం పూర్వజః పుత్రీ శ్రీమ లోకేషు విశ్రుతః,
సుగ్రీవం వానరేంద్రం తు రామ శ్చరణ మాగతః. ౨౩

శోకాభిభూతే రామే తు శోకారే శరణం గతే,
కర్తుమర్హతి సుగ్రీవః ప్రసాదం హరియాధపః. ౨౪

ఏవం బ్రువాణం సౌమిత్రిం కరుణం సాశ్రులోచనమ్,
హనూమా న్ప్రీత్యువా చేదం వాక్యం వాక్యవిశారదః. ౨౫

ఉదృశా బుద్ధిసమున్నా జితక్రోధా జితేంద్రియాః,
ద్రష్టవ్యా వానరేంద్రేణ దిప్త్యా దర్శన మాగతాః. ౨౬

స హి రాజ్యా త్పురిభ్రష్టః కృతవైర శ్చ వాలినా,
హృతదారో వనే త్యక్తో భ్రాత్రా వినిశ్చతో భృశమ్. ౨౭

కరివ్యతి స సాహాయ్యం యవయో ర్భాస్కరాత్మజః,
సుగ్రీవ స్సహ చాస్తాభి స్సీతాయాః పరిమార్గణే. ౨౮

ఇత్యేవ ముక్త్యా హనుమాన్ శ్లత్తం మధురయా గిరా,
బభావే సోభిగచ్ఛేమ సుగ్రీవ మితి రాఘవమ్. ౨౯

ఏవం బ్రువాణం ధర్మాత్మా హనుమంతం స లక్ష్మణః,

ఎవ్వఁడు అనుగ్రహించినచో ఈ ప్రజలందఱు నెల్లప్పుడు సమస్తా భీష్టంబులం బొంది సంతృప్తులయి యుందురో అట్టిరాముఁ డిప్పుడు వానరరా జుఁడగు నుగ్రీవుని యనుగ్రహమును గోరుచున్నాఁడు. ౨౧

ఎవ్వఁడు శరణాగతులయిన భూమియందలి సమస్తరాజులను ఎల్లప్పు డు సమస్తోపచారంబులతోఁ గూడినవారిం జేసి రక్షించెనో అట్టి మహారాజు దశరథుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడును ముల్లోకంబులం బ్రసిద్ధికెక్కినవాఁడువగు రా ముఁడు వానరరాజమాత్రుఁడైన నుగ్రీవుని శరణొందుచున్నాఁడు. ౨౨, ౨౩

ఇట్లు దుఃఖపరవశుఁడై దుఃఖపీడితుఁడై శరణుచొచ్చిన రామునివిష యముయి వానరరాజుఁడగు నుగ్రీవుఁడు అనుగ్రహము సేయవలయును అని లక్ష్యఁబుఁడు చెప్పెను. ౨౪

మాటలయందుఁ బండితుఁడగు హనుమంతుఁడు ఇట్లు వినువారికిని దుఃఖముగలుగునట్లుగాఁ గన్నుల నీళ్లుగాఱి జెప్పుచున్న లక్ష్యఁబు జూచి యీమాటం జెప్పెను. ౨౫

ఇట్టిబుద్ధిమంతులరును జిత్రకోధులరును జితేంద్రియుఁరు నగు మిమ్మే వానరరాజు నుగ్రీవుఁడు వెదకికొనివచ్చి చూడవలయును. అతని భాగ్యవశం బున అతనికి దర్శనంబగుటకై మీరలై యే వచ్చినారు. ౨౬

అనుగ్రీవుఁడును అన్నయగు వాలితో వైరంబుగొని యతఁడు తన భార్యను హరించి తన్ను వంచించి తఱుమగొట్టఁగా రాజ్యభ్రష్టుఁడై వనం బున నున్నాఁడు. ౨౭

సూర్యపుత్రుఁడగు నా నుగ్రీవుఁడు మాతోనుఁగూడ నీతాదేవిని వెదకుటయందు మీకు సహాయుఁడై యుండఁగలఁడు. అని హనుమంతుఁడు చెప్పెను. ౨౮

అహనుమంతుఁ డీ ప్రకారంబునమృదుమధురవాక్యంబునం జెప్పి మఱల రాముంజూచి “ఇంక నుగ్రీవునియొద్దకుఁ బోవుదము” అని చెప్పెను. ౨౯
భర్తాతుఁడగు నాలక్ష్యఁబుఁడు ఈ ప్రకారంబునం జెప్పుచున్న హను

ప్రతిపూజ్య యథానాన్యాయ మిదం ప్రోవాచ రాఘవమ్. 30

కపిః కథయతే హృష్టో యథాఽయం మారుతాత్తజః,
కృత్యేవాం తోస్మిన్ సప్రాప్తః కృతకృత్యోఽసి రాఘవ! 31

ప్రసన్నముఖవర్ణ శ్చ వ్యక్తం హృష్ట శ్చ భాషతే,
నాస్మతం వక్ష్యతే వీరో హనుమా న్మారుతాత్తజః. 32

తత స్తు మహాప్రాజ్ఞో హనుమా న్మారుతాత్తజః,
జగామాఽదాయ తో వీరా హరిరాజాయ రాఘవౌ. 33

భిక్షునూనం పరిత్యజ్య వానరం దూప మాస్థితః,
పృష్ఠ మారోప్య తో వీరో జగామ కపికుష్ఠరః. 34

స తు విపులయశాః కపిప్రవీరః
పవనసుతః కృతకృత్యవ త్ప్రహృష్టః,
గిరివర మురువిక్రమః ప్రయాత
స్స శుభమతి స్సహ రామలక్ష్మణాభ్యాం. 35
ఇతి శ్రీమత్కెమ్మిన్హాకాణ్డే చతుర్థ స్సర్గః, ర.

పల్లము స్సర్గః.

ముక్త్యమూకా త్తు హనుమా న్లత్వా తు మలయం గిరిమ్,
అచచక్షే తదా వీరా కపిరాజాయ రాఘవౌ. ౧

అయం రామో మహాప్రాజ్ఞ స్సప్రాప్తో దృఢవిక్రమః,

మంతుని యథాన్యాయముగా దూతను బూజింపవలసినరీతిం బూజించి రా
ముం జూచి యిట్లనియె. 30

రాముఁడా! నామాటలకు వాయుపుత్రుఁడగు నీహనుమంతుఁడు సం
తుష్టుడై యథార్థముగాఁ జెప్పచున్నాఁడు. అనుగ్రీవునికిని మనవలనఁ బని
యున్నది. కాబట్టి నీవు కృతార్థుఁడవైతివి. 31

వీరుఁడగువాయుపుత్రుఁడు హనుమంతుఁడు ప్రసన్నమయిన ముఖ
వర్ణముతో సంతుష్టుడై స్పృహము గామాటలాడుచుచున్నాఁడు గావుననితఁడు
చెప్పినది యబద్ధముకాదు అని లక్ష్యబుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. 32

ంత మహాపండితుఁడగు వాయుకుమారుఁడు హనుమంతుఁడు పరా
క్రమవంతులగు నారామలక్ష్మణులను దీసికొని వానరరాజు నుగ్రీవునొద్దకుఁ
బోయెను. 33

వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు బ్రహ్మచారిరూపంబును విడిచి
మఱి నిజమయిన వానరరూపంబునొంది వీగులగు నారామలక్ష్మణులను వీపుపై
సెక్కించుకొని పోయెను. 34

మహాకీర్తిసంపన్నుఁడును మహాపరాక్రమశాలియు మహాబుద్ధిమంతుఁ
డనగు వాయుకుమారుఁడు హనుమంతుఁడు “ఇలకఁదప్పక నుగ్రీవు నభీ
ష్టంబు నెఱవేఱఁగలడు” అని సంతుష్టుడై రామలక్ష్మణులతోఁ గూడ
ఋశ్యమూకపర్వతంబునకుఁ బోయెను. 35

ఇది నాలవసర్గము.

ఏకవసర్గము.

హనుమంతుఁడు ఋశ్యమూకపర్వతంబుననుండి ఋశ్యమూక ప్రాంతం
బుననుండు మలయపర్వతంబునకుఁబోయి వానరరాజు నుగ్రీవుంజూచి యత
నికి రామలక్ష్మణులు వచ్చియుండుటం జెప్పెను. 1

మహాపండితుఁడును దృఢపరాక్రముఁడు సగురాముఁడును అతని

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా రామోఽయం సత్యవిక్రమః. ౨

ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతో రామో దశరథాత్మజః,
ధర్మే నిగదిత శ్చైవ పితౄ ర్నిరేళపారగః. 3

త స్యాస్య పసతోఽరణ్యే నియతస్య మహాత్మనః,
రావణేన హృతా భార్యా స త్వాం శరణ మాగతః. ౪

గాజనూయాశ్వినేఽధై శ్చ వహ్నిర్యే నాభితస్మితః,
దక్షిణా శ్చ తథోఽశ్వప్రా గాప శ్చ తసహస్రశః. ౫
తపసా సత్యవాక్యేన సుధా యేన పాలితా,
ప్రీహతోఽస్య పుత్రోఽయం రామ స్త్వాం శరణం గతః. ౬

భవతా సఖ్యకామా తౌ భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ,
ప్రతిశ్చ హ్యర్చయన్వై తౌ పూజనీయతమా వుభౌ. ౭

శ్రుత్వా హనుమతో నాక్యం సుగ్రీవో హృష్టమానసః,
భయం చ రాఘవాన్ఘోరం ప్రజహౌ విగతజ్వరః. ౮
స కృత్వా మానుషం గూఢం సుగ్రీవః ప్లనగాధిపః,
దర్శనీయతమో భూత్వా ప్రీత్యా ప్రోవాచ రాఘవమ్. ౯

భవా న్ధర్మవినీత శ్చ విక్రాంత సుర్వవత్సలః,
ఆఖ్యాతా వాయుపుత్రేణ తత్త్వతో మే భవద్గుణాః. ౧౦

తన్మమై వైష సత్కారో లాభ శ్చైవోత్తమః ప్రభో,
యత్త్వ మిచ్ఛసి సౌహార్దం వానరేణ మయా సహ. ౧౧

తత్త్వంబు లక్షణంబును వచ్చియున్నారు. ఈరాముడు సత్యమయిన పరాక్రమముగలవాడు. ౨

రాముడు ఇత్తొకవంశంబునఁ బుట్టినవాడు. దశరథమహారాజపుత్రుడు పరమధార్మికుడని ప్రసిద్ధుడు. తండ్రియాజ్ఞను మీఱనివాడు. 3
మహాత్ముడగు నారాముడు నియమంబున నరణ్యంబుననుండఁగా నతనిభార్యను రావణుడు హరించెను. ఆరాముఁ డిప్పుడు నిన్ను శరణుపొందినాడు. ౪

ఎవ్వఁడు రాజనూయములచేతను అశ్వశేధములచేతను అగ్నిహోత్రుఁడృప్తి నొందించెనో మఱియు లక్షలు లక్షలుగా గోవులదక్షిణలనొసంగునో మఱియు నెవ్వఁడు జితేంద్రియుడై సత్యంబు దప్పక భూమిఁ బ్రపాలించుచుండెనో అట్టిమహాత్ముడు దశరథమహారాజుకొడుకు రాముడు స్త్రీనిమిత్తమయి నిన్ను శరణుపొందినాడు. ౫

అన్నదమ్ములగు నారామలక్షణులు నిర్వరును నీతో స్నేహమును గోరుచున్నారు. వీరలు మిక్కిలియుఁ బూజనీయులు వీరలను బ్రతిగ్రహించి పూజింపుము. అని హనుమంతుఁడును సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. 6

సుగ్రీవుడు హనుమంతునిమాటను విని సంతుష్టుడై దిగులవిడిచి రామునివలనం గలిగియుండిన మహాభయంబును వదలెను. ౭

వానరోక్షముడగు నాసుగ్రీవుడు మనుష్యరూపంబునొంది మిక్కిలియు మందరవిగ్రహుడయి రాముని జూచి సంతోషంబున నిట్లని పలికెను. ౮

తాము సమస్తధర్మముఁ దెలిసినవారలు పరాక్రమవంతులు సమస్తప్రాణులయందు నధికమయిన దయగలవారలు తమగుణంబుల నన్నింటిని యథార్థముగా హనుమంతుఁడు నాకుఁ జెప్పినాడు. ౧౦

రాజుగను రాముఁడా! అందువలన నీవు వానరమాత్రుడవగు నాతో స్నేహంబుఁ గోరుచున్నావనునది నాకే చాలగౌరవమును ఆత్మమమయిన లాభంబును అగుచున్నది. ౧౧

రోచతే యది వా సఖ్యం బాహు రేష ప్రసారితః,
గృహ్యతాం పాణినా పాణి ర్మర్యాదా బధ్యతాం ధ్రువా. ౧౦

ఏత త్తు వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవేణ సుభాషితమ్,
స ప్రహృష్టమనా హస్తం వీడయామాస పాణినా. ౧౩
హృద్యం సాహృద మాలమ్భ్య పర్యవసిత వీడితమ్,

తతో హనూమాం త్సన్త్యజ్య భిక్షురూప మరిష్టమః. ౧౪
కావ్యయో స్వేన రూపేణ జనయామాస పావకమ్,

దీప్యమానం తతో వహ్నిం పుష్పై రభ్యర్చ్య సత్కృతమ్. ౧౫
తయో ర్మధ్యేఽథ సుప్రీతో నిరధే సుసమాహితః,
తతోఽగ్నిం దీప్యమానం తో చక్రతు శ్చ ప్రదక్షిణమ్. ౧౬
సుగ్రీవో రాఘవ శ్చైవ వయస్యత్వ ముపాగతో,

తత సుప్రీతమవసౌ తా పుభౌ హరిరాఘవా. ౧౭
అన్యోన్య మభివీక్షంతా స తృప్తి ముపజగ్మతుః,
త్వం వసుస్యోఽసి మే హృద్యో హ్యేకం దుఃఖం సుఖం చనా.
సుగ్రీవో రాఘవం వాక్య మి త్యువాచ ప్రహృష్టవత్,

తత సుసర్ణబహుళాం చిత్వా శాఖాం సుపుష్పితామ్. ౧౮
సాల స్యాస్తీర్య సుగ్రీవో నిషసాద స రాఘవః,

లక్ష్మణా యాథ సంహృష్టో హనూమాన్ స్తనగర్షభః. ౨౦
శాఖాం చప్తవృక్షస్య దదౌ పరమపుష్పితామ్,

నీకు స్నేహము ఇష్టమే యగు నేని ఇదిగో చేయించినాను. చేతం జేయిగ్రహింపుము. స్నేహమర్యాదయు దృఢముగాఁ గావించుము అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

ఆరాముఁడు సుగ్రీవుఁడు ముఖముగాఁ జెప్పినమాటను విన్నంతనే పరమసంతుష్టుఁడై సుగ్రీవునిచేతిని దనచేతం బట్టుకొనెను. ౧౩

రాముఁడు మనోహరంబగు స్నేహము నవలంబించి సుగ్రీవుని దృఢంబుగాఁ గవుఁగిలించుకొనెను.

అంత శత్రువుల నడంగఁద్రొక్కఁజాలిన హనుమంతుఁడు తాను రాములక్షణులఁ దీసికొనిపోయినప్పటి మఱల నెప్పటియట్లు ధరించిన బిళ్ళరూపమును విడిచి నిజరూపమునొంది ఆరణుల మధించి నిష్పా పుట్టించెను. ౧౪

అంత నాహనుమంతుఁడు మండుచున్న యయ్యగ్నింబూజించి దాని సంతుష్టుఁడై యెచ్చరికగలవాఁడై యారామసుగ్రీవులనడుమ నుంచెను. ౧౫

అంత ఆరామసుగ్రీవులు మండుచున్న యయ్యగ్నిహోత్రమునకుఁ బ్రదక్షిణముచేసి ఇట్లు అగ్నిసాక్షికంబుగా సుగ్రీవుఁడును రాముఁడును సఖ్యము గావించిరి. ౧౬

అంత నారామసుగ్రీవు లిద్దఱును పరమసంతుష్టులై యుండొరులం జూచుచు దృష్టిం బొందరైరి. ౧౭

సుగ్రీవుఁడు రాముం జూచి సంతుష్టుఁడై నీవునాకు స్నేహితుఁడవైతివి. ఇంక నీదుఃఖము నాదుఃఖమును ఒకటే. నీనుఖమును నానుఖమును ఒకటే. అని చెప్పెను. ౧౮

ఆసుగ్రీవుఁడు అధికముగాఁ బత్రములుగలిగి చక్కఁగాఁ బూచి యున్న మద్దిచెట్టుకొవ్వును వితీచి దానిం బఱచుకొని రామునితోఁగూడఁ గూర్చుండెను. ౧౯

అంతఁ బరమసంతుష్టుఁడగు నానరోత్రముఁడు హనుమంతుఁడు లక్షణునికేగాఁ బరమపుష్పింతంబగు చందనవృక్షశాఖను వితీచి పఱచెను. ౨౦

తతః ప్రహృష్టస్సుగ్రీవః శ్లఙ్ఘ్యం మధురయా గిరా. ౨౦

ప్రత్యువాచ తదా రామం హర్షవ్యాకులలోచనః,
అహం వినికృతో రామ! చరా మీహ భయూర్దితః. ౨౧

హృతభార్యో వనే త్రస్తో దుర్గ మేత దుపాశ్రితః,

సోఽహం త్రస్తో వనే భీతో వసా మ్యుద్భ్రాంతచేతనః. ౨౩
వాలినా నికృతో భ్రాతృ కృతవైర శ్చ రాఘవ!

వాలినో మే మహాభాగ! భయార్తస్యాభయం కురు. ౨౪
కర్తు మర్హసి కాకుత్స్థ! భయం మే న భవే ద్యథా,

ఏవ ముక్తస్తు తేజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః. ౨౫
ప్రత్యభాషత కాకుత్స్థస్సుగ్రీవం ప్రహసన్నివ,

ఉపకారఫలం మిత్రం విదితం మే మహాకవే! ౨౬

వాలినం తం వధిష్యామి తవ భార్యాపహరిణమ్,
అమోఘా న్సుర్యసంజ్ఞాశా మ మైశే నిశితా శ్శరాః. ౨౭

తస్మి న్వాలిని దుర్వృత్తే నిపతివ్యన్తి వేగితాః,
కంజ్కపత్తప్రతిచ్ఛన్నా మహేంద్రాశనిసన్నిభాః. ౨౮

తీక్ష్ణాగ్ర ఋజుపర్వాణ సురోహ భుజగా ఇవ,
త మద్య వాలినం పశ్య క్రూరై రాశీవిఘోషమై. ౨౯

శరై ర్వినిహతం భూమా వికీర్ణ మివ పర్వతమ్,

స తు తదవచనం శ్రుత్వా రాఘవస్యాఽత్కనో హితమ్. ౩౦
సుగ్రీవః పరమక్రీత స్సుయహ ద్వాక్య మబ్రవీత్.

అంత సప్నాఁడు పరమసంతుష్టఁడైన నుగ్రీవుఁడు ఆనందబాష్పంబుల చే నిండినకన్నులతో రాముంజూచి మృదుమధురంబగు వాక్యంబున నిట్లనియె.

రాముఁడా! నేను నాయన్నచే విచిత్రుఁడనై యపహరింపఁబడిన భార్యగలవాఁడనై యతనిభయంబున నే యాదుర్గమంబగు నరణ్యంబును నాశ్రయించినాను. ౨౨

అట్లు నాయన్న వాలి నన్ను వింటించి నాపై విరోధమునం గొని యుండుటచేత నేను అతనివలన భయపడి దిగులుపడి దిగ్భ్రమంబునొంది యేమియుదోచక యిచ్చాసంబున నున్నాను. ౨౩

మహాత్ముఁడవగు రాముఁడా! వాలిభయంబునఁ బ్రీతిఁడనగు నాకు అభయం బొసంగుము. నాకు భయంబులేనట్లు గావింపుము అని నుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౪

మహాప్రభావుఁడును ధర్మజ్ఞుఁడును ధర్మమునం దధికశ్రద్ధగలవాఁడు నగు రాముఁడు నుగ్రీవుని మాటను విని మొగంబునఁ జిలువగవు దోఁప నిట్లని చెప్పెను. ౨౫

నుగ్రీవుఁడా! నేహితుఁడగుటకు ఉపకారముచేయుటయే ఫలమని నాకుఁ చెలియును కాఁబట్టి నీభార్య నపహరించినట్టి వాలిని నేను విధించెదను.

అమోఘంబులును సూర్యసమానంబులును దీక్షంబులును గంకపత్రసహితంబులును ఇంద్రునివజ్రాగ్రముధముతో సరియైనవియు తీక్షణులయిన కొనలుగలవియు ఋజుపర్వంబులు నగు ఈనాబాణంబులు కుపితంబులగు శర్పంబులపగిది మహావేగంబునదుప్తుఁడగు నవ్వాలిపయిం బడఁగలవు. ౨౬-౨౮

ఇంక కిఘంబుననే యావాలి మృగంబులును కృష్ణసర్పములవంటివియు నగు బాణంబులచే నిహతుఁడై పరవ్రతంబుపగిది నేలంగూలఁగలఁడు చూడుము. అని రాముఁడు నుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౨౯

నుగ్రీవుఁడు తనకు హితమయిన రాముఁడు చెప్పిన యామాటను విని పరమసంతుష్టఁడై పరమార్థంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౩౦

తవ ప్రసాదేన నృసింహ! రాఘవ!
ప్రియాం చ రాజ్యం చ సమాప్నుయా మహమ్,
తథా కురు త్వం సరదేవ! వైరిణం
యథా నిహం శ్యద్య రిపుం మ మాగ్రజమ్.

30

నీతాకవీన్ద్రక్షణదాచరాణాం
రాజేవహేచుజ్వలనోపమాని,
సుగ్రీవరామప్రణయప్రసక్తే
వామాని నేత్రాణి సమం స్ఫురన్తి.

31

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే షష్ఠమ స్కంధః ॥

ష ష్ఠ స్కంధః.

పున రే వాబ్రవీ త్ప్రీతో రాఘవం రఘునన్దనమ్,

లయ మాఖ్యాతి మే రామ! సచివో మన్త్రిసత్తమః,
హనూమా న్యన్నిమిత్తం త్వం నిర్జనం వన మాగతః,

0

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వసత శ్చ వనే తవ.

1

రక్షసాఽపహృతా భార్యా మైథిలీ జనకాత్మజా,

త్వయా వియక్తా రుదతీ లక్ష్మణేన చ ధీమతా.

3

అన్తరప్రేవునా తేన హత్వా గృధ్రం జటాయుషమ్,

భార్యావియోగజం దుఃఖ మచిరాత్త్వం విమోక్ష్యసే.

4

అహం తా మానయిష్యామి నష్టాం వేదశ్రుతీ మివ,

రసాతలే వావర్తన్తీం వర్తన్తీం వా నభస్సలే.

5

పురుషశ్రేష్ఠుడవు మనుష్యలోకపాలకుడవగు రాముడా! నీయనుగ్రహంబున నేను నాప్రియురాలను రాజ్యంబునకు బొందవలెను కావున నీ విష్ణుడు నాయందు నైరంబు గొనియున్ననాడును నాశత్రువులను నాయన్నను వారిని వధించుటకు బ్రయత్నింపుము. అని సుగ్రీవుడు రామునితో జెప్పెను.

30

సుగ్రీవుడును రాముడును స్నేహముసేయుకాలమునందు కనులంబు వంటి సీతాదేవి యెడమకన్నను కనకనర్థంబగు సుగ్రీవుని యెడమకన్నను నిష్పవంటి రావణుని వామశత్రుంబులును ఏకకాలమునందే హరింపరి. (ఎడమకన్నదరుట స్త్రీకి కుభము. పురుషులకు ఆకుభము).

ఇది యెడవనర్థము.

ఆటవసర్గము.

ఆసుగ్రీవుడు సంతృప్తుడై రఘువంశమునం బుట్టిన రాముం జూచి మఱల నిట్లని చెప్పెను.

రాముడా! నామంత్రియు ఎల్లమంత్రులలోను మత్తముడునగు నీహనుమంతుడు నీవు నిర్జనంబగు నీవనంబునకు వచ్చినకార్యమును నాకు జెప్పియున్నాడు.

0

నీవును సీతమ్ముడు లక్ష్మణుడును వనంబుననుండఁగా రావణుడు అపకాళముగోరి కాచియుండి నీవును బుద్ధిమంతుడగు లక్ష్మణుడును లేనప్పుడు ఒంటిమెయి దిక్కులేక రోదనంబుసేయుచున్న నీభార్యను జనకమహారాజపుత్రియగు సీతాదేవిని హరించి జటాయువును వధించి కొనిపోయినాడు.

సీవింక భార్యావియోగమువలనఁగలిగినదుఃఖమును శిశుముననే విడువఁగలవు. మధుకైటభులచే హరింపఁబడిన వేదమును మత్స్యవతారరూపుడగు విష్ణుడు దెచ్చినట్లు నే నాసీతాదేవిని సేవ దెచ్చియిచ్చెదను. ర

శత్రువుల నడంగఁద్రొక్కఁజాలిన రాముడా! నీభార్య పాతాలము

అహ మానీయ నాన్యమి తవ భార్యా మరిస్తమ!,
ఇదం తిథ్యం మమ నవ స్త్వ మవేహి చ రాఘవ!.

న శక్యా సా జరయితు మపి నేన్ద్రై స్సురాసురైః,
తవ భార్యా మహాబాహో! భక్ష్యం విషకృతం యథా.

త్యజ శోకం మహాబాహో! తాం కాన్తా మానయామి తే,
అమూనా త్తు జానామి మైథిలీ సా న సంశయః.

హ్రీయమాణా మయా దృష్టా రక్షణా క్రూరకర్మణా,
క్రోధ నీ రామ రామేతి లక్ష్మణేతి చ విస్వయమ్.
స్ఫురన్తి రావణ న్యాజ్ఞే పన్నగేన్ద్రవధూ ర్యథా,
ఆత్మనా పఞ్చమం మాంహి దృష్టావ శైలతపే స్థితమ్.
ఉత్తరీయం తయా త్యక్తం శుభా న్యాభరణాని చ,
తాన్యస్తాభిర్గృహీ తాని నిహితాని చ రాఘవ!.
అనయిష్యా మ్యహంతాని ప్రత్యభిజ్ఞాతు మర్హసి,

త మబ్రవీ త్తో రామః సుగ్రీవం ప్రియవాదినమ్.
అనయస్వ సఖే! శీఘ్రం కిమర్థం ప్రవిలమ్బసే,

ఏవ ముక్తస్త్వ సుగ్రీవ శ్చైలస్య గహనాం గుహమ్.
ప్రవివేక తత శీఘ్రం రాఘవప్రియకామ్యయా,

ఉత్తరీయం గృహీత్వా తు శుభా న్యాభరణాని చ.

నందున్నను ఆకాశంబునందున్నను ఆమెను నేను దెచ్చి నీ కిచ్చెదను. ౫

రాముడా! నే నిప్పుడు చెప్పినమాట యథార్థము. ఇదంతమాత్రము తప్పదని యెఱుంగుము. ౬

మహాబాహుడవగు రాముడా! వినుము కలిసిన తినుబండనునువలె నీభార్యయగు నీతిను వారిచి ఇంద్రసహితులగు దేవాసురులైనను జీర్ణించు కొనఁజాలరు. ౭

అవానుబాహుడవగు రాముడా! దుష్టమును విడిచి సుఖంబుగా నుండుము నీప్రియులను నేను నీకు దెచ్చియిచ్చెదను. ౮

దేహించే దెలిసికొంటిని. మున్ను నేనుజూచిన యాచిన్యె సేత సందేహములేదు; ౯

భయంకరకర్తుడగురావణునిచే ననుహరించబడదు రామరామ! నుని యులక్షణా నునియు వికృతస్వరంబుగా రోదనంబునేయును నాగేంద్రకాంతవలె రావణునంకంబున నల్లాడుచున్న నీతాదేవిని నేను జూచినాను. ౧౦

అసీత నలుగురు వానపీరులతోఁ గూడఁబర్వతతటంబుననున్న నన్నుఁ జూచి యుత్తరీనుంబుదీసి యానందంబులనుటఁగట్టి మాతట్టు పడవేసినది.

రాముడా! మే మాభూషణంబుల నెత్తియుంచియున్నాము. నేను వానిం దెచ్చెదను. నీవు వానింజూచి గుఱుతుపట్టఁగలవు. అని నుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౧

అంత ప్రియవార్తం జెప్పుచున్ననుగ్రీవుం జూచి రాముఁ డిట్లనియె.

స్నేహితుడా! అయ్యాభరణంబుల వేగిరముగాఁ దెచ్చి నాకుఁ జాపుము; అలస్యముచేసెదవేల? అని రాముఁడు నుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను.

అంత నుగ్రీవుఁడు రామునిమాటను విని రామునకు సంతోషంబునేయ వలెనను కొరికచే శిశ్రుంబున అప్పుర్యతంబునందలి దుర్గమమయిన గుహలోనికి బోయెను. ౧౨

నుగ్రీవుఁడు నీతాదేవియుత్తరీయంబును సుందరంబులగు నాభరణం

ఇదం య శ్చేతి రామాయ దర్శయామాస వానరః,
తతో గృహీత్వా తద్వాస శ్శుభా న్యాభరణాని చ. ౧౫
అభవ ద్బృహస్పసంబుద్ధో నీహారే జేవ చంద్రమాః,

సీతాన్నేహ ప్రవృత్తేన సతు బా మ్పేణ దూషితః. ౧౬
హాప్రియేతి రుద నైర్య ముత్సృజ్య న్యవత ఙ్గితౌ,

హృది కృత్వా తు జహుశ్చ స్త మలంకార ముత్తమమ్. ౧౭
నిశశ్వాస భృశం సర్వో బిలస్థ ఇవ రోషితః,

అవిచ్ఛిన్నాశ్రువేగ స్తు సామిత్రిం వీక్ష్య పార్శ్వతః. ౧౮
పరిదేవయితుం దీనం రామ స్సముపచక్రమే,

పశ్య లక్ష్మణ! వై దేహ్య సంత్యక్తం హ్రీయమాణయా. ౧౯
ఉత్తరీయ మిదం భూమా శరీరా ద్భూషణాని చ,
శాద్వలిన్యాం ధ్రువం భూమాం నీతయా హ్రీయమాణయా.
ఉత్సుప్తం భూషణ మిదం తథారూపం హి ద్భిశ్యతే,

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణో వాక్య మబ్రవీత్. ౨౦

నాహం జానామి కేయూరే నాహం జానామి కుణ్డలే,
నూపురే త్వభిజానామి నిత్యం పాదాభివన్దనాత్. ౨౧

తత స్స రాఘవో దీన స్సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్,
బ్రూహి సుగ్రీవ! కం దేశం హ్రీయన్తీ లక్ష్మితా త్వయా. ౨౨

బులను దీసికొనివచ్చి యిదిగో చూడుమని రామునకుం జూపెను. ౧౪

అంత నారాముఁడు అయ్యత్తరీ జంబును నుండఁబులయిన యాభ
జణంబులను దీసికొని మంచుచేతఁ జంద్రుఁడు కప్పుబడునట్లు కన్నీళ్లచేఁ
గప్పుబడెను. ౧౫

ఆరాముఁడు అయ్యత్తరీయాభరణంబులఁ జూచినంతనే వైకుంఠిన
సీతాన్నేహంబునంబుట్టిన కన్నీళ్లచేఁదడుపఁబడినవాడై “హాప్రియరాలా!”
యనిరోదనంబు నేయుచు ధైర్యంబు విడిచి నేలంబడెను. ౧౬

రాముఁడు ఉత్తమంబులగు నయ్యభరణంబులను బహువిధంబుల
తోమ్ముపై నుంచుకొని బిలంబుననుండు నుపితంబగు సర్వంబువలె మిక్కి
లియు నిట్టూర్పులు వుచ్చెను. ౧౭

రాముఁడు కన్నులనుండి యెడతెగక కన్నీళ్లు సంతతధారగాఁ గాఱఁ
బాధ్యైవాగంబున నున్న లక్ష్మణుం జూచి దీనంబుగా రోదనంబునేయ
నారంభించెను. ౧౮

లక్ష్మణా! సీత యపహరింపఁబడుచుండునప్పుడుతన దేహముననుండిదీసి
నేలంబాటవైచిన యాయత్తరీయంబును భూషణంబులనుం జూడుము. ౧౯

రాక్షసునిచే నపహరింపఁబడుచున్న సీతాదేవి యీయాభరణమును
పచ్చికనేలయందు వేసియుండును. ఇది నిశ్చయము. అట్లు ఇది యెంతమా
త్రము దృబ్బదగులకున్నది. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

లక్ష్మణుఁడు అట్లు రాముఁడు చెప్పినమాటను విని యిట్లని బదులు
చెప్పెను. ౨౧

నేను బాహుపురులనుగాని నుండలంబులనుగాని యెంతమాత్రము
నెఱుంగను, నిత్యము పాదములకు నమస్కరించుచుండుటవలన అందెలను
మాత్ర మెఱుంగుదును. అని లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

అంత నారాముఁడు దీనుడై సుగ్రీవుంజూచి యీమాటం జెప్పెను.

సుగ్రీవుఁడా! నాకు ప్రాణంబులకన్నఁ బ్రియరాలగు నాసీతను రాక్ష

రక్షసా రాద్రహపేణ మమ ప్రాణైః ప్రియా ప్రియా,

కవచా వసతి తద్రక్షో మహ ద్వ్యసకటం మమ. ౨౪

యన్నిమి త్త మహం సర్వా న్నాశయిష్యామి రాక్షసాన్,

హరతా మైథిలీం యేన మాంచ రోషయితా భృశమ్. ౨౫

అత్తనో జీనితాంతా ను మృత్యుద్వాక మపావృతమ్.

మమ దయితతరా హృతా వనాంతా

ద్రవసిచరేణ వివిధ్య యేన నా.

కథయ మమ రిపుం త్వ మిద్య వై

ప్రవగపతే! యమసాదనం నయామి.

౨౬

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే షష్ఠ స్కంధః. ౬.

సప్తమ స్కంధః.

ఏవ ము క్తస్తు సుగ్రీవో రామేణా ర్తేన వానరః,

అబ్రవీ త్ప్రాజ్ఞలి ర్వాక్యం సబాష్పం బాష్పగర్ధకః. ౧

న జానే సిలయం తస్య సర్వథా పాపరక్షసః,

సామర్థ్యం విక్రమం వాపి దాష్టు లే యస్య వా కులమ్. ౨

సత్యం తే ప్రతిజానామి ఉచ్యతే శోక మరిద్ధమ!

కరిష్యామి తథా యత్నం యథా ప్రాస్యసి మైథిలీమ్. ౩

రావణం సగణం హత్వా పరితో ష్యాత్ప్రపాగుషమ్,

తథాఽస్మి కర్తా నచిరా ద్యథా శ్రీతో భవిష్యసి. ౪

అలం వైక్లభ్య మాలమృత్యు ధైర్య మాత్మగతం స్మర,

త్వద్విధానా మసదృశ మీదృశం విధి లాఘవమ్. ౫

బుడఁడు నీవు చూచునప్పుడు ఏ ప్రదేశమునకు అపహరించుకొనిపోయెను?
చెప్పుము. ౨౩

ఎవ్వనినిమిత్రము చేసు నను స్తరాక్షసులను నాశము నొందించెదనో
మతియు నెవ్వఁడు నీతను హరించి నాకుఁగోపంబుగలుగజేసి తనమరణంబు
నకై మృత్యువువాకిలి తెఱచుకొన్నాఁడో అట్టి భయంకరుఁడు నాకు వ్యస
నం బొసఁగినవాఁడునగు రావణుని నినాస మెచ్చుట? ౨౪-౨౫

వానరినాథుఁడవగు సుగ్రీవుఁడా! ఏరాక్షసుఁడు వనమధ్యముననుండి
నాకు మిక్కిలియుఁ బ్రాయశఃయిన నీతను బలాత్కారంబున హరించి నాఁ
డో ఆ నాశత్రువు రావణుఁ డెవ్వఁడో యెచ్చటనున్నాఁడో యిప్పుడే
చెప్పుము; అతని నిప్పుడ వధించివుచ్చెదను. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ
జెప్పెను. ౨౬

ఇది యాశ్వాసస్థము

ఏకవసర్గము.

సుగ్రీవుఁడు దీక్షఁడగు రాముఁడు చెప్పినమాటను విని చేమో
డ్చుగీలించి కంఠమున దగ్ధత్రకగురుఁ గన్నీళ్ళు గాన్చుచు నీమాటం జెప్పెను.

గుప్తసులంబునం బుట్టిన పాపిష్ఠుఁడగు నారాక్షసు నివాసస్థలముగాని
సామర్థ్యముగాని పరాక్రమముగాఁగలకులముగాని నాకెంతమాత్రము చెలియదు.

శత్రువుల సహంగ్యద్రోహునట్టి రాముఁడా! నీవు దుఃఖమును విడు
వుము. ఇది సత్యము ప్రతిష్ఠ చేయుచున్నాఁడు. నీవునీతను బొందునట్లుఁ జిగిన
ప్రయత్నములు చేయుచున్నాను. 3

నేను బరిహాసహితంబుగా రావణుని వధించి నాపౌరుషంబు సఫలం
బుగావించి నీకు సంతోషంబుగలుగునట్లు శీఘ్రంబునఁ గావించెదను. ౪

శుద్ధైశ్వర్యమును విడిచి నీకు సహజంబగు ధైర్యత. ను వహింపుము. నీ
యట్టిమహావీరులకు ఇట్టి లాఘవ మెంతమాత్రము సరికాదు. ౫

మ యోఽపి వ్యసనం ప్రాప్తం భార్యాహరణజం మహత్,
 న చాహ మేవం శోచామి నచ ధైర్యం పరిత్యజే. ౬
 నాహం తా మనుశోచామి ప్రాకృతో వానరోఽపిసన్,
 మహాత్మా చ వినీతశ్చ కింపున ర్భృతిమా న్భవాన్. ౭

బాష్ప మాపతితం ధైర్యాన్నిగ్రహీతుం త్వమర్హసి,
 మర్యాదాం సత్త్వయుక్తానాం ధృతిం నోఽస్మిన్విష్టు మర్హసి. ౮
 వ్యసనే వాఽర్థకృచ్ఛో వా భయేవా జీవితాంతకే,
 విమృశ నైవీస్వయా బుద్ధ్యా ధృతిమా న్నానసీదతి. ౯

బాలిశ స్తు వరో నిత్యం వైక్లభ్యం యోఽనువర్తతే,
 స విజ్ఞ త్యజ శ్శోకే భారాక్రాంతేజ నార్హతే. ౧౦

ఏషోఽజ్ఞాని ర్మయా బద్ధః ప్రణయా త్వాం ప్రసాదయే,
 పౌరుషం శ్రయ శోకస్య నానరం దాతు మర్హసి. ౧౧

యే శోక మనువర్తంతే న తేషాం విద్యతే సుఖమ్,
 లేజ శ్చ క్షీయతే తేషాం న త్వం శోచితు మర్హసి. ౧౨

శోకే నాభిప్రవన్నస్య జీవితే చాపి సంశయః,
 స శోకం త్యజ రాజేన్ద్ర! ధైర్య మాశ్రయ కేవలమ్. ౧౩

హీతం వయస్యభావేన బ్రూమి నోపదిశామి తే,
 వయస్యతాం పూజయ న్నేన త్వం శోచితు మర్హసి. ౧౪

నేను నీయట్లు భార్యావియోగంబగు మహావ్యసనంబును బొందియున్నాను; అయితే ఇట్లు దుఃఖంబునుఁ బొందలేదు. ధైర్యంబును విడువలేదు.

నేను అబ్బుమను వానరజాతీయందుఁ బుట్టినవాడనే. ప్రియురాలిగుఱిఁజూచి దుఃఖింపకున్నాను; ఇంక మహాప్రభావుఁడవు సమస్తకాస్తవేత్తవు స్వభావధీరుఁడవు నగు నీవు దుఃఖింపక యుండవలె నని చెప్పినేల? 2

నీవు కన్నులం నాటుచుండు కన్నీళ్లను ధైర్యంబున నిలుపుము. బలవంతులకు గుఱుతయిన ధైర్యంబు సంతమాత్రము వదలవలదు. ౩

దుఃఖముగాని ధననాశముగాని ప్రాణాంతకరంబగు భయముగాని కలిగినను ధైర్యవంతుఁడు తనబుద్ధిచేతనే దేశకాలకార్యాకార్యములను విమర్శించునుగాని యెంతమాత్రము దుఃఖింపఁడు. ౪

ఎన్నఁడు తెలివిలేనివాఁడై యెల్లప్పుడును దీనుఁడై యే యుండునో అతఁడు జనునందు భారాక్రాంతియగు నోడ మునుఁగునట్లు పరాధీనుఁడై దుఃఖంబుననే మునుఁగును. ౫

ఇదిగో చేమోడ్పుగీలిని ప్రార్థించెదను. నేను స్నేహంబున నన్నుఁ జూఱింపుచున్నానుగాని వేఱుగాను. పౌరుషంబు నవలంబింపుము. దుఃఖమున కవికాశం బివ్వవలదు. ౬

ఎవ్వరు ఎల్లప్పుడు దుఃఖమునే యవలంబించియుండునో వారలకు సుఖమే గలగదను. మఱియు వారలపరాక్రమంబును నశియించును. కావున నీవు దుఃఖింపవలదు. ౭

రాజు శ్రేష్ఠుఁడగురాముఁడా! ఎల్లప్పుడు దుఃఖితుఁడై యుండునానికే బ్రాహ్మసంశయముగూడఁ గలుగును. కావుననీవు దుఃఖమునువదలి ధైర్యము నాశ్రయింపుము. ౮

నేను స్నేహితుఁడ నగుటచేత నీకు హితంబుఁ జెప్పచున్నానుగాని యుపదేశము నే నులేదు. నాస్నేహము గౌరవించుచున్నావు కావున ఆకాశముచే నేని దుఃఖము విడువుము. అని సుగ్రీవుఁడు రామునకుఁ జెప్పెను.

మధురం సాన్విత స్తేన సుగ్రీవేణ స రాఘవః,
ముఖ మశ్రునరికిన్నం వస్త్రాస్తేన ప్రమార్జయత్. ౧౫
ప్రకృతిస్థస్తు కాకుత్స్థ సుగ్రీవచనా త్ప్రభుః,
సమ్మరిష్వజ్య సుగ్రీవ మిదం వచన మబ్రవీత్. ౧౬
కర్తవ్యం య ద్వయస్యేన స్నిగ్ధేన చహితేన చ,
అనురూపం చ య క్తం చ కృతం సుగ్రీవ! తత్త్వయా. ౧౭

ఏవ చ ప్రకృతిసోఽహ మనునీత స్త్వయా సఖే!
దుర్లభో హివృతో బన్ధు రస్మిన్మా తే విశేషతః. ౧౮

కింతు యత్న స్త్వయా కార్యో మైథిల్యాః పరిమార్గణే,
రాక్షసస్య చ రాద్రస్య రావణస్య దురాత్మనః. ౧౯

మయా చ య దశమై రుం విస్రభేన త దుచ్యతామ్,
వహ్నా స్విన చ సుక్షేత్రే సర్వం సమ్ప్రప్యతే మయి. ౨౦

మయా చ య దిదం వాక్య మభిమానా శృణురిశమ్,
తత్త్వయా హరిశార్దూ! తత్త్వమి త్యుపధాన్యతామ్. ౨౧
అన్యతం నోక్తవూర్షం మే నచ వక్ష్యే కదాచన,
ఏతత్తే ప్రతిజానామి సత్యే నై న చ తే శవే. ౨౨

అతః ప్రహృష్ట సుగ్రీవో వానరై స్సచివై స్సహ,
రాఘవస్య వత్సత్పుత్రావ్ ప్రతిజ్ఞాశం విశేషతః. ౨౩

ఆరాముఁ డట్లు సుగ్రీవుఁడుచెప్పిన మధురంబులగు నాశ్వాసనవచనంబులను విని కన్నీళ్లుచేఁ దడిసినముఖంబుఁ దుడుచుకొనెను. ౧౫

ప్రభుఁడగు రాముఁడు సుగ్రీవునిమాటవలన స్వభావంబగు ధైర్యంబు నొంది సుగ్రీవునిఁ గవుఁగిలించుకొని యీమాటం జెప్పెను. ౧౬

సుగ్రీవుఁడా! మిత్రుఁడును స్నేహంబుగలవాఁడును మేలుగోరువాఁడు నగువాఁడు ఏమిచేయువలెనో ఆకార్యమును యుక్తముగాను దగినట్లుగాను గావించినావు. ౧౭

స్నేహితుఁడవగు సుగ్రీవుఁడా! ఇదిగో నేను నీ నాశ్వాసించుటంజేసి స్వభావంబు నొందినాను. ఇట్టి బంధువు విశేషించి యిట్టి యాపత్కాలంబున దొరకుట గుర్తింతుము. ౧౮

మఱియేమన్న నీవు నీత యెచ్చట నుండునదియు భయంకరండును దురాత్ముఁడునగు రాక్షసుఁడు రాజుఁడైచ్చట నుండు ముహూర్తము వెదకుటయందు యత్నము చేయవలయును. ౧౯

ఇంక నేను ఏమిచేయవలయునో దానినిం జెప్పుము. ఆకార్యమును నేను జేయఁజాలనో యేమో గానియెంతమాత్రము సంశయింపకుము ఎన్ని కాలమునదిగు సుత్రేత్రమునగజేసి నీ బీజావాహము సఫలమగునట్లు ననుస్తకార్యమును నాయందు సమహుగును. ౨౦

వాసరోత్తరంబున సుగ్రీవుఁడా! నేనును ఇప్పుడభిమానంబున వారినివిధించెనేనని యీమాటం జెప్పినారుగా! ఇదియథ్కామని తలంపుము. ౨౧

నేను ఇదివఱ కబద్ధము చెప్పినదియులేదు. ఇంకనుఁ జెప్పబోవునదియు లేదు. సీతను వాలిని విధించెదనని ప్రకటించెనుచున్నాను. నీకుఁగా సత్యముచేత నే శంభము నేయుచున్నాను అని వాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

అంత సుగ్రీవుఁడును అతనిచుత్తరమున వానరులును ప్రాణిమందులను నమాటను విశేషించి యతని ప్రతిజ్ఞను విని హామగునోరెడువారు. ౨౩

వీర మేకా న్దనమ్ముక్తా తత స్తా నరవానరా,
 ఉభా వనోన్యసృశం సుఖం దుఃఖం ప్రభాషతామ్. ౨౪
 మహానుభావస్య వచో నిశమ్య
 హరి ర్నరాణా మృషభస్య తస్య,
 కృతం స మేనే హరివీరముఖ్య
 స్తదా స్వకార్యం హృదయేన విచ్యాన్. ౨౫
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధా కాండే సప్తమ స్కంధః. ౭.

అష్టమ స్కంధః.

పరితుష్ట స్తు సుగ్రీవస్తేన వాక్యేన వానరః,
 లక్ష్మణ స్యాగ్రతో రామ మిదం వచన మబ్రవీత్. ౧
 సర్వ భావ మనుగ్రహ్యో దేవతానా మసంశయః,
 ఉపవన్నగుణోపేత స్సఖా యస్య భవాన్తయ. ౨

శక్యం ఖలు భవే ద్రామ! సహాయేన త్వయానఘ!,
 సురరాజ్య మపి ప్రాప్తుం స్వరాజ్యం కింపునః ప్రభో!. ౩

సోఽహం సభాజ్యో బంధూనాం సుహృదాం చైవ రాఘవ!,
 య స్యాగ్నిసాక్షికం మిత్రం లబ్ధం రాఘవవంశజమ్. ౪

అహ మప్యనునూన స్తే నయస్యో జ్ఞాన్యసే శనైః,
 నతు వక్తుం సమర్థోఽహం స్వయ మాత్మగతా మ్మణాన్. ౫

మహాత్మనాం తు భూయిష్ఠం త్వద్విధానాం కృతాత్మనామ్,
 విశ్వలా భవతి ప్రీతి రైర్య మాత్మనతా మివ. ౬

అంత నారామునిగ్రీవు లిద్దఱును ఇట్లు రహస్యంబు వఁజేరి తమకమ
సుఖదుఃఖములను ఒకరితో నొకరు చెప్పకొనరి. ౨౪

వాని శ్రేష్ఠు డును బండితుఁడునగు నానుగ్రీవుఁడు మహాప్రభా
వఁడు పురుష శ్రేష్ఠు డునగు నారాముని మాటనువిని తనకార్యము సిద్ధమయి
నట్లు మనంబున దలంచెను. ౨౫

ఇది యేడవసర్గము.

ఎనిమిదవసర్గము.

సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు చెప్పినయామాటకుఁ బరమసంతోషుడై
లక్ష్మణునిముందట రాముం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧

నాకు శౌర్యవీర్యవైశ్యాదార్యాదిసమస్తగర్వణసంపన్నుఁడనగు నీవు
మిత్రుడవైతివి కావున నాపై దేవతల కన్ని విధంబుల ననుగ్రహంబు గలిగి
యున్నది. సందియములేదు. ౨

పాపరహితుఁడవు ప్రభుఁడనగురాముఁడా! నీవు సహాయుడవై యొం
డఁగా దేవరాజ్యమునేని పొందవచ్చును. ఇంక నావాసరరాజ్యమును బొం
దుట చెప్పవలయునా? ౩

నాకు రఘువంశంబునం బుట్టిన నీవు అగ్నిసాక్షికముగా మిత్రుఁ
డవైతివి కావున నేను బంధువులకును స్నేహితులకును బూజనీయుఁడ
నైతిని. ౪

నేనును నీకుఁ దగినమిత్రుఁడనని నీవు క్రమక్రమముగాఁ దెలిసికొ
నఁగలవు. నాగుణంబుల నేనే చెప్పకొనుటకు మాత్రము నేను సమర్థుండఁ
గాను. ౫

మహాత్ములును ఆత్మజ్ఞానసంపన్నులనగు నీయట్టివారలకుఁ గలిగినప్రేమ
ధీరులకు ధైర్యమువలె మిక్కిలియు స్థిరముగా నుండును. ౬

రజతం వా సువర్ణం వా వస్త్రాణ్యభరణాని చ,
 అవిభక్తాని సాధూనా మపగచ్ఛన్తి నాథః. ౭
 తథోహి వాపి దరిద్రోవా దుగళిత స్సుఖితోఽపివా,
 సిద్ధోహి వా సదోహి వా వయస్యగి పరమా గతిః. ౮
 ధనత్యాగస్సఖిత్యాగో దేహత్యాగోఽపివా పునః,
 వయస్యాథే ప్రప రజ్జే న్నేహం దృష్ట్వా తథావిధమ్. ౯

తత్తథే త్యబ్రవీ ద్రామ స్సుగ్రీవం ప్రియవాదినమ్,
 లక్ష్మణ వ్యాగ్రతో లక్ష్మ్యో వాసవ స్యేవ ధీమతః. ౧౦

తతో రామం స్థితం దృష్ట్వా లక్ష్మణం చ మహాబలమ్,
 సుగ్రీవ స్సర్వత శ్చక్షు ర్వనే లోల మపాతయత్. ౧౧

సదదర్శ తత స్సాల మవిదూరే హరీశ్వరః,
 సుపుష్ప మీవత్పత్రాధ్యం భ్రమరై రుపశోభితమ్. ౧౨

తస్యైకాం పర్ణ ఋషుశాం భక్త్యా శాఖాం సుపుష్పితామ్,
 సాల స్యాస్తీర్య సుగ్రీవో నిషసాద స రాఘవః. ౧౩

తా వాసీనా తతో దృష్ట్వా హనూమా నపి లక్ష్మణమ్,
 సాలశాఖాం సముత్పాట్య విసీత ముపవేశయత్. ౧౪

సుఖోపవిష్టం రామం తు ప్రసన్న ముదధిం యథా,
 ఫలపుష్పసమూక్షీర్ణే తస్తి నిరివరో తమే. ౧౫

తతః ప్రహృష్ట స్సుగ్రీవః శ్లక్ష్యం మధురయా గిరా,
 ఉవాచ ప్రణయా ద్రామం హర్ష వ్యాకులితాక్షరమ్. ౧౬

మిత్రులు ఒండొరుల ప్రజతము నువ్వోము న స్త్రీంబులు భూషణంబులు
మొదలగువానిని వేఱుపాటు లేనివిగా భావించురు. 2

ధనవంతుఁడుగాని దరిద్రుఁడుగాని దుఃఖిగాని సుఖిగాని దోషిగాని
నిర్దోషిగాని మిత్రుఁడే పరమగతి. 3

ఉత్తమమయిన స్నేహమునుజూచి యట్టిస్నేహితుని నిమిత్తమే ధన
మునుగాని సుఖమునుగాని మఱియు జేహమునుగాని విడుతురు. అని సుగ్రీ
వుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. 4

రాముఁడు బుద్ధివంతుఁడును గాంతిచేసింద్రునకు సరిపచ్చవాఁడునగు
లక్ష్మణునియొడుట ప్రయాభాషియును సుగ్రీవుఁజూచి నీవు చెప్పినది వాస్తవ
మని చెప్పెను. 5

అంత సుగ్రీవుఁడు రాముఁడును మహాబలుఁడగు లక్ష్మణుఁడును నిలిచి
యొండుటను జూచి హంచితోత్తుకై యడవి నాలుగు ప్రక్కలను జక్కఁగాఁ
జూచెను. 6

అంత వానరరాజుఁడగు వాసుగ్రీవుఁడు సమీపంబునఁ జక్కఁగాఁ
బుప్పించియున్నదియుఁ జిగు ల్లేచ్చగాఁగలదియు భ్రమరశోభితంబునగు
వృక్షంబును జూచెను. 7

సుగ్రీవుఁడు ఆవృక్షంబునంగు అధికముగాఁ బత్రములుగలిగి చక్కఁ
గాఁబూచియున్న యొకకొమ్మను విఱచి దానిఁబఱచి రామసహితంబుగాఁగూ
ర్చుండెను. 8

అంత వారామసుగ్రీవులు మార్చుండుటంజూచి హనుమంతుఁడు మఱి
యొకచెట్టుకొమ్మను విఱచి విషయవంతుఁ డగులక్ష్మణుఁ గూర్చుండఁ బెట్టెను.

అంత ఫలపుష్పంబులచే నిండియుండునప్పర్యతోత్తమంబుపై సుఖో
పవిష్టుఁడై సముద్రముభింగిఁ బ్రసన్నగంభీరుఁడై సర్వాంగసౌందర్యంబు
చెలంగుచున్న రాముం జూచి సుగ్రీవుఁడు స్నేహంబుచే మృదుమధురవాక్యం
బున సంతోషాతికయంబువలన మాటలు తొట్టువడ నిట్లని చెప్పెను. 9, 10

అహం వినికృతో భ్రాత్రా చరా మ్యేష భయార్దితః,
 ఋశ్యమూకం గిరివరం హృశభాశ్య సునుదుగిఖిళః. ౧౭
 సోఽహం త్రస్తో భయే మగ్నో వసా మృద్యాభ్యాస్తచేతనః,
 వాలినా నికృతో భ్రాత్రా కృతవై రిశ్వ రాఘవః. ౧౮

వాలినో మే భయార్తస్య సర్వలోకాభయంకర!
 మ మా పి త్వ మనాథస్య ప్రసాదం కర్తుమర్హసి. ౧౯

ఏవ ముక్తస్తు తేజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః,
 ప్రత్యువాచ స కాకుత్స్థ సుగ్రీవం ప్రహసన్నివ.
 ఉపకారఫలం మిత్ర మపకారోఽరిలక్షణమ్,
 అద్యైవం తం హనిష్యామి తవ భార్యావహారిణమ్. ౨౦

ఇమే హి మే మహావేగాః పత్రిణ స్తిగ్ధతేజసః,
 కార్తికేయవనోద్భూతా శ్చరా హేమవిభూషితాః.
 కంజపత్రిప్రతిచ్ఛన్నా మహేంద్రాశనిసన్నిభాః,
 సుపర్వాణ స్సుతీక్ష్ణాగ్రా సురోషా భుజగా ఇవ. ౨౩

భ్రాతృసంజ్ఞ మమిత్రం తే వాలినం కృతకిల్బిషమ్,
 శరై ర్వినిహతం పశ్య వికీర్ణ మివ పర్వతమ్.
 రాఘవ్య వచ శ్శ్రుత్వా సుగ్రీవో వాహినీపతిః,
 ప్రహర్ష మతులం లేభే సాధుసా ధీతి చాబ్రవీత్. ౨౪

రామ! శోకాభిభూతోఽహం శోకార్తానాం భవాన్లతిః,
 వయస్య ఇతి కృత్వా హి త్వయ్యహం పరిదేవయే. ౨౬

నేను అన్నచే వంచితుడనై ఆపహృతభార్యుడనై పరమదుఃఖితుడనై భయంబున ఈఋశ్యమూకపర్యతంబున నున్నాను. ౧౭

రాముడా! నేను వాలి నన్ను వంచించి నాపై వైరంబుగొని యుండుటవలన భయపడి భయంబున మునిగి మనంబున దిగ్భ్రమంబునోంది యేమియుఁ దెలియక వాసము నేయుచున్నాను. ౧౮

సమస్తలోకంబులను భయంబు బోగొట్టి రక్షించునట్టి రాముడా! నీవు వాలికి భయపడి చునాథుడనైయున్న నాయనను అనుగ్రహించుము. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౯

మహాప్రభావుఁడును ధర్మజ్ఞుఁడును బరమధార్మికుఁడునగు రాముఁడు సుగ్రీవునిమాటను విని సుగ్రీవుం జూచి చిఱునగవు నవ్వుచు నిట్లనియె ౨౦

న్నేహితునికి ఉపకారము అవశ్యము నేయవలెను. శత్రువునకు అపకారము చేయవలెను. కావున నీభార్యను హరించినవాలిని ఇప్పుడే విధించిపుచ్చెదను. ౨౧

నాబాణములు మహావేగములును భయంకరమయిన కాంతిగలవియు శరవణమునం బుట్టినవియుఁ గాంచనాలంకృతంబులును గంకపక్షిఁతెక్కలు గట్టినవియు దేవేంద్రుని విజ్రాయుధముంబోలినవియు నునువులయిన గజువులు గలవియు మిక్కిలియుఁ గఱకులయిన కొనలు గలవియుఁ గుపితంబులగు సర్పములువలె నుండునవియుఁగదా! ౨౨, ౨౩

నీకు అన్నయనుపేరుతో శత్రువయినవాఁడును బాప మాచరించిన వాఁడునగు వాలియొక నాబాణంబులచే నిహతుఁడై విడిగినపర్యతంబుపగిది నేలంగూలఁ గలఁడు చూడుము. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను.

వానరశత్రుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రామునిమాటను విని అసద్భవమయిన సంతోషమునుబొంది సాధువాదంబులం బ్రశంసించెను. ౨౪

రాముడా! నేను బరమదుఃఖితుడనైయున్నాను. దుఃఖితులకు నీవే గతివి. నేను నీవున్నేహితుడవని నీతో నాదుఃఖంబులు చెప్పుకొనుచున్నాను. ౨౫

తప్తం హి వాణిప్రదానేన వయస్యో మేఽగ్నిసాక్షికమ్,
కృశిః ప్రాణైర్బహుయత సుత్యే నాపి శమామి తే. ౨౭

వయస్య ఇతి కృత్వాచ విస్రబ్ధం ప్రవదా మ్యహమ్,
దుఃఖ ముత్తర్గతం య న్నే మనో హంతి నిత్యశః. ౨౮

ఏతావ దుక్త్యా వచనం బాష్పదూషితజ్జ్వలనః,
బాష్పవిహతయా వాచా నోచ్చైశ్శృణ్వోతి భాషితుమ్. ౨౯

బాష్పనేగం తు సహసా నదీనేగ మివాగతమ్,
భారయానూస ధైర్యేణ సుగ్రీవో రామసన్నిధౌ. 30
సన్నికృత్య తు తం బాష్పం ప్రమృజ్య నయనే శుభే,
వినిశ్చ్యస్యచ తేజస్వీ రాఘవం వాక్య మబ్రవీత్. 31

పురాఽహం వాలినా రామ! రాజ్య త్ప్రౌఢవరోపితః,
పసుషాణిచ సంశ్రావ్య నిఘాతోఽస్తి బలీయసా. 32
హృతా భార్యా చ మే తేన ప్రాణేభ్యోఽపి గరియసీ,
సుహృద శ్చ మదీయా యే సంయతా బంధనేషు తే. 33
యత్కవాం శ్చ సుదుష్టాత్తా మద్వినాశాయ రాఘవ!,
బహుశః స్తత్ప్రీయుక్తాశ్చవానరా నిహతా మయా. 34

శక్చయా త్యేతయా చేహ దృష్ట్వా త్వా మపి రాఘవ!,
నోషసర్పా మ్యహం భీతో భయే సర్వేహి విభృతి. 35

అగ్నిసాక్షికముగా మనము స్నేహమునేయుటచేత నీవు నాకుఁ బ్రాణములకన్న నధికుఁడవైతివి; దీనికిఁ గావలసినచో సత్యముచేత శపథము గూడఁ జేయుచున్నాను. ౨౭

మఱియు నీవు స్నేహితుఁడ వనియు నాహృదయంబునంజేరి యెల్ల పృథును బాధించుచున్నదుఃఖమును నీతో మనసారఁ జెప్పకొనుచున్నాను. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౮

ఆసుగ్రీవుఁడు ఇంతదూరము చెప్పి కన్నీళ్ళతోఁ గప్పబడిన దృష్టి గలవాఁడై దుఃఖాతిశయంబున నోరుతడఁబడ న్నాపైని వివక్షద్యునట్లు గట్టిగా మాటలాడఁజాలఁడయ్యెను. ౨౯

సుగ్రీవుఁడు నదీప్రవాహమువలె విచ్చిసకన్నీళ్ళను రామునన్నిధానం బున ధైర్యముచే కీక్రుమున ఆఁచుకొనెను. ౩౦

మహాపరాక్రమకాలియగు సుగ్రీవుఁడు కన్నీళ్ల నణఁచికొని మంగళ కరంబులగు కన్నులను దుడుచుకొని నిట్టూర్పులువుచ్చుచు రాముంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౩౧

మున్ను బలిష్ఠుఁడగు వాలి నన్ను నాయశాపరాజ్యంబుననుండి తొలఁ గించి పరుషవాక్యంబులాడి రాజ్యంబుననుండి తఱునుఁగొట్టినాఁడు. ౩౨

మఱియు నావాలి ప్రాణంబులకన్న నధికురాలయిన నాభార్యను హరిం చెను. నాస్నేహితులనుగూడ గారాగృహంబులవేసెను. ౩౩

రాముఁడా! అతఁడు దుష్టాభిప్రాయంబుతో నన్ను వధించుటకును ప్రయత్నములు చేయుచున్నాఁడు. అతనిచేఁబంపఁబడిన వానరులను బెక్కం డ్రను వేను విధించినాను. ౩౪

రాముఁడా! నే నీసందేహముచేతనే నిన్నుఁ జూచినపృథును భయం బున నీ సమీపంబునకు రాలేదు. భయకారణం బుండునప్పుడు ఎవ్వరు భయ పడరు? ౩౫

కేవలం హి సహాయా మే హనుమత్ప్రమాఖా స్త్విమే,
అతోఽహం ధారయా మ్యద్యప్రాణాకృచ్ఛ్యగతోఽపి సన్.

ఏతే హి కపయ స్స్నిగ్ధా మాం రక్షంతి సమ నతః,
సహ గచ్ఛంతి గంత్యే నిత్యం తిష్ఠంతి చ స్థితే. 32

సంక్షేప స్తేష మే రామ! కి ముక్త్యావిస్తరం హి తే,

స మే శ్యేష్ఠో రిపు ఙ్భాతా వాలీ విశ్రుతపాహవః. 33

తద్వినాశాద్ధి మే దుఃఖం ప్రణవ్యం న్యాయ దనస్తరమ్,
నుఖం మే జీవితం చైవ తద్వినాశనిబన్ధనమ్. 34

ఏష మే రామ! శోకాన్త శ్శోకార్తేన నివేదితః,
దుఃఖత స్సుఖతో వాపి సఖ్య ర్నిత్యం సఖా గతిః. 35

శ్రుతైవ త ద్వచనం రామ స్సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్,
కింనిమిత్త మభూ ద్వైరం శ్రోతు మిచ్ఛామి తత్త్వతః. 36

సుఖం హి కారణం శ్రుత్వా వై రస్య తవ వాసర!,
అనన్తరం విధాన్యామి సంప్రధార్య బలాబలమ్. 37

బలవాన్ హి మామర్ష మశ్శూత్యా త్వా మవమానితమ్,
సర్తతే హృదయోత్కమ్భి ప్రావృడ్యేగ ఇ వామ్భసః. 38

హృష్టః కథయ విస్త్ర్భో యావ చారోవ్యతేధనుః,
సృష్టశ్చ హి మయా బాణో నిరస్త శ్చ రిపు స్తవ. 39

ఏవ ముక్తస్తు సుగ్రీవః కాకుత్స్థేన మహాత్మనా,

నా కిప్పుడు ఈహనుమంతుఁడు మొదలగువారలు మాత్రము మిక్కిలి
సహాయులు. వీరల సాహాయ్యమువలననే నే నింతకష్టమునొందియు ఒడలఁ
బ్రాణంబులు ధరించియున్నాను. 32

ఈవానరులు నాపై నధికస్నేహ ముంచి న స్నేహులక రక్షించుచు
న్నారు. నే నెచ్చటికిఁ బోయినను కూడవత్తురు. నే నున్నచోట న స్నేహు
డును గాచియుండురు. 33

రాముఁడా! నీతో నధికముగా మాటలుచెప్పి యేమిప్రయోజనము?
సంతేపముగాఁ జెప్పెదను. వినుము. 34

నాశ్రేష్ఠబ్రాతఁడుఁ బ్రసిద్ధమయిన మహాపరాక్రమముగలవాఁడునగు
వావాలి నాకత్తువు. అతఁడు వధింపఁబడినపిచ్చుటనే నాదుఃఖము నశించును.

నాసుఖమును జీవితమునుగూడ వాలి సుఖముననే కలుగవలసినది.

రాముఁడా! ఇది నాదుఃఖ సమాధానము. దుఃఖము సహింపఁజాలక
నీకుఁ జెప్పుకొన్నాను. ఏలయునఁ గాదుఃఖితుఁడైనను సుఖితుఁడైననుమిత్రుఁ
డే మిత్రునకుగతి. అని సుగ్రీవుఁడు రామునకుఁ జెప్పెను. 35

నీకును వాలికిని ఏకారణమువలన వైరంబులంగలిగినది? యథార్థసంగ
తిని వినఁగోరుచున్నాను. 36

సుగ్రీవుఁడా! వైరమునకుఁ గారణమునంతయు విని బలాబలంబులను
విచారించి యటుపిచ్చుట నీకు సుఖంబు గావించెదను. 37

వాలి నిన్నవమానించుటను విన్నంతనే నాకు హృదయమును జలింపఁ
జేయుచు షర్వాకాలజలప్రవాహమువంటి మహాకొపము గలిగియున్నది. 38

నేను ధనుస్సు నారోపింపకమున్న సంతోషంబున విస్త్రబ్బుఁడవై
చెప్పుము. నేను బాణము విడుచుటయే యడ్డితత్త్వణంబున నీకత్తువు వాతుఁ
డయ్యెననియే తలంపుము. 39

సుగ్రీవుఁడు మహాత్తుఁడగు రామునిమాటను విని మంత్రిలగు నలుగురు

ప్రహర్ష మతులం లేభే చతుర్థి సహ వానరైః.

౪౫

తతః ప్రహృప్తవదన సుగ్రీవో లక్ష్మణాగ్రజే,

వైరస్య కారణంతత్త్వ మాఖ్యాతు ముపచక్రమే.

౪౬

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డేఽష్టమ స్కంధః. ౮.

న వ మ స్కంధః.

వాలీ నాన మమ భ్రాతృ జ్యేష్ఠ శృంగుమాదనః,

పితు ర్భహుమతో నిత్యం మ మాపి చ తథా పురా.

౧

పిత ర్యుపరతేఽస్మాకం జ్యేష్ఠోఽయ మితి మన్త్రిభిః,

కపీనా మీశ్వరో రాజ్యే కృతః పరమాసమృతః.

౨

రాజ్యం ప్రశాసత స్తస్య పిశృపై తామహం మహత్,

అహం సర్వేషు కాలేషు ప్రణతః ప్రేమ్యవత్ స్థితః.

౩

మాయావీ నామ తేజస్వీ పూర్వజో దుష్టభే స్సుతః,

తేన తస్య మహ ద్వైరం శ్రీకృతం విశ్రుతం పురా.

౪

సతు సుప్తజనే రాత్రౌ కిష్కిన్ధాద్వార మాగతః,

నర్దతిస్త సుసంరంభో వాలినం చాహ్వాయ ద్రణే.

౫

ప్రసుప్త స్తు మమ భ్రాతృ నర్దితం భైరవస్వనమ్,

శ్రుత్వా సమమ్ముషే వాలీ నిష్పపాత జవాత్తదా.

౬

స తు వై నిస్సృతః క్రోధాత్తం హస్త మసురోత్తమమ్,

వార్యమాణ స్తతః శ్రీసిని ర్కయా చ ప్రణతాత్తనా.

౭

వానరులుం దాసును బరమసంతోషంబునొందిరి.

౪౫

అంత నుగ్రివుఁడు పరమసంతుష్టుఁడై లక్షజాగ్రజాడగు రామునకుఁ
గా వైరకారణమంతయు యథార్థముగాఁ జెప్ప నారంభించెను. ౪౬
ఇది యొనిమిదవసర్గము.

తొమ్మిదవ సర్గము.

మన్న శత్రుహంతయగు నాయన్నయైన వాలిని మాతండ్రిగా
రను నేనును జాల గౌరవించుచుంటిమి.

నాతండ్రిమృతుఁడైనపిమ్మట మంత్రులు శ్రేష్ఠపుత్రుఁడని వాలిని వా
నరరాజ్యంబునఁ బట్టాభిషిక్తుం గావించి గౌరవించిరి.

తండ్రితాతలనాటనుండి వచ్చినగొప్పవానరరాజ్యంబుఁ బరిపాలించు
చున్నవారికి నేను సమస్తకాలంబులయందు నేవనునియట్లు నమ్రుఁడనై
యుంటిని.

దుంగభిశ్రేష్ఠకుమారుఁడు మాయావియను మహాపరాక్రమశాలియగు
రాక్షసుఁ డొకఁడుండెను. అతనికిని వాలికిని స్త్రీనిమి త్తమయి మహావైరంబు
గల్గినది. ఇది జగద్వితమయినసంగతి.

అమాయావి ఒకనాఁడు అందఱు నిదురపోయియుండునప్పుడు అర్థ
రాత్రంబునఁ గిష్కింధాద్వారంబునకువచ్చి మిక్కిలియు విజృంభించి గర్జిం
చుచు యుద్ధమునకు వాలినిం బిలిచెను.

అప్పుడు నిదురపోవుచున్న నాయన్న వాలియు భయంకరమయిన
యాగర్జితధ్వనివిని పరగర్వంబు సహింపక వేగంబునఁ బోయెను.

అంత స్త్రీలును నేనును వివశూహర్యకంబుగా నెంతవారించినను నిలు
వక వాలి కోపంబున నసురోత్తమఁడగునమ్మాయావిని వధించుటకుఁ
బోయెను.

సతునిరూయ సర్వా నో నిర్దగమ మహాబలః,
తతో హ మపి సాహారాన్ని సస్మృతో వాలినా సహ. ౮

స తు మే భ్రాతరం దృష్ట్వా మా చ దూరా దవస్థితమ్,
అనురో జాతసంత్రాసః ప్రదుద్రావ తతో భృశమ్. ౯
తస్మిన్ ద్రుతే సంత్రస్తే హ్యేవాం ద్రుతతరం గతౌ,
ప్రకాశ శ్చ కృతో మూర్ధ శ్చ ద్వేణోద్గచ్ఛతా తదా. ౧౦

స తృణై రాశ్చ తం దుర్గం ధరన్యా వివరం మహత్,
ప్రవివే శానురోపేణ దావా మాసాద్య విష్ణితౌ. ౧౧
తం ప్రవిష్టం రిపుం దృష్ట్వా బిలం రోషవశం గతః,
నూ మువాచ తదా వాలీ వచనం తుభి శ్చేద్విశుః. ౧౨
ఇహ త్వం తిష్ఠ సుగ్రీవ! బిలద్వారి సమాహితః,
యావత్తత్ర ప్రవి శ్యాహం నివాన్తి సహసా రిపుమ్. ౧౩

మయా శ్చేత ద్వచ శ్చుత్వా యాచిత స్స పరస్తపః,
శాపయిత్వాతు మాం పద్యాన్ ప్రవివేశ బిలం మహత్. ౧౪

తస్య ప్రవిష్టస్య బిలం సాగ్రస్సంవత్సరో గతః,
స్థితిస్య చ మమ ద్వారి స కాలో వ్యత్యవర్తత. ౧౫

అహం తు నష్టం జ్ఞాత్వా తం స్నేహా దాగతసమ్భ్రమః,
భ్రాతరం న చ పశ్యామి పాపాశక్కిచ మే మనః. ౧౬

అథ దీర్ఘస్య కాలస్య బిలాత్తస్మా ద్వనిస్సుతమ్,

మహాబలశాలియును నావాలి మమ్మందఱను నిరాకరించి యుద్ధంబున
మఁబోయెను. అంత నేనును స్నేహంబున వాలి నొంటిమెయిఁ బంపఁజాలక
వాలివెంటఁబోతిని. ౮

అంత అయ్యసుర, నాయన్నయు దూరంబున నేనును వచ్చుటంజూచి
భయపడి పరమవేగంబునం బరుగెత్తెను. ౯

అమాయాచి భయపడి పరుగెత్తుటంజూచి మేమును ఆతనికన్న వేగ
ముగా వెంబడించితిమి. అప్పుడు చంద్రుఁడుదయించుటయు మార్గంబు వెలు
తురుగా నుండినది. ౧౦

అమాయాచి మేము సమీపించుటనుజూచి వేగంబున తృణంబులచేఁ
గప్పఁబడినదియు దుర్గసుంబునగు నొక్కమహాబలింబుఁ బ్రవేశించెను. ౧౧

వాలి శత్రుఁ డవుహాబిలంబుఁ జొచ్చుటనుజూచి పరమకుపితుఁడై
తుభితేంద్రియఁడై నన్నుఁజూచి యిట్లు చెప్పెను. ౧౨

నుగ్రీవుఁడా! నే నీబిలంబుఁజొచ్చి శిఘ్రంబున శత్రువును వధించి
వచ్చుఁజను నీవు ఎచ్చరికతో నీబిలమువాకిటనే యుండుము. అని వాలి నా
తోఁ జెప్పెను. ౧౩

నే నీమాటనువిని శత్రుత్వాపనుఁడగు వాలిని వేనుగూడ వచ్చెదనని
ఎంతప్రార్థించినను వినక నాచేత తనపాదంబులమీఁద శత్రువు నేయించి
యవుహాబిలంబుఁ జొచ్చెను. ౧౪

అట్లు వాలి యవుహాబిలంబు బ్రవేశించిపిమ్మట సమగ్రముగా నొక
సంవత్సరమయినది. ఆసంవత్సరమాంతము నేను బిల్వద్వానంబునం గనిపెట్టి
యుంటిని. ౧౫

నేను ఆసంవత్సరమంతయు వాలి రాకుండుటవలన స్నేహంబుచే మి
క్కిలియు భయపడినాను. అన్న కనుపడలేదు. కావున నామనస్సున మరణం
బు నొందెనో యేమో యని సంశయంబును గలిగినది. ౧౬

అంత దీర్ఘకాలమునకు ఆబిలముననుండి మరుగుతోఁగూడ ఎఱుని

సఫేనం రుధిరం రక్త మహం దృష్ట్వా సుదుఃఖతః. ౧౭

నర్దితా మనురాణాం చ ధ్వని ర్చే శ్రోత్ర మాగతః,
నిరస్తస్య చ సజ్జామే క్రోశతో నిస్సృణో గురోః. ౧౮

అహం త్వవగతో బుద్ధ్యా చిహ్నై స్తై ర్భ్రాతరం హతమ్,
పిథాయ చ బిలద్వారం శిలయా గిరిమాత్రయా. ౧౯

శోకార్త శ్చోదకం కృత్వా కిష్కిన్ధా మాగత స్సఖే!,
గూహమానస్య మే తత్త్వం మత్తుతో మన్త్రిభి శ్శ్రుతమ్ ౨౦
తతోఽహం తై సుమాగమ్య సమ్యుతై రభిషేచితః,

రాజ్యం ప్రశాసత స్తస్య న్యాయతో నును రాఘవ! ౨౧

ఆజగామ రిపుం హత్వా వాలీ త మనురోత్తమమ్,
అభిషిక్తం తు మాం దృష్ట్వా వాలీ సంరక్తలోచనః. ౨౨
మడీయా వృత్తిణో బద్ధావో పరుషం వాక్య మబ్రవీత్,

నిగ్రహేఽపి సమర్థస్య శం పాపం ప్రతి రాఘవ! ౨౩

న ప్రావర్తతమే బుద్ధి ర్భ్రాతు ర్గౌరవయన్త్రితా,

హత్వా శత్రుం స మే భ్రాతా ప్రవివేశ పురం తదా. ౨౪

మానయం స్తం మహాత్మానం యథావ చ్ఛాభ్యవాదయమ్,

ఉక్తా శ్చ నాశిష స్తేన సమృష్టే నాన్తరాత్మనా. ౨౫

న త్వో పదా వహం తస్య మక్షతే నాస్పృశం ప్రభో!,

నెత్తురు వెలుపడినది. నేను దానింజూచి పరమదుఃఖితుడనయితిని. ౧౭.

అంత గర్జించుచున్న యనురులధ్వనియును యద్ధంబునఁ బరాజయంబునొంది యఱచుచున్న నాయన్నయొక్క ధ్వనియు నాకు విసవచ్చినది.

స్నేహితుడా! నేను గుఱుతులచే నాయన్న వాలి హతుడయ్యెనని యూహించి దుఃఖితుడనై భయంబునఁ బశ్యతంబంతటిశిలచే నమ్మహాబింబుమాసి జలతర్పణంబు గావించి కిష్కింధకు వచ్చినాను. ౧౮.

నేను యథార్థమును దాచవలెననియొండినను బహుప్రయత్నంబున మంత్రులు నావలన వాలిమరణమును వెలిసికొనిరి. అంత మంత్రులందఱుచేరి యాలోచించి నన్ను బట్టాభిషిక్తుం గావించిరి. ౧౯.

రాముడా! నే నట్లు న్యాయంబున రాజ్యంబుఁ బాలించుచుండఁగా వాలియు శత్రువయిన యనురోత్తముని నమ్మాయాచిని వధించి వచ్చెను. ౨౦.

వాలి పట్టాభిషిక్తుడనై రాజ్యంబుఁ పాలించుచున్న నన్ను జూచి సంతనే పరమకుపితుడై కన్నుల నెఱ్ఱి దనముగదుర నామంత్రులను బంధించి పరుషవచనంబు లాడెను. ౨౧.

రాముడా! అప్పుడు పాపిష్ఠుడగు నావాలిని నిగ్రహించుటకు నేను సమర్థుడనై యొడినను అన్న యనుగౌరవముసంక్షేపి నాబుద్ధికి నిగ్రహించుట తోచలేదు. ౨౨.

అప్పుడు మహాత్ముడగు నాయన్నవాలి శత్రువును వధించి పట్టణంబుఁ బ్రవేశింపఁగానే నేను యథాకాస్త్రంబుగా నతని గౌరవించి నమస్కారము గావించితిని. ౨౩.

ఆవాలి సంతృప్తంబయిన మహమ్మతో నా కాశీర్వాదముగూడఁ జేయలేదు. ౨౪.

ప్రభుడవగు రాముడా! అంత నేను మరల నాకిరీటం బతనిపాదం.

అపి వాలీ మమ క్రోధా న్నప్రసాదం చకార సః.

౨౬

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే నవమ స్కంధః. ౯.

దశమ స్కంధః.

తతః క్రోధసమావిప్లవం సంరబం త ముపాగతమ్,
అహం ప్రసాదయాంచక్రే భ్రాతరం ప్రియకామ్యయా, ౧
దిప్త్యాఽసి కుశలీ ప్రాప్తో నిహత శ్చ త్వయా రిపుః,
అనాథస్య హి మే నాథ స్త్వ మేకోఽనాథనన్దనః. ౨

ఇదం బహుశలాకం తే పూర్ణచన్ద్ర మివోదితమ్,
ఛక్రం సవాలవ్యజనం ప్రతీచ్ఛస్వ మ యోద్యతమ్. 3

ఆ ర్థ శ్చాక బిలద్వారి స్థిత స్సంవత్సరం పృథః,
దృష్ట్వాఽహం శోణితం ద్వారి బిలాచ్ఛాపి సముత్థితమ్. ౪

శోకసంవిగ్నహృదయో భృశం వ్యాకులితేంద్రియః,
అపిధాయ బిలద్వారం కైలశృజ్జేణ త త్తథా. ౫
తస్మా ద్దేశా దపాత్రమ్య కిష్కిన్ధాం ప్రావిశం పునః,
విషాదా త్త్విహ మాం దృష్ట్వా పారే ర్భ్రాన్తిభి రేవ చ. ౬
అభిషిక్తో న కామేన తన్వే త్వం తన్తు మర్హసి,

త్వమేవ రాజా మానార్హ స్సదాచాహం యథాపురమ్, ౭
రాజభావే నియోగోఽయం మయా త్వద్విరహ త్కృతః,

బులుసోక సాష్టాంగంబుగ నమస్కారముచేసితిని. అప్పటికిని నాయందు కోపమువలన అతని కనుగ్రహముకలుగలేదు.

౨౭

ఇది తొమ్మిదవసర్గము.

పదవసర్గము.

అంత నేను వాలి పరమకుపితుడై తొందరపడుచుండుటంజూచి యతని సంతోషపెట్టవలెనను కోరికచే అతని నీ ప్రకారంబున వేడుకొంటిని.

నాభిగ్యవశంబున నీవు క్షేమంబున వచ్చినావు. శత్రువునుంగూడ విధించినావు. అనాధుడనగు నాకు అనాధుల సందఱను సంతోషపెట్టునట్టి నీ వొక్కడవేగదా నాధుడవు.

౨౮

పెక్కుకష్టులగలదియు నిండుచంద్రునియట్లు వెలుంగుచున్నదియు నగు నీశ్వేతచ్ఛత్రమును నీకుఁ బట్టెదను; ఈవింజాయరలను వీచెదను, అంగీరింపుము.

౩

రాజా! నేను బిలద్వారంబున సంవత్సరము కాచియుండి నీవు రాకుండుటయేగాక యాబిలద్వారమువనుండి నెత్తురుగూడ వెడలుటంజూచి దుఃఖితుడనైతిని.

౪

నేను దుఃఖితుడై ఇంద్రియముల స్వాధీనతదప్పి యాప్రకారమున నాబిలద్వారమును బర్యతఃఖరంబుచే గప్పి యచ్చటనుండివచ్చి కిష్కింధాపురంబుఁ జొచ్చితిని.

౫

పారులును మంత్రులును నన్నుఁజూచి రాజ్యనాశభయంబున నాకుఁ బట్టాభిషేకంబు గావించిరిగాని నేను గోరిగాదు. ఒకవేళ నాది తప్పన్నను నీవు క్షమింపవలెను.

౬

నీవే రాజపు; పూజనీయుడవును. నేను ఎప్పటియట్లు నిన్నునేవింపుచు యువరాజుడనై యుండెదను. అయితే ఇదివఱకు నీవు లేకపోవుటవలన నేను రాజుగానుండి రాజ్యంబుఁ బాలింపుచుంటినిగాని వేఱుగాదు.

౭

సామాత్యపారనగరం స్థితం నిహతకణ్ఠమ్.

౮

న్యాసభూత మిదం రాజ్యం తవ నిర్యాతయ్య మ్యహమ్,

మాచ రోషం కృణా స్సృణ్య! మయి శత్రునిబర్హణ!.

౯

యాచే త్వాం శిరసా రాజ! స్తయా బద్ధోఽయ మజ్జలిః,

బలా నస్తి సమాగమ్య మన్త్రిభిః పురవాసిభిః

౧౦

రాజభావే నియుక్తోఽహం శూన్యదేశజగీషయా,

స్నిగ్ధమేవం బ్రువాణం మాం సతు నిర్భర్తస్య వానరః.

౧౧

ధిక్త్వా మితి చ మా ముక్త్వా బహు తత్త దుపాచ హ,

ప్రకృతి శ్చ సమానీయ మన్త్రిణ శ్చైవ సమ్మతాన్.

౧౨

మా మాహ సుహృదాం మధ్యే వాక్యం పరమగర్హితమ్,

విదితంవో యథా రాత్రే మాయానీ స మహాసురః.

౧౩

మాం సమాప్తాయిత క్రూరో యున్మకాక్షీ సుదుర్జతిః,

తస్య తద్యచనం శ్రుత్వా నిస్సృతోఽహం నృపాలయాత్.

అనుయాత శ్చ మాం తూర్ణ మయం భ్రాతా సుదారుణః,

స తుదృష్ట్వాపి మాం రాత్రే సద్వీతీయం మహాబలః.

౧౪

ప్రాద్రవ ద్భయసప్తస్తో వీక్ష్యోఽహం త మనుద్రుతౌ,

అనుద్రుత శ్చ వేగేన ప్రవివేశ మహాబిలమ్.

౧౫

తంప్రవిష్టం విదిత్వా తు సుఘోరం సుమహా ద్బిలమ్,

అయ ముక్తోఽథ మే భ్రాతామయా తు క్రూరదర్శనః.

౧౬

ఈరాజ్యంబు నాయొద్ద ఇల్లడగానుంచబడినట్లు భావించి నేను మం
త్రులతోను జౌరులతోను నారంబులతోనుంగూడిన యీరాజ్యంబు నింతవ
ఱకు శత్రుబాధ యేమిలేకుండఁ గాపాడినాను. మరల నీసాము నీ కప్పగిం
చెదను. ౮

సామ్యుడవును శత్రువుల పెధించువాడవును సమస్తవానరరాజుఁడవు
నగు వాల్! నాపైఁ గోపంబునేయవలగు. నిన్ను కిరసా నమస్కరించి యా
చించెదను. ఇదిగో అంజలిబంధము గావించితిని. ౯

మంత్రులను జౌరులునువచ్చి దేశము రాజకూన్యముగా నుండఁగూ
డదను నభిప్రాయంబున బలాత్కారముచే నన్ను రాజుగాఁ జేసిరిగాని నేనై
శోరిగాని నాయంగీకారముమీఁదఁగాని కాదు. ౧౦

అవాలి అంతిమారము స్నేహముతోఁ జెప్పచున్న నన్నదలించి
నన్ను ధిక్కరించి అధికముగా అయ్యైపరుషవాక్యంబుల నింగించెను. ౧౧
అవాలి పౌరులను దనకిప్పులగు మంత్రులను రప్పించి స్నేహితులనడు
మ నన్ను గుఱించి నిందితమయినమాటం జెప్పెను. ౧౨

ఒకనాఁడురాత్రి క్రూరుఁడును దుర్బుద్ధియునగు మాయావి యను
ననుర యుద్ధమునకై నన్నుఁ బిలిచినసంగతి మీకుఁ దెలియునగదా! ౧౩

నేను అమాయావిమాటను విన్నంతనె నేను ఇంటనుండి వెడలితిని.
అంత భయంకరుఁడగు ఈనాతమ్మఁడును నావెంట వచ్చినాఁడు. ౧౪

మహాబలఁడగు నమాయావి యారాత్రి తనపైకి మేమిద్దఱము యుద్ధం
బునకు వచ్చుటనుజూచి భయపడి పరుగెత్తుటయు మేము నరనివెంటం బరు
గెత్తితిమి. ౧౫

అట్లు మేము వెంబడించి పరుగెత్తుటయు మాయావివేగంబున నొక్క
మహాబిలంబుఁ జొచ్చెను. ౧౬

అమాయావి భయంకరమయిన మహాబిలంబుఁ జొచ్చుటంజూచి నేను
క్రూరంబయిన తిలంపుగల నాతమ్మఁడగు నీనుగ్రీవుంజూచి యిట్లనిచెప్పితిని.

అహత్యా నాస్తి మే శక్తిః ప్రతిగన్తు మితః పురీమ్,
బిలద్వారి ప్రతీక్ష త్వం యావ దేనం నిహన్త్యహమ్. ౧౮

స్థితోఽయమితి మత్వా తు ప్రబిప్తోఽహం దురాసదమ్,
తంచ మే మార్గమాణస్య గత స్సంవత్సర స్తదా. ౧౯

సశు ధృష్టో మయా శత్రు రసిరేవేదా ధృమావహః,
నిహత శ్చ మయా తత్ర సోఽసురో బద్ధభి స్సహ. ౨౦
త స్యాన్యాత్తు ప్రవృత్తేన రుధిరాఘేన తద్బిలమ్,
పూర్ణ మాసీ ద్దురాక్రామం స్తనత స్తస్య భూతలే. ౨౧

సూదయిత్యా తు తం శత్రుం విక్రాంతం దున్దుభే స్సుతమ్,
నిష్కామ స్నేవ పశ్యామి బిలస్య పిహితం ముఖమ్. ౨౨

విక్రేశమానస్య తు మే సుగ్రీ వేతి వునఃపునః,
యదా ప్రతివచో నాస్తి తతోఽహం భృశదుఃఖితః. ౨౩
పాదప్రహరై స్తు మయా బహుభి స్త ద్విదారితమ్,
తతోఽహం తేన నిష్కామ్య యథాపుర ముపాగతః. ౨౪
త త్రానే నాస్తి సంరుద్ధో రాజ్యం ప్రార్థయతాఽత్మనః,
సుగ్రీ వేణ సృశంసేన విస్తృత్య భ్రాతృసౌహృదమ్. ౨౫

ఏవ ముక్త్వా తు మాంతత్ర వస్తే జై కేన వానరః,
నిర్వాసయామాస తదా వాలీ విగతసాధ్వసః. ౨౬
తే నాహ మపవిద్ధ శ్చ హృతదారశ్చ రాఘవ,
తద్భయాచ్చ మహీ కృత్సా క్రాంతేయం సవనార్ణవా. ౨౭

నేను ఈయసురను వధింపక కిష్కింధాపురికిఁ బోఁజాలను కావుననే నీతని వధించివచ్చువఱకు నీ వీదిలద్వారమునఁ గాచియుండుము అని నేను ఈనుగ్రీవునికిఁ జెప్పితిని. ౧౮

నేను ఈనుగ్రీవుఁడు వాకిటఁ గానలియున్నాఁడని తలంచితే దురానదంబగు నమ్మహాబిలంబుఁ జొచ్చినాను. అంత నే నమ్మాయావిని వెదకుచుండఁగా నొకసంవత్సరంబు గడచినది. ౧౯

అంత భయంకరుఁ డగు నమ్మాయావిని నేను నిభర్త్యయంబుగాఁ జూచినాను అచ్చటనే యతని గతనిబుద్ధువులతోఁగూడ వధించినాను. ౨౦

నేను గొట్టినదెట్లును సహింపఁజాలక యమ్మాయావి యతిచునప్పుడు అతనినోటనుండి వెడలిన నెత్తురుచే నమ్మహాబిలంబు నిండినదై అచ్చటనుండ నశకవయినది. ౨౧

నేను బరాక్రమవంతుఁడను దుందుభిపుత్రుఁడునగు నమ్మాయావిని వధించివుచ్చి నబ్బిలంబువెడల యత్నించిరాఁగా నాదిలద్వారంబు మూయుట డియుండుటంజేసి యెంతమాత్రము గనుపడలేదు. ౨౨

నేను “నుగ్రీవా” యని యెన్నిమాఱు లఱచినను బదులు పలుకు లేకుండుటవలన నేను మిక్కిలియు దుఃఖితుఁడనైతిని. ౨౩

నేను అంత పెక్కుమార్లు కాలితోఁదన్ని యాదిలమువాకిట మాసిన శిలను బగులగొట్టితిని. అంత నామార్గంబున నెప్పటియట్లు వచ్చి చేరినాను.

క్రూరుఁడగు నీనుగ్రీవుఁడు తనకు రాజ్యంబు కావలెననికోరి భ్రాతృ స్నేహంబును గూడ మఱచి ఆబిలంబుననుండి నన్ను వెలికి రాకుండునట్లు నిరోధించెను. అని వారి చెప్పెను. ౨౪

వారి యీ ప్రకారము మహాస్తధ్యంబునం జెప్పి నిర్భయంబుగా నన్ను ఒకవస్త్రంబుతోఁ గిష్కింధనుండి తఱుమఁగొట్టినాఁడు. ౨౫

రాముఁడా! ఆవారి నన్నుఁ గొట్టియు నాభార్యనుగూడ నపహరించి నాఁడు. నే నతనిభయమువలన నె వనములతోను సమద్రములతోనుంగూడిన భూమియంతయుఁదిరిగినాను. ౨౬

ఋశ్యమూకం గిరివరం భాగ్యాహరణదుగిభిః,
ప్రవిష్టోఽస్మి దురాధర్షం వాలినః కారణా వృతే. ౨౮

ఏతత్తే సర్వ మాఖ్యాతం వై రాసుకథనం మహత్,
అనాగసా మయా ప్రాప్తం వ్యసనం పశ్య రాఘవ! ౨౯

వాలిన స్తు భయార్తస్య సర్వలోకాభయంకర!,
కర్తు మర్హసి మే వీర! ప్రసాదం తస్య నిగ్రహత్. ౩౦

ఏవ ఋక్త స్సతేజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మసంహితమ్,
వచనం వక్తు మారేభే సుగ్రీవం ప్రహసన్నివ. ౩౧

అమోఘా స్సూర్యసజ్జాశ్చామ మైతే నిశితా శృణాః,
తస్మి న్వాలిని దుర్వృత్తే నివతిష్యన్తి వేగితాః. ౩౨
యావత్తం నాభిపశ్యామి తవ భార్యాపహారిణమ్,
తావత్స జీవే త్వాపాత్మా వాలీ చారిత్రదూషకః. ౩౩

ఆత్మానుమానా త్వశ్యామి మగ్నంత్యాం శోకసాగరే,
త్వా మహం తారయిష్యామి కామం ప్రాప్నోసి పుష్కలమ్.

తస్య తదవచనం శ్రుత్వా రాఘవ స్యాత్తనో హితమ్,
సుగ్రీవః పరమక్రీత స్సుమహా దావీర్య మబ్రవీత్. ౩౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే దశమ స్కంధః. ౧౦.

నేను అట్లు భార్యయు నపహరింపఁబడుచేఁ బరమమఃఖితుఁడనై
మఱియొక కారణమునఁజేసి వారికిఁ బ్రవేశంప నలవిగానట్టి యీ ఋశ్యమా
కపవ్యతంబున నున్నాను. ౨౮

రాముఁడా! గొప్పదగు నీవై రిష్టితంత్రమంతయు నీకుఁ జెప్పినాను.
నే నేనుపరాధము నెఱుంగఁబోయినను నాకు దుఃఖము సంభవించినది.
మాడుము. ౨౯

సమస్తలోకంబులకును అధిపతిసంగునట్టి వీరుఁడవగు రాముఁడా!
వారివలన భయముచేఁ బ్రీతిఁడవగునాకు ఆవాలిని నిగ్రహించి యధిపతి
హాసంగుము. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౩౦

మహాప్రభావుఁడును ధర్మంబు దెలిసినవాఁడగునగు రాముఁడు సుగ్రీ
వుఁడుచెప్పినమాటను విని చిఱునగవు మొగింబునఁ దోఁప సుగ్రీవునింజూచి
ధర్మయుక్తంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౩౧

అమోఘంబులును మార్యసనానంబులును తీక్షణములగు నాయాబా
ణంబులు మహావేగంబున దురాచారుఁడగు నావాలిపైఁ బడఁగలవు. ౩౨

ఎంతవఱకు నీభార్య నపహరించిన యావాలి నాయెదుటఁ బడకుం
డునో అంతవఱకు పాపాత్ముఁడును బెద్దలపేరు నెఱచువాఁడైనగు నావాలి
ప్రతికియఁడును. ౩౩

నాకుఁ గలిగియుండుదుఃఖమును జూచుకొనఁగా నీవు దుఃఖసము
ద్రంబున మునిగియున్నావని తెలిసినది. అనుఃఖసముద్రంబుననుండి నిన్ను
నేను బాఁటించెదను. పుష్కలంబుగా నీయభీష్టము సిద్ధింపఁగలదు. ౩౪

సుగ్రీవుఁడు తనకు హితమయిన యారామునిమాటను విని పరమసఖి
త్వముఁజై రాముని మిక్కిలియుఁ బూజించెను. ౩౫

ఇది పదవ సర్గము.

ఏ కా ద శ స్కంధః.

రాసుస్య వచనం శ్రుత్వా హర్షపౌరుషవర్ధనమ్,
సుగ్రీవః పూజయాంచక్రే రాఘవం ప్రశంసచ. ౧

అసంశయం ప్రజ్వలితై స్తీతై ర్నర్హతిగై శ్శరైః,
త్వం దహేణి కుపితో లోకా న్యుగాంత ఇవ భాస్కరః. ౨

వాలినః పౌరుషం యస్త ద్యచ్ఛ్రీ వీర్యం ధృతి శ్చ యా!,
తస్త మైకమనా శ్శ్రిత్వా విధత్స్వ యదనంతరమ్. ౩
సముద్రా త్పశ్చిమా త్పుర్యం దక్షిణా దపి చోత్తరమ్,
క్రామ త్యనుదితే సూర్యే వాలీ వ్యవగతక్లమః. ౪

అగ్రా న్యాసువ్య కైలాసాం శిఖరాణి మహాన్త్యపి,
ఉర్ధ్వ ముత్తిప్య తరసా ప్రతిగృహ్ణాతి వీర్యవాన్. ౫

బహవ స్సారవంత శ్చ వనేషు వివిధా దునూః,
వాలినా తరసా భగ్నా బలం ప్రథమతాత్మనః. ౬
మహిషో దున్దుభి ర్నామ కైలాసశిఖరప్రభః,
బలం నాగసహస్రస్య ధారయామాస వీర్యవాన్. ౭
వీర్యోత్సేకేన దుష్టాత్మా వరదానాచ్చ మోహితః,
జగామ సుమహాకాయ సముద్రం సరితాం పతిమ్. ౮

ఉర్క్విమంత మభిక్రమ్య సాగరం రత్నసంభయమ్,
మహ్యం యుద్ధం ప్రయచ్ఛేతి త మువాచ మహార్ణవమ్. ౯

పదునొకండవ సర్గము.

నుగ్రీవుఁడు సంతోషంబును బౌరుషంబును వృద్ధి బొందించునట్టి రామునిమాటను విని రాముని అంజలిబంధాదులచేఁ బూజించి యిట్లుని శ్రవణంబుచేసెను. ౧

నీవు శోపంబు నొందుగువేని ప్రలయకాలనూర్యుఁడవులె ప్రజ్వరిల్లుచున్నవియుఁ దీక్షణంబులును మత్తనానంబులు దూరిపోవునవియునగు బాణంబులచే లోకంబులనన్నియు దహింతువు సందేహములేదు. ౨

వాలియొక్క బలంబును బ్రాక్రమంబును దైర్యంబును మొదలగునవి నానలన సావిధానంబుగా విని యాపివుటఁ జేయవలసినదానిం జేయుము. 3

వాలి బ్రాహ్మముహూర్తంబున లేచి నూర్యుఁడుదయించునదిలోపల సక్తిమంతుడ్రముననుండి తూర్పుసముద్రంబును, దక్షిణసముద్రముననుండి యుత్తిరసముద్రముననుబొంది యిట్లు చతుస్సుదంబులయందును సుధాన్వపదసంబు గావించును. ౪

మహాపరాక్రమశాలియగువాలి పశ్యతా గ్రంబులశక్తి యచ్చట గొప్పగొప్పవత్వతఃఖిలంబులను చెండ్లువలె వేగంబునఁ బైకగురివేసి పట్టుకొనును. ౫

తనబలముఁ జూపుటకై వాలి వనంబులందు సారవంతంబులయిన నానావిధవృక్షంబుల ననేకంబులను బాహుబలముచే విఠిచియున్నాఁడు. ౬

మహాపరాక్రమశాలియుఁ గైలాసతఃఖిలం బంతటివాఁడనగు గుందుభియను మహిషాకాశరాక్షసుఁడు వేయి యేనుఁగులబలము గలిగియుండెను. ౭

మహాకాయుఁడను గుప్తాత్ముఁడనగునాగుందుభి పరాక్రమగర్వంబునను వరదానబలమువలనను దేహముదెలియనివాఁడై నదీనాథుఁడగు సముద్రునియొద్దకుఁ బోయెను. ౮

అదుందుభి అధికముగాఁ దరంగంబులుగలదియు రత్నరాసులతో నొప్పుచున్నదియునగు సముద్రంబుఁ బ్రవేశించి యచ్చహాసముద్రుంజాచి “నాకు యుద్ధం బొసంగు” మని యడిగెను. ౯

తత సముద్రో ధర్మాత్మా సముత్థాయ మహాబలః,
అబ్రవీ ద్వచనం రాజ! స్వసురం కాలచోదితమ్. ౧౦

సముద్ధో నాస్తి తే దాతుం యుద్ధం యుద్ధవిశారద!,
శ్రూయతాం చాభిధాన్యామి యస్తే యుద్ధం ప్రదాస్యతి. ౧౧
శైలరాజో మహాశక్తో తపస్విశరణం పరమ్,
తేజ రక్ష్యతురో నామ్నా హిమవా నితిశ్రుతః. ౧౨

గుహప్రసవణోపేతో బహుకన్దరనిర్దరః,
స సమర్థో నైవ కీతి మతులాం కర్తు మాహురే. ౧౩
తం భీత ఇతి విజ్ఞాయా సముద్ర మసురో తమః,
హిమనదస్య మాగచ్ఛ చ్ఛర శ్చౌచా దివ చ్యుతః. ౧౪

తత సస్య గిరే శ్వేతా గజేంద్రవిపులా శ్చిలాః,
చిక్షేప బహుధా భూమా దున్దుభి ర్విసనాదచ. ౧౫
తత శ్వేతామ్బుదాకారః సౌమ్యః పీఠికరాకృతిః,
హిమవా నబ్రవీ ద్వాక్యం స్వవచశిఖరే స్థితః. ౧౬

క్షేమ మర్హసి మాం స త్వం దున్దుభే! దర్శనత్సల!,
రణకర్త స్వకుల స్తపస్విశరణం హ్యహమ్. ౧౭

తస్య తద్రోచనం శ్రుత్వా గిరిరాజస్య ధీమతః,
జీవాన దున్దుభి ర్వాక్యం రోమా త్సంరక్తలోచనః. ౧౮
యది యుద్ధే సమర్థ స్త్వం మద్భయా ద్వా నిరుద్యమః,

రాజవిగు రాముడా! అంత ధర్మాత్ముడను మహాబలాడునగు నను
ద్రుడు మానుషరూపంబునకేచి మృత్యువోడితుండగు నాదుండుభిం జూచి
యామాటం జెప్పెను. ౧౦

యద్ధపండితుడా! నీతో యద్ధంబునేయుటకు నేను సమర్థుడఁ
గాను, నీతో యద్ధము నేయఁగలనానిం జెప్పెదను. వినుము, ౧౧

మునులకు ముఖ్యనివాసస్థానంబును శంకరునిమామయును పెద్దగుమల
తోను పెరియేళ్లతోను బగిలినపామిలవల రంధ్రములతోను గూడినవాఁడు
నగు హిమవంతుఁ డనుపవ్యతరాజు మహారాజ్యంబున నున్నాఁడు. ౧౨

ఆహిమవంతుడను యద్ధంబున నీకు ఆసద్భక్తముగాఁ జచ్చి ప్రి గావింపఁ
గలఁడు. అని సమాధ్రుఁడు దుండుభికి జెప్పెను. ౧౩

అనురోత్తమఁడగు నాదుండుభి ఆసముద్రుఁడు తనకు భీతపడినాఁ
డని తెలిసికొని వింటునుండి విదంబుబడిన బాణమువలె నతివేగంబున హిమవ
త్పవ్యతస్రాంతవనంబునకుఁ బోయెను. ౧౪

అంత దుండుభి ఆహిమవత్పవ్యతమునందలి తెల్లనినైన యేనుఁగులంత
టితాళ్లను కొమ్ములతోఁ గుచ్చి విసరినైచుచు గర్జించెను. ౧౫

అంత మానుషరూపంబున తెల్లనిమేఘంబువలె నుండువాఁడును
సామ్యుఁడును జూపర్వులకు సంతోషంబు గల్గిండు నాకారముగలవాఁడునగు
హిమవంతుఁడు తనశిఖరంబున నెయ్యండి దుండుభింజూచి యిట్లనిచెప్పెను.

ధర్మమునం దధిక ప్రీతిగలదుండుభి! నన్ను నీవు క్రమపఞ్చుపలదు;
నేను యద్ధకార్యంబుల సమర్థుడఁగాను; మఱియు నాదుండు మునులు
నివాసమునేయుచున్నార కావున నేను యద్ధమునేయుటకు వినుతులేదు.
అని హిమవంతుఁడు దుండుభితో జెప్పెను. ౧౬

బుద్ధిమంతుఁడును బర్వతరాజుఁడునగు నాహిమవంతుని మాటనువిని
దుండుభి కోపంబునఁ గనుంగొనల నెఱ్ఱఁదనంబుగదుర విట్లనియెను. ౧౭

నీవు యద్ధమునం దసమర్థుడవుగాని లేక నావలనిభయంబువలననే

సమాచక్ష్య ప్రదద్యాన్తే యోఽద్యయుధం యుయుత్సవః.

హిమవా నబ్రవీ ద్వాక్యం శ్రుత్వా వాక్యవిశారదః,
అనుక్తపూర్వం ధర్మాత్మాక్రోధాత్తమసురోత్తమమ్. ౨౦

వాలీనామ మహాప్రాజ్ఞ శ్చ క్రతుర్జయపరాక్రమః,
అధ్యాస్తే వానర శ్రీమాన్కిష్కిన్దామతుప్రభామ్ ౨౧
స సమర్థో మహాప్రాజ్ఞస్తవ యుద్ధవిశారదః,
ద్వంద్వయుధం మహద్వాతుం నమంచే రివ వాసనః. ౨౨
తం శీఘ్ర మభిగచ్ఛ త్వం యది యుద్ధ మిహేచ్ఛసి,
సహి దుర్వర్ధణో నిత్యం శూర స్సమరకర్తృణి ౨౩

శ్రుత్వా హిమవతో వాక్యం క్రోధావిప్త్త స్స దుస్తుభిః,
జిగామ తాం పురీం తస్య కిష్కిన్దాం వాలినస్తనా. ౨౪
ధారయన్వాహిషం గూఢం తీక్ష్ణశ్చక్షో భయానహః,
ప్రాప్త పీఠ మహామేఘ స్తోయపూర్ణో నభస్థలే. ౨౫

తత స్తు ద్వార మాగమ్య కిష్కిన్దాయా మహాబలః,
సర్వ కన్యుయ న్భూమిం దుస్తుభి ర్దుస్తుభి ర్యథా. ౨౬
సమీపస్థాన్సరిమాన్భుక్తా న్వసుధాం దారయన్తురైః,
విషాణే నోల్లిఖన్దరా త్తద్వారం ద్వీరదో యథా. ౨౭

అన్తఃపురగతో వాలీ శ్రుత్వా శబ్ద మమర్షణః,
నిష్పాత సహ స్త్రీభి స్తారాభి రివ చంద్రిమాః. ౨౮

యధంబునేయ నొల్లనివాడవుగాని యగుదువుగాక; యధంబుఁ గోరుచుండునాకు ఇప్పుడు యధం బొసంగఁగలముట్టివరుఁ డెవఁడో చెప్పము. అని చుండుభి హిమవంతునితోఁ జెప్పెను. ౧౯

ధర్మాత్ముడును మాటలయందుఁ బండితుఁడునగు హిమవంతుఁడు ఇది వఱ కెన్నడును ఎవ్వరును జెప్పియుండని యట్టి చుండుభిగర్వపుమాటనువిని కోపంబునొంది యయ్యసురోత్తిమంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౦

మహాపండితుఁడును బగాక్రమంబున దేవేంద్రునకు సరిపచ్చువాఁడును శ్రీమంతుఁడునగు వాలి యనువానరుఁడు కిష్కింధాపురంబున నున్నాఁడు.

మహాపండితుఁడునుయధంబులందుఁబండితుఁడునగు నావాలినముచికి దేవేంద్రుఁ డొసంగినట్లు నీకుగొప్పద్వంద్వయధము నొసంగ సహుఁడు.

నీకిప్పుడు యధంబుగావలసి యుండు నేనిశీఘ్రంబున నావాలియొద్దకుఁ బోము; అతఁడు ఎట్టికాలమునందేనియు నెదిరింప నలవిగానివాఁడు; యధంబున శూరుఁడు. అని హిమవంతుఁడు చుండుభితోఁ జెప్పెను. ౨౩

అచుండుభి హిమవంతుఁడు చెప్పినమాటనువిని యదమునితఁడై యప్పుడే వాలిచేఁ బాలింపఁబడుచుండునట్టి యాకిష్కింధాపురికిఁ బోయెను. ౨౪

మహిషరూపంబు ధరించి తీక్షణులగు కొమ్ములుగలిగి భయంకరాకారుఁడైయున్న యాసుండుభి యాకాశంబున ఎర్నాకాలంబునందు జలపూర్ణంబగు మహామేఘంబుకై నడిఁ బ్రకాశించుచుండెను. ౨౫

అంత మహాబలఁడగు చుండుభి కిష్కింధా నగరద్వారంబుఁ జేరి భూమి యదరునట్లు భేరివలె మహానాదంబున గర్జించెను. ౨౬

అచుండుభి మత్తజంబువలె సమీపంబుననుండు వృక్షంబుల విఱచుచు గిట్టలచే భూమిని బగుల్చుచు కొమ్ములచే నాకిష్కింధాద్వారంబును గీలుచు మదించియుండెను. ౨౭

అంతితిపురంబుననుండిన వాలి యాధ్వనిని విని దాని సహింపక స్త్రీలతోఁగూడ అకాశంబున నక్షత్రంబులతోఁగూడఁ జంద్రుఁడువలె బయలు వెడలెను. ౨౮

మితం వ్యక్తాక్షరపదం త ముచా చాథ దుస్తుభిమ్,
హరీణా మ్నిశ్వరో వాలీ స ర్వేషాం పనచారిణామ్. ౨౯

కిమర్థం నగరద్వార మిదం రుద్ధ్వా వినర్దసి,
దుస్తుభే! విదితో మేఽసి రక్ష ప్రాణా న్నహంబల! 30

తస్య తదవచనం శ్రుత్వా వాన రేన్ద్రస్య ధీమతః,
ఉవాచ దుస్తుభి ర్వాక్యం లోషా త్వం క్రూరచక్షుః. 31
న త్వం స్త్రీసన్నిధౌ పిర! నచనం కక్తు మర్హసి,
మమ యుద్ధం ప్రణా చ్ఛావ్య తతోక్త్యాస్యమి తే బలమ్. 32

అథవా ధారయిష్యామి క్రోధ మద్య విశా మిమామ్,
గృహ్యతా ముదయ స్వైరం కామభోగేషు వాసర! 33

దీయతాం సమ్ప్రవానంచ పరివృజ్య చ వానరాన్,
సర్వకౌళామృగేన్ద్రై స్తవేం సంసాదయ సుహృజ్జవాన్. 34

సుదృష్టాం కురు కిష్కిన్ధాం కురు ష్వోత్తసమం పురే,
క్రీడన్వచ సహస్త్రిభి రహం తే వర్పనాశనః. 35

యోహి మత్తం ప్రమత్తంవా సుప్తంవా రహితం భృశం,
హన్యా స్మిహ్నా హం లోకే శ్వనిధిం మదమోహితమ్. 36

అంత సమస్తవాదములకును ఈశ్వరుడగువాని యజుంగుభిజ్ఞాని
మితమను అత్తరములును బదములును పుష్పములుగాఁ గలదియనగు నీమాటఁ
జెప్పెను. ౨౯

మహాబలుడగు గుందుభీ ! నీవు వామఁ దెలిసినవాడవే ; ఈవిగర
ద్వారము నిట్లు నిరోధించి గర్జించుచున్నావే ? నీప్రాణంబులు కాపాడుకొ
నుము. అని వాని గుంగుభితోఁ జెప్పెను. ౩౦

గుందుభీ మద్ధిమలకుడగు వానరరాజు వాని నెప్పి నమాటను విని కుసి
తుండై కనుఁగొనఁగల నెట్లుండనంబుగదర నవ్వాలింజూచి యిట్లనియెను. ౩౧
సరాక్రమకాలివగువాని! నీ విట్లు స్త్రీలయొక్కట పరమానంద లాదుట
యత్తమగాదు. వానితో నికర్షణయొద్దంబు నేరము; అట్లాపియ్యట నీ బలంబుఁ
దెలిసికొనియెదను. ౩౨

వానరుడగును వాని! అటుగాజేని భూమియొకతయను నుక్రోశము
నణచుకొనియుండెదను; మన్తధభోగంబులనిమిత్తమయి శత్రుప్రాణిఁకొనియు
వఱకు గడువొసంగెదను ; అంతనిజకు యభేచ్ఛముగా ననుభవించుము. ౩౩

సమస్తవానరవాధుడగును నీవు బంధువులగు వానరులు గవుఁగిలిం
చుకొని వారివారి కిష్టమిచ్చినదాని నొసంగుము; మఱియుఁ గూరిమిన్నే హితు
లతోఁ గలసియుండుము. ౩౪

కిష్కింధనంశయము నొకమాటు చక్కఁగా జూచుకొనుము ; నీయ
ట్టివాని మఱియొకనిఁ బురంబున రాజుగా నునుచుము; స్త్రీలతో యభేష్టం
బుగాఁ గ్రీడింపుము; అట్లునీతోర్పులన్నియుఁ దీర్చుకొన్నపేదపనే నీమనం
బుఁగచెదను. ౩౫

ఎవ్వఁడు కైపునొందినవానిఁగాని యేమఱియున్నవానిఁగాని నిరంతం
చియుండువానిఁగాని యాయుధములేనివానిఁగాని నీయట్టి నీవిషయకమున
కునిఁగాని విధించునో అతఁడు భూమిపాత్యవోషంబునొంటను అని యందని
భీ వానితోఁ జెప్పెను. ౩౬

మితం శ్వత్తాక్షరపదం త మునా చాథ దున్దుభిమ్,
హరీణా మ్నిశ్యరో వాలీ సర్వేషాం వనచారిణామ్. ౨౯

కిమర్థం నగరహ్వర మిదం దుద్ధావ్ విసర్జసి,
దున్దుభే! విదితో మేఽసి రక్ష ప్రాణా వ్యసోఽబల! 30

తస్య తద్యచనం త్రుత్వా వాన రేష్ట్యస్య భీమశః,
ఉవాచ దున్దుభి ర్వాక్యం రోషా శ్శృంక్షతోచనః. 31
న త్వం స్త్రీసన్నిధౌ పిర! నచనం క్తు మర్హసి.
మమ యుద్ధం ప్రాణి చాభ్యుక్తం పితౄణామైవ తే జాన్మ. 32

అథనా ధారయిష్యామి శ్రోథ మద్య ఏతా మిహమాన్,
గృహ్యతా ముదయ స్సైన్యం కామభోగేషు వానర! 33

దీయతాం సమ్ప్రహనంత కరిష్యిష్య చ వానరాన్,
సర్వకౌళామృగేష్వ్రీ ప్రప్తే సంపాదయ సమృద్ధవాన్. 34

సుదృష్టాం కురు కిష్కిన్ధాం కురు మౌక్తసమం పురే,
శ్రీష్టచ సహస్త్రిభి రణాం తే వర్షవాశనః. 35

యోహి మత్తం ప్రమత్తం వా సుప్తం వా రహితం భృశం,
హవ్యా శ్శుభ్రాహా లోకే శ్శుద్ధిధం మదమోహితమ్. 36

అంత సమస్తవానరులకును ఈశ్వరుడగువారి యాదుండుభింజాచి మితమును అత్తరమలును బడములను స్వప్తములుగాఁ గలదియునగు నీమాఁం జెప్పెను. 29

మహాబలుండవగు దుందుభీ ! నీవు నాకుఁ దెలిసినవాడవే; ఈనగర ద్వారము నిట్లు నిరోధించి గర్జించుచున్నావే? నీప్రాణంబులు కాపాడుకొ నుము. అని వారి దుందుభితోఁ జెప్పెను. 30

దుందుభీ యిద్ధిమంతుండగు వానరరాజు వారి కెప్పినమాటను విని కుని తుండై కనుఁగొనల కెఱ్ఱుడనంబుగదుర వన్వానింజాచి యిట్లునీయెను. 31

పరాక్రమశాలివగువారి! నీ విట్లు స్త్రీలయొక్కట పరమానంబు లాడుట యుక్తముగాదు. వాతో నిష్పాడుయొద్దంబు నేరము; అటుపిమ్మట నీబలంబుఁ దెలిసికొనియెదను. 32

వానరుడవగు వారి! అటుగాదేని ఈరాత్రియంతయు నాశ్రోగము నణచుకొనియుండెదను; మన్నభభోగంబులనిమిత్తమయి శివుప్రాతఃకాము పరివ్రాజకులగునొకరినొకరు; అంతింజు యాభేచ్ఛముగా ననుభవించువుము. 33

సమస్తవానరవాఘుడవగు నీవు బంధువులగు వానరులను గవుఁగిలిం చుకొని వారివారి కిష్టపరిచినదాని నొసంగుము; మఱియుఁ గూరిమిన్నేహితు లతోఁ గలసియుండుము. 34

కిష్కింధనంశ్చయు నొకమాటు చక్కఁగా జూచుకొనుము; నీయ ట్టివాని మఱియొకనిఁ బురంబున రాజుగా నునుచుము; స్త్రీలతో యాభేష్టం బుగాఁగ్రీడింపుము; అట్లునీతోర్పులన్నియుఁ దీర్చుకొన్నపిదపనే నీమనం బుఁజెదను. 35

ఎఱ్ఱుడు శైవునిండినవానిఁగాని యేమఱియున్నవానిఁగాని నిమతిం చియుండువానిఁగాని యాయుధములేనివానిఁగాని నీయట్టి నీనిపులుకకామప కునిఁగాని నిధింబునో అతడు భూమిపాత్యవోషంబునొందును అని యందు భివారితోఁ జెప్పెను. 36

సప్తహ స్యాబ్రవీ న్నందం కోధాత్త మసురోత్తమమ్,
 విసృజ్య తాః స్త్రియ సురావస్తారాప్రభృతికా న్నదా. 32
 మత్తోఽయ మితి మా మంథాయ ద్యభీతోఽసి సంయుగే,
 మదోఽయం సమ్ప్రహరేఽస్తి నీరపాణం సమర్థతామ్.

త మేవ ముక్త్యా సంకుద్ధో మాలా ముత్తివ్య కాఞ్చనీమ్,
 పిత్రా దత్తాం మహేంద్రేణ యుద్ధాయ వ్యవతీప్తత. 33

విహణయో ర్మహితావ్తం దున్దుభిం గిరిసన్నిభమ్,
 ఆవిద్యత తదా వాలీ వినద న్కపికుఞ్జరః 34
 వాలీ వ్యాపాతయాంచక్రే ననర్దచ మహాస్వనమ్,
 శ్రోత్రాభ్యా మథ రక్తంతు తస్య సుస్రావ పాత్యతః. 35

తయోస్తు కోధసంరమ్భా త్పరస్పరజయైషిణోః,
 యుద్ధం సమభవద్ధోరం దున్దుభే గావీనరస్యచ. 36
 అయుద్ధ్యత తదా వాలీ శక్రతుల్యపరాక్రమః,
 ముష్టిభి ర్దానుభి శ్చైవ శిలాభిః పాదపై స్తథా. 37
 పరస్పరం ఘ్నతో నైత్ర వానరాసురయో న్నదా,
 అసేద దసురో యుద్ధే శక్రసూను ర్వ్యవర్ధత. 38

వ్యాపారవీర్యధైర్యైశ్చ పరిక్షీణం సరాక్రమైః,
 తంతు దున్దుభి ముత్పాట్య ధరణ్యా మభ్యపాతయత్ 39

యుద్ధే ప్రాణహరే తస్తి న్నిష్పిప్టో దున్దుభిస్తదా,
 పపాత చ మహాకాయః క్షితో పశ్చాత్వ మాగతః. 40

అవాలి అప్పుడు తార నున్న గుప్తీల సంతకపురంబునకుఁ బంపి కోపంబున నయ్యసురోత్తముని దుందుభింజించి నవ్వి తిన్నఁగా నెల్లనియెను.

నీవు యుద్ధమునందు భయముగలవాఁడవు కావేని నుత్తఁడు మత్తుఁడని తలంపవలదు; ఈమడమే ఇప్పుడు చేయఁబోవు యుద్ధమునకు మీ బాణముని తలంపుము. అని వాలి దుందుభినిఁ జెప్పెను. ౩౮

అవాలి దుందుభితో నాప్రకారంబునంబెప్పి పరమకుపితుఁడై నున్ను తనకుఁ దండ్రి దేవేంద్రుఁ డొసంగిన కాంచనమాలికను గంతమునం దాల్చి యుద్ధమునకు వెడలెను. ౩౯

అప్పుడు వానరోత్తముఁడగు వాలి పర్వతాకారుఁడగు దుందుభిని కోర్పులంబట్టి గర్జించుచు గిఱగిఱంద్రిప్పెను. ౪౦

వాలి యట్లు గిఱగిఱంద్రిప్పి నేలంబడవేసి మహాధ్వనిగలుగునట్లు సింహనాదంబుచేసెను. అంత నిట్లు పడఁద్రోయఁబడిన యాదుందుభిచెవుల నుండి నెత్తురు గాఢినది. ౪౧

అట్లు పరమకుపితులును బరస్పరము జయింపవలెనని కోరువారలునగు నావాలిదుందుభులకు భయంకరమయిన యుద్ధము కలిగినది. ౪౨

అప్పుడు దేవేంద్రసమానపరాక్రముఁడగు వాలి పిడికిళ్ళతోను మోఁకాళ్ళతోను తాళ్ళతోను వృక్షంబులతోను యుద్ధంబు గావించెను. ౪౩

అప్పు డచ్చట నావాలిగుందుభులు ఒండొరులం బ్రహరింపుచు యుద్ధంబు సేయుచుండఁగా యుద్ధమునందు అంతకంతకు దుందుభిబలము క్షీణించెను దేవేంద్రపుత్రుఁడు వాలిబలము వృద్ధిబొందెను. ౪౪

వాలి యుద్ధంబున దుందుభి క్షీణబలుఁడై పరాక్రమం బుడిగి ప్రయత్నంబునేయ నశక్తుఁడై యుండుటంజూచి యతనిని బైకత్తి నేలవైవేసి కొట్టెను. ౪౫

అప్పుడు ప్రాణహాశంబగు నయ్యుద్ధంబునందు మహాకాయుఁడగు దుందుభిదేహమంతయు నలగి మరణంబునొంది నేలంబడెను. ౪౬

తం తస్మాద్విత్తా భావనాభ్యాం గతస్త్వస్య నుచేతనమ్,
చిత్తేన చలనా న్వాల్లి నేన నై కేన తోమాహమ్. ౪౭

తస్య వేగవ్రద్ధిస్య వక్తా త్తతః బిన్దవః,
ప్రవేషే ద్ధ్యాయోత్తిష్టా మిదం స్వాశ్రమం ప్రతి
తా స్తప్త్యానాం పతితాం సస్య ముచి శ్శోణితవిప్రుషః,
క్రున్ధ సత్త మహాభాగ శ్చిన్తయామాన కో న్యయమ్. ౪౮

యే నాదాం సహసా స్పృష్ట శ్శోణితేన దురాత్మనా,
కోఽయం దురాత్మా దుస్పృద్ధి రకృతాత్మా వ నానిశః. ౪౯

ఇ త్యుక్తాపి వినిష్క్రమ్య దదర్శ మునిసత్తమః,
మహిషం పర్వతాకారం గతాసుం పతితం భువి. ౫౦

సతు విజ్ఞాను తపసా నానరేణ కృతం హి తత్,
ఉత్సర్జ్య మహాశాపం తే చ్చారం వాలిసంప్రతి. ౫౧

ఇహ తే నాప్రవేష్ట్యం ప్రవిష్టస్య వధో భవేత్,
వనం మత్సంశ్రయం యేన దూషితం దుధిరస్రవైః. ౫౨
సమ్భగ్నాః పాదపా శ్చేమే ఊప తే హాసురీం తనుమ్,
సమన్తా ద్యోజనం పూర్ణ మాశ్రమం మామకం యది. ౫౩
అగమిష్యతి దుస్పృద్ధి ర్యోక్తం స న భవిష్యతి.

యే చాపి సచివాన్తస్య సంశ్రితా మామకం వనమ్. ౫౪
నచ తై రిహ వస్తవ్యం శ్రుత్వా యాంతు యథా సుఖమ్,

బుద్ధివంతుడగువారి గతప్రాణుడై నేలంబడిన యాదుండుభిక్షలేబరంబును జేతులనెత్తి యిట్టటు ఆడించి ఒకామడమూలమునఁబోయి పశునట్లు ఒకటే విసగున నైచెను. ౪౭

అట్లు వేగంబున విసరివేయఁబడిన యాదుండుభిక్షోవునుండి రక్తబిందువులు వాయువేగంబుచే మతంగమహాముని యాశ్రమంబునఁ బడినవి

మహాత్ముడగు నమృతంగమహాముని తనయాశ్రమంబునం బడియున్న యారక్తబిందువులం జూచి కుపితుడై “యీపనిగావించినవాఁడెవ్వఁ?”డని చింతించెను. ౪౮

ఎంతమాత్ర మూటోచింపక నాపై నెత్తురుబిందువులు పడునట్లు గావించిన మరాత్తుడను దుర్బుద్ధియు మూఢుడను మూఢ్మఱు నగువాఁడెవ్వఁడు? అని మతంగమహామునిచెప్పెను. ౪౯

మునిశ్రేష్ఠుడగునమృతంగమహాముని ఈప్రకారంబునఁబలుకును ఆశ్రమంబువెలుపడి ఒక్కచో గతప్రాణుడై నేలంబడియున్న పర్యతాకారుడగు మహిషరూపుని దుందుభిం జూచెను. ౫౦

అమృతంగమహాముని తపోదృష్టిచే ఆకార్యమును వారి గావించినాడని తెలిసికొని యాదుష్కార్యంబుగావించిన వారిని భయంకరంబుగా శపించెను. ౫౧

ఎవ్వఁడునాతపోవనంబు నెత్తురుబిందువులుపడిచెడునట్లును ఈవృక్షంబులన్నియు విలుగునట్లును ఈరాక్షసకళేబరంబు నిచ్చట వేసినాఁడో అతఁడు ఇంక నీవనంబునకు రాఁగూడదు; వచ్చినచో మరణంబుకొందును.

ఆవారి నాయాశ్రమముచుట్టును అమడదూరములోనికి వచ్చినట్టియి లే అతఁడు ఎంతమాత్రము బ్రతుకఁడు. ఇది స్పష్టము. ౫౨

ఆవారికి సంబంధించినవానరు లెవరెవరు నావనంబున నున్నారో వారును ఇంకమీఁద నిచ్చట నుండఁగూడదు. ఈమాటనువిని తత్క్షణము ముఖముగాఁ బోవుదురుగాక. ౫౩

యది తే పీహ తిష్ఠన్తి శపిష్యే తా నపి ధుగ్రహమ్. ౫౬

వనేఽస్మి న్నామకే నిత్యం పుష్టవ త్పురిరక్షి తే,
పత్రాఙ్కురవినాశాయ ఫలమూలాభవాయ చ. ౫౭

దివస శ్చాస్య మర్యాదా యం ద్రష్టా శోఽఽస్మి వానరమ్,
బహువర్ష సహస్రాణి స వై శైలో భవిష్యతి. ౫౮

తత స్తే వానరా శ్శుత్వా గిరం మునిసమీరితామ్,
నిశ్చక్రము ర్వనా త్తస్మా త్తా ద్దృష్ట్యా వాలి రబ్రవీత్. ౫౯
కిం భవన్త స్సమస్తా శ్చ మత్యజవసవాసిनః,
మత్సమీప మనుస్తాస్తా అపి స్వస్తి చనోకసామ్. ౬౦

తత స్తే కారణం సర్వం తదా శాపంచ వాలినః,
శశంసు ర్వానరా సుర్వే వాలినే హేమమాలినే. ౬౧

ఏత చ్ఛ్రిత్యా తదా వాలీ వచనం వానరేరితమ్,
న మహర్షిం తదాఽఽసాద్య యాచతేన్త కృతాఙ్గాలిః. ౬౨

మహర్షి స్త మనాదృత్య ప్రవివే శాశ్రమం తదా,
శాపధారణభీత స్తు వాలీ విహ్వలతాం గతః. ౬౩

తత శ్శావభయా ద్భీత ఋశ్యమూకం మహాగిరిమ్,
ప్రవేష్టుం నేచ్ఛతి హరి ర్ద్రిష్టుం వాపి నరేశ్వర! ౬౪

త స్యాప్రవేశం జ్ఞాత్వాఽహ మిదం రామ! మహావనమ్,
విచరామి సహమాత్యో విషాదేన వివర్జితః. ౬౫

అవానరులు ఇంక నెల్లప్పుడును బిడ్డవలె గాపాడుచుండిన యీ నా పనమునం దుండినగాని పత్రములను అంతురములను ఫలమూలంబులను సకేంపఁ జేసినంగాని వారలనుంగూడ శపించెదను. నిశ్చయము. ౫౬, ౫౭

ఈశాపమునకు ఒకదినము గడువొసంగెదను. రేపు ఎవ్వఁడేని వానరుఁ డు ఈవనంబున నుండునేని యుతఁడు పెక్కు వేలసంవత్సరములు పర్యతంబై యుండఁగలఁడు. అని మతంగమహాముని శపించెను. ౫౮

అవానరులు మతంగమహాముని చెప్పినమాటనువిని అవ్వనంబుననుండి వెడలి వాలియొద్దకుఁబోయిరి. వాలి వారలం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౫౯

మతంగమహాముని వనంబుననుండు మీరలందఱు నానమీపంబునకు వచ్చినారేమి? వానరుల కందఱకు తేమమేగదా! అని వాలి యావానరుల నడిగెను. ౬౦

అంత నప్పుడు అవానరులందఱుఁ జేరి కాంచనమాలికతో నొప్పు చున్న వాలికి దుందుభిక్తేబరంబు పడుటయాదిగా మతంగమహాముని వాలిని శపించుటవఱకు నాకారణం బంతయుఁ జెప్పిరి. ౬౧

అవాలి వానరులు చెప్పిన యామాటనువిని యప్పుడె యమృతంగమ హాముని సన్నిధానంబునకుఁబోయి చేమోడ్పుగీలించి శాపవిమోచనం బను గ్రహింపుడని ప్రార్థించెను. ౬౨

అప్పుడు అమృతంగమహాముని వాలిని అదరింపకయే తన యాశ్రమం బుఁబోయెను. అంత వాలి శాపంబు ననుభవించవలసినవచ్చినందుకు భయపడి దుఃఖితుడై కిష్కింధకుఁబోయెను. ౬౩

మనుష్యనాథుడవగు రాముఁడా! అందువలన వాలి మతంగమహాముని శాపభయంబువలన ఈఋశ్యమూక పర్యతంబును బ్రవేశింప నొల్లఁడు చూడ నుగూడ నిచ్చింపఁడు. ౬౪

రాముఁడా! అవాలి యిచ్చటికి రాఁడనితెలిసియే నేను మంత్రుల తోఁ గూడ నిర్భయముగా నిస్తుహానంబున సంచరించుచున్నాను. ౬౫

ఏహోఽస్థినిచయ స్తస్య దుష్టుభే స్సంప్రకాశతే,
 వీర్యో త్సేకాన్నిరస్తస్య గిరికూటోపమో మహాన్. ౬౬
 ఇమే చ విఫులా స్సాలా స్సప్త శౌఖావలమ్బినః,
 య త్రైకం ఘటతే వాలీ నిష్పత్తయితు మోజసా. ౬౭

ఏత ద స్యాసమం వీర్యం మయా రామ! ప్రకీర్తితమ్,
 కథం తం వాలినం హన్తుం సమరే శక్త్యసేవృష! ౬౮

తథా బ్రువాణం సుగ్రీవం ప్రహసన్లక్ష్మణోఽబ్రవీత్,
 కస్మిన్కర్తృణినిర్వృతే శ్రద్ధధ్యా వాలినో వధమ్. ౬౯

త మువాచాథ సుగ్రీవ స్సప్త సాలా నిమాన్పురా,
 ఏవ మేకై కళో వాలీ వివాధ ధాథ స చాసక్మత్. ౭౦

రామోఽపి దారయే దేహం బాణే నై కేన చేద్ధృమమ్,
 వాలినం నిహతం మన్యే దృష్ట్యా రామస్య విక్రమమ్. ౭౧
 హతస్య మహిష స్యాస్థి షాదే నై కేన లక్ష్మణ!,
 ఉద్యమ్యాథ ప్రక్షిపే ఛే త్తరసా ద్వే ధనుశ్శతే. ౭౨

ఏవ ముక్త్వాతు సుగ్రీవో రామం రక్తాన్తలోచనమ్,
 ధ్యాత్వా ముహూర్తం కాకుత్స్థం పునరేవ వచోఽబ్రవీత్. ౭౩
 శూరశ్చ శూరఘాతీచ ప్రఖ్యాతబలపౌరుషః,
 బలవా న్వానరో వాలీ సంయుగే వ్యవరాజితః. ౭౪

వాలిచే బలగర్వంబున విసరివైవబడిన యీదుండుభియొక్క పర్యత శిఖరంబంతటికశేబరము ఇదిగో ఉన్నది. చూడుము. ౭౭

ఇదిగో వ్రేలుకాడు కొమ్మలతో స్థూలంబులగు ఏడుసాలవృక్షంబులు న్నవిచూడుము. వీనిలో వాలి బాహుబలముచేత బాణము ఒకచెట్టును దూరి యావలంబడునట్లు బాణంబు వేయఁగలఁడు. ౭౮

రాజవగురామా! ఇది వాలియొక్కపరాక్రమము అసదృశమయినది. నీకుఁ జెప్పి వేసినాను. అట్టివాలిని నీవు యుద్ధంబున నెట్లు వధింపఁగలవు? అని సుగ్రీవుఁడు చెప్పెను. ౭౯

లక్ష్మణుఁడట్లు సుగ్రీవుఁడు చెప్పటనువిని నవ్వుచు నతనితో నిట్లు యెను.

ఏమిపనిగావించితే ఇతఁడు వాలిని వధింపఁగలఁడని నీకు నమృతముగ బుగును? అని లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౮౦

అంత సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణుంజూచి యిట్లనియెను. మున్ను వాలి యీ సాలవృక్షముల నేడింటిని మున్ను నేను జెప్పినప్రకారంబున బాణము చెట్టు నుదూరి యావలంబడునట్లు ఒక్కొక్కటిగాఁ బలుమాఱు గొట్టియున్నాఁడు.

లక్ష్మణుఁడా! రాముఁడును నాసాలవృక్షములలో నొకటిని ఒకబాణ ముచేత బాణము చెట్టుదూరి యావలం బడునట్లు కొట్టునేని మఱి నిహతుఁ డగు నుండుభీక శేబరమును బాణముతో నెత్తి యెనిమిదివందలచేతులదూరము పోయి పడునట్లు విసరివేయునేనియు అప్పటికి రామునిపరాక్రమంబుంజూచి వాలి నిహతుఁడయ్యెనని తలఁచెదను. అని సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౮౧, ౮౨

సుగ్రీవుఁ డీప్రకారంబునం జెప్పికొంతసేపు చింతించి మరల తక్తాం తనయనుఁడగు కాకుత్స్థివంశోద్భవు రాముంజూచి యిట్లు చెప్పెను. ౮౩

వాలి శూరుఁడు, శూరుల వధించినవాఁడు, ప్రసిద్ధములయిన బలపరా క్రమంబులుగలవాఁడు, బలవంతుఁడు, యుద్ధంబుల నెన్నఁడు నిదివఱకుఁ బరా జయంబు నొందనీవాఁడు. ౮౪

దృశ్యస్తే చాస్య కర్తాణి దుష్కరాణి సురై రపి,
యాని సంచి స్త్యభీతోఽహ మృశ్యమూకం సమాశ్రితః. ౭౫

త మజయ్య మధృవ్యం చ వానరేంద్ర! మమర్షణమ్,
విచిన్తయ న్నముఖ్యామి ఋశ్యమూక మహం త్వీమమ్. ౭౬

ఉద్విగ్న శృజ్జిత శ్చాపి విచరామి మహావనే,
అనురక్తై సుహమాత్రై ర్హనుమత్ప్రీముఖై ర్వరైః. ౭౭

ఉపలబ్ధం చ మే శ్లాఘ్యం సన్నిత్రం మిత్రవత్సల!,
త్వా మహం పురుషవ్యాఘ్ర! హిమవన్త మి వాశ్రితః. ౭౮

కింతు తస్య బలజ్ఞోఽహం దుర్భాగితుర్బలశాలినః,
అప్రత్యక్షం తు మే వీర్యం సమరే తవ రాఘవ!. ౭౯

న ఖి ల్వహం త్వాం తులయే నావమన్యేన భీషయే,
కర్తభి స్తస్య భీమై స్తు కాతర్యం జనితం మమ. ౮౦

కామం రాఘవ! తే వాణీ ప్రమాణంధై ర్య మాకృతిః,
నూచయన్తివరం తేజో భన్తచ్ఛన్న మి వాసలమ్. ౮౧

తస్య తదవచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవస్య మహాత్మనః,
స్థితపూర్వ మథో రామః ప్రత్యువాచ హరిం ప్రభుః. ౮౨
యది నప్రత్యయోఽస్మాను విక్రమే తవ వానర!,
ప్రత్యయం సమరే శ్లాఘ్య మహ ముత్పాదయామి తే. ౮౩

ఈవారి దేవతలకునుగూడఁ జేయవలవిగానికర్తము లనేకములు గావించియున్నాఁడు. నేను వానిసంతయు నాలోచించియే భయపడి యీబుక్క మాకంటు నాశ్రయించియున్నాను. ౭౫

జయింప నలవిగానివాఁడును భక్తింపరానివాఁడును బరమశోపసుఁడు నగువానరరాజు నావారిని దలంచియే నేను ఈబుక్కమాకపర్యంతంబు నెంతమాత్రము విడువకున్నాను. ౭౬

మఱియు నేను నాయం దనురాగముగలవారలును ఉత్తములనగు హనుమంతుఁడు మున్నగు మంత్రిన త్తములతోఁగూడియు నిష్ఠుహాసనంబున దిగులుపడుచు భయపడుచునే సంచరించుచున్నాను. ౭౭

మిత్రులయం దధిక ప్రీతిగలరాముఁడా! మఱియు నాకు క్షాఘనీయుఁడవగు సన్నిత్రసువు దొరకైనావు. పురుషశ్రేష్ఠుఁడా! హిమవంతు నవలంబించి నట్లు నేను ని న్నాశ్రయించినాను. ౭౮

రాముఁడా! మఱియేమందువేని మహాబలకాలియగు నాదుర్భాత వారియొక్క బలము నాకుఁ దెలియును. యుద్ధంబున నీపరాక్రమమును మాత్రము నే నిదివఱకుఁ జూచినదిలేదు. ౭౯

భయంకరములయిన యావారి కార్యంబులచే నాకు భయముపుట్టి యీమాటలం జెప్పుచున్నాను గాని నీకుఁ జలనంబు గలిగింపవలెననిగాని నిన్నువహనింపవలెననిగాని నిన్ను భయపఱుపవలెననిగాని కాదు. ౮౦

రాముఁడా! నీమాటయు బుద్ధియు ధైర్యంబును ఆకారంబును భక్తంబగు నగ్నివలె నున్నమహాతేజస్సును నూచించుచున్నవి. సందేహములేదు. అని నుగ్గివుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౮౧

నాథుఁడగురాముఁడు మహాత్ముఁడగు నానుగీవునిమాటనువిని చిటున గవు నవ్వును నుగీవుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౮౨

నుగీవుఁడా! మాపరాక్రమమునందు నీకు నమృతము లేదేని చెప్పుడు నేను నీకు యుద్ధమువిషయమయి కావలసినంతనమృతమును గలుగఁజేసెదను. అని రాముడు నుగీవునితోఁ జెప్పెను. ౮౩

ఏవ ముక్త్యా తు సుగ్రీవం సాన్త్రవీం లక్ష్మణపూర్వజః,
రాఘవో దున్దుభేః కాయం పాదాబ్జస్థేన లీలయా. ౮౪
తోలయిత్యా మహాబాహుశ్చిక్షేప దశయోజనమ్,

అనురస్య తనుం శుష్కం పాదాబ్జస్థేన వీర్యవాన్. ౮౫
క్షీప్తం దృష్ట్వా తతః కాయం సుగ్రీవః పున రబ్రవీత్,

లక్ష్మణ స్యాగ్రతో రామ మిదంవచన మర్థవత్. ౮౬

ఆర్ద్ర స్సమాంసః ప్రత్యగ్రః క్షీప్తః కాయః పురా సఖే!
లఘుస్సమ్ప్రీతి నిర్దాంస స్త్రాణభూతశ్చ రాఘవ! ౮౭

పరిశ్రాంతేన మత్తేన భాగ్రా మేవాలినా తదా,
క్షీప్త మేవం ప్రహర్షేణ భవతా రఘునందన! ౮౮
నాత్ర శక్యం బలం జ్ఞాతుం తవ వా తస్య వాధికమ్,

ఆర్ద్రం శుష్క మితి హ్యేత త్సుమహా ద్రాఘవాన్తరమ్. ౮౯
స ఏవ సంశయ స్తాత! తవ తస్య చ యద్భవే,

సాల మేకంతు నిభివ్యాయ భవే ద్వ్యక్తి ర్బలాబలే. ౯౦

కృ త్వేదం కార్తుకం సజ్యం హస్తీహస్త మివాతతమ్,
ఆకర్ణపూర్ణ మాయమ్య విస్పృజస్య మహాశరమ్. ౯౧
నమం హి సాలం సహిత స్త్వయా శరే
ఇ సంశయోఽత్రాస్తి విదారయిష్యతి,

మహాబాహుఁడును లక్ష్మణునియన్నయు నగురాముఁడు సుగ్రీవునితో
 సీత్రకారంబునం జెప్పి యతని నాశ్వాసింపుమ దుందుభి! కశేబరమును
 బాదాంగుష్ఠంబున నెత్తి యాడించి పదియామడలదూరమునఁ బడునట్లు
 వేసెను. ౮౪

పరాక్రమవంతుఁడగు సుగ్రీవుఁడు ఎండినది కావున మునుపటికన్న
 స్వల్పముగానున్న దుందుభి కశేబరమును రాముఁడు పాదాంగుష్ఠమున విసరి
 వేయుటనుజూచి మరల రామునితో నిట్లుని చెప్పెను. ౮౫

అసుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణునిమండట రాముంజూచి యీమాటం
 జెప్పెను. ౮౬

స్నేహితుఁడవగురాముఁడా! మున్నుతడిదియుఁ గ్రోతడియు మాం
 సభూయిష్ఠంబునగు కశేబరము వేయఁబడినది. ఇప్పుడు ఎండి నిర్జంఘ్రమై
 చులుకనయియుండు కశేబరము వేయఁబడినది. ౮౭

రాముఁడా! అప్పుడు నాయన్నవారి యలసి మత్తుఁడైయుండినప్పు
 డు విసరివేసినాఁడు. నీవు సంతోషంబుతో నుండునప్పుడు వేసినావు ౮౮

కావున దీనిచేత నీబల మధికమో అతనిబల మధికమో తెలిసికొను
 టకు వీలులేదు.

రాముఁడా! “తడిది ఎందుది” అనునదే మిగుల తొరతవ్యమున్నది
 కావున నీబలమునందును ఆవాలిబలమునందును మునుపటి సందేహమే
 యున్నది. ౮౯

నీవు ఒకసాలవృక్షమును బాణముచే భేదింతువేని బలాబలములు
 స్పష్టమగును. ౯౦

నీవు ఏనుఁగుతోడనువలె వతిదీర్ఘమయిన యీధనున్నను సజ్యంబు
 గావించి ఆకర్ణాంతము నాకర్షించి మహాబాణంబు నొకటి విడుపుము. ౯౧

రావశోమరుఁడవగు రాముఁడా! నీచేఁ బ్రయుక్తంబగుబాణము
 ఈసాలవృక్షమును భేదింపఁగలదు. ఇందు సందియములేదు. ఆలోచింపవలదు.

అలం విమర్శేన మమ ప్రియం ధ్రువం
కురుష్వ రాజాత్మజ! శాపితో మయా. ౯౨
యథాహి తేజస్సు వర సుదా రవి
ర్యథాహి శైలో హిమవా న్మహాద్రిషు,
యథా చతుష్పాత్సు చ కేసరీ వర
స్తథా నరాణా మసి విక్రమే వరః. ౯౩

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డ ఏకాదశ స్సర్గః. ౧౧.

చాదశ స్సర్గః.

వతచ్ఛ వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవేణ సుఖాపితమ్,
ప్రత్యయాథం మహాతేజా రామో జగ్రాహ కార్ముకమ్. ౧
స గృహీత్వా ధనుర్ఘోరం శర మేకంచ మానదః,
సాల ముద్దిశ్య చిత్తేప జ్యోస్వనైః పూరయ ద్విశః. ౨

స విసృజ్యో బలవతా బాణ స్సవర్ణపరిష్కృతః,
భిత్వా సాలా నిరిప్రణే సప్త భూమిం వివేశ హ. ౩

ప్రవిష్టశ్చ ముహూర్తేన ధరాం భిత్వా మహాజవః,
నిష్పత్య చ పున స్తూర్ణం స్వతూణీంప్రవివేశహ. ౪

తా స్తప్తాస్తావ సప్త నిభిన్నాం త్సాలా నావీనరపుష్పః,
రామస్య శరవేగేన విన్మయం పరమం గతః. ౫
స మూర్ధ్నా న్యపత ద్భూమా ప్రలమ్బితభూషణః,
సుగ్రీవః పరమక్రీతో రాఘవాయ కృతాక్షయి. ౬

నాకు సంతోషమునేయుము. నిన్ను బరీక్షించుటకుఁగాదు. నీ కొట్టుపెట్టె
దను. ౯౨

తేజోవంతులయందుసూర్యుఁడు త్రేముఁడగునట్లును మహాపర్వతంబు
లయందు హిమవత్పర్వతము శ్రేష్ఠమగునట్లును చతుస్పాజ్జంతువులయందు
శింహము శ్రేష్ఠమగునట్లును నీవు పరాక్రమంబున సమస్తమనుష్యులలోను
శ్రేష్ఠుఁడవు. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౯౩

ఇది పదునొకండవసర్గము.

పంచైండవసర్గము.

మహాతేజుఁడగు రాముఁడు సుగ్రీవుఁడు చేప్పినమాటను విని సుగ్రీవు
వకు సప్తకము గలుగుటకై ధనుస్సు చేతించుటైన. ౧

శత్రువులగర్వంబు నణఁచునట్టి రాముఁడు భయంకరాకారంబగు ధను
స్సును ఒక్క బాణంబును గ్రహించి జ్యాధ్వనులచే దిక్కులు పిక్కటిల్లి
సాలవృక్షంబు నేసెను. ౨

బలవంతుఁడగు నారామునిచే వేయఁబడిన కాంచనాలంకృతంబగు
నాబాణము ఏడుసాలవృక్షంబుల భేదించి యాపర్వతంబును భేదించి భూమిం
బ్ర వేశించెను. ౩

మహావేగంబగు నాబాణంబు అట్లు భూమిని బ్రవేశించి కీఘ్రంబున
మరల భూమిని భేదించుకొనివచ్చి వేగంబున తనస్థానమయిన యములపా
దించి బ్రవేశించెను. ౪

వానరోత్తముఁడగు సుగ్రీవుఁడు రాముని బాణవేగంబుచే ఏడుసాల
వృక్షంబులు భేదంపఁబడుటను జూచి పరిమాశ్చర్యంబు నొందెను. ౫

ఆసుగ్రీవుఁడు పరమసంతుష్టుఁడై రామునికిఁ జేమాడ్చుగీలించి వ్రేలు
కాడు నాభరణంబులతో సాష్టాంగముగ నమస్కారము గావించెను. ౬

ఇదం చోవాచ ధర్మజ్ఞః కర్తృణా తేన హర్షితః,
రామం సర్వాత్రువిదుషాం శ్రేష్ఠం శూర మవస్థితమ్. ౭

సేన్ద్రా! నపి సురాం త్వర్వాం స్తవం బాణైః పురుషర్షభ!,
సమర్థ సురురేహస్తుం కింపున ర్వాలినం వ్రభో!. ౮

యేన సప్త మహాసాలా గిరి ర్భూమి శ్చ దారితాః,
బాణే నై కేన కాకుత్స్థ! స్థాతా తే కో రణా గ్రతః. ౯

అద్య మే విగత శ్శౌకః ప్రీతి రద్య పరామమ,
సుహృదం త్వం సమానాద్య మహేన్ద్ర! పరుణోపమమ్. ౧౦

త మద్యైవ ప్రియార్థం మే వై రిణం భ్రాతృరూపిణమ్,
వాలినం జహీ కాకుత్స్థ! మయా బద్ధోఽయ మజ్జలిః. ౧౧

తతో రామః పరివృజ్య సుగ్రీవం ప్ర ముదర్శనమ్,
ప్రత్యువాచ మహాప్రాజ్ఞో బత్క్షణానుమతం వచః. ౧౨
అస్తా ద్దచ్చేమ కిష్కిన్ధాం ధీప్రం గచ్ఛ త్వ మగ్రతః,
గత్వా చాహ్వయ సుగ్రీవ! వాలినం భ్రాతృగర్భినమ్. ౧౩

సర్వే తే త్వరితం గత్వా కిష్కిన్ధాం వాలినః పురీమ్,
పృత్యై రాత్నాన మావృత్య ఘృతిష్ఠ స్తహనే వనే. ౧౪

సుగ్రీవో న్యనద ధ్వోరం వాలినో హ్వనకారణాత్,
గాఢం పరిహితో వేగా న్నాదై ధ్విస్త నివాహ్నురమ్. ౧౫

అనుగ్రీవుఁడు ఆకార్యముచే పరమసంతుష్టుఁడై ధర్మముఁ బెరిసినవాఁడును సమస్తాస్త్రవేత్తలలో నుత్తముఁడును శూరుఁడు నగు రామునిం జూచి యామాటనుం జెప్పెను. 2

నాథుఁడవు పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా! నీవు యుద్ధంబునందు బాణంబులచే దేవేంద్రునితోఁ గూడివచ్చిన దేవతలనందఱునుంగూడ వధింప సమర్థుండవు. ఇంక వాలిని వధింపఁగలవని చెప్పనేల? ౩

రాముఁడా! ఒక్క బాణముచేత ఏడుమహాసాలవృక్షంబులను బర్వతంబును భూమిని భేదించినట్టి మహావీరుఁడవగు నీముందట యుద్ధంబున నెవ్వఁడు నిలువఁగలఁడు? ౪

దేవేంద్రవరుణులతో సమానుఁడవగునిన్ను స్నేహితునిగాఁ బొందుట వలన ఇప్పుడు నాదుఃఖము పోయినది. ఇప్పుడు నాకుఁ బరమసంతోషము గలిగినది. ౧౦

రాముఁడా! నాకుఁ దోఁబుట్టువనుపేరుతోఁ బరమశక్తువయియున్న యావాలిని నాసంతోషార్థమయి యిప్పుడే వధింపుము. ఇదిగో అంజలిబంధము గావించితిని అని నుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౧

అంత మహాపండితుఁడగు రాముఁడు లక్షణుని యనుమతికొంది ప్రియ దర్శనుఁడగు నుగ్రీవునిం గవుఁగిలించుకొని యామాటం జెప్పెను. ౧౨

నుగ్రీవుఁడా! ఇచ్చటనుండియే కిష్కింధకుఁబోవుదము. నీవు శీఘ్రంబునఁగొంతముందుగాఁ బోవుము. తోయి నీవు తమ్మునిహింసించునట్టి వాలిని యుద్ధంబునకుఁ బిలుపుము. అని రాముఁడు నుగ్రీవునకుఁ జెప్పెను. ౧౩

ఆరామలక్షణునిగ్రీవప్రభృతులందఱు శీఘ్రంబున వారిరాజధానియగు కిష్కింధకుఁబోయి యచ్చట దుర్దమవనంబున పృతంబుల మఱుగున దాఁగియుండిరి. ౧౪

నుగ్రీవుఁడు గట్టిగా దట్టిగట్టుకొని వాలినిం బిలుచుటకై వేగంబున గర్జనలచే నాకాశంబును భేదించువాఁడువలె భయంకరంబుగా గర్జించెను. ౧౫

తం శ్రుత్వా నినదం భ్రాతృః క్రుద్ధో వాలీ మహాబలః,
 నిశ్చక్రామ సుసంరంభో భాస్మరోఽస్తతలా దివ. ౧౬
 తత స్సుతుములం యుద్ధం వాలిసుగ్రీవయో రభూత్,
 గగనే గ్రహయో ఘోరం బుధాజ్ఞాకయో రివ. ౧౭
 తలై రశనికలై శ్చ వజ్రకలై ఁశ్చ ముష్టిభిః,
 జఘ్నుతు స్సయరేఽన్యోన్యం భ్రాతరా క్రోధమూర్ఛితౌ. ౧౮

తతో రామో ధనుషాణి స్తా వుభౌ సముదీత్యతు,
 అన్యోన్యసదృశౌ వీరా వుభౌ దేవా వి వాశ్వినౌ. ౧౯
 య న్నావగచ్ఛత్సుగ్రీవం వాలినం వాపి రాఘవః,
 తతో న కృతవాన్బుద్ధిం మోక్షు మస్తకరం శరమ్. ౨౦
 ఏతస్మి న్నస్తరే భగ్న స్సుగ్రీవ స్తేన వాలినా,
 అవశ్య న్రాఘవం సాధ మృశ్యమూకం ప్రదుద్రువే. ౨౧
 క్లాంతో రుధిరసిక్తాఙ్గః ప్రహరే ర్జ్వలీకృతః,
 వాలినాఽభిద్రుతః క్రోధా త్ప్రీనివేశ మహావనమ్. ౨౨

తం ప్రవిప్లం వనం దృష్ట్వా వాలీ శాపభయార్దితః,
 ముక్తో హ్యసి త్వ మి త్యుక్త్వా సన్నివృత్తో మహాద్యుతిః. ౨౩

రాఘవోఽపి సహ భ్రాత్రా సహ చై వ హనూమతా,
 తదేవ వన మాగచ్ఛత్సుగ్రీవో యత్ర వానరః. ౨౪
 తం సమీక్ష్యౌగతం రామం సుగ్రీవ స్సహ లక్ష్మణమ్,
 ప్రీత్యా న్దీన మువా చేదం వసుధా మవలోకయన్. ౨౫
 ఆహ్వయ స్వేతి మా ముక్త్వా దర్శయిత్వా చ విక్రమమ్,
 వై రిణా ఘాతయిత్వా చ కి మిదానీం త్వయా కృతమ్. ౨౬

మహాబలశాలి యగువారి తమ్మునిగర్జనధ్వనిని విని కుపితుడై మహా
వేగంబున ఉడయగిరినుండి సూర్యుడువలె వెడలివచ్చెను. ౧౬

అంత నాకాశంబున బుధాంగారకగ్రహంబులకుంబోలె నవ్వాలి
సుగ్రీవులకు భయంకరంబగు తుములయుద్ధం బయ్యెను. ౧౭

అన్నదమ్మలగు నావాలిసుగ్రీవులు కోపంబున నొడలు దెలియనివా
రలై యుద్ధంబున పిడుగులవంటి యటచేతులతోను పరాధములవంటి
పిడికిళ్లతోను ఒకరినొకరు కొట్టుకొనిరి. ౧౮

అంత ధనుర్ధరుడగు రాముడు అశ్వినీదేవతలువలె నొకరివలె నొకరు
న్నవారలును బరాక్రమవంతులునగు నావాలిసుగ్రీవుల నిర్దళంజూచి “ఇతఁ
డుసుగ్రీవుఁడు ఇతఁడు వారి” యని గుఱుతుపట్టజాలనందున ప్రాణహరం
బగుబాణమును విడుచుటకుఁ దలంపుగొనలేడు. ౧౯, ౨౦

ఈనడుమ సుగ్రీవుఁడు వాలిచేఁ బరాజయంబునొంది నాథుడగు
రాముఁగాన ఋశ్యమూకపర్వతంబునకుఁ బరుగెత్తెను. ౨౧

అసుగ్రీవుఁడు అలసి దేవామంతయు నెత్తురు వెల్లువలుగా దెబ్బలచే
నొచ్చి వాలి కోపంబున వెంబడించి తఱుచు నమృతంగమహాముని పనంబుఁ
జొచ్చెను. ౨౨

మహాతేజుడగు వాలి సుగ్రీవుఁడు మతంగాశ్రమవనంబుఁ జొమ్ము
టంజూచి శాపభీతుడై “తప్పించుకొని పోతివి” అనిచెప్పి మరలి కిష్కిం
ధకుఁ బోయినాఁడు. ౨౩

రాముఁడును హనుమంతునితోను లక్ష్మణునితోనుంగూడ సుగ్రీవుఁ
డు పోయినవనంబునకే పోయెను. ౨౪

సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణసహితంబుగా వచ్చిన రాముంజూచి సిగ్గుపడి తల
పంచి వేలంజూచుచు దీనపవనంబున నిట్లని చెప్పెను. ౨౫

పరాక్రమంబుఁజూపి వాలిని యుద్ధంబునకుఁ లిటవుమని నాకుఁజెప్పి,
నన్ను వాలిచేతఁ గొట్టించినావే; నీ విప్పుడేమిచేసినావు? ౨౬

తా మేవ వేశాంవ క్తవ్యం త్వయా రాఘవ! త త్వత్వతః,
వాళినం న నిహన్తితి తతో నాహ మితో వ్రజే. ౨౭

తస్య చైవం బ్రువాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః,
కరుణం దీనయా వాచా రాఘవః పున రబ్రవీత్. ౨౮

సుగ్రీవ! శ్రూయతాం తాత! క్రోధ శ్చ వ్యసనీయతామ్,
కారణం యేన బాణోఽయం న మయా న విసర్జితః. ౨౯
అలంకారేణ వేషేణ ప్రమాణేన గతేన చ,
త్వంచ సుగ్రీవ! వాలీచ సదృశౌ స్థగి పరస్పరమ్. ౩౦
స్వరేణ వర్చసా చైవ ప్రేక్షి తేన చ వానర!,
విక్రమేణ చ వాక్త్రే శ్చ వ్యక్తిం వా నోపలక్షయే. ౩౧
త తోఽహం యాపనాదృశ్యా న్లోహితో వానరోత్తమ!,

నోత్సృజామి మహావేగం శరం శత్రునిబర్హణమ్. ౩౨
జీవితాంతకరం ఘోరం సాదృశ్యాత్తు విశేషీతః,
మూలఘాతో న నౌ స్యాద్ధి ద్వయోరపి కృతో మయా ౩౩

త్వయి వీరే విపన్నే హి లజ్జానా ల్లాఘవా న్తయా,
మాధ్యంచ మమ బాల్యంచ ఖ్యాపితం స్యాత్కపీశ్వర!. ౩౪

దత్తాభయవధోనామ సాతకం మహ దుచ్యతే,

అహంచ లక్ష్మణ శ్చైవ సీతాచ వరవర్ణినీ. ౩౫

రాముడా! నీ వాసమయమునందే “నేను వాలిని పధింపజాలను” అని ఖండితముగా యథార్థముగాఁ జెప్పియుండవలెను. అట్లు చేసియుండు వేని నే నిచ్చటనుండి పోనే పోనుగదా ! అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౭

మహాత్ముఁడగు సుగ్రీవుఁ డీప్రకారమున విసువారికిఁగూడ దుఃఖము గలుగునట్లు దీనవాక్యంబునఁ జెప్పుటను విని రాముఁడు అతని కిట్లు బదులు చెప్పెను. ౨౮

సుగ్రీవుడా! నేను ఏకాకణముచేత ఈబాణమును విడువలేదో అకారణమును జెప్పెదను వినుము. కోపంబు విడుపుము. ౨౯

సుగ్రీవుడా! అలంకారముచేతను వేషముచేతను అకారముచేతను నడకచేతను నీవును వాలియు మిరియవురు ఒకరివలె నొకరున్నారు. ౩౦

సుగ్రీవా! కంఠధ్వనిచేతఁగాని కాంతిచేతఁగాని కన్నులచేతఁగాని నడకచేతఁగాని మాటలచేతఁగాని మియిద్దటిలో భేద మెంతయు నాకగపడలేదు.

వానరశ్రేష్ఠుఁడవగు సుగ్రీవుడా! అట్లు మియిద్దటికి రూప మొకటిగానే యుండుటవలన నేను మోసపోతిని.

నేను మియిద్దటి రూపసామ్యమువలన సందేహించియే “మనయిద్దటి కిని మొదటికే మోసము రాకుండుఁగాక” యని మహావేగంబును శత్రువధంబునేయునదియుఁ బ్రాణవాశకరంబునగు బాణంబును బ్రయోగింపలేదు. వేఱుగాదు. ౩౧, ౩౨

వానరరాజుఁడవగు సుగ్రీవుడా! నాయజ్ఞానంబునను లాఘవంబునను నీకు ఏదేని యపాయము సంభవించునేని నామాధ్యంబును బాల్యంబును వెల్లడియగునుగదా! ౩౪

ఎవ్వనికి అభయం బొసంగినామో అతని పధించితే మహాపాతకము చేపుబడియున్నది.

నేనును లక్ష్మణుఁడును ఉష్ణకాలమున సుఖశీతలమును శీతకాలమున

త్వదధీనా వయం సర్వే వనేఽస్మిన్ శరణం భవాన్,

తస్మా ద్యుధ్యస్వ భూయ స్త్వం కూ మా శక్కిత్స వానర!.

ఏతన్మహాత్తరే సుగ్రీవ! పశ్య వాలిన మాహవే,
నిరస్త మిషు ధైర్యేన వేష్టమానం మహీతలే. 32
లభిజ్ఞానం కురుష్వ త్వ మాత్మనో వానరేశ్వర!,
యేన త్వా మభిజానీయాం ద్వద్వయ్యుద్ధ ముపాగతమ్. 33

గజపుష్పీ మిమాం ఘృహ్లా ముత్పాట్య శుభలక్షణామ్,
కురు లక్ష్మణ! కణ్ఠేఽస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః. 34
తతో గిరితలే జాతా ముత్పాట్య కుసుమాకులామ్,
లక్ష్మణో గజపుష్పీం తాం తస్య కణ్ఠే వ్యసర్జయత్. 35
స తయా శుశుభే శ్రీమాన్ లతయా కణ్ఠసక్తయా,
విపరీత ఇ వాకాశే సూర్యో నక్షత్రమాలయా. 36
మాలయేవ బలాకానాం ససన్ధ్య ఇవ తోయదః,
విభ్రాజమానో వపుషా రామవాక్యసమాహితః. 37
జగామ సహ రామేణ కిష్కిన్ధాం వాలిపాలితామ్.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే ద్వాదశ స్కంధః. ౧౨.

త్రయోదశ స్కంధః.

ముశ్యమూకా త్వ ధర్మాత్మా కిష్కిన్ధాం లక్ష్మణాగ్రజః,
జగామ సహసుగ్రీవో వాలివిక్రమపాలితామ్. ౧

సుఖోష్ణమునగు నంగముగలిగి భర్తయం దధికానురాగముగల యుత్తమస్త్రీ
యగు నీతయు మేమందఱము నీయధీనులము. నీచే మా కివ్వనంబున రత్నకుఁ
డవు. 31

సుగ్రీవా! అంశువలన నీవు మరలఁబోయి యుద్ధంబునేయుము. నా
మీఁద సందేహింపవలదు. 32

సుగ్రీవా! ఇప్పుడు యుద్ధంబున వాలిని ఒక్కబాణంబుననే వధించి
భూమిపయిఁబడి పరలునట్లు గావించెదను చూడుము. 33

వానర రాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడా! హఠియు నీవు వాలితో ద్వంద్వ
యుద్ధము నేయునప్పుడు నిన్ను నేను గుర్తించులాగున నీవు ఏదేని గుర్తు
ధరింపుము. 34

లక్ష్మణుఁడా! వికసితంబును మంగళకరంబునగు నీగజపుష్పిం బెఱికి
మహాత్ముఁడగు నీసుగ్రీవునికంతమునందు వేయుము. 35

అంత లక్ష్మణుఁడు పర్యతసానువునం బుట్టిన చక్కఁగాఁ బుష్పితం
బగు నాగజపుష్పిని బెఱికి యాసుగ్రీవునికంతంబున వేసెను. 36

శ్రీమంతుఁడగు నాసుగ్రీవుండు కంతమున నాగజపుష్పిలతను ధరించి
యాకాశంబున నక్షత్రమాలికచేఁజాట్టఁబడిన నూర్యునిపగిది బ్రకాశించెను.

ఆసుగ్రీవుఁడు ఆగజపుష్పిలతచే బలాకాపక్షిఁతో నొప్పుచున్న
సంధ్యారాగసహితంబగు మేఘంబువలెఁ బ్రకాశించుచు రామునిచూటచే నవ్వు
కము నొందినవాఁడై రామునితోఁ గూడి వాలిచే బాలింపఁబడుచున్న
కిష్కింధాపురికిఁ బోయెను. 37

ఇది సంద్రేంద్రవనర్థము.

పదుమూఁడవసర్గము.

భర్తాత్ముఁడగు లక్ష్మణునియన్నరాముఁడు సుగ్రీవుని వెంటఁబెట్టుకొని
వాలిపరాక్రమముచేఁబరిపాలితమగు కిష్కింధానగరమునకుఁ బోయెను. ౧

సముద్రమ్య మహా చ్ఛాపం రామః కాశ్చనభూషితమ్,
శరాం శౌచిత్వసజ్జాశా న్నహీత్వా రణసాధకాన్. ౨

అగ్రతస్తు యయా తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః,
సుగ్రీవ స్సంహతగ్రీవో లక్ష్మణ శ్చ మహాబలః. 3

పృష్ఠతో హనుమా న్వీరో నళో నీల శ్చ వానరః,
తారశ్చైవ మహాతేజా హరియాభపయాభవః. ౪

తే వీక్షమాణా వృతౌం శ్చ పుష్పభారావలమ్బినః,
ప్రసన్నామ్బునహ శ్చైవ సరిత స్సాగరంగమాః. ౫

కన్దరాణిచ తైలాం శ్చ నిర్దరాణి గుహా స్తథా,
శిఖరాణి చ ముఖ్యాని దరీశ్చ ప్రియదర్శనాః. ౬

వై డూర్యవిమలైః పర్వైః పద్మైశ్చాకోశకుట్టలైః,
శోభితాం త్వజలా వ్హారే తటాకాం శ్చ వ్యలోకయన్. ౭

కారణై సాగరసై ర్హంసై ర్వజ్జులై ర్జలకుక్కుటైః,
చక్రవాకై స్తథాచాన్యై శ్శకున్త రుపనాదితాన్. ౮

మృదుశమ్పక్కురాహారా నిర్భయా న్వనగోచరాన్,
చరత స్సర్వతః పశ్యన్ స్థలీషు హరిణాన్ స్థితాన్. ౯

తటాకవై రిణశ్చాపి శుక్లదన్తవిభూషితాన్,
ఘోరా నేకచరా న్వన్యా నివరదా న్కులఘాతినః. ౧౦

మత్తా నిరితటోత్పస్తా స్సర్వతా నివ జగ్జమాన్,
వారణా న్వాదిదప్రఖ్యా న్నహీరేణసముక్షితాన్. ౧౧

వనే వనచరాం శ్చాన్యా న్నేచరాం శ్చ విహజ్జమాన్,

రాముడు కాంచనాలంకృతంబయిన మహాధనుస్సును మఱియు
యుద్ధంబునఁ దప్పక శత్రుసంహారంబు నేయునట్టి నూత్యసమానకాంతిం
బ్రజ్వరిల్లుచున్న దివ్యబాణంబులనుం గ్రహించి వెడలెను. ౨

మహాత్ముడగు రాముని యగ్రభాగంబున గజపుష్పిం దాల్చియుండు
టచే దట్టమయిన కంఠముతో నొప్పుచున్న సుగ్రీవుడును మహాబలుడగు
లక్ష్మణుడును బోయిరి. ౩

వీరుడగు హనుమంతుడును నభుడును నీలుడును మహాపరాక్రమ
శాలియు వానరీయూధపులలో సుత్రుడునగుతారుడును రాముని వెనుకం
బోయిరి. ౪

ఆరామాదులు పుష్పభారంబుచే వ్రేలుకాడుచుండు వృక్షంబులను
నిర్మలంబులయిన జలంబులతో నొప్పునమద్ర గామినదులను సాధారణ బిలం
బులను బర్వతంబులను బర్వతశిఖరంబులను బగిలిన తొల్లను గుహలను శ్రీయ
దకృతంబులను మహాగుహలనుం జూచుచుఁ బోయిరి. ౫, ౬

ఆరామాదులు మార్గంబున వైడూర్యంబులవంటి దామరాకులతోను
కొన్నివికసితంబులై కొన్ని మొగ్గలై యలరుచున్నకమలంబులతోను నభిరా
మంబులయి మంచిజలంబులుగల్గి మధురంబుగాఁ గూయుచుండు గారండవసా
రసహంసవంచుల జలకుక్కుటచక్రవాకాదిపక్షులతో నొప్పుచుండు కొలం
కులఁ జూచుచుఁ బోయిరి. ౭, ౮

ఆరామాదులు మెత్తని లేతకనపు మెసపుచు నిర్భయంబులై వనభూ
ములందంతటనుఁ జరించుచును నిలుచుండియు నున్న జంకలంజూచిరి. ౯

వారలు సుగ్రీవకపర్వులయి వనంబునఁ దటాకంబులఁ జెఱచునవియుఁ
దెల్లనిరెండుదంతములచేఁ బ్రకాశించుచున్నవియు భయంకరాకారంబులును
పిక్కటొక్కటిగా సంచరించునవియు అడవియందుఁ బుట్టినవియు నేటిగ
ట్టుల విజుగ వేయునవియు మదించినవియుఁ బర్వతతటంబులఁ బొడుచుచు
న్నవియు సంచరించునట్టి పర్వతంబులలో యనందగిన్నట్టి పెద్దయాకృతిగల

పశ్యంత స్తవ్రితా జగ్తు స్సుగ్రీవవశవర్తినః. ౧౨

తేషాం తు గచ్ఛతాం తత్ర త్వరితం రఘునందనః,
ద్రుమషణ్డం వనం దృష్ట్వా రామ స్సుగ్రీవ మబ్రవీత్. ౧౩

ఏవ మేఘ ఇ వాకాశే వృక్షషణ్డః ప్రకాశతే,
మేఘసజ్జాతవిపులః పర్యస్తకదళీవృక్షః. ౧౪

కి మేతత్ జ్ఞాతు మిచ్ఛామి సఖే! కౌతూహలం హి మే,
కౌతూహలాపసయనం కర్తు మిచ్ఛామ్యహం త్వయా. ౧౫

తస్యతద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః,
గచ్ఛ స్వే వాచచక్షేఽథ సుగ్రీవస్తన్తహద్వనమ్. ౧౬
ఏత ద్రాఘవ! విస్తీర్ణ మాశ్రయం శ్రమనాశనమ్,
ఉద్యానవనసంపన్నం సావీదుమూలఫలాదకమ్. ౧౭

అ త సప్తజనా నామ మునయ స్సంశ్రితవీర్యాః,
సత్తై వాస న్నధశ్శీర్షా నియతం జలశాయినః. ౧౮

సప్తరాత్రకృతాహారా వాయునా వనవాసినః,
దివం వర్షకత్తై ర్యాతా న్సప్తభి స్సకలేబరాః. ౧౯

తేషా మేవంప్రభావానాం ద్రుమప్రాకారసంవృతః,
అశ్రమ స్సుదురాధర్ష అపి నేన్ద్రో స్సురాసురైః. ౨౦

వియు మేఘుంబులుంబోలె నల్లనివియు నేలదుమ్మతోఁ గప్పఁబడియున్నవియు నగు నేనుఁగులను, మఱియు నితరములయిన వనంబునం దిరుగుమ్మగంబులను ఆకాశంబునం దిరుగుపక్షులనుం జూచుచు వేగంబునం బోయిరి. ౧౦-౧౨

అచ్చట వారలందఱు వేగంబునంబోవుచుండునప్పుడు రాముఁడు వృక్షసమూహంబుచే నిబిడమయిన యొక వనముఁజూచి సుగ్రీవునితో నిట్లనియె. ౧౩

మేఘసమూహమువలె వికాలంబును జాట్టును గొనలయం దకఁటి చెట్లతో నొప్పుచున్నదియు నగు నీవృక్షసమూహము ఆకాశంబుననుండు మేఘంబువలెఁ బ్రకాశింపుచున్నది. ౧౪

మిత్రుఁడా! ఇదేమి? దీనిఁదెలిసికొనవలెనని నాకుఁ గోరికగలిగినది; నీవలన నాకోరిక దీర్చుకొనఁ గోరుచున్నాను. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౧౫

సుగ్రీవుఁడు మహాత్ముఁడగు రాముని మాటనువిని నడిచిపోవుచునే యుత్తుహావనంబు గుఱించిన వృత్తాంతముఁ జెప్ప నారంభించెను. ౧౬

రాముఁడా! ఇది మున్ను వికాలమును జల్లగానుండుటచేత క్రమనివాళము నేయు నుపవనముతోఁ గూడినదియు మంచురుచ్చములయిన కందమా లఫలంబులును జలంబునుఁ గలదియు నగు నొకఋష్యాశ్రమము. ౧౭

ఇయాశ్రమమునందు మిక్కిలియుఁ గఠినమయిన ప్రతం బవలంబించి తలక్రిందుగా జలంబుల నిలుచుండి యత్యుగ్రముగాఁ దపమునేయుచున్న సప్తజనులను ముసీంద్రులు ఏడ్వరు వివసించియుండిరి. ౧౮

ఆ సప్తజనమహర్షులు ఇవ్వనంబున ఏడురాత్రు లొకమాఱు నాయువు నాహాళంబుగాఁ గొనుచు ఏడునూఱులవర్షంబులు తపంబుగావించి సకరితంబుగా స్వర్గంబునొందిరి. ౧౯

ఇట్లు మహాప్రభావులగు నాసప్తజనమహామునులయొక్క వృక్షమయమయిన ప్రాకారముచే సంవృతమయినయ్యాశ్రమము ఇంద్రాదిదేవతలకుఁ గూడ, ఎంతమాత్రముఁ బ్రవేశింప నలవిగాకున్నది. ౨౦

పక్షిణో వర్జయ వ్యేత త్తథాఽనేయ వనచారిణః,
విశంతిమోహః ద్యౌఃపత్యత్ర నివర్తంతే న తే పునః. ౨౦

విభూషణరవా స్తత్ర శ్రూయంతే సకలాక్షరాః,
తూర్యగీతస్వరా శ్చాత్ర గంధో దివ్యశ్చ రాఘవః. ౨౧

త్రేతాగ్నయోఽపి దీప్యంతే ధూమో హ్యత్ర ప్రకాశతే,
వేష్టయన్తివ పృథ్వాగ్రా న్మహాతాజ్ఞారుణో ఘనః. ౨౨

ఏతే వృక్షాః ప్రకాశంతే ధూమసంసక్తమస్తకాః,
మేఘజాలప్రతిచ్ఛన్నా వై షూర్యగిరయో యథా. ౨౩

కురు ప్రణామం ధర్మాత్మం! స్తాం త్వముద్దిశ్య రాఘవ!,
లక్ష్మణేన సహభ్రాత్రా ప్రయత స్సంయతాజ్ఞలిః. ౨౪

ప్రణమన్తి హి యే తేషాం మునీనాం భావితాత్మనామ్,
న తేషా మశుభంకించి చ్ఛరీరే రాను! దృశ్యతే. ౨౫

తతో రామ స్సహ భ్రాత్రా లక్ష్మణేన కృతాజ్ఞలిః,
సముద్దిశ్య మహాత్మాన స్తా సృషీ నభ్యవదయత్. ౨౬
అభివాద్య తు ధర్మాత్మా రామో భ్రాతా చ లక్ష్మణః,
సుగ్రీవో వానరా శ్చైవ జగ్తు స్సంహృష్టమానసాః. ౨౭

మనుష్యులు సరి యియాశ్రమమునకుఁ బ్రవేశించుటలే నేలేదుగదా! పక్షులును మతీయు నితరములయిన యడవిజంతువులును సయితము ఇయాశ్రమములోని కంతమాత్రము పోవు; అట్లుతెలియక ఏదేనిపోవుకేని అది యెంతమాత్ర మటనుండి మరలివచ్చుటలేదు. ౨౧

రాముఁడా! ఆయాశ్రమమునందు నాట్యములు నేయు నప్పపనలయా భరణధ్వనులును అవ్యక్తమధురములయిన యక్షరములతోడంగూడ గీతధ్వనులును వాద్యధ్వనులును ఎల్లప్పుడును వివచ్చుచుండును. మతీయు దివ్య గంధంబును గుబాళింపుచుండును. ౨౨

ఈయాశ్రమమునందు ఎల్లప్పుడును బ్రేతాగ్నులు వెలుంగుచుండును. అందుకు నిదర్శనము దట్టముగా వృక్షములశిఖరములను బరివేష్టించుచుఁ జావురముల దేహమువలె నెఱ్ఱనైన నీ ధూమము కాన్పించుచున్నదిగదా! ౨౩

ఈవృక్షములు శిఖరములందు ధూమముచేఁ గప్పఁబడియుండుటవలన మేఘసమానములచే నాచ్ఛాదితములయిన వైడూర్యపర్వతములుంబోలె రాజీలుచున్నవి. ౨౪

ధర్మాత్మ డవయిన రాముఁడా! నీవును లక్ష్మణుఁడును బ్రయతచిత్తులై చేతులుమెట్టి అసప్తజనమహర్షుల నుద్దేశించి నమస్కారము గావించుదు.

రాముఁడా! ఆత్మవేత్తలగు నమృహామునులకు ఎవ్వరు నమస్కారము నేయుదురో అట్టివారిదేహమునందు వ్యాధి మొదలయినచేదపు ఎంతమాత్రమును గలుగదు. కావున నమస్కరింపుడు. అని సుగ్రీవుఁడు రామునకుఁ జెప్పెను. ౨౫

అంత రాముఁడు తమ్ముడు లక్ష్మణునితోఁగూడ చేమాడ్పుగీలించి మహానుభావులగు నమృర్షుల నుద్దేశించి నమస్కారముచేసెను. ౨౬

అట్లునమస్కరించి ధర్మాత్మఁడగురాముఁడును దమ్ముడులక్ష్మణుఁడును సుగ్రీవుఁడును దక్కుంగల వానరులును బరమసంతోషంబునబోయిరి. ౨౭

తే గత్వా దూర మధావనం తస్మా త్సప్తజనాశ్రమాత్,
దదృశు స్తాం దురాధర్షాం కిష్కిన్ధాం వాలిపాలితామ్. ౨౯

తత స్తు రామానుజరామవాసరాః
ప్రగృహ్య శస్త్రాణ్యుదితాగ్ర్యతేజసః,
పురీం సురేశాత్తజవీర్యపాలితాం
వధాయ శత్రోః పున రాగతా సుహ. 30

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే త్రయోదశ స్కంధః. ౧౩.

చ తు ర్ద శ స్కంధః.

సర్వే తే త్వరితం గత్వా కిష్కిన్ధాం వాలిపాలితామ్,
వృక్షై రాత్నాన మావృత్య వ్యతిష్ఠన్తహనే వనే ౧

విచార్య సర్వతో దృష్టిం కాననే కాననప్రియః,
సుగ్రీవో విపులగ్రీవః శ్రోధ మాహరయ భృశమ్. ౨

తత స్స నిసదం ఘోరంకృత్వా యుద్ధాయ చాహ్వయత్,
పరివారైః పరివృతో నాదై ర్భిష్టన్ని వామ్బురమ్ 3
గర్జన్నివ మహామేఘో వాయువేగపురస్సరః,
అథ బాలార్కసదృశో దృప్తసింహగతి స్తదా. ౪
దృష్టవ రామం క్రియాదక్షం సుగ్రీవో వాక్యమబ్రవీత్,

హరివాగురయా వ్యాప్తాం తప్తకాఞ్చినతోరణామ్. ౫
ప్రాప్తా స్త ధవజయన్త్రాఢ్యాం కిష్కిన్ధాం వాలినః పురీమ్,

వారలం ఆసప్తజనమహర్షుల యాశ్రమముననుండి బహుదూరమునడచి వాలిచే బాలింపఁబడుచున్నదియు శత్రువులకుఁ దేఱిమాడ నలవిగానిదియు నగు కిష్కింధానగరముం జూచిరి. ౨౯

అంత రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును సుగ్రీవుఁడు మున్నగువానరులును అసమానంబగు తేజంబునం గ్రాలుచు ఆయుధంబులు ధరించి శత్రుపధార్థ మును యందఱు నేకకాలమున దేవేంద్రపుత్రుఁడగు వాలిపరాక్రమంబు చేతం బరిపాలితంబగు కిష్కింధాపురిం జేరిరి. ౩౦

ఇది పదుమూడవసర్గము.

పదునాల్గవసర్గము.

అట్లు రాముఁడు మున్నగువారలందఱు కీశ్రుంబుగా వాలివాలితం బగు కిష్కింధంజేరి దుగ్ధమంబగు వనంబునందు వృక్షంబులమఱుఁగున దాఁగి యుండిరి. ౧

అరణ్యప్రియుఁడును వికాలమయిన కంఠముగలవాఁడు నగుసుగ్రీవుఁడు అడవియందంతటను నాలుగు ప్రక్కలం గలిమఁజూచి మిక్కిలియుఁ గ్రోధము నవలంబించెను. ౨

అంత నాసుగ్రీవుఁడు హనుమంతుఁడు మున్నగుపరిజనలచేఁ బరివేష్టితఁడై వాయువేగపురస్కృతంబై గర్జించు మహామేఘంబుకై విడి నాకా శంబుభేదిల్లునట్లు సింహనాదంబులు నేయుచు వాలిని యుద్ధమునకుం బిలిచెను.

అంత నప్పుడు బాలమూర్ఖుఁడందోరె వెలుంగుచున్నవాఁడును గర్వి తంబగుసింహంబు గమనముపంటి గమనంబుగలవాఁడునగు సుగ్రీవుఁడు ఎట్టి కార్యంబునందేని సమర్థుఁడగు రాముంజూచి యిట్లని పలికెను. ౪

పల నృగంబులం దగిలించునట్లు శత్రువులంబట్టి వధించునట్టి వానరులచే నిండియుండునదియు నుత్తమమయిన బంగారుతోఁ గట్టఁబడిన పుర

ప్రతిజ్ఞా యా త్వయా వీర! కృతా వాలివధే పురా, ౬
సఫలాం తాం కురు క్షీప్రం లతాం కాల ఇ వాగతః,

ఏవము క్తస్థు ధర్మాత్మా సుగ్రీవేణ స రాఘవః, ౭
త మ ధోవాచ సుగ్రీవం వచనం శత్రుసూదనః,
కృతాభిజ్ఞానచిహ్న స్తవ మనయా గజసాహ్వయా. ౮
లక్ష్మణేన సముత్పత్య యైషా కణ్ఠే కృతా తవ,

శోభనే హ్యధికం వీర! లతయా కణ్ఠసక్తయా, ౯
విపరీత ఇ వాకాశే సూర్యో నక్షత్రమాలయా,

అద్య వాలిసముత్థం తే భయం వైరం చ వాసర! ౧౦
ఏకే నాహం ప్రమోక్ష్యామి బాణమోక్షేణ సంయుగే,

మమ దర్శయ సుగ్రీవ! వైరిణం భ్రాతృరూపిణమ్, ౧౧
వాలీ వినిహతో యావ ద్వనే సాంసుషు వేష్టతే,

యది దృష్టిపథం ప్రాప్తో జీవం త్వ న నివర్తతే, ౧౨
తతో దోషేణ మాగచ్ఛే త్వద్యో గర్హే చ్చ మా భవాన్,

ప్రత్యక్షం సప్త తే నాలా మయా బాణేన దారితాః, ౧౩
తే నావేహి బలే నాద్య వాలినం నిహతం మయా,

ద్వాపరంబులుగలదియు ధ్వజయంత్రాలంకృతంబునగు వాలిపట్టణమయిన
కిష్కింధానగరంబునకు వచ్చినాముగాదా! ✕

పరాక్రమవంతుడవగు రాముడా! నీవు మున్నువాలిని పధించెదనని
యే ప్రతిజ్ఞంజేసియున్నావో ఫలకాలము ప్రాప్తించినప్పుడు అది తప్పక
లతను ఫలింపఁజేయునట్లు, ఆప్రతిజ్ఞను కీర్తుముగా నెఱవేర్చుము. అని
నుగ్రీవుఁడు రామునికిం చెప్పెను. ౧

ధర్మాత్ముఁడును శత్రువధంబు సేయువాఁడునగు నారాముఁడు నుగ్రీ
వుఁడు చెప్పినది విని, యానుగ్రీవునింజూచి యిట్లని చెప్పెను. 2

లత్నఁబండు గుఱుతుకొఱకు ఈగజపుష్పీలతను బెఱికి నీ మెడను
వేసియున్నాఁడు కావున నీవు ఈగజపుష్పీలతయును చిహ్నముచేత సులభ
ముగా గుర్తింపఁదగియున్నావు ౩

పరాక్రమవంతుడవగు నుగ్రీవుడా! నీవుకంతంబున గజపుష్పీలతం
బాల్చియుండుటచేత ఆకాశంబున సత్కర్తమాలికచేఁ బరివేష్టితుడగు చం
ద్రునిభంగి నెంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నావు. ౪

నుగ్రీవుడా! నీకు వాలివలనం గలిగిన భయంబున అతనికి నీయం
దుం గలవైకంబును, నే నిప్పుడు యుద్ధంబునందు ఒక్కఁడేబాణంబుచేఁ
దీర్చిపుచ్చెదను. భయపడకుము ౫

నుగ్రీవుడా! లోడంబుట్టువు రూపంబులోనున్న నీశత్రువును
నాకుం జూపుము; నే నతనిం జూచుటయే యడ్డి; చూచినంతలోనే యతఁ
డు నాతుఁడై ఇవ్వనంబుననే దుష్టునం బారలఁగలఁడు. ౬

ఆవాలి నాయెదుటం బడినపిమ్మట, అతఁడు మరలఁ బ్రాణముతోఁ
బోవకుండునట్లు, వాని పధించిపుత్తునేని యిప్పుడు నీవు నన్ను నిర్దోషిగాఁ
చెలిసికొని నిందింపకుండుము. ౭

నేను నీప్రత్యక్షమునందు ఏబలముచేత సప్తసాలంబుల నొక్కబా
ణంబుచే భేదించినానో ఇప్పుడు ఆబలంబుచేతనే వాలిని పధించితిని
యెఱుంగుము. ౮

అన్మతం నో క్తపూర్వం మే వీర! కృచ్ఛేఽపి తిష్ఠతా. ౧౪
ధర్మలోభపరీతేన నచ వక్ష్యే కథంచన,

సఫలాం చ కరిష్యామి ప్రతిజ్ఞాం జహి సంభ్రమమ్. ౧౫
ప్రసూతం కలమం క్షేత్రే వహరేణేవ శతకృతుః,

తదాహ్వాననిమిత్తం త్వం వాలినో హేమమాలినః. ౧౬
సుగ్రీవ! కురు తం శబ్దం నిష్పతే ద్యేన వానరః,

జితకాశీ బలన్తాపీ త్వయా చాధర్మితః పురా. ౧౭
నిష్పతివ్య త్యసజ్జేన వాలీ స ప్రియసంయుగః,

రిపూణాం ధర్మణం శూరా మర్షయన్తి స సంయుగే. ౧౮
జానన్తస్తు స్వకం వీర్యం స్త్రీసమతుం విశేషతః,

సతు రామవచ శ్రుత్వా సుగ్రీవో హేమవిజ్ఞళః. ౧౯
ననర్ద క్రూరనాదేన వినిర్భిష్ట నివామ్బరమ్,
తస్య శబ్దేన విత్రస్తా గావోయాన్తి హతప్రభాః. ౨౦
రాజదోషపరామృష్టాః కులస్త్రీయ ఇ వాకులాః,

ద్రవన్తి చ మృగా శ్శేఘ్రం భగ్నా ఇవ రణే హయాః. ౨౧
పతన్తి చ ఖగా భూమా క్షీణపుణ్యా ఇవ గ్రహాః.

పిరుండవగు సుగ్రీవుడా! నేను ఎంత కష్టంబు నొందియుండు నప్పుడును ధర్మంబు చెడు నను భయముచేత ఇదివఱ కెప్పుడును అన్యతమాడి యుండలేదు; ఇంకను ఎంతకష్టంబువచ్చినను ఆడబోవునదిలేదు. ౧౪

భూమిపైఁ బెరిగిన వైరును దేశేంద్రుఁడు వర్షముచే ఫలింపఁజేయు నట్లునేను వాలిని విధించెదనని చేసిన ప్రతిజ్ఞను బరాక్రమంబుచే సఫలము గావించెదను; ఎంతమాత్రము ప్రతిజ్ఞ తప్పను. సంశయంబు విడువుము. ౧౫

సుగ్రీవుడా! ఆందువలన నీ విప్పుడు కాంచనమాలాధరుడగు వాలిం బిలుచుటనిమిత్తమై ఏధ్వని కతఁడు పఱతెంచునో అట్టివాదంబు గావింపుము. ౧౬

ఎల్లప్పుడును జయముచేతనే యొప్పుదుండువాఁడును బలగర్వితుఁ డును యుద్ధప్రియుఁడునగు వాలి యిదివఱ కెప్పుడును భయంబునం బాటుచుండినట్టి నీ విప్పుడెదిరింపఁగానే యెంతమాత్రము జాగు నేయక యుద్ధంబునకు రాఁగలఁడు. ౧౭

హరులగు వాకలు యుద్ధంబున శత్రువులు నేయుతిరస్కారంబు సహింపరు; అందును శత్రువుల దానికంటెఁ దమపరాక్రమ మధికమని యెఱిగినవారు, మఱియు స్త్రీలయెదుటను ఎంతమాత్రము సహింపరు. అని రాముఁడు సుగ్రీవునికి చెప్పెను. ౧౮

బంగారముబోలెఁ బింగళవర్ణుడగు నాసుగ్రీవుఁడు రాముఁడు చెప్పినదివిని ఆకాశంబు పగులునట్లు భయంకరవాదంబున నఱచెను. ౧౯

సుగ్రీవునిధ్వనికి, గోవులు భయంబునొంది రాజు ధర్మాధర్మంబులు చక్కఁగా విచారింపకపోవుటచేత బలవంతులగు పరపురుషులు (లేక, రాజు) దుష్టబుద్ధిని యభేచ్ఛక గామవశంబున బలాత్కరింపఁజేయునదిలేక దిగులాండు కులస్త్రీలుఁబోలె తేజంబువీడి వెలంవెలఁబోయినవి. ౨౦

జంకలు యుద్ధంబున నంగవైకల్యంబునొందిన గుఱ్ఱంబులపగిది ఎంత మాత్రము కీఘ్రముగాఁ బరుగెత్తఁజాలవైనవి. ఆకాశంబునందు నక్షత్ర

తత సు జీమూతగణప్రణాదో
నాదం హ్యముచ్చ త్వరయా ప్రతీతః,
సూర్యాత్తజ శ్చైర్యవివృద్ధతేజా
సృతిత్పతి ర్వాఽనిలచచ్ఛలోర్క్తిః.

౨౨

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే చతుర్దశ సుర్గః. ౧౪.

పల్లవదళ సుర్గః.

లభ తస్య నినాదం తు సుగ్రీవస్య మహాత్మనః,
శుశ్రా వాన్తగివురగతోవాలీ భ్రాతు రమర్షణః.

౧

శ్రుత్వా తు తస్య నినదం సర్వభూతప్రకమ్పనమ్,
మదశ్చైకపదే నష్టః శ్రోథ శ్చాపతితో మహాన్.

౨

సతు రోషపరీతాజ్ఞో వాలీ సన్ధ్యాతవప్రభః,
ఉపరక్త ఇ వాదిత్య సుద్యో సేషప్రభతాం గతః.

3

వాలీదంష్ట్రాకరాళ స్తు క్షోభా ద్దీప్తాగ్నిసన్నిభః,
భాత్యత్పతితపద్మను సమృణాళ ఇవ హృదః.

౪

శబ్దం దుర్దర్శణం శ్రుత్వా నిమ్నపాత తతో హరిః,
వేగేన చరణన్యాసైర్దారయన్నివ మేదినీమ్.

౫

పూపంబున వెలుఁగుచుండు పుణ్యపురుషులు తాము చేసికొన్న సుకృతం బంత
ముఁ దటిగినపిదప భూమింబడునట్లు పక్షులు నేలం గూలినవి. ౨౧

అంత మేఘంబులు సమూహముగాఁజేరి గర్జించినవో ఎంతధ్వని గలు
గునో అంతటి నాదంబుగల ముప్రసిద్ధుఁడయిన సూర్యపుత్రుఁడు సుగ్రీవుఁడు
కౌర్యాతిశయంబున నంతకంతకు వృద్ధి నొందుచున్న తేజంబుచే వెలుఁగుచు
వాయువేగంబునంజేసి యధికముగాఁ జంచలతరంగంబులుగల సముద్రంబు
భంగి వేగంబున సింహనాదంబు గావించెను. ౨౨

ఇది పదునాల్గవసర్గము.

పదునైదవసర్గము.

అంత సహనములేనివాఁడైన యంతఃపురంబున నున్నవారి తనతమ్ముఁ
డు సుగ్రీవుఁడు చున్న తనకు భయపడుచున్నవాఁడయ్యె నిప్పుడు రామా
వలంబంబునమహాధైర్యంబునొంది గావించిన సింహనాదంబును వినెను. ౧

సమస్తభూతంబులకును భయోత్పాదకంబయిన సుగ్రీవుని యప్పుహా
ధ్వనిని విన్నంతనే వారి కాక్షణమందే కామవిషయకమయిన మత్తతయం
తయు నకించుటయేగాక మహాకోపంబునుఁ గలిగినది. ౨

మహాకోపంబుచే దేహంబంతయు నెఱ్ఱినగుటంజేసి సంధ్యాతపంబుక
రణి నొప్పుచు నవ్వాలి యాక్షణంబుననే రాహుగ్రస్తుఁడగు సూర్యునిభంగిఁ
గాంతిహీనుఁడయ్యెను. 3

కోపంబున మండుచున్న నిప్పువలె జ్వలించుచుఁ గోఱచే నొడ్డుమిట్ట
యయిన దేహముతో నున్నయవ్వాలి గజంబులుసాచ్చి కలంబి కమలంబు
లన్నియుం బెఱికివేయుటవలన బురదచే నెఱ్ఱినై వెలికిఁ దేలినమృతాశంబుల
తోడఁ గూడినతామరకొలంకువోలెఁ బ్రకాశించెను. ౪

హరున కంతమాత్రము సహింపరాని సుగ్రీవసింహనాదంబు విన్నం
తనే వారి వేగంబున భూమిపగులునట్లు పాదఘట్టనంబులతో యుద్ధంబునకు
వెడలెను. ౫

తం తు తారా పరివృజ్య స్నేహా ద్దర్శితసాహృదా,
ఉవాచ త్ర స్తసంభ్రాంతా హితోదర్క మిదం వచః. ౬

సాధు క్రోధ మిమం వీర! నదీవేగ మి వాగతమ్,
శయనా దుత్థితః కాల్యం త్యజ భుక్తా మివ స్రజమ్. ౭

కాల్య మేతేన సంగ్రామం కరిష్యసి చ వానర!,
వీర! తే శత్రుబాహుశ్యం ఫలుతా వాన విద్యతే. ౮

సహసా తవ నిష్క్రిమో మమ తావన్నరోచతే,
శ్రూయతాం చాభిధాన్యామి యన్నిమిత్తం నివార్యసే. ౯

పూర్వ మాపతితః క్రోధా త్స త్వా మాహ్వయతే యుధి,
నిష్పత్య చ నిరస్త స్తే హన్యమానో దిశో గతః. ౧౦

త్వయా తస్య నిరస్తస్య వీడితస్య విశేషతః,
ఏ హైత్య పున రాహ్వనం శజ్జాం జనయతీవ మే. ౧౧

దర్పశ్చ వ్యవసాయశ్చ యాదృశ స్తస్య నర్దతః,
నినాద శ్చాపి సంరమ్భానైత దల్పం హి కారణమ్. ౧౨

నాసహాయ మహం మన్యే సుగ్రీవం త మిహగతమ్,

తాత అప్పుడు బయలుపడగలగనట్లు దిగ్గజమున వారిని గ్రహించి
లింగమున తనమనునందలి స్నేహము గనుపడునట్లు హితము గలిగించునట్టి
యామాటం జెప్పెను. ౬

పరాక్రమవంతుడనగు వాటి! నదీప్రవాహమువలె నెదురులేక పెరిగి
నియ్యకొనునట్లు ప్రాతఃకాలమున కయనంబునుండి లేచినవాడు భుక్త
మయిన శిరసునందలి పుష్పమాలికను బాణవైచునట్లు నిశ్చేషముగావడలుము.

నీ కీసుగ్రీవునితో యుద్ధమే చేయవలెనని యిష్టముండు నేనియు లేవు
ప్రాతఃకాలమునం దీతనితోడ బోరుము. పిరుడవగు నీవు శత్రువునికన్నం
దక్కువయినవాడవు కావు. శత్రుడును నీకన్న నధికుఁడుగాఁడు. కావున
నిష్పడే యవసరమేమి? ౭

నీ విట్లు కొంచెమేని యాలోచింపక తటాలున యుద్ధంబునకు వెడ
లుట నాకెంతమాత్రము యుక్తముగాఁ దోచలేదు. నిష్పాదమున నేను
విలదని చెప్పుచున్నానో ఆకారణంబుచుఁగూడఁ గావలసినఁ జెప్పెదను.
జనుము. ౮

పూర్వ మెవ్వఁడు నీతో యుద్ధమునేయవచ్చి నీచేఁ దఱుముఁబడి
దెబ్బలు దిని దిక్కులకుం బాటెనో అట్టి నుగ్రీవుఁడు ఇప్పుడు మరలఁ గ్రో
ధం బహలంబించి నిన్ను యుద్ధంబునకుఁ బిలుచుచున్నాఁడు. ౧౦

నీచేత నోటువడినదిమాత్రమేగాక దెబ్బలు దినియుం బాటిపోయిన
యానుగ్రీవుఁడు ఇచ్చటికి మరలవచ్చి నిన్ను యుద్ధంబునకుఁ బిలుచుటఁ
జూడఁగా ఇతని కేమైన నధికమయిన సహాయసంపత్తి కలిగియుండునని నా
కెంతయు సందేహము గలుగుచున్నది. ౧౧

ఇంతియగాక యానుగ్రీవుఁడు గర్జించునపుడు ఈతనిదర్శనంబును
బ్రయత్నంబును నాదంబును అటోపంబునుం జూడఁగా దీనికెంతయు
నేదో గొప్పకారణ ముండునని తోచుచున్నది. ౧౨

అటువంటి నుగ్రీవుఁ డిప్పు డిచ్చటికి సహాయబలములేక యెంతమా

అవష్టభసహాయశ్చ య మాశ్రి త్యైవ గర్జతి.

౧౩

ప్రకృత్యా నిపుణ శ్చైవ బుద్ధిమాం శ్చైవ వానరః,
అపరీక్షితవీర్యేణ సుగ్రీవ సుహ నైవ్యతి.

౧౪

పూర్వ మేవ మయా వీర! శ్రుతం కథయతో పచః,
అజ్ఞదస్య కుమారస్య వత్స్యామి త్వా హితం పచః.

౧౫

అజ్ఞద స్తు కుమారోఽయం పనాన్త ముపనిర్గతః,
ప్రవృత్తి స్తేన కథితా చారై రాపై ర్నివేదితా.

౧౬

అయోధ్యాధిపతేః పుత్రౌ శూరా సమరదుర్జయా,
ఇత్వాకూణాం కులే జాతౌ ప్రథితౌ రామలక్ష్మణౌ.
సుగ్రీవప్రియకార్మార్థం ప్రాప్తౌ తత్ర దురాసదా,

౧౭

తవ భ్రాతృ ర్హి విఖ్యాత సుహయౌ రణకర్కశః.
రామః పరబలామర్దీ యుగాన్తాగ్ని రి వోత్థితః,

౧౮

త్రము రాలేదని నాయభిప్రాయము. ఇతఁడు ఎరిసో గొప్పవారి నాశ్రయించి యిచ్చటికివచ్చి గర్జించుచున్నాఁడుగాని యూరకకాదు. ౧౩

“సుగ్రీవునకు సహాయుఁడేయిండుఁగాక. అతఁడేని ఎట్టివారికిని దుర్జయుఁడనగు సన్నేమి నేయంగలఁడు? వానిని న్యధించిపుత్తును” అని యనుకొందునేమో; అట్లు తలంపవలదు. సుగ్రీవుఁడు స్వభావంబుననే మిగుల సమర్థుఁడును బుద్ధిమంతుఁడును గావునఁ దనకు సాహాయ్యము గావించువాని పరాక్రమమును జక్కఁగాఁ బరీక్షింపకయే యతనివెంటరాఁడు. నిదర్శన పూర్వకముగా నీపరాక్రమముకన్న నతనిది యెచ్చుగాఁ దలసికొనియే యతని వెంటఁ బచ్చియున్నాఁడు, ౧౪

వీరుఁడా! నే నూహించుటమాత్రమేకాదు. నేను చున్న కుమారుఁడగు సంగదువలన వినియునున్నాను. హితకరమైన యామాటను నీకుఁ జెప్పెదను వినుము. ౧౫

కుమారుఁడగు సంగదుఁడు విహారార్థము పనమధ్యమునకుఁ బోయివచ్చినాఁడు; అచ్చట ఆత్మలగు చారులవలన విన్నసంగతి నాతఁడు నాతోఁ జెప్పినాఁడు. ౧౬

హరులును యుద్ధంబున నెదురులేనివారలును ఇశ్వోపశంకమునంబుట్టినవారలును యశస్సంపన్నులును తేజస్సుచే నెట్టివారికిని సమాపించుట కేని యలవిగాని వారలునగు ఆయోధ్యాధీశ్వరుఁడైన దశరథమహారాజుకొడుకులు రాముఁడును లక్ష్మణుఁడు ననువార లిర్వురు మహాపురుషులు సుగ్రీవునికి సాహాయ్యము నేయుటకై ఋశ్యమూకపర్వతమునందు వచ్చియున్నారు. అని యంగదుఁడు చెప్పినాఁడు. ౧౭

నీ తమ్మునికి సాహాయ్యము నేయవచ్చినరాముఁడు ఇదివఱకే విరాధఖర మాషణకబంధాదులను వధించిప్రఖ్యాతినొందినవాఁడు. యుద్ధంబున మిక్కిలియు సమర్థుఁడు. శత్రు సైన్యంబుల మర్దించునాఁడు. ఎదురులేక ప్రజ్వలించుప్రళయకాలాగ్నిహోత్రునివంటివాఁడు. ౧౮

నివాసపుత్ర స్సాధూనా మాపన్నానాం వరాగతిః. ౧౯
ఆర్తానాం సంశ్రయశ్చైవ యశసశ్చైకభాజనమ్,

జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నో నిదేశే నిరతః పితుః. ౨౦
ధాతునా మినశ్చైతేంద్రో గుణానా మాకరో మహాన్,

తత్త్వమం నవిరోధస్తే సహతేన మహాత్మనా. ౨౧
దుర్బల్యే నాప్రమేయేన రామేణ రణకర్తసు,

శూర! పత్యౌమి తేకించి న్న చేచ్ఛాన్యభ్యసూయితుమ్. ౨౨
శ్రూయతాంక్రియతాం చైవ తవ పత్యౌమి యద్ధితమ్,

యావరాజ్యేన సుగ్రీవం తూర్ణం సాధ్యభిషేచయ. ౨౩
విగ్రహం మాకృహావీర! భ్రాత్రా రాజ! నృలీయసా,

అహంహి తేక్షమం మన్యే తేన రామేణ సాహృదమ్. ౨౪
సుగ్రీవేణ చ సంప్రీతిం వైరముత్సృజ్య దూరతః,

లాలనీయోహి తేభ్రాతా యవీయా నేష వానరః. ౨౫
తత్ర వాసన్నిహఘ్నోవాసర్వభాబన్ధురేవతే,

సహితేన సమం బన్ధం భువి పశ్యామి కంచన. ౨౬

రాముడు పశులకు నివాసవృక్షమువలె సత్పురషులకుఁ బాపమును
రించి సమస్తఫలముల నొసంగువాఁడు; ఆశ్రతులకుఁ బరమగతి; ఆర్తులగువా
రికి సమస్తాపదలనుం బోగొట్టి యానందము గల్గించువాఁడు; రామునంతటి
కీర్తిమంతుఁ డెవ్వఁడును లేడు. ౧౯

ఆరాముఁడు లోకకాస్త్రంబులు చక్కఁగాఁ దెలిసికవాఁడు. (కా
స్త్రజన్యజ్ఞానంబును దాని యనుభవంబునుం గలవాఁడు). తండ్రియాజ్ఞను
గొంచెమేని జపదాటఁడు; హిమవత్పర్వతము నైరికధాతువులకుం బోలె
సమస్తసద్గుణంబులకును ఉత్పత్తిసానము. ౨౦

ఆకారణమువలన యుద్ధమునందు గుర్జయుఁడును ఇంతవాఁడని కొలఁ
తపెట్ట నలవిగానివాఁడును మహానుభావుఁడనగు నారామునితోటివిరోధము
నీ కెంతమాత్రము యుక్తముకాదు. ౨౧

శూరుడా! నీ కొకమాటఁ జెప్పెదను; నీయందు దోషము నారోపిం
పవలెననిగాదు; (నీవు నానియందు దోషము నారోపింపవలదు) విని యాశ్ర
కారమాచరింపుము; నీకు మేలుగలిగించువిధముఁ జెప్పెదను. ౨౨

వీరుఁడవగువారీ! శిశ్రుముగా నుగ్రీవునికి యావరాజ్యంబున లెస్సగాఁ
బట్టాభిషేకము గావించుము; నీకన్న బలిష్ఠుఁడై యున్న నీతమ్మునితో యు
ద్ధంబుఁ బెట్టుకొనకుము. ౨౩

ఎందువలన ననఁగా ప్రకృతస్థితినిబట్టి యాలోచింపఁగా రామునితో
సఖ్యమునేయుటయు, నుగ్రీవునితో ను వైరంబు దూరమున వదలి నేమియు
గావించుటయు నీకు యుక్తముగా నాకుఁ దోచుచున్నది. ౨౪

నీతమ్ముఁడయిన యీ నుగ్రీవుఁడు నీ కెంతయు లాలనసేయఁదగిన
వాఁడేకదా! ఈతఁడు ఋశ్యమూకపర్యతంబున నున్న నేమి కిష్కింధలో
మనయింట నున్న నేమి? యెట్లయినను నీబంధువేకాని యన్యఁడుకాఁడు
గదా! ౨౫

నీకు నుగ్రీవునివంటిబంధువు భూమియం జెచ్చటను మఱియొకఁ డగ

గర్జతోఽస్యచ సంరమ్భం భ్రాతు శ్చ త్రో ర్విశేషతః,
మర్షయిష్యా మ్యహం కేన కారణేన వరాననే!.

౨

అధర్షితానాం శూరాణాం సమరే వ్యసివర్తినామ్,
ధర్షణమర్షణం భీరు! మరణా దతిరిచ్యతే.

౩

సోఘం నచ సమర్థోఽహం యుద్ధకామస్య సంయుగే,
సుగ్రీవస్యచ సంరమ్భం హీనగ్రీవస్య గర్జతః.

౪

న చ కార్యో విషాదస్తే రాఘవం ప్రతిమత్కృతే,
ధర్తజ్ఞ శ్చ కృతజ్ఞ శ్చ కథం పాపం కరిష్యతి.

౫

నివర్తస్వ సహా స్త్రీభిః కథం భూయోఽనుగచ్ఛసి,
సాహృదం దర్శితం తారే! మయి భక్తిః కృతా త్వయా.

౬

ప్రతియోతస్య మ్యహం గత్వా సుగ్రీవం జహి సంభ్రమమ్,
దర్పమాత్రం వినేష్యామి నచ ప్రాణై ర్విమోక్ష్యతే.

౭

అహం హ్యజ్ఞా స్థితస్యాస్య కరిష్యామి యథేషితమ్,
పృతై ర్భవేప్రహరై శ్చ వీడితః ప్రతియాస్యతి.

౮

సుందరమయిన ముఖముగలతారా! ఈసుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబునకై గర్జించుచుండఁగా అందును శత్రువును దమ్ముఁడనగు నీతఁడు గర్జించుచుండఁగా వీనియాటోపమును నే నెట్లు సహింతును? ౨

నీవు పితృదానవు కావున నీకుఁ దెలియదు; ఎప్పుడును ఎవ్వనివలనను చిరస్కాంతమే యెఱుఁగనివారలును యుద్ధంబులందు వెనుదీయనివారలును శూరులునగు మహాపురుషులకు ఎవ్వరేనియొదిరించిన దానిసహించుటయే మరణముకన్న నధికకష్టము అట్టివారికిఁ దిరిస్కాంతమును సహించియుండుటకన్న మరణమునొందుట సుఖము. ౩

యుద్ధంబున ఈనోరులేని సుగ్రీవుఁడు నన్ను యుద్ధంబునకు రమ్మని గర్జించుచుఁ గావించు నాటోపమును ఇదివఱ కెన్నఁడును ఎవనిచేతను ఎదిరింపఁబడనివాఁడను యుద్ధంబున వెనుదీయనివాఁడను శూరుఁడనగు నేనెంత మాత్రము సహింపఁజాలను. ౪

రామునివలన నాకేమేని బాధగలుగునని నీ వెంతమాత్రము దుఃఖింపవలదు; ధర్మజ్ఞుఁడును ఎవ్వఁడే యపరాధము గావించియుండుటయుఁ దెలిసినవాఁడునగు రాముఁడు నిరపరాధుఁడనగు నన్ను ఎధించుటయును పాపకార్యము నెట్లు చేయుఁగలఁడు? ౫

తారా! నీవు నీతోడిస్త్రీలతో మరలిపాము. మరల నన్నేల వెంబడించెదవు; స్నేహంబున నాకు హితోపదేశంబుచేసి నాయందు నీకుంగల భక్తింబాపితివి. ౬

నేను బోయి సుగ్రీవునితో యుద్ధంబు గావించెదను నీవు భయపడవలదు. అతని గర్వంబునుమాత్రమే యణచెదనుగాని యతని వ్యధించుటలేదు. ౭

నేను యుద్ధంబునఁగూడ నాయుష్టప్రకారము సుగ్రీవుని ప్రాణములు పోవకుండునట్లు అతని బాధింపఁగలను; కావున సుగ్రీవుఁడు నాచే వృక్షంబులను విడికిటిపోటులనుం బీడింపఁబడి నిలువఁజేరక పరుగెత్తఁగలఁడు. ౮

న మే గర్విత మాయస్తం సహిష్యతి దురాత్మవాన్,
కృతం తారే! సహాయత్వం సౌహృదం దర్శితం మయి. ౯

శాపితాసి మమ ప్రాణైర్నివర్తస్వ జయేనవ,
అహం జిత్వా నివర్తిష్యే త మహం భ్రాతరం రణే. ౧౦

తంతు తారా పరివృజ్య వాలినం ప్రియవాదినీ,
చకార రుదతీ మన్దం దక్షిణా సా ప్రదక్షిణమ్. ౧౧

తత స్స్వస్త్యయనం కృత్వా మన్దవ ద్విజయైషిణీ,
అన్తఃపురం సహ స్త్రీభిః ప్రవిష్టా శోకమోహితా. ౧౨

ప్రవిష్టాయాంతు తారాయాం సహ స్త్రీభి స్స్వమాలయమ్,
నగరాన్నిర్యయా క్రుద్ధో మహాసర్ప ఇవ శ్వసన్. ౧౩

స నిశ్వస్య మహాతేజా వాలీ పరమరోషణః,
సర్వత శ్చార్చయ వృష్టిం శత్రుదర్శనకాఙ్క్షయా. ౧౪

స దదర్శ తత శ్రీమాం త్సుగ్రీవం హేమవిజ్ఞశమ్,
సుసంవీత మవవృద్ధం దీప్యమాన మి వానలమ్. ౧౫

దురాత్ముడగు నుగ్రీవుఁడు యుద్ధమునందు వాగభ్యంబునేమి నాప్ర
యత్నమునేమి యొంతమాత్రము సహింపఁజాలఁడు; తారా! నీవు విన్నవా
త్తను జెప్పి నీబుద్ధిచేఁ జాల సాహాయ్యము గావించినావు; నాయందలి
స్నేహంబుఁ జూపినావు; ఇంకఁబోము.

నాప్రాణములచే నీ కొట్టుపెట్టుచున్నాను; నీవు పోము; నేను యుద్ధం
బుననాతమ్ముడగు నుగ్రీవునికొజయించి జయంబుతో వచ్చెదను. అని వాలీ
తాళకుఁ జెప్పెను.

ప్రియంబులగు మాటలె చెప్పనట్టిదగు నాతారయు నొరులవిషయ
మయి మిక్కిలియు దాక్షిణ్యముగలది కావునఁ బెనిమిటిమాటలకు బదులేమి
యుఁ జెప్పఁజాలక యవ్వాలిఁ గవుఁగిలించుకొని యమంగళభయంబున మం
దంబుగా రోదనమునేయుచు నతనికిఁ బ్రదక్షిణంబు గావించెను.

అంతఁ దార వాలికి యుద్ధంబున జయముగలుగవలెనని పౌరాణికమం
త్రములచే స్వస్థ్యయనంబుఁ గావించి దుఃఖముచే నేమియుం దోచక పరి
తపించు స్త్రీలతోఁగూడ నంతిపురంబునకుఁ బోయెను.

తార స్త్రీలతోఁగూడఁ దనయంతఃపురంబునకుఁ బోయినప్పటికి అంత
పతికు స్త్రీలు భయపడుదురని కోపము నణచికొనియండినయవ్వాలి క్రుద్ధుఁ
డై మహాసర్పమువలె నిట్టూర్పులు పుచ్చుచుఁ గిష్కింధానగరముననుండి
వెడలెను.

మహాసరాక్రమకాలియుఁ బరమకోపనుఁడునగు నావాలి అట్లు నిట్టూ
ర్పులుపుచ్చుచు శత్రువైన సుగ్రీవుని గనుంగొనుటకై నాలుగు ప్రక్కలయం
చునుఁ జూచుచుండెను.

అంత శ్రీమంతుడగువాలి వస్త్రము వీడకుండునట్లు నడుమునకు దిట్ట
ముగాఁగట్టుకొనియుద్ధంబునకుసన్నద్ధుడై నిలిచియున్నవాని జ్వలించుచున్న
యగ్నిహోత్రునిభంగి వెలుంగుచున్నవాని బంగారమువలెఁ బింగళవర్ణుడగు
సుగ్రీవునిఁ జూచెను.

స తం దృష్ట్వా మహావీర్యం సుగ్రీవం పర్యవస్థితమ్,
గాఢం పరిదధే వాసో వాలీ పరమరోషణః.

౧౬

స వాలీ గాఢసంవీతో ముష్టి ముద్యమ్య వీర్యవాన్,
సుగ్రీవ మే వాభిముఖో యయా యోధ్యం కృతక్షణః.

౧౭

జిప్తముష్టిం సముద్యమ్య సంరబ్ధతర మాగతః,
సుగ్రీవోఽపి త ముద్దిశ్య వాలినం హేమమాలినమ్.
తం వాలీ క్రోధతామ్రాక్ష సుగ్రీవం రణచణ్డికమ్,
ఆపతన్తం మహావేగ మిదం వచన మబ్రవీత్.

౧౮

౧౯

ఏష ముష్టి ర్షయా బద్ధో గాఢ సున్నిహితాఙ్గుః,
మయా వేగవిము క్తస్తే ప్రాణా నాదాయ యాస్యతి.

౨౦

ఏవము క్తస్తు సుగ్రీవః క్రుద్ధో వాలిన మబ్రవీత్,
తవైవ చాహర న్నాగ్నిః స్తుప్తిః పతతు మూర్ధని.
తాడిత స్తేన సంక్రుద్ధ స్సమభిక్రమ్య వేగితః,
అభవ చ్ఛోణితోద్ధారీ సోత్పిడ ఇవ పర్యతః.

౨౧

౨౨

సుగ్రీవేణ తు నిస్సృజం సాల ముత్పాట్య తేజసా,
గాత్రే వ్యభిహతో వాలీ వజ్రే దేవ మహాగిరిః.

౨౩

స తు వాలీ ప్రచలిత స్సాలతాడనవిహ్వలః,
గురుభారసమూక్తానో నౌసార్థఇవ సాగరే.

౨౪

పరమరోషణుడగు నవ్వాలి అట్లు యుద్ధంబునకు సిద్ధంబుగా నిలిచి యున్న మహాపరాక్రమశాలియగు సుగ్రీవునిజూచి తానును వస్త్రమును నడుమునకు బిగువుగాఁ గట్టెను. ౧౬

వీరుడగు నావాలి యట్లు వస్త్రమును నడుమునకు గట్టిగాఁ గట్టి యుద్ధంబునం నుత్సాహంబు గడురఁ బిడికిలి నలవరించి సుగ్రీవునిమీఁదికే జోయెను. ౧౭

సుగ్రీవుఁడును దృఢంబుగాఁ బిడికిలి నలవరించి కాంచనమాలచే నెంతయు నొప్పుచున్న యవ్వాలిమీఁదికి అంతకన్న నధికవేగంబునఁ జోయెను.

వాలి క్రోధంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱెదనంబు గడురఁ దనమీఁదికి వచ్చుచున్న యుద్ధంబునందుఁ బండితుఁడును మహావేగుఁడు నగు సుగ్రీవునిజూచి యిట్లుని పలికెను. ౧౮

దృఢమును బిగువుగాఁ గదిపిన వేళ్లుగలదియు నయిన యీ పిడికిలిం బట్టియున్నానుగదా! దీనివ్రేటునకు నీప్రాణములు తప్పక దేహమునుండి వెడలఁగలవు. అని వాలి సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౧౯

సుగ్రీవుఁడును వాలిమాటను విని క్రుద్ధుడై యావాలింజూచి “ఇదిగో యీముష్టి నీ నెత్తిమీఁదం బడి నీప్రాణంబులనే హరించును” అని పలికెను.

వాలి యట్లు పలుకుచు సుగ్రీవు నాక్రమించి పిడికిలిం బొడుచు నాసుగ్రీవుఁడును పరమక్రుద్ధుడై వేగంబున నవ్వాలిపై కుఱుకుచు నొడలంతయు నెత్తురు వెల్లువలుగాఁ గాఱుటవలన నెలయేళ్లతోఁగూడిన పర్వతంబుభంగి నెంతయుఁ జూడ నొప్పెను. ౨౦

అప్పుడు సుగ్రీవుఁడును వేళ్లతోఁగూడ నొకపాలవృక్షంబును బలిమిం బెకలించి దానిచే సమస్తావయంబులయందును వజ్రాయుధంబుచే మహా పర్వతంబునుంబోలె వాలిం గొట్టెను. ౨౧

అంత వాలి యాపాలవృక్షంబు వ్రేటునకు ఎంతయు డప్పి కొంత తడవు అపయనముల స్వాధీనత దప్పి సముద్రంబున అధికమయిన భారము వేయుటచేత జలంబుల మునుంగు వర్తమలయోడవలె జలనంబు నొందెను. ౨౨

తౌ భీమబలవిక్రాంతా సువర్ణ సమవేగినా,
ప్రవృద్ధా ఘోరవపుషా చన్ద్రనూర్యా వి వామ్భరే. ౨౫

పరస్పర మమిత్రహ్నా చ్చిద్రానేవణతత్పరా,

తతోఽవర్ధత వాలీ తు బలవీర్యసమన్వితః. ౨౬
నూత్యవృత్తో మహావీర్యస్సుగ్రీవః పరిహీయతే,

వాలినా భగ్నదర్పస్తు సుగ్రీవో మన్దవిక్రమః. ౨౭
వాలినం ప్రతి సామర్హో దర్శయామాస లాఘవమ్,

వృత్తై స్సశాఖై స్సశిఖై ర్వజ్రకోటినిభై ర్నఖైః. ౨౮
ముష్టిభి ర్జానుభిః పద్భి ర్బాహుభి శ్చ పునఃపునః,
తయోర్యుద్ధ మభూ ణ్ఘోరం వృత్రవాసవయోరివ. ౨౯

తౌ శోణితాక్తా యుధ్యేతాం వానరౌ వనచారిణౌ,
మేఘా వివ మహాశబ్దై స్తర్జయానౌ పరస్పరమ్. ౩౦

హీయమాస మథోఽపశ్య త్సుగ్రీవం వానరేశ్వరమ్,
వీక్షమాణం చిత్త శ్చైవ రాఘవ స్స ముహూర్తు హుః. ౩౧

తతో రామో మహాతేజః ఆర్తం దృష్ట్వా హరీశ్వరమ్,
శరం చ వీక్షతే వీరో వాలినో వధకారణాత్. ౩౨

భయంకరమయిన బలమును బరాక్రమమును గలవారలును గరుత్మంతునకుంబోలె వేగంబుగలవారలును భయంకరాకారులు నగు నావాలి నుగ్రీవులు ఆకాశంబున కెగసి చంద్రసూర్యులభంగి వెలుగుచు యుద్ధంబున వృద్ధిఁబొందిరి. ౨౫

శత్రువధంబు నేయునట్టి యావాలినుగ్రీవులు యుద్ధంబున నొకరి రంధ్రము నొకరువెదకుచు నొకరి నొకరు జయింపవలె నని జాగ్రత్తతోఁబోరిరి.

అంత బలపరాక్రమములయం దధిపఁడయిన వాలిమాత్రము కొంత దడవునకు యుద్ధంబునందు బలమునం బెరిగెను. మహాపరాక్రముఁడు సూర్యపుత్రుఁడయిన నుగ్రీవుఁడు తగ్గ నారంభించెను. ౨౬

నుగ్రీవుఁడును అట్లు వాలిచే నపమానింపఁబడుటవలన హీనపరాక్రమం డయ్యి వాలిమీఁదికోపంబున మిక్కిలియు లాఘవంబుతో యుద్ధంబు చేసెను. ౨౭

అంత నవ్వాలినుగ్రీవులు కాఖలతోను అగ్రములతోడనుం గూడిన వృక్షంబులచేతను వజ్రకఠినంబులయిన నఖంబులచేతను చిటికిటిపోటుల చేతను మ్రోకాళ్లచేతను జేతులనుం గాళ్లను నొకరినొకరు ప్రహరింపుచు నృత్యంబును దేవేంద్రుఁడునుంబోలె భయంకరంబుగాఁ బోరిరి. ౨౮, ౨౯

ఆవాలినుగ్రీవులు నెత్తుటం దోఁగుచు మహాగర్జనంబులచే మేఘంబులుంబోలె నొకరి నొక రదలించుచు భయంకరముగాఁ బోరిరి. ౩౦

అంత నారాముఁడు వానరేశ్వరుఁడగు నుగ్రీవుఁడు బలంబున ఊచించి వాలిబలిమినోర్వఁజాలక మాటిమాటికి భయంబున నలుదిక్కులం జూచుటను జూచెను. ౩౧

అంత మహాప్రభావుఁడును మహావీరుఁడు నగు రాముఁడు వానరరాజు నుగ్రీవుఁ డార్తుఁ డగుటఁ జూచి వాలిని వధించుట నిమిత్తమయి యందుకుఁ జగినదివృథాఁబంబును జూచుకొనెను. ౩౨

తతో ధనుషి సన్ధాయ శర మాశీవిషోపమమ్,
పూరయామాస తచ్చానం కాలచక్ర మి వాన్తకః. 33

తస్య జ్యోతలఘోషేణ త్రస్తాః పత్రరథేశ్వరాః,
ప్రదుద్రువు ర్భ్రగా శైచివ యుగాన్త ఇవ మోహితాః. 34

ముక్తస్తు వజ్రనిర్ఘోషః ప్రదీప్తాశనిసన్నిభః,
రాఘవేణ మహాబాణో వాలివక్షసి పాతితః. 35

తత స్తేన మహాతేజా వీర్యోత్థి క్తః కపీశ్వరః,
చేకే నాభిహతో వాలీ నిపపాత మహీతలే. 36

ఇన్ద్రధ్వజ ఇ వోద్ధూతః పార్ణమాన్యం మహీతలే,
ఆశ్వయుష్సమయే మాసి గతిశ్రీతో విచేతనః. 37

నరోత్తమః కాలయుగాన్తకోపమం
శరోత్తమం శాశ్చనరూప్యభూషితమ్,
ససర్జ దీప్తం త మమిత్రమర్దనం
సధూమ మగ్నిం ముఖితో యథా హరః. 38

అథోక్షిత శ్శోణితలోయవిస్రవై
స్సుపుష్పితాశోక ఇ వానిలోదతః,
విచేతనో వాసవసూను రాహవే
విభ్రంశితేన్ద్రధ్వజవ త్త్రితం గతః. 39

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే షోడశ స్సర్గః. ౧౬.

అపిష్టుట రాముఁడు కృష్ణసర్పతుల్యమును నాదివ్యబాణంబును వింటు
సంధించి నారి యొక్క వెట్టి యముఁడు కాలచక్రమునుంబోలె ఆధనుఁగును
అకర్ణాంతంబు నాకర్షించెను. 33

ఆరాముని జ్యోతిలధ్వనికి గొప్పగొప్పపథులును మృగంబులును ప్రల
యకాలమునందుఁబోలె ధయంబు నొంది యేమియుం దెలియక దిక్కులకుం
బఱచినవి. 34

రాముఁడు ఆదివ్యబాణంబును వింటునుండివదిలినంతనే యదివజ్రాయు
ధంబునకుంబోలె మహాధ్వనిగదురమెఱపులె మెఱయుచు వాలిపత్నీస్థలంబుఁ
బొచ్చెను. 35

అట్లు మహాతేజఃఁడును బలపరాక్రమంబులచే గర్వించినవాఁడు నగు
వాలి ఆరాముబాణంబుచే వేగంబునం దాడితుండై కాంతిచెడి విసంజ్ఞఁడై
అశ్వయుజమానమునం బూర్ణిమయంగు ఉత్సవానంతరము నేలంద్రోయఁ
బడు దేవేంద్రధ్వజము పడునట్లు నేలంగూలెను. 36, 37

పురుషశ్రేష్ఠుఁడగు రాముఁడు ప్రలయకాలంబున రుద్రుఁడు మాఖం
బుననుండి ధూమసహితంబుగా సన్నిగ్రక్కునట్లు ప్రలయకాలమృత్యుస
మానంబును శత్రుధ్వంసమా గావించునదియు దేదీప్యమానంబును బంగారము
తోను వెండితోను అలంకరింపఁబడియుం బత్తితొక్కలు గట్టియు నుండు
టచే ధూమసహితాగ్నివలె నున్నదియు నగు ఆదివ్యబాణమును వాలిపైఁ
బ్రయోగించెను. 38

అంత యుద్ధంబున దేవేంద్రపుత్రుఁడగువాలి దేహంబంత నెత్తురుప్ర
వాహములచే దడుపఁబడుచుండ సంజ్ఞలేనివాఁడై చక్కఁగాఁ బూచి యె
ఱ్ఱగానుండు నశోకవృక్షంబు వాయువేగవంతంబై నేలం బడునట్లు ఉత్స
వాంతంబునంద్రోయఁబడిన యింద్రధ్వజంబు నేలంగూలువిధంబున ధూమిం
బడెను. 39

ఇది పదునాఱవసర్గము.

సప్తదశ స్కంధః.

తతశ్చరేణాభిహతో రామేణ రణకర్మణః,

పపాత సహసా వాలీ నికృత్తతివ పాదపః.

౧

స భూమా న్యస్తసర్వాజ్ఞ స్తప్తకాఞ్చనభూషణః,

అపత ద్దేవరాజస్య ముక్తరశ్మి రివ ధ్వజః.

౨

తస్మిన్నివతితే భూమా వానరాణాం గణేశ్వరే,

నప్తచన్ద్ర మివ వ్యోమ న వ్యరాజత భూతలమ్.

౩

భూమా నిపతిత స్యాపి తస్యదేహం మహాత్మనః,

న శ్రీర్జహతి న ప్రాణా న తేజో న పరాక్రమః.

౪

శక్రదత్తావరా మాలా కాఞ్చనీ వజ్రభూషితా,

దధార హరిముఖ్యస్య ప్రాణాం స్తేజ శ్చియంచ సా.

౫

స తయా మాలయా వీరో హైమయా హరియాధపః,

సన్ధ్యానుగతపర్యస్తం పయోధర ఇవాభవత్.

౬

తస్య మాలా చ దేహశ్చ మర్కఘాతీచ యశ్శరః,

త్రిధేవ రచితా లక్ష్మీం వతిత స్యాపి శోభతే.

౭

తదస్త్రం తస్య వీరస్య స్వర్గమార్గప్రభావనమ్,

రామబాణససక్తీప్త మావహ త్పురమాం గతిమ్.

౮

పదునేడవసర్గము.

అంత యుద్ధంబు సేయుటయందుఁ బండితుఁడగు వాలి రామబాణ
కాడితుండై చేదింపఁబడిన వృక్షంబు పడునట్లు తటాకున నేలం గూలెను. ౧

ఉత్తమములయిన కాంచనాభరణములు దాల్చియున్న యవ్వాలి
కట్టకొళ్లు పెదలుటచేత నింద్ర ద్వజము నేలంబడువిధంబున సమస్తావయవంబు
లును భూమిం దాఁకునట్లు పైనుండి పడెను. ౨

వానరసమూహములకంతయు నధినాథుఁడయిన యావాలి నేలం గూ
లినంతనే చంద్రుఁడు లేని యాకాశమువలె భూమియంతయుఁ బ్రకాశహీన
మయ్యెను. ౩

అట్లు భూమింబడినను మహాత్ముఁడగు నావాలి దేహంబునుండి కాంతి
గాని ప్రాణంబులుగాని తేజస్సుగాని పరాక్రమంబుగాని యెంతమాత్రము
నశింపకుండినవి. ౪

ఉత్తమములైనదియు విజ్రములచే నలంకృతంబు నగు దేవేంద్రుఁడొ
సంగిన నుప్రసిద్ధమయిన కాంచనమాలిక వానరశ్రేష్ఠుఁడగు నావాలి దేహం
బునందు ప్రాణంబులను తేజస్సును గాంతిని బోవకుండ నిలిపియుంచెను. ౫

వీరుఁడగు వానరరాజు వాలి మెడను ఆకాంచనమాలను ధరించియుం
డుటవలనఁ జాట్టును సంధ్యారాగము క్రమ్మియుండుమేఘమువలెఁజూపఁబ్టెను.

అప్పుడు ఆవాలిదేహంబును ఆతనికాంచనమాలయు ఆతని దేహం
బునమర న్నానంబున నాటుకొనియుండు రామబాణంబును ఇట్లు మూఁడువి
ధంబులుగా నుండుటవలన వాలి పడిపోయినప్పటికిని ఆతని తేజస్సు మూఁ
డువిధములుగాఁ బరిష్కరింపఁబడినవిధంబున ఎంతయుం బ్రకాశించెను. ౬

అయ్యు స్త్రీయు సాధారణముగాఁ దనచే న్యుతి నొందినవారికందఱు
కు స్వర్ణమార్గము కలిగించునది. అది మఱియు రామధనుస్సునుండి ముక్తమయి
చాలిం దాఁకుటవలన వీరుఁడగు నవ్వాలికిఁ బునరావృత్తిరహితమగు పరమగతి
నే కలిగించెను. ౭

తం తదా పతితం సంభ్యే గతార్చిష మి వానలమ్,
 బహుమాన్య చ తం వీరం వీక్షమాణం శనై రివ. ౧౯
 యయాతి మివ పుణ్యాన్తే దేవలోకా త్పురిచ్యుతమ్,
 ఆదిత్య మివ కాలే నయ గాన్తే భువి పాతితమ్. ౨౦
 మహేంద్ర మివ దుర్ధర్షం మహేంద్ర మివ దుస్సహమ్,
 మహేంద్రపుత్రం పతితం వాలినం హేమమాలినమ్. ౨౧
 సింహానస్కంకుహాబాహుం దీప్తాస్యం హరిలోచనమ్,
 లక్ష్మణానుగతో రామో దద రోహ్యపసంర్ప చ. ౨౨

తం దృష్ట్వా రాఘవం వాలీ లక్ష్మణంచ మహాబలమ్,
 అబ్రవీ త్పుశ్రితం వాక్యం పరమం ధర్మసంహితమ్. ౨౩
 త్వం నరాధిపతేః పుత్రః ప్రథితః ప్రియదర్శనః,
 కులీన స్సత్త్వసంపన్న స్తేజస్వీ చరిత్రవ్రతః. ౨౪

పరాఙ్ముఖవధం కృత్వా కోనుప్రాప్త స్త్వయా గుణః,
 యదహం యుద్ధసంరబ్ధ శ్చరేణోరసి తాడితః. ౨౫

రామః కరుణవేదీచ ప్రజానాంచ హితే రతః,
 సానుక్రోశో జతోత్సాహ సమయజ్ఞో దృఢవ్రతః. ౨౬
 ఇతి తే సర్వభూతాని కథయన్తి యశో భువి,

దమ శ్శమః క్రమా ధర్మో ధృతి స్సత్యం పరాక్రమః. ౨౭

అట్లు అప్పుడు యుద్ధంబున నేలంబడి గతవ్యాలనుయిన యగ్నిహోత్రముభంగి నున్నవాని 'చక్కగా బాణప్రయోగముచేసినాడు. ఎక్కడ నతఁడు' అని గౌరవించి వీరుండగు రాముని చూడఁగోరి బాధచే మెల్లఁగాఁ గన్నులు దెరిచుచున్నవానిఁబుణ్యంబుదఱుగుటవలన దేవలోకంబునుండి భూలోకంబునం బడిన యయాతికరణః బ్రల సుకాలంబున రుద్రునిచే భూమిం ద్రోయఁబడిన నూర్యునిభంగినొప్పచున్నవాని మహేంద్రుఁడుంబోలె ధర్మించుటకుఁగాని యెరుటనిలుచుటకుఁగాని యలవిగానివాని సింహంబునకుంబోలె వికాలంబగు ఎత్తుస్థలంబుగలవాని మహాబాహుఁడగువానిఁ బ్రదీప్తంబగుముఖంబుగలవాని గపిలవర్ణంబులయిన నేత్రంబులవాని దేవేంద్రకుమారుని గాంచనమాలచేఁ బ్రకాశించుచున్నవాని నవ్వాల్చినరాముఁడు లక్షణసహితుఁడై చూచి యతనిసమీపంబునకుం బోయెను. F-౧౨

వాలియు రాముని మహాబాహుఁడగులక్షణునింజూచి వినయసహితమును బరుచుచును ధర్మయుక్తమునగు నీమాటం జెప్పెను. ౧౩

నీవు మహారాజకుమారుఁడవు; సద్గుణంబులచేఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంచివాఁడవు; శాస్త్రములయందు భక్తిగలవాఁడవు; సత్కులంబునఁ బుట్టినవాఁడవు; మహాబల సంపన్నుఁడవు; మహాతేజఁడవు; వెక్కుఁధర్మవ్రతంబుల ననుష్ఠించినవాఁడవు.

నేను వేటేమఱియొకరితో యుద్ధము చేయుచుండఁగా నాతోఁముపైని బాణముఁ బ్రయోగించినావే; ఇట్లు నీవు బాణప్రయోగము చేయుదువని యెంతమాత్రము తెలియక యేమఱి మఱియొకనితో యుద్ధము నేయుచున్నవన్ను వధించుటవలన నీవేమి యతిశయమును బొందినావు? ౧౪

రాముఁడు కారుణ్య మెఱింగినవాడు; ప్రజలహితంబుఁ గోరువాఁడు. దయాశాలి. కామరహితుఁడు. పెద్దలయాచారముఁ జెలిసినవాఁడు. ఎంతమాత్రము చలనములేని వ్రతముగలవాఁడు. అని నిన్ను సమస్తభూతంబులును భూమియంతయుఁ గీర్తించుచున్నవి. ౧౫

రాజా! ఇంద్రియనిగ్రహము, చిత్తశుద్ధి, ఓభవ, ధర్మము, భైరవము,

పార్థివానాం గుణా రాజ ప్దణ్ణ కౌ పవ్యపరాధిమః,

తా న్దుణాంత్యంప్రథా ర్యాహ మగ్ర్యం చాభిజనంతవ. ౧౮
తారయా ప్రతిషిద్ధోఽపి సుగ్రీవేణ సమాగతః,

స మా మనేయన సంరబ్ధం ప్రమత్తం యోధ్య మర్హతి. ౧౯
ఇతి మే బుద్ధి రుత్పన్నా బభూవాదర్శనే తవ,

స త్వం వినిహతాత్మానం ధర్మధ్వజమధార్మికమ్. ౨౦
జానే పాపసమాచారం తృణైః కూపమి వావృతమ్,

సతాం వేషధరం పాపం ప్రచ్ఛన్న మివ పావకమ్. ౨౧
నాహం త్వా మభిజానామి ధర్మచ్ఛద్భాభిసంవృతమ్,

విషయేనా పురే వా తే యదా నాపకరో మ్యహమ్. ౨౨
సచ త్వా మవజానే చకష్టా త్వం హం స్యకీర్షిషమ్,
ఫలమూలాశినం నిత్యం వానరం వనగోచరమ్. ౨౩
మా మి హాప్రతియుధ్యస్త మనేయన చ సమాగతమ్,

లిక్ష్మమ వ్యస్తి తే రాజ! వృశ్యతే ధర్మసంహితమ్. ౨౪

కః క్షత్రియకులే జాత శ్శ్రుతవా న్నష్టసంశయః,

సత్యము, పరాక్రమము, ఆపరాధులను దండించుట ఇవి రాజులగుణములందురు.

౧౭

నేను తార యిప్పుడు యుద్ధంబునకుఁ బోవలదని యెంతవారించినను నీయందుఁగల యాసద్గుణంబులను మఱియు సీసత్కులంబునుఁ దలఁచి నాకేమియు నీనిలన భయముగలుగదని నమ్మి నుగ్రీవునిమీఁదికి వచ్చినాను. ౧౮

నిన్నుఁ జూడకుండునప్పుడు నేను మఱియొక్కరితో యుద్ధమునేయుచు నేమఱియున్నప్పుడు “రాముఁడు నన్నేమియుఁజేయఁడు” అని తలఁచి యుంటిని. నిన్నుఁ జూచినవెనుక నీయథార్థస్వభావము తెలియవచ్చెను. ౧౯

నీవు దుర్బుద్ధివనియు, లోకులవంచించుటకై ధర్మవేషంబు ధరించినవాఁడవనియు, నధర్మపరుఁడవనియు, శాపాచారుఁడవనియు. లోకులు తృణంబులచేఁ గప్పఁబడినకూపమును ఇది కూపమని తెలియఁజాలనివిధంబున వెలుపలికిఁ బరమధార్మికుఁడవుగా నటించుచున్న నీయథార్థరూపమును దెలియఁజాలనైతిని.

౨౦

నీవు సత్పురుషులవలె వేషముదాల్చి కపటముగా ధర్మము నాచరించు నట్లుఅభినయించుచు ప్రచ్ఛన్నంబగు నిష్ఠువలె నున్నావనియుఁ బొత్తుఁడవనియు నెఱుంగనైతి.

౨౧

నీదేశమునకుఁగాని నీపురమునకుఁగాని నే నెంతమాత్ర ముపకారము చేయలేదు నిన్నును నే నేవిధముచేతనైనను ఎంతమాత్ర మునమానించియుండులేదు. ఇట్లుండఁగా వీవిధమయిన వాపము నెఱుంగనివాఁడను. ఫలమూలంబులు దినుచు అడవియందు వసించువాఁడను వానరమాత్రుఁడను నీతో బదులుయుద్ధమునకు రానివాఁడను. ఇంతియగాక యితరునితోఁ జోరుడున్నవాఁడను. నన్ను ఎందువలన విధించెదవు?

౨౨, ౨౩

రాజా! కపటముచే ధర్మ వేషముగూడ నీయందుండనేయున్నది స్పష్టముగా నీకార్యములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

౨౪

క్షుత్రియకులమునందు జన్మించి విద్యావంతుఁడైనవాఁడు ఎవ్వఁడు

ధర్మలిజ్జప్రతిచ్ఛన్నః క్రూరం కర్మ సమాచరేత్. ౨౫

రామ! రాజకులే జాతో ధర్మవా నితి విశ్రుతః,
అభవ్యో భవ్యరూపేణ కిమర్థం పరిధావసి. ౨౬

సామ దానం ఊమాధర్మ సుత్యం ధృతిపరాక్రమా,
పార్థివానాం గుణా రాజా! దణ్డ శ్చౌప్యపరాధిషు. ౨౭
వయం వసచరా రామ! మృగా మూలఫలాశనాః,
ఏషాప్రకృతి రస్తాకం పురుష స్త్వం వరేశ్వరః. ౨౮

భూమి ర్హి రణ్యం నూప్యంచ విగ్రహే కారణాని చ,
అత్ర కస్తేవనే లోభో మదీయేషు ఫలేషు వా. ౨౯

నయ శ్చ వినయశ్చౌభౌ నిగ్రహానుగ్రహా వపి,
రాజవృత్తి రసంకీర్ణా న నృపాః కామవృత్తయః. 30

త్వంతు కామప్రధానశ్చ కోపన శ్చౌనవస్థితః,
రాజవృత్తైశ్చ సంకీర్ణ శ్చరాసనపరాయణః. 30

న తేఽస్త్వవచితి ర్థరే నార్థే బుద్ధి రవస్థితా,
ఇద్వియోః కామవృత్త సు స్కృవ్యసే మనుజేశ్వర! 3౧

ధర్మవేషంబు వేసికొని నిస్సంశయముగాఁ గ్రూరమయిన పాపకర్తముచేయును? ౨౫

రాముఁడా! నీవు రాజసంశయమునఁబుట్టినావు; ధర్మవృత్తిని ప్రఖ్యాతిఁబొందినావు; ఇట్లుండియు యథార్థముచేతఁ గ్రూరుఁడవై పరుల వంచించుటకై సౌమ్యరూపమున సంచరించుచున్నావేల? ౨౬

రాజా! సాంత్వనము, దానము, త్తనము, సత్వము, ధైర్యము, పరాక్రమము, అపరాధుల దండించుటయు నివి రాజులగుణములు. ౨౭

రాముఁడా! మేము ఫలమూలంబు లాహారముగాఁ గొనుచు వడవులం దిరుగుమృగములము; ఇది మాప్రకృతి; నీవో మనుష్యుఁడవు; అందును మనుష్యులకంతయు రాజవు ౨౮

భూమియుఁ గనకంబును వెండియు ఈమాఁడును లోకమున యుద్ధకౌరణములు; మనకు అవియుఁ గూడలేవు; నావనంబువలనను నాఫలముల వలనను నీ కేమిలాభము? ౨౯

వయమును అనుగ్రహమును వినయమును నిగ్రహమును ఇవిరాజులగు ఏయేవిషయమందు దేనిఁ బ్రయోగింపవలయునో అదే యావిషయమునందే ప్రయోగింపఁ బడవలయునుగానిసంకీర్ణములుగా నుండఁగూడదు; అట్లు గొప్ప రాజులు ఆపద్ధతిప్రకారమున నుండుచేకాని యథేచ్ఛముగా సంచరింపరు. ౩౦

నీవు మాత్రము కామప్రధానుఁడవు; కోపిష్ఠుఁడవు; మర్యాదలేని వాఁడవు; మఱియు రాజవ్యాపారంబులను అక్రమముగా నొకటిచేయువలసిన చోట నొకటిచేయువాఁడవు; ధనుస్సుచేముఖ్యగతిగాఁ జేసికొని యిచ్చకు విచ్చినవాని విధించువాఁడవుగా నున్నావు. ౩౧

రాజా! నీకు ధర్మమునం దెంతమాత్రము శ్రద్ధలేదు. అర్థము విషయముయిఁకూడ నీబుద్ధికి పరవ్రవ్యము కూడదనుట మొదలయిన వ్యవిస్థలేదు; మఱియు నింద్రియవశుఁడవై యథేచ్ఛముగా యుక్తాయుక్తంబు లెఱుంగక యాచరించుచున్నావు. ౩౨

హత్వా బాణేన కాకుత్స్థ! మా మి హా నపరాధినమ్,
కిం వక్ష్యసి సతాం మధ్యే కర్తృ కృత్వా జగుప్సితమ్. 33

రాజహ! బ్రహ్మహః గోఘ్న శ్చోరః ప్రాణివధే రతః,
నా స్తికః పరివేత్తాచ సర్వే నిరయగామినః. 34

సూచకశ్చ కదర్యశ్చ మిత్రఘోషో గురుతల్పగః,
లోకం పాపాత్మనా మేతేగచ్ఛంతే నాశ్రసంశయః. 35

అధార్యం చర్త మే సద్భీ రోమాణ్యస్థిత వర్జితమ్,
అభత్యౌణిచ మాంసాని త్వద్వీధై ర్ధర్తచారిభిః. 36

పశ్చ పశ్చానఖా భత్యౌ బ్రహ్మక్షత్రేణ రాఘవ!
శల్యక శ్శ్వవిధో గోధా శశః కూర్తశ్చ పశ్చయః. 37

చర్త చాస్థిత మే రాజ! స్పస్పృశంతి మనీషిణః,
అభత్యౌణిచ మాంసాని సోఽహం పశ్చానఖో హతః. 38

తారయా వాక్య ముక్తోఽహం సత్యం సర్వజ్ఞయా హితమ్,
త దతిక్రమ్య మోహేన కాలస్య వశమాగతః. 39

త్వయా నాథేన కాకుత్స్థ! న సనాథా వసున్ధరా,
ప్రమదా శీలసంపన్నా ధూర్తేన పతినా యథా. 40

రాముడా! గొప్పకపకృష్టపంశమున జన్మించినావు. ఇచ్చట నిరపరాధుడ నగు నన్ను బాణముచే వధించినావే? ఇట్లు నిందితమయిన కార్యమును గావించి సత్పురుషులయెదుట ఏమిసమాధానము చెప్పగలవు? 33

రాజాను జంపినవాఁడును, బ్రహ్మఘ్నుఁడును, గోహత్యచేసినవాఁడును, హోరుఁడును, జంతులేక ఎప్పుడును బ్రాణివధంబునే చేయువాఁడును, నాస్తికుఁడును, శ్రేష్ఠుఁడు పెండ్లియగుటకు మున్ను పెండ్లియాడినవాఁడును వీరలందఱు నరకంబునొందుదురు. 34

ఒరునిపైఁ గొండెములు చెప్పువాఁడును, బుబ్బుఁడును, మిశ్రహంతయు, గురుభార్యగమనంబు గావించినవాఁడును వీరలు పాపాత్ములు పొందు లోకంబులం బొందుదురు. ఇందు సందేహములేదు. 35

నన్ను మృగయావినోదంబున వధించితి నని చెప్పటకును నీ కవకాశములేదు. ఎట్లనఁగా, నీవంటిధార్మికులయిన సత్పురుషులు నాచర్తమును ధరింపరు. నాకోమంబుల నుపయోగింపరు. నాయెముకను ఏనుఁగు నెముకను వలె స్పృశింపరు. నామాంసములను భక్షింపరు. 36

రాముడా! ఏదుపంది, అడవిపంది, ఉడుము, కుండేలు, తాచేలు, అయిదుగోళ్లుగలజంతువులలో ఈయిదుమృగములుమాత్రమే బ్రాహ్మణత్వత్రియవై శుక్రలకు భక్ష్యములు. తక్కినపంచసఖములుభక్ష్యములుకావు. 37

రాజా! పండితులగువారలు నాచర్తమును అనులను స్పృశింపరు... నామాంసమును భక్షింపరు. అట్టి అభిక్ష్యపంచసఖుడనైన నన్ను వ్యర్థముగా వధించినావు. ఎంతమాత్రము నీకుఁ జాపచింతయే లేకపోయెను. 38

సర్వజ్ఞయగుతార హితము సత్యమునగువాక్యమునే నాకుఁ జెప్పినది; నే నజ్ఞానంబున ఆమాట నతిక్రమించుటవలన ఇప్పుడు మృత్యువశమునఁ బడినాను. 39

పాతివ్రత్యాదిపదాచారముగలస్త్రీ మగఁడు దుష్టుడయితే అతనిచేత నెట్లుచక్కఁగాఁ బాలింపఁబడదో అవిధంబున అధిర్భుండమయిన నీవు ప్రభువుగా నుండుదనుక భూమి చక్కఁగాఁ బాలింపఁబడదు. 40

తతో నై కృతికః తుద్రో మిథ్యాప్రశ్రితమానసః,
కథం దశరథేన త్వం జాతః పాపో మహాత్మనా.

౪౦

భిన్నచారిత్రకక్ష్యేణ సతాం ధర్మాతివర్తినా,
త్యక్తధర్మాజ్కుశే నాహం నిహతో రామహస్తినా.

౪౧

అశుభం చా వ్యయుక్తం చ సతాంచైవ విగర్హితమ్,
వక్ష్యసే చేదృశం కృత్వా సద్భి సుహ సమాగతః.

౪౩

ఉదాసీనేషు యోఽస్మాసు విక్రమస్తే ప్రకాశితః,
అపకారిషు తం రాజ! న్నహి పశ్యామి విక్రమమ్.

౪౪

దృశ్యమానస్తు యుద్ధేభా మయా యది సృపాత్కజ!,
అద్య చైవస్వతం దేవం వశ్యే స్త్వం నిహతో మయా.

౪౫

త్వయాఽదృశ్యేన తు రణే నిహతోఽహం దురాసదః,
ప్రస్తుప్తః పన్నగే నేవ నరః పానవశం గతః.

౪౬

మామేవయది పూర్వం త్వ మేత నర్థ మచోదయః,
మైథిలీ మహ మేతాహ్ని తవ చానీతవా స్ఫవేత్.

౪౭

నీవు రహస్యముగా నితరుల కప్రియంబు గావించువాడవు. పరుల కపకారము నేయుటయు స్వభావముగాఁగలవాడవు. నీచకార్యములు చేయు వాడవు. కాంతమయిన మనస్సుగలిగినట్లు వేదము ధరించి లోపల బరమకు టిలుండవై యున్నవాడవు. పాపాచారుడవు. ఇట్టి నీవు మహానుభావుడగు దశరథమహారాజు గర్భవాసంబున నెట్లు పుట్టినావు? ౪౧

మదిం చిన యేనుఁగు కట్టుఁద్రాడుదెంచుకొని సాధుగజంబుల మర్యాద నతిక్రమించి యంకుశంబు సుకునేఱుక తారసీలినవారిం జఁపునట్లు నీవు సదాచారంబు వదలి అపరాధినిమాత్రమేదండించవలెనను పెద్దలమర్యాద నతిక్రమించి ధర్మమునకు భయపడక నన్ను వధించినావు. ౪౨

నీవు పెద్దలచే నిందితంబును ఆయుక్తంబునగు నిట్టి పాపకృత్యంబు గావించినావే, ఇంక నెప్పుడేని సత్పురుషులతోడం గలసినప్పుడు వార లాక్షేపించినయెడ నేమిసమాధానము చెప్పఁగలవు? ౪౩

నీవిషయమయి యేవిధమయిన యపకారమునేని చేయకున్న మా యందు నీవు ఏపరాక్రమమును బ్రయోగించినావో అపరాక్రమమును నీకు గొప్పయపకారము గావించిన రావణాదులయందుఁ బ్రయోగింపఁజాల వున్నావేమి? ౪౪

రాచవిడ్డఁడా! నీవు నాయెదుట నిలిచి నాకు దృశ్యుడవైయే యుద్ధముగావించియుందునేని యిప్పటికి నాచే విహతుఁడవై యముం జూచి యుందువు. ౪౫

నీవుదృశ్యుడవై యే యుద్ధమునేయుదువేని నాసమీపమునకేనివచ్చుట నీకు శక్యముకాదు; మద్యంబు ద్రాగి మైమఱచి నిదురవోవువాని సత్పురుషుఁ డచి చంపునట్లు నీవు అదృశ్యుడవై నన్ను వధించినావు. ౪౬

మొదట నీవు సీతను వెదకితెచ్చి యివ్వవలెనని నన్నే యడిగియుందు వేని నేను ఒకఁజేదినములో నీభార్యను సీతను ఎచటనున్నదో వెదకి కనుఁగొనుట మాత్రమేగాక తెచ్చి నీకొసఁగియు నుందును. ౪౭

సుగ్రీవప్రియకామేన యత్కృతేఽస్మి హత స్వయా,
కణ్ఠే బద్ధావ ప్రదద్యాం తే నిహతం రావణం రణే. ౪౮

స్యస్థాం సాగరతోయే వా పాతాళే వాపి మైథిలీమ్,
ఆనయేయం త వా దేశా ఛేష్వతా మశ్వతరీ మివ. ౪౯

యుక్తం య త్ప్రాప్నూయా ద్రాజ్యం సుగ్రీవ స్సవ్వర్గతే మయి,
అయుక్తం య దధర్మేణ త్వయాఽహం నిహతో రణే. ౫౦

కామ మేవంవిధో లోకః కాలేన వినియుజ్యతే,
క్షమం చే ధృవతా ప్రాప్త ముత్తరం సాధుచిన్త్యతామ్. ౫౧

ఇత్యేవ ముక్త్యా పరిశుష్కవక్త్ర
శృరాభిఘాతా ద్వ్యధితో మహాత్మా,
సమీత్య రామం రవిసన్నికాశం
తూష్ణీం బభూ వామరరాజసూనుః. ౫౨

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే సప్తదశ స్కంధః. ౧౭.

అష్టాదశ స్కంధః.

ఇత్యుక్తః ప్రశ్రితం వాక్యం ధర్మార్థసహితం హితమ్,
పరుషం వాలినా రామో నిహతేన విచేతసా. ౧

నీవు సుగ్రీవునకుఁ బ్రియంబు గావించవలెనను నుద్దేశంబున రావణుని
మిత్రమైగదా నన్ను వధించినావు; నీవు నన్నే యాసాహాయ్యము నడిగియుం
కువేని నే నారావణుని యుద్ధంబునవధించి కంఠంబునంగట్టి నీకొసంగియుం
కును.

రర

నీవు నీతను వెదకి తెచ్చుని నాకాజ్ఞయొసంగియుండువేని మున్ను మధు
క్తైటభులచేఁ బాతాళంబున దాచబడిన శ్వేతాశ్వతరీరూపమైన శ్రుతినిభగవం
తుడగు వాయుగ్రీవుఁడు సాధించినట్లు రావణుఁడాబిడను సముద్రజలంబులఁ
గాని పాతాళలోకంబునంగాని మఱియొచ్చటంగాని దాచియుంచినను నేను
సాధించి తెచ్చి నీ కొసంగియుండును

రర

నేను మృతిఁబొందిన పిదప సుగ్రీవుఁడు వానరరాజ్యంబున కధిపతి
కావలయు ననుట యుక్తమే; అయితే నేనుమఱియొకరితోఁ బోరుచుండఁగా
నీవుమఱుఁగుననుండి నన్ను వధించుట యెంతమాత్రము యుక్తముకాదు.

ఎట్లయినను బుట్టినవాఁడు మరణము బొందవలసినదే కావున నేను
మృతిఁబొందితే మృతిఁబొందుదునుగాక; దానివలని నాకేమియు నప్తములేదు.
నీవుచేసినకార్యము నీకు ఇంకను యుక్తముగానే తోచు నేని సమాధానము
జక్కఁగా నాలోచించి చెప్పుము. అని వాలి రామునితోఁజెప్పెను.

౫౧

బాణప్రయోగముచేఁ బీడితుఁడునుచుహాబుద్ధిమంతుఁడునగు నాదేవేం
ద్రకుమారుఁడు వాలి యివ్వధంబునఁ బలికి యొచ్చుగా మాటలాడుటవలన
ఆయాసంబునంజేసి నోరెండఁగా నంత మార్పునిపగిది వెలుంగుచున్న రాముం
డూచి యూరకయుండెను.

౫౨

ఇది పదునేడవసర్గము.

పదు నెనిమిదవ సర్గము.

అప్పుడు నిహతుఁడైకొంచెముకొంచెముగాఁ దప్పుచున్న తెలివితోఁ
గూడిన వాలి రామునితో నివ్వధంబున వినయసంపన్నంబును ధర్మార్థముతోఁ

తం నివృణిభ మి వాదిత్యం ముక్తతోయ మి వామ్బుదమ్,
 ఉక్తవాక్యం హరిశ్రేష్ఠ ముపశాంత మి వానలమ్. ౩
 ధర్మార్థగుణసంపన్నం హరిశ్శరీర మనుత్తమమ్,
 అధిక్షేప్త స్తదా రామగి పశ్యా ద్వాళిన మబ్రవీత్. ౩

ధర్మ మర్థంచ కామంచ సమయం చాపి లాకిషమ్,
 అవిజ్ఞాయ కథం బాల్యా న్నా మి హేద్య విగర్హసే. ౪

అపృష్టా బుద్ధిసంపన్నా నృపధా నాచార్యసమ్మతాన్,
 సామ్య! వానరచావల్యా త్కిం మా వక్తు మిహేచ్ఛసి. ౫

ఇత్వోకూణా మియం భూమి స్సశైలవనకాననా,
 మృగపక్షిమనుష్యాణాం నిగ్రహప్రగ్రహః పపి. ౬

తాం పాలయతి ధర్మత్వా భరత స్సత్యవా గృజః,
 ధర్మకామార్థత్వత్వజ్ఞో నిగ్రహానుగ్రహే రతః. ౭

నయశ్చ వివయ శ్చోభా యస్మిం త్సత్యంచ సుస్థితమ్,

గూడినదియుఁ దనకు హితంబుగాఁ దోచినదియుఁ బరుషంబు నగుమాటం జెప్పెను. ౧

రాముఁడు అవిధింబున నధిక్షేపింపఁబడినవాఁడై పిమ్మట అట్లు తన ముందట మాటలాడి కాంతిహీనుఁడగు సూర్యునిపగిది, జలమంతయు వీర్చించి జలహీనంబయియున్న మేఘంబుభంగి, జ్వలించి జ్వలించి చల్లాటిన యగ్ని హోతృనివిధంబున నిహతుఁడై నిశ్చేష్టుఁడై తేజోహీనుఁడై యున్న వానర రాజుఁడగు వాలింజూచి ధర్మముతోను అర్థముతోను సమస్తసుకణంబులతోఁ గూడినదియు సర్వోత్తమంబునగు నీమాటం జెప్పెను. ౨, ౩

నీవు ధర్మమును అర్థమును గాముమును ఈమాఁడుపురుషార్థములను లోకు లవలంబించి యాచరించునట్టి యాచారమును జక్కగాఁ దెలియక కాస్త్రోక్తమయిన ధర్మమునకును అర్థమునకును గాముమునకును విరుద్ధముగా ననుష్ఠించినవాఁడవయ్యు నజ్ఞానంబువలనఁ బ్రియంబున దప్పలేని నన్నెట్లు నిందించెదవు? ౪

తిన్ననివాఁడా! కోపింపవలదు; జ్ఞానసంపన్నులును బెద్దలును పూజింపఁ దగినవారలును ఆచార్యులనగు వారలయొద్ద ఈ ధర్మార్థకాముముల స్వరూప ము నడిగి తెలిసికొనక యిచట నన్నేల వ్యర్థముగా మాటలాడుచున్నావు? ౫

సమస్తసర్వతములతోను అరణ్యములతోను మహారణ్యములతోనుఁ గూడిన యీ భూమియంతయు నిత్యైకువంశసంభవులయిన రాజులదిగా నున్నది. అట్లు మృగంబులను బక్షులను మనుష్యులను శిక్షించునట్టియు ననుగ్రహించునట్టియు నధికారంబును ఆయిత్యైకువంశపురాజులదిగా నే యున్నది.

ఆభూమిని ధర్మాత్ముఁడును సత్యవాదియుఁ గపటవృత్తి యెంతమాత్రము లేనివాఁడును ధర్మకామార్థంబుల తత్త్వంబు తెలిసినవాఁడు నగు భక్తుఁడు దుష్టులశిక్షించుచు సాధువుల ననుగ్రహించుచు ధర్మంబు దప్పక పరిపాలించుచున్నాఁడు. ౭

ఎవ్వనియందు నీతియు శిక్షయు సత్యంబును కాస్త్రవిహితమయిన పరా

విక్రమశ్చ యథా దృష్ట సు రాజా దేశకాలవిత్.

౧

తస్య ధర్మకృతాదేశా వయ మన్యే చ పార్థివాః,
చరామో వసుధాం కృతాన్నిం ధర్మసంతాన మిచ్ఛవః.

౯

తస్మిన్నసతిశాస్త్రాలే భరతే ధర్మవత్సలే,
పాలయ త్యులం భూమిం క శ్చరే ధర్మనిగ్రహమ్.

౧౦

తే వయం ధర్మవిభ్రష్టం స్యధర్మే పరమేష్టితాః,
భరతాజ్ఞాం పురస్కృత్య నిగృహ్ణామో యథావిధి.

౧౧

త్వం తు సంక్లిష్టధర్మా చ కర్మణా చ విగర్హితః,
కామతన్త్రప్రధాన శ్చ న స్థితో రాజవర్తని.

౧౨

జ్యేష్ఠో భ్రాతా పితా చైవ య శ్చ విద్యాం ప్రయచ్ఛతి,
త్రయస్తే సితరోజ్ఞేయా ధర్మే పథి హి వర్తినః.

౧౩

యవీయా నాత్మనః పుత్ర శ్శిష్య శ్చాపి గుణోదితః,
పుత్రవ త్తే త్రయ శ్చిన్త్యా ధర్మశ్చేదత్ర కారణమ్.

౧౪

సూక్ష్మః పరమదుర్జ్ఞేయ సుతాం ధర్మః స్థవజ్ఞమ!,
హృదిన్ధ సుర్యభూతానా మాత్మా వేద శుభాశుభమ్.

౧౫

క్రమంబును ఇవన్నియు నెల్లప్పుడును జక్కగా నిలిచియుండునో అట్టి దేశకాలముల నెఱిగినభరతుఁ డిప్పుడు రాజుగా నున్నాఁడు. ౯

అభరతుఁడు రాజధర్మము ననుసరించిచేసిన యాజ్ఞను శిరసావహించి మేమును ఇతరరాజులును ధర్మవృద్ధికోజకు భూమియంతయు సంవరించుచున్నాము. ౧౦

సమస్తరాజులలోను ఉత్తముఁడగు పరమధార్మికుఁడయిన యాభరతుఁడు సమస్తభూమండలమును సంతమాత్రము ధర్మము దస్పకుండునట్లు పరిపాలింపుచుండగా ధర్మముదప్పి యెచ్చెడు నడువఁగలఁడు? అట్లు నడుచునేని తప్పక శిక్షనొందును. ౧౧

అట్లు భరతునిచే నాజ్ఞాపింపఁబడిన మేమందఱము ఉత్కృష్టమయిన మాన్యధర్మము నవలంబించి భరతాజ్ఞను శిరసావహించి ధర్మంబుదప్పి ప్రవర్తించునట్టి దుష్టులను యథావిధి శిక్షించుచున్నాము. ౧౨

సీవు అట్లు ధర్మము సతిక్రమించి నిందితములయిన కార్యములనుఁ జేసినవాఁడవు. రాజులందఱవలసినమాన్దంబున సంతమాత్రము నున్నవాఁడవు కావు. ౧౩

కన్నకండ్రియుఁ దనజ్యేష్ఠభ్రాతయు, దనకు విద్యనేర్పిన గురుఁడును వీరలు మువ్వరును దండ్రులని ధార్మికుఁడగువాఁడు ఎల్లప్పుడు తలంపవలెను. ౧౪

ధర్మముచొప్పుననే నడువవలసినది సిద్ధమయిన పక్షమునఁ దనపుత్రుఁడు తమ్ముఁడు గుణవంతుఁడగు శిష్యుఁడు వీరల మువ్వరును గొడుగులుగా ధార్మికుఁడగువాఁడు తలంపవలెను. ౧౫

వానరుఁడా! ధర్మము మిక్కిలియు నూత్నమయినది. సత్పురుషునకుఁ గూడ సంతమాత్రము దెలియ నశక్యము. ఇఁక సీయట్టి వానరులకు ఎట్లు తెలియును? సమస్తభూతంబుల హృదాకాశమున నుండునట్టి సర్వాంతర్యామియయిన పరమాత్మమాత్రమే శుభాశుభకారణములయిన ధర్మాధర్మముల నెఱుంగును. ౧౬

చపల శ్చపలై సాస్థం వానరై రకృతాత్మభిః,
బాత్యస్థ ఇవ బాత్యన్తేర్మస్త్రయన్ ద్రక్ష్యసేను కిమ్. ౧౬

అహంతు వ్యక్తతా మస్య వచనస్య బ్రవీమి తే,
నహి మాం కేవలం రోషా త్వం విగర్హతు మర్హసి. ౧౭

త దేత త్కారణం పశ్య యదర్థం త్వం మయా హతః,
శ్రాతు ర్వర్తసి భార్యాయాం త్యక్త్వా ధర్మం సనాతనమ్. ౧౮

అస్య త్వం ధరమాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః,
కుమాయాం వర్తసే కామా త్సుషాయాం పాపకర్తృకృత్.

తదవ్యతీతస్య తే ధర్మా త్కామవృత్తస్య వానర!,
శ్రాతృభార్యావమర్శేఽస్మి ద్దణ్డోఽయం వ్రతిపాదితః. ౨౦

నహి ధర్మవిరుద్ధస్య లోకవృత్తా దపేయుషః,
దణ్డా దన్యత్ర పశ్యామి నిగ్రహం హరియూథవ. ౨౧

నహి తే మర్షయే పాపం క్షత్రియోఽహం కులోద్భవః,

కౌరవీం భగినిం వాపి భార్యాం వా వ్యనుజస్య యః. ౨౨
వ్రచరేత నరః కామా త్తస్య దణ్డో వధః స్మృతః,

నీవొక చపల వానరుడవు; జాత్యంధుఁడు జాత్యంధులతో ముచ్చటించినట్లు నీవు నీయట్టి బుద్ధిహీనులయిన చపలలగు వానరులతో నెంత యాలోచించినను నీకేమి జెలియఁగలదు? ౧౬

ఇంతకుమున్ను కొడుకును దమ్ముఁడును శిష్యుఁడును వీరలు మువ్వురును బుత్తులు అని చెప్పినానే. ఈమాటయొక్క అభిప్రాయమును నేను నీకు స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను. నీవు ఇట్లు కేవల కోపమునంజేసి నన్ను నిందించుట యెంతమాత్రము యుక్తము గాదు. ౧౭

ఎందుకుఁగా నిన్ను నేను విధించినానో ఆకారణముం జెప్పెద వినుము. నీవు సనాతనమయిన ధర్మము నతిక్రమించి నీతమ్ముఁడు సుగ్రీవుని భార్యయందు రమించుచున్నావు. ఈమహాపాపము నీవు చేసినందువలననే నిన్ను విధించినాను. ౧౮

పాపిష్టుడవగు నీవు ధార్మికుడగు నీతమ్ముఁడు సుగ్రీవుఁడు బ్రతికె యుండఁగా నతనిభార్యయైన (తమ్ముఁడు నీకుఁ గొడుకువంటినాఁడు కావున) నీకోడలయిన రుమయందుఁ గామంబునకై రమించుచున్నావు. ౧౯

వాలో! నీవు ధర్మము నతిక్రమించి యిచ్చకుపచ్చిన ట్లాచరించుచుఁ దమ్మునిభార్యతో వ్యభిచరించినావు కావున ఆదోషమునకై నీ శిక్ష చేయఁ బడెనది. ౨౦

వానరనాథుడవగు వాలో! ధర్మమునకు విరుద్ధముగా నాచరించుచు లోకాచారమునఁగూడ నతిక్రమించియున్నవానిని శిక్షింపవలసినదేకాని యంతకన్న వేఱువిధముగా నతని నిగ్రహించునపాయము లేదు. ౨౧

సత్కులంబునం బుట్టిన త్నాత్రియుండవగు నేను నీవుచేసిన పాపము నకుఁ దగినశిక్షనేయక యూహక యెట్లు సహించియుండును? ౨౨

ఎవ్వఁడు తనకొమార్తెనుగాని తోడఁబుట్టినదానిఁగాని తమ్మునిభార్య నుగాని కామంబునం గలయునో అతనికి విధమే శిక్ష యని ధర్మశాస్త్రములం జెప్పఁబడినది. ౨౩

భరత స్తు మహీపాలో వయం త్వాదేశవ రిసః. ౨౩
త్వం తు ధర్మా దతిక్రాంతః కథం శక్య ఉపేక్ష్యేతుమ్,

గురు ర్ధర్మవ్యతిక్రాంతం ప్రాజ్ఞో ధర్మేణ పాలయన్. ౨౪
భరతః కామవృత్తానాం నిగ్రహే పర్యవస్థితః,

వయం తు భరతాదేశవిధిం కృత్వా హరీశ్వర! ౨౫
త్వద్విభా న్భిన్నమర్యాదా న్నియంతం పర్యవస్థితాః,

సుగ్రీవేణ చ మే సఖ్యం లక్ష్మణేన యథాతథా. ౨౬
దారరాజ్యనిమిత్తం చ నిశ్రేయసి రత స్స మే,

ప్రతిజ్ఞాచ మయా దత్తా తదా వాసరసన్నిధౌ. ౨౭
ప్రతిజ్ఞా చ కథం శక్యా మద్విధే నానపేక్ష్యేతుమ్,

త దేభిః కారణై స్సర్వై ర్మహద్భి ర్ధర్మసంహితైః. ౨౮
కాసనం తవ యద్యుక్తం తద్భవా ననుమన్యతామ్,

సర్వభా ధర్మ ఇత్యేవ ద్రష్టవ్య స్తవ నిగ్రహః. ౨౯

వయస్య స్యాపి కర్తవ్యం ధర్మమే వానుపశ్యతః,

ఇప్పుడు పరమధార్మికుడగు భరతుడు రాజు ఎంతమాత్రము ధర్మము జనిదాట నిష్పాదించు. మేమో అతనియాజ్ఞయందున్నవారలమేగాని స్వతంత్రులముగాము. చట్టముచొప్పునఁ దప్పక జరిగింపవలసినవారము. నీవో ధర్మము నతిక్రమించినావు. మాకు నిన్ను ఎట్లు విడిచిపెట్టవచ్చును? ౨౩

రాజగుటచేత సందఱికన్ననధికుఁడును ధర్మముచెలినవాఁడునగు భరతుఁడు ధర్మ మెంతమాత్రము చెడకుండునట్లు కనిపెట్టియుండును. అతఁడు యిచ్చకు విచ్చినట్లంతయు ధర్మము నతిక్రమించి నడుచువారలను దప్పక శిక్షింపవలెనని దీక్షవహించియున్నాఁడు. ౨౪

వానరనాథుఁడా! మేమో అభరతునియాజ్ఞచే నడువవలసినవారము కావున అతని యాజ్ఞాప్రకారము ధర్మమర్యాద నతిక్రమించి సంచరించునట్టి దుష్టులను యథాశాస్త్రముగా శిక్షించుటయే పనిగా నున్నాము ౨౫

ఇంతియగాక నాకును ముగ్ధివునకునుం గలసఖ్యము నాకును లక్ష్మణునకును గలసఖ్యమువంటిది. కాబట్టి యెంతమాత్రము పరిహరింపఁదగినదికాదు. మఱియు నాచెలిమి భార్యకొఱకును రాజ్యంబుకొఱకును గలిగినది ఆనుగ్రీవుఁడవు నాక్షేమంబుఁ గోరియున్నవాఁడు, నీవతనిభార్యను హరించితివి. అకారణంబువలనను నిన్ను విధింపవలసివచ్చెను. ౨౬

అసఖ్యము నేయకాలమునందు వానరులయెదుట నేను వాలినివిధించెదనని నేను బ్రతిజ్ఞయుఁ జేసినాను. నావంటివాఁడు చేసినప్రతిజ్ఞను ఎట్లు తప్పవచ్చును? ౨౭

అందువలన నేను ఇప్పుడు చెప్పినధర్మవృత్తులగు గొప్పకారణంబుల నన్నిటిని విమర్శించుకొంటివేని నే నిప్పుడు నిన్ను విధించుట లోకశాస్త్రములకు యుక్తమనియే నీవు సంగీకరింపవలెను. ౨౮

కాబట్టి నిన్ను శిక్షించుట అన్నివిధంబులను ధర్మమేకాని యెంతమాత్రమును అధర్మము కాదని తెలియవలెను. ౨౯

ధర్మమును మాత్రమే యపేక్షించునట్టి మిత్రుఁడుగూడ తనమి

శక్యం త్వయాఽపి తత్కార్యం ధర్మ మే వానుపశ్యతా. 30

శూర్యతే మనునా గీతౌ శ్లోకౌ చారిత్రవత్సలా,
గృహీతౌ ధర్మకుశలై స్తత్తథా చరితం హరే! 30

రాజభిర్ధృతనన్దా స్తు కృత్వా పాపాని మానవాః,
నిర్మలా స్సర్వర్థ మాయాన్తి సంత స్సుకృతినో యథా. 31

శాసనా ద్వా విమోక్షా ద్వా స్తేనః స్తేయా ద్విముచ్యతే,
రాజా త్వశాన త్వాపస్య త దవాహ్నోతి కిల్బిషమ్. 32

ఆర్యేణ మమ మాన్ధాత్రా వ్యసనం ఘోర మీప్సితమ్,
శ్రమణేన కృతే పాపే యథా పాపం కృతం త్వయా. 33

అన్యై రపి కృతం పాపం ప్రమత్తై ర్వసుధాధివైః,
ప్రాయశ్చిత్తంచ కుర్వన్తి తేన త చ్ఛామ్యతే రజః. 34

త దలం పరితాపేన ధర్మతః పరికల్పితః,
వధో వానరశాస్త్రుల! న వయం స్వవశేన్ధితాః. 35

త్తుడు ఇట్టిపాపము చేసినప్పుడు అవశ్యము వాని నివ్విధంబున శిక్షింపఁపఱవినదే. కాబట్టి నీవును ధర్మమునే యాలోచించి నీకు ఇప్పుడు గావించిన శిక్ష నీవు చేసినపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మగుచున్నది కావున యుక్తమని యంగీకరింపవలెను. 30

వాసరమా! పూర్వము మనువు సదాచారమును జక్కఁగా బోధించునట్టి రెండుశ్లోకములు వచించెను. ధర్మమునందుఁ బండితులయిన వారలందఱు నారెండు శ్లోకంబులను గ్రహించియున్నారు. ఆశ్లోకంబులం జెప్పఁబడి యున్నట్లు నే నిప్పు డాచరించినాను. వేఱుగాదు. 31

పాపములను జేసినవారలు రాజులచే శిక్షింపఁబడుదురేని అంత వారి పాపం బంతయు నశించుటయగాక వారలు పుణ్యవంతులగు సత్పురుషులం బోలె స్వర్గంబు నొందుదురు. 32

రాజు శిక్షచేసినను లేక శిక్షచేయక వదలిపెట్టినను దొంగకు దొంగ తనమువలనఁ గలిగిన పాపమేమో నశించుచున్నది. అయితే శిక్షింపకయే ఎద లినపక్షంబున ఆదొంగయొక్క పాపమును రాజు పొందుచున్నాఁడు. అని యీ రెండుశ్లోకములను మనువుచెప్పెను. 33

నీవు ఇప్పుడు పాపముచేసినట్లు మున్ను ఒక శ్రమఁబడు పాపముగా వించినాఁడు. అప్పుడు మావంశములోఁ బూర్వికుఁడును బూజనీయుఁడు నగుమాంధాత యతనికి భయంకరమయిన శిక్ష విధించెను. 34

ఆశ్రమఁబడును నీవును మాత్రమేగాదు రాజులు ఏమఱియున్నప్పు డు ఇతరులుగూడ పెక్కండ్రు పాపము చేసియున్నారు. అంత నారాజులు తెలిసికొని చక్కఁగా విమర్శించి యాపాపము చేసినవారికి శిక్షారూపమయిన ప్రాయశ్చిత్తము చేయుటయు అందువలన నాదోషము నశించుటయు నాచారముగా నున్నది. 35

వాసరోత్తముఁడా! ఈకారణంబువలనఁ బరితపింపవలదు. ధర్మము ననుసరించితే నీవధము చేయఁబడినది. మేము శాస్త్రమునకు బద్ధులమై యథా

శృణు చా వ్యవరం భూయసి కారణం హరిపుజ్జవ!,
య చ్ఛ్చితావ హేతుమ ద్వీర! న మన్యుం కర్తు మర్హసి. 38

సమే తత్ర మనస్తాపో న మన్యు ర్హరియాథవ!,

వాగురాభి శ్చ పాశై శ్చ కూటై శ్చ వివిధై ర్నరాః. 39
వ్రతిచ్ఛన్నా శ్చ దృశ్యా శ్చ గృహ్లాన్తి సుబహూ స్త్వగాన్,

వ్రధావితా న్వా విత్రస్తా నివ్రభాంశ్చాపి నిష్ఠితాన్. 40
ప్రమత్తా నప్రమత్తా న్వా నరా మాంసార్థినో భృశమ్,
విధ్యన్తి విముఖాం శ్చాపి నచ దోషోఽత్ర విద్యతే.

యాన్తి రాజర్షయ శ్చాత్ర మృగయాం ధర్మకోవిదాః,

తస్మాత్త్వం నిహతో యుద్ధే మయా బాణేన వానర!. 41
అయుధ్య స్ప్రితియుధ్య న్వా యస్తా చ్ఛాఖామృగో హ్యసి,

దుర్లభస్యచ ధర్మస్య జీవితస్య శుభస్యచ.

విధిగా నవశ్యము జరగింపవలసినవారము. ఎంతమాత్రము స్వతంత్రులము కాము. కావున మాయిష్టప్రకారము కోపమువచ్చినపుడు శిక్షించుటకుఁగాని దయగలిగిన పదలుటకుఁగాని యవకాశములేదు. 31.

వీరుఁడవగు వానరోత్తముఁడా! ఇంతవఱకు నీవు వానరుఁడవైనను మనుష్యుల ననుసరించి సంధ్యావందనము రాజ్యపాలనము మొదలగుకర్తంబుల ననుష్ఠించుచున్నాఁడవు కావున నీకు మనుష్యులకుఁ బోలె కాస్త్రీయమయి సపథతి నవలంబించి సమాధానముఁ జెప్పినాను. ఇఁక నీవానరత్వము నవలంబించి చెప్పెదను వినుము. యుక్తియుక్తమయిన యీమాటను విందువేసి యాపిష్టుట నాపైన గోపము వహింపవు. 32

వానరవీరుఁడా! నీవు నేను మఱుఁగుననుండి నిన్ను వధించినందుకు నన్ను నిందించినావని నాకెంతమాత్రము మనస్తాపముగాని కోపముగానిలేదు.

మనుష్యులు డాఁగియుండిగాని కనఁబడుచుండిగాని పలచేతను బాశములచేతను నానావిధకపటోపాయంబుల నడపులనుండి యనేకమృగంబులం బట్టుచున్నారు. 33

మాంసార్థులగువారల అరణ్యంబునందు మృగంబులను భయంబునఁ బరుగెత్తుచున్నవానిఁగాని తమ్ముబాధించువార తెవ్వరును లేకని నిర్భయంబుగా నిలిచియున్నవానిఁగాని యేమటయున్నవానిఁగాని జాగ్రత్తతో నున్నవానిఁగాని పదలక వధించుచున్నారు. ఈవిషయంబున నేదోషంబునులేదు.

పరమధార్మికులగు రాజర్షులుగూడ అరణ్యంబున మృగంబులను శత్రుఁ డులనుగాని యభిక్ష్యంబులనుగాని వధించుటకై నేఁటాడుచున్నారు. కావున నీ వభిక్ష్యమృగంబు వని నిన్ను వధించుట నింద్యముకాదు. 34

వాల్! నీవు కోఁతివికావున మృగములలోఁ జేరినవాఁడవు కాఁబట్టి నీవు నాతో యుద్ధముచేయుచున్నను సరే లేక యేమటియున్నను సరే నీవిషయమయి యాలోచింపవలసినదిలేదు కావున నిన్ను బాణంబున వధించినాను.

వానరోత్తముఁడవగు వాల్! దుర్లభంబగుధర్మమును జీవనంబును శుభం

జానో వానరశ్రేష్ఠ! ప్రదాతారో న సంశయః,
 స్నహింస్య స్న చాక్రోశేన్నాక్షిపేన్నాప్రియం వదేత్.
 వా మానుషరూపేణ చరన్త్యేతే మహితలే,

తు ధర్మ మవిజ్ఞాయ కేవలం రోష మాస్థితః. ౪౪
 మాషయసి మాం ధర్మే పితృపై తామహే స్థితమ్,

చ ముక్తస్తు రామేణ వాలీ ప్రవ్యథితో భృశమ్. ౪౫
 దోషం రాఘవే దధ్యా ధర్మేఽధిగతనిశ్చయః,

ప్రత్యువాచ తతో రామం ప్రాజ్ఞలి రావనరేశ్వరః. ౪౬

యత్త్వమాశ్చ నరశ్రేష్ఠ! తదేవం నాత్ర సంశయః,
 వ్రతినకుం ప్రశృప్తే హి నాపకృష్టస్తు శక్నుయాత్. ౪౭

త దయుక్తం మయా పూర్వం ప్రమాదా దుక్త మప్రియమ్,
 తత్రాపి ఖలు మే దోషం కర్తుం నార్హసి రాఘవ. ౪౮

త్వం హి దృష్టార్థతత్త్వజ్ఞః ప్రజానాం చ హితే రతః,
 కార్యకారణసిద్ధౌ తే ప్రసన్నా బుద్ధి రవ్యయా. ౪౯

బును బ్రజలకు రాజులే కలుగఁ జేయువాఁడను. ఇందుకు సందేహములేదు. ౪౨

దేవతలే మనుష్యరూపంబు ధరించి భూలోకంబునఁ బుట్టి ధర్మరక్షణార్థమయి యీరాజులయి తిరుగుచున్నారు. కావున రాజులను ఎంతమాత్రము హింసించుటగాని నిందించుటగాని యాక్షేపించుటగాని అప్రీయంబు లాడుటగాని కారాదు. ౪౩

నీవో ధర్మమంతమాత్రముఁ దెలియనివాఁడవు, కేవలము కోపమును మాత్రము నవలంబించి యుండువాఁడవు. కావునఁ దండ్రితాతలవాటనుండి తప్పుక వచ్చినధర్మంబునం దినుమంలేని జనదాఁటక నిలిచియున్న నన్ను అధికముగా దూషించెదవు. అని రాముఁడు వాలితోఁ జెప్పెను. ౪౪

అంత రామునిమాటలు విని వాలి ధర్మస్వరూపమును జక్కఁగా దెలిసినవాఁడై రామునందుఁ దన్ను వధించుట విషయమయి యేవిధమయినదో షంబుమ లేదని యెఱుంగుటయేగాక యంతకుమున్ను రాముఁడోషిగాఁ దలఁచి నిందించినందుకై యంతయు వ్యధఁజెంచెను. ౪౫

అంత వానరరాజు వాలి రాముంజూచి చేతులుమోడ్చుకొని యిట్లని విన్నవించెను. ౪౬

సను స్తపురుషులలోను ఉత్తముఁడవయినరాముఁడా! నీ విప్పుడు చెప్పినవిషయంబునందు నీవు చెప్పినదే వాస్తవము. అందుకు సంశయములేదు. నీవు సను స్తపురుషోత్తముఁడవు. సర్వజ్ఞుండువు. నేనో వానరజాతినగుటను అధమాధముఁడను, జ్ఞాన హీనుఁడను. నీవు చెప్పినందుకు బదులు నేనేమి చెప్పఁగలను? ౪౭

నేను మున్ను ఆయుక్తములును అప్రీయములునగు వచనంబులాడినిన్ను నిందించినాను. అట్లు తెలియకచేసినాను కావున ఆవిషయమయి నాయందు ఏవిధమయిన దోషంబు నుంచక నీవు తీమింపవలయును. ౪౮

నీవు సనుస్తార్థములు దెలిసినవాఁడవు. నుహంపండితుఁడవు. ప్రజలకు మేలు గావించుటయందే ఆసక్తిగలవాఁడవు. దండించువిధమును అందుకుఁ

మా మ ప్యగతధర్మాణం స్యతిక్రాంతపురస్కృతమ్,
ధర్మసంహితయా వాచా ధర్మజ్ఞ! పరిపాలయ. ౫౦

న త్వాత్మాన మహం శోచే న తాఠాం నచ బాన్ధవాన్,
యథా పుత్రం గుణజ్యేష్ఠ మజ్ఞదం కనకాజ్ఞదమ్. ౫౧

స మమాదర్శనా ద్వీనో బాల్యా త్ప్రభృతి లాలితః,
తటాక ఇవ పీతామ్బు రుపశోవం గమిష్యతి. ౫౨

బాల శ్చాకృతబుద్ధి శ్చ ఏకపుత్ర శ్చ మే ప్రియః,
తా రేయో రామ! భవతా రక్షణీయో మహాబలః. ౫౩

సుగ్రీవే చాజ్ఞదే చైవ విధత్స్వ మతి ముత్తమామ్,
త్వం హి శాస్తాచ గోష్ఠాచ కార్యాకార్యవిధాన్ధితః. ౫౪

యా తే నరపతే! పృత్తి ర్భరతే లక్ష్మణేచ యా,
సుగ్రీవే చాజ్ఞదే రాజం! స్తాం త్వ మాధాతు మర్హసి. ౫౫

గారణమయిన పాపముయొక్క స్వరూపమును దెలిసికొనుటయందు నీబుద్ధి మిక్కిలియు సామర్థ్యమును ఓపికయుఁ గలది. ౪౯

ధర్మజ్ఞాడవగు రాముఁడా! నేను ధర్మంబు వదలినవాడను. అట్టిమహా పాపుడవగు నన్నును ధర్మస్థంబయిన నీమాటచేత త్సమించినానని చెప్పి కాపాడవలయును. ౫౦

నాకు నేను హతుఁడై నైతినిని నన్ను గుఱించిగాని తొరను గుఱించి గాని బంధువులను గుఱించిగాని యంతగా దుఃఖములేదు. అయితే గుణంబు లచే నుత్తముఁడును బంగారు బాహుపురులుధరించి చూపులకు విందుగా నుండువాఁడునగు నాకొడుకు నంగదునిఁ దలంచుకొన్నమాత్రము నాకు మిక్కిలియు దుఃఖముగుచున్నది. ౫౧

పుట్టినవాఁటఁగోలె మిక్కిలియు గారాబముగా నాచేత లాలింపఁబడు చున్నవాఁడు. నన్నుఁ జూడక నిమిషమేనియుండఁజాలఁడు. కావున నయ్యం గదుఁడు నేను మృతిఁబొందిన వెనుక నన్నుఁ జూడకుండుటవలన దీనుఁడై నీశ్వంతయుఁ ద్రావఁబడిన పిమ్మట తటాకం బెండిపోవువిధంబునఁ గృశింపఁ గలఁడు. ౫౨

రాముఁడా! తారాపుత్రుండయిన యగదుఁడు పసివాఁడు. ఏమి యుఁ దెలియనివాఁడు. నాకుఁ బ్రియుఁడైనదిక్కడఁ దె కొడుకు. మహాబల కాలి. నీవతనికొదయతోఁ గాపాడవలయును. ౫౩

సుగ్రీవునియందును అంగదునియందును సమానమయిన దృష్టియుం చును. వీరియిద్దఱిలో నెవ్వరేని మంచిచెడ్డలు చేసినప్పుడు రక్షించువాడవును శిక్షించువాడవును నీవే కావున ఇద్దఱిని సమానముగాఁ జూచి విచారింపు కొనుము. ౫౪

మనుష్యనాథుఁడవగు రాముఁడా! నీకు భరతునియందుఁ గాని లక్ష్మణుని యందుఁగాని యే ప్రీతియున్నదో అట్టిప్రీతిని నీవు సుగ్రీవునియందును అం గదునియందును ఉంచవలెను. ౫౫

మద్దోషకృతదోషాం తాం యథా తారాం తపస్వినీమ్,
సుగ్రీవో నామమన్వేత తథాఽవస్థాతు మర్హసి. ౫౬

త్వయా హ్యనుగృహీతేన రాజ్యం శక్య ముపాసితుమ్,
త్వద్వశే వర్తమానేన తవ చిత్తానువర్తినా. ౫౭
శక్యం దివం చార్జయితుం వసుధాం చాపి శాసితుమ్,

త్వత్తోఽహం వధ మాకాఙ్క్షా న్వార్యమాణోఽపి తారయా.
సుగ్రీవేణ సహభ్రాత్రా ద్వంద్వయుద్ధ ముపాగతః,

ఇత్యుక్త్వా సన్నతో రామం విరరామ హరీశ్వరః. ౫౮

స త మాశ్వాసయ ద్రామో వాలినం వ్యక్తదర్శనమ్,
సామసంపన్నయా వాచా ధర్మతత్త్వార్థయుక్తయా. ౬౦

న సంతాప స్త్వయా కార్య ఏతదర్థం ప్లవజ్జమ!

న వయం భవతా చిన్త్యా నాప్యాత్మా హరిసత్తమ.
వయం భవద్విశేషేణ ధర్మతః కృతనిశ్చయాః, ౬౧

దడ్డ్యో యః సాతయే ద్దణ్డం దడ్డ్యో యశ్చాపి దడ్డ్యతే. ౬౨
కార్యకారణసిద్ధార్థా వ్రభౌ తేనావసీదతః,

తా నీర్దోషురాలైనను నేను సుగ్రీవున కపకారము చేయుటవలన నాభార్య కాబట్టి తారయు సుగ్రీవున కపకారము చేసినట్లే యగును. కావున సుగ్రీవుఁడు తా నెంతమాత్రమేని యవమానింపకుండునట్లు నీవు చేయవలయును.

౫౬

నీయసుగ్రహమునొంది నీచిత్తము ననువర్తింపుచు నీయాజ్ఞను జవదాటకుండువాఁడు. ఈవానరరాజ్యంబుఁ బాలించుటకు సమర్థుఁడగుట మాత్రమేకాదు. భూమండలమంతయుఁ బాలింపఁగలుగును. మఱియు నంతంబునఁ బరమపదంబునుం జెందఁగలఁడు. కాబట్టి సుగ్రీవునిపుణ్యమే పుణ్యము.

నామమాత్రము ఎట్లయినను నీచేతఁ జావు నొందవలెనని కోరికయుండినది. కావున నన్ను దార యెంతవారింబినను నేను నాతమ్ముఁడయిన సుగ్రీవునితో ద్వంద్వయుద్ధము నేయవచ్చినాను. అని వారి రామునితోఁ జెప్పెను.

వానరేశ్వరుఁడగు వారి యిట్లు వినయంబున రామునితో విన్నవించి యంత నూరకుండెను.

౫౭

అంత నారాముఁడు అట్లుమోహంబువడలి స్పృహమయిన జ్ఞానముతోఁ గూడియున్న వాలింజూచి ధర్మస్వరూపంబు తేటపడనట్లు తిన్ననిమాటల నిట్లని చెప్పెను.

౬౦

వాలీ! ఈయంగదునిఁ గాపాడుటవిషయమయి నీ వెంతమాత్రము పరితాప ముంచుకోవలదు.

వానరశ్రేష్ఠుఁడవగు వాలీ! మఱుంగుననుండి వధించినామని మమ్ముఁ గుఱించిగాని తమ్ముని భార్యను హరించి మహాపాపము గావించినానే యని నిన్నుఁగుఱించిగాని నీవు ఎంతమాత్రము చింతనొందవలదు. ఎందువలన ననఁగా నీవుచేసిన పాపమునకు మేము ప్రాయశ్చిత్తరూపమయిన శిక్షచేసివామని నిస్సంకయముగా నిశ్చయించి యున్నాము.

౬౧

వీరాజు దండ్యునియందు దండమును బ్రయోగించునో మఱియు నే దండ్యుఁ దండింపఁబడునో వారిదిదృఙును తమతమ ప్రయోజనము నిర్ధించుటవలన ఎంతమాత్రము పాపము నొందరు. రాజును అపరాధముచేసిన దం

త ద్భవా న్దణ్డసంయోగా దస్తా ద్విగతకల్తవః. ౬౩
 గత స్సావం ప్రకృతిం ధర్మ్యాం ధర్మదృష్టేన వర్తనా,
 త్యజ శోకం చ మోహం చ భయం చ హృదయే స్థితమ్.
 త్వయా విధానం హర్యగ్ర్య! న శక్య మతివర్తితుమ్,

యథా త్వ య్యజ్ఞదో నిత్యం వర్తతే వానరేశ్వర!. ౬౪
 తథా వర్తేత సుగ్రీవే మయి చాపి న సంశయః,

స తస్య వాక్యం మధురం మహాత్మన
 సమూహితం ధర్మపథానువర్తినః,
 నిశమ్య రామస్య రణావమర్దినో
 వచ స్సుయక్తం నిజగాద వానరః. ౬౫

శరాభితప్తేన విచేతసా మయా
 ప్రమాషిత స్త్వం య దజానతా ప్రభో!,
 ఇదం మహేష్టోపమభీమవిక్రమ!
 ప్రసాదిత స్త్వం ఊమ మే నరేశ్వర!. ౬౬

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డేఽష్టాదశ స్కంధః. ౧౮.

చ్యుతే దండించుటవలన దనధర్మమును నెఱవేర్చినవాడై కృతార్థుడగును. శిక్షితుడైన దండు్యుడును తానుగావించిన యపరాధము రాజువలనం బొందిన దండముచే బరిహృతం బగుటవలనఁ గృతార్థుడగుచున్నాఁడు. ౨౨

నీవు ఇట్లు ధర్మశాస్త్రోక్తప్రకారంబున దండనము ననుభవించినావు కావున నీపాపము నశించి నీవు ఎప్పుటియట్లు ధర్మిష్ఠుడవయినావు. ౨౩

వానరోత్తముడవగువారీ! నీ మనసుననున్న శోకమోహంబులను భయంబును వదలుము. వ్యర్థముగా నేల బాధపడెదవు? ప్రారబ్ధకర్మరూపమయిన విధిని నీవతిక్రమింపఁగలవా? ౨౪

వానరనాథుడవగువారీ! అంగదుడని నీయం దిదివఱ కెట్లు తండ్రియను భక్తిగలిగి యతనియందు నీకుంగల వాత్సల్యాతిశయము ననుభవింపుచు వర్తించుచున్నాఁడో అట్లే యింక నుగ్రీవునియందును నాయందును చిత్తుభక్తిగలిగి మా కతనియందుఁ గల పుత్రవాత్సల్యంబు ననుభవింపుచు నుఖముగా వర్తింపఁగలఁడు. సందేహములేదు. అని రాముడని వారితోడం జెప్పెను. ౨౫

అట్లు మహానుభావుడగు ధర్మమూర్తము నెంతమాత్రమును జవదాఁటనివాఁడును యుద్ధంబునందు శత్రువుల మర్దించువాఁడునగు నారాముడని పలికిన మనోహరమయిన సమాధానవాక్యంబువిని యావారి మిక్కిలి యుక్తముగా నిట్లు బదులుచెప్పెను. ౨౬

మనుష్యనాథుడవగు రాముడా! నీవు దేవేంద్రసమానుడవు. మహాపరాక్రమశాలివి. శిక్షించుటకును మన్నించుటకును సమర్థుండవు. కావున నేను నీబాణముచేతఁ బీడింపఁబడుచుఁ బ్రజ్ఞదప్పి తెలియక నిన్ను మిక్కిలియు నిందించినా ననునట్టి యీనాయపరాధమును నేను బ్రార్థించుచున్నాను కావున ననుగ్రహించి మన్నింపుము. అని వారి రామునితోఁ జెప్పెను.

ఇది పదునెనిమిదవసర్గము.

ఏ కో న విం శ స్కర్గః.

స వానరమహారాజ శ్చయాన శ్చరవిత్తతః,
ప్రత్యుక్తో హేతుమద్వాక్యై ర్షి ర్షిత్తరం ప్రత్యపద్యత. ౧

అశ్శభిః ప్రవిభిన్నాఙ్గిః పాదపై రాహతో భృశమ్,
రామబాణేన చక్రాస్తో జీవితాస్తే ముమోహ సః. ౨

తం భార్యా బాణమోక్షేణ రామదత్తేన సంయుగే,
హతం ప్లవగశాద్దూలం తారా శ్రుశ్రావ వాలినమ్. ౩
సా సపుత్రాఽప్రియం శ్రుత్వా వధం భర్తుస్సుదారుణమ్,
నిమ్మపాత భృశం త్రస్తా వివిధా ద్ధిరిగహ్వరాత్. ౪

యే త్వద్గదపరీవారా వానరా భీమవిక్రమాః,
తే సకార్తుక మాలోక్య రామం త్రస్తాః ప్రదుద్రువుః. ౫

సా దదర్శ తత ప్రస్తాన్తరీ నాపతతో భృశమ్,
యాథా దివ పరిభ్రష్టాన్త్రగా న్నిహతయాథపాన్. ౬

తా నువాచ సమాసాద్య దుఃఖితా స్థుఃఖితా సతీ,
రామవిక్రాంతితాం త్వర్వా ననుబద్ధా నివేషుభిః. ౭

వానరా! రాజసింహస్య యస్య యాయం పురస్సరాః,
తం విహాయసుసంత్రస్తాః కస్తా ద్ధ్రివథ దుర్గతాః. ౮

పంచాష్టాదశసర్గము.

రామబాణిపీఠితుడై నేలంబడియున్న యవ్యానరరాజు వారి రాముడు చెప్పిన యుక్తియుక్తంబగు ప్రత్యుత్తరమును విని “నన్ను త్కమింపు” మని మాత్రమే చెప్పి యంత నేమియుఁ జెప్పక యూరకుండెను. ౧

మున్ను నుగ్రీవునిచే తాలను వృక్షంబులను మిక్కిలియు నొప్పింపఁబడియున్నవాఁడు ఇప్పుడు రామబాణంబుచేతను బాధింపఁబడుచున్నవాఁడు కావున నావారి ప్రాణాంతసమయంబున మూర్ఛనొందెను. ౨

అంత నట్లు యుద్ధంబున రామప్రయుక్తమయిన బాణముచేత నానరోత్తముఁడగు వారి పధింపఁబడెనని యతనిభార్య యయినతార విసెను.

తార ఆప్రియంబును మహాభయంకరంబునగు రాముఁడు తనపెనిమిటిని పధించినాఁ డన్నమాటను విని పరమదుఃఖితయుయి నానావిధంబులగు సన్నివేశంబులతో నొప్పుచున్న పర్యతగుహాపమయిన కిష్కింధనుండి పుత్రిసహితంబుగా వెడలివచ్చెను. ౪

అంగదుని యనుచరులయిన మహాపరాక్రమశాలులగు వానరులందఱు అట్టివారినే యొక్క బాణంబున పధించిపుచ్చిన ధనుర్ధరుఁడగు రాముంజూచి నంతనే వెనుకకుఁ బాటిపోయిరి. ౫

యూధపతి పధింపఁబడుటవలన భయంబున యూధంబునుండి చెల్లాచెదరై పతిదు మృగంబులుంబోలె వారి నిహతుఁడగుటను భయంబునం బరుగెత్తివచ్చుచున్న యవ్యానరవీరులను దార మార్దంబునం జూచెను. ౬

అట్లు దుఃఖితులయి రామునకు భయపడి రామప్రయుక్తంబులగు బాణంబులు వెనువెంటం దగులుచున్నచో యనకొ మహాభయంబుతో మహావేగంబునఁ బరుగెత్తి వచ్చుచున్న యవ్యానరులంజూచి తార పరమదుఃఖితురాలై యిట్లని చెప్పెను. ౭

వానరులారా! తమ్ముఁడగునుగ్రీవుఁడు అన్ననువారిని రాజ్యము నిమిత్తమయి రామునిచే బహుదూరము బాణునట్టి భయంకరంబులయిన బాణం

రాజ్యహేతో సు చే ద్భృగితా భ్రాత్రా రాద్రేణ పాతితః,
రామేణ ప్రహితై రాద్రై ర్దార్గణై ర్ద్వారపాతిభిః. ౯

కపివత్స్యా వచ శ్శుత్వా కపయః కామరూపిణః,
ప్రాప్తకాలమవిక్లిప్త మూచు ర్వచన మజ్ఞనామ్. ౧౦

జీవపుత్రే! నివర్తస్య పుత్రం రక్షస్వ చాజ్ఞదమ్,
అన్తకో రామరూపేణ హత్వా నయతి వాలినమ్. ౧౧

క్షీప్తా వృతం త్సమావిధ్య విపులా శ్చ శిలా స్తథా,
వాలీ వజ్రసమై ర్భాణై రామేణ వినిపాతితః. ౧౨
అభిద్రుతమిదం సర్వం విద్రుతం ప్రసృతం బలమ్,
అస్త్కి ప్లవగశార్దూలే హతే శక్రసమప్రభే. ౧౩

రక్ష్యతాం నగరద్వార మజ్ఞద శ్చాభిషిచ్యతామ్,
పదస్థం వాలినః పుత్రం భజిష్యన్తి ప్లవజ్జమాః. ౧౪

అథవాఽనుచితం స్థాన మిహ తే రుచిరాసనే!,
అవిశన్తి హి దుర్గాణి క్షీప్ర మన్యాని వాసరాః. ౧౫

అభార్యా శ్చ సభార్యా శ్చ సన్త్యక్త వనచారిణః,
లుడ్ధేభ్యో విప్రయుక్తేభ్య స్తేభ్యో స స్తుములం భయమ్.

బులచేతఁ జంపించినట్లయితే మీకేమిభయము? ఇట్లు మీరలు ఎవనియనుచు
రులో ఆరాజశ్రేష్ఠుండగు వాలిని ఎడలి యగతికులయ పరమభీతులయ యేల
పరుగై త్రి వచ్చుచున్నారు? అని తాత వానరులతోఁ జెప్పెను.

ఇచ్చకు వచ్చినరూపము దాల్చఁజాలినట్టి యవ్వానరులు వాలిభార్య
యగు తాత చెప్పిన మాటను విని యాతారంజించి యాకాలమునందుఁ
జెప్పవలసిన యుక్తియు క్తమయిన మాటం జెప్పిరి.

తారా! నీకొడుకు బ్రతికియున్నాఁడు. కావున నీవు మరలిపోయి.
నీ కొడుకును అంగదునిఁ గాపాడుకొనుము. ఇప్పుడు మృత్యువె రామరూపం
బున వచ్చి వాలినివధించి పరలోకమునకుఁ గొనిపోవు చున్నాఁడు.

రాముండు వాలిప్రయోగించినవృక్షంబులను బెద్దరాళ్లను గొట్టివేసి
వజ్రసమానంబులగు బాణంబులచే వాలిని వధించెను.

అట్టిచేతేంద్రతుల్యుండగు వానరోతముండు వాలి హతుండగుటవలన
మున్ను కిష్కింధనుండి వెడలిస యీసైన్యంబంతయు భయంబునం జెల్లాచె
డరై మఱలఁ గిష్కింధమొగముగాఁ బరుగెత్తుచున్నది.

పట్టణంబు వాకిలితలుపులువేసి జాగ్రత్తగాఁ గాచియుండవలెను;
అంగదునకుఁ బట్టాభిషేకము చేయుము. వాలిపుత్రుఁడంగదుఁడు రాజ్యా
ధికారంబు వహింప నతనినే వానరులందఱు గొలిచియుండంగలరు.

సుందర మయిన ముఖముగలతారా! మేముచెప్పినట్లు చేయవేని
యీకిష్కింధలో నుండుటయే నీకు యుక్తముకాదు. ఎదువలన ననఁగా
మనశత్రువులయిన వానరులు కీఘ్రముగా మననివాసస్థానములు దక్క
నితరములయిన కిష్కింధయందలి దుష్ప్రవేశస్థానముల నన్నింటిని ఆక్రమిం
చివేయుదురు.

అట్లాక్రమించుటవలన నేమిభయమనఁగా ఈకిష్కింధయందు
భార్యలేనివారలును భార్యగలవారలును వానరులు పెక్కింఁదు వాలిచేఁ
దఱుమఁగొట్టఁబడినవారలున్నారు. అట్టిపెద్దకాలము భార్యా విరహము

అల్పాస్తరగతానాం తు శ్రుత్వా వచన మజ్ఞనా,
అత్కనః స్రుతిరూపం సా బభాషే చారుహాసినీ. ౧౭

పుత్రేణ మమ కిం కార్యం కిం రాజ్యేన కి మాత్మనా,
కపిసింహే మహాభాగే తస్మి న్భర్తరి నశ్యతి. ౧౮

పాదమూలం గమిష్యామి తస్యై వాహం మహాత్మనః,
యోఽసౌ రామప్రయుక్తేన శరేణ వినిపాతితః. ౧౯

ఏవ ముక్త్యా ప్రదుద్రావ రుదన్తీ శోకకర్పితా,
శిర శ్చోరశ్చ బాహుభ్యాం దుఃఖేన సమభిఘ్నతీ ౨౦

ఆవ్రజన్తీ దద ర్భాథ సతిం నిపతితం భువి,
హస్తారం దానవేంద్రాణాం సమరే ష్వనివ ర్తినామ్. ౨౧

క్షేప్తారం పర్వతేంద్రాణాం వజ్రాణా మివ వాసవమ్,
మహావాతసమావిష్టం మహామేఘాఘనిస్వనమ్. ౨౨

శక్రతుల్యపరాక్రాంతం పృష్టే వోవరతం ఘనమ్,
నర్దన్తం నర్దతాం భీమం శూరం శూరేణ పాతితమ్. ౨౩

శాస్త్రాలే నామిష స్యాద్ధే మృగరాజం యథా హతమ్,
అర్చితం సర్వలోకస్య సపతాకం సవేదికమ్. ౨౪

నాగపాతో న్నుపర్యేన చైత్య మున్మథితం యథా,

నొందినవాడలును లుబ్ధులునగు సుగ్రీవాదిజ్ఞాతులవలన మనకు ఎల్లప్పుడును భయము కలుగుచు నేయుండును. అని వానరులు తారతోఁ జెప్పినారు. ౧౭

తక్కువతరగతింజేరిన స్వల్పబుద్ధులగు నవ్వానరులు పలికినమాటనువిని సుందరమయిన చిఱునవ్వు గలయాతార మహాబుద్ధిమంతురాలయిన తనకను రూపమగునట్లు వచించెను. ౧౮

వానరోత్తముఁడును మహానుభావుఁడునగునట్టి పెనిమిటియే పోవు చుండఁగా నిఁక నీకొడుకుచేతను ఈరాజ్యముచేతను ఈశరీరముచేతను నా కేమి ప్రయోజనమున్నది? ౧౯

నేను శ్రీరామప్రయుక్తంబగు బాణంబుచేఁ బడిన మహానుభావుం డగు నవ్వాలి పాదములయొద్దకే పోయెదను. అని తార వానరులతోఁ జెప్పెను. ౨౦

అంత నాతార యవ్విధంబునంజెప్పి పరమదుఃఖితయయి రోదనంబు నేయుచు శిరస్సునఁ బొమ్మనఁ జేతులకొ మెదుకొనుచు వేగంబునం బోయెను.

అంత నాతార అట్లు సమీపంబునకుఁబోయి ఎట్టి యుద్ధంబునందేని వెనుదీయని మహాశూరులగు మాయావి మొదలగు రాక్షసశ్రేష్ఠులను ఎధించిన వాఁడును, యుద్ధంబున నిండుఁడు ఏజ్రాయధమును బ్రయోగించులాగున గొప్పగొప్ప పర్యతంబులను విసరివైచువాఁడును మహావాయువు లనేకము లొకటిగాఁ జేరినవో వానికన్నిటికిని ఎంతవేగముండునో అంతటి మహావే గంబు గలవాఁడును మహామేఘంబులసమాహంబులకుంకల మహాధ్వనిగల వాఁడును దేవేంద్రునకుంబోలెఁ బరాక్రమంబు గలవాఁడును గర్జించువారి మధ్యను అందఱికన్నను భయంకరంబుగా గర్జించువాఁడును నేలంగూలియుం డుటచే వర్షించివర్షించి యుపకమించిన మేఘంబువలె కాంతుఁడై యున్న వాఁడును శూరుండును ధర్మము నిమిత్తమై శూరుండగు రామునిచే ఎధింపఁ బడినవాఁడును గావున మాంసమునిమిత్తమయి మహాపరాక్రమవంతుమగు సింహముచే నిహతిమయిన సింహముంబోలె నున్నవాఁడును కీర్తియు బలం బును బరాక్రమంబును శౌర్యమును గలవాఁడయి దమ్ముని భార్యం జేపట్టిన

అవష్టభ్యచ తిష్ఠంతం దదర్శ ధను రుత్తమమ్. ౨౫
రామం రామానుజం చైవ భర్తృశ్చై వానుజం శుభా,

తా నతీత్య సమాసాద్య భర్తారం నిహతం రణే. ౨౬
సమీక్ష్య వ్యధితా భూమా సంభ్రాంతా నిపపాత హ,

సు ప్త్యేవ పున రుత్థాయ ఆర్యపుత్రేతి శోచతి. ౨౭

రుదోద సా పతిం దృష్ట్వా సందితం మృత్యుదామభిః,

తా మవేక్ష్య తు సుగ్రీవః క్రోశ స్తీం కురరీ మివ. ౨౮
విపాద మగమ త్కష్టం దృష్ట్వా చాణ్డద మాగతమ్.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే ఏకోనవింశ స్సర్గః. ౧౯.

వింశ స్సర్గః.

రామచాపవిసృజ్యేన శరేణాన్తకరేణ తమ్,
దృష్ట్వా వినిహతం భూమా తారా తారాధిపాననా. ౧

దోషంబునకై రామునిచే నిహతుండగుటంకేసి సమస్తలోకపూజితంబయి ధ్వజాలంకృతంబయి వేదికతో నొప్పుచున్నను అందు సత్వంబు దాగియుండుటవలన సర్పము నిమిత్తమయి గరుత్మంతునిచేఁ బెల్లగింపఁబడిన చైత్ర్య పృథ్వీంబుపగిది నున్నవాఁడునగు నేలంబడియున్న తనపెనిమిటిని వాలింజూచెను. ౨౧-౨౪

అతార మఱియు ధనుస్సును దృఢంబుగానూని నిలుచున్నట్టిరాముని రామానుజుండగు లక్ష్మణునిఁదన పెనిమిటియందు దోషంబుండుటచేత నెవరించి నాఁడు కాఁబట్టి రామునియందును అతని తమ్మునియందును దనపెనిమిటి దేతప్పు అగుటవలనను సుగ్రీవునియం దేతప్పును లేకపోవుటవలనను సుగ్రీవునందును ఎంతమాత్రము ద్వేషబుద్ధిగలది కాదయ్యెను. ౨౫

అంత నాతార రామలక్ష్మణులను సుగ్రీవుని దాఁటిపోయి యుద్ధంబున నిహతుఁడైపడియున్న తనభర్తను దగ్గఱి యతనిఁ జక్కగాఁజూచి యతనినిఁ దనరాక దెలియనందున హతుఁడయ్యెనని పతమదుఃఖితయయి మూర్ఛిలినేలంబడినను. ౨౬

అంత నాతార నిదురించి మేలుకొనినట్లు లేచి పెనిమిటిం దెర్పొని రోదనంబునేసెను. ౨౭

అట్లు అసన్నచుకలుండై పడియున్న పెనిమిటింజూచి తార దుఃఖంబున విలపించెను.

అట్లు గోరువంకపిట్టవలె విలపించుచున్న తారను అచటికివచ్చి దీనుం డైయున్న యంగదునిం జూడఁగానే సుగ్రీవునకును మిక్కిలిదుఃఖము గలిగెను. ౨౮

ఇది పందొమ్మిదవసర్గము.

ఇరువదవసర్గము.

చందురుంబోలు మొగంబుగల యాతార ప్రాణనాశంబుగలిగించునట్టి తానుబాణముచేఁ గొట్టఁబడి నేలంబడియున్న తనభర్తను వాలింజూచి దగ్గఱ మఁజోయి యతని గవుఁగిలించుకొనెను. ౧

సా సమాసాద్య భర్తారం పర్యప్వజత భామినీ,
 ఇషుణాఽభిహతం దృష్ట్వా వాలిసం కుక్ష్యరోపమమ్. ౨
 వానరేంద్రం మహేంద్రాభంశోకసంతప్తమానసా,
 తారా తరు మివోన్మూలం పర్యదేవయ దాతురా. ౩
 రజే దారుణవిక్రాంత! ప్రవీర! ప్లవతాం వర!
 కిం దీనా మపురోభాగా మద్య త్వం నాభిభాషసే. ౪

ఉత్తిష్ట హరిశార్దుల! భజస్వ శయనోత్తమమ్,
 నైవంవిధా శ్చేరతే హి భూమా నృపతిసత్తమాః. ౫

అతీవ ఖలు తే కాంతా వసుధా వసుధాధిప!
 గతాసురపియాం గాత్రైర్థాం విహాయ నిషేవసే. ౬

వ్యక్త మన్యా త్వయా వీర! ధర్మత సుంప్రవర్తితా,
 కిష్కిన్ధేవ పురీ రమ్యా న్వర్థమార్గే వినిర్మితా. ౭

యా న్యస్తాభిస్తవీయా సార్థం వసేషు మధుగన్ధిషు,
 విహృతాని త్వయా కాలే తేషా ముపరమగీకృతః. ౮

నిరాసన్దా నిరాశాఽహం నిమగ్నా శోకసాగరే,
 త్వయి వచ్చత్వ మావన్నే మహాయూథపయూథవే. ౯

హృదయం సుస్థిరం మహ్యం దృష్ట్వా వినిహతం పతిమ్,

మదపుటేనుఁగువంటివాఁడును దేవేంద్రసమానుఁడునగు నాలియొక్క బాణంబుచే నిహతుఁడై ఛిన్నమూలం బగు వృక్షంబుపగిది నేలం గూలి యుండుటనుజూచి తొర పరమదుఃఖితురాలై యిట్లువలపించెను. ౨, ౩

యథ్ధమునందు భయంకరమయిన పరాక్రమము గలవాఁడా! వీరోత్తముఁడా! వానరశ్రేష్ఠుఁడా! ఏమపరాధము నెఱుంగనిదానను. దుఃఖితులనగు నాతో నిప్పుడేల మాటలాడకున్నావు? ౪

వానరోత్తముఁడా! నీయట్టియుత్తములగు రాజులు నేలపైఁబడరు కాఁబట్టి నీవిట్లు నేలపైఁబరుండుట యుక్తముగాదు. లేచి యుత్తమమయిన శయనముపైఁ బరుండుము. ౫

భూనాథుఁడా! నీవు మృతుండ వయ్యును నన్నుఁగూడ వదలి యీ భూమి నే సమస్తావయవంబులనుం గవుఁగిలించుకొనియున్నావు. కాఁబట్టి నీకు నాకన్నను భూమియే మిక్కిలియుఁ బ్రియురాలు. ౬

వీరుఁడా! పరమధార్మికుడవు కావున నీధర్మమహిమవలన స్వర్గము నకుఁ బోవుమార్గమునందు ఈ కిష్కింధవంటి మఱియొకరమణీయమయిన పట్టణమును నిర్మించుకొని యున్నట్లు స్పష్టముగాఁ దెలియ విచ్చుచున్నది. లేనియెడ నీవి కిష్కింధను విడువవు. ౭

నీవు అయ్యైకాలములయందు మమ్ముఁగూడి మధుపూర్ణంబులగు వనంబులందుఁ గావించుచుండిన విహితములన్నియు నిప్పుడు తుడముట్టునట్లు చేసినావు. ౮

గొప్పగొప్ప వానరయూధపులకండఱకును నాథుడవు నీవు మరణంబునొందినావు కావున నే నిప్పు డెంతమాత్రము సంతోషము లేనిదాన నగుటయే గాక యిఁకమందును సంతోషము గలుగవచ్చునను నాశయు లేనిదాననై దుఃఖిసముద్రంబున మునింగినాను. ౯

నీవు హతుడవై నేలం గూలియుండుటను జూచియు దుఃఖాతిశ-

య న్నశోకాభినంతస్తం స్ఫుటతేఽద్య సహస్రథా. ౧౦

సుగ్రీవస్య త్వయా భార్యా హృతా స చ వివాసిత్తః,
యత్తు తస్య త్వయా వ్యప్తిః ప్రాప్తేయం ప్లవగాధిప! ౧౧
నిశ్రేయసపరా మోహోత్త్వయా చాహం విగర్హితా,
యైషాఽబ్రువం హితం వాక్యం వానరేంద్ర! హితైషిణీ. ౧౨
రూపయావనదృప్తానాం దక్షిణానాంచ మానద!,
నూన మప్సరసా మార్య! చిత్తాని ప్రమథిష్యసి. ౧౩

కాలో నిస్సంశయో నూనం జీవితాంతకరస్తవ,
బలా ద్యేనావవన్నోఽసి సుగ్రీవ స్యావశో వశమ్. ౧౪

వైధవ్యం శోకసంతాపం కృహణం కృహణా సతీ,
అదుఃఖోపచితా పూర్వం వర్తయిష్యామ్యనాథవత్. ౧౫

లాలిత శృంగదో వీర స్సుకుమార స్సుఖోచితః,
వర్తన్యతే కా మవస్థాం మే పితృవ్యే శోభిధమూర్చితే!. ౧౬

కురుష్య పితరం పుత్ర! సుదృష్టం ధర్మవత్సలమ్,
దుర్లభం దర్శనం వత్స! తవ తస్య భవిష్యతి. ౧౭

యంబున వేయిపత్రియలు గాఁబగులకున్నది గావున నాగుండెకాయ మిక్కిలి
యు దృఢమయినదని చెప్పవలెను. ౧౦

వానరరాజా! నీవు సుగ్రీవునిభార్యను హరించి యతనిం దఱుముఁ
గొట్టినావే; దానిఫలమే నీకిప్పుడు సంభవించినది కాని వేఱుగాదు. ౧౧

వానరరాజువుగు వాలీ! నేను నీమేలుగోరి నీకు హితముఁ జెప్పినప్పుడు
నీజేమమునే కోరుచున్నవన్నుఁగూడ నీ వజ్ఞానంబున నిందించినావు. ౧౨

మాకందఱకు మానముగలిగించునట్టి (శత్రువులగర్వము నణఁచునట్టి)
పూజనీయుఁడవైనవాలీ! ఇంక నీవు స్వర్గంబున రూపయాపన సంపన్నులు
మన్నధతంత్రంబులం జతురలునగు నచ్చరమిన్నుల మనంబుల న్యశీకరింపఁగ
లవు. ఇది నిశ్చయము. ౧౩

నిన్ను స్వాధీనతఁ దప్పనట్లుచేసి బలాత్కారంబునం జిక్కునట్లు
గావించినది నీప్రాణంబులు గొనుటకై వచ్చిన నీమృత్యువేగాని వేఱుగాదు.
ఈవిషయమందు సందేహములేదు. ౧౪

నేను ఇదివఱకు ఎంతమాత్రము దుఃఖముగాని దారిద్ర్యముగాని
యెఱుఁగకుండి యింక ననాథనై వైధవ్యమును దారిద్ర్యమునుజూచి
దుఃఖింపుచుండఁగలను. ౧౫

మిక్కిలియుఁ బ్రేమముచే లాలింపబడుచుండినవాఁడును పీరుండును
మకుమారుండును గష్టపడఁ జాలనివాఁడును నుఖముగా నుండఁదగినవాఁ
డునగు నంగదుఁడు నీవు మృతిఁబొందినవెనుక నింకఁ బినతండ్రి కోపము
నొందినప్పుడు ఎట్లు జీవించియుండఁగలఁడు? ౧౬

కొడుకా! పరమ ధార్మికుఁడయిన మీనాయనను ఇప్పుడె చక్కఁ
గాఁ జూచుకొనుము. ఇంకమీఁద నీ కతనిఁజూడ నలవిగాదు. (సర్వద్వితీ
యశ్లోక పూర్వార్థమయిన “సా సమాసాద్య భర్తారం పర్యవ్యజత భామినీ”
అనునది “దుర్భం దభ్యసం వత్స తప తస్య భవిష్యతి” అనుదాని యనంత
రమున్నట్లు కొందఱు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు.) ౧౭

సమాశ్వాసయ వుత్త్రం త్వం సందేశం సందిశస్వ చ,
మూర్ఛి చై నం సమాఘాయ ప్రవాసం ప్రస్థితో హ్యసి. ౧౮

రామేణ హి మహాత్కర్మ కృతం త్వో మభినిఘ్నతా,
ఆపుణ్యం చ గతం తస్య సుగ్రీవస్య ప్రతిశ్రవే. ౧౯

స కామో భవ సుగ్రీవ! రుమాం త్వం ప్రతిఃత్స్యసే,
భుజ్జ్వ రాజ్య మనుద్విగ్న శ్శస్త్రా భ్రాతా రిపు స్తవ. ౨౦

కిం మా మేవం విలపతీం ప్రేక్షా త్వం నాభిభావసే,
ఇమాః పశ్య వరాబహ్వీ ర్భార్యాస్తే వానరేశ్వర!. ౨౧

తస్యా విలపితం శ్రుత్వా వానర్య స్సర్వత శ్చ తాః,
పరిగృ హ్యజ్జడం దీనం దుఃఖార్తాః పరిచుక్రుతుః. ౨౨

కి మజ్జడం సాజ్జడవీరభాహో!
విహాయ యా స్యద్య చిరప్రవాసమ్,
న యు క్తమే పంగుణసన్నికృష్టం
విహాయనువుత్త్రం ప్రియవుత్త్ర! గస్తుమ్. ౨౩

కి మప్రియం తే ప్రియ! చారువేష!
మయా కృతం నాథ! సుతేన వా తే,
సహజ్జదాం మాం ప్రవిహాయ వీర!
య త్ప్రస్థితో దీర్ఘ మితః ప్రవాసమ్. ౨౪

య ద్యప్రియం కించి దసంప్రధార్య
కృతం మయా స్యా త్తవ దీర్ఘభాహో!,

నీవు చాల దూరదేశమునకుఁ బ్రయాణమయినావు. కావున నీకొడుకు నంగదు నాశ్వాసించి యతని శిరంబుమూర్ఛిని యతనికి సమాచారముఁ జెప్పిపొమ్ము. ౧౮

రాముడు నిన్ను విధించుటచేత గొప్పకార్యము గావించినవాడై నాడు. నుగ్రీవున కతడు చేసిన ప్రతిజ్ఞావిషయమయిన ఋణమును దీర్చు కొన్నవాడు నయ్యెను, ౧౯

నుగ్రీవుడా! నీశత్రువయిన నీయన్న వారి విధింపబడెను గావున నిక నీకోర్కూల నీడేల్పుకొమ్ము. నీభార్యను రుమను బొంది సుఖముగా దిగులులేక రాజ్యము ననుభవింపుము. ౨౦

వానరనాథుడా! నేనింతదూరము విలపించుచున్నను నామీద గొంచెమైనను ద్రేమతో మాటలాడవేమి? సౌందర్యవతులయిన నీపెక్కండ్ర భార్యలవైనను జూచుము. ౨౧

అతఁ యట్లు విలపించుటనువిని వారిభార్యలయిన వానర స్త్రీలందఱుం జేరి పరమదుఃఖితులయి దీమండగునంగదుం గవుఁగిలించుకొని రోదనంబు చేసిరి. ౨౨

బాహువులచే నలంకరింపబడిన వీర్యవంతములయిన బాహువులు గలవాడా! నీకొడుకు నంగదుని వదలి యెందువలన నిప్పుడు చిరకాలము దూరదేశమున నుండఁబోవుచున్నావు? నీవు కొడుకునందు మిక్కిలియుఁ జ్రేమగలవాడవు. నీవిట్లు కొడుకును విదలిపోవుట యుక్తముగాదు. ౨౩

ప్రియుడా! సుందరమయిన వేషముగలవాడా! నాథుడా! నాయం దును అంగదునియందును అంతటియధికమయిన ప్రేమగలనీవు ఇప్పుడు నన్ను ను అంగదుని విడిచి బహుదూరదేశముపోవుటకుఁ బయనమయియున్నావే; నేను గాని నీకుమారుఁ డంగదుడుగాని యంతటితప్పు నీకేమిగావించినామా?

దీర్ఘములయిన బాహువులు గల్గి మహాపరాక్రమశాలి వైన వానరరా జా! నేను నాకుదెలియక యేమేని నీ కప్రియము చేసియున్నయెడ నేనిప్పు

క్షుచస్య మే త ద్ధరివంశనాథ!

వ్రజామి మూర్ధ్నా తవ వీర! పాదా.

౨౫

తథా తు తారా కరుణం రుదన్తీ

భక్తు స్సలూపే సహ వాసరీభిః,

వ్యవస్యతి ప్రాయ ముపోషవేష్టు

చునిష్ఠన్త్రా భువి యత్ర వాలీ.

౨౬

ఇతి క్రిమత్కిష్కిన్ధాకాండే వింశ స్సర్గః. ౨౦.

ఏ క విం శ స్స ర్గః.

తతో నిపతితాం తారాం చ్యుతాం తారా మి వామ్భరాత్,

శనై రాశ్వాసయామాస హనూరూ స్సరియాథపః. ౧

గుణదోషశృతం జన్తు స్సృకర్మఫలహేతుకమ్,

అవ్యక్త స్తదవాప్నోతి సర్వం ప్రేక్ష్య శుభాశుభమ్. ౨

శోచ్యో శోచసి కం శోచ్యం దీనం దీనానుకమ్పనే,

తస్య తో వానుశోచ్యోఽస్తి దేహేఽస్తి నృద్భదోపమే.

దు శిరస్సుచే నీపాదములకు మ్రొక్కుచున్నాను గావున నీవు దయచేసినాత
స్వను త్నమింపవలెను. అని తొర విలపించెను. ౨౧

సాందత్యవతియగు నాతొర చూపరులను దుఃఖము గలుగునట్లు వాన
రస్త్రీలతోఁ గూడఁ బెనిమిటి సమీపమున రోదనంబు నేయుచు నేయుండి
భర్తయగు వాల్మీకీనతానును మరణపత్యంతంబు శుద్ధోపవాసవ్రతంబుండి
మృతిఁబొందవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. ౨౨

ఇది యిరువదవసర్గము.

ఇరువదియొకటవసర్గము.

అంత వానరశ్రేష్ఠుండగు హనుమంతుఁడు వాలినమీపంబున నేలం
బడియుండుటచేత నాకాశంబునుండి భూమిఁబడిన నక్షత్రమువలె నొప్పుచు
న్నతొరను తిన్నగా యుక్తియుక్తంబులగు మాటలచే నాశ్వాసించెను. ౧

సమస్తప్రాణులును వారువారుచేసిన మంచి చెడ్డలఫలముచేఁగలిగిననుఖ
దుఃఖములను బరలోకంబునఁ దప్పక యనుభవింపవలెనుగాని యొకరుచేసినది
యొకరికిరాదు కావున ఒకరినిగుఱించి యొకరు దుఃఖింపవలసినదిలేదు. ౨

నీవుచేసిన కర్తముయొక్క శుభాశుభఫలము నీవే యనుభవింప వలసి
నదానవు కావున నిన్నుఁజూచియే యెవ్వరేనిదుఃఖము నొందవలసియున్నది.
అందువలన నీవేదీనురాలవు నితరులకుఁ గరుణింపఁదగినదానవు నగుచున్నా
వు. అట్లుండఁగా నీవు మఱియొక శోచనీయునిజూచి దుఃఖించుటయు దీనునిఁ
గరుణించుటయు యుక్తముగాదు. తాముస్వస్థులై సంపన్నులయి శోచనీయులు
దీనులు గాకున్నవారలుగదా ఇతరులనుజూచి దుఃఖించి కరుణింపవలయును.
మఱియు ఈదేహము నీటిబుగ్గవంటిది. అందఱిదేహమును అట్టిదే కావున
ఈదేహము నిమిత్తమయి ఒకరినిగుఱించి యొకరుదుఃఖించుట వెట్టితనము.
దుఃఖించువారిదేహమును త్నాభంగుకమేకదా! 3

అజ్ఞద స్తు కుమారోఽయం ద్రవ్వవ్యో జీవపుత్రయా,
ఆయత్యాం చ విధేయాని సమర్థా నృసృ చిస్తయః.

౪

జానా న్యనియతా మేవం భూతానా మాగతిం గతిమ్,
తప్తా చ్చుభం హి కర్తవ్యం వణ్ణితే నైహ తాకిమ్.

౫

యస్మి న్నరిసహస్రాణి ప్రయుతా న్యదృబదాః చ,
వర్తయన్తి కృతాంశాని సోఽయం దిష్టాన్త మాగతః.

౬

యదయం న్యాయదృష్టార్థ సామదానక్షమాపరః,
గతో ధర్మజ్ఞితాం భూమిం నైనం శోచితు మర్హసి.

౭

సర్వేహి హరిశాస్త్రాలాః పుత్ర శ్చాయం త వాజ్ఞదః,
ఇదం హర్ష్యక్షరాజ్యం చ త్వత్సనాథ మనిన్దితే!

౮

తా విమా శోకసంతాపా శనైః పేరయ భామిని,
త్వయా పరిగృహీతోఽయ మజ్ఞద శ్చాస్తు మేదిసీమ్.

౯

సన్తతి శ్చ యథా దృష్టా కృత్యం య చ్చాపి సాంప్రతమ్,
రాజ్ఞస్త త్క్రియతాం సర్వ మేవ కాలస్య నిశ్చయః.

౧౦

నీకుఁ బుత్రుఁడున్నాఁడు. కొడుకులు లేనివారలు భర్తతో సహాగ మనము చేయవలెనుగాని కొడుకులుగల స్త్రీలు సహాగమనము నేయరాదు. నీవు నీకొడుకు అంగదునియొక్క యోగక్షేమమును జూచుకొనుచు నతనికి ముందు హితములయినవి ఏవేవీచేయవలయునో వానిని జక్కఁగా వాలోచింపవలెను.

పండితురాలవగు తారా! పృథివ్యాదిపంచమహాభూతములయొక్కరా కపోకలు స్థిరములుకావు. కావున నశుభకరమగు రోదనము మాని పరలోక మునందు శుభమగు ప్రేతకృత్యములు జేయవలయును. ౫

ఎవ్వఁడు సంఖ్య కతిక్రమించిన వానరకోటులకు వారిచారికిఁ దగు నట్లు విభజించి జీవనము గలిగించుచుండెనో అట్టి మహాత్ముండు వాలి యిప్పు డు కాలధర్మమునొందెను. పెక్కుండ్రను బోషింపుచుండి యాఫల మనుభ వింపఁ బరలోకగతుండయినవానివిషయమయి దుఃఖించుట యొక్కముగాదు.

ఈవాలి సమస్తశాస్త్రంబులఁ జదివి తత్త్వం బెఱింగి దుఃఖితుల నూఱి దించుచు యాచకులకుఁ గోరినవాని నొసంగుచు సవరాధులను దయచే త్నమిం పుచు ధర్మమై యుండి ధర్మమును స్వాధీనముఁ జేసికొన్నపుణ్యాత్ములందు నుత్తమలోకంబు నొందెను గావున నీతనిఁ గుఱించి దుఃఖించుట యుచితము గాదు. 6

నిందింపఁదగని యుత్తమగుణంబులుగలతారా! ఈ సమస్త వానరవీరు లకును నీపుత్రుఁ డంగదునకును ఈవానరభిల్లక రాజ్యంబునకును నీవే నాథు రాలవు. ౭

తారా! వాలినివధించిన యీగములక్షణులను అంగదుని ప్రోత్సాహప ణము. (ఈదుఃఖమును సంతాపమును దిన్నగా వదలుము.) నీసాహాయ్య మున నంగదుఁడు రాజ్యభారము వహించుఁగాక. ౮

సంతానము గలిగినందుకు ఏదిప్రయోజనమో ప్రకృతమందు ఏదిచే యవలయునో అట్టియార్థ్యదైహికక్రియను అంగదునిచే వాలికిఁ జేయిం పుము. ఈకాలమున నిదియే చేయవలయును. ౧౦

సంస్కార్యో హరిరాజ శ్చ అజ్ఞద శ్చాభిషిచ్యతామ్,
సింహాసనగతం పుత్రం పశ్యన్తీ శాన్తి మేష్యసి.

౧౧

సా తస్య వచనం శ్రుత్వా భర్తృవ్యసనవీడితా,
అబ్రవీదుత్తరం తారా హనూమత్తమవస్థితమ్.

౧౨

అజ్ఞదప్రతిరూపాణాం పుత్రాణా మేకత శ్చతమ్,
హత స్యా ప్యస్య పీఠస్య గాత్రసంశ్లేషణం వరమ్.

౧౩

న చాహం హరిరాజస్య ప్రభవా మ్యజ్ఞదస్య వా,
పితృవ్య స్తస్య సుగ్రీవ స్సర్వకార్యే వ్యవస్తరః.

౧౪

న హ్యేషా బుద్ధి రాశ్ఠేయా హనూమ! న్నజ్ఞదం ప్రతి,
పితా హి బంధుః పుత్రస్య న మాతా హరిసత్తమ!

౧౫

న హి మమ హరిరాజసంశ్లేషయా
క్షమతర మస్తి పరత్ర చేహవా,
అభిముఖహత వీరసేవితం

శయన మిదం మమ సేవితం క్షమమ్.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే ఏకవింశ స్సర్గః. ౨౧.

వానరరాజయిన వారికి సంస్కారము గావింపవలెను. అంగదునకుఁ బట్టాభిషేకము గావింపుము. సింహాసనగతుండై రాజ్యముఖంబు లనుభవించుచున్నపుత్త్రుంజూచుచు దుఃఖంబువాని నుఖమునొందఁగలవు. అని హనుమంతుడు తాత నాశ్వాసించెను. ౧౧

అట్లు భర్తృదుఃఖంబునఁ బరితపించుచున్నతాత హనుమంతుని మాటను విని తాత బదులేమిచెప్పునోయని నిరీక్షించుచున్న యాహనుమంతున కిట్లని యుత్తరంబుఁ జెప్పెను. ౧౨

అంగదునివంటి గుణవంతులగు నొడుకులు నూర్దురు ఒకవైపుననున్న నాకేమో వారీయందఱికన్న హతుఁడైనను వీరుండగు నీవాలిని గవు. గి. లించుకొనుటయే యధికము. ౧౩

వానరరాజుండగు వారికి సంస్కారముగాని అంగదునికిఁ బట్టాభిషేకముగాని నేయించుటయందు విధానమరాలను నేనుగాను. చాలికివెనుక నన్ని కార్యములను నిర్వహింపవలసినవాఁడు అంగదునిపినతండ్రి నుగ్రీవు. దేగాని యితరుఁడుగాఁడు. ౧౪

వానరశ్రేష్ఠుండగు హనుమంతుఁడా! అంగదునిక్షేమముఁ గోరుచు నతనికి హితములయిన కార్యములను నేనుజేయుచుండవలెనని నీవు తలంపితివే ఆతలంపు యుక్తముగాదు. ఏలయనఁగా కొడుకు హితముగోరి యతనికిఁగావలసిన కార్యములు చేయవలసిన బంధువు తండ్రియేగాని తల్లిగాదు. అట్టి తండ్రిపోయినప్పుడు తండ్రికి వెనుకటివాఁడు పినతండ్రియేగాని నేనుగాను. ౧౫

వానరరాజయిన వారిని ఆశ్రయించి యుండుటకన్నను అధికము శుభోకంబునఁగాని పరభోకంబునఁగాని నాకు వేతేమియు లేదు. కావున యుద్ధమునందు శత్రువునకు అభిముఖంబుగా నుండి హతుఁడైనవీరుండగు వారి పరుండియున్న శయనమే నాకును యుక్తమయిన శయనము అంతికన్న మతేదియులేదు. ౧౬

ఇది ఇరువదియొకటవసర్గము.

ద్వా విం శ స్స ర్గః

వీక్షమాణ స్తు మద్దాణ స్సర్వతో మద్ద ముచ్ఛ్వాసన్,
ఆదా వేవ తు సుగ్రీవం దదర్శ తావత్కౌగ్రతః. ౧

తం ప్రాప్తవిజయం వాలీ సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరః,
ఆభాష్య వ్యక్తయా వాచా సన్నేహ మిద మబ్రవీత్. ౨
సుగ్రీవ! దోషేణ ననూం గన్తు మర్హసి కిల్బిషాత్,
కృష్యమాణం భవిష్యేణ బుద్ధిమో హేన మాంబలాత్. ౩

యుగప ద్విహితం తాత! న మన్యే సుఖ మాచయోః,
సౌహార్దం భ్రాతృయుక్తం హి త దిదం తాత! నాన్యథా. ౪

ప్రతిపద్య ఙ్వి మద్యైవ రాజ్య మేహం వనాశనామ్,
మా ను వ్యద్యైవ గచ్ఛంతం విద్ధి వై నన్వతక్షయమ్. ౫
జీవితం చ హి రాజ్యం చ శ్రియం చ విఫులా మిమామ్,
ప్రజహా మ్యేష వై తూర్ణం మహద్భాగర్హితం యశః. ౬
అన్యాయం త్వహ మవస్థాయాం వీర! వక్ష్యామి య ద్వేచః,
యద్య ప్యనుకరం రాజ! న్కర్తు మేవ త దర్హసి. ౭

సుఖార్హం సుఖసంపృద్ధం బాలమేవ మబాలిశమ్,
బాష్పపూర్ణముఖం పశ్య భూమా పతిత మజ్జదమ్. ౮
మమప్రాణైః ప్రియతరం పుత్రం పుత్ర మి వౌరసమ్,

మయా హీన మహీనార్థం సర్వతః పరిపాలయ. ౯

ఇరుపదిరెండవసర్గము.

అల్పవశిష్టమయిన జీవితము గలవారి తిన్నగా నూర్పులవిడుచుచు నాబుగుప్రక్కలంజూచి మొదటఁ దనకొడుకుమందటనున్న సుగ్రీవుం జూచెను. ౧

వానరేశ్వరుండగు వారి జయంబునొందియున్న సుగ్రీవుంజూచి స్పష్టముగాఁ బిలిచి స్నేహముతో నిట్లుని చెప్పెను. ౨

సుగ్రీవుఁడా! నిన్ను రాజ్యంబునుండి వెడలఁగొట్టి నీభార్యను హరించి పాపముచేసినానని నీ వావిషయమయి నామీఁద దోషమెంచవలదు. ఇట్టిఫలము గలుగవలసినకారణంబున దైవవశంబున నాబుద్ధికేఁ గలిగినమోహంబు బలాత్కరముగా నట్లు నాచేఁ జేయించినదని తెలియును. 3

నాయనా! మనయిరువురకును వాజ్యసౌఖ్యమును తోడఁబుట్టువులకు నుండవలసిన. చెలిమియు నేకకాలంబునఁ గలుగఁగూడదని దైవసంకల్పమని తోచుచున్నది అది తిప్పక యట్లే సమకూఱును. ౪

నే నిప్పుడె యనులోకంబు నొందుదును గావున నీవిఁక నీవానర రాజ్యంబునంతయు నిప్పుడె విహింపుము. ౫

జీవితంబును దొరతనంబును ఈయనంతయును సంపదయు వారి యెట్టి వారికి నజేయుఁడను గొప్పయశంబును నన్నిదిగో ఇదలితోవుచున్నవి. ౬

వీరుండవు వానరరాజునకు సుగ్రీవుఁడా! ఇప్పుడు నాయంత్యకాలంబున నేను నీకేమిచెప్పుదునో అది నీకుఁజేయుటకప్తిమయినను నీవు తిప్పక దానిఁ జేయవలయును. ౭

ముఖమనిండఁ గన్నీళ్లతో నేలఁబడి విషణ్ణుండై యున్న ముఖంబున కుమాత్రమే దగినవాఁడును బొలుండును బండితుండును నాకుఁ బ్రాణంబులకన్న నధికుండు నగు నాకొడుకు నంగదుని నీ గర్భవాసంబునఁ బుట్టిన కొడుకునుగాఁ జూచుకొనుము. ౮

తండ్రినైన నే నతనిపదలిపోయెదను. గావున నంగదునికి అన్నిటను

త్వ మే వాస్య హి దాతా చ పరిత్రాతా చ సర్వతః,
భయే వ్యభయద శ్చైవ యథాఽహం ప్లవగేశ్వర!.

౧౦

ఏవ తాత్రజ శ్రీమాం స్తవ్యా తుల్యపరాక్రమః,
రక్షసాం తు వధే తేషా మగ్రత స్తే భవిష్యతి.

౧౧

అనురూపాణి కర్తాణి విక్రమ్య బలవా న్రణే,
కరిష్య త్యేష తారేయ స్తరస్వీ తరుణోఽజ్ఞనః.

౧౨

సుషేణదుహితా చేయ మర్థసూక్ష్మవినిశ్చయే,
బౌత్పాతికే చ వివిధే సర్వతః పరినిష్ఠితా.

౧౩

య దేషా సాధ్వితి బ్రూయా త్కార్యం తన్ముక్తసంశయమ్,
నహి తారామశం కించి దస్యథా పరివర్తతే.

౧౪

రాఘవస్య చ తే కార్యం కర్తవ్య మవిశంకయా,
స్యా ధర్మో హ్యకరణే త్వం చ హింస్యా ద్విమానితః.

౧౫

ఇమాం చ మాలా మాధత్స్వి దివ్యాం సుగ్రీవ! కాఞ్చనీమ్,
ఉదారా శ్రీఘ్నితాహ్యస్యాం సంప్రజహ్య స్తతే మయి.

౧౬

ఇ త్యేవ ముక్త సుగ్రీవో వాలినా భ్రాతృసౌహృదాత్,
హర్షం త్యక్త్వా పున ర్దీనో గ్రహగ్రస్త ఇ వోడురాట్.

౧౭

ఏమియుఁ దక్కువ పడనట్లు అతని నీవు చక్కఁగాఁ గాపాడవలయును. ౯

వానరరాజవయిననుగ్రీవుఁడా! ఈయంగదునకు ఇఁక నావలె కావల
సినపస్తువుల నొసంగువాఁడవును ఆపదలఁ బోఁగొట్టి రక్షింపవలసినవాఁడవును
భయంబు గలిగినపుడు అభయంబొసంగువాఁడవును నీవేగాని మఱి యొకరు
నారు? ౧౦

శ్రీమంతుఁడగు సీతారామానుఁ డంగదుఁడు నీకు సరియయిన పరా
క్రమముగలవాఁడు. నువ్వు ప్రకార్యములయందును నీకు దోడుగా నుండుటయే
గాక రాక్షసుల వధించునపుడును నీకు ముంగ విలువఁ గలఁడు. ౧౧

బలవంతుండును వేగవంతుండును యాచన సంపన్నుండు నగు తారా
పుత్రిం డంగదుఁడు ముద్ధంబునఁ బరాక్రమముఁజూపి గొప్పకార్యములు
చేయఁగలఁడు. ౧౨

నువ్వేబని కూఁతురయిన యీతారయు నూత్నములైన కార్యముల
నాలోచించి నిశ్చయించుటయంగ మ మఱియు నానావిధములయిన రాబో
వు నాపదల నారయుట యందును మిక్కిలియు సమర్థురాలు. ౧౩

తాతయొక్క అభిప్రాయ మెప్పటికిని వేఱువిధముగాఁ దిరుగదు కా
వున నీమె యేదియు క్తమని వచించునో అది నిస్సంశయముగా చేయవలెను.

రామకార్యంబును గూడ నీవెంతమాత్రము సంశయింపక యావశ్యము
చేయవలెను. చేయనియెడ నధర్మము గలుగుటయే గాక రాముండు మాలదప్పి
తన్ని ట్లవమానించుటకుఁ గోపించి నిన్ను వధించును. ౧౪

నుగ్రీవుఁడా! నాకు దేవేంద్రుఁ డొసంగిన యీకాంచనమాలనుగూడ
నిప్పుడె గ్రహింపుము. ఏలయనఁగా నేను మృతిబొందినవెనుక దీనియం
దున్న యత్తమకాంతి నశించును. ౧౫

నుగ్రీవుఁడు వారి చెప్పినదంతయు విని భ్రాతృసౌహృదంబునంజేసి
సంతోషంబుబడలి దుఃఖితుఁడై రాహుగ్రస్తుండగు చంద్రునిభంగిఁ గాంతి
హీనుఁడయ్యెను. ౧౬

త ద్వానివచనా చ్ఛాన్తః కుర్వ స్య క్త మతద్విగతః,
జగ్రహ సోభ్యనుష్ఠతో మాలాం తాం చైవ కాంచనీమ్.

తాం మాలాంకాంచనీం దత్త్వా వాలీ దృష్ట్వాఽఽత్తజం స్థితమ్,
సంసిద్ధః ప్రేత్యభావాయ స్నేహో దజ్జద మబ్రవీత్. ౧౯

దేశకాతా భజ న్వాన్య ఊనుమాణః ప్రియాప్రియే,
సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవవశో భవ. ౨౦

యథా హి త్వం మహాబాహో! లాలిత సుతతం మయా,
న తథా వర్తిమానం త్వాం సుగ్రీవో బహు మంస్యతే. ౨౧

మాఽస్యామిత్రైర్గతం గచ్ఛేత్తా శత్రుభి రరిన్దమ!,
భక్తు ర్ఘ్నపహో దాన్త సుగ్రీవవశో భవ. ౨౨

న చాతిప్రణయః క్రోధః కర్తవ్యోఽప్రణయ శ్చ తే,
ఉభయం హి మహా న్దోష స్తస్మా దన్తరవృ గ్భవ. ౨౩

ఇత్యుక్త్వాఽథ విస్మత్తాక్ష శృగసంపీడితో భృశమ్,
విస్మజై షితనై ర్భీమై ర్భూనా వోత్కాగ్రైర్జీవితః. ౨౪

తతో విసుక్తుశు స్తతః వాసరా హరియూథపాః,
పరిదేవయమానా స్తే సర్వే ప్లవగపుష్పవాః. ౨౫

అంత నాసుగ్రీవుఁడు వాలిమాటప్రకారము వైరమునదలి యాశ్రయ సేయక యాతఁడుచేప్పిన చొప్పున యుక్తముగా నడుచుట కిఁగిరించి యన్నయనుమతినొంది యాకాంచనమాలికను బుచ్చుకొనెను. ౧౮

వాలి ఆకాంచనమాలను సుగ్రీవునకొసంగి మృతుండగుటకు సన్నద్ధుడై యెదుటనిలుచున్న పుమారు నంగదుఁ జూచి స్నేహంబున నిట్లుని పలికెను. ౧౯

ఇక నీవు సుగ్రీవునియధీనుడవై దేశకాలంబులుదెలిసి వర్తింపుమఁ బ్రియమునుగాని అప్రియముగాని యోర్పుదు ఆయాకాలంబున సంభవించు నుఖమునుగాని దుఃఖంబునుగాని సహించుమఁ బ్రవర్తింపుము. ౨౦

మహాబాహుండవగు నంగదుఁడా! నిన్ను నేనెల్లప్పుడును ఎట్లులాలింపుచుంటినో ఆవిధంబుననె సుగ్రీవుఁడును లాలింపుచుండఁగలఁడు గావున నీవు నాయెడవర్తించినట్లే యతనియెడను వర్తించునది. ౨౧

శత్రువుల నణఁగఁద్రొక్కఁజాలినట్టి యంగదుఁడా! ఈసుగ్రీవుని శత్రువులతోఁజేరిన పురుషునితోఁగాని యతనిశత్రువులతోఁగాని చేరకుము. నీప్రభువయిన సుగ్రీవునికార్యములందు జాగరూకుడవై జితేంద్రియుడవై యతనియాజ్ఞాప్రకారము వర్తింపుచుండుము. ౨౨

అతిస్నేహము సేయుటయు స్నేహమేలేకయుండుటయు రెండును గొప్పతప్పు. గావున నీవారెంటినివదలి మధ్యస్థంబుగాఁ బ్రవర్తింపుము అని వాలి యంగదునికిఁ జెప్పెను. ౨౩

వాలి యివ్విధంబున నంగదునకుఁ జెప్పి అంత బాణబాధ మతీయు నధికమవుటయుఁ గన్నులు గిళగిళం దిరుగ దంతములు వెలువడి భయంకరంబులై యొప్పుఁ బ్రాణంబులు విడిచెను. ౨౪

అంత నచట వానరులలో నుత్తములయిన వాళలు గొప్పగొప్ప వానరసమూహములను బాలించువాళలునగు వానరులందఱు గొప్పప్పుని గలుగు నట్లు రోదనము గావించిరి. ౨౫

కిష్కిన్ధా హృద్య శూన్యాఽఽసీ త్వవ్విర్గతే వానరాధిపే,
ఉద్యానాని చ శూన్యాని పర్వతాః కాననానిచ. ౨౬

హతే ప్లవగశార్దూలే నిష్ప్రభా వానరాః కృతాః,

యస్య వేగేన మహతా కాననాని వనాని చ. ౨౭
పుష్పేషు నానుబధ్యంతే కరిష్యతి త దద్య కః,

యేన దత్తం మహ ద్యుద్ధం గర్భరస్య మహాత్మనః. ౨౮

గోలభస్య మహాశాహోర్దత వర్షాణి పశ్చచ,

నైవ రాత్రౌ న దివసే తద్యుద్ధ ముపశామ్యతి. ౨౯

తత స్తు షోడశే వర్షే గోలభో వినిపాతితః,

హత్వా తం దుర్విసీతం తు వాలీ దంష్ట్రాకరాశవాన్. ౩౦

సత్వాభయకరోఽస్తాకం కథ మేష నిపాతితః,

హతే తు వీరే ప్లవగాధిపే తదా

ప్లవజ్జనూ స్తత్ర న శర్మ లేభిరే,

వనేచరా సింహాయుతే మహావనే

యథా హి గావో నిహతే గవాం పతౌ. ౩౧

తత స్తు తారా వ్యసనార్థవాప్తుకౌ

మృతస్య భర్తు ర్వదనం సమీక్ష్య సా,

జగామ భూమిం పరిరభ్య వాలినం

మహాద్రుమం చిన్నమి వాశ్రితా లతా. ౩౨

ఇతి క్రిమత్కిష్కిన్ధా కాణ్డే దావీవింశ స్సర్గః. ౨౨.

వానరరాజు వారి మృతిఁబొందినాఁడుకావున నిఁక గిష్కింధానగ
రము పాడుపడినట్లు కాంతిహీనమయినది. ఉపవసములును ఆశ్రాంతియును
కూన్యములయినవి. ౨౬

వానరశ్రేష్ఠుండు వారి వధింపఁబడియెఁ గావున వానరు లందఱు
శేడోహీనులయిరి.

గొప్పదైన యావాలి యూరువేగంబునకు గొప్పకాననంబులును వనం
బులును బుష్పసమూహముతోఁగూడ సతనివెంబడించు నే; ఇప్పు డిఁక నట్టి
కార్యమును ఎవ్వఁడు చేయఁజాలును? ౨౭

ఈవారి మహాబలుండును మహాబాహుండునగు గోలభుండను గంధ
ర్వనితోఁ బదునైదు సంవత్సరంబులు గొప్ప యుద్ధంబు గావించెను. ౨౮

ఆయుద్ధము రాత్రిఁగాని పగలుఁగాని నిలువక పదునైదుసంవత్సరము
లును జరగినది. అంతఁ బదునాఱవసంవత్సరమునందు గోలభుండు హతుఁ
డయ్యెను. ౨౯

దుష్టుండగు నాగోలభునిఁగూడ వధించి మా కెట్టి భయంబులు గల్గి
నను ఆభయంబు గలిగించుచుండిన భయంకరములయిన కోటలుగల యీవారి
యిష్టాడెట్లు వధింపఁబడెనో ఆశ్చర్యంబు గానున్నది. అని విలపించిరి. ౩౦

అప్పుడు సింహాక్రాంతమైన గొప్ప యడవియందు ఆబోతు వధింపఁ
బడినప్పుడు వనంబునందలి యావులుంబోలె రామునిచే వారి వధింపఁబడిన
తరువాత రామయ్యుక్తమయిన యవ్వనంబున వానరులు మిక్కిలియు భయం
బునొందిరి. ౩౧

అంత నాతాత మృతుండగు పెనిమిటిమొగంబుఁజూచి పరమ దుఃఖి
తయయి నఱుకఁబడినవృక్షమును దానిపైఁబ్రాకినతీగ చుట్టుకొని నేలంబు
ఙునట్లు వాలిని గవ్రఁగిలించుకొని భూమిపయింబడెను. ౩౨

ఇది యిరువదిరెండవస్తవము.

త్రయోవింశ స్సర్గః.

తత సుముసజిహ్నుస్తీ కపిరాజస్య తన్ముఖమ్,
పతిం లోకా చ్యుతం తారామృతం వచన మబ్రవీత్. ౧
శేషే త్వం వివమే దుగళ మశృత్వా వచనం మమ,
ఉపలోపచితే వీర! సుదుగళే వసుధాతలే. ౨

మ త్తః ప్రియతరా నూనం వానరేష్ట! మహీ తవ,
శేషే హి తాం పరివృజ్య మాంచ న ప్రతిభాషసే. 3

సుగీవస్య వశం ప్రాప్తో విధి రేష భవ త్యహో,
సుగీవ ఏవ విక్రాంతో వీర! సాహసికప్రియ!.. ౪

ఋక్షవానరముఖ్యా స్తావం బలినః పర్యపాసతే,

ఏషాం విలపితం కృచ్ఛ్ర మిదం చ శోచతః. ౫
మమ చేమాం గిరం శ్రుత్వా కిం త్వం న ప్రతిబుధ్యసే,
ఇదం తచ్ఛూరశయనం యత్ర శేషే హతో యుధి. ౬
కాయితా నిహతా యత్ర త్వ యైవ రివవః పురా,
విశుద్ధసత్త్వాభిజన! ప్రియయుద్ధ! మమ ప్రియ!.. ౭
మా మనాథాం విహో యైకాం గత స్త్వ మసి మానద!,

శూరాయ న ప్రదాతవ్యా కన్యా ఖలు విపశ్చితా.
శూరభార్యాం హతాం పశ్య సద్యోమాం విధవాం కృతామ్,

ఇరువదిమూడవసర్గము

అంతః దార వానరరాజా వాలిమొగంబు మూర్ఖుని వృతుండై
లోకాంతరగతుండగు పెనిమిటిం జూచి యిట్లని పలికెను. ౧

వీరుఁడా! నీవు వామాట వినలేదు కావున ఇప్పుడు మిక్కిలిబాధకర
మయిన తాలతోఁగూడిన మిట్టపల్లపు భూమిపయిఁ గప్పెముగాఁ బరుండి
యున్నావు. ౨

వానరరాజా! నీవు భూమిని గొఁగిటఁజేర్చి పరుండి నాతో మాటుప
లుకకున్నావు కావున నాకన్నను నీకు ఈభూమియే మిక్కిలి ప్రీయరా
లనట నిశ్చయము. ౩

వీరుఁడవు సాహసికుఁడవునగు నాప్రియుఁడా! నీవు యుద్ధంబున
నుగ్రీవునకు లోబడితివి. అంగువలన నీచే నెన్నిమాటులో చెబ్బలు దిసి
పాతిపోయిన నుగ్రీవుఁడే పరాక్రమవంతుఁడని దైవము నియమించుట
యాశ్చర్యకరముగా నున్నది. ౪

బలవంతుఁడగునెన్ను భల్లూకవీరులును వానరవీరులును వినయంబునం
గొలిచియున్నారు నీవు వారల నుపేక్షించెదవేమి?

ఈభల్లూక వానరవీరుల రోదనధ్వనిని నుఃఖితుఁడగు నంగదునివిలా
పంబును నావిలాపంబును విని మేలుకొనవేమి? ౫

నీవు మున్ను శత్రువులను విధించి దేనివైఁ బరుండఁ జెట్టితివో అట్టి వీర
శయనంబునందే నీవు నిప్పుడు యుద్ధంబున హతుఁడవై పరుండియున్నావు.

పరిశుద్ధమును బలవంతమునగు కులమునంబుట్టినవాఁడా! యుద్ధము
నందు మిక్కిలియు నిచ్చగలవాఁడా! నాప్రియుఁడా! బంధువులకు మానము
గలిగించువాఁడా! (శత్రువుల గర్వము నణచువాఁడా!) ఇప్పుడు నన్ననా
ధనుగా నొంటిమెయి విడలిపోయినావు. ౬

పండితుఁడగువాఁడు కన్యను హరన కంఠమాత్రము ఇవ్వరాదు. ఏల
యనఁగా హరునిభార్యను నేను ముండమోపినై చెడినాను జూడుము. ౭

అవభగ్న శ్చ మే మానో భగ్నా మే శాశ్వతీ గతిః. ౯
అగాధేచ నిమగ్నాఽస్తి విపులే శోకసాగరే,

అశ్మసారమయం నూన మిదం మే హృదయం దృఢమ్.. ౧౦
భర్తారం నిహతం దృష్ట్వా య న్నాద్య శతథా గతమ్,

సుహృచ్చైవ హి భర్తాచ ప్రకృత్యా మమచ ప్రియః. ౧౧
ఆహవేచ పరాక్రాంత శ్చూరః పశ్చాత్స మాగతః,

శ్చతిహీనా తు యా నారీ కామం భవతు పుత్రిణీ. ౧౨
ధనధాన్యై స్సుపూర్ణాఽపి విధ వే త్యుచ్యతే జనైః,
స్వగాత్రప్రభవే వీర! కేషే రుధిరమణ్డలే. ౧౩
క్రిమిరాగపరిస్తామే త్వ మాత్మశయనే యథా,

రేణుశోణితసంవీతం గాత్రం తవ సమ న్తతః. ౧౪
పరిరంభం నశక్నోమి భుజాభ్యాం ప్లవగర్షభ!,
కృతకృ త్యోఽద్య సుగ్రీవో వై రేఽస్తి న్నతిదాదుణే. ౧౫
యస్య రామవిముక్తేన హృత మే కేషుణా భయమ్,

శరేణ హృది లగ్నేన గాత్రసంస్పర్శనే తవ. ౧౬
వార్యామి తావం నిరీక్ష న్తీ త్వయి పశ్చాత్స మాగతే,

ఉద్యవత్ శరం నీల న్తస్య గాత్రగతం తదా. ౧౭
గిరిహర్షరసంలీనం దీప్త మాశీవిషం యథా,

నాగర్యము నశించినది. నాశాశ్వతగతియైన పతి కుశ్రూష భగ్నము
య్యై. ఇంతియగాక ఆగాధంబును అనంతంబునగు దుఃఖముద్రంబున
మునింగినాను. F

పెనిమిటివి నీవు హతుడవగుటను జూచియు నిపుడు నూలుపటియ
లయి పగులకున్నది గావున ఇంత దృఢమైన నాహృదయము శిలాసారముతోఁ
జేయఁబడియుండవలెఁగాని వేఱుగాదు. ఇది నిశ్చయము. ౧౦

నాకుఁ బెనిమిటియు నేహితుఁడును స్వభావంబున నె ప్రియుఁడును
యధమునందుఁ బరాక్రమవంతుఁడును హూఁడునగు వారి మరణంబు
నొందెను. ౧౧

పెనిమిటిమృతిఁబొందినవెనుక స్త్రీపుత్రవతియయినను సంపూర్ణముగా
భసధాన్యములు గలదైనను ఆమెను బండితులు విధవయినయే గర్హింతురు.

వీరుఁడా! నీవు నీశరీరమునుండి కాఱిన నెత్తురువెల్లవపైఁ బరుండి
యొండుటంజూడఁగా లత్తుకవలె నెఱ్ఱినైన యా స్తవణముగల నీశయనంబునం
బరుండినట్లున్నది. ౧౩

నానగశ్రేష్ఠుఁడా! నీదేహమంతయు చుమ్ము నెత్తురుగలసి గప్పి యుం
డుటంజేసి చేతులనిలువక బాటుటవలనఁ గొఁగిలింపఁ జాలకున్నాను. ౧౪

సుగ్రీవునకును వారికిని ఇట్లు భయంకరమయిన వైరము గలిగి యుండి
నప్పుడు రాముఁడు సుగ్రీవునకుఁగల వారివలని భయమును ఒకబాణముచే
హరించి పుచ్చెను. గావున నీక సుగ్రీవుఁడు గృతార్థుడయ్యె. ౧౫

నీవు మృతుడవై యుండఁగా నిన్నుఁ గవుఁగిలించుటకేని నీతొ
మ్మన నాటియున్న బాణముచే నవకాశము లేకపోవుటవలన నిన్నుఁ గనులం
జూచుచుమాత్రమే యుండవలసిన దాననుగా నున్నాను. అని తొల విలపిం
చెను. ౧౬

అపుడు నీలుండు పర్యతగుహను డాఁగియున్న దీప్తంబగు సర్పమును
లాగునట్లు వారిదేహంబున నాటియున్నరామబాణంబును వీడఁ బెఱికివేసెను.

తస్య నిష్కృప్యమాణస్య బాణస్యచ బభౌ ద్యుతిః. ౧౮

అన్తమన్తకసంరుద్ధోరశ్చి ర్ద్వినకరా దివ,

వేతుః క్షతజఘరాస్తు వ్రజేభ్యన్తస్య సర్వశః. ౧౯

తాస్రుగై రికసంపృక్తా ఘరాశ్చవ ధరాధరాత్,

అవకీర్ణం విమార్జన్తీ భర్తారం రణరేణునా. ౨౦

అస్మై ర్షయనజై శ్శూరం సిషే చాన్త్రసమాహతమ్,

రుధిరోక్షితసర్వాజ్ఞం దృష్ట్వా విసిహతం పతిమ్. ౨౧

ఉవాచ తారా సింహాక్షం పుత్ర మబ్ధద మబ్ధనా,

అవస్థాం పశ్చిమాం పశ్య పితుః పుత్ర! సుదారుణామ్. ౨౨

సంప్రసక్తస్య వైరస్య గతోఽన్తః పాపకర్తణా,

బాలసూర్యోదయతనుం ప్రయాన్తం యమసాదనమ్. ౨౩

అభివాదయ రాజానం పితరం పుత్ర! మానదమ్,

ఏవ ముక్త స్సుముత్థాయ జగ్రహచరణౌ పితుః. ౨౪

భుజాభ్యాం వీనవృత్తాభ్యా 'మబ్ధదోఽహ' మితి బ్రువన్,

అభివాదయమానం త్వా మబ్ధదం త్వం యథా పురా. ౨౫

దీర్ఘాయు ర్భవ పుత్రేతి కిమర్థం నాభిభాషసే,

అహం పుత్రసహాయా త్వా ముపాసే గతచేతసమ్. ౨౬

సింహేన నిహతం సద్యో గౌ స్స వత్సేన గోపుషమ్,

అట్లు వీడఁ బెఱుకునప్పుడు ఆ రామబాణముయొక్క తేజస్సు అస్తమయపర్యంతమునం దగిలియున్న నూర్యనుండి వెడలు కిరణమువలెం బ్రకాశించినది. ౧౮

పర్యతంబునుండి యెఱ్ఱని గై రికధాతువుతోఁ గలిసి యెఱ్ఱవైన నీటిధారలు స్రవించునట్లు అవ్వాలిదేహమునందలి గాయములనుండి నెత్తురు ధారలు స్రవించినవి. ౧౯

తార ఆయుధనిహతుఁడై యుద్ధపరాగముచేఁ గప్పఁబడియున్న హరుఁడగు పెనిమిటిని కన్నీళ్ళచే దేహముపై దుమ్ముపోఁ గడుగుచుఁ దడిపెను. ౨౦

అట్లు రామబాణానతుఁడై నెత్తులం దడుపఁబడిన సమస్తావయవంబు లతో నున్న పెనిమిటింజూచి తార పింగళవర్ణములయిన కన్నులుగల తనకొడుకు నంగదుంబిలిచి యిట్లని పలికెను. ౨౧

కొడుకా! నుహాభయంకరమయిన నీతండ్రి మరణావస్థను జూడము. పాపకర్తములనలం బుట్టినవైరము ఇపుడు తుడముట్టెను. ౨౨

కుమారుడా! యమమందిరంబునకుఁ బోవుచున్నవాని నుదయనూర్యునిభంగి నరుణగాత్రుఁడైన మానదుండగు వానరేశ్వరుని నీతండ్రిని నమస్కరింపుము. అని తార యంగదునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

అంత నంగదుఁడు తల్లిపనుపువిని తననామధేయంబుఁ బేర్కొనుచు గుండ్రములై బలిసిన భుజంబులతోఁ దండ్రిపాదంబులంబట్టి నమస్కారము చేపెను. ౨౪

అంగదుఁడు నీకు నమస్కారము గావింపఁగా మునుపటిరీతి “కుమారుడా! చిరాయువుగుము” అని నీవతని నేల యాశీర్వదించుకున్నావు? ౨౫

సింహముచే నాక్షణమేహతమయినయాబోతును అవును దూడయు ఐదలక నేవించునట్లు హతుఁడవై ప్రజ్ఞలేకయున్ననిన్ను నేనును నాకొడుకును నేవించుచున్నాము. ౨౬

ఇష్టాన్వ సంగ్రామయజ్ఞేన రామప్రహరణామ్భసి. ౨౭
 అస్తి న్నవభృథే స్థాతగ కథం పత్న్యా మయా వినా,
 యా దత్తా దేవగాణేన తప తుష్టేన సంయుగే. ౨౮
 శాతకుమ్భముఖాం మాలాం తాం తే పశ్యామి నేహ కిమ్,
 రాజశ్రీ ర్మజహాతి త్వాం గతాసు మపి మానద!, ౨౯
 నూర్య స్యాన ర్తమానస్య శైలరాజ మివ ప్రభా,

నమే నచగి పథ్య మిదం త్వయా కృతం
 నచాస్తి తక్తా పినిచారణే తవ,
 హతా సపుత్రాఽస్తి హ తేన సంయుగే
 సవా త్వయా శ్రీ ర్విజహాతి మా మిహ. 30

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే త్రయోవింశ స్సర్గః. ౩3.

చ తు ర్విం శ స్స ర్గః.

తాం చాత్రువేగేన దురాసజేన
 త్వభిప్లుతాం శోకమహార్ణవేన,
 పశ్యంస్తదా వాల్యసుజ స్తరస్వీ
 బ్రాతు ర్వథే నాప్రతిమేన తేవే. ౧
 స బాష్పపూర్ణేన ముఖేన వీక్ష్య
 క్షణేన నిర్విణ్ణునా మనస్వీ,
 జగామ రామస్య తన్వై సుమీపం
 భృత్యై ర్వృత సుంపరిదూయమానః. ౨
 స తం సమాసాద్య గృహీతచాప
 ముదాత్త మాశీవిపతుల్యబాణమ్,

నీవు యుద్ధమును యజ్ఞముగావించి రామబాణంబును జలమునందు అవ
భృథస్నానము చేసి నావుగదా! భార్యను నన్నువదలి యెట్లు చేసితివి? ౨౭

మున్ను జేవేంద్రుడు యుద్ధంబున సంతుష్టుడై నీకొసంగిన కాంచ
నహారము ఇప్పుడు నీవత్కస్థులంబున నెందువలన నగవడలేదు? ౨౮

మాకు సమస్తసౌఖ్యంబుల నొసంగి గర్వము గలుగఁజేయువాఁడా!
ప్రదక్షిణము నేయుచున్న నూర్యునికాంతి మేరుపశ్యతమును విడువకుండు
నట్లు నీవు మృతుండవైనను రాజలక్ష్మీ నిన్ను వదల కున్నది. ౨౯

నీవు నేను జెప్పిన హితవచనమును వినవైతివి. నిన్నుపుడు యుద్ధము
సకుఁ బోసిన ఆపుటకు నేను సమర్థురాలఁ గాకపోతిని. కావున నేనును నాకొ
డుకును హతులమయితిమి. యుద్ధంబున నీవు హతుఁడ వయినప్పుడె నాఃక్షీ
యు నన్ను వదలిపోయినది. అని తాళ విలపించెను. ౩౦

ఇది యిరువదిమూఁడవసర్గము.

ఇరువదినాల్గవసర్గము.

అంత బలవంతుఁడగు వాలితముఁడునుగ్రీవుఁడు అట్లు కన్నీరువెల్లు
వగా రోదనంబునేయుచు దుఃఖసముద్రంబున మునింగియున్న తాకం జూచి
దుఃఖమునొందినవాఁడై తనయన్నను దానే వధింపించినందుకు మిక్కిలియుఁ
బరితాపమునొందెను. ౧

గొప్ప మనస్సుగల యా నుగ్రీవుఁడు ముఖమునిండఁ గన్నీళ్లుగాఁ
దారంజూచి త్పణంబునఁ బరమదుఃఖితుడై భ్రాతృవధంబునకు మిక్కిలి
యుఁ బరితాపమునొందుచు భృత్యులు పరివేష్టించి వెంటడింప మెల్లమెల్లఁగా
రామునియొద్దకుఁ బోయెను. ౨

అట్లు ధనుస్సును సర్పతుల్యంబులగు బాణములును ధరించి నిలిచియు
న్నవాఁడును ఉత్తముఁడును యశస్సంపన్నుండును శుభలక్షణములచే నలం

యశస్వినం లక్షణలక్షితాజ్ఞ

మవస్థితం రాఘవ మిత్యువాచ.

3

యథా ప్రతిజ్ఞాత మిదం నరేంద్ర!

కృతం త్వయా దృష్టఫలం చ కర్త,

మ మాద్య భోగేషు నరేంద్రపుత్ర!

మనోనివృత్తం సహ జీవితేన.

౪

అస్యాం మహిమ్యాం తు భృశం నుదన్త్యాం

పురే చ విశ్రాంతి దుఃఖతప్తే,

హతేఽగ్రజే సంశయితేఽజ్ఞదేచ

న రామ! రాజ్యే రమతే మనో మే.

౫

శ్రోథా దమర్షా దతివిప్రధర్షా

ద్భ్రాతు ర్వధో మేఽనుమతిః పురస్కాత్,

హతే త్వదానీం హరియాథవేఽన్కిం

త్సుతీప్ర మిత్యైకుకుమార! తస్యే.

౬

శ్రేయోఽద్య మన్యే మమ శైలముఖ్యే

తస్మిన్నివాసశ్చిర మృశ్యమూకే,

యథా తథా వర్తయత స్వవృత్త్యా

నేమం నిహత్య త్రిదివస్య లాభః.

౭

న త్యాం జిహాంసామి చరేతి యన్తా

మయం మహాత్మా మతిమా నువాచ,

తస్యైవ త ద్రామ! వచోఽనురూప

మిదం పునః కర్తవ్య మేఽనురూపమ్.

౮

భ్రాతా కథం నామ మహాగుణస్య

భ్రాతు ర్వధం రాఘవ! రోచయేత,

కృతములయిన యవయవములంగలవాడగు నారామునియొద్దకుఁ బోయి
నుగ్గివుం డిట్లని పలికెను. 3

మనుజనాథుడవగు రాముఁడా! నీవుచేసిన ప్రతిజ్ఞదప్పక వాలిని
వధించి నాకు రాజ్యంబు సిద్ధింపజేసినావు. అయితే రాచకొమరుఁడా! నాకు
భోగములందు మాత్రమే గాదు జీవితమునంగూడ నెంతమాత్రము ఇచ్చలేదు.

రాముఁడా! పట్టమహిషి యయిన యీతాళ యిట్లు రోదనముచేయు
చుండఁగాఁ గిష్కింధానగరమునందలి వానరులందఱు పరమదుఃఖితులయి
యాక్రొకించుచుండఁగా నాయన్నవాలిహతుఁడుగాఁగా అంగదుఁడును బ్రాణ
సంకయము నొందఁగా నాశీరాజ్యంచేల? నాకెంతమాత్ర ముక్కటలేదు.

రాముఁడా! మున్ను క్రోధంబువను వాలిగావించు మహాభాధను పహిం
పఁజాలకయు అన్నను వధించుట నాకు ఇచ్చియుగా నుండినది. ఇప్పుడు మీరు
వాలిని వధించినతరువాతఁ బరితాపము పట్టఁజాలకున్నాను. 4

ఇక నాకు దగినవృత్తిచే జీవనము చేయుదు నాజీవితకాలముపఱకు
ఆయుశ్యమూక పర్యతమునందు వాసమునేయుటయే నాకు ఉత్తమముగాఁ
బోచుచున్నది. ఈవాలిని వధించినతరువాత స్వర్గమువచ్చినను నాకు ఎలదు.

రాముఁడా! మహానుభావుఁడును బుద్ధిమంతుఁడునగు వాలి “నిన్ను
నేను చంపుటలేదు పొమ్ము” అని నాతోఁ జెప్పినాఁడు. ఆమాట మహాను
భావుఁడగు నావాలికే యనురూపముగా నున్నది దురాత్ముడనగు నాకో ఇ
ట్లతని వధింపించుట యనురూపము. 5

రాముఁడా! అన్నను వధించిన పిదపఁగలుగు రాజ్యముఖం బధికమో
దుఃఖమధికమో విచారింపక కేవలకామవృణకు లోబడి తమ్ముఁ డెక్కడ

రాజ్యస్య దుఃఖస్యచ వీర! సారం
 నచిన్దయ న్కామపురస్కృత స్సన్.
 వధో హి మే మతో నాస్తి త్వమాహత్త్యావ్యతిక్రమాత్,
 మమాఽస్తి ద్భుద్ధిదౌరాత్త్యా త్ప్రాణహరీ వ్యతిక్రమః. ౧౦

ద్రుమశాఖావభగ్నోఽహం ముహూర్తం పరినిష్ఠనన్,
 సాన్ద్యయిత్వా త్వనే నోక్తో నపునః కర్తు మర్హసి. ౧౧

భ్రాతృత్వ మార్యభావ శ్చ ధర్మ శ్చానేన రక్షితః,
 మయా క్రోధశ్చ కామశ్చ కపిత్యంచ ప్రదర్శితమ్. ౧౨

అచిన్తనీయం పరివర్జనీయం
 మనీషనీయం స్వనవేక్షణీయమ్,
 ప్రాప్తోఽస్తి పాప్తాన మిమం నరేంద్ర!
 భ్రాతు ర్వధా త్వాష్ట్రవధా ది వేంద్రః. ౧౩
 పాప్తాన మింద్రస్య మహీ జలం చ
 వృక్షాశ్చ కామం జగ్మహుః స్త్రియశ్చ,
 కో నామ పాప్తాన మిమం క్షమేత
 శాఖామృగస్య ప్రతిపత్తు మిచ్ఛన్. ౧౪
 నార్థామి సమ్మాన మిమం ప్రజానాం
 సయావరాజ్యం కుతవీర రాజ్యమ్,
 అధర్మయుక్తం కులనాశయు క
 మేవంవిధం రాఘవ! కర్త కృత్వా. ౧౫
 పాపస్య కర్తాఽస్తి విగర్హితస్య
 క్షుద్రస్య లోకాపకృతస్య చైవ,

నేని ఎంత పాపియైనను మహానుభావుడయిన యన్నను విధింపఁగోరువా?
నాయటి పాపి యెవ్వఁడును లేడు. F

వారి గొప్పమనస్సుగలవాఁడు. భర్తంబు దప్పనివాఁడు గావున నన్ను
విధించుట యతని కిష్టము గాదయ్యె. నేను దురాత్ముడఁ గావున అన్నను
విధించుటకు ఇట్లు అమర్యాదగాఁ బ్రయత్నించితిని. ౯౦

వారి చెట్టుకొమ్మలచే బెబ్బలుదన్నవాడనె నేను బాధచే నటచుం
డఁగా నన్నుఁజూచి మంచుమాటలుచెప్పి “యిక నిట్లు యుద్ధమునకుఁ గాకును”
అని చెప్పెను. ౯౧

వారి తోడఁబుట్టుచనమును సత్పురుషస్వభావమును భర్తమును అను
వర్తించి నన్ను విధింపక విడలుచుండెను నేను కామక్రోధంబు లవలంబించి
నావానకస్వభావంబునకుఁ దగినకార్యమునే గావించినాను. ౯౨

మనుజేశ్వరుడఁ ఁగు రాముఁడా! మున్ను త్వష్టృపుత్రు విశ్వరూపుని
జంపి యిం ద్రుఁడు మహాపాపము నొందినట్లు నేనిప్పుడు అన్నను విధింపించి
ఇంతయని యెన్నరానిదియు సత్పురుషులకుఁ బరిపూర్ణతీయంబును గోరరాని
దియుఁ జూచుటకేని యయోగ్యంబునగు మహాపాపమును బొందినాను. ౯౩

అతఁడు దేవేంద్రుఁడుకావున వికంబులొసఁగు నను నాశచే నతని
పాపమును భూమియు జలంబును వృక్షంబులును స్త్రీలును గ్రహించిరి. ఇకఁ
గోతినగు నాపాపమును ఎవ్వఁడు గ్రహించుట కంగీకరించును? ౯౪

రాముఁడా! అధర్మమును పంశనాశమునకుఁ గారణంబునగు నిట్టి
భ్రాతృవధరూపమయిన మహాపాపమును గావించి నే నీకకఁ బ్రజలచే సమ్రా
నింపఁబడుటకు అర్హుడఁగాను. యౌవరాజ్యంబునకు నర్హుడనుగాను. ఇక
రాజ్యంబున కర్హుడను గానని చెప్పనేల? ౯౫

శిష్టులచే నిందింపఁబడినదియు నీచంబును సమస్తలోకంబులచేతను విడు
వఁబడినదియునగు మహాపాపము గావించినాను. వర్షంబునఁబుట్టిన జలవేగము

శోకో మహా న్నా మభివర్తతేఽయం
 వృష్టే ర్యథా నిమ్న మి వామ్నువేగః.
 సోదర్యభూతా పరగాత్రవాల
 స్సన్తాపహస్తాక్షిశిరోవిషాణః,
 ఏనోమయో మా మభిహంతి హస్తీ
 దృష్టో నదీకూమివ ప్రవృద్ధః.
 అంహో బ తేదం సృవరా విషహ్య
 నివర్తతే మే హృది సాధు వృత్తమ్,
 వివర్ణ మశ్నా పరితప్యమానం
 కీట్టం యథా రాఘవ! చాతయాపమ్.

౧౬

౧౭

౧౮

మహాబలానాం హరియూథపానా
 మిదం కులం రాఘవ! మన్నిమిత్తమ్,
 అన్యజ్ఞస స్యాపి చ శోకతాపా
 దర్శనీతప్రాణ మి తీవ మన్యే.
 సుత స్సులభ్య స్సుజన స్సువశ్యః
 కుత స్సుపుత్ర స్సువృకోఽజ్ఞదేవ,
 నచాపి విద్యేత స వీర! దేశో
 యస్తి భవే తోసేవరసన్నికర్షః.
 య ద్యజ్ఞదో వీర! వరార్హ! జీవే
 జీవేచ్ఛ మాతా పరిపాలనార్థమ్,
 వినా తు పుత్రం పరితాపదీనా
 తారా నజీవే దితి నిశ్చితం మే.
 సోఽహం ప్రవేత్త్యా మృతిదీప్త మగ్నిం
 బ్రాతా చ పుత్రేణ చ సఖ్య మిచ్ఛన్,

౧౯

౨౦

౨౧

పల్లభూమిం బొందునట్లు ఈమహాదుఃఖము నన్నుఁ బొందియున్నది. ౧౭

మత్తగజము వీటిగట్టును కొమ్ములం బొడుచునట్లు అన్యను విధించుట యను శరీరస్పృష్టభాగమును వాలమును గలదియు ఆయనకు సంతాపము గలిగించుటయను తొండము కన్నులు శిరస్సు దంతములు గలదియునగు మహాపాపముఅను మత్తగజము అనుక్షణము వృద్ధిబొందుచు నన్ను హింసించుచున్నది.

పురుషోత్తముఁడవగు రాముఁడా! అగ్నియందు బంగారము కాంచఁ బడఁగా దానిసహింపఁజాలక బంగారముతోఁ జేరియున్న మలము నశించు నట్లు నామనస్సుననున్న భర్తగుణముగూడ ఘనీభవించి నా మనస్సు నాక్రమించిన యీ మహాపాపమును సహింపఁజాలక నశించిపోవును అయ్యో యేమిసేయుదును? ౧౮

రఘువంశప్రసూతుండవగురాముఁడా! మఱియు నానిమిత్తముగానే ఈయంగదుఁడు తండ్రి హతుండగుటకుఁ బరితపించుటనుజూచి మహాబలులగు నీవానశవీరులసమూహము ఇప్పటికే సగముపోయిన ప్రాణముతోనున్నట్లు తలంచుచున్నాను. ౧౯

వీరుఁడవగు రాముఁడా! సౌజన్యముగలవాఁడును జెప్పినట్లు వినువాఁడువగు కొడుకును మలభీముగాఁ బడయవచ్చునుగాని అంగదునివంటి సుపుత్రునిబొంగుట మాత్రము దుర్లభము. మఱియు నేదేశమునకుఁ బోయినను సోదరునిఁ బొందుటయు శక్యముగాదు. ౨౦

వీరుఁడవు సర్వోత్తముఁడవగు రాముఁడా! ఒకవేళ సంగదుఁడు జీవించియుండునేని యతనికల్లితారయు నతని సంరక్షణార్థము జీవించియుండునుగాని యతఁడు ప్రతికియుండనియెడమాత్రము పరమదుఃఖతురాలును దీనురాలునగుతార యెంతమాత్రము జీవింపదని నానిశ్చయము. ౨౧

అట్టి మహాపాపినగునేను ఇంక నైనను నాయున్నతోను నాకొడుకుఅంగదునితోను స్నేహము నెఱపుటకై ప్రజ్వలించుచున్నయగ్నిం బ్రవేశించె

ఇమే విచేష్యన్తి హరివ్రసీరా

స్సీతాం నిదేశే తవ వర్తమానాః.

౨౨

కృత్స్నంతు తే నేత్యుతి కార్య మేత

న్త య్యప్రతీతే మచజేష్ఠపుత్ర!

కులస్య హన్తార మజీవనార్హం

రా మానుజానీహి కృతాగ్రం మామ్.

౨౩

ఇత్యేవ మూర్తస్య రఘుప్రవీర

శ్రుత్యా వచో వాల్యసుజస్య తస్య,

సంజాతబాష్పః పరవీరహన్తా

రామో ముహూర్తం విమనా బభౌవ.

౨౪

తస్మిన్ క్షణేఽక్షృ మవేక్ష్యమాణః

క్షీతిక్షమావా న్భవనస్య గోప్తా,

రామో రుదన్తీం వ్యసనే నిమగ్నం

సముత్సుక ససేఽథ దదర్శ తాచామ్.

౨౫

తాం చారునేత్రాం కపిసింహనాథం

పతిం సమాశ్లిష్య తదా శయానామ్,

ఉత్థాపయామాను రదీనసత్త్వాం

మన్త్రిప్రధానాః కపివీరపత్నీమ్.

౨౬

సా విఘ్నరస్తీ పరిరభ్యమాణా

భర్తృ స్సకాశా దపనీయమానా,

దదర్శ రామం శరచాపపాణిం

స్వతేజసా నూర్యమివ జ్వలన్తమ్.

౨౭

సుసంవృతం పార్థివలక్షణైశ్చ

తం చారునేత్రం మృగశాబనేత్రా,

దను. ఈవానరపీరులందఱు నీ యాజ్ఞాప్రకారమునంబ్రవర్తింపుచు నీతాదే
విని వెతకఁగలరు. ౨౨

మనుష్యనాథుండగు దశరథమహారాజయొక్క కుమారుడవైనరాముఁ
డా! నేను మృతుడవైనను నీకార్యము ఎంతమాత్రము కొఱవరలేక నిద్రిం
పఁగలదు. కావునఁ గులమునంతయు విధించినవాడను మహాహాసిని అపరా
ధిని గావున జీవించుట కనర్హుడనగునాకు అగ్నిప్రవేశమునేయ ననుమతి
యొసంగుము. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

శత్రుపీరుల విధించునట్టి రఘువీరోత్తిముడగు రాముండు వాలితమ్మని
సుగ్రీవునిమాటనువిని తానును బరమదుఃఖితుడై కన్నుల నీళ్లుగాఱఁ గొంత
సేపు ఏమియుఁ దోచక విచారముతో నుండెను. ౨౪

అంత భూమికింబోలె నోర్పుగలవాఁడును సమస్తలోకంబులను రక్షిం
చువాఁడునగురాముండు పలుమాఱు తారచేఁ జూడఁబడుచున్నవాడై
తానును ఆమెకు శోకపరిహారంబు నేయఁగోరి దుఃఖసముద్రంబున మునింగి
శోదనంబునేయుచున్నతారం జూచెను. ౨౫

అప్పుడు రాముఁడు ఎచ్చటంచాచి మంత్రివరులగువానరులువానరో
త్తములకు నాథుడగువారిని గొఁగిలిగించిని పరుండియున్న నుందరములగు
కన్నులుగలదాని గొప్పబుద్ధిగలదాని వానరరాజువత్సిని లేవనెత్తిరి. ౨౬

ఆతార దుఃఖాతికయంబునఁ బెనిమిటిని ఎదలలేక చలించుచుండుట
వలన సుంత్రు లామెను బలాత్కారంబున బాహువులంబట్టి పెనిమిటి యొద్ద
నుండి యావలికిఁ గొనివచ్చుటయు నామె ధనుర్బాణంబులుదాల్చి తేజస్సుచే
నూర్చునివలె జ్వలించుచున్న రాముం జూచెను. ౨౭

చింకపిల్లకన్నులవంటి కన్నులుగలయాతార సమస్తరాజులక్షణంబుల
తోను గూడినవాఁడును నుందరము లయిన కన్నులుగలవాఁడును ఇదివఱ

అదృష్టపూర్వం పురుషప్రధాన
మయం స కాకుత్స్థ ఇతి ప్రజ్ఞజ్ఞే.

౨౮

త స్యేంద్రకల్పస్య దురాసదస్య

మహానుభావస్య సమీప మార్యా,

ఆర్తః_తితూర్ణం వ్యసనాభివన్నా

జగామ తారా పరివిహ్వలస్త్రీ.

౨౯

సా తం సమాసాద్య విశుద్ధసత్త్వా

శోకేన సంభ్రాంతకరీరభావా,

మనస్వినీ వాగ్యమువాచ తారా

రామం రణోత్కర్షణలబ్ధలక్షమ్.

30

త్వ మప్రమేయ శ్చ దురాసద శ్చ

జితేంద్రియ శ్చోత్తమధార్మిక శ్చ,

అక్షయ్యకీర్తిశ్చ విచక్షణశ్చ

క్షీతితమావా స్త తజోపమాక్షః.

3౧

త్వ మాత్తబాణాసనబాణపాణి

ర్హహాబల స్సంహననోపపన్నః,

మనుష్యదేహాభ్యుదయం విహాయ

దివ్యేన దేహాభ్యుదయేన యుక్తః.

3౨

యే నైకబాణేన హతః ప్రియో మే

తే నైవ మాం త్వం జహి సాయకేన,

హతా గమిష్యామి సమీప మస్య

న మా మృతే రామ! రమేత వాలీ.

3౩

స్వర్గే_పి పద్మామలపత్రనేత్ర

స్సమేత్య సంప్రేక్ష్యచ మా మవశ్యన్,

కన్నఁడును ఎప్పుడును మాడఁబడనివాఁడునుబురుషోత్తముఁడునగు రాముం
జూచి “యితఁడె యారాముఁ” డని తెలిసికొనెను. ౨౮

పూజ్యులగు తాత అట్లు ఆర్తయయి దుఃఖపీడితయయి మాటిమా
టికి మూర్ఛనొందుచు దేవేంద్రునితో సమానుఁడును శత్రువుల కంతమాత్ర
ము సమీపింప నలవిగానివాఁడును మహాత్ముఁడునగు నారాముని సమీపము
నకు శీఘ్రంబునం బోయెను. ౨౯

ఋశుద్ధమయిన చిత్రవృత్తిగలదియు దృఢమయిన మనస్సుగలదియు
నగు నాతాత దుఃఖంబునం దొట్టునడుచున్న యవయవములతో రాముని
యొద్దకుంబోయి ఒక పేదబాణంబున వాలినివధించివుచ్చినట్టి యారాముంజూచి
యీ మాటనుజెప్పెను. 30

నీవు అప్రమేయుండవు. నిన్నుబొందుట యేరికి నలవిగాను జితేం
ద్రియుండవు ధార్మికులలో నెల్ల నుత్తముఁడవు. అనంతమయిన కీర్తిగలవాఁ
డవు. మహాసమర్థుండవు. భూమివలె క్షుమగలవాఁడవు. రక్తాంతనయనుండవు.

నీవు ధనుస్సును బాణంబులును హస్తములం దాల్చినవాఁడవు. మహా
బలుండవు. దృఢమయిన యవయవ సంస్థానము గలవాఁడవు. ఇప్పుడు దుష్ట
సంహారార్థమయి మనుష్యశరీరము నొందియున్నావు గాని షరమార్గంబున
నీవు జననమరణాత్త కంబయిన సంసారంబునకుఁ లోబడక యప్రాకృతం
బగు దివ్యశరీరంబుతోఁ గూడినవాఁడవు. 31

నీవు ఏబాణముచేత వాప్రియుని వాలిని వధించినావో ఆబాణము
చేతనే నన్నుగూడ వధింపుము హతురాలనై ప్రియుడైన వాలియొద్దకుఁ
బోయెదను. రాముఁడా! నీవు అందఱను రమింపజేయువాఁడవు. ఈకా
ర్యము చేసి వాలిని రమింపజేయుము. నేను లేనియేడ వాలి యెంతమాత్రము
సంతోషింపఁడు. 32

తామరపూరేకులవంటి కన్నులుగలవాలి స్వర్గంబునందుఁగూడ అప్పుక
నలంగూడి వారలంజూచి, యందు నన్ను గానఁడేని నానావిధములయిన

న హ్యేష ఉచ్చావచతామ్రచూడా
విచిత్రవేషాఘరసోఽభజిష్యత్.

38

స్వర్గేఽపి శోకం చ వివర్ణతాంచ
మయా వినా ప్రాప్స్యతి వీర! వాలీ,
రమ్యే సగేష్ట్రస్య తటావకాశే
విదేహకన్యారహితో యథా త్వమ్.

39

త్వం పేథ యావ ద్వనితావిహీనః
ప్రాప్నోతి దుఃఖం పురుషః కుమారః,
తత్త్వం ప్రజానన్ జహి మాం న వాలీ
దుఃఖం మమాదర్శనం భజేత.

3౬

య చ్చాపి మన్యేత భవా న్మహాత్మా
స్త్రీఘాతదోషో నభవే త్తు మహ్యమ్,
ఆత్మేయ మన్యేతి చ మాం జహి త్వం
సస్త్రీవధ సస్య న్మనుజేష్ట్రపుత్ర!

32

శాస్త్రప్రయోగా ద్వివిధా చ్చ వేదా
దాత్వా హ్యనన్యః పురుషస్య దారాః,

దారప్రదానా న్నహి దాన మన్య
త్ప్రేక్ష్యతే జ్ఞానవతాం హి లోకే.

3౮

త్వం చాపి మాం తస్య మమ ప్రియస్య
ప్రదాస్యసే ధర్మ మవేక్ష్య వీర!

యెట్టినిపూలను శిశువున ముడుచుకొన్నవారలును నానావిధములయిన
యలంకారములు గలవారలునగు నానుష్ఠకసలం బొందకయే యుండును.

పరాక్రమశాలివగు రాముఁడా! పర్వతోత్తమంబగు ఋశ్యమూక
పర్వతంబునందలి రమణీయంబులయిన తటములయంగు నీతా విరహితుం
డవై నీవు పరితపించునట్లు వాలి స్వర్గంబునొందియు నేను లేనియెడ నావిర
హంబునం బరితపించుచు వెలవెలంబోవుచుండును.

3x

యౌవనవంతుండుగు పురుషునకు భార్యావిరహంబు గలిగినచో నెంత
దుఃఖముగల్గునో అది నీకుఁ దెలిసియున్నది. నీవు అత్తహాద్యుఁడును నెలిసిన
వాడవు కావున నన్ను శీఘ్రంబున విధింపుము. నన్ను విధించినయెడ నేనును
వాలియొద్దకుఁ బోచును గావున వాలికి నేనులేదుఁబడు గలుగకుండును.

రాజపుత్రుండవగు రాముఁడా! మహాత్ముఁడవగునీవు స్త్రీవాత్సల్యకా
రాదని తలంతువేమో, అదియు క్తముగాదు. 'వాలియొక్క అత్తయే యీతాఁ' యని
తలఁచి నన్ను విధింపుము. నీకు స్త్రీవధ దోషంబురాదు.

32

ధర్మకాస్త్రవిచనముల వలనను అనేకములయిన వేదవాక్యములవల
నను భార్య పురుషునియొక్క అత్తయేగాని భిన్నురాలు కాదని తెలియుచు
న్నదిగదా! కాబట్టి నన్ను విధించుటయు వాలివధంబునందె యంతర్భావము
నొందుటవలన నీకు స్త్రీవధదోషము లేదు.

లోకంబున భార్యాదానమునకన్న నధికమయినదాన మేదియులేదని
పండితులు వచించెదరు. గావున నన్నుఁ జంపుటవలనఁ బాపము లేకపోవుట
యేగాక నీకుఁ బుణ్యంబును గలుగును.

33

వీరుండవగురాముఁడా! మాకు శౌఖ్యము గలుగుటయేగాక నీవును
భక్తమును బరిశీలించి నన్ను నాప్రియుఁడైనవాలికి ఒసంగినవాడవగుచువు;

అనేన దానేన సలప్యసే త్వ
మధర్తయోగం మమ వీరిఘాతాత్.

3౯

ఆర్తా మనాభా మపనీయమానా
మేవంవిధా మర్హసి మాం నిహన్తుమ్,
అహం హి మాతజ్గవిలాసగామినా
ష్టవజ్గమానా మృషభేణ ధీమతా.
వినా వరాహ్లోత్తమహేమమాలినా
చిరం నశత్యోమి నరేంద్ర! జీవితమ్,

౪౦

ఇత్యేవ ము క్తస్తు విభు త్తహాత్తా
తారాం సమాశ్వాస్య హితం బభాషే.

౪౧

మా వీరభార్యే! విమతిం కురుష్వ
లోకోహి సర్వో విహితో విధాత్రా,
తం చైవ సర్వం సుఖదుఃఖయోగం
లోకోబ్రవీ తేన కృతం విధాత్రా.

౪౨

త్రయోహి లోకా విహితం విధానం
నాతిక్రమస్తే వశగా హితస్య,
ప్రీతిం పరాం ప్రాప్యసి తాం తథైవ
పుత్రస్తు తే ప్రాప్యతి యావరాభ్యమ్.

౪౩

ధాత్రా విధానం విహితం తథైవ
న శూరవత్స్యః పరిదేవయన్తి,

ఇట్లు నన్ను నాప్రియునికి దానము నేయుటచేత నీకు వాలివధమువలన గలిగిన పీడనాత్మ్యాదోషముగూడ నుండదు. కావున నావధము నీకు వాలివధప్రాయశ్చిత్తరూపము నగుచున్నది. ౩౯

దుఃఖిరాలను అనాధురాలను నాధునియొద్దనుండి తొలగింపబడుచున్నదానను ఇట్టిమహాపదలోనున్నవన్ను విధించి పుణ్యంబు వహింపుము.

మనుష్యేశ్వరుండవగు రాముఁడా! మదపుపేనుగనకుంబోలె విలాసగమనముగలవాఁడును, ఉత్తమకాంచనమయంబగు దివ్యహారము ధరించినవాఁడును, సమస్త వానరోత్తముండునగు వాలిని విడిచి నేనేమో యధికకాలము జీవింపజాలను; ఎట్లయినను నేను మృతిబొందుదును. కాబట్టి నీవే విధించి పుణ్యమునొందుట మంచిది. అని తార రామునితోఁ జెప్పెను. ౪౦

లోకనాథుఁడును మహాత్ముఁడు నగురాముఁడు, తారావచనమును విని ఆమెను ఆశ్వాసించి, ఆమెకు హితముఁ జెప్పెను. ౪౧

ఏరుండగు వాలియొక్క భార్యవైన తారా! నీవు పీడభార్యవైయుండి యిట్లు శూర విరుద్ధములయినమాటలు చెప్పుట యుక్తముగాదు; ఈలోకమంతయు బ్రహ్మదేవుఁడు సృజించినప్పుడ యాబ్రహ్మయే జనులకు నుభయమును దుఃఖమును గలిగించినాఁడని పండితులును బామరులును జెప్పుదురు. ౪౨

బ్రహ్మచే నియమింపబడిన విధిని మూఁడులోకంబులకు అతిక్రమింప నలవిగాదు. సమస్తంబును ఆవిధికి లోబడియుండును. కావున నీవు దుఃఖింపకుము. వాలి యున్నపుడువలె నీవు అధికసంతోషంబు నొందఁగలవు. నీకొడుకు అంగదుఁడు యువరాజు గాఁగలఁడు. ౪౩

వాలి యిపు డిట్లు హతుఁడుగావలసినట్లు బ్రహ్మదేవుఁడు విధించినాఁడు; అవిధి నతిక్రమింపఁ దరముగాదు కావున దుఃఖింపవలదు; నీవంటి శూరభార్యలు ఇట్లు ఎందును దుఃఖింపరు. అని రాముండు తారకుఁ జెప్పెను.

ఆశ్వాసితా తేన తు రాఘవేణ
 ప్రభావయుక్తేన పరస్తవేన.
 నా వీరపత్ని ధ్వనతాముఖేన
 సువేషరూపా విరరామ తారా.

ఇతి శ్రీమత్కమ్మేన్దాకాణ్డే చతుర్వింశ స్తుకః ౨౪.

పల్లవింశ స్తుకః.

సుగ్రీవం చైవ తారాంచ సాజ్ఞదం సహలక్ష్మణః,
 సమానశోకః కాకుత్స్థ స్సాన్తవ్యయన్నిద మబ్రవీత్. ౧

న శోకపరితాపేన శ్రేయసా యుజ్యతే మృతః,
 య ద త్రానన్తరం కార్యం త త్సమాధాతు మర్హథ. ౨

లోకవృత్తమ నుక్తేయం కృతం వో బాష్పమోక్షణమ్,
 న కాలాదుత్తరం కించి త్కర్తృ శక్య ముపాసితమ్. ౩

నియతిః కారణం లోకే నియతిః కర్తృ సాధనమ్,
 నియతి స్సర్వభూతానాం నియోగే ష్విహ కారణమ్. ౪

న కర్తా కస్యచి త్కశ్చిన్నియోగే చాపి నేశ్వరః,
 స్వభావే వర్తతే లోక స్తస్య కాలః పరాయణమ్. ౫

నకాలః కాల మత్యేతి నకాలః పరిహీయతే,
 స్వభావంచ సమాసాద్య నకశ్చి దతివర్తతే. ౬

మంచి యలంకారములచే నలంకృతమయిన రూపముతో జొప్పడున్న హారపత్నియగు నాతార, అట్లు రోదనంబునీయుచు మహాప్రభావుండును శత్రురావనుండునగు రామునిచే నాశ్వాసింపబడినదై రాముండు అంగడునకు యావరాజ్యంబొసంగి యతనిశత్రువుల సంహరింపఁగలండుని కొంత యూరటనొందెను. ౪౪

ఇది యిరుండినాల్గవసర్గము.

ఇరువదియైవసర్గము.

అంత రాముండును లక్ష్మణసహితుడై తానును సుగ్రీవాదులతో సహానమయిన దుఃఖముగలవాడై సుగ్రీవాంగదులను దాశను ఆశ్వాసిం చుచు నీమాటం జెప్పెను. ౧

దుఃఖముచే నెంత పరితపించినను అందువలన మృతుల కెంతమాత్రము మంచిగలుగదు. కావున, ఇప్పుడు వారికి నేమేమిక్రేయస్కరమయినది చేయవలెనో అట్టియూర్ధ్వదైహికము నెఱవేర్చుడు. ౨

లోకమునందు సాధారణముగాఁ బామరులు గావించునట్టి కన్నీరు విడుచుటనే మీరుచేసినారు. విధినతిక్రమించి ఎవ్వరిని ఏకార్యముగాని చేయనలవిగాదు. 3

సమస్తలోకములకును కాలమే కారణము సమస్తకార్యములకును కాలమే సాధనము. సమస్తజంతువులను ఆద్యైకకార్యంబులందుఁ గాలమే ప్రేరించుచున్నది. కాలము నతిక్రమించినది ప్రపంచంబున నేదియులేదు. ౪

ఎవ్వఁడును ఏకార్యమునకును గర్తకాఁడు. ఎవ్వఁడును ఎవ్వనిని ప్రేరింపను సమర్థుఁడుకాఁడు. లోకమంతయు కాలము ననువర్తించియున్నది. కావునఁ గాలమే లోకమునకు ముఖ్యకారణము. ౫

కాలము స్వతంత్రమేగాని దేనిని లోబడినదిగాదు. కాలము జన్మ నాశాదిషడ్భావవికారములులేనిది లోకంబున నెవ్వఁడును సమస్తకారణమయిన కాలమునకు లోబడియుండునేగాని దాని నతిక్రమింపఁజాలదు. ౬

నకాల స్యాస్తి బంధత్వం న హేతు ర్నపరాక్రమః,
నమిత్తజ్ఞాతీసంబంధః కారణం నాత్మనో వళః.

2

కింశు కాలపరీణామో ద్రష్టవ్య సానిధు పశ్యతా,
ధర్మ శ్చార్థ శ్చ కామ శ్చ కాలక్రమసమాహితాః.

౩

ఇత సాన్విం ప్రకృతిం వాలీ గతః ప్రాప్తః క్రియాఫలమ్,
ధర్మార్థకామసంయోగైః పవిత్రం ప్లవగేశ్వరః.

౪

స్వధర్మస్య చ సంయోగా జ్ఞాత స్తేన మహాత్మనా,
స్వర్గః పరిగృహీత శ్చ ప్రాణా నవరిరక్షతా.

౧౦

ఏషా వై నియతి శ్రేష్ఠా యాం గతో హరియాధసః,
త దలం పరితాపేన ప్రాప్తకాల ముపాస్యతామ్.

౧౧

వచనా స్తే తు రామస్య లక్ష్మణః పరవీరహః,
అవద త్ప్రీతితం వాక్యం సుగ్రీవం గతచేతనమ్.

౧౨

కురు త్వ మస్య సుగ్రీవ! ప్రేతకార్య మనన్తరమ్,

ఈశ్వరునకు ఎవ్వనితోను బంధుత్వములేదు. ఉపకారాదులచే దాక్షిణ్యంబును లేదు. అతఁడు పరాక్రమవంతుఁడే యని దయఁజూడఁడు ఎవ్వనితోను స్నేహము దాయాదత్వము మొదలయిన సంబంధములును అతనికి లేవు. అతఁడు పురుషాధీనుఁడుగాఁడు. అతఁడు సమస్తంబునకును గారణమేగాని యతనికి వేఱొకాకణము లేదు. స్వకంఠ్రుఁడు. పురుషులకుఁ దత్తత్కర్తానుగుణమయినఫలము నొసఁగుచుండును. కావున ఇట్టి విషయముల యందు దుఃఖింపరాదు.

2

మఱియేమన్నను, బుద్ధిచుంతుఁడగువాఁడు ఏమిసంభవించినను దాని స్వకర్తానురూపముగా నీశ్వరుఁడొసంగిన ఫలముగా నెఱింగి నెమ్మది నుండవలయును. ఈశ్వరునిచేతనే వారివారి కర్తవ్యము ననుసరించి వారివారికి ఆప్సరడప్పడు ధర్మము ఆర్థము కాయము ఇత్యుంబునున్నవి.

౩

వానరేశ్వరుండగువారి నాచేత వధింపఁబడి ప్రాయశ్చిత్తము నొందుటంటేనే పాపమువదలి తొల్లిటిపారిశుద్ధ్యమును బొంది తాను కాస్త్రమునందు విధింపఁబడినవిధంబు జవదాటక యాచరించిన ధర్మార్థకామమువలనఁ గలుగునుఖం బనుభవించుటకై యీలోకంబునుండి స్వర్గంబునొందెను

౪

మహాత్ముఁడగు వారి, విహితధర్మము సహస్త్రించుటవలనను, బాణంబుల సరకుగొనక యుద్ధము నేయుటవలనను బూర్వము తాను సంపాదించిన స్వర్గము నిప్పుడు స్వీకరించెను.

౧౦

వానరనాథుండగు వారికి ఇప్పు డేతిగలిగ నది సహస్వత్తమును కావున వారివిషయమయి మీరలు పరిశపింపవలదు. ఈకాలమునం దేది చేయవలయునో దాని నేమిఱక గావింపుఁడు అని రాముఁడు చెప్పెను.

౧౧

రాముఁడు చెప్పినవెనుక శత్రువీరులవధించునట్టి లక్షణుఁడు దుఃఖాతిశయంబునఁ బ్రజ్ఞఁ దప్పియున్న ముగ్ధునివలెనాచి వినయంబున నిట్లునిచెప్పెను.

౧౨

ముగ్ధుఁడా! ఇక నీవు వారికిఁ బ్రేతకార్యంబులు గావింపుము.

తారాజ్ఞవాభ్యాం సహితో వాలినో దమానం వ్రతి. ౧౩
సమాజ్ఞావయా కాష్ఠాని శుష్కానిచ బహూనిచ,
చస్తనాదీని దివ్యాని

వాలిసంస్కారకారణాత్. ౧౪

సమాశ్వాసయ చైనం త్వమజ్ఞదం దీనచేతసమ్,
మాభూ ర్బాలికబుద్ధి స్త్వం త్వదధీన మిదం పురమ్. ౧౫

అజ్ఞద స్త్వాసయే వ్యాల్యం వస్త్రాణి వివిధాని చ,
ఘృతం తైల మథో గన్ధా న్యచ్ఛాత్ర సమన వ్రతమ్. ౧౬

త్వం తార! శిబికాం శీఘ్ర మాదా యాగచ్ఛ సంభ్రమాత్,
త్వౌరా గుణవతీ యుక్తా హ్యస్తి న్కాలే విశేషతః. ౧౭

సజ్జీభవస్తు స్తవగా శ్శిబికా వహనోచితాః,
సమర్థా బలిన కైచివ నిర్హరివ్యన్తి వాలినమ్ ౧౮
ఏవ ముక్త్యా తు సుగ్రీవం సుమిత్రానన్దచర్ధనః,
తస్థౌ భ్రాతృసమీపస్థో లక్ష్మణగి పరవీరహః. ౧౯
లక్ష్మణస్య వచ శ్రుత్వా తార సంభ్రాన్తమానసః,
ప్రవివేక గుహం శీఘ్రం శిబికాసక్తమానసః. ౨౦

ఆదాయ శిబికాం తార స్సతు పర్యవత త్పునః,
వాసరై రూహ్యమానాంతాం శూరై రుద్యహనోచితైః. ౨౧
దివ్యాం భద్రాసనయుతాం శిబికాం స్యన్దనోపమామ్,
పక్షి కర్కభి రాచిత్రాం ద్రుమకర్కవిభూషితామ్. ౨౨

నీవు తారనితోను అంగదునితోనుంగూడి వారికి దహనసంస్కారము గావించుటకై చందనము మొదలయిన యుక్తమములగు శుక్లకాఠ్యముల ననేకములం దెచ్చుని వానరుల కాజ్ఞాపింపుము. ౧౩

నీవు దుఃఖితుడగు నీయంగదు నాశ్వాసించి యీతని వారికి సంస్కారమునేయ నుద్యుక్తునిగాఁ గావింపుము. ౧౪

ఈపట్టణమంతయు నిఁకనీయధీనము కాఁబట్టి యీకనీవు ఈనగరము యొక్క యోగక్షేమములం జూడవలయును. ఇట్లు మూఢునివలె దుఃఖించుచుండుట తగదు. ౧౫

పుష్పమాలికలను నానావిధములగు వస్త్రములను అజ్యమును తైలమును గంధద్రవ్యములను నుతీయు నిపుడే సంస్కారమున కవశ్యముగా నేదేది కావలయునో వానినన్నింటిని అంగదుండు తెచ్చుఁగాక ౧౬

తారుడా! నీవు శీఘ్రముసంబోయి పల్లకిం దీనుకొని వేగముగా రమ్మ త్యజగడుట యెప్పటికిని యుక్తమునుగుణవంతమునగుటయేగాక ప్రకృతమందు విశేషించి యుక్తము గుణవంతము నగుచున్నది. ౧౭

వారిని మోయుటకు సమర్థులను బలవంతులను పల్లకిమోయుందగిన వానరులను సన్నద్ధులఁ గావింపుము. అని లక్షణుండు చెప్పెను. ౧౮

శత్రువులవిధించునట్టి సుమిత్రకూరిమితనయుండు లక్షణుండు ముగ్ధి పున శివ్విధంబునం జెప్పి అన్నసమీపంబున నిలుచుండెను. ౧౯

తారుడు లక్షణుండుచెప్పినమాటనువిని మనంబునం చొట్టుపాటుగ దుర శిబికం దెచ్చుటకై శీఘ్రంబునఁ గిష్కింధానగరముం బ్ర వేశించెను. ౨౦
ఆతారుడు శీఘ్రంబున శిబికందీసికొని మరలవచ్చెను.

శూరులునుబలవంతులునగువానరులచేవహింపఁబడుచున్నదియు, దివ్యంబును సింహాసనాధిష్ఠితంబును రథమువలె నుండునదియు, జిత్రరథపున వ్రాముఁబడినపక్షులచేతను వృక్షములచేతను బదాతులచేతను అలంకృతమయినదియు,

- అచితాం చిత్రపత్తీభి స్సునివిష్టాం సమస్తతః,
విమాన మివ సిద్ధానాం జాలవాతాయనాన్వితామ్. ౨౩
- సునియుక్తాం విశాలాం చ సుకృతాం విశ్వకర్తణా,
చారుపర్వతకోపేతాం చారుకర్తపరిష్కృతామ్. ౨౪
- వరాభరణహారై శ్చ చిత్రమాల్యావళోభితామ్,
గుహాగహనసంభృన్నాం రక్తచందనరూపితామ్. ౨౫
- పుష్పేషు సుమభిచ్ఛన్నాం పద్మమాలాభిరేవచ,
తరుణాదిత్యవర్ణాభి ర్భ్రాజమానాభి రావృతామ్. ౨౬

- ఈదృశీం శిబికాం దృష్ట్వా రామో లక్ష్మణ మబ్రవీత్,
క్షీప్రం వినియతాం వాలీ ప్రేతకార్యం విధీయతామ్. ౨౭

- తతో వాలిన ముద్యమ్య సుగ్రీవ శ్శిబికాం తదా,
ఆరోపయత విక్రోశ స్పృగ్ధదేన సహౌవ తు. ౨౮
- ఆరోప్య శిబికాంచైవ వాలినం గతజీవితమ్,
అలంకారై శ్చ వివిధై ర్మాల్యై ర్వస్త్రై శ్చ భూషితమ్. ౨౯
- ఆజ్ఞాపయ త్తదా రాజా సుగ్రీవః ప్లవగేశ్వరః,
ఔర్ధ్వదై హిక మార్యస్య క్రియతా మనురూపతః. ౩౦
- విశ్రాణయన్తో రత్నాని వివిధాని బహూన్యపి,
అగ్రతః ప్లవగా యాన్తు శిబికా సమనస్తరమ్. ౩౧

నుందరముగాఁ గూర్పఁబడినదియు, ఆకాశంబున సంచరించు సిద్ధుల విమాన
ముంబోలెనున్నదియుఁ జిన్నకిటికీలతోను బెద్దకిటికీలతోను ఒప్పుచున్నదియు,
అయ్యోకిళ్లయందుఁ జక్కఁహా నమర్పఁబడినదియు, వికాలంబును చున్న విశ్వ
కర్తచేఁ దససేర్పరితనంబేర్పడ నుందరముగా నిర్మింపఁబడినదియు, అలంకారా
ర్థము ప్రాసుతోఁజేసిన చిన్నహ్యతములతోఁ గూడినదియు, నుందరముగా
మెఱుంగుపెట్టఁబడినదియు, సుత్రములగు నాభరణములచేతను, హాశముల
చేతను, నానావిధపుష్పమాలికలచేతను బ్రకాశించుచున్నదియుఁ, గృత్రి
ములగు గుహలును ఐనంబులును గలదియు, ఎఱ్ఱని సుగంధిచంద
నముతోఁ బూయఁబడినదియు, అంతట సురభిలంబులగు పుష్పములచే
గప్పఁబడినదియు, మఱియు నచటచట బాలనూర్యబింబములంబోలెఁ
బ్రకాశించుచున్న రక్తపద్మమాలికలచే నలంకృతంబునగు శిబికం దీసికొని
తొరుండు వచ్చెను.

౨౧-౨౨

రాముండు ఇట్టియుత్రమంబగు శిబికంజూచి లక్ష్మణునితో నిట్లు
చెప్పెను.

ఇక శీఘ్రముగా వాలినెత్తి శిబికయందుంచి ప్రేతకృత్యము చేయుఁ
బడుఁగాక. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను.

౨౩.

అంత నపుడు సుగ్రీవుండు రోదనంబుసేయుచు అంగదసహితుఁడై
వాలినెత్తి పల్లకిపై నుంచెను.

౨౪.

అప్పుడు వానరేశ్వరుండగు సుగ్రీవుఁడు మృతుండగువాలిని నానావి
ధాలంకారంబులను బుష్పమాలికలను వస్త్రంబులను అలంకరింపించి శిబికపై
నుంచి యంత వానరుల కిట్లనియాజ్ఞాపించెను.

౨౫.

అన్నయగువారికి ఉత్తరక్రియ చక్కఁగాఁ గావింపుఁడు.

30

వానరులు నానావిధములయినమణుల ననేకముగా వెదవల్లుచు
ముందటం బోవుదురుగాక; వారివెంటనే శిబికం గొనిపోవలయును. అని
సుగ్రీవుం డాజ్ఞాపించెను.

3౧.

రాజ్ఞా మృద్ధివిశేషా హి దృశ్యస్తే భువి యాన్యశాః,
తాదృశం వాలినః క్షిప్రం ప్రాకురవ్ నౌర్ధ్వదైహికమ్. 3౨

అంగదం పరిగృహ్యైశు తారప్రభృతయ స్తదా,
క్రోశ స్తః ప్రయయు సుర్యే వానరా హతబాన్ధవాః. 33
తతః ప్రణిహితా సుర్వా వానర్యోఽస్య వశానుగాః,
చక్రుశు ర్వీరవిరేతి భూయః క్రోశన్తి తాః ప్రియః. 3౪

తారాప్రభృతయ సుర్వా వానర్యో హరియూథపాః,
అనుబంధుర్హి భర్తారం క్రోశ స్తః కరుణస్వినాః. 3౫
తాసాం రుదితశబ్దేన వానరీణాం వనాస్తరే,
వనాని గిరయ సుర్యే విక్రోశ స్తీవ సర్వతః. 3౬

పులినే గిరినద్యా మ్తు వివిక్తే జలసంవృతే,
చితాం చక్రు సుబహవోవానరా శ్శోకకర్మితాః. 3౭
అవరోష్య తత స్సంధా చ్చిబికాం వహనోచితాః,
తన్మ రేకాన్త మాశ్రిత్య సర్వే శోకసమన్వితాః. 3౮
తత స్తాగా పతిం దృష్ట్వా శిబికాతలశాయినమ్,
ఆరో ప్యాక్లే శిర స్తస్య విలలాప సుదుఃఖతా. 3౯
హావానర! మహారాజ! హానాథ! మమ వత్సల!
హామహర్హ! మహాబాహా! హామమప్రియ! వశ్య మామ్.

జనం సహస్య సీమం త్వం కస్తా చ్ఛోకాభిషేకితమ్,
ప్రహృష్ట మివ తే వక్త్రం గతాసో రపి మానద! ౪౦
అస్తార్కసమీవర్ణం చ లక్ష్మ్యతే జీవతో యథా,

రాజులకు వారివారియొక్కర్యవిశేషమున కనురూపముగా నుత్తరక్రియ లేవిధంబునం గావించుకో నుగ్రీవాదులు వారికిని ఆవిధముగా సమస్తవైభవములతో నుత్తరక్రియం గావించిరి. 31

అప్పుడు మృతుండగు వారికి సమీపబంధువులగు తారుండు మున్నగు వారలందఱు అంగదుంబరివేష్టించి రోదనంబునేయుచు శీఘ్రంబున సడచిరి.

అంత వాలియధీనలయియుండిన మిక్కిలియు బంధువులయిన వానర స్త్రీలందఱు “వీరుఁడా! వీరుఁడా” యని వేర్కొనుచు అందఱి కన్న సధి కముగా రోదనముచేయుచుఁ బోయిరి. 32

వానరేంద్రులగు తార మున్నగు వానర స్త్రీలందఱును విచారాలకును దుఃఖముగలుగునట్లు రోదనంబునేయుచుఁ బెనిమిటివెంబడిం బోయిరి. 33

అవ్వనమధ్యమునందు అట్లు రోదనంబునేయుచున్న యవ్వనర స్త్రీలరోదనధ్వనిచేత నచటివనంబులును బర్వతములును అంతటను రోదనము నేసినట్లుండినవి. 34

ఒకప్పుడతనదియొక్క పరిశుద్ధమయిన సమీపమందు నీళ్లుగల యిను కడ్డిన్నెయందుఁ బెక్కింఁద్రువానరులు పరమదుఃఖితులై చితియేర్పఱచిరి.

అంత వానరులు అచట మూఁపునుండి శిబికనుదించి యందఱు దుఃఖితులయి ఏకాంతస్థలంబున నిలుచుండిరి. 35

అంత తాత పల్లకిలోఁ బరుండియున్న తనపెనిమిటింజూచి యతనికి రమును దనతోడపైనుంచుకొని పరమదుఃఖితురాలయి యిట్లని విలపించెను.

అయ్యో! వానరరాజా! నాయొక్క నాథుఁడా! నాయందు దయ గలవాఁడా! అందఱిచేత గౌరవింపఁబడుచున్నవాఁడా! మహాబాహుఁడా! నాప్రియుఁడా! నన్నుఁ జూడుము. 36

నీవు ఇట్లు పరమదుఃఖితనయిననన్నుఁ గన్నెత్తిమాడవేమి?

మాకందఱకును గౌరవము గలిగించువాఁడా! నీవు మృత్యుబొందినను నీముఖము బ్రతికియున్నపుడువలె నాయంకాల సూర్యబింబముంబోలె

ఏవ తావం రామరూపేణ కాలగి కర్షతి వాసరః! ౪౨
 యేన స్తే విధవా స్సర్వాః కృతా ఏ కేషుణా వనే,
 ఇమా స్తా స్తవ రాజేంద్ర! వానర్యో వల్లభా స్సదా. ౪౩
 పాదై ర్వికృష్ట మధావస మాగతాః కిం నబుధ్యనే,
 త వేష్టా నను నామైతా భార్యా శ్చస్త్రనిభాననాః. ౪౪

ఇదానీం నేక్షసే కస్తా తస్మగ్రివం ప్లవగేశ్వరమ్,
 ఏతేహి సచివా రాజం స్తా ప్రభృతయ స్తవ. ౪౫
 పురవాసీ జనశ్చాయం పరివా ర్యాసతేఽనఘ!,

విసర్జయైతాన్ ప్లవగా న్యథోచిత మర్హిషమ్!
 తతః క్రీడామహే సర్వా వనేషు మదనోత్కటాః, ౪౬

ఏవం విలపతీం తారాం పతిశోకపరిప్లుతామ్,
 ఉత్థాపయన్తి స్తే తదా వాసర్య శ్శోకకర్షితాః,
 సుగ్రీవేణ తత స్సార్థ మజ్ఞదగి పితరం రుదన్. ౪౭
 చితా మారోపయామాస శోకే నాభిహతేంద్రియః,
 తతోఽగ్నిం విధివ ద్దత్వా సోఽపసవ్యం చకార హ. ౪౮
 పితరం దీర్ఘ మధావసం ప్రస్థితం వ్యాకులేంద్రియః,

సంస్కృత్య వాలినం తే తు విధిపూర్వం ప్లవజ్ఞమాః. ౪౯
 అజగ్తు రుదకం కర్తుం నదీం శీతజలాం శివామ్,

బ్ర. కాశించుదు సంతోషముతోఁగూడినట్లు కానబడుచున్నది. ౪౧

వాలీ! ఇప్పుడు యముడై రామరూపంబునఁబ్బి యివ్వనలబున నొక
తేజానంబున ముప్పుండఱును విధవలంజేసి నిన్నుఁ గొనిపోవుచున్నాఁడు.

రాజశ్రేష్ఠుడనినవాలీ! నీకెల్లప్పుడును బ్రయురాండ్రును నునుమా
రాంకులును మీకిల్లియు నుఖముగానున్న వారలనగు నీవానర స్త్రీలు
ఇప్పుడు బహుదూరము కాళ్ళతో నడిచివచ్చిరే నీకేలతెలియులేదు? ౪౩

అయ్యా! చంద్రబింబముం బోలుమొగంబుగల యీవానర స్త్రీలు
నీప్రియబాంబులకదా! నీరులు ఇట్లు కష్టంబున నడిచివచ్చి దుఃఖించుచుం
డఁగా నూహింపనావేమి? ౪౪

వానరగాజయిన నుగ్రీవుని నిపుడెందువలనఁ జూడకున్నావు?

సాహహితుండవగు వానరరాజా! తారుడను మొదలయిన నీమంత్రు
లును గిష్కింధానగళమున నివసించుజనులును నిన్నుఁ బరివేష్టించియు
న్నారు చూడుము ౪౫

శత్రువుల నడంగఁద్రొక్కునట్టి వాలీ! ఈవానరులనందఱును వారి
వారికిఁ దగినట్లుగా నెలవిచ్చి పంపివేయుము. అంత అందఱుము యథేచ్ఛ
ముగా మన్నన క్రీడల విహరించెదము. అని తార విలపించెను ౪౬

అప్పుడు అట్లు పతిమరణ దుఃఖితయి విలపించుచున్న తారను
వానర స్త్రీలు దుఃఖ పీడితలయి వాలియొద్దనుండి యావలకుఁ గొనిపోయిరి.

అంత నంగదుఁడు దుఃఖంబునఁ బరవకుడై రోదనంబు నేయుదు
నుగ్రీవునితోఁ గూడినవాఁడై తండ్రిని చితిపై నుంచెను. ౪౭

అంత నయ్యంగదుఁడు దుఃఖంబునఁ బరవశములయిన యింద్రియ
ములతో మృతుండగుతండ్రికి యథాశాస్త్రముగ నగ్నియొసంగి యప్రద
క్షీణంబు గావించెను. ౪౮

అవానరులు అట్లు యథాశాస్త్రముగా వారికి దహనసంస్కారము
గావించి జలతర్జనమునేయుటకై చల్లనినీళ్లుగలదియు మంగళకరియునగు నది
యొద్దకు వచ్చిరి. ౪౯

తత సై సహితా సత్ర హ్యజ్ఞసం స్థాప్య చాగ్రతః. ౫౦
 సుగ్రీవతారాసహితా స్పిషేచు ర్వాలినే జలమ్,
 సుగ్రీవేణైవ దీనేన దీనో భూత్వా మహాబలః. ౫౧
 సమానకోకః కాకుత్స్థః పేతకార్యాణ్యకారయత్,

తత స్తు తం వాలిన మగ్ర్యపౌరుషం
 ప్రకాశ మిహ్యోకువరేషుణా హతమ్,
 ప్రదీప్య దీప్తాగ్నిసమాజసం తదా
 సలక్ష్మణం రామ ముపేయివాన్స్తరిః. ౫౩
 ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే షడ్వింశ స్సర్గః. ౨౫.

ష డ్విం శ స్సర్గః.

తత శ్శోకాభిసంతప్తం సుగ్రీవం క్షిన్నవాససమ్,
 ✓ శాఖామృగమహామాత్రాః పరివా ర్యోపతస్థిరే. ౧
 అభిగమ్య మహాబాహుం రామ మక్లిప్తకారిణమ్,
 స్థితాః ప్రాజ్వలయ సుర్వే పితామహ మి వక్షయః. ౨

తతః కాశ్చినశైలాభ స్తరుణార్కనిభాననః,
 అబ్రవీ త్ప్రిజ్ఞలి ర్వాక్యం హనూమా న్ధారుతాత్తజః. ౩

భవత్ప్రిసాదా త్సుగ్రీవః పితృవై తామహం మహత్,
 వానరాణాం నుదుష్పాపం ప్రాప్తో రాజ్య మిదం ప్రభో! ౪

భవతా సమనుజ్ఞాతః ప్రవిశ్య నగరం శుభమ్,
 సంవిధాస్యతి కార్యాణి సర్వాణి సనుహృజ్జనః. ౫

అంత నానదీతీరంబున నావానరులు సుగ్రీవునితోను దాకతోనుంగూడినవారలయి అంగదుమున్నిడికొని వారికి జలతర్పణము గావించిరి. ౫౧

మహాబలుండగురాముఁడు తానును సుగ్రీవాదులతో సమానముగా దుఃఖితుఁడై దుఃఖితుండగు సుగ్రీవునిమూలముగానే వారికిఁ బ్రేతకార్యముల నన్నింటినిం జేయించెను. ౫౨

అప్పుడు సుగ్రీవుఁడు మహాపరాక్రమకాలియు జగత్ప్రసిద్ధుఁడును మండుచున్నయిన్నింటి తేజస్సుగలవాఁడు నగు రామబాణహతుండగువారికి పహాచసంస్కారముగావించి యంత లక్షణసహితుండగు రామునొద్దకు వచ్చెను. ౫౩

ఇది యిరువఁ యైదవసర్గము.

ఇరువదియాఱవసర్గము.

అంత వారి యుత్తరక్రియలఁ గావించి స్నానముచేసి తడిబట్టలతోనున్న సుగ్రీవుని మంత్రులగు వానరులు పరివేష్టించి గొలిచిరి. ౧

సుగ్రీవుఁడును ఆవానరులును అందఱును మహాబాహుఁడును ఎవ్వరికిని దుఃఖముఁ జేయనివాఁడునగు రామునియొద్దకుఁబోయి బ్రహ్మదేవునొద్ద ఋషులుంబోలె చేతులుమోడ్చుకొని నిలుచుండిరి. ౨

అంత బంగారుకొండవంటి మేనుగలవాఁడును బాలనూర్యునివంటి మొగంబుగలవాఁడునగు వాయుకుమారుఁడు హనుమంతుఁడు చేతఁబొద్దుగీలించి వినయంబున రామునితో విన్నవించెను. ౩

వాఁడుండగు రాముఁడా! నీయనుగ్రహంబునంజేసి సుగ్రీవుఁడు ఎట్టి చారికిని బొంద నలవిగానిదియు గొప్పదియునగు పితృపైతృమహానుయన యావానరరాజ్యంబు నొందెను. ౪

సుగ్రీవుఁడుఇంక నీయనుమతినిొంది మంగళాలంకృతంబగు సగరంబుఁ బ్రవేశించి ఘిత్తులతోఁగూడ నన్నికార్యములం జేయవలెను. ౫

స్నాతోఽయం వివిధై ర్ధనై రావధై శ్చ యథావిధి,
అర్చయిష్యతి రత్నైశ్చ మూలైశ్చ తావం విశేషతః. ౬

ఇమాం గిరిగుహం రమ్యా మభిగన్తు మితోఽర్హసి,
కురుష్వ సావమిసంబంధం వానరాం త్వంప్రహర్షయన్. ౭

ఏవ ముక్తో హనుమతౌ రాఘవః పరవీరహః,
ప్రశ్నువాచ హనుమంతం బుద్ధిమా న్వాక్యకోవిదః. ౮

చతుర్దశ సమా స్సౌమ్య! గ్రామం వా యదివా పురమ్,
న ప్రవేష్యామి హనుమ! నిశు ర్నిర్దేశసాలకః. ౯

సుసమృద్ధాం గుహం రమ్యాం సుగ్రీవో వానరర్షభః,
ప్రవిష్టో విధివ ద్వీరః క్షీత్రం రాజ్యేభిషిచ్యతామ్. ౧౦

ఏవ ముక్త్వా హనుమంతం రామ స్సుగ్రీవ మబ్రవీత్,
వృత్తజ్ఞో వృత్తసమ్పన్న ముదారబలవిక్రమమ్. ౧౧

ఇమ మ పృజ్ఞదం వీర! యావరాజ్యేభిషేచయ,

జ్యేష్ఠస్య స సుతో జ్యేష్ఠ స్సదృశో విక్రమేణ తే. ౧౨
అజ్ఞదోఽయ మదీనాత్తా యావరాజ్యస్య భాజనమ్,

పూర్వోఽయం వార్షికో మాస శ్శ్రావణ స్సలిలాగమః. ౧౩

నుగ్రీవుఁడు నానావిధగంధద్రవ్యంబులచేతను ఓషధులచేతను యథా శాస్త్రముగ నభిషిక్తుఁడై యటుపిమ్మట నిన్ను విశేషించి చత్వంబులను బుష్పంబులను బూజింపఁగలఁడు.

నీవు ఇచటనుండి తమణీయంబును కిష్కింధానగళంబునకువచ్చి వానరులకందఱుకు సంతోషంబు గలిగించి నుగ్రీవుని వానరరాజుఁ జేయుము. అని హనుమంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

శత్రువీరులఁబ్రధించువాఁడును బుద్ధిమంతుఁడగు మాటలుచెప్పటయందు బండితుఁడునగురాముఁడు హనుమంతుఁడుచెప్పినమాటను విని హనుమంతునితో నిట్లని వచించెను.

సౌమ్యుడగు హనుమంతుడా! నేను దండ్రీయాజ్ఞను బరిపాలింప వలసినవాడను గావున ఈపదునాలుగు సంవత్సరములను గ్రామములోనికిఁ గాని పట్టణములోనికిఁ గాని బచ్చటకు నీలురేదు.

మీరలందఱు పరాక్రమవంతుఁడగువానర శ్రేష్ఠుఁడు నుగ్రీవుని సమస్తసంపదలచేతను బూర్ణంబును తమణీయంబునకు కిష్కింధకుఁ దీసికొనిపోయి శీఘ్రంబున యథాశాస్త్రంబుగా నతనికి వానరరాజ్యంబునందుఁ బట్టాభిషేకము గావింపుఁడు. అని రాముఁడు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను.

సదాచారము చక్కఁగాఁ దెలిసినట్టిరాముఁడు ఇవిధంబున హనుమంతునితోఁ బలికి సదాచారసంపన్నుఁడును అధికమయినబలమును బరాక్రమంబును గలవాఁడునగు నుగ్రీవుంజూచి యిట్లునివచించెను.

వీరుఁడగునుగ్రీవుఁడా! ఈయంగదునకుఁగూడ నీవు యావరాజ్యంబునందుఁ బట్టాభిషేకము చేయవలయును.

ఈయంగడుఁడు నీకు శ్రేష్ఠుఁడగు వాలియొక్క శ్రేష్ఠపుత్రుఁడు. పరాక్రమంబున నీకు సమానుఁడు. మిక్కిలియు బుద్ధిమంతుఁడు కావున యువరాజ్యంబునకుఁ దగినవాఁడు.

సౌమ్యుడగునుగ్రీవుఁడా! వర్షాకాలమువచ్చినది. అందు ఈశ్రావి

ప్రవృతా సౌమ్య! చత్వరో మాసా వార్షికసంజ్ఞికాః,

నాయ ముద్యోగసమయః ప్రవిశ త్వం పురీం శుభామ్. ౧౪
అస్మి న్వౌత్సావ్య మ్యహం సౌమ్య! పర్వతే సహలత్క్షణః,

ఇయం గిరిగుహారమ్యా విశాలా యు క్తమారుతా, ౧౫
ప్రభూతసలిలా సౌమ్య! ప్రభూతకమరోత్పలా,

కార్తికే సమనుప్రా ప్తే త్వం రావణవధే యత. ౧౬
ఏష న స్సమయ సౌమ్య! ప్రవిశ త్వం స్వమాలయమ్,

అభిషిక్తస్వరాజ్యేచ సుహృద స్సంప్రహర్షయ. ౧౭

ఇతి రామాభ్యనుజ్ఞాత స్సుగ్రీవో వానరాధిపః,
ప్రవివేశ పురీం రమ్యాం కిష్కిన్ధాం వాలిపాలితామ్. ౧౮

తం వానరసహస్రాణి ప్రవిష్టం వానరేశ్వరమ్,
అభివాద్య ప్రవిష్టాని సర్వతః పర్యవారయన్. ౧౯

తతః ప్రకృతయ స్సర్వా దృష్ట్వా హరిగణేశ్వరమ్,
క్రూరమ్య మూర్ధ్నా పతితా పసుధాయాం సమాహితాః. ౨౦

సుగ్రీవః ప్రకృతీ స్సర్వా స్సంభా ష్యోత్థాప్య వీర్యవాన్,
భ్రాతు రంతఃపురం సౌమ్యం ప్రవివేశ మహాబలః. ౨౧

ణము మొదటిది. వార్షికము లనంబడుమాసములు (పక్షములు) నాల్గును ఆరంభించినవి. ౧౩

కాంతుఁడగు నుగ్రీవుఁడా! ఇదియుద్ధప్రయత్నమునకుఁ దగినకాలముగాదు కావున నీవు రమణీయంబగు కిష్కింధకుఁ బొమ్ము. నేనును లక్ష్మణుండును ఈపర్వతంబున నుండెదము. ౧౪

సౌమ్యుఁడా! ఈపర్వతగుహ మిక్కిలి రమణీయముగాను వికాలముగాను గావలసినంత గాలిగలదిగాను ఉన్నది. దీనికిసమీపంబున నీళ్లును దామరత్రూలును గలువలును సమృద్ధముగా నున్నవి. కావున ఇది నాకు నివాసయోగ్యము. ౧౫

సౌమ్యుఁడా! కార్తికమాసము సమీపించినపుడు నీవు రావణవధార్థమయి ప్రయత్నమునేయవలయు. ఇది మనసంకేతము. ఇక నీవు నీవురంబునకుఁ బొమ్ము. ౧౬

నీవు వానరరాజ్యంబునందుఁ బట్టాభిషేకంబునొంది నేబంధువులకు సంతోషంబు గలుగఁజేయుము. అని రాముఁడు నుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను.

వానరాజయిన నుగ్రీవుఁడు ఇట్లు రాముని యనుమతి నొంది యిదివఱకు వాలిచేఁ బాలింపఁబడిన రమణీయంబగు కిష్కింధాపురంబుఁ బ్రవేశించెను. ౧౭

వేలకొలది వానరవీరులు వానరరాజయిన నుగ్రీవునితోఁగూడఁ గిష్కింధఁ బ్రవేశించి యతనికి నమస్కరించి యతనిం బరివేష్టించి కొలిచి యుండిరి. ౧౮

అంతఁ బట్టణమందలి జనులు సమస్తవానరవాగుండగు నుగ్రీవుని సం దర్శించి వాలిపంబునంజేసి యెంతమాత్రము మనస్సున నతృప్తి లేదీవారలయి నుగ్రీవునకు సాష్టాంగముగా నమస్కరించి నేలపయి చాఁగిలఁబడిరి.

సరాక్రమవంతుఁడును మహాబలశాలియునగు నుగ్రీవుఁడు తనముందట నట్లు చాఁగిలంబడిన పురజనులను లేపవైత్తి వారలతో మంచిమాటలాడి యంతఁ దార నాశ్వాసిండుటకై వాలి యంతఃపురంబునకుఁ బోయెను. ౧౯

ప్రవిశ్య త్వభినిష్కాంతం సుగ్రీవం ప్లవకేశ్వరమ్,
అభ్యసించంత సుహృద స్సహస్రాక్ష మి వాసురాః. ౨౨

తస్య పాండర మాజహ్రు శ్చత్రం హేమపరిష్కృతమ్,
శుకేచ వాలవృజనే హేమదండే యశస్కరే. ౨౩

తథా సర్వాణి రత్నాని సర్వబీజౌషధీ రపి,
సక్షీరాణాంచ వృక్షాణాం ప్రరోహాన్మనుచూరిచ. ౨౪

శుక్లానిచైవ పద్మాని శేవీతం చైవానులేపమ్,
సుగన్ధీచ మాత్యాని స్థూబా వ్యుష్ణానిచ. ౨౫

చంద్రానిచ దివ్యాని గన్ధాంశ్చ వివిదాన్బహూర్,
అక్షతం జాతరూపంచ త్రియజ్ఞురుధుసర్విషే. ౨౬

దధి చర్మచ వై యాభుం వా రాహీ చా బృహదహవా,
సమాలక్ష్మిన మాదాయ రోచనాం సమనశ్శిలామ్. ౨౭

ఆజన్మస్తత్ర ముదితా వరాః కన్యాస్తు షోడశ,
తత స్తేజానరశేష్ఠం యథాకాలం యథావిధి. ౨౮

రత్నై ర్వస్త్రైశ్చ భద్రైశ్చ శ్చ తోమయిత్వా ద్విజ్వభాన్,
తతః కుశపరిస్తీర్ణం సమిద్ధం జాలవేగసమ్. ౨౯

మస్త్రపూతేన హవిషా హుత్వా మస్త్రవిదో జనాః,
తతో హేమప్రతిష్ఠానే వరాన్తరణసంవృతే. ౩౦

ప్రాసాదశిఖరే రమ్యే చిత్రమాల్యాపశోభితే,
ప్రాజ్ఞుఖం వివిధై ర్మన్త్రైః స్థాపయిత్వా వరాసనే. ౩౧

సదీనదేభ్య స్సంహృత్య తీర్థేభ్య శ్చ సమన్తతః,
ఆహృత్యచ సముద్రేభ్య స్సర్వేభ్య వానరర్షభాః. ౩౨

అపః కనకకుమ్భేషు నిధాయ విమలా శ్శుభాః,

వారి యంతఃపురంబునకుఁ బోయి యప్పుడే వానరనాథుఁ డగు నుగ్రీవుఁడు వెడలిపచ్చుటయు నంత నతనికి దేవతలు దేవేంద్రునకుఁబోలె బంధువులు పట్టాభిషేకము గావించిరి. ౨౨

అప్పుడు వానరులు నుగ్రీవునిపట్టాభిషేకమునకై కాంచనాలంకృతం బగు శ్వేతచ్ఛత్రంబును బంగారు దండములుగల యశస్కరములగు తెల్లని రెండువింజామరంబులును సమస్తములయిన మణులును, సమస్తములయిన విత్తనములును, ఓషధులును, క్షీరపృక్షంబుల చివుళ్ళును, బుష్పంబులును, తెల్లనిస్త్రంబులును, ధవళముయిన కర్పూరాద్యంగరాగంబును, మంచితావి గల పుష్పమాలికలును, మెట్టనుబుట్టిన కమలంబులను, ఉత్తమంబగు చంద సరంబును, నానావిధగంధద్రవ్యంబులును, గాంచనాక్షతలును, గుండుపు వ్వును, తేనెయు, ఘృతంబును, బెరుగును, న్యామ్రవర్షంబును, అడవి పండిచర్మముతోఁ గుట్టబడిన పాదరక్షలును దెచ్చిరి. ౨౩-౨౬

అంత నచటికిఁ బదునాటుగురుకన్యకులు, మైపూతయు మనశ్శీలతోఁ జేసిన తిలకంబును గోరోచనంబును దీసికొని సంతోషంబున వచ్చిరి. ౨౪

అంత బ్రాహ్మణోత్తములను మణులును నిస్త్రంబులును నానావిధక్ష్య భోజ్యంబులు నొసంగి మంత్రవేత్తలగు పురోహితులు అగ్నిహోత్రంబు జ్వలింపఁజేసి చుట్టును దచ్చలు పరిస్తరించి యథావిధిగా మంత్రములచే హవిస్సు వేల్చిపిడపఁ గాంచనమయపాదంబులుగలదియు నుత్తమమయిన యాస్తరణముతో నొప్పుచున్నదియుఁ బ్రాసాదంబునంటి శిఖరముగలదియు తమజీయంబును నానావిధపుష్పమాలికాలంకృతంబునగు సింహాసనంబున నుగ్రీవునిదూర్పు మొగంబుగా నానావిధమంత్రంబులతోఁ గూర్చుండఁబెట్టి నదులనుండియు నదంబులనుండియు సమస్తతిర్థంబులనుండియు సమస్తసము ద్రంబులనుండియుఁ దెచ్చి యొకటిగాఁగలిపిన విమలంబులగు పూజ్యజలంబు లను గాంచనఘటంబులనుంచి నుముహూర్తంబునను శాస్త్రంబునతిక్రమించక వేదవిధానంబు ననుసరించి కల్పనూత్తమాంబున గజాదును గవా

శుభై ర్మౌషభశృణ్వైశ్చ కలశై శ్చాపి కాశ్చనైః. 33

శాస్త్రదృష్టేన విధినా మహర్షి విహితేన చ,
గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః. 34

మైన్దశ్చ ద్వివిద శ్చైవ హనూమా న్జామ్బవా న్నశః,
అభ్యషిశ్చస్త సుగ్రీవం ప్రసన్నేన సుగన్ధినా. 35

సలిలేన సహస్రాక్షం వసవో వాసవం యథా,
అభిషిక్తే తు సుగ్రీవే సర్వే వానరపుజ్జవాః. 36

ప్రచుక్రుశు ర్మహాత్మానో హృష్టా స్తత్ర సహస్రశః,
రామస్య తు వచసి కుర్వం త్సుగ్రీవో హరిపుజ్జవః. 37

అజ్ఞానం సంపరివృజ్య యానగాజ్యేభ్యషేచయత్,
అజ్ఞదే చాభిషిక్తే తు సానుగ్రోశాః ప్లవజ్జమాః. 38

సాధుసాధ్వీతి సుగ్రీవం మహాత్మానోఽభ్యవ్రాజయన్,
రామం చైవ మహాత్మానం లక్ష్మణంచ పునఃపునః. 39

ప్రీతాశ్చ తుష్టువు స్సర్వే తాదృశే తత్ర వర్తతి,

హృష్టపుష్టజనాకీర్ణా పతాకాధ్వజశోభితా 40
బభూవ నగరీ రమ్యాకిష్కిన్ధా గిరిగవ్వరే,

నివేద్య రామాయ తదా మహాత్మనే
మహాభిషేకం కపివాహినీపతిః,

రుమాంచ భార్యం ప్రతిభ్య వీర్యవా
నవాప రాజ్యం త్రిదశాధిపా యథా. 41

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే షడ్వీంశ స్సర్గః. ౨౬.

కుండను గవయుడునుశరభుఁడును గంధమాదనుఁడును మైందుఁడును ద్వివి
కుండను హనుమంతుఁడును జాంబవంతుఁడును నకుండను. స్వచ్ఛంబులును
మంచివాసలతోఁ గూడినవియునగు నాపుణ్యజలంబుల మంగళశరంబులగు
వృషభీశ్వరంగంబులతోను బంగారుకలశంబులతోను సుగ్రీవునకు వసువులు
దేవేంద్రునకుంబోలె నభిషేకంబు గావించిరి. ౨౮-౩౫

సుగ్రీవునకుఁ బట్టాభిషేకముకాఁగానే మహాబలకాలులగు వానరవీరు
లందఱు వేనవేలుగా గుమిగూడి పరమసంతుష్టులయి కేకలు వేసిరి. ౩౬

వానరోత్తముండగు సుగ్రీవుఁడు రామునియాజ్ఞను శిరసానహించి
యంగడుఁ గొఁగిటజేర్చి యతనికి యావరాజ్యంబునఁ బట్టంబుకట్టెను. ౩౭

సుగ్రీవుఁ డంగడునకు యావరాజ్యం బొసంగుటను జూచి తండ్రి
హతుఁడయ్యెనే యని యంగబునియొడ దయగలిగియున్న మహాత్ములగు వాన
రులు సుగ్రీవుని సాధువాక్యంబుల బ్రశంసించిరి ౩౮

అట్టిఅంగదయావరాజ్యపట్టాభిషేకరూపమయిన మహోత్సవము జరు
గునప్పుడు కిష్కింధయందలి సమస్తవానరులును పరమసంతుష్టులయి మహా
త్తుండగురాముని లక్షణుని మాటిమాటికిఁ బ్రస్తుతించిరి. ౩౯

అప్పుడు పట్టాభిషేకమహోత్సవమనందుఁ బర్యవసాదముగఁ గిష్కిం
ధానగరము సంతోషంబున సుహృద్గణ మేనుగల జనులతోఁ గూడినదైరాజ
చిహ్నములువ్రాసిన కైక్కములతోను పట్టికైక్కములతోను అలంకరింపఁ
బడి రమణీయంబై యున్నెను. ౪౦

అప్పుడు పరాక్రమశాలియగు వానరేశ్వరుఁడు సుగ్రీవుఁడు మహాత్తుఁ
డగు రామునియొద్దకుఁ బోయి పట్టాభిషేకము జరిగినవృత్తాంతమును విన్నవించి
తనభార్యయగు రుమను బొంది దేవేంద్రుఁడు దేవరాజ్యంబు నొందినట్లు
వానరరాజ్యంబు నొందెను. ౪౧

ఇది యిరువదియావవస్తవము.

సప్తవింశ స్సర్గః.

అభిషిక్తే తు సుగ్రీవే ప్రవిష్టే వానరే గుహామ్,
 అజగామ సహ భ్రాత్రా రామః ప్రవ్రవణం గిరిమ్ ౧
 శౌద్దూలమృగసంఘుప్తం సింహై ర్భీసురవై ర్వృతమ్,
 నానాగుల్మలతాగుఢం బహుపాదపసంకులమ్. ౨
 ఋక్షవానరగోవుచ్చైర్ధార్ద్రార్ధై శ్చ విషేవితమ్,
 మేఘరాశినిభం శైలం నిత్యం శుచిజలాశ్రయమ్. 3

తస్య కైలస్య శిఖరే మహతీ మాయతాం గుహామ్,
 ప్రత్యగృహ్యత వాసార్థం రామ సౌమిత్రిణాసహ ౪
 కృత్వాచ సమయం సౌమ్య సుగ్రీవే సహసఘః,
 కాలయంతం మహ ద్వాక్య మువాచ రఘునందనః ౫
 వినీతం భ్రతరం భ్రాతా లక్ష్మణం లక్ష్మీవర్ధనమ్,

ఇయం గిరిగుహా రమ్యా విశాలా యుక్తమారుతా. ౬
 అన్యాయం వసావ సౌమిత్రే! వర్షరాత్ర మరిన్దమ!,
 గిరిశృంగ మిదం రమ్య మున్నతం పార్థివాత్తజ! ౭
 శ్వేతాభిః కృష్ణతామ్రాభి శ్శిలాభి రుపశోభితమ్,
 నానాధాతుసమూర్జితం దరీనిర్హరశోభితమ్. ౮
 వివిధై ర్వృక్షవృక్షై శ్చ చారుచిత్రలతాపృథమ్,
 నానావిహగసంఘుప్తం మయూరరవనాదితమ్. ౯
 మాంబలీకున్దగుత్తై శ్చ సిన్ధువారకురన్తకైః,
 కడంబృన్దనసర్జై శ్చ పుష్పితై రుపశోభితమ్. ౧౦

ఇగువదియేడవసర్గము.

నుగ్రీవుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడై కిష్కింధానగరంబుఁ జేరినపిదప రాముఁడు లక్ష్మణసహితంబుగాఁ బెద్దపులుల యటపులతోను జంకలధ్వనులతోనుఁ గూడినదియు భయంకరముగా గర్జించునట్టి సింహంబులతోఁ గూడినదియు నానావిధంబులగు గుల్మంబులచేతను లతాగృహంబులచేతను గప్పుఁబడినదియు అనేకవృక్షంబులతో నిండియున్నదియు నెఱుఁగుబంటులును గోతులును బిల్లులును మెండుగాఁగలదియు మేఘసమూహంబుకై వడి నల్లగా నున్నదియు శిలామయంబును ఎల్లప్పుడు విడువక నిర్మలంబయిన జలంబు గలిగియున్నదియునగు ప్రప్రపంచపర్యతంబు నొందెను. ౧-౩

అప్రప్రపంచపర్యతశిఖరంబున వెడల్పున నిడుపునుగల యొకగుహను రాముఁడు, తానును లక్ష్మణుఁడును నివాసమునేయుటకై యేర్పఱచుకొనెను. ౪

సౌమ్యుఁడును బాపరహితుఁడునగు రాముఁడు అట్లు నుగ్రీవునితో సమయంబుఁజేసికొని వినయసంపన్నుఁడును లక్ష్మీవర్ధనంబులగు కుభలక్షణంబులుగలవాఁడునగు లక్ష్మణుంజూచి యాకాలంబునకుఁ దగిన మహార్థంబునగు నీమాటం జెప్పెను. ౫

శత్రువుల వడఁగఁద్రొక్కునట్టి లక్ష్మణుఁడా! ఈపర్వతగుహ రమణీయంబుగాను విశాలంబుగాను గావలసినంతమాత్రము గాలిగలదిగా నున్నది. కావున వర్షాకాలమున నీగుహయందు వసంతము. ౬

రావణోమరుఁడా! ఈపర్వతశిఖరము రమణీయంబును ఉన్నతంబును తెల్లతాలతోను నల్లతాలతోను ఎఱ్ఱనిశిలలతోనుఁ గూడినదియు నానావిధగైరికధాతువులచే నొప్పుచున్నదియు గుహలును పెలయెట్లును గలదియు నానావిధములయిన వృక్షసమూహములతో నానావిధంబులగులతాగృహంబులతోనుఁ గూడినదియు నానావిధపక్షిధ్వనులును పెనుల్లధ్వనులును గలిగినదియుఁ బుష్పితంబులగు జాజులును మొల్లలును వావిలిచెట్లును గోరంటచెట్లును గదంబవృక్షంబులును ఏఱుమద్దిచెట్లును మద్దిచెట్లును గలదియునై నుండరంబుగా నున్నది.

ఇయం చ సశినీరమ్యా పుల్లపజ్జుజమణ్డితా,
 నాతిదూరే గుహాయానా భవిష్యతి నృపాత్మజః. ౧౧
 ప్రాగుదక్ష్పివణే దేశే గుహ సాధు భవిష్యతి,
 పశ్యా చైచ హోన్నతా సౌమ్య! నివా తేయం భవిష్యతి. ౧౨

గుహద్వారే చ సౌమిత్రే! శిలా సమతలా శుభా,
 శ్లఙ్ఘా చై వాయతా చైవ భిన్నాజ్ఞానచయోపమా. ౧౩
 గిరిశృంఖ మిదం తాత! పశ్య చోత్తరత శ్శుభమ్,
 భిన్నాజ్ఞానచయాకార మమ్భాధర మివోత్థితమ్. ౧౪
 దక్షిణస్యా మపి దిశి స్థితం శ్వేత మి వాపరమ్,
 కైలాసశిఖరప్రఖ్యం నానాధాతువిభూషితమ్. ౧౫

ప్రాచీనవాహినీం చైవ సదీం భృశ మకర్దమామ్,
 గుహాయాః పూర్వతః పశ్య త్రికూటే జాహ్నువీ మివ. ౧౬
 చమ్పకై స్త్రీలకై స్తాలై స్తమాలై రతిముక్తకైః,
 పద్మకై స్సరలై శ్చైవ లశోకై శ్చైవ శోభితామ్. ౧౭
 వానీరై స్తమిమై శ్చైవ పమృతైః కేతకై ర్ధవైః,
 హిస్తాలై స్త్రీరితై ర్నీవై రేవేత్రకైః కృతమాలకైః. ౧౮

తీరజై శ్శోభితా భాతి నానాయై స్తతస్తతః,
 వసనాభరణోపేతా ప్రచుదే వాభ్యలంకృతా. ౧౯

రావకొమరుడా! వికసించిన తామరపూలచే నలంకృతంబై రమణీయంబై యున్న యీ తామరకొలను మనగుహకు సమీపంబున నున్నది. ౧౧

సామ్యుడా! ఈకానదిశవై పున దిగుమార్గమును నిర్మితిదిశను ద్వారమును గలుగుటవలన తఱచుచుగా నీకానదిశనుండివచ్చు వానజల్లు లోపలఁబడదు కావున ఈగుహ మిక్కిలియు బాగుగా నుండును. మఱియు దీనికి బడమటిపార్శ్వమున జొన్నత్యము గలదగుటంజేసి ఇందు తూర్పునుండివచ్చు చలిగాలి దగులక నుఖముగా నుండును. ౧౨

లక్ష్మణుడా! మఱియు నీగుహవాకిటను మిట్టపల్లములేనిదియు నుందరమును వికాలమును విరిసిన కాటుకరాశివలె నల్ల నైనదియునగు శిలయున్నది.

నాయనా! గుహకు ఈ తీరపార్శ్వంబున నుందరంబును విరిసినకాటుకరాశివలె నల్లనైనదియు నాకాశంబున లేచినమేఘమువలె నున్నదియు దక్షిణదిక్కుననుండు రెండవకైలాసం బనఁదగినదియుఁ గైలాసశిఖరముతో సమానమును నానావిధగైరిక ధాతువులచేనలంకృతంబులగు నీపర్వతశిఖరంబుఁ జూడుము. ౧౩, ౧౪

మఱియు నీగుహకుఁ దూర్పునఁజంపకవృక్షంబులచేతను బొట్టుగుచెట్లచేతను మద్దిచెట్లచేతను దమాలవృక్షంబులచేతను గురివెందచెట్లచేతను బద్ధకవృక్షంబులచేతను సరళవృక్షంబులచేతను ఆశోకవృక్షములచేతను బ్రబ్బలిపొదలచేతను దినాసపుచెట్లచేతను వకుళవృక్షంబులచేతను మొగిలిపొదలచేతను చంద్రచెట్లచేతను హింతాలములచేతను లొద్దుగులచేతను గదంబములచేతను నేత్రములచేతను తేలచేతను ఒప్పుచున్నదియు ఎంతమాత్రముబురదలేనిదియుఁ తూర్పుతట్టు ప్రసహించునదియు నైన త్రికూటంబునందలి గంగానదివంటివదియున్నది చూడుము. ౧౫-౧౮

ఈనది తీరంబులఁ బుట్టిన నానావిధంబులగు వృక్షములతోఁ గూడి యుండుటంజేసి నస్త్రములచేతను ఆభరణములచేతను అలంకరింపఁబడిన స్త్రీవలెఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౧౯

శతశః పక్షిసంఘైశ్చ నానానాదై ర్వినాదితా,
 ఏకైక మనురక్షైశ్చ చక్రవాకై రలంకృతా. ౨౦
 పులినై రతిరమ్యైశ్చ హంససారససేవితైః,
 ప్రహసన్తివ భా జ్యేషా నారీ సర్వవిభూషితా. ౨౧

క్వచి న్నీలోత్పలై శ్చన్నాభాతి రక్షోత్పలైః క్వచిత్,
 క్వచి దాభాతి శుక్లైశ్చ దివ్యైః కుముదకుట్టలైః. ౨౨

పారిష్లవశ్చై ర్ద్దుష్టా బర్హిణశ్చైశ్చనాదితా,
 రమణీయా నదీ సౌమ్య! మునిసంఘై ర్నిషేవితా. ౨౩

పశ్య చన్దనపృథ్వాణాం పక్షీ స్సురచితాఞ్శవ,
 కకుభానాం చ దృశ్యస్తే మనసే వోదితా సుమమ్. ౨౪

అహో సురమణీ యో2యం దేశ శ్చత్రునిషాదన!,
 దృఢం రంస్యావ సౌమిత్రే! నా భ్వత్ర నివసావహై. ౨౫

ఇతశ్చ నాతిదూరే సా కిష్కిన్ధా చిత్రకాననా,
 సుగ్రీవస్య పురీ రమ్యా భవిష్యతి నృపాత్మజ!. ౨౬

గీతవాదిత్రనిర్ఘోష శృంగీయతే జయతాం వర!,
 నర్దతాం వానరాణాం చ హృద్యాడమ్బరై స్సహ. ౨౭

అనేకములయినపక్షములు మధురముగాఁ గూయుటవలనను ఒండొంటి
యందనురాగముల చక్రవాకపక్షులచే నలంకరింపఁబడియుండుటవలననుమనో
హారముగాఁ గూయునట్టి హంససాగపక్షులతో నొప్పుచున్న రమణీయము
లగు నినుకదిన్నెలతోఁ గూడియుండుటవలనను నునది మధురధ్వనిగలుగు
నట్లు నవ్వచున్నదియు ఒండొంటితో నొరయుచున్న సైనంబులుగలదియు
ఉన్నతంబులగు పిఱుండలతోను మధురముగా ధ్వనించునట్టి గజ్జలు మొద
లుగాఁగల భూషణంబులతోను ఒకప్పుడున్నదియునగు యువతియొంటి
బ్రకాశించుచున్నది. ౨౦ ౨౧

ఈనది ఒకచోట నల్లగలుచు నే నొప్పుచున్నది. ఒకచో నెఱ్ఱగలువ
లచేఁ బ్రకాశించుచున్నది. మఱియొకచో సుత్రమంబులగు తెల్లగలువలమొ
గ్గలచే నెంతయు భాసిల్లుచున్నది. ౨౨

సామ్యుఁడా! పెక్కుజలపక్షులతోఁ గూడినదియు మధురముగాఁ
గూయునెమిళ్ళతోను గ్రాంచకపులతో నొప్పుచున్నదియు ఋషిసేవితంబు
నగుటంజేసి యీనది రమణీయముగా నున్నది. ౨౩

మాలికారూపంబునఁ జక్కఁగాఁ గూర్పఁబడినట్లున్న యీచందన
పచ్చులం జూడుము. అట్లు ఏఱుమదిచెట్లవరుసలును సంకల్పపూర్వకంబుగా
నేర్పరితనంబుతోఁ గూర్చినట్లు గానంబడుచున్నవి. ౨౪

శత్రువుల జయించునట్టి లక్ష్మణుఁడా! ఈప్రదేశము మిక్కిలి రమణీ
యముగా నుండుట యాశ్చర్యముగా నున్నది. ఇచట మనము చక్కఁగా
సంతోషముతోఁ గ్రీడింపవచ్చును కావున నిచటనే నివసితము. ౨౫

రాచకొమరుఁడగు లక్ష్మణుఁడా! నుండరములయిన వనంబులుగల
రమణీయంబగు నుగ్రీవరాజధానియైన కిష్కింధానగరముగూడ ఇచటికి
సమీపంబుననే యుండును. ౨౬

హరులలో నుత్తముఁడవగు లక్ష్మణుఁడా! కిష్కింధయందలి గీతవా
ద్యధ్వనులును వానరులయత్తులును మృదంగధ్వనులును ఇచటికి వినఁబడు
చున్నవి. కావునఁ గిష్కింధ యిచటికి సమీపంబున నున్నది. ౨౭

లభ్యా భార్యాం కపివరః ప్రాప్య రాజ్యం సుహృద్వృత్తః,
 క్రుపం నన్దతి సుగ్రీవ సుప్రాప్య మహతీం శ్రియమ్. ౨౮

ఇత్యుక్త్వా న్యవస తత్ర రాఘవ సుహృత్క్షణః,
 బహుదృశ్యదరీకుక్షో తస్మి న్ప్రసవణే గిరా. ౨౯

సుసుఖేఽపి బహుప్ర వ్యే తస్మిన్ని ధరణీధరే,
 వసత స్తస్య రామస్య రతి రల్పాఽపి నాభవత్. ౩౦
 హృతాం హి భార్యాం స్కరతః ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమ్,

ఉదయాభ్యుదితం దృష్ట్వా శకాఙ్కంచ విశేషతః. ౩౧
 అవివేక స తం నిద్రా నిశాసు శయనం గతమ్,

తప్తముత్థేన శోకేన బాహ్విపహతచేతసమ్. ౩౨
 తం శోచమానం కాకుత్స్థం నిత్యం శోకపరాయణమ్,
 తుల్యదుఃఖోఽబ్రవీ ద్భార్యా లక్ష్మణోఽనునయ న్వచః. ౩౩

అలం వీర! వృథాం గత్వా స త్వం శోచితు మర్హసి,
 శోచతో వ్యవసీదన్తి సర్వాథా విదితం హి తే. ౩౪

భవా స్త్రియాపరో లోకే భవాః దైవపరాయణః,
 ఆస్తికో ధర్మశీలశ్చ వ్యవసాయీచ రాఘవః. ౩౫

వానరోత్తముఁడగు సుగ్రీవుఁడు తనభార్యను రుమను వానరరాజ్యంబు ను ఆసద్యశమయిన సంపదనుఁబొంది బంధువులచేఁ బరివేష్టితుఁడై నిశ్చయముగా మిక్కిలి యానందించుచున్నాఁడు. అని లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను.

ఇట్లు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పి రాముఁడు రమణీయంబులగు పెక్కుగు చాలతోను లతాగృహంబులతో నొప్పుచున్న యాప్రసవణపర్యతంబున నాగుహయందు లక్ష్మణసహితంబుగా నివాసముచేసెను. ౨౯

అట్లు పుష్పఫలాదివిహార వ్యసంపన్నమై యెట్టివారికిని సుఖము గలిగించునట్టి యాప్రసవణపర్యతమునందు నివాసమునేయుచున్నవాఁడైనను రాముఁడు రావణునిచే నపహృతయైన తనప్రాణంబులకన్నను నధికయగుప్రియురాలనే యెల్లప్పుడు దలఁచుకొనుచున్నందున ఎంతమాత్రము సుఖము పొందఁడయ్యె. ౩౦

పగలు విరహోద్దీనకరంబులుగు వస్తువులంజూచి పరితపించుటయెగాక యాతఁడు విశేషించి రాత్రులందుఁ బరుండినపుడు ఉదయపర్యతంబునుండి వెడలినచంద్రంజూచి విరహతాపంబున ఎంతమాత్రము కంటికిఁ గూరుకులేక పరితపించుచుండెను. ౩౧

అట్లు సీతావిరహంబునంజేసి మనసునందుత్సాహంబులేక పరితపించుచు నెల్లప్పుడును దుఃఖమెగతిగానున్న యారాముంజూచి తమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁడు తానును అతనితో సమానముగా దుఃఖితుండై యతని నూఁజించుచు నీమాటం బలికెను. ౩౨, ౩౩

పీరుఁడా! దుఃఖించుట చాలును. నీవిట్లు వ్యసనపడుట యుక్తము గాదు. వ్యసనపడువానికి సమస్తకార్యములను నశించును. ఇదిసీకుఁ జెలిసిన విషయమేగదా! ౩౪

రాముఁడా! లోకంబున నందఱికన్నను నీవు పురుషకారం బవలంబించి కార్యముచేయువాఁడవు. కార్యసిద్ధికిఁ గారణమయిన దైవమునందును నిష్ఠగలవాఁడవు. ఆస్తికుఁడవు. ధార్మికుండవును, ఎడతెగక ప్రయత్నించువాఁడవు. అట్టి నీ విట్లు శోకించుట తగదు. ౩౫

స హ్యవ్యవసిత శ్శత్రుం రాక్షసం తం విశేషతః,
సనుక్థస్త్వం రణే హస్తుం విక్రమై ర్జిహ్వాకారిణమ్.

3౬

సమున్మూలయ శోకం త్వం వ్యవసాయం స్థిరం కురు,
తత స్సపరివారం తం నిర్మూలం కురు రాక్షసమ్.
పృథివీ మపి కాకుత్స్థ! ససాగరవనాచలామ్,
పరివర్తయితుం శక్త్యః కి మజ్గ! పున రావణమ్.

3౭

3౮

శరత్కాలం ప్రతీక్ష్యస్వ పావృట్కూలోఽయ మాగతః,
తత స్సరాష్ట్రం సగణం రావణం త్వం వధివ్యసి.
అహంతు ఖలు తే వీర్యం ప్రసుప్తం ప్రతిబోధయే,
దీప్తై రాహుతిభిః కాలే భస్మరాచ్ఛన్న మి వానలమ్.

3౯

౪౦.

లక్ష్మణస్యతు తదావక్యం ప్రతిపూజ్య హితం శుభమ్,
రాఘవ స్సుహృదం స్నిగ్ధమిదం వచన మబ్రవీత్.

౪౧

వాచ్యం య దనురక్తేన స్నిగ్ధేన చ హితేన చ,
సత్యవిక్రమయుక్తేన తదుక్తం లక్ష్మణ! త్వయా.

౪౨

ఏష శోకః పరిత్యక్త స్సర్వకార్యావసాదకః,
విక్రమే ష్వప్రతిహతం తేజః ప్రోత్సాహయా మ్యహమ్.

౪౩

శరత్కాలం ప్రతీక్షిష్యే స్థితోఽస్మి వచనే తవ,
సుగ్రీవస్య నదీనాం చ ప్రసాద మనుపాలయన్.

౪౪

జ్వలారేణ వీరస్తు ప్రతీకారేణ యజ్యతే,

నీ విట్లు శోకంబున ధైర్యంబు విడిచి వ్యవసాయంబు మానియుండు వేని ఏకత్రువును జయింపజాలవు అందు విశేషించి పరాక్రమంబుగలిగి మాయావియునగు నారాక్షసుని రావణుని యుద్ధంబున విధించుట కెంతమాత్రము సమర్థుడవు కానేరవు. 31

నీవు శోకమును విడిచి స్థిరమయి సయుధ్యోగ మవలంబించి దానంజేసి యారాక్షసు రావణుని బంధుమిత్రసహితంబుగా విధింపుము. 32

రాముడా! నీవు సముద్రముతోను ఐనంబులతోను బర్వతంబులతోను గూడిన భూమినంతయుఁ గ్రిందుమీఁదు చేయజాలుదువు; ఇక నీరావణుని విధించుట నీ కెంతమాత్రము?

ఇప్పుడు ఎన్నాకాలమువచ్చినది; కావున శరత్కాలముఐతఁ గాచి యుండుము. అంత రావణుని ఆతనిపై వ్యయింపఁగూడ విధింతువు. 33

నేను నిపుణుగప్పిన నిప్పును ఆజ్యాహుతులచే బ్రజ్వలింపజేయు విధంబున నిదురపోవుచున్న నీపరాక్రమమును ఉద్దీపకవాక్యములచే మేలుకొలుపుచున్నానుగాని నీకు ఉపదేశించువాఁడనుగాను. అని లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. 34

రాముఁడును లక్ష్మణుఁడు చెప్పినహితకటంబును మంగళకటంబు నగు మాటను గౌరవించి తనయందుఁ బ్రీతియు స్నేహంబునుగల తమ్మునింజూచి యిట్లని పలికెను. 35

లక్ష్మణుడా! అనురాగముగలవాఁడును స్నేహముగలవాఁడును హితంబుగోరువాఁడును నీరుఁడును ఏది చెప్పఁదగునో అట్టిమాటం జెప్పినావు.

సమస్తకార్యములం జెఱచునట్టి యీశోకమును విడలి నాను; పరాక్రమసమయంబులందు ఎదురులేని తేజంబు నవలంబించెదను. 36

నీమాట ప్రకారము శరత్కాలమువచ్చి నదులు నిర్తలమయిన జలము గల్గి నుగ్రీవుఁ డనుగ్రహించువఱకు నిరీక్షించియుండెదను. 37

నీరుఁడగువాఁడు తన కుపకారముచేసినవారికిఁ బ్రత్యుపకారముచేయక

అకృతజ్ఞోఽప్రతికృతో హన్తి సత్త్వవతాం మనః.

౪౫

అథైవ ముక్తః ప్రణిధాయ లక్ష్మణః
 కృతాజ్ఞాని నైవృతిపూజ్య భాషితమ్,
 ఉవాచ రామం స్వభిరామదర్శనం
 ప్రదర్శయ ద్దర్శన మాత్మన శ్శుభమ్.
 యథోక్త మేతత్తన సర్వ మీప్సితం
 నలోస్త్య! కర్తా నచిరా ద్ధరీశ్వరః,
 శరత్ప్రతీక్షః క్షమతా మిమం భవా
 జ్వలప్రసాతం రిపునిగ్రహే ధృతః.
 నియమ్య కోపం వ్రతిచాల్యతాం శర
 త్క్షమస్వ మాసాం శ్చతురో మయా సహ,
 త సాచలేఽస్మి వృగరాజనేవితే
 సంపర్తయన్ శత్రువధే సమున్మయమ్.

౪౬

౪౭

౪౮

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే సప్తవింశ స్సర్గః. ౨౭.

అష్టావింశ స్సర్గః.

స తదా వాలినం హత్వా సుగ్రీవ మభిషేచ్యచ,
 వసన్త్యాల్యవతః పృష్ఠే రామో లక్ష్మణ మబ్రవీత్.

౫౦

అయం సకాల స్సంప్రాప్తస్సమయోఽద్య జలాగమః,
 సంవశ్య త్వం నభో మేఘై స్సంపృతం గిరిసన్నిభైః.

౫౧

మానఁడు. అట్లు తనకుఁ గావించిన యపకారమును మఱచి ప్రత్యుపకారము నేయనియొడ సాత్త్వికులగు సత్పురుషులమనస్సు నొచ్చును; గావున నుగ్రీవుఁడు సత్పురుషులకుఁ గోపంబువచ్చునను భయంబున నైనను మనకుఁ దప్పక ప్రత్యుపకారము నేయఁగలఁడు. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ర౪

అంత లక్ష్మణుఁడు రాముని మాటనువిని చేతులుమోడ్చి రామవచనంబును గౌరవించి ముందు చేయవలసినకార్యమును గుఱించి యాలోచించి మంగళకరంబగు తనయభిప్రాయంబు బేటపడునట్లు ప్రియదర్శనుఁడగు రాముం జూచి యిట్లని పలికెను. ర౫

మరుజనాధుఁడవగు రాముఁడా! వానరరాజు నుగ్రీవుఁడు చెప్పిన మాటను దప్పక నీకోర్కీ యంతయు శీఘ్రంబున నె యీడేర్చును; గావున నీవు శత్రువును జయించుటకై ధీరుఁడవై శతదృతువు వచ్చువఱకు ఈవర్షా కాలమందు విరహజేడనను గొంత సహించియుండుము. ర౬

కోపం బడఁచుకొని యింక నాలుగుమాసంబులవఱకు వాతోఁగూడ నెట్లైని యోర్చియుండుము; శత్రువధంబునం రుతౌహంబు వదలక నింహాది క్రూరమృగంబులచే నొప్పుచున్న యీపర్వతమునందు ఈనాలుగుమాసముల కాలము గడపుట. అని లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ర౭

ఇది యిరువదియేడవస్తంభము.

ఇరువది యెనిమిదవస్తంభము.

అట్లే రాముఁడు వాలిని వధించి నుగ్రీవునకు వానరరాజ్యంబునఁ బటాభిషేకంబుగావించి ప్రస్తవణపర్వతంబున నివాసంబునేయుచుండి లక్ష్మణుంజూచి యిట్లనియెను. ౧

ఇప్పుడు నుగ్రీవుఁడు కిష్కింధనుండునట్లును మనమిచట నుండు నట్లును సంకీర్తనమయి కాలమగు వర్షార్తువువచ్చినది; ఆకాశంబునం దంత

నవమాసధృతం గర్భం భాస్కరస్య గభస్తిభిః,
వీత్వా రసం సముద్రాణాం ద్యౌః ప్రసూతే రసాయనమ్. 3

శక్య మమృర మారుహ్య మేఘసోపానవ జ్జిభిః,
కుటజాద్భుసమాలాభి రలంకర్తుం దివాకరమ్. ౪

సన్ధ్యారాగోత్థితై స్తామై రస్తే వ్యధిశపాణ్డరైః,
స్నిగ్ధై రభ్రపటచ్ఛదై ర్భద్రవ్రణ మి బాహురమ్. ౫

మన్దమారుతవిశ్వాసం సంధ్యాచంద్రసరజ్జితమ్,
ఆపాణ్డుజలదం భాతి కామాశుర మివామృరమ్. ౬

వషా ఘర్మపరిక్లిష్టా నవవారిపరిప్లుతా,
సీ జేవ శోకసంతప్తా మహీ బాష్పం విముచ్చతి. ౭

మేఘోదరవినిర్ముక్తాః కహ్లానసుఖశీతలాః,
శక్య మజ్జలిభిః పాతుం వాతాః కేతకీగన్ధినః. ౮

వషపుల్లార్జున శ్చైలః కేతకై రధివాసిత్వ,
సుగ్రీవ ఇవ శాన్తారి ధారాభి రభిషిచ్యతే. ౯

ఓను బర్హతాకారంబులగు మేఘంబులు వ్యాపించియున్నవి చూడుము. ౨

ఆకాశము సూర్యకిరణముల మూలమున సముద్రజలంబులం ద్రావి కార్తికాద్యాపాదమాసపర్యంతము తొమ్మిదిమాసములు గర్భమునఁ దాల్చి యిప్పుడు సమస్తసములకు స్థానమయినజలమును బ్రసవించుచున్నది. ౩

పర్యతమునకు సమీపముగాఁ బ్రేషయి మేఘములు వ్యాపించియుండుటవలన ఈమేఘములను పడికట్లమీఁదుగా నెక్కి యాకాశమునకుఁబోయి కొండమల్లెదండలచేతను ఏఱుమద్దిపూలమాలికలచేతను నూర్చు నలంకరింపఁబడును. ౪

వర్షముగురిసి వెలిసినతరువాత స్వల్పజలము గలని గావునఁ దెల్లగానున్నమేఘములు సాయంకాలంబున సంధ్యారాంబు దగులుటచే నడుమ నెఱ్ఱఁగాను జీవరలం దెల్లఁగాను భాసిల్లుచు నాకాశంబు వ్యాపించుటంజేసి నెత్తురు దగులుటవలన నడుమ నెఱ్ఱనైన తెల్లని గుడ్డలచే నాకాశమునందు గాయములకుఁ గట్టుకట్టినట్లున్నది. ౫

ఆకాశము తిన్ననిగాలి యను విడువని విట్టూర్పులును సంధ్య యను చందనంపు మైపూతయు మేఘంబుల వెల్లదనంబునుఁ గలిగియుండుటవలనఁ బ్రియానిరహముచేఁ బీడితమయినదివలె నగపడుచున్నది. ౬

ఎండకు మిక్కిలి కాఁగి ఎక్కుజలంబులచేఁ దడుపఁబడిన యాభూమి, శోకాతిశయంబున మిక్కిలియుఁ దపింపఁజేయఁబడిన నీరవలె బాష్పమును (భూమిపక్షంబున ఆవిరిని నీతాపక్షంబున కన్నీటిని) విడుచుచున్నది. ౭

గాడ్పులు మేఘమధ్యంబులనుండి వచ్చుటచే మందములయి యెఱ్ఱ గలువల మీఁదుగా వీచుటంజేసి మంచివాసరయుఁ జల్లదనంబునుఁ గలిగి మొగిలిపూలవాసనతో నొప్పూచుండుటవలన దోసిల్లంబట్టి ద్రావఁదగియున్నవి. ౮

వికసించిన యర్జునకుసుమములుగలదియు మొగిలిపూలు పొదలయందు వికసించియుండుటవలన వానివాసనతో నొప్పూచున్నదియునగు నీహృతము పట్టాభిషేకసమయంబునఁ బుష్పమాలికాలంకృతుండును సుగంధిచందనానులితుఁడునగు సుగ్రీవుఁడుఁబోలె జలధారలచే నభిషేకింపఁబడుచున్నది.

మేఘకృష్ణాజినధరాః ధారాయజ్ఞోపవీతినః,
మారుతాపూరితగుహాః ప్రాధీతా ఇవ పర్వతాః. ౧౦

కళాభి రివ హైమిభి ర్యద్యుద్భి రివ తాడితమ్,
అన్తస్తనితస్థోమం సవేదన మి వామృరమ్. ౧౧

నీలమేఘశ్రితా విద్యుత్పురస్తీ ప్రతిభాతి మా,
స్ఫురస్తీ రావణ స్యాజ్జే నైదే హీవ తపస్వినీ. ౧౨

ఇమా స్తా మన్తధవతాం హితాః ప్రతిహతా దిశః,
అనులిప్తా ఇవ ఘనై ర్మష్టగ్రహనిశాకరాః. ౧౩

క్వచి ద్బాహుభిసంసుద్ధా శ్వేరాగమసముత్సుకాన్,
కుటజా నృత్య సౌమిత్రే! పుష్పేతా నిరిసానుషు ౧౪
మమ శోకాభిభూతస్య కామసందీపనాః స్థితాన్,

రజః ప్రశాన్తం సహి మోఽద్య వాయు
ర్నిదాఘదోషప్రసరాః ప్రశాన్తాః,
స్థితా హి యాత్రా వసుధాధిపానాం
ప్రవాసినో యాన్తి నరా స్సృదేశాన్. ౧౫

సంప్రస్థితా మానసవాసలుభ్యాః
ప్రియాన్వితా స్సంప్రతి చక్రవాకాః,
అభీక్ష్యర్హోదకవిక్షలేషు
యానాని మార్గేషు న సంపతన్తి. ౧౬

పర్యతములు మేఘములచే గప్పబడి తెల్లని జలధారలుగలిగి వాయు హరితంబులయిన గుహలచే ధ్వనించుచుండుటవలన కృష్ణజనంబులు చాల్చి యజ్ఞోపవీతంబులు ధరించి వేదాధ్యయనము చేయునట్లున్నవి. ౧౦

అకాశము మెఱపులు మెఱయుచు మేఘగర్జనలు గలిగియుండుటవలన బంగారుకొరడాలచే గొట్టబడి గట్టిగా నధ్యయనముచేయుచు లోపల వేదన గలిగినట్లు కనబడుచున్నది. ౧౧

నల్లనిమేఘంబునందుఁ జలించుచున్న మెఱపు, రావణునితోడమీఁద విడిపించుకొనుటకై పెనుఁగులాడుచున్న శోచనీయులుగ నీతవలె నాకుఁ దోచుచున్నది. ౧౨

ఇట్లు మేఘావృతంబై నక్షత్రములుగాని చంద్రుఁడుగాని తెలియక ఇది “తూర్పు పడమర” యని తెలియ నలవిగానట్లు చీకటి క్రమియుండుట కాముకులగు వాతలకు మిక్కిలియుఁ బ్రియము ౧౩

లత్తణుఁడా! ఒకచోటఁ గొండనెత్తములంగుఁ గొండమల్లెలు బాష్ప సంవృతంబులై ఎన్నఁడును వచ్చుటంజేసి వికసితంబులయి పుష్పితంబులై ప్రియాసమాగమంబునం జేసి ఆనందబాష్పంబులతోఁగూడి హసితపదమలగు కాముకులవిధంబున నొప్పుచు నాకు మఱియు మన్నధనేగంబు వృద్ధిబొందించుచున్నవి చూడుము. ౧౪

ఇప్పుడు భూమియందు దుమ్ము అణగినది; వాయువు చల్లగా వీచుచున్నది; ఎండకాలముయొక్క వేడిమి నశించినది; రాజులుచేయు దండయాత్రలు నిలచినవి; దూతప్రయాణము పోయినవారలు తమస్వదేశంబు నొందెదరు. ౧౫

ఇప్పుడు హంసలు మానససరస్సునకుఁ బోయినవి; చక్రవాకపక్షులు కామోద్రేకంబునంజేసి ప్రియాసమేతంబులయి యున్నవి; ఎన్నోదకధారలచే మార్గంబులు చెడియుండుటవలన బండ్లు మొదలగునవి సంచరింపవు.

కవి త్ప్రకాశం కవి దప్రకాశం
 నభి ప్రకీర్ణా మ్భుధరం విభాతి,
 కవి త్కవి త్పర్వతసన్నిరుద్ధం
 రూపం యథా శాస్త్రమహర్ణవస్య.

౧౭

వ్యామిశ్రితం సర్వకదమ్బపుష్పై
 ర్నవం బలం పర్వతధాతుతామ్రమ్,
 మయూరకేకాభి రనుప్రయాతం
 శైలాపగా శ్చీఘ్రతరం పహన్తి.

౧౮

రసాకులం షట్పదసన్నికాశం
 ప్రభుశ్చ తే జమ్బుధలం ప్రకామమ్,
 అనేకగర్జం పవనాపధూతం
 భూమా పత త్యామ్రుధలం విపక్వమ్.

౧౯

విద్యుత్ప్రతాకా స్సబలాకమాలా
 శ్చైతేన్ద్రీకూటాకృతీసన్నికాశాః,
 గర్జన్తి మేఘా స్సముదీర్ణనాదా
 మత్తా గజేన్ద్రా ఇవ సంయుగస్థాః.

౨౦

వర్షోవకాప్స్యయితశాద్వలాని
 ప్రప్రతీనృత్తోత్సవబర్హిణాని,
 వనాని నిర్వృప్తవలాహకాని
 పశ్యాపగాష్ట్రా ష్చధికం విభాన్తి.

౨౧

సముద్రవాస్త సస్థిలాతిభారం
 బలాకినో వారిధరా నదస్తః,
 మహత్స్వ శ్చక్రేషు మహీధరాణాం
 విశ్రమ్య విశ్రమ్య పునః ప్రయాన్తి.

౨౨

ఆకాశము విడివిడిగా మేఘంబులు వ్యాపించియుండుటవలన గొన్ని చోట్ల వెల్లడియుఁ గొన్నిచోట్లఁ బ్రచ్ఛన్నమునైయున్నది కావున ఒక్కొక్క చోఁ బర్యతంబులచే నడ్డగింపఁబడిన యలలులేని సముద్రమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౧౭

ఏఱుమద్దిపూలతోను గదంబపుష్పంబులతోను గలసినవియుఁ బర్యత ధాతుసంబంధంబున నెఱ్ఱగా నున్నవియునగు క్రొత్తశీర్ష్యలిగి కాయూరంబులు మధురముగాఁ గేకారవంబులునేయుఁ బర్యతనదులు వేగంబునఁ బ్రవహించుచున్నవి. ౧౮

మిక్కిలియు మాధుర్యముగలవియు భృంగమువలె నల్లనివియుఁగు నేకేడుపండ్లను అధికముగా జనులు తినుచుందురు; మామిడిపండ్లు ఎఱ్ఱనివియుఁ బచ్చనివియుఁ జక్కఁగాఁ బర్యమలయి గాలికి నేలఁబడుచున్నవి. ౧౯

మెఱపులతోఁగూడినవియు క్రొక్కెరలపజ్జులతో నొప్పుచున్నవియుఁ బర్యతశిఖరంబులతో సమానములునగు మేఘంబులు టెక్కెములతోఁగూడి నక్షత్రమాలికాలంకృతములయి యత్యున్నతములయిన యొండొంటింబాఁకి పోరునట్టి మదపుటేనుఁగులపగిది, మహాభృనితో గర్జించుచున్నవి ౨౦

వనంబులు వానగురియుటచేఁ జక్కగాఁ బెరిగిన పచ్చికగల్గి వేడుకగా నృత్యంబులునేయు నెమిళ్లతో నొప్పుచు మేఘంబులు చక్కఁగా నర్పించి నిలిచినప్పుడు ఆపరాష్టాసమయంబులందు మిక్కిలియు రమణీయంబులై యున్నవి చూడుము. ౨౧

మేఘంబులు అధికమయిన జలభారముగలవి కావున క్రొక్కెరలచేఁ బరివేష్టించఁబడినవై, క్రమాతిశయంబున గర్జనవ్యాజంబున మూలుగుచుఁ బర్యతంబుల గొప్పశిఖరములందు నిలిచినిలిచి యలసటదీర్చుకొని పోవుచున్నవి.

మేఘాభికామూ పరిసంపతన్తీ
సంమోదితా భాతి బలాకపక్షిః,
వాతాపధూతాపరపౌణ్డరీకీ

లమ్బేవ మాలా రచితాఽమృతస్య.

౨౩

బాలేంద్రగోపాన్తరచిత్రితేన
విభాతి భూమి ర్నవశాద్యతేన,
గాత్రానుప్యతేన శుకప్రభేణ
నారీవ లాఙ్గోక్షితకమ్బులేన.

౨౪

నిద్రా శన్తేః కేశవ మభ్యువైతి
ద్రుతం నదీ సాగర మభ్యువైతి,
హృష్టాబలాకా ఘన మభ్యువైతి
కాంతా సకామా ప్రియ మభ్యువైతి.
జాతా వనాన్తా శ్శిఖిసంప్రసృతా
జాతాః కదమ్బా స్సకదమ్బశాఖాః,
జాతా పృషా గోమ సమానకామా
జాతా మహీ సస్యవనాభిరామా.

౨౫

౨౬

వహన్తి ఐరన్తన్తి నదన్తి భాన్తి
ధ్యాయన్తి నృత్యన్తి శమాశ్వాసన్తి,
నద్యో ఘనా మత్తగజా వనాన్తాః
ప్రియావిహీనా శ్శిఖిసః స్థవన్తాః.

౨౭

ప్రహర్షితాః కేశకవుష్పగన్ధ
మాఘ్రియ హృష్టా వననిర్ఘరేషు,
ప్రపాతశబ్దాకులితా గజేన్ద్రాః

గర్భాధారణార్థమయి మేఘంబుల సంతోషంబునం దిరుగుచున్న కొక్కెరలపక్షికి ఆకాశమునకు వ్రేలాడునట్లు వేయబడి గాలి కిఁ గదలుచున్న తెల్లదామరపూలమాలికవలె నొప్పుచున్నది. ౨౩

భూమి సడుమనడుమ చిన్నయొట్టిని యారుద్రపురుగులచేఁ జిత్రితమయిన లేతపచ్చిక గలిగి యుండుటవలన నడుమనడుమ లత్తుకరసముచేఁ జిత్రిములువ్రాసిన యాకుపచ్చనికంబళిపుట్టుముగట్టిన యంగనవలెఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౨౪

ఇపుడు యోగనిద్ర విఘ్నవునుబొందును. నది శీఘ్రముగా సముద్రమునొందును. కొక్కెరయు సంతోషంబున మేఘమునొందును. యువతులు గామాతురలై తమప్రియులం బొందుదురు. ౨౫

వనంబులందు నెమిళ్లు నృత్తమునేయ నారంభించినవి. కదంబవృక్షములు చక్కఁగాఁ బుష్పించినవి. ఆబోతులు ఆపులయెడఁ గామాతురంబు లగుచున్నవి. భూమి పైరులతో నిండి రమణీయముగానున్నది. ౨౬

ఇపుడు సదులు ప్రవహించుచున్నవి. మేఘంబులు వర్షించుచున్నవి. మదపుటేనుఁగులు 'గర్జించుచున్నవి. ఆడవులు ప్రకాశించుచున్నవి. ప్రియురారండ్ర నెడఁబాసినవారలు వ్యవసంబు నొందుచున్నారు. సుయూరంబులు నృత్తమునేయుచున్నవి. వానరులు ఒకచోటనె కావలసినయాహారము దొరకుటవలన శివుడినొందియున్నారు; లేక సుగ్రీవపక్షమునందలివానరులు సుగ్రీవుఁడు రాజ్యంబునొందుటవలన సంతోషంబు నొందియున్నారు. ౨౭

వర్షముచే సంతృప్తములైన మదపుటేనుఁగులు మొగిలిపూలతొవి నాఘ్రాజించి మతీయు సంతోషంబునొంది ఆడవి సెలయేర్లయందు నీళ్ళు పైనుండి క్రిందఁబడుటవలనం గలుగు శబ్దముచే వ్యాకులీకృతంబులై

సాస్పర్థం మయా రై స్సమదా నదన్తి.

౨౮

ధారానిపాతై రభిహన్యమానాః

కదమ్బశాఖాను విలమ్బమానాః,

తేనార్జితం ఘమ్పరసావగాఢం

శనై ర్మదం షట్పరణా న్త్యజన్తి.

౨౯

అజ్ఞారచూర్ణోత్కరసన్నికాశైః

ఫలై స్సుసర్యాప్తరనై స్సమృద్ధైః,

జమ్బూద్రుమాణాం ప్రవిభాన్తి శాఖా

నిలీయమానా ఇవ షట్పదాఘైః.

30

తటిత్పతాకాభి రలంఘితానా

ముదీర్ణగమ్భీరమహారవాణామ్,

విభాన్తి రూపాణి బలాహకానాం

రణోద్యతానా మివ వారణానామ్.

31

మార్గానుగ శ్చై లవనానుసారీ

సంప్రస్థితో మేఘరవం నిశమ్య,

యుద్ధాభికామః ప్రతినాగశక్తి

మత్తో గజేంద్రః ప్రతిసన్నివృత్తః.

32

క్వచి త్ప్రగీతా ఇవ షట్పదాఘైః

క్వచి త్ప్రసృతా ఇవ నీలకణైః,

క్వచి త్ప్రమత్తా ఇవ వారణేంద్రైః

ర్విభా న్త్యనేకాశ్రయిణో వనాంతాః.

33

కదమ్బసర్వార్థున కస్తశాఢ్య

వనా న్తభూమి ర్నవవారిపూర్ణా,

మయూరములతోఁగూడ నఱచుచున్నవి.

౨౮

తుమ్మెదలు కదంబపుష్పంబులందలి తేనియం గ్రోలి యతిశీఘ్రంబున
మదమునొంది కదంబశాఖలందు వ్రాలియున్నపుడు ఐర్షముగురియుటచే నాతు
మ్మెదలు ఐర్షధారలం దడియుటంజేసి యామదము తిన్నగా నకించెను. ౨౯

బొగ్గుతునకలవలె నల్లనైరవియు రసపూర్ణంబులనగు ఫలంబులు నిండి
యుండుటవలన జంబువృక్ష శాఖలు తుమ్మెదలచేఁ గప్పుబడి ట్లు ప్రకాశించు
చున్నవి. ౩౦

మేఘంబులు మెఱిపులు అను ధ్వజములచే నలంకృతంబులయి గంభీర
ముగా మహాధ్వనితో గర్జించుచుండుటవలన యుద్ధసన్నద్ధంబులగు మత్తిగ
జంబులభంగి నొప్పచున్నవి. ౩౧

పర్వతవనంబునకుఁ బోవుటకై బయలుదేటి మార్గమును బట్టి పోవు
చున్న మత్తిగజము మేఘగర్జనమువిని యెదిరియేనుంగు ధ్వనిగాశంకించి
యుద్ధముసేయఁగోరి వెనుకకుఁ దిరిగినది. ౩౨

వనప్రదేశము, ఒకచోఁ దుమ్మెదలగీతములు గలిగియు, నొకచో
మయూరంబుల మనోహరస్మృత్యంబులు గలిగియు మఱియొకచో గజంబుల
మదజలంబులు గలిగియు అనేకవిషయములకు స్థానంబయి ప్రకాశించు
చున్నది. ౩౩

వనభూమి కదంబకుముమములతోను మంకెనపూలతోను అద్భుతపుష్ప
ములతోను అరటిపూలతోనుంగూడి యెఱ్ఱనినూతనజలముతోనిండి నెమిళ్ళ

మయూరమత్తాభిరుతప్రసృతై
రాపానభూమి ప్రతిమా విభాతి.

3౪

ముక్తాసకాశం సలిలం పతద్వై
సునిర్మలం వస్త్రపుటేషు లగ్నమ్,
హృష్టా వివర్ణచ్ఛదనా విహణ్ణా
స్ఫురేద్దృఢత్తం తృషితాః పిబన్తి.

3౫

వట్పాదతన్త్రీమధురాభిధానం
ష్టవజ్రమోదీరితకణ్ఠతాళమ్,
ఆవిష్కృతం మేఘమృదజ్ఞనాదై
ర్వనేషు సంగీత మివ ప్రవృత్తమ్.
కృచి తృప్త్యైః కృచి దున్నదద్భిః
కృచిచ్ఛ వృత్తోగ్రనిషణ్ణకాయైః,
వాళిలమ్బబద్ధాభరణై ర్క్యూరై
ర్వనేషు సంగీత మివ ప్రవృత్తమ్.

3౬

3౭

స్వనై ర్ఘనానాం ష్టవగాః ప్రబుద్ధా
విహాయ నిద్రాం చిరసన్నిరుద్ధామ్,
అనేకరూపాకృతివర్ణనాదా
నవామ్బుధారాభిహతా నదన్తి.
పద్యై స్సముద్వాహితచక్రవాకా
స్తటాని శీర్ణా న్యపనాహయిత్వా,

3౮

యొక్క మద్యుక్తములయిన కేకలచేతను నృత్తములచేతను ఒప్పుచున్నదగు
టంజేసి సంస్కారార్థములయిన పుష్పములతోఁ గూడినదియుఁ, బానపాత్రా
ర్థములయిన యరఃటిపూలతోఁ గూడినదియుఁ, నైపుచే నఱచుదు నృత్తము
సేయుచున్న పురుషులతోఁ గూడినదియునగు మద్యపూర్ణముయిన పానభూ
మివలె నున్నది.

33

ఇంత ఐతిహ్య దస్పిగొనియున్న నానావర్ణములగు తెక్కలుగల చాత
కపక్షులు ఇపుడు వివక్షిద్దేవతయగు దేవేంద్రునిచే నొసంగఁబడినదియు ఆకా
శంబునుండి పడుచునే పత్రపుటంబులలగ్నంబయి యతిస్వచ్ఛందై ముత్తైము
వలె వెలుంగుచున్నదియునగు జలంబును సంతోషంబునఁ దనివిదీరఁ ద్రాగు
చున్నవి.

34

తుమైదలయుంకారమే మనోహరమయిన తంత్రీగ్వనిగా, కష్పలభ్య
నియే కంతతాళముగా మేఘగర్జనమే మృదుగవాద్యభ్యనిగా నడపులయందు
ఘగీతము జరగుచున్నట్లున్నది.

35

వ్రేలాడుచున్నపింఛములచేనలంకృతంబులగు మయూరంబులుఒకచో
టఁ గొన్ని నృత్తంబులుచేయుచును గొన్ని యొకచోఁ గేకారంబులుసేయు
చును, గొన్ని యొకచో మధ్యస్థంబుగా వృక్షాగ్రంబులనిలుచుండియునుండు
టంజేసి అట్లు కొందఱు నృత్తిముసేయువారలును గొందఱు పామవారలును
గొందఱు వినువారలు నుండుటవలన అడవులందు సంగీతసభ జరగునట్లున్నది.

నానావిధములయిన యాకారములును వర్ణములును ధ్వనులును గలక
ప్పులు మేఘగర్జనంబులచే బహుకాలముగా సమస్తవ్యాపారంబులను నిరోధిం
చుచుండిన నిదురనువదలి మేలుకొని వర్షధారలచేఁ గొట్టఁబడినవై యఱచు
చున్నవి.

36

మనఃస్థనశంగతలగు కామినులు యావనమదంబున వృద్ధుల సరకుసేయ
క యున్నతత్తనంబులతో నొప్పుచు మంచిఫలాచ్యుపహారములును బుష్పాది

దృష్టా నవప్రాభృతపూర్ణభోగా
ద్రుతం సృభిర్తార ముపోపయాన్తి.

3౯

నీలేషు నీలాః ప్రవిభాన్తి సక్తా
మేఘేషు మేఘా నవవారిపూర్ణాః,
దవాగ్నిదగ్ధేషు దవాగ్నిదగ్ధా
శ్వేలేషు శ్వేలా ఇవ బద్ధమూలాః.

౪౦

ప్రహృష్టసన్నాదితబర్హిణాని
సశక్రగోపాకులశాద్వలాని,
చరన్తి నీపార్జ్వనవాసితాని
గజా స్ఫురమ్యాణి వనాన్తరాణి.

౪౧

నవామ్బుధారాహతకేసరాణి
ద్రుతం పరిత్యజ్య సరోరుహాణి,
కదమ్బపుష్పాణి సకేసరాణి
నవాని హృష్టా భగినురాః పతన్తి.
మత్తా గజేన్ద్రాః ముదితా గజేన్ద్రాః
వనేషు విశ్రాన్తతరా మృగేన్ద్రాః,
రమ్యా నగేన్ద్రాః నిభృతా నరేన్ద్రాః
ప్రక్రీడితో వారిధరై స్సురేన్ద్రాః.

౪౨

౪౩

మేఘా స్పముద్ధూతసముద్రనాదా
మహాజలాఘైర్దగనావలమ్బాః,
నదీస్తటాకాని సరాంసి వాచీ
ర్షహీం చ కృతాన్తి మపవాహాయన్తి.

౪౪

భోగద్రవ్యములును గొని తమప్రియునిచేంతకుఁ బోవునట్లు నదులు నీళ్లునిండి యుండుటచేఁ జైకిఁదేలిన చక్రవాకంబులుగలవై ప్రవాహముచే శిథిలముల యినతటంబుల నతిక్రమించి ప్రవాహంబునం గొట్టుకొనివచ్చిన నూతనము లగు భూమ్యుపహారంబులును బుష్పాదిభోగ ద్రవ్యములును గలవై సముద్రం బునం గలయుచున్నవి. 3౯

జలపూర్ణంబులగు నల్లనిమేఘంబులు ఒకటితోనొకటి సంబంధించి యుండుటంజేసి ఒకటితోనొకటి సంబంధించియును. దావాగ్నివర్షంబు లగు టవలన చల్లగానున్న పర్వతంబులకరణిఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ౪౦

సంతోషంబునఁ గేకారపంబులు నేయుచున్న మయావంబులచే మనో హారంబులయి యారుద్రపురుగులతోఁ గూడిన స్పృశలతోఁ గొప్పమఁ గదం బపుష్పంబులచేత నర్చనకుసుమంబులచేతను తొన్పల బాలించుచున్న ఐన ప్రదేశంబులందు ఏనుఁగులు సంచరించుచున్నవి. ౪౧

క్రొత్తవర్షధారలు పడుటవలనఁ గేసరంబులు ముడుగుకొనియున్న కమ లంబులను తుమ్మెదలు శీఘ్రంబుగా వదలి ఐదాకాలంబున వికసించున ఐగుటం జేసి చక్కఁగా వికసించిన క్రొత్తకదంబపుష్పములపై వ్రాలుచున్నవి. ౪౨

ఏనుఁగులు మదమునొందినవి. ఆఁబోతులు మదమునొందినవి. అడవు లందు సింహములు విక్రంతిపహించియున్నవి రాజులు యుద్ధయాత్రలువదలి కదలకున్నారు. దేవేంద్రుఁడు మేఘంబులచే విపారించుచున్నాఁడు. ౪౩

మేఘంబులు ఆకాశంబునంజేరి సముద్ర మధికముగా గర్జింప గొప్ప జలప్రవాహంబులు గలుగునట్లు వర్షంబుకురి యుటంజేసినదలనా దటాకంబు లును సరస్సులును నదీబావులును భూమియంతయు జలమయముగా నీళ్లతో నిండియున్నవి. ౪౪

వర్షప్రవేగా విపులాః పతన్తి
ప్రవాన్తి వాతా సముదీర్ణఘోషాః,
ప్రణవ్తకూలాః ప్రవహన్తి శీఘ్రం
వద్యోజ్జలై ర్వీప్రతిపన్నమాన్దాః.

౪౫

నరై ర్నరేంద్రాభివ వర్షతేన్ద్రా
స్సరేంద్రదత్తైః పవనోపనీతైః,
ఘనామ్బుకుష్మై రభిషిచ్యమానా
రూపం శ్రియం నావ్ మివ దర్శయన్తి.

౪౬

ఘనోపగూఢం గగనం సతారం
స భాస్కరోదర్శన మభ్యువైతి,
నవై ర్జలౌఘై ర్ధరణీ విసృప్తా
తమోవిలిప్తా న దిశః ప్రకాశాః.

౪౭

మహాన్తి కూటాని మహీధరాణాం
ఛారాభిధౌతా న్యధికం విభాన్తి,
మహాప్రమాణై ర్విపులైః ప్రపాతై
ర్ముక్తాకలాపై రివ లబ్ధమానైః.

౪౮

శైలోపలప్రస్థలమానవేగా
శ్చైలోత్తమానాం విపులాః ప్రపాతాః,
గుహాసు సన్నాదితబ్ధా నాసు
హారా వికీర్యంత ఇ వావభాన్తి.

౪౯

శీఘ్రప్రవేగా విపులాః ప్రపాతా
నిర్ధాతశ్చజ్ఞోపతలా గిరీణామ్,
ముక్తాకలాపప్రతిమాః పతన్తో
మహాగుహోత్సజ్జతలై ర్ధ్రియన్తే.

౫౦

మహావేగముతో నిరంతరముగా వానశురియుచున్నది. గాడ్పులు మహా
 ధ్వనిగలవై వీచుచున్నవి. నదులు పూర్ణప్రవాహములగుటంజేసి గట్టులు తెగి
 మార్గంబుదప్పి వెల్లువలుగాఁ బ్రవహించుచున్నవి. ర౪

మన్యుషులచేఁ దెద్దజలకుంభంబుల నభిషేకింపఁబడిన రాజులు తమరా-
 జలక్ష్మీనిజూపునట్లు పర్వతరాజంబులును దేవేంద్రునిచే నొసంగఁబడి వాయు
 ప్రేరితంలగు మేఘంబులను జలకుంభములచే నభిషేకింపఁబడినవై పుష్పపల్ల
 వాదిరమణీయమయిన తమరూపమును జూపుచున్నవి. ర౫

ఆకాశము మేఘముచేఁ గప్పఁబడియున్నదగుటను రాత్రి నక్షత్రము
 లుగాని పవలు మూర్ఛిండుగాని యగపడుటలేదు. భూమియంతయుఁ గ్రొత్త
 నీటిప్రవాహములు వ్యాపించియున్నవి. చీకటి క్రమియుండుటంజేసి దిక్కు
 లు తెలియకున్నవి. ర౬

షర్షధారలచేఁ గడుగఁబడినయున్నతములగు పర్వతశిఖరంబులు గొప్ప
 విళాలంబులగు సెలయేర్లు గలిగియుండుటచే ముక్తాహారంకృతంబులగు
 శ్వచ్ఛన్నతము లయిన కామినీ స్తనంబులపగిది నెంతయు భాసిల్లుచున్నవి.

పర్వతంబులందు గొప్ప సెలయేర్లు పర్వతంబునందలి పెనుతొళ్లచే
 స్ఫులితవేగంబులయి మధురంబుగాఁగూయుచున్న నెమిళ్లతో నొప్పనట్టి గుహ
 లందుఁ జెల్లాచేదరై పడనపుడు ముక్తాహారంబులు తెగి వెదవల్లఁబడిన
 ట్లున్నది. ర౭

పర్వతంబులందు మహావేగంబులగు గొప్పసెలయేర్లు శిఖరసమీపప్ర-
 దేశములమీఁదుగా ముక్తాహారంబులగుబోలి క్రిందంబడుచు గొప్పగుహమధ్య
 ప్రదేశంబుల నిలుచుచున్నవి. ర౮

సురతామర్దవిచ్ఛిన్నా స్వర్గస్త్రీహారమాక్తికాః,
 పతన్తీ వాకులా దిక్షు తోయధారా సుమస్తతః. ౫౧
 నిలీయమానై ర్విహగై ర్నిమిలద్భిశ్చ పజ్జజైః,
 వికసన్త్యా చ మాలత్యా గతోఽస్తం జ్ఞాయతే రవిః. ౫౨

వృత్తా యాత్రా నరేన్ద్రాణాం సేనా ప్రతినివర్తతే,
 వైరాణి చైవ మాన్దాశ్చ సలిలేన సమీకృతాః. ౫౩

మాసి ప్రవృగచే బ్రహ్మ బ్రాహ్మణానాం వివక్షతామ్,
 అయ మధ్యామసమయ స్సామగానా ముపస్థితః. ౫౪

నివృత్తకర్తాయశనో నూనం సంచితసంచయః,
 ఆషాఢీ మభ్యుగతో భరతః కోసలాధిపః. ౫౫

నూన మాపూర్వమాణాయా సురయా వర్ధతే రయః,
 మాం సమీక్ష్య సమాయాంత మయోధ్యాయాఞ్చ నృపః.

ఇమా స్సీతగుణా వహ్నా స్సుగ్రీవ స్సుఖ మశ్నుతే,
 నిజతాః స్సదారశ్చ రాజ్యే మహతి చ స్థితః. ౫౬

అహస్త హృతదార శ్చ రాజ్యా చ్చ మహత శ్చృతః,
 నదీకూల మివ క్షిన్న మవసీదామి లక్ష్మణా! ౫౭

అకాశమునుండి పడు జలధారలు సురతసమయంబునందుదంపతులయొక్క
శయికచేఁ దెగిపడు దేవతాస్త్రిహరిమాక్తికములలో యనందగియున్నవి. ౫౦

పక్షులు గూళ్లలోఁ జేరుటవలనను గమలంబులు మునుచుకొనుటవల
నను జాజిపువ్వు వికసించుటవలనను మార్మఁ డస్తమించెనని తెలియు
చున్నది. ౫౧

రాజుల యుద్ధయంత్రము నిలిచినది. దండు మరలి స్వస్థానము చేరు
ను. జలము అడ్డదుగుచే యుద్ధమునేయ వీలులేక వైరము శాంతమగును మార్గ
ములును పల్లములందు సమముగా నీళ్లులుచుటచేత సమముగాఁ దోచును.
లేక జలమయగుటవలన “ఇది మార్గము. ఇది యమార్గము” అని తెలియ
నశక్యమయినది. ౫౩

భాద్రపదమాసమునందు వేదాభ్యయనారంభము నేయవలసిన సామ
వేదులగు బ్రాహ్మణులకు ఇది యభ్యయనసమయము హస్తశత్రురూపము
ప్రాప్తించినది. ౫౪

కోసలదేశాధీశ్వరుండగు భరతుండు. వన్నెకాలము నాలుగుమాసములం
చును గృహోపకరణములనుగాని యితరవస్తువులనుగాని సంపాదించుట కవికా
శముండెను కావున, ఆపాదపూర్ణమకుమున్నె యింటికాశ్వములన్నియు నెఱ
వేర్చుకొని సమస్తవస్తువులను వేకరించుకొని యుండును ౫౫

నే నెచటికేనిపోయి వచ్చినపుడు నన్నుఁజూచి యయోధ్యావాసి
జను లానందంబునం జేయు కోలాహలంబువలె నిపుడు వర్షంబుచే నిండిన
సరయూదియంగు మహావేగంబు గలిగి యుండును; నిచ్చయము. ౫౬

శత్రువును జయించి భార్యను బొంది గొప్పరాజ్యంబున కధిపతియ
యియున్నాఁడు కావున, సుగ్రీవుఁడు ఉపభోగమునకు ఉత్తమకాలంబగు
వీవర్షర్తువునందు సమస్తసుఖముల ననుభవించుచున్నాఁడు. ౫౭

లక్ష్మణుడా! నేనో భాగ్యుఁగోలుపోయి రాజ్యభిక్షుండనై యిం
కను శత్రువును జయింపఁజాలకున్నాను గావున, జలంబులం దడిసిన యేటి
గట్టువలె నశించుచున్నాను. ౫౮

శోక శ్చ మమ విస్తీర్ణో వర్షాశ్చ భృశదుర్గమాః,
రావణశ్చ మహాశ్శత్రు రపారం ప్రతిభాతి మే.

౫౯

అయాత్రాంచైవ దృష్టేమాన్తార్థాం శ్చ భృశదుర్గమాన్,
ప్రణతేచైవ సుగ్రీవేన మయా కించి దీరితమ్.

౬౦

అపి చాతిపరిక్లిప్తం చిరాద్దూరైః ససమాగతమ్,
ఆత్మకార్యగరీయస్తావ ద్వక్తుం నేచ్ఛామి వానరమ్.

౬౧

స్వయ మేవహి విశ్రమ్య జ్ఞాత్వా కాల ముపాగతమ్,
ఉపకారంచ సుగ్రీవో వేత్స్యతే నాత్ర సంశయః.

౬౨

తస్మాత్కాలప్రతీక్షోఽహం స్థితోఽస్మి శుభలక్షణాః,
సుగ్రీవస్య నదీనాంచ ప్రసాద మనుపాలయన్.

౬౩

ఉపకారేణ వీరో హి ప్రతికారేణ యుజ్యతే,
అకృతజ్ఞోఽప్రతికృతోఽహం నై సత్త్వవతాం మనః.

౬౪

త మేవ ముక్తః ప్రణిధాయ లక్షణః
కృతాజ్ఞలి స్త తప్రిపూజ్య భాషితమ్,

నాదుఃఖమో మిక్కిలియు సహింపరానిదిగా నున్నది. వర్షర్తువో ఎంతమాత్రము గడవి నశకృతము. రావణుడో ఆసాధ్యుడైన శత్రువు. ఈమాటని దాటుట యశకృతమని నాకుఁ దోచుచున్నది. ౫౯

ఈ వర్షర్తువునందు యుద్ధయాత్ర సేయుట యసాధ్యమగుటను మార్గంబులు నడచుట కశకృతములుగా నుండుటను జూచి నేను సుగ్రీవుఁ డిప్పుడే రావణునివధించి సీతఁడెచ్చుటకై ప్రయత్నము సేయవలయునని యెంత ప్రార్థించినను గొంచెమయినను ఆవిషయమయి యంగీకరింపలేదు. ౬౦

ఇంతియగాక సుగ్రీవుఁడు ఇదివఱకుఁ జాలఁ గష్టము లనుభవించి ఇప్పటికి బహుకాలమునకు భార్యాసమాగమంబు నొందినాఁడు. మనకార్యము మిక్కిలియు గొప్పది. స్వల్పప్రయత్నముచేత స్వల్పకాలముచేత సాధ్యమగునది కాదు. కావున, సుగ్రీవుని ముందు మనఃపనిచేయుమని కోర నైతిని. ౬౧.

సుగ్రీవుఁడు వర్షాకాల మంతయు విశ్రమించి శరత్కాలమువచ్చుట నెఱింగి తానై యే తనకు నేనుగావించిన యుపకారమును మఱవక కృతజ్ఞుడై ప్రవర్తింపఁగలఁడు. ౬౨

మంగళశకరంబులగు లక్షణంబులు గల లక్ష్మణుఁడా! ఆకారణమువలన నేను శరత్కాలము వచ్చుదనుక నరులు నిర్మలములయి సుగ్రీవుఁ డనుగ్రహము సేయవలకుఁ గాంచియుండెదను. ౬౩

వీరుడగువాఁడు తనకుపకారముచేసినవారికిఁ బ్రత్యుపకారముచేయక మానఁడు. అట్లు తనకుఁగావించిన యుపకారమును మఱచి ప్రత్యుపకారము నేయనియెడ సాత్త్వికులగు సత్పురుషులమనస్సు నొచ్చును. కావున, సుగ్రీవుఁడు సత్పురుషులకుఁ గోపంబువచ్చునను భయంబున నైనను మనకుఁ దప్పక ప్రత్యుపకారము సేయఁగలఁడు. అని రాముఁడు లక్షణునితోఁ జెప్పెను. ౬౪

అంత లక్షణుఁడు రాముని మాటమవిని చేతులుమోడ్చి రామవచనంబును గౌరవించి ముఁగు చేయవలసినకార్యమును గుఱించి యాలోచించి

ఉవాచ రాసుం స్వభిరామదర్శనం
ప్రదర్శయ ద్దర్శన మాత్మన శ్శుభమ్.
యథోక్త మేత త్తవ సర్వ మిప్సితం
సరేష్ఠ! కర్తా నచిరా ధ్ధరీశ్వరః,
శరత్ప్రతిక్షః తమతా మమం భవా
జ్వల ప్రపాతం రిపునిగ్రహే ధృతిః.

౬౫

౬౬

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధా కాండేఽష్టావింశ స్సర్గః. ౨౮.

ఏకోనత్రింశ స్సర్గః.

సమీత్య విమలం వ్యోమ గతవిద్యున్వలాహకమ్,
సారసారవసంఘుప్తం రమ్య జ్యోతాన్నునులేపనమ్.
సమృద్ధార్థం చ సుగ్రీవం మన్తధర్మార్థసంగ్రహమ్,
అత్యర్థ మసతాం మాగ్ధ మేకాన్తగతమాననమ్.
సర్వే త కార్యం సిద్ధార్థం ప్రమదాభిరతం సదా,
ప్రాప్తవన్త మభిప్రేతాం త్సర్వా నేవ మనోరథాన్.
స్వాం చ సత్త్వి మభిప్రేతాం తాం చాపి సమీప్సితమ్,
విహరన్త మహోరాత్రం కృతార్థం విగతజ్వరమ్.
క్రీడన్త మివ దేవేశం నన్దనేఽపురసాం గణైః,
మన్త్రిషు న్యస్తకార్యంచ మన్త్రిణా మనవేక్షకమ్.
ఉత్సన్నరాజ్యసందేశం కామపృత మపస్థితమ్,
నిశ్చితార్థోఽర్థతత్త్వజ్ఞః కాలధర్మవిశేషవిత్.
ప్రసాద్య వాక్యై ర్మధురై ర్హేతుమద్భి ర్మనోరమైః,
వాక్యవిద్యాకృత త్త్వజ్ఞం హరీశం మారుతాత్మజః.

౧

౨

౩

౪

౫

౬

౭

మంగళకరంబగు తన యభిప్రాయంబు బేటపడునట్లు ప్రియదర్శనండుగు
రామంజూచి యిట్లని పలికెను. ౬౦

మనుజనాథుడగురామఁడా! వానరరాజుసుగ్రీవుఁడు చెప్పిన మాట
ను దప్పక నీకోర్కీయంతయు శీఘ్రంబుననే యీడేర్చును. గావున, నీవు
శత్రువును జయించుటకై ధీరుండవై శరదృతువు వచ్చునఱకు ఈవర్షాకాల
మంగు విరహవేదనను గొంత సహించి యుండుము. అని లక్షణుఁడు రాము
నితోఁ జెప్పెను. ౬౧

ఇది ఇరుగుదియెనిమిదవసర్గము.

ఇరువదితోమిదవ సర్గము.

వాయుపుత్రుడగు హనుమంతుఁడు ఆకాశము మేఘములును మెఱపు.
లును నశించి స్వచ్ఛమయి సారసపక్షుల మనోహరధ్వజలతో నొప్పుచు చం
ద్రికాభిరామంబై యుండుటయు సమృద్ధార్థుండగు సుగ్రీవుఁడు సమస్తము
నోరథంబులంబొంది ప్రియురాలగు తనభార్యను ఆభీష్టయగు తారనుం బడసిన
వాడై కృతార్థుడై నానావిధధనఁగి పూర్ణుడై ధర్మసంగ్రహమునందు
శ్రద్ధాయంచక కామునులమృగమునవలంబించియన్ని కార్యంబులఁబడిచి యెల్ల
ప్రజలను స్త్రీలయందుఁ దగిలి రాజ్యభాంబంతయు మంత్రులపై నునిచి మం
త్రులేమిచేసిరో యెంతమాత్రము విచారింపక రాజ్యమువిషయమయి చింత
లేక నిశ్చయంబుగా నందనవనంబున దేవేంద్రుం డప్పుసలతోఁ గ్రించుడి
నట్లు ఎల్లప్రజలను గామవృత్తుడై యహోరాత్రంబును ఏకరీతిని గామనీజనం
బులతో విహరించుచుండుటయుం జూచి కర్తవ్యంబు దెలిసినవాఁడునుకొర్య
స్వరూపంబు లెఱింగినవాఁడును ఏకాలమందు ఏధర్మము విడువరాదో అవిశే
షములన్నియుఁ దెలిసినవాఁడును గావున అట్లు సుగ్రీవుండు రామకార్యంబు
నుపేక్షించుటకు వగచి మాటలుచెప్పటయందు సమర్థుడగుటంజేసి సుగ్రీవుని
యొద్దకుఁబోయి మధురంబులును యుక్తియుక్తంబులును మనోవిశికరణం.

హితం తత్త్వం చ పథ్యంచ సామధర్మానితిమత్,
 ప్రణయ ప్రీతి సంయుక్తం విశ్వాసకృతనిశ్చయమ్. ౯
 హరీశ్వర ముచాగమ్య హనూమా న్వాక్య మబ్రవీత్,

రాజ్యం ప్రాప్తం యశ శ్చైవ కాలీ శ్రీ రభివర్ధితా.
 మిత్రాణాం సంగ్రహ శ్చేష స్తం భవా స్కర్తు మర్హతి, ౧౦

యో హి మిత్రేషు కాలజ్ఞ సుతతం సాధు వర్తతే.
 తస్య రాజ్యం చ కీర్తిశ్చ స్రుతాప శ్చాభివర్ధతే, ౧౧

యస్య కోశశ్చ దణ్డశ్చ మిత్రాణ్యత్తాచ భూమిషః.
 సమవేతాని సర్వాణి స రాజ్యం మహా దక్షుతే,
 త ద్భవా న్ప్రేతసంపన్నః స్థితః పథి నిరత్యయే. ౧౨
 మిత్రాగ్ధ మభినీతార్థం యథావ త్కర్తు మర్హతి,

సంత్యజ్య సర్వకర్మాణి మిత్రార్థే యోఽనువ ర్తతే.
 సంభ్రమా ద్ధి కృతోత్సాహ సోఽసర్వై ర్నావదుధ్యతే, ౧౩

యస్తు కాలవ్యతీతేషుమిత్ర కార్యేషు వర్తతే.
 స కృత్వా మహ తోఽప్యర్థా న్నమిత్రార్థే న యుజ్యతే, ౧౪

య దిదం వీరకార్యం నో మిత్ర కార్య మరిష్టమః.
 క్రియతాం రాఘవ న్యైత ద్వేదేహ్యాః పరిమార్గణమ్, ౧౫

బులునగు మాటలచే నాతనికి బ్రసన్నుం గావించికోని తన్ను ఆప్తునిగా గ్రహించి తనమాటను దప్పక యంగీకరించునను నమృతంబున ఆతనికి హిత కరంబును యథార్థంబును నీతియుక్తంబును సామయుతంబును ధర్మిత్వంబు నగు నీమాటం జెప్పెను. ౮

రాజ్యంబు వొందితివి. కీర్తిని సంపాదించివావు. కులక్రమాగతమయిన వానశరాజ్యలక్ష్మీనినిష్కంఠకముగాఁ జేసికొంటివి. ఇఁక మిత్రుల నాదరించి వారికార్యముల నెఱవేర్చుట మిగిలియున్నది. దానిని నీవు తప్పక చేయవలెను.

ఎవ్వఁడు కాలవిశేషంబుల గురైఁజిగి మిత్రులవిషయమయి వారి కాయాసము గలుగఁకుండునట్లు చక్కఁగాఁ బ్రవర్తించునో అతనిరాజ్యంబును గీర్తియుఁ బ్రతాపంబును వృద్ధిఁ బొందును. ౧౦

రాజా! ఎవ్వనికిఁ గోళంబును వైన్యంబును మిత్రులును ఈసాధనము లన్నియు తన్నువదలఁకుండునో అతఁడు మహారాజ్యంబున కధిపతియగును.

ఆకారణమువలన నీవు సదాచారసంపన్నుఁడవు, సద్భార్యప్రవృత్తుండవు కావున నీవు ప్రతిష్ఠ చేసియున్నచోప్పననీమిత్రునియొక్క కార్యము చక్కగా నెఱవేర్చుము. ౧౨

ఎవ్వఁడు తనకార్యముల నన్నింటిని వదలి యుత్సాహసంపన్నుఁడై మిత్రులయందలి యాదరాతిశయంబునంజేసి మిత్రకార్యములనే చేయుచుండునో అట్లు అతఁడు స్వకార్యంబుల నుపేక్షించినను ఆతనికి అనర్థము వాటిలదు. ౧౩

ఎవఁడు మిత్రకార్యములను ఏకాలమునందు ఏదిచేయవలెనో ఆకాలమునం దదిచేయక కాలము నతిక్రమించిచేయునో అతఁడు ఎన్ని గొప్పకార్యములుచేసినను మిత్రుల ప్రయోజనములు ఈడేఱవు కావునఁ జేయనివాడే యగుచున్నాఁడు. ౧౪

శత్రువుల నడఁగఁద్రొక్కునట్టి వీరుండవగును గ్రీవుఁడా! మనకిప్పుడు చేయవలసినదగు మిత్రకార్యమయిన రామునికార్యము సీతామర్దణముఁ జేయుము. ౧౫

త దిదం వీర! కార్యం తే కాలాతీత మర్హమ!.

౧౬

న చ కాల మతీతం తే నివేదయతి కామిత్,
త్వరమాణోఽపి స న్యాజ్ఞ స్తవ రాజ! స్వశానుగః.

౧౭

కులస్య హేతుః స్థితస్య దీర్ఘబుధు శ్చ రాఘవః,
అప్రమేయప్రభావ శ్చ స్వయం చాప్రతిమో గుణైః.

౧౮

తస్య త్వం కురు వై కార్యం పూర్వం తేన కృతం తవ,
హరీశ్వర! హరిశ్రేష్ఠా నాజ్ఞాపయితు మర్హసి.

౧౯

స హి తావ ద్భవే త్కాలో వ్యతీత శ్చోదనా దృతే,
చోదితస్య హి కార్యస్య భవే త్కాలవ్యతిక్రమః.

౨౦

అకర్తు రపి కార్యస్య భవా న్కర్తా హరీశ్వర!,
కింపునః ప్రతికర్తు నై రాజ్యేన చ ధనేన చ.

౨౧

శక్తిమా నపి విక్రాంతో వానరగణేశ్వర!,
కర్తుం దాశరథేః ప్రీతి మాజ్ఞాయాం కి న్నసజ్జనే.

౨౨

కామం ఖలు శరై శ్చక్త స్సురాసురమహోరగాన్,
వశే దాశరథిః కర్తుం త్వత్ప్రతిజ్ఞాం తు కాఙ్క్షతే.

౨౩

వీరుడవు కత్తువుల వధించువాడవగునుగ్రీవుఁడా! అట్టి నీవుచేయ
వలసిన నీతనువెదకుటయును మిత్రకార్యము ఇప్పుడు కాలాతీతమయినది.

రాజా! పండితుడగు రాముఁడు ప్రతిష్ఠాకాలముఁ దెలిసినవాఁడైనను
నీతావియోగంబునం జేసి తొందరపడుచున్నవాఁడైనను నీమనసునే యనుస
రించిపోవునుగాని అతఁడై కాలమతిక్రమించినదని నీతోఁ జెప్పఁడు. ౧౭

రాముఁడు ఉత్తమమయిన వంశమును వృద్ధిబొందించువాఁడు. (ఉత్త
మమయినవంశంబునం బుట్టినవాఁడుడు.) మనకు ఎప్పటికిని ఆప్తుఁడుగా నుం
డువాఁడు. మఱియుఁ గొలఁదిలేని ప్రభావము గలవాఁడు. నీవును గుణంబుల
నసదృశుండవు. ౧౮

వానరనాథుఁడా! ఆరామునికార్యమును నీవిపుడు తప్పకచేయువల
యును. అతఁడు ముందు నీకార్యమును చేసినాఁడు. కావున వానరవీరులను
నీతనువెదుక నాజ్ఞాపింపుము. ౧౯

రాముఁడు ప్రేరించుటకు మున్నే మనము కార్యము నేయఁ బ్రారం
భించితిమేని మనకుఁ గాలాతిక్రమదోషమురాదు. అతఁడు ప్రేరించినపిమ్మట
నైనచోఁ గాలాతిక్రమణము చేసినవారల మగుదుము. ౨౦

వానరరాజా! నీవు ఎంతశాస్త్రముపకారము చేయనివానికార్యమును
గూడ చేయువాడవు. ఇక నీకు రాజ్యంబును ధనంబుల నొసఁగి మహోప
కారము గావించిన రామునికార్యమును చేయుదువని చెప్పనేల? ౨౧

వానరసమాహంబులకును భల్లూకసమాహంబులకును నాథుఁడా! నీవు
రామునికార్యమును నెఱవేర్చి యతనికిఁ బ్రీతిసేయుటకు సమర్థుడవు పరా
క్రమవంతుడవైనను వానరవైద్యముల నాజ్ఞాపింపక యాలస్యము నేయుచు
న్నావేమి? ౨౨

రాముఁడు దేవతల నేమి యనుయలనేమి మహోరగులనేమి బాణంబులచే
స్వాధీనులంజేయ సమర్థుఁడు గదా! అయితే నీవుచేసిన ప్రతిజ్ఞను నీవునెఱవే
ర్చుటను గుఱించి నిరీక్షించుచున్నాఁడు. ౨౩

ప్రాణత్యాగావికజ్జేన కృతం తేన తవ ప్రియమ్,
తస్య మార్గామ వై దేహీం పృథివ్యా మపి చామ్భరే. ౨౪

న దేవా న చ గన్ధర్వా నాసురా న మరుద్గణాః,
న చ యతౌ భయం తస్య కుర్యుః కిముత రాక్షసాః. ౨౫

తదేం శక్తియైశ్చ తస్య పూర్వం ప్రియకృత స్తవ,
రామ స్యార్హసి పిశ్లేశ! కర్తుం సర్వాత్తనా ప్రియమ్. ౨౬

నాథస్తా దవనా నామ్న గతి ర్శోచరి చామ్భరే,
కస్యచి త్సజ్జతేఽస్మాకం కపీశ్వర! త వాఙ్మయా. ౨౭

త దాఙ్గావయ కః కిం తే కృతే కుత్ర వ్యవస్యతు,
హర యోఽవ్యప్రధృష్యాస్తే సన్తి కోట్యగ్రతోఽనఘాః.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కాలే సాధు నివేదితమ్,
సుగ్రీవ సైత్త్వసంపన్న శ్చకార మతి ముత్తమామ్. ౨౮

స సందిదే శాభిమతం నీలం నిత్యకృతోద్యమమ్,
దిక్షు సర్వాసు సర్వేషాం నైన్యానా ముపసంగహే. ౩౦

యథా సేనా సమగ్రా మే యాథపాలాశ్చ సర్వకః,
సమాగచ్ఛ స్త్యస్తజ్జేన సేనాగ్రాణి తథా కురు. ౩౧
యే త్వస్తపాలా వ్లవగా శ్శీఘ్రగా వ్యవసాయినః,

రాముడు తన ప్రాణంబులపైఁగూడ నాశయించక వాలిని వధించి నీకుఁ బ్రియంబు గావించినాఁడు అట్టి రాముని ప్రయోగలయిన నీతను భూమ్యాకాశంబులందంతయుఁ జూచి వెదకుదము. ౨౪

దేవతలుగాని గంధర్వులుగాని యనురులుగాని వాయువులుగాని యత్నులుగాని రామునకు భయముగల్గింపఁజాలరు. ఇక నీత్తుద్రాక్షను లత నికెంతమాత్రము? ౨౫

వానరరాజా! ఆకారణమువలన అట్టియప్రమేయమయిన శక్తిగలవాఁ డును ముందునీకుఁ బ్రియముగావించినవాఁడునగు రామునకు నీవు సర్వప్ర యత్నుములచేతను సంతోషంబు గావింపవలయును. ౨౬

వానరేశ్వరుడవగు నుగ్రీవుఁడా! నీ మాజ్ఞామయినచో మాలోనొకా కవానరుఁడును బాతాళమునఁగాని భూమియందుఁగాని జలంబులందుఁగాని ఊర్ధ్వముగా నాకాశంబునఁగాని యెగురులేక సంచరింపఁగలఁడు. ౨౭

ఎట్టివారికిని ఎదిరింపవలవిగానివానరులు నీయందు భక్తిగలవారలు కోటికన్న సధికముగా నీవశమున నున్నారు. నీకుఁగా ఎవ్వఁడు ఏమిపనిచేయ వలయునో దేనియందుఁ బ్రవర్తింపవలయునో ఆజ్ఞాపింపుము. అని హనుమం తుఁడు నుగ్రీవునకుఁ జెప్పెను. ౨౮

అట్లు హనుమంతుఁడు కాలమునెఱిఁగి చక్కఁగాఁజెప్పిన హితవచ నంబు విని బలవంతుండగునుగ్రీవుఁడు ఉత్తమమయిన కార్యంబు సేయుట యందు బుద్ధినుంచెను. ౨౯

ఆనుగ్రీవుఁడు సమస్తదిక్కులనుండు సైన్యములనన్నింటిని రావించు టకు దనకభిమతుండును ఎల్లప్పుడు సేనావిషయకమయిన ప్రయత్నము సే యుచుండువాఁడునగు నీలు నాజ్ఞాపించెను. ౩౦

సేనానాయకుఁడా! నా సైన్యమంతయు యూధపాలరగు వానరవీరు లందఱు ఇచటికి కీఘ్రింబున వచ్చిచేరునట్లు గావింపుము. ౩౧

కీఘ్రింబున నడచువారలును ఉత్సాహసంపన్నులునగు సేనాపత్యంత

సమానయన్తు తే సైన్యం త్వరితా శ్వాసనా వ్యయః. 3౨

స్వయం చాన వ్రరంసైన్యం భవా నే వానుపశ్యతు,
త్రిషణ్శురాత్రా దూర్ధ్వం యః ప్రావృయా నేహ వానరః.
తస్య ప్రాణాన్తికో దణ్డో నాత్ర కార్యా విచారణా,

హరీం శ్చ వృద్ధా నుపయాతు సాజ్ఞవో
భవా స్త మాజ్ఞా మధిశృత్య నిశ్చితామ్,
ఇతి వ్యవస్థాం హరిపుణ్యవేశ్వరో
విధాయ వేశ్య ప్రవివేశ వీర్యవాన్. 3౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే ఏకోనత్రింశ స్సర్గః. ౨౯.

త్రింశ స్సర్గః.

గుహం ప్రవిష్టే సుగ్రీవే విముక్తే గగనే ఘనైః,
వర్షరాత్రోపితో రామః కామశోకాభిషీడితః. ౧

పాణ్డురం గగనం దృష్ట్వా విములం చంద్రమణ్డలమ్,
శారదీం రజనీం చైవ దృష్ట్వా జ్యోత్స్నానులేపనామ్. ౨

కామవృత్తం చ సుగ్రీవం నష్టాం చ జనకాత్మజామ్,
బుద్ధ్యా కాల మతీతం చ ముమోహ పరమాతురః. 3

సతు సంజ్ఞా ముపాగమ్య ముహూర్తా వృత్తిమా న్పునః,
మనస్థా మపి వై దేహీం చింతయామాస రాఘవః. ౪

ఆసీనః పర్యత స్యాగ్రే హేమధాతువిభూషితే,
శారదం గగనం దృష్ట్వా జగామ మనసా ప్రియామ్. ౫

పాలకులయిన వానరవీరులఁ అచ్చటచ్చటనుండు సేనలను నాయాజ్ఞావలనశీఘ్రంబునం గొనివత్తురుగాక. 32

సమీపప్రదేశంబులనుండు సేనను నీవేచూచి రావింపుము.

ఏవాసరుఁడు ఇదిమొదలు పగునైగురాత్రుల యనంతరము ఇచ్చటికి వచ్చి చేరకుండునో వానికి మరణదండనము విధింపఁబడును. ఈవిషయమయి సందేహములేదు. 33

నీవు నాతిరుగులేని యాజ్ఞా నవలంబించి యంగదునితోఁగూడ వానర వృద్ధులగు జాంబవంతుఁడు మొదలగు వారలయొద్దకుఁ బోయి నేను ఆజ్ఞాపించినవిధము వారలకుఁ దెలియఁజెప్పము. అని ఇట్లువీర్యవంతుఁడగు ముగ్ధీవుఁడు వ్యవస్థగావించి మరల నంతఃపురంబుఁ జొచ్చెను. 34

ఇది యిరువదితొమ్మిదవసర్గము.

ముప్పదవసర్గము.

ముగ్ధీవుఁడు కిష్కింధను బ్రవేశించినవెనుక రాముఁడు షష్ఠర్తువంతయుఁ గడపి శరదృతువు వచ్చి యాకాశంబు మేఘవిమక్తమయి నిర్మలంబగుటనుజూచి మన్తధర్మాధితుఁడై పరమదుఃఖమునొందెను. 1

రాముఁడు నిర్మలమయిన ఆకాశమును స్వచ్ఛమయిన చంద్ర మండలంబును చంద్రికాశమణీయంబయిన శరత్కాలరాత్రినింజూచి నీత నష్టయగుటయు ముగ్ధీవుఁడు మన్తధక్రీడాపరవశుఁడై యందుటయు సంకేతకాలము అతిక్రమించుటయుఁ దలపోసి పరమదుఃఖితుఁడై మూర్ఛకొందెను.

బుద్ధిమంతుఁడగు రాముఁడు అంతః గొంతసేపటికిఁ దెలివొంది నీత మనంబున నె యున్నదైనను అలిడంగుఱించి యిట్లని చింతించెను. 2

రాముఁడు బంగారముచేతను గైరిక ధాతువులచేతను అలంకృతంబగు పర్వతశిఖరమునం గూర్చుండి శరదృతువునందు స్వచ్ఛమయిన యాకాశమునుజూచి మనంబునఁ బ్రియురాలం దలంచెను. 3

దృష్ట్వాచ విమలం వ్యోమ గతవిద్యుద్వలాహకమ్,
సారసారవసంఘుష్టం విలలాపాఽర్తయా గిరా. ౬

సారసారవసన్నాదై స్సారసారవనాదినీ,
యాఽఽశ్రమే రమతే బాలా సాఽద్య మే రమతేకథమ్. ౭

పుష్పితాం శ్చాసనాన్ దృష్ట్వా కాఞ్చనానివ నిర్మలాన్,
కథం సా రమతే బాలా పశ్యంతీ మా మపశ్యతీ. ౮

యా పురా కలహంసానాం స్వరేణ కలభాషిణీ,
బుధ్యతే చాదుసర్వాక్షీ సాఽద్య మే బుధ్యతే కథమ్. ౯

నిస్వనం చక్రవాకానాం నిశమ్య సహచారిణామ్,
పుణ్డరీకవిశాలాక్షీ కథ మేషా భవిష్యతి. ౧౦

సరాంసి సరితో వావీః కాననాని వనాని చ,
తాం వినా మృగశాఖాక్షీం చరన్నాద్య సుఖం లభే. ౧౧

అపి తాం మద్వీయోగాచ్చ సాకుమార్యా చ్చ భామినీమ్,
నదూరం వీడయే త్కామ శ్వరద్గుణనిరస్తరః. ౧౨

ఏవమాది సరశ్రేష్ఠో విలలాప నృపాత్మజః,
విహజ్గ ఇవ సారజ్గ సులిలం త్రిదశేశ్వరాత్. ౧౩

రాముఁడు మేఘములును మెఱుపులును నశించి స్వచ్ఛమయి బెగ్గురు పక్షులధ్వనులచే రమణీయంబైయున్న యాకాశంబుఁజూచి యార్తస్వరంబున విలపించెను.

మున్ను ఆశ్రమంబున మనోహరంబులగు సారసపక్షి ధ్వనులచే రమించుచుండిన సారసపక్షియుంబోలే మనోహరములయిన పలుకులుగల నాప్రియురాలు ఇప్పుడు ఎట్లు క్రీడించును?

నాప్రియురాలు బంగారు పువ్వులవలెనున్న నిర్మలంబులగు పుష్పించిన వేగిసపుష్పంబులంజూచి నన్ను నాలుగు ప్రక్కలం జూచియుఁ గానక యెట్లుసంతోషంబునొందును?

మనోహరముగా మాటలాడునదియు రమణీయములయిన సమస్తావయవములును గలదియునగు నాప్రియురాలయిననీత మున్ను కలహంసలధ్వనికి నిద్రమేలుకొనుచే ఇప్పుడెట్లు మేలుకొనునో.

తెల్ల దామరపూలంబోని వికాలసుందరంబులగు నయనంబులుగల నాప్రియురాలు సమీపంబుననున్న చక్రవాకంబుల మనోహరధ్వనులువిని నావిరహంబుసహించి యెట్లు జీవించియుండఁగలదు?

ఇప్పుడు జంకపిల్లలకుంబోలే వికాలచంచలనయనంబులుగల యానీత లేకుండుటంజేసి సరస్సులను నదులను నడబావులను గావనంబులను వనంబులను సంచరించుచున్నను నాకు నుఖంబు గలుగకున్నది.

శరదృతువు వచ్చుటంజేసి పరిపూర్ణ సాధనుండగు మన్మథుఁడు నీత నన్నుఁబాసియున్నదియు నుకుమారాంగియనియుఁ దయఁ దలఁచి యాచిడను అధికముగా బాధింపకున్నయెడఁ జక్కఁగానుండును. ఆని రాముఁడు విలపించెను.

చారకపక్షి, జలమునకై దేవేంద్రునిగుఱించి విలపించునట్లు పురుషోత్తమండగు రాముఁడు ఇదిమొదలయినవిధంబున నీతానిమిత్తమై విలపించెను.

తత శ్చౌర్జుచ్చరమ్యేషు ఫలాఢీ గిరిసానుషు,
చదర్శ పరుషావృత్తో లక్ష్మీవాన్లక్ష్మణోఽగ్రజమ్.

౧౪

తం చిన్తయా దుస్సహాయా పరీతం

విసంజ్ఞ మేకం విజనే మనస్వీ,

భ్రాతు ర్విషాదా త్పురితాపదీన

స్సమీత్య సామిత్రి రువాచ రామమ్.

౧౫

కి మార్య కామస్య వశం గతేన

కి మాత్తపౌరుష్యపరాభవేన,

అయం సదా సంప్రీయతే సమాధిః

కి మత్ర యోగేన నివర్తితేన.

౧౬

క్రియాభియోగం మనసః ప్రసాదం

సమాధియోగానుగతం చ కాలమ్,

సహాయసామర్థ్య మదీనసత్త్వ!

స్వకర్తృహేతుంచ కురుష్య హేతుమ్.

౧౭

న జానకీ మానవవంశనాథ!

త్వయా సనాథా సులభా వరేణ,

న చాగ్నిచూడాం జ్వలితా ముపేత్య

న దహ్యతే వీరవర్హా! కచ్చిత్.

౧౮

సలక్షణం లక్ష్మణ మప్రధృవ్యం

స్వభావజం వాక్య మువాచ రామః,

హితం చ పథ్యం చ నయప్రసక్తం

నసామ ధర్మార్థసమాహితం చ.

౧౯

నిస్సంశయం కావ్య మవేక్షణీయం

క్రియావిశేషో హ్యనువర్తితవ్యః,

అంత శ్రీమంతుండగు లక్ష్మణుఁడు ధలములకై బోయియుండి పర్యత నైత్తముల సందుగొందులం దిరిగితిరిగి మరలివచ్చి రాముం గాంచెను. ౧౪

పరికుద్ధులగు హృదయముగల లక్ష్మణుఁడు అట్లు విజనప్రదేశంబున నేకాకేగా దుస్సహంబగు దుఃఖమునొంది దేహముదెలియక విలపించుచున్న రామునింజూచి అన్న దుఃఖించుటచేఁ దానును బరమదుఃఖితుఁడై యిట్లని పలికెను. ౧౫

పూజ్యుఁడా! ఇప్పుడు ఇట్లు మనస్సు కామములలోఁ బడినను జారు పంబు వదలినను ఉత్సాహంబు విడిచినను మనోధైర్యము కలుగునా? ఎంత మాత్రము కలుగదు. ౧౬

మనోధైర్యుఁడవగురాముఁడా! కార్యోద్యోగమును నిర్మలమయిన మనస్సున దైర్ఘ్యంబును ఉపాయంబును దేశకాలంబులును సహాయులగు నుగ్రీవాదులసామర్థ్యమును దేవతాప్రార్థనాది కర్తమును సాధనములుగా వహించి కార్యమును సాధించుకొనుము. ౧౭

పరాక్రమవంతులలో నుత్తముఁడవు. మనుజునాథుఁడవగు రాముఁడా! నీవు నాథుఁడవై యుండునపుడు నీతను దక్కించుకొనుటకు మఱియొకని కెంతమాత్ర ములవిగాదు. ఎవ్వఁడేని యగ్నిజ్వాలను జేతంబట్టి దహింపఁబడక పోవునా? అని లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౮

అట్లు బదులుయుక్తిచెప్పటకు అలవిగానిదియు స్వభావసిద్ధంబును ఉత్తరకాలంబునను దత్కాలంబునను సుఖకరంబును రాజనీతియు క్తంబును పాంత్వసమేతంబు ధర్మార్థయుక్తంబునగు మాటంజెప్పిన లక్ష్మణుంజూచి రాముం డిట్లని పలికెను. ౧౯

కుమారుఁడా! నీవు చెప్పినవిధంబున ఉద్దిష్ట కార్యమును ముఖ్యముగాఁ జూడఁపలినదే; అందుకు సాధనమయిన యుత్సాహదుల నవలంబింపవలసి

నను ప్రవృత్తస్య దురాసదస్య
కుమార! కార్యస్య ఫలం న చిన్త్యమ్.

౨౦

అథ పద్మపలాశాక్షీం మైథిలీ మనుచిన్తయన్,
ఉవాచ లక్ష్మణం రామో ముఖేన పరిశుష్యతా.

౨౧

తర్పయిత్వా సహస్రాక్ష స్సలిలేన వసుస్థరామ్,
నిర్వర్తయిత్వా సస్యాని కృతకర్తా వ్యవస్థితః
స్నిగ్ధగమ్భీరనిర్ఘోషా శ్చైలద్రుమపురోగమాః,
విస్ఫుజ్య సలిలం మేఘాః పరిశ్రాంతా నృపాత్మజ!

౨౨

౨౩

నీలోత్పలదళ శ్యామా శ్యామీకృత్వా దికో దళ,
విమదా ఇవ మాతృజ్ఞా శ్చాన్తవేగాః పయోధరాః.

౨౪

జలగర్భా మహావేగాః కటజార్జునగన్ధినః,
చరిత్వా విరతా స్సౌమ్య! పృష్టివాతా స్సముద్యతాః.

౨౫

ఘనానాం వారణానాం చ మయూరాణాంచ లక్ష్మణ!,
నాదః ప్రవ్రజానాంచ ప్రశాన్త స్సహసానఘ!

౨౬

అభివృష్టా మహామేఘై ర్నిర్మలా శ్చిత్రసానవః,
అనులిప్తా ఇవాఽభాన్తి గిరయ శ్చిత్రదీప్తిభిః.

౨౭

దర్శయన్తి శరన్నద్యః పులినాని శనైశ్చనైః,
నవసజ్జమసంవ్రీడా జఘనా నీవ యోషితః.

౨౮

నదే! ఇప్పుడు ప్రవృత్తంబగు సీతాశ్వేషణరూపకార్యమయొక్క ఫలమయిన సీతాప్రాప్తిని గుఱించి యాలోచింప వలసినది యావశ్యకమే. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౦.

అంత రాముఁడు మరలఁ దామరపూతేకులంబోలు వికాలనుండక నయనంబులుగల సీతం దలంకుకొని దుఃఖావేశంబునంజేసి యెండిన నోరు గలవాఁడై లక్ష్మణుంజూచి యిట్లునిపలికెను. ౨౧.

దేవేంద్రుఁడు భూమికే గావలసినంత వర్షముగురిసి పైయల నన్నిటిని పండించి తానుజేయవలసిన కార్యము నెఱవేర్చి కృతకృత్యుడయ్యెను. ౨౨.

రాచకొమరుఁడవగు లక్ష్మణుఁడా! మేఘంబులు స్నిగ్ధంబును గంభీరంబు నగు ధ్వనిగలిగి పర్వతవృక్షంబులమీఁద సంచరించుచు జలంబులున్నించి శ్రమమునొందినట్లు ఊరకున్నవి. ౨౩.

నల్ల గలువల తేకులంబోలె శ్యామలవర్ణంబులయిన మేఘములు దశదిశ లును శ్యామలవర్ణంబులగునట్లు అంతటను వ్యాపించి యిప్పుడు మదముఁడి చిన యేనుంగువలె శాంతములయినవి. ౨౪.

సౌమ్యుడవగులక్ష్మణుఁడా! వర్ష వాయువులు మిక్కిలియుఁ జల్లనివై కొండమల్లెయొక్కయు అర్జున పుష్పంబులయొక్కయు సౌరభంబులచే మనోహరంబులై మహావేగంబుతో వీచివీచి యిప్పుడు నిలిచినవి. ౨౫.

పాపరహితుడవయిన లక్ష్మణుఁడా! మేఘగర్జితంబులును గజబృంహంబులును నెమిళ్లకేకలును సెలయేర్లుపడు ధ్వనులును ఇప్పుడు రటాలున నిలిచినవి. ౨౬.

పర్వతంబులు మహావర్షంబులచే జక్కగాఁ గడగఁబడి నిర్మలంబులయి నానావర్ణములయిన నెత్తములు గలిగి గైరికధాతువులయొక్క నానా విధకాంతులవలనఁ గుంకుమాది నుగంధంబుఁ బూసికొన్నట్లున్నవి. ౨౭.

నూతనసంగమమందు యువతులు సిగ్గుచే మిక్కిలివిలంబుమన జఘనముల వెలిపఱచునట్లు శరదృతువునందు నదులు మెల్ల మెల్లగా నినుకదిన్నెల బయలుపఱచుచున్నవి. ౨౮.

- శౌఖాను సప్తచ్ఛదపాదపానాం
 ప్రభాను తారార్కనిశాకరాణామ్,
 లీలాను చై వోత్తమవారణానాం
 శ్రియం విభ జ్యద్వ్య కర త్ప్రేవృత్తా. ౨౯
- సంప్ర త్యనేకాశ్రయచిత్రశోభా
 లక్ష్మీ శృరత్కాలగుణోపనీతా,
 నూర్యాగ్రహస్తప్రతిబోధితేషు
 పద్మాకరే వ్యభ్యధికం విభాతి. 30
- సప్తచ్ఛదానాం కుసుమోపగన్ధీ
 మల్పావబృన్తై రనుగీయమావః,
 మత్తద్విపానాం పవనోఽనుసారీ
 దర్పం వనే వ్యభ్యధికం కరోతి. 31
- అభ్యాగతై శ్చారువిశాలపక్షై
 స్సరగప్రియైః పక్షరజోఃకీర్తైః,
 మహానదీనాం పులినోపయాతైః
 క్రీడన్తి హంసా సుహ చక్రవాకైః. 32
- మదస్రగల్భేషు చ వారణేషు
 గవాం సమూహేషు చ దర్పితేషు,
 ప్రసన్నతోయాసు చ నిమ్నగాసు
 విభాతి లక్ష్మీ ర్భవలభా విభక్తా. 33
- నభ స్సమీ యోమ్బుధరై ర్విముక్తం
 విముక్తబర్హాభరణా వనేషు,
 ప్రియా స్సేసక్తా వివివృత్తశోభా
 శతోత్సవా ధ్యానపరా మయూరాః. 34

శరద్వతువు తనసమృద్ధిని ఏడాదులరఁజిచెట్ట కాఖిలందును నత్తత్తము
లయొక్కయు మాద్యునియొక్కయుఁ జంగ్రునియొక్కయు కాంతుం
దును మదపుఁజేసుంగుల విలాసములందును మాఁడఁజలములందును విభజించు
కొని వ్యాపించినది. ౨౯

నూర్వోదయంబున వికసించిన తామరకొలంకులందు నల్లనివి యెఱ్ఱ
నివి తెల్లనివి మొదలయిన నానావిధ కమలంబులు గల్గియుండుటంజేసి శర
త్కాలలక్ష్మీ నానావిధకాంతులతో మిక్కిలియుఁ బ్రకాశించుచున్నది ౩౦

వనంబులందు వాయువులు ఏడాదులరఁజిపూల నుగంధంబుగలిగి తు
మైదల మనోహరనాదంబులతోఁ గూడినవై పీచుటచే మదపుఁజేసుఁగులకు
మఱియు మద మధికమగుచున్నది. ౩౧

మిథునములగుటంజేసి యొండొంటి కెదురుమొగమయి సంగతములను
సంతోషంబునంజేసి విడిర్చికొన్న నుందరంబులగు అక్కలుగలవియు సరో
నివాసప్రియంబులును తామరపూ పరాగంబుఁజేఁ గప్పఁబడినవియునగు చ
క్రవాకంబులును హంసలును గొప్పనదుల యిసుకదిన్నెలందు విహరించు
చున్నవి. ౩౨

మదిచిన యేనుంగులయందును గర్వికంబులగు ఆఁబోతులసమూహం
బులందును స్వచ్ఛమయిన జలముగల నదులయందును శరత్కాలలక్ష్మీ య నేక
విధములుగా విభజింపఁపడి భాసిల్లుచున్నది. ౩౩

దత్తనీయంబులగు మేఘంబులు ఆకాశంబును వడలినవి! అడవులందు
నెమిళ్లు పింఛములు విడిర్చుటను వడలి ప్రియురాండ్రతోఁ గూడక కాంతి
హీనంబులయి సంతోషంబువీడి మధురంబుగాఁగూయుటను విడిచి ధ్యానం
బు నేయునట్లున్నవి. ౩౪

మనోజ్ఞగన్ధేః ప్రియశ్చై రవత్యైః

పుష్పాతిభారావనతాగ్రశాఖైః,

సువర్ణశారై ర్మయనాభిరామైః

కుద్యోతితా నీచ వనాన్తరాణి.

31

ప్రియాన్వితానాం శశినీప్రియాణాం

వనే రతానాం కుసుమోద్ధతానామ్,

మదోత్కటానాం మదలాలసానాం

గజోత్తమానాం గతయోఽద్య మద్భాః.

32

వ్యభిం నభ శ్చక్రవిధాతవర్ణం

కృశప్రవాహాని నదీజలాని,

కల్పశీతాః పవనాః ప్రవాన్తి

తమోనిముక్తా శ్చ దిశః ప్రకాశాః.

32

సూర్యాతపక్రామణనష్టపజ్జ్వా

భూమి సుముత్పాదితపాద్మరేణుః,

అన్యోన్యవై రామర్షాయుతానా

ముద్యోగకాలోఽద్య సరాధిపానామ్.

33

శరద్గుణాప్యాయితూపశోభాః

ప్రహర్షితాః పాంసుసముత్థితాః,

మదోత్కటా స్సంప్రతియుద్ధలుభా

పుష్పా గవాం మధ్యగతా నవన్తి.

34

స మన్తథం తీవ్రగతానురాగాః

కులాన్వితా మన్తగతిం కరిణ్యః,

మదాన్వితం సంపరివార్య యాన్తం

పనేషు భర్తార మనుప్రయాన్తి.

35

వేగినచెట్లు మంచివాసనగలపుష్పంబులు నిండుగా నుండుటచే వంగి నకొనకొమ్మలుగలవై బంగారుపన్నెగల పూలుగలవియుఁ గన్ములపండువుగా నుండుటవలన వనంబులందు దీపములుంచినట్లు ప్రకాశము గలిగియున్నది.

ఇపుడు గజశ్రేష్ఠములు ఏడాదిపరఁటిపూల వాసనకు మదమురేగి మ దజలము గండస్థముల భేదించి స్రవింప మదముచే మతియు విషయాసక్తం బులయి ప్రియంగాండ్రంగూడి తామరకొలంకుందును వనంబునంగును విహ రింప వాసక్తంబులయి మెల్లగా నడచుచున్నవి. 31

అకాశము మేఘములులేక చక్కగాఁ దోమిన యాయుధమువలె స్వచ్ఛముగా నున్నది. నదీప్రవాహములు తగ్గినవి వాయువులు ఎఱ్ఱగలువల మీఁదుగా వచ్చుటచే జల్లుగా వీచుచున్నవి. దిక్కులు మేఘావరణము పోవుటచేఁ బ్రకాశము గలిగియున్నవి. 32

భూమి యెండగాయుటచే బురదయెండి దట్టముగా చుమ్మరేగియు న్నది. ఒకరిమీఁద నొకరికి విరోధమును అనూయయు సధికముగాఁగలరాజు లు ఒకరిమీఁదనొకరు ఎత్తిపోవుట కిది యుత్తమయినసమయము. 33

ఇపుడు ఆఁబోతులు శరదృతువువచ్చుటచే శరీరపుష్టియుఁ గాంతియు పృథ్వికొందుటండేసి మదించినవై మేనంతయు దుమ్ముచేసికొని యెండొంటి తోఁ బోఁగఁ గాలుద్రవ్యము ఆపుమందల మధ్యంబున సంతృప్తములయి గర్జించుచుచున్నవి. 34

వనములందు ఆఁడేనుఁగులు పెనిమిటియందు గాఢానురాగముగలవై తమసమానముతోఁగూడినవై మన్తధనేగంబుతోఁ గూడినదియు మదించి మందగమనంబున నడచుచున్నదియునగు పెనిమిటియయిన మగయేనుఁగును జరివేప్పించి పోవుచున్నవి. 35

త్యక్త్వా వరాణ్యాత్మవిభూషణాని
 బర్హాణి తీరోపగతా నదీనామ్,
 నిర్భర్తస్యమానా ఇవ సారసౌమైః
 ప్రయాన్తి దీనా విమదా మయూరాః.

౪౧

విత్రాస్య కారణ్ణవచక్రవాకా
 వృహారవై భిన్నకటా గజేన్ద్రాః,
 సరస్సు బద్ధామ్బుజభూషణేషు
 విత్కోభ్య విత్కోభ్య జలం పిబన్తి.
 వ్యపేతపక్షాను సవాలుకాను
 ప్రసన్నతోయాను సగోకులాను,
 ససారసారావనినాదితాను

౪౨

నదీషు హృష్టా నివతన్తి హంసాః.

౪౩

నదీషునప్రస్రవణోదకానా
 మతిప్రవృద్ధానిలబర్హిణానామ్,
 ప్లవజ్జమానాం చ గతోత్సవానాం
 ద్రుతం రవా స్సంప్రతి సంప్రణష్టాః.

౪౪

అనేకవర్ణా న్సువిసప్తకాయా
 నవోదితే వ్యమ్బుధరేషు సప్తాః,
 త్సుధార్దితా ఘోరవిషా బిలేభ్య
 శ్చిరోషితా విప్రసరన్తి సర్పాః.

౪౫

చక్చుచ్చప్రకరస్పర్శహర్షోన్మీలితతారకా,
 అహో రాగవతీ సంధ్యా జహతి స్వయ మమృరమ్.

౪౬

(పూర్వము ధనికులుగానుండి వెనుకఁ గాలవిపర్యాసముచేత దరిద్రుల
యినవారలు నూతనధనికులు చేయు నవమానమునకు ఏమియుఁ జేయఁజాలక
దీనులగునట్లు) నెమిళ్లు తమయు క్తమాభరణంబులగు పింఛంబులలేక నదీతీరం
బులకుఁ బోఁగా శతత్రౌలగర్వితంబులగు హంసలు వానిబెడరించినట్లు కూ
యుటయు ఆ నెమిళ్లు గర్వంబుడిగి దీనములయిపోవుచున్నవి. ౪౧

మరించి గండస్థలంబులను భేదించి స్రవించుచున్న మదజలముగలయు
క్తమగజంబులు కన్నెలేళ్లును జక్రవాకంబులను భయమునొందునట్లు పెద్ద
ఊంకలువేసి వికసించిన కమలములచే నలంకృతంబులగు కొలంఠులను గలియఁ
బెట్టి కలియఁబెట్టి జలము ద్రావుచున్నవి. ౪౨

బురదలు లేక స్వచ్ఛమయిన జలముగల్గి యినుకదిన్నెలతో నొప్పొ
చున్నవియు, తీరములను ఆవులమందలతోఁ గూడినవియు మధురంబుగాఁ
గూయుచున్న సారసపక్షులచే కమణీయంబులనగు నదులందు హంసలు చేరు
చున్నవి. ౪౩

ఇప్పుడు నదీప్రవాహధ్వనులును సెలయేర్ల జలంబులు పడు శబ్దము
లును పెనుగాడ్పుల ధ్వనియును మయూరంబుల కేకలును సంతోషహీనంబుల
యిన కప్పలస్వరంబులును శీఘ్రంబున నిలిచినవి. ౪౪

అనేకవిధవర్ణంబులును వర్షాకాలంబంతయు బయలం దిరుగక బిలం
బులం డాఁగి యాహారంబు లేకుండుటంజేసి మిక్కిలియుఁ గృశించినవియు
భయంకరమయిన విషముగలవియునగు సర్పములు బిలంబులనుండి వెడలిపచ్చు
చున్నవి. ౪౫

చంద్రకిరణంబుల ప్రకాశముతో నక్షత్రములు నిర్మలముగా నుద
యించుటయు నాకాశమునందు సంధ్యారాగము క్రమముగా తగ్గుచున్నది.
(కరకబద్ధము కిరణమునకును హస్తమునకును, తారకాశబద్ధము నక్షత్రమునకును
కంటిగుడ్డునకును, రాగకబద్ధము ఎఱ్ఱఁదనమునకు ననురాగమునకును, అంబర

రాత్రి శృణాజ్జోదితసామ్యవక్త్రా
తారాగణోన్మీలితచారునేత్రా,
జ్యోతస్సంశుకప్రావరణావిభాతి
నారీవ శుక్లాంశుకసంపృతాజ్ఞే.

౪౭

వివక్యశాలిప్రసవాని భుక్తాప్
ప్రహర్షితా సారసచారుపజ్జ్యేః,
నభ స్సమాక్రామతి శీఘ్రవేగా
వాతానధూతా గ్రధితేవ మాలా.

౪౮

సుపైకహంసం కుముదై రువేతం
మహాహృదస్థం సలిలం విభాతి,
ఘనై ర్విముక్తం నిశి పూర్ణచంద్రం
తారాగణాకీర్ణ మి వాప్తరిక్షమ్.

౪౯

ప్రకీర్ణహంసాకులమేఖలానాం
ప్రబుద్ధవద్దోత్పలమాలినీనామ్,
వాప్యత్రమానా మధికాఽద్య లక్ష్మీ
ర్వరాజ్ఞనానా మివ భూషితానామ్.

౫౦

వేణుస్వనవ్యజ్జితతూర్యమిత్రః
ప్రత్యుషకాలానిలసమ్ప్రీపుద్ధః,
సమ్మూర్భితో గర్గరగోవుషాణా
మనోన్య మాపూరయ తీవ శబ్దః.

౫౧

శబ్దము ఆకాశమునకును వస్త్రమునకును వాచకమగుటవలన కాముకియగువనిత ప్రాయుని హస్తస్పర్శంబుచేసంతోషంబునువికసించిన కంటిగుడ్డుగలిగి అధికానురాగంబుతోఁ గామాతురయయి సుకతార్థము తానే వస్త్రమువదలుట ప్రతీతమగుచున్నది.) ౪౬

రాత్రి ఉదయించిన చంద్రబింబమె ముఖముగా నక్షత్రములె తెలువబడిన కన్నులుగా వెన్నెల యుత్తరీయముగాఁ గలిగియుండుటవలనఁ జెల్లనివస్త్రము గప్పకొన్నకాంతవలె నొప్పుచున్నది. ౪౭

దెగ్గురుపక్షులు చక్కఁగాఁబండినకాలివాన్యమును దిని సంతుష్టములయి జూబుగట్టి పుష్పమాల గాలికెగిరి యాకాశంబునొందునట్లు ఆకాశమున కెగురుచున్నవి. ౪౮

నిర్మలమయి నిరురించిన యొకహంసగిరి పెక్కు తెల్లగలువలతోఁ గూడినదైన వికాలతటాకము నందలిజలము రాత్రియందు మేఘములు లేకుండుటవలన నిర్మలమయి పూర్ణచంద్రునితోఁ గూడినదైనక్షత్రముతో నొప్పుచున్న యాకాశమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౪౯

ఇపుడు అచటచట వ్రాలియున్నహంసలు మొలనూలుగా వికసితములగు కమలంబులు గలవలను బుష్పమాలికలుగాఁగల శ్రేష్ఠంబులగు కోనేళ్లు భూషణములచేతను బుష్పమాలికలచేతను అలంకరింపఁబడిన యుత్తమవనితలుంబోలె నెంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ౫౦

ప్రాతఃకాలమునందు గోపికలు పెరుగుచిలుకునట్టిధ్వనియు ఆవులు చూడలకై యఱచునట్టిధ్వనియు ఆబోతులు కామాతురంబులయి యఱచునట్టిధ్వనియు గోపాలు రూచునట్టి పిల్లంగ్రోవుల మధురస్వనంబులతోఁ గూడినదై ప్రాతఃకాలవాయువుచే నధికమయి యంతట వ్యాపించినదై యొకటితో నొకటి కలసి వృద్ధిబొందుచున్నవి. ౫౧

నవై ర్నదీనాం కుసుమప్రభాసై
 రావ్యధూయమానై ర్మృదుమాదుతేన,
 ధాతామలక్షౌమపటప్రకాశైః
 కులాని కాశై రుపశోభితాని.

౫౨

వనప్రచణ్డా మధుపానశౌణ్డాః
 ప్రియాన్వితా వ్షట్పరణాః ప్రహృష్టాః,
 వనేషు మత్తాః పవనానుయాత్రాం
 కుర్వంతి పద్మాసనరేణుగౌరాః.

౫౩

జలం ప్రసన్నం కుముదం ప్రభాసం
 క్రొళ్చిస్వన శ్శాలివనం విపక్వమ్,
 మృదు శ్చ వాయు ర్విమలశ్చ చంద్ర
 శ్శంసంతి వర్షవృషనీతకాలమ్.
 మీనోపసందర్శితమేఖలానాం
 నదీవధూనాం గతయోఽద్యమన్దాః,
 కాన్తోవభుక్తాలసగామినీనాం
 ప్రభాతకాలే ప్రివ కామినీనామ్.

౫౪

౫౫

సచక్రవాకాని సశైవలాని
 కాశై ర్దుకూలై రివ సంవృతాని,
 సవత్తలేఖాని సరోచనాని
 వధూముఖా నీవ నదీముఖాని.

౫౬

ప్రభుల్లబాణాసనచిత్రజేషు
 ప్రహృష్టవట్పదనికూజజేషు,
 గృహీతచాపోద్యతచణ్డదణ్డః

సదీతీరములు నూతనములును తెల్లనిపూలతో నొప్పుచున్నవియు మం
దమాతమునకుఁ గడలుచున్నవియు స్వచ్ఛముయిన తెల్లనిపట్టుచీరతో సమా
నములునగు తెల్లుచే సంవృతంబులై తెల్లపట్టుచీరగట్టిన పనితలజఘనంబుల
వలెఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ౫౨

వనంబుల నెదురులేకదిరుగుచుఁ జేరియ ద్రావిత్త్రావి మత్తిలి ప్రియా
సహితంబులయి సంతృప్తంబులయి కమలములయొక్కయు వేఁగిస పూలయొ
క్కయుఁ బరాగంబులు తగులుటచేత గౌరవార్థంబులయిన తుమ్మెదలు గాలి
యందలినుగంధమునకై గాలిని వెంబడించి పోవుచున్నవి. ౫౩

నిర్మలంబగు జలంబును వికసితంబులగు తెల్లకలువలును క్రాంచప
తులు మధురముగాఁ గూయుటయు వరిపైను పండియుండుటయు మంద
మాతంబును స్వచ్ఛముయిన చంద్రబింబమును వ్వాకాలము కడదినదనియు
నిది శరత్కాలమనియుఁ చెబువుచున్నవి. ౫౪

ఇపుడు మీనములు మేఖలగాఁగలనగులు రాశ్రీయంతయుఁ బ్రియు
లతో నుపఖోగించి యలసియున్న కామినులు ప్రాతఃకాలంబుల మెల్లగా
నడుచునట్లు మెల్లగాఁ బాటుచున్నవి. ౫౫

చక్రవాకపక్షులతోను బాచితోను గూడినవియు తెల్లుతోఁ
గప్పఁబడినవియునగు నదులరేవులు గోశోచనముతోఁ గూడి మకరపత్త్ర
లంకృతంబులయి దుమాలంబుచేఁ గప్పఁబడిన పనితాముఖంబులుం బోలెఁ
బ్రకాశించుచున్నవి. ౫౬

ఇపుడు వికసితంబులగు నల్లగోరంబపూలచేతను వేఁగిసపూలచేతను
రమణీయములయి మడించిన తుమ్మెదల మధురరసంకారములతో నొప్పుచున్న
వనంబులందు మస్తఘ్నఁడు ధనుస్సును భయంకరంబులగు బాణంబులును
బాల్చి విరహాలకు భయంకరుండై విహరించుచున్నాఁడు. ౫౭

లోకం సువృష్ట్యా పరితోషయిత్యా
 నదీ స్తటాకానిచ పూరయిత్యా,
 నిమ్నస్సస్యాం వసుధాం చ కృత్యా
 త్యక్త్యా నభ స్తోయధరాః ప్రణప్త్యాః. ౫౮
 ప్రసన్నసలిలా సౌమ్యః! కురరీభి ర్వినాదితాః,
 చక్రవాకగణాకీర్ణా విభాన్తి సలిలాశయాః. ౫౯

అసనా సుప్తవర్ణా శ్చ కోవిదానా శ్చ వుష్పితాః,
 దృశ్యన్తే బద్ధజీవా శ్చ శ్యామా శ్చ గిరిసానుషు. ౬౦
 హంససారసచక్రాహ్వోః కురరైశ్చ సమన్తతః,
 పులినా న్యవకీర్ణాని నదీనాం పశ్య లక్ష్మణ! ౬౧
 అన్యోన్యబద్ధవై రాణాం జగీమూణాం నృపాత్మజ!,
 ఉద్యోగసమయ సౌమ్యః! పార్థివానా ముపస్థితః. ౬౨

ఇయం సా ప్రథమా యాత్రా పార్థివానాం నృపాత్మజ!,
 నచ పశ్యామి సుగ్రీవ ముద్యోగం వా తథావిధమ్. ౬౩

చత్వారో వార్షికా మాసా గతా వర్షశతోపమాః,
 మమ శోకాభిఘాతస్య సౌమ్య నీతా మపశ్యతః. ౬౪
 చక్రవాకీవ భర్తారం పృష్ఠతోఽనుగతా వనమ్,
 విషమం దణ్డకారణ్య ముద్యాన మివ యాఽఽగతా. ౬౫

ప్రియావిహీనే దుఃఖారే హృతరాజ్యే వివాసితే,
 కృపాం న కురుతే రాజా సుగ్రీవో మయి లక్ష్మణ. ౬౬

మేఘములు జనులు సంతోషించునట్లు చక్కగా వర్షముగురిసి నదులను దట్టాకములను నిండించి భూమియందుఁ బైరులను బండించి యాకాశమును ఎడలిపోయినది. ౫౮

సౌమ్యుడవగు లక్ష్మణుడా! సరస్సుల నిర్మలంబగుజలముగలిగి మధురముగా ధ్వనించు క్రొంచపత్తులతోను జక్రవాకసమాహంబులతోను గూడినవై ప్రకాశించుచున్నవి. ౫౯

పర్యతసానువులందు వేగినచెట్లును ఏడాదులరటులును కాంచనములును మంకెనలును శ్రేంకణములును జక్కగాఁ బుష్పించియున్నవి. ౬౦

లక్ష్మణుడా! నదుల యిసుకదిన్నెలంగు హంసలును పాఠసంబులును జక్రవాకంబులును క్రొంచంబులును విహరించుచున్నవి చూడుము. ౬౧

సౌమ్యుడవు రాజపుత్రుడవగులక్ష్మణుడా! ఒండొరులపై వైంబువహించి యొకరినొకరి జయింపఁదలంచియుండి రాజులు యుద్ధప్రయత్నము నేయు సమయమువచ్చినది. ౬౨

రాచకొమరుడా! రాజులు యుద్ధమునకై మొదటిప్రయాణము నేయసమయమిది. నుగ్గివుడును అగపడలేదు. అట్టిప్రయత్నముగాని చేసినట్లు కానరాదు. ౬౩

సౌమ్యుడా! సీతంజూడక పరితపించుచుఁ బరమదుఃఖితుండనగునాకు మాతేండ్లు గడచినట్లు వార్షికమాసములు నాలుగును ఎట్లోగడచినవి. ౬౪

అసీత ఆడుచక్కవాకము మగచక్కవాకమును విడువక వెంబడించునట్లు పెనిమిటివెంట నడచికిచ్చినది. అందును ఉద్యానవనంబునకుఁ బోవు విధంబున ఎంతమాత్రము దుఃఖములేక సంతోషముతో బహుకష్టమయిన యీదండకారణ్యమునకు వచ్చినది. ౬౫

లక్ష్మణుడా! రాజ్యభగ్నిప్తుడనై యింటనుండి తఱుమఁగొట్టఁబడి పిరియరాలంబాసి పరమదుఃఖితుడనై యున్న నాయందు రాజయిననుగ్గివునకు దయరాకున్నది. ౬౬

అనాథో హృతరాజ్యోఽయం రావణేనచ ధర్మితః,
 దీనో దూరగృహః కామీ మాం చైవ శరణంగతః. ౬౭
 ఇత్యేతైః కారణైః సౌమ్య! సుగ్రీవస్య దురాత్మనః,
 అహం వానరరాజస్య పరిభూతః పరస్తపః! ౬౮

స కాలం పరిసంఖ్యాయ సీతాయాః పరిమార్గణే,
 కృతార్థ స్సమయం కృత్వా దుర్మతి ర్నావబుధ్యతే. ౬౯

త్వం ప్రవిశ్య చ కిష్కిన్ధాం బ్రూహి వానరపుజ్జనమ్,
 మూఢం గ్రామ్యసుఖే సక్తం సుగ్రీవం వచనాన్తమ. ౭౦

అర్థినా ముపపన్నానాం పూర్వం చావ్యుపకారిణమ్,
 ఆశాం సంశ్రిత్య యో హన్తి స లోకే పురుషాధమః. ౭౧

శుభం వా యది వా పాపం యో హి వాక్య ముదీరితమ్,
 సత్యేన ప్రతిగృహ్లాతి స వీరః పురుషోత్తమః. ౭౨
 కృతార్థా హ్యకృతార్థానాం మిత్రాణాం న భవన్తి యే,
 తాన్స్తూతా నపి క్రవ్యాదాః కృతఘ్నా నోపభుజ్జతే. ౭౩

నూనం కాశ్చినపృష్ఠస్య వికృష్టస్య మయా రణే,
 ద్రష్టు మిచ్ఛతి చాపస్య యాపం విద్యుద్గణోపమమ్. ౭౪

సౌమ్యుడవు శత్రువులఁ దపింపఁజేయువాడవగు లక్ష్యబుఁడా! ఈరా
ముఁడు దిక్కులేనివాఁడు, రాజ్యభిప్రుఁడు, దూరంబుననుండి యిల్లువిడిచి
వచ్చినవాఁడు, కాముకుఁడు, రావణుఁడు భార్యసహరింపఁగా దీకుఁడై నన్ను
శరణుచొచ్చియున్నాఁడు అను సభిప్రాయంబున నలక్ష్యబుద్ధిచేత దురాత్ముం
డగు వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు నన్ను ఆదరింపక యవమానించు చున్నాఁడు.

సుగ్రీవుఁడు శరత్కాలము రాఁగానే నీతను వెదక నారంభింపవలె
నని సంకేతించుకొని యట్లు ప్రతిజ్ఞగావించి దురాత్ముడుగావున “నాకార్య
మయ్యె నిఁక నేమి?” యని యుపేక్షించుచున్నాఁడు. 29

నీవు కిష్కింధకుఁబోయి మార్గమున గాగ్మయంబగు మన్మథసుఖం
బునం దగిలియున్న వాఁడునగు వానరరాజును సుగ్రీవుండాచి నేనుజెప్పినట్లు
గా నిట్లనిచెప్పము. 30

ఎవ్వఁడు తనకు మున్ను సుపకారముచేసినవారలను యోగ్యులునగు
కార్యార్థులకు “కార్యంబు గావించెద” నని ప్రతిజ్ఞచేసి యాశగలిగింది
వెనుక దప్పుచున్నాఁడో అతఁడు లోకంబునకంతయుఁ బురుషాధముఁడు.

ఎవ్వఁడు మంచిగాని చెడుగాని తానుచెప్పినమాటను దప్పక సత్య
ముగాఁ గావించునో, అట్టివీరుఁడు పురుషోత్తముఁ డనఁబడును 31

ఎవరు తామున్నేహితులవలన సుపకారమునొంది తమకార్యమును గా
వించుకొని యాన్నేహితులు కృతార్థులుగాక దుగిభితులము యుండునపుడు
వారలకుఁ బ్రత్యుపకారము గావించునో అట్టికృతఘ్నులగు వారలు బ్రతికి
యుండునపుడు వారల నెవ్వరును సత్పురుషులు చూడనైనను జూడరుసరేగ
దా వారు మృతిఁబొందినవెనుకఁగూడ వారికలేబరములను మాంసముదిన జం
తువులును భక్షింపవు. అని సుగ్రీవునితోఁ జెప్పము. 32

అసుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున నేను బంగారముతో నలంకరింపఁబడిన
వెనుకటిభాగముగల సువోధనన్ను నాకర్షింప మెఱపులసమూహమువలె మెఱ
యించున్నదనియొక్క భయంకరమయినయాకారిమును జూడఁగోరుము
న్నాఁడు కాఁబోలు. ఇది నిశ్చయము. 33

ఘోరం జ్యోతఃనిర్ఘోషం క్రుద్ధస్య మమ సంయుగే,
నిర్ఘోష మివ వజ్రస్య వువ స్సంశ్రోతు మిచ్ఛతి. ౨౫

కామ మేవం గతే వ్యస్య పరిజ్ఞాతే వరాక్రమే,
త్వత్సహాయస్య మే వీర! న చింతా న్యా స్మృతాత్మజ! ౨౬

యదర్థ మయ మారమ్భిగి కృతగి పరపురజ్ఞయ!,
సమయం నాభిజానాతి కృతార్థగి వైవగేశ్వరః. ౨౭

వర్షాసమయకాలం తు ప్రతిజ్ఞాయ హరీశ్వరః,
వ్యతీతాం శ్చతురో మాసా స్విహర న్నావబుధ్యతే. ౨౮

సామాత్యపరిషత్కిం న్నానమే వోపసేవతే,
శోకదీనేషు నాస్తాసు సుగ్రీవగి కురుతే దయామ్. ౨౯

ఉచ్యతాం గచ్ఛ సుగ్రీవ స్త్వయా వత్స! మహాబల!,
మమ రోషస్య య ద్రూపం బ్రూయాత్తేన మిదంపచః. ౩౦
న చ సంకుచితగి వన్ధా యేన వాలీ హతో గతః,
సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవ! మా వాలిపథ మన్వగః. ౩౧

ఏక ఏవ రణే వాలీ శరణ నిహతో మయా,
త్వాం తు సత్యా దతిక్రాంతం హనిష్యామి సబాన్ధవమ్. ౩౨

త దేవం విహితే కార్యే య ద్దితం పురుషర్షభ!,

అనుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున నేనుగోపింపఁగా వజ్రాయుధధ్వనివలె
భయంకరమయిన నాజ్యోతలధ్వని మఱియొకమాటు వినఁగోరుచున్నాఁడు
కాబోలు. ౨౫

వీరుఁడెవగు రాచకొమరుఁడా! సాలవృక్షముల భేదింపుటవలనను వాలి
పథమువలనను నాపరాక్రమము చక్కఁగాఁ దెలిసియుండియు నీవు సహాయఁ
డవుగా నుండుట నెఱింగియు ఈసుగ్రీవునకు ఇట్లుకాలము మించినను మన
స్ఫులోఁ జింతగలుగకున్నదే! ౨౬

శత్రుపట్టణంబుల జయించునట్టి లక్షణుఁడా! సఖ్యంబుచు వాలిపథం
బును దేసికొఱకుఁ జేయఁబడినవో ఇప్పుడు సుగ్రీవుఁడు తనకార్యమయిన
పిచ్చుట దాని మఱచియున్నాఁడు. ౨౭

నానరరాజుసుగ్రీవుఁడు వర్షాకాలము కడచినంతనే వచ్చెదనని ప్రతి
జ్ఞగావించి ప్రీతిలోఁడై విహరించుచు నాలుగు మాసంబులు సతిక్రమించి
నను దెలియకున్నాఁడు. ౨౮

సుగ్రీవుఁడు మంత్రులచేతను బంధువులచేతను బరివృతుండై ఎల్లప్పు
డును మద్యపాన లోలుండై యున్నాఁడుగాని దుఃఖితులమయి దీనులమయి
యున్న మనయందు దయయుంచకున్నాఁడు. ౨౯

మహాబలుఁడా! నీవుపోయి సుగ్రీవునకు నాకోపముయొక్కవిధమును
దెలియఁజెప్పి యీమాటనుగూడ నతనికిఁ జెప్పము. ౩౦

సుగ్రీవుఁడా! వాలి హతుండై యేమార్గమునం బోయినాఁడో అది
యిప్పుడు నశించిపోలేదు అది నీకును ఉన్నది. కాబట్టి ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చు
ము. వాలియట్లు పథమునొందకుము. ౩౧

మున్ను యుద్ధంబున బాణముచే వాలి నొక్కనిమాత్రము పఢించి
నాను. చేసిన ప్రతిజ్ఞను దప్పిన నిన్నో బంధువులతోఁగూడ పఢించివుచ్చెదను.
అని సుగ్రీవునితోఁ జెప్పము. ౩౨

పురుషోత్తముఁడెవగు లక్షణుఁడా! కార్యమయొక్కస్థితి యిట్లు.

తత్తద్బ్రూహి నరశ్రేష్ఠ! త్వేర కాలవ్యతిక్రమః.

౮౩

పరుష్య సత్యం మయి వానరేశ్వర!
ప్రతిశ్రుతం ధర్మ మవేక్ష్య శాశ్వతమ్,
నూ వాలినం ప్రేత్య గతో యమక్షయం
త్వ మద్య పశ్యే ర్మమ చోదితై శ్శరైః.

౮౪

స పూర్వజం తీవ్రవిపృద్ధకోపం
లాలప్యమానం ప్రసమీక్ష్య దీనమ్,
చకార తీవ్రాం మతి ముగ్రతేజా
హరీశ్వరే మానవవంశనాథః.

౮౫

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే త్రింశ స్సర్గః. ౩౦.

ఏ క త్రిం శ స్స ర్గః.

స కామినం దీన మదీనస త్వం
శోకాభిపన్నం సముదీర్ణకోపమ్,
నరేంద్రసూను ర్నరదేవపుత్రం
రామానుజః పూర్వజ మి త్యువాచ.
స వానరః స్థాస్యతి పాధువృత్తే
స మంస్యతే కర్మఫలానుషఙ్గాన్,
స భోజ్యతే వానరరాజ్యలక్ష్మీం
తథాహి నాభిక్రమతే స్య బుద్ధిః.

౯

౧

మతిక్షయా ద్ద్రామ్యసుఖేషు స క్త

న్నది. కావున ఇప్పుడు ఏయేమాట చెప్పఁదగునో ఆయామాటలం జెప్పము.

కాల మతిక్రమించుచున్నది శీఘ్రముగాఁ బోవును. రాజి

వానరరాజునగు నుగ్రీవుఁడా! నీవు నాకుఁ గావించెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసినకార్యమును కార్యతంబగు ధర్మము నవలంబించి సత్యముగా నెఱవేర్చుము. అట్లుచేయవేని కుపితుండనగు నానాణంబుల హతుండవై యమలోకంబునొంది యచట వాలిం జూడఁగలవు అని నుగ్రీవునితోఁ జెప్పము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. రాజ

అట్లు అన్నయగు రాముఁడు పరమకుపితుండును పరమదుఃఖితుండునై విలపించుచుండుటనుజూచి భయంకరపరాక్రముఁడగు మనుష్యువాడు దైవలక్ష్మణుఁడు వానరరాజయిన నుగ్రీవుని విషయమయి మహాక్రోధంబు వహించెను. రాజ

ఇది ముప్పదవసర్గము.

ముప్పదియొకటవసర్గము.

దశరథమహారాజపుత్రుఁడును రామునితమ్ముఁడునగు లక్ష్మణుండు, కామబాధితుం డగుటవలన దీనుడై గుఃఖితుఁడై నుగ్రీవుఁడు ప్రతినదప్వటకుంబరమకుపితుండుడై యున్న మహాబలుండును మహారాజకుమారుండునగు అన్నను రాముంజూచి యిట్లనిపలికెను. రా

నుగ్రీవుఁడు తనకుపకారముచేసినవారికిఁ బ్రత్యుపకారము గావించెదవని చేసిన ప్రతిజ్ఞను దప్పక నెరవేర్పవలెనను సదాచారమున నిలువఁడు. రామునితో సఖ్యము నేయుటవలన నెకదా దనకు వానరరాజ్యంబును భార్య సమాగమంబును సమకూఱెనను తలం పతనికిఁ గలుగదు. మనకార్యము విషయమయి యతఁ డనుమానించిరాఁడు. కావున వానరరాజ్యలక్ష్మీ ఆతనికిఁ దక్కుదు. రా

పరాక్రమశాలివగు రాముఁడా! దుర్బుద్ధిచేత నుగ్రీవుఁడు గాఁగి

స్తవప్రసాదాప్రతికారబుద్ధిః,
హతోఽగ్రజం పశ్యతు వీర! తస్య
న రాజ్య మేసం విగుణస్య దేయమ్. 3
న ధారయే కోప ముదీర్ణవేగం
నిహన్తి సుగ్రీవ మసత్య మద్య,
హరిప్రవీరై స్సహవాలిపుత్రౌ
నరేంద్ర పత్న్య విచయం కరోతు. 4
త మాత్తబాణాసన ముత్పతంతం
నివేదితార్థం రణచణ్డాకోపమ్,
ఉవాచ రామః పరవీరహన్తా
స్వవేక్షితం సానునయం చ వాక్యమ్. 5

న హి వై త్వద్విధో లోకే పాప మేవం సమాచరేత్,
పాప మార్యేణ యో హన్తి స వీరః పురుషోత్తమః. 6

నేద మద్య త్వయా గ్రహ్యం సాధుపుత్రేన లక్ష్మణ!,
తాం ప్రీతి మనుపర్తస్య పూర్వపుత్రం చ సజ్జతమ్. 7

సామోపహితయా వాచా రూఢాణి పరివర్జయన్,
వక్తు మర్హసి సుగ్రీవం వ్యతీతం కాలపర్యయే. 8

సోఽగ్రజే నానుశిష్టార్థో యథావ త్పురుషర్షభః,
ప్రవివేక పురీం వీరో లక్ష్మణః పరవీరహః. 9

నుఖంబులందగిలి నీవుచేసిన యుపకారంబునకుఁ బ్రత్యుపకారంబు నేయఁ
చలంపకున్నాఁడు కావున ఇప్పుడు నాచేతి హతుఁడై యన్నను వాలిని జూ
చుఁగాక. ఇట్టిదుర్గుణునకు రాజ్యం బివ్వరాదు. 3

ఇప్పుడుగలిగిన మహాకోర్కెధమును ఆఁచఁజాలను. కావున సత్యంబు
దప్పిన యీనుగ్రీవు నిపుడు వధించెదను. వాలికుమారుండగు నంగదుఁడు చా
నరవీరులతోఁగూడ నీతాదేవిని వెదకును గాక. అని లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁ
డెప్పెను. ౪

శత్రువీరులవధించువాఁడేకాని యాశ్రతులను వధింపనట్టి రాముఁడు
అట్లు యుద్ధంబున భయంకరంబగు కోపముగలవాఁడును ఇవిధంబునఁ
దాను జేయుబోవు సంగతిం బెప్పి ధనుర్ధరుఁడై పోవుచున్నవాఁడునగు లక్ష్మ
ణుంజూచి మంచియాలోచనముతోఁ గూడినదియు సామనమున్వితంబునగు
నీమాటం బెప్పెను. ౫

లోకంబున నీయట్టివాఁ డెవ్వఁడేని యిట్టిమిత్రవధిరూపమయిన
పాపమును జేయునా? ఎవ్వఁడు తనకుఁ గోర్కెవశంబునఁ బాపమునేయుత
లంపు కల్గినపుడు దాని వివేకంబుచేఁ బరిహరించుచున్నాఁడో అట్టివీరుఁడు
పురుషులలో నెల్ల నుత్తముఁ డనఁబడును. ౬

లక్ష్మణుఁడా! ఇప్పుడు సదాచారసంపన్నుఁడవగునీవు ఇట్టిపాపమును
జేయరాదు. పూర్వము మనము నుగ్రీవునితోఁ జేసికొన్నసఖ్యము ననుసరించి
మునుపు నీ వతనియందుంచియున్నప్రీతి నే యుంచుము. ౭

నుగ్రీవుఁడు క్రమముగాఁ గాలమునకు రాలేదేకాని మతేమియు నం
తగా నపరాధము చేసినవాఁడు కాఁడు. కావున నతనియొద్దఁ బరుషవచనం
బులాడక మంచితనముగా మాటలాడుము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ
డెప్పెను. ౮

వీరుండును శత్రువీరుల వధించువాఁడును బురుషశ్రేష్ఠుఁడునగు లక్ష్మ
ణుండు అన్న ధర్మముననుసరించి చెప్పిన యభిప్రాయమునువిని కిష్కిన్ధా
పురంబునకుఁ బోయెను. ౯

తత శ్శుభమతిః ప్రాజ్ఞో భ్రాతుః ప్రియహితే రతః,
లక్ష్మణః ప్రతిసంరభ్యో జగామ భవనం కపేః.

౧౦

శక్రబాణాసనప్రఖ్యం ధనుః కాలా నైకోపమః,
ప్రగృహ్య గిరిశృంగాధం మస్తర స్సానుమా నివ.

౧౧

యథోక్తకారీ వచన ముత్తరం చైవ సోత్తరమ్,
బృహస్పతిసమో బుద్ధ్యో మత్వా రామానుజ స్తథా.

౧౨

కామక్రోధసముత్థేన భ్రాతుః రోపాగ్నినా వృతః,
ప్రభజ్జన ఇ వాప్రీతః ప్రయయా లక్ష్మణ స్తదా. ౧౩
సాలతాలాశ్వకర్ణాం శ్చ తరసా పాతయ స్పహూన్,
పర్యస్య నిరికూటాని ద్రుమా నన్యాం శ్చ వేగతః. ౧౪
శిలా శ్చ శకలీకుర్వ పుద్భ్యాం గజ ఇ వాశుగః,
దూర మేకపదం త్యక్త్వా యయా కార్యవశా ద్ద్రుతమ్. ౧౫
తా మపశ్య ద్బలాకీర్ణాం హరిరాజమహాపురీమ్,
దుర్గా మిత్వాకుశార్దూలః కిష్కిన్ధాం గిరిసంకటే. ౧౬

రోషా త్వస్ఫురమాణోష్ఠ స్సుగ్రీవం ప్రతి లక్ష్మణః,
దదర్శ వానరా న్భీమా నిక్కిష్కిన్ధాయా బహిశ్చరాన్. ౧౭
తం దృష్ట్యా వానరా స్సర్వే లక్ష్మణం పురుషర్షభమ్,
శైలశృంగాణి శతశః ప్రవృద్ధాం శ్చ మహీరుహాన్. ౧౮
జగ్ముహుః కుజ్జరప్రఖ్యా వానరాః పర్వతాస్తరే,

అంత ధర్మవృత్తమున బుద్ధిగలవాఁడును బండితుఁడును అన్నకు సం
తోషంబును మేలును గలిగించుకార్యంబులనే కావించువాఁడనగు లక్ష్య
బుండు కోపవేగంబు నడంచుకొని ముగ్ధివృత్తికిఁ బోయెను. ౧౦

ప్రళయకాలమునందలి యమునితో సమానండుగు నాలక్ష్యబుండు
ఇంద్రధనుస్సుతో సమానంబగు పర్యతశిఖరంబంతటి గొప్పదనుఁగుడగుచి
మందరపర్వతంబువలె నొప్పెను. ౧౧

అట్లు బుద్ధియందు బృహస్పతితో సమానండును రాముఁ డాజ్ఞాపించి
నవిధంబుఁ గొంచెమే యతిక్రమింపక కావించువాఁడునగు రామునితమ్ముఁడు
లక్ష్యబుండు తాను ముగ్ధివునితోఁ జెప్పవలసినమాటను ముగ్ధివుఁ డందుకు
బదులుచెప్పమాటను తా నంగుతుఁ జెప్పవలసిన ప్రత్యుత్తరమును ఆలోచిం
చుకొని పోయెను. ౧౨

అప్పుడు లక్ష్యబుండు కామక్రోధవేగంబులకు రాముని కోపంబును
నగ్నితోఁ గూడినవాఁడై పరసువేగంబునం బోయెను. ౧౩

అలక్ష్యబుండు దోనికడ్డమువచ్చిన మద్దిచెట్లను, తాటిచెట్లను, ఇనుము
ద్దిచెట్లను, పెక్కులను బాహుబలంబునం బడఁ ద్రోయుచు నూరువేగంబునకుఁ
బర్వతశిఖరంబులును ఇతరస్పృక్షంబులును ఎగిరిమారంబునంబడఁ అడుగులుంచు
వేగంబున శిలలు మార్గంబులు గాఁజేయుచు శీఘ్రంబుగాఁ బోయెను. ౧౪, ౧౫

ఇత్వాపవంశమునం బుట్టినవారలలో నుత్తముఁడగు లక్ష్యబుండు పర్య
తంబులనడుమ వానరనైవ్యములచే వ్యాప్తమయి ఎట్టివారికిని ప్రవేశింప
నశక్యమయిన వానరరాజయిన ముగ్ధివునిరాజధానియగుకిష్కింధంబుజూచెను.

లక్ష్యబుండు ముగ్ధివునిమీఁది కోపవేగంబునం బెడవి యడఁక గిష్కిం
ధకు వెలుపల సంచరించుచున్న భయంకరాకారులగు వానరులఁ జూచెను. ౧౬

ఏనుఁగు లంతటి యాకారము గలయా వానరులు పర్యతంబులనడుమఁ
బురువశ్రేష్ఠుండగు లక్ష్యబుండు కిష్కింధకు వచ్చుటంజూచిఎవ్వఁడోశత్రువు
వచ్చినాఁడని పెక్కు పర్యతశిఖరంబులను బెద్దప్పృక్షంబులను గ్రహించిరి.

తా స్సహీతప్రకరణా స్సారీ దృష్టావే తు లక్ష్మణః. ౧౯

బభూవ ద్విగుణం క్రుద్ధో బహిష్ఠన ఇ వానలః,
తం శే థయపరీతాజ్ఞాః క్రుద్ధం దృష్టావే స్తవజ్ఞమాః. ౨౦
కాలమృత్యుయుగాంతాభం శతశో విద్రుతా దిశః,

తత స్సుగ్రీవభవనం ప్రవిశ్య హరిపుజ్జవాః. ౨౧

క్రోధ మాగమనం చైవ లక్ష్మణస్య న్యవేదయన్,
తారయా సహితః కామీ స క్తః కపిపుషో రమాః. ౨౨
న తేషాం కపివీరాణాం శుశ్రావ వచనం తదా,

తత సుచివసందిష్టా హరయో రోమహర్షణాః. ౨౩

గిరికుఙ్జరమేఘాభౌ నగర్యా నిర్యయు స్తదా,

సఖదంష్ట్రాయుధాః ఘోరా సుర్యే వికృతదర్శనాః. ౨౪

సర్వే శాన్దూలదర్పా శ్చ సర్వేచ వికృతాననాః,

దశనాగబలాః కేచి త్కేచి ద్దశగుణో తరాః. ౨౫

కేచి న్నాగనహస్రస్య బభూవు స్తుల్యవిక్రమాః,

కృతాన్నిం హి కపిభి ర్వాప్యస్తాం ద్రుమహస్తై ర్మహాబలైః.

అపశ్య లక్ష్మణః క్రుద్ధః కిష్కిన్ధాం తాం దురాసదామ్,

తత స్తే హరయ సుర్యే ప్రకారపరిఘస్తరాత్. ౨౬

నిమ్క) మ్యాదగ్రసత్త్వా స్తు తస్థు రావిష్కృతం తదా,

లక్షణుఁడు అవానరులు ఆయాధములు ధరించుటచుజూచి నినుమడికొ పంబునొంది అధికముగాఁ గత్తెలుగల యగ్నివలె జ్వలించెను. ౧౯

అవానరులు, అట్లు కుపితుఁడై ప్రలయకాలమునందలి మృత్యువువలె భయంకరంబుగా జ్వలించుచున్నలక్షణుఁజూచి భయంబున గడగడవడంపుచు గుంపులు గుంపులుగా దిక్కులకుఁ బోయిరి. ౨౦

అంత నవ్వానరోత్తములు సుగ్రీవ గృహంబునకుఁబోయి లక్షణుఁడు కుపితుండగుటయుఁ గిష్కింధకు వచ్చుటయు సుగ్రీవునకుఁ జెప్పిరి. ౨౧

అపుడు సుగ్రీవుఁడు మన్తధమోహితుఁడై రహస్యంబునఁ దారాసహితుఁడై క్రీడించుచున్ననాఁ డగుటంజేసి యవ్వానరపీఠులు చెప్పినమాటను వినఁడయ్యె. ౨౨

అంత నప్పడు మంత్రులు యథార్థముఁ దెలిసికొనిరండని యాచేకింప చూపరులకు భయముగలిగించువారలును బర్వతాకారులును వీనుంగులంతటి వారలును మేఘసమానులునగు వానరులు పట్టణమునుండి వెడలిరి. ౨౩

అవ్వానరులు అందఱును నఖములు దంతములు ఆయాధముగాఁగలవారలు. అందఱును భయంకరాకారులు. అందఱును భయంకరమలయిన కన్నులుగలవారలు. అందఱును బెద్దపులులువలె బలవర్పితులు. అందఱును భయంకరమయిన ముఖముగలవారలు. ౨౪

అవ్వానరులు కొందఱు పదియేనుఁగుల బలముగలవారలును, కొందఱు నూత్రేనుఁగుల బలముగలవారలును, కొందఱు వేయేనుఁగుల బలముగలవారలునుగా నుండిరి. ౨౫

కృద్ధుండగు లక్షణుఁడు అంతటను మహాబలకాలులును వృక్షహస్తులునగు వానరపీఠులచే వ్యాప్తమయి యెట్టివారికిని సమీపింప నలవిగానికన్గింప ధానగరముం జూచెను. ౨౬

అంత మహాబలకాలులగు మంత్రసంగిష్టులయిన యావానరులందఱు ప్రాకారద్వారంబునకు వేసియున్న యినుపగుడియక్రిందుగా వెడలివచ్చి లక్షణునిదృష్టింబంబున నిలిచిరి. ౨౭

సుగ్రీవస్య ప్రమాదంచ పూర్వజం చార్త మాత్మవాన్. ౨౮
బుద్ధ్యా కోపవశం వీరః పున రేవ జగామ సః,

స దీర్ఘోష్ణమహోచ్ఛ్వాసః కోపసంర కలోచనః. ౨౯
బభూవ నరశాద్దుల స్సధూమ ఇవ పావకః,

బాణశల్యస్ఫురజ్జిహ్వ స్సాయకాసనభోగవాన్. ౩౦
స్వతేజోవిషసంఘాతః పశ్చాస్య ఇవ వన్నగః,

తం దీప్త మివ కాలాగ్నిం నాగేష్వరి మివ కోపితమ్. ౩౧
సమాసా ద్యాజ్ఞన ప్రాసా ద్విషాద మగమ ధృశ్యమ్,

సోఽజ్ఞదం రోషతామ్రాక్ష స్సందిదేశ మహాయశః. ౩౨

సుగ్రీవః కథ్యతాం వత్స! మ మాగమన మిత్పుత్ర,
ఏవ రామానుజః ప్రాప్త సవత్సకాశ మరిన్దమః. ౩౩
భ్రాతృవ్యసవసంతప్తో ద్వారి తిష్ఠతి లక్ష్మణః,

తస్య వాక్యే యది రుచిః క్రియతాం సాధువానర. ౩౪

ఇత్యుక్త్వా శీఘ్ర మాగచ్ఛ వత్స! వాక్య మరిన్దమ!,

లక్ష్మణస్య వచః శ్రుత్వా శోకానిష్ఠోఽజ్ఞదోఽబ్రవీత్. ౩౫
ఏతు స్సమీప మాగమ్య సౌమిత్రి రయ మాగతః,

బుద్ధిమంతుఁడును బరాక్రమశాలియునగు నాలత్తఁడును సుగ్రీవుఁ
డుపేక్షించుటయు అన్నయగురాముండు దుఃఖితుండగుటయుఁ దలచి మర
లఁ గోపంబునొందెను. ౨౮

పురుషశ్రేష్ఠుడగు నాలత్తఁడును కోపంబున దీర్ఘంబులగు వేడి
నిట్టూర్పులు నీగుడించుచుఁ గన్నుల మిక్కిలియు నెఱ్ఱదనంబుగదురఁ బొగ
తోఁ గూడిన నిప్పువలె నొప్పెను. ౨౯

అలత్తఁడును బాణంబులకు వేసియున్న యుక్కుమేకులె చలించు
చున్న నాలుకలుగాను ధనుస్సె పడగగాను దనలేజస్సె విషముగాను గల
వాఁడై యియిచుతెలఁగల సర్పమువలె భయంకరుండయ్యెను. ౩౦

అంగదుఁడు ప్రలయకాలాగ్నివలె జ్వలించుచున్నవాఁడును కుపితుం
డగు సర్పరాజయిన యాదిశేషునివలె నున్నవాఁడునగు నాలత్తఁడుని సమీప
మునకుఁ బోయి భయమునంజేసి మిక్కిలియు దుఃఖితుండయ్యెను. ౩౧

మహాక్షీర్తిశాలియగు నాలత్తఁడును కోపంబునం గన్నుల నెఱ్ఱదనంబు
బోప అంగదునితో సుగ్రీవునికేఁగా నిట్లు సమాచారము చెప్పెను. ౩౨

చిన్నవాఁడా! నారాకనుగుఱించి సుగ్రీవునకుఁ చెలియఁజేయుము.

శత్రువుల నడంగఁద్రొక్కునట్టి రామునితమ్ముఁడు లత్తఁడును అన్న
యొక్కదుఃఖముచే సంతప్తుడై నీసమీపమునకువచ్చి యిపుడు వాకిటను
న్నాఁడు. ౩౩

సుగ్రీవుఁడా! అలత్తఁడునిమాట వినుటకు నీకిష్టముకలదేని యందు
కనుసాహముగాఁ బ్రసరింపుము. అని సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౩౪

శత్రువుల నడంగఁద్రొక్కునట్టి యంగదుఁడా! అని యిట్లు సుగ్రీవు
నితోఁజెప్పి శీఘ్రంబునరమ్ము.

అంగదుఁడు లత్తఁడునివాక్యంబు విని దుఃఖితుడై వినతంధ్రియగు
సుగ్రీవునియొద్దకుఁబోయి “ఇదిగో లత్తఁడును వచ్చియున్నాఁ” డని
చెప్పెను. ౩౫

- అ థాజ్ఞద స్తస్య వచో నిశమ్య
సంశ్రాంతభావః పరిదీనవక్తః. 32
- నివత్య తూర్ణం నృపతే స్తరస్వీ
తతః కుమార శ్చరణౌ వవద్దే,
సంగృహ్య పాదౌ పితు రగ్ర్యతేజా
జగ్రహ మాతుః పున రేవ పాదౌ. 33
- పాదౌ కుమాయాశ్చ నివీడయిత్వా
నివేదయామాస తత స్త మర్థమ్,
స నిద్రామదసంవీతో వానరో న విబుధవాన్. 34
- బభూవ మదమత్త శ్చ మదనేన చ మోహితః,
తతః కిలకిలాం చక్రు ర్లక్ష్మణం ప్రేక్ష్య వానరాః. 35
- ప్రసాదయంత స్తం క్రుద్ధం భయమోహితచేతసః,
తే మహాఘోషానిభం దృష్ట్వా వజ్రశనిసమస్పృహమ్. 36
- సింహనాదం సమం చక్రు ర్లక్ష్మణస్య సమీపతః,
తేన శబ్దేన మహతా ప్రత్యబుధ్యత వానరాః. 37
- మదవిహ్వలతామ్రాక్షో వ్యాకులస్త్రిభూషణః,
అథాజ్ఞదవచః శ్రుత్వా తేనైవ చ సమాగతౌ. 38
- మన్త్రిణౌ వానరేష్వసిన్య సమృతౌ దారదర్శినౌ,
ష్టక్ష శ్చైవ ప్రభావశ్చ మన్త్రిణౌ వర్ధధర్మయౌ. 39
- వక్తు ముచ్చావచం ప్రాప్తం లక్ష్మణం తౌ శశంసతుః,
ప్రసాదయిత్వా సుగ్రీవం వచనై సానిమనిశ్చితైః. 40
- ఆసీనం పర్యపాసీనౌ యథా శక్రం మరుత్పతిమ్,

అంతః సుమారుండగు నంగదుండు లక్షణుని మాట విని మనస్సు తొట్టుపాటునొంద దుఃఖంబున ముఖంబు వెలవెలంబోవ శీఘ్రంబునంబోయి రాజయిన సుగ్రీవునిచరణంబులకు నమస్కరించెను. 32

అధికమయిన పరాక్రమము గల యంగదుండు తండ్రిపాదంబులకు మ్రొక్కి అంతః దల్లియగు తొరపాదంబులకు నమస్కరించి పినతల్లియగు దుమకుఁగూడ నభివందనంబు గావించియటుపిమ్మట లక్షణుండు చెప్పి పంపి నసమాచారమును జెప్పెను. 32

అసుగ్రీవుఁ డప్పుడు నిదురయి మద్యపానంబునం గల్గినకైపును మన్తధమోహంబును బొందియుండుటవలన మేలుకొనఁడయ్యెను. 33

అంత వానరులు లక్షణునిఁ జూచి మిక్కిలి భయమునొంది కుపితుం డగు లక్షణునిఁ బ్రసన్నుంజేయుటకై కిలకిలయని యజచిరి. 34

మహాప్రవాహము వచ్చినట్లు వచ్చిన లక్షణుంజూచి యావానరులు అందఱు నొకటిగా వజ్రాయుధమువలెను బిడుగువలెను మహాధ్వనిగల్గునట్లు సింహనాదము గావించిరి. 35

అమృహాధ్వనికి సుగ్రీవుండు కైపుచే నులభముగాఁ దెలియట కళకళ మలయి యెఱ్ఱనివైన కన్నులతోను గ్రిందుమీఁదైన పుష్పసతంబులతోను ఆభరణంబులతోను గూడినవాఁడై నిదురమేలుకొనెను. 36

అంత చక్కనియాలోచనశక్తిగలవారలును సుగ్రీవునకు ఇష్టమును అంతఃపురములోనికిఁ బ్రవేశింపఁదగినవారలునగు ప్లతుండు ప్రభావుండు నను మంత్రులిద్వరు అంగదునిజచనంబు విని యతనితోఁగూడ నంతిపురం బునకుఁ బోయి లక్షణుండు అర్థగర్భంబుల విషయమయి చాల మాటలాడుటకై వచ్చియున్నాడని సుగ్రీవునికిఁ జెప్పిరి. 37, 38

అట్లక్ష ప్రభావులు దేవవాధుండగునిం ద్రునివలె సింహాసనాసీనుడై వెలుంగుచున్న సుగ్రీవుని సామవచనంబులచేఁ బ్రసన్నుం గావించి యతని

సత్యసన్ధా మహాభాగా భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ. ౪౫
వయస్యభావం సంప్రాప్తో రాజ్యార్హౌ రాజ్యదాయినౌ,

తయో రేకో ధనుష్పాణి ద్వావిరి తిష్ఠతి లక్ష్మణః. ౪౬
యస్య భీతాః ప్రవేషంతో నాదా న్నుశ్చన్తి వానరః,

స ఏష రాఘవభ్రాతా లక్ష్మణో వాక్యసారథిః. ౪౭
వ్యసనాయరథగి ప్రాప్త స్తస్య రామస్య శాసనాత్,

అయం చ దయితో రాజం స్తారాయా స్తనయోఽజ్ఞవః. ౪౮
లక్ష్మణేన సకాశంతే ప్రేషిత స్త్వరయాఽనఘః,
సోఽయం రోషవరీతాక్షో ద్వావిరి తిష్ఠతి వీర్యవాన్. ౪౯
వానరా న్వానరవతే! చక్షుషా ప్రదహన్నివ,

తస్య మూర్ధ్నా ప్రణమ్య త్వం సపుత్ర స్సహ బన్ధుభిః. ౫౦
గచ్ఛ శీఘ్రం మహారాజ! రోషో హ్యస్య నివర్త్యతామ్,

య దాహ రామో ధర్మాత్మా త త్కురుష్వ సమాహితః. ౫౧
రాజం! స్తిష్ఠ స్వసమయే భవ సత్యవ్రతిశ్రవః,

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే ఏకత్రింశ స్కంధః. ౩౦.

సమీపంబునం గూర్చుండి యిట్లని పలికిరి.

౪౪

ప్రతిజ్ఞ దప్పనివారలును మహాత్ములును రాజ్యంబుఁబాలింప సమర్థులును నీతో సఖ్యంబుగావించి నీకు రాజ్యం బొసంగినవారలునగు నన్నదమ్ములు రాముండును లక్ష్మణుండు ననువార బున్నారగదా!

౪౫

వారిలో నొకఁడు లక్ష్మణుండనువాఁడు భయభయంఁడయి వాకిటికి వచ్చి యున్నాఁడు. అతనింజూచి వానరులు భయపడి విడంకుదు నాదంబులు నే యుచున్నారు.

౪౬

ఆ రామునిశముండు లక్ష్మణుండు రామునిపనుపునంజేసి రామవాక్యమే పాఠిగాను రామునియోగంబును గావించుటయే శధంబుగాను గలవాఁడై యిచటికి వచ్చినాఁడు.

౪౭

పాపరహితుఁడనగు సుగ్రీవుఁడా! తొరయొక్క ప్రియపుత్రుఁడగు నీ యంగదునిఁగూడ శీఘ్రంబునంబొమ్మరి లక్ష్మణుండు నీయొద్దకుఁ బంపినాఁడు.

వాసరెంద్రుఁడనగు సుగ్రీవుఁడా! మహాపరాక్రమకారియగు నాలక్ష్మణుండు కన్నులం దీప్తికోపంబు దోఁపఁ జూపుల వానరులను దహించువాఁడువోలే వాకిటం గాచియున్నాఁడు.

౪౮

సుగ్రీవుఁడా! నీవు పుత్రునితోను బంధువులతోనుంగూడ శీఘ్రంబున లక్ష్మణునియొద్దకుఁబోయి యతని శిరస్సుచే నమస్కరించి యతనికోపమును ఎట్లై పోఁగొట్టుము.

౪౯

వానరనాథుఁడా! ధర్మాత్ముండగు రాముఁడేమిచెప్పుదున్నాఁడో, ఆపనినిజాగ్రత్తతోఁ దప్పక నెఱవేర్చి నీమర్యాదను గావాడుకొనుము. అని ప్లక్ష ప్రభావులు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పిరి.

౫౦

ఇది ముప్పదియొకటవపర్వము.

దావ్రింశ స్సర్గః.

అజ్ఞదస్య వచః శ్రుత్వా సుగ్రీవ సుచిన్తై స్సహ,
లక్ష్మణం కుపితం శ్రుత్వా ముమో చాసన మాత్మవాన్. ౧

సచివా నబ్రవీ ద్వాక్యం నిశ్చిత్య గురులాఘవమ్,
మస్తజ్ఞా న్నస్త్రకుశలో మస్తేషు పరినిష్ఠితాన్. ౨

న మే దుర్వాప్యహృతం కించి న్నాపి మే దురనుష్ఠితమ్,
లక్ష్మణో రాఘవభ్రాతా క్రుద్ధః కిమితి చిన్తయే. ౩

అసుహృద్భి ర్మమామిత్రై ర్నిత్య మస్తరదర్శిభిః,
మమ దోషా నసంభూతాః శ్రావితో రాఘవానుజః. ౪
అత్ర తావ ద్యథాబుద్ధి సర్వై రేవ యథావిధి,
భావస్యనిశ్చయ స్తావ ద్విజ్ఞేయో నిపుణం శనైః. ౫

న ఖి ల్వేస్తి మమ త్రాసో లక్ష్మణా న్నాపి రాఘవాత్,
మిత్రం త్వస్థానకుపితం జనయ త్యేవ సంభ్రమమ్. ౬

సర్వభానుకరం మిత్రం దుష్కరం పరిపాలనమ్,
అనిత్యత్వా చ్చ చిత్తానాం ప్రీతి రల్పేఽపిభిద్యతే. ౭

అతోనిమిత్తం త్ర స్తోఽహం రామేణ తు మహాత్మనా,
యన్త మోపకృతం శక్యం ప్రతికర్తుం న తన్మయా. ౮

ముప్పది రెండవ సర్గము.

బుద్ధిమంతుడగు సుగ్రీవుఁడు అంగదపురస్సరులగు నాప్లత ప్రభా-
వులమాటను విని లక్ష్మణుండు క్రుద్ధుండయ్యెను. చెలిసి సింహాసనమునుండి
దిగెను. ౧

అలోచనలందు సమర్థుడయిన సుగ్రీవుఁడు గౌరవలాఘవంబులు నిశ్చ-
యించి అలోచనలు చక్కఁగాఁ జెలిసినవారలును ఎప్పుడును అలోచన
నేయుటయందె యున్నవారలునగు మంత్రులంజూచి యిట్లునిపలికెను. ౨

నేను గొంచెమయినను తప్పుమాట చెప్పియుండలేదు. తప్పుపనియుఁ
జేసియుండలేదు. ఇట్లుండఁగా రామునిశిష్యుఁడు లక్ష్మణునకు ఎందువలనఁ
గోపము గలిగెనని యాలోచించుచున్నాను. ౩

ఎల్లప్పుడును నాచిత్తములనే కనిపెట్టియుండు దురాత్ములగు నాశత్రు-
వులు నాయందు లేనిపోని దోషములను లక్షణునితోఁ జెప్పియుండుదురు. ౪

ఈవిషయమందు ముందుగా మీరలందఱును మీబుద్ధికాశలంబుకొలఁ
ది నీతికాస్త్రోక్తపద్ధతిని ఆలోచించి లక్షణునకుఁ గోపముగలుగుటకుఁ దగిన
కారణంబునంతయుఁ జక్కఁగా నిశ్చయించి తెలిసికొనవలెను. ౫

లక్షణునియొద్దఁగాని రామునియొద్దఁగాని నాకెంతమాత్రము భయ-
ములేదు. అయితే స్నేహితుఁడు కారణంబులేక కోపంబునొందినయెడ నె-
ట్టివానికిని సంభ్రమము గలుగకమానదు. ౬

మిత్రుని సంపాదించుట యన్నివిధములను సులభసాధ్యము. ఆమైత్రిని
గాపాడుట మాత్రము కష్టము. చిత్తవృత్తి చపలమగుటవలన కొంచెము వై-
షమ్యము గలిగినను స్నేహము చెరును. ౭

సుహృత్తుడగు రాముఁడు నా కేయలపకారము గావించినాఁడో అట్టి
యేమపకారమునకు సరియయిన ప్రత్యుపకారము నేయుటకు నాచే వెంతమా-
త్రముశక్యముగాదు. ఈకారణమువలననే నేను భయపడెదను. అని సుగ్రీ-
వుఁడు మంత్రులతోఁ జెప్పెను. ౮

సుగ్రీవే జైవము క్తస్తు హనూమాన్వ రిపుజ్ఞవః,
 ఉవాచ నేవ తర్కేణ మధ్యే వాసరమవ్రాణమ్.
 సర్వథా నైతదాశ్చర్యం యస్తవం హరిగణేశ్వర!,
 న విస్తరసి సుస్నిగ్ధ ముపకారకృతం శుభమ్.
 ౧౦

రాఘవేణ తు వీరేణ భయ ముశ్నృజ్య దూరతః,
 త్వత్ప్రియార్థం హతో వాలీశక్రతుల్యపరాక్రమః.
 ౧౧

సర్వథా ప్రణయా త్కుద్ధో గాఘవో నాత్ర సంశయః,
 భ్రాతరం సంప్రహితవాన్లక్ష్యణం లక్ష్మీవర్ధనమ్.
 ౧౨

త్వం ప్రమత్తో న జానీషే కాలం కాలవిదాం వర!,
 పుష్లసప్తచ్ఛనశ్యామా ప్రవృత్తాతు శర చ్చివా.
 ౧౩

నిర్మలగ్రహనక్షత్రా ద్యౌః ప్రణవైవలాహకా,
 ప్రసన్నా శ్చ దిశ సుర్వా స్ఫరిత శ్చ సరాంసి చ.
 ౧౪

ప్రాప్త ముద్యోగకాలం తు నానైషి హరిపుజ్ఞవ!,
 తం ప్రమత్త ఇతివ్యక్తం లక్ష్మణోఽయ మిహాగతః.
 ౧౫

ఆర్తస్య హృతదారస్య పరుషం పురుషాన్తరాత్,
 వచనం మర్షణీయం తే రాఘవస్య మహాత్మనః.
 ౧౬

కృతావరాధస్య హి తే నాస్య త్పశ్యా మ్యహం కమమ్,
 అస్తరే గాఙ్గాలిం బద్ధాన్ లక్ష్మణస్య ప్రసాదనాత్.
 ౧౭

వానరోత్తమఁడగు హనుమంతుఁడు సుగ్రీవుఁడుచెప్పినమాటనువిని
వానరమంత్రులనడుమఁ దనబుద్ధిబలంబు చేబుపడ నిట్లని పలికెను. ౯

వానరరాజా! మిక్కిలియు స్నేహంబుగలవాఁడును సద్గుణ సంపన్నుం
డునగు నుపకారంబుకావించినవాని నీయట్టిసర్వాత్ముఁడు మఱవకుండంట యెం
తమాత్రము నాశ్చర్యకరముగాదు. నీకిదిసహజమే. ౧౦

పరాక్రమశాలియగు రాముఁడు నీయొక్కసంతోషార్థమయి ఎంత
మాత్రము భయంబునొందక దేవేంద్రునిపరాక్రమము గలవాలిని పథించి
పుచ్చెను. ౧౧

అన్నివిధంబులను రాముఁడు నీనైః బ్రణయకోపంబు పూని తమ్ముని
సంపదను వృద్ధిఁబొందించునట్టి లక్షణుని నీయొద్దకుఁ బంపియుండునేకాని
వేఱుకాదు. ఈవిషయమునందు ఎంతమాత్రము సందియములేదు. ౧౨

కాలముఁ దెలిసినవారలలో నుత్తమఁడవగు సుగ్రీవుఁడా! నీవు ఏమ
తెయుండుటవలన నీకుఁ గాలము తెలియకున్నది. చక్కఁగా వికసించిన యే
డాకులకఁటిపూలచే నల్ల నైన సుందరమయిన శరదృతువుగూడ వచ్చినది.

ఆకాశమునందు మేఘములు నశించి గ్రహములును నక్షత్రములును
నిర్మలముగా నున్నవి. దిశలును నదులును గొలంకులును ప్రసన్నము లయియు
న్నవి. ౧౩

వానరోత్తమఁడా! యుద్ధమునకుఁ బ్రయత్నమునేయు సమయము
వచ్చినను నీవు ప్రయత్నఁడవై తెలియపన్నావు కావున లక్షణుఁ డిచటికి
వచ్చినాఁడు. స్పష్టము. ౧౪

భాత్యం గోలుపోయి దుఃఖితుఁడై యున్నవాఁడును నీ కుపకారము
గావించిన మహాత్ముండునగు రాముఁడు లక్షణునిచేఁ జెప్పి పంపినమాట పరు
షముగానున్నను నీవు గోపింపక సహించియుండవలెను. ౧౫

సంకేతకాలము దప్పటవలన నవరాధము గావించినవాడవైన నీవు
చేమాడ్చుగీలించి లక్షణుని వేడుకొని ప్రసన్నుం గావించవలసినదేకాని
మఱియొకటి యుక్తమయినయూపాయము నాకు వేరేవోఁచలేదు. ౧౬

నియుక్తై ర్మృత్రిభి రావ్యోహ్యవశ్యం పార్థివో హితమ్,
అతవప భయం త్యక్త్వా బ్రవీ మ్యవధృతం వచః. ౧౮

అభిక్రుద్ధ సమర్థో హి చావ ముష్యమ్య రాఘవః,
స దేవాసురగన్ధర్వం వశే ఘాపయితుం జగత్.
న న ఓమః కోపయితుం యగి ప్రసాద్యగి పున ర్భవేత్,
పూర్వోపకారం స్మరతా కృతజ్ఞేన విశేషతః. ౨౦

తస్య మూర్ధ్నా ప్రణమ్య త్వం సపుత్ర సుసుహృజ్జనః,
రాజం! స్తిష్ఠస్వ సమయే భర్తు ర్భార్యేవ తదవశః. ౨౧

న రామరామానుజశాసనం త్వయా
కపీంద్ర! యుక్తం మనసాఽప్యపోహితుమ్,
మనో హి తే జ్ఞాన్యతి మానుషం బలం
సరాఘవ స్యాన్య సురేంద్రవర్చసః. ౨౨

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే ద్వాత్రింశ స్సర్గః. 3౨.

త్ర య స్రిం శ స్స ర్గః.

అథ ప్రతిసమాదిష్టో లక్ష్మణః పరవీరహః,
ప్రవివేక గుహం ఘోరాం కిష్కిన్ధాం రామశాసనాత్. ౧

ద్వారస్థా హరయ స్తత్ర మహాకాయా మహాబలాః,
బభూవు ర్లక్ష్మణం దృష్ట్వా సర్వే ప్రాజ్ఞలయ స్థితాః. ౨

రాజనియుక్తులు మంత్రులు రాజనకు ఆవశ్యము హితంబు బోధింప జలెనుగావున నేనిపుడు రాజభయంబువదిలి నాకుఁ దోచినహితమును నిశ్చితముగాఁ జెప్పచున్నాను. ౧౮

రాముండు కోపించినచో ధనుర్ధరుండై దేవాసుర గంధర్వ సహితంబుగాఁ బ్రపంచంబునంతయుఁ దనస్వాధీనము చేసికొనఁగలఁడుగదా! ౧౯ ఎవ్వఁడు కుపితుండయినపుడుఁ ప్రసన్నుఁడుగాఁ జేయఁదగినవాఁడో అట్టి బలవంతునికి కోపము గలిగింపరాదు. అందువిశేషించి ఆతనివలన శుపకాశమునుబొంది కృతజ్ఞుఁడైనవాఁడు ఎంతమాత్రము కలిగింపరాదు. ౨౦

వానరరాజా! నీవిపుడు నీపుత్రునితోను బంధుజనులతోనుంగూడ నతనికి సమస్కరించి పెనిమిటి యధీనయ్యి భార్యయుండునట్లు నీవు ఆతని యధీనుండవై నీప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చుము. ౨౧

వానరరాజా! నీవు రామునిమాటనుగాని లక్ష్మణునిమాటనుగాని మనఃస్పృశనైనను ఎంతమాత్ర మతిక్రమించుట యుక్తముకాదు. దేవేంద్రసమానుఁడగు రామునియొక్కయు లక్ష్మణునియొక్కయు దివ్యాస్త్రబలంబుమాత్రమే గాక స్వాభావికమయిన దేహబలంబుగూడ నీమనసునకుఁ దెలిసియే యున్నదిగదా! అని హనుమంతుఁడు సుగ్రీవునకుఁ జెప్పెను. ౨౨

ఇది ముప్పదిరెండవసర్గము.

ముప్పదిమూడవసర్గము.

అంత రామునియాజ్ఞవలన శత్రువీరహంతయగు లక్ష్మణుండు, అంగదుఁడు సుగ్రీవునియొద్దకుఁబోయి మరలవచ్చి పిలువ భయధిక్రమయిన గుహాకారమగు కిష్కింధానగరముఁ బ్రవేశించెను. ౧

మహాకాయులును మహాబలకాలులునగు నచట వాకిటఁ గావలియున్నవానరులు లక్ష్మణుంజూచి యందఱును చేతులుమోడ్చుకొని నిలుచుండిరి.

నిశ్వసంతంతుతం దృష్ట్వా కృద్ధం దశరథాత్మజమ్,
 బభూవు ర్హరయః శ్రుత్వా న చైనం పర్యవారయః. ౩
 సతాం రత్నమయీం శ్రీమాన్ద్రివ్యాం ఘృష్ణితకాననామ్,
 రమ్యాం రత్నసమాకీర్ణాం దదర్శ మహతీం గుహామ్. ౪
 హర్త్యప్రాసాదసంబాధాం నానాపణ్యోపశోభితామ్,
 సర్వకామఫలై ర్వృక్షైః ఘృష్ణితై రుపశోభితామ్. ౫
 దేవగన్ధర్వపుత్రైశ్చ వానరైః కామరూపిభిః,
 దివ్యమాల్యామృతభరై శ్శోభితాం ప్రియదర్శనైః. ౬
 చందనాగరుపద్మానాం గన్ధై స్సురభిగన్ధినామ్,
 మైరేయాణాం మధునాంచ సమ్మోదితమహాపథామ్. ౭

దదర్శ గిరినద్యశ్చ విమలాస్తత్ర రాఘవః,
 అజ్ఞానస్య గృహం రమ్యం మైద్రస్య ద్వివిదస్య చ. ౮
 గవయస్య గవాక్షస్య గజస్య శిరభస్య చ,
 విద్యున్మాలే శ్చ సంపాతే సూర్యాక్షస్య హనూమతః. ౯
 వీరబాహో స్సుబాహో శ్చ నశస్య చ మహాత్మనః,
 కుముదస్య సుషేణస్య తారజామ్బవతోస్తథా. ౧౦
 దధివక్త్రస్య నీలస్య సుపాటలసునేత్రయోః,

వతేషాం కపిముఖ్యానాం రాజమార్గే మహాత్మనామ్. ౧౧

అవ్యాసరులు కుపితుడై నిట్టూర్పులు నిగుడించుచున్న దశరథపుత్రులక్షణుంజూచి భయపడినవారలయి యతనిపరమీపంబునకుఁ బోవఁజాలరైరి.

శ్రీమంతుండగులక్షణుఁడు రత్నములతోఁ గట్టఁబడినదియుఁ బుష్పించిన ఎనంబులుగలదియు రమణీయంబును ఆపణంబులగు నిండియున్న మణులుగలదియు భవికగృహంబులచేతను దేవాలయంబులచేతను నిండియున్నదియు నానావిధములయిన యాపణంబులతో నోష్ణచున్నదియు ఉష్ణిమములయిన ఫలంబులుగల ఫలవృక్షములచేతను బుష్పితంబులగు పుష్పివృక్షములచేతను శోభిల్లుచున్నదియు దేవతలకుఁ గంఠద్యులకు జన్మించినవారలును గామరూపులును దివ్యంబులగు పుష్పమాలికలు సుత్తనువస్త్రంబులుదాల్చి చూపరులకు సంతోషంబు నేయుచున్నవారలనగు వానరులచేఁ బ్రకాశించుచున్నదియు మంచివాసనగల చందనము ఆగరు పద్మము మొదలగు విలేపనద్రవ్యములయొక్కయు ఆరెపువ్వు బెల్లము కడుగునీళ్లు వీనితోఁజేసినమద్యముఁయొక్కయు ఇష్పపువ్వుతోఁజేసిన మద్యములయొక్కయు సుగంధంబుచే గుబాళించుచున్న రాజమర్దంబులు గలదియు నగు విశాలమయిన కిష్కింధా నగరముం జూచెను.

౪-౭

ఆకిష్కింధయందులక్షణుఁడు స్వచ్ఛజలముగలపర్వతనదులనుజూచెను.

లక్షణుండు రమణీయమయిన అంగదుని గృహంబును మైందుని వికేతనంబును ద్వివిదుని వాసస్థానంబును గవయుని గేహంబును గవాక్షుని మందిరంబును గజానివేశమును శరభునియాలయంబును విద్యున్నాలినద్దంబును సంపాతినుగారంబును సూర్యాత్తుని పార్శ్వంబును హనుమంతుని భవనంబును వీరబాహునిస్థానంబును సుబాహుని గృహంబును మహాప్రభావుండగు నళునియాలయంబును కుముదుని సదనంబును సుషేణుని గేహంబును తౌరజాంబవంతులపార్శ్వంబులును దధివక్త్రుని గృహంబును నీలుని మేడయు సుపాటలను నేత్రులలోఁగిల్లును జూచెను.

౧౦

మహాపరాక్రమశాలగు ఈవానరోత్తములయొక్క అధికమయిన

దదర్శ గృహముఖ్యాని మహాసారాణి లక్ష్మణః,
పాణ్డురాభ్రప్రకాశాని దివ్యమాల్యయుతాని చ. ౧౨
ప్రభూతధనధాన్యాని స్త్రీరత్నైశ్చ శోభితాని చ,

పాణ్డురేణ తు సాలేన పరిక్షిప్తం దురాసదమ్.
వానరేంద్రగృహం రమ్యం మహేంద్రసదనోపమమ్, ౧౩

శుక్లేః ప్రాచాదశిఖరైః కైలాసశిఖరోపమైః. ౧౪

సర్వకామఫలై ర్వృతైః పుష్పితై రుపశోభితమ్,
మహేంద్రరత్నైః స్త్రీమద్భి ర్నీలజీమూతసన్నిభైః. ౧౫

దివ్యపుష్పఫలై ర్వృతైః శీతచ్ఛాయై ర్మనోరమైః,
హరిభి స్సంపృతదావరం బలిభి శ్చత్రప్రాణిభిః. ౧౬

దివ్యమాల్యావృతం శుభ్రం తప్తకాఞ్చనతోరణమ్,
సుగ్రీవస్య గృహం రమ్యం ప్రవివేక మహాబలః. ౧౭

అచార్యమాణ స్సౌమిత్రి ర్మహాభి మివ భాస్కరః,

స సప్తకయ్యో ధర్మాత్మా నానాజనసమాకులాః. ౧౮

ప్రవిశ్య సుమహద్గుప్తం దద ర్భాన్తఃపురం మహత్,

హైమరాజతపర్యజ్ఞై ర్భవంభి శ్చ వరాసనైః. ౧౯

మహార్హస్తరణోపేతై స్తత్రత త్రోపశోభితమ్,

ప్రవిశ స్సేవ సతతం శుక్రావ మధురస్వరమ్. ౨౦

తస్మిగీతసమాక్షిప్తం సమగీతపదాక్షరమ్,

చాన్ద్యముగలవియు తెల్లని మేఘములువలెఁ బ్రకాశించుచున్నవియు నుత్తమంబులగు పూలమాలికలచే నలంకరింపఁబడినవియు అధికముగాభరణాన్యములచే నిండినవియు నుత్తమస్త్రీలచే నొప్పుచున్నవియునగు నీయుత్తమగృహంబులను లక్షణుండు రాజమార్గంబునం జూచెను. ౧౧, ౧౨

అంత చుట్టును తెల్లని ప్రాకారంబు గలదియుఁ బ్రవేశింప నలవిగానిదియు రమణీయంబును దేవేంద్రునిగృహంబువలె చున్నదియునగు వానరరాజు సుగ్రీవుని గృహమును లక్షణుండు గాంచెను. ౧౩

మహాబలశాలియగు లక్షణుండు కైలాసశిఖరంబులంబోలిన తెల్లనిప్రాసాదశిఖరంబులతో నొప్పుచున్నదియు ఉత్తిమఃఫలప్రదంబులగు పుష్పవృక్షములతోనుం గూడినదియు మతియు దేవేంద్రుఁడొసంగిన శ్రీమంతంబులును మేఘములువలె నల్లగా వికాలములైనవియు దివ్యంబులగుపుష్పంబులును ఫలంబులును గలవియు చల్లని నీడతోఁ గూడినవియు మనోహరంబులనగు దేవవృక్షంబులచేఁ బ్రకాశించుచున్నదియు వాకిట ద్వారపాలురగు ఆయుధపాణులైన బలవంతులయిన వానరవీరులచే నధిష్ఠితంబునుదివ్యంబులగు మాల్యములచే నలంకృతంబును కవచవర్ణంబును ఉత్తమమయిన బంగారముతోఁ జేయఁబడిన తలవాకిలితోనొప్పుచున్నదియు రమణీయంబునగు సుగ్రీవుని గృహంబులోనికి ద్వారపాలురచే నివారంపఁబడినివాఁడై సూర్యుఁడు మహామేఘంబుఁ జొచ్చునట్లు ప్రవేశించెను. ౧౪-౧౫

ధర్మాత్ముఁడగు లక్షణుండు నానావిధులయిన జనులతోనిండిన యేడుతొట్టికట్లను ఆతిక్రమించి యచటచటబంగారుమంచంబులతోను వెండిమంచంబులతోను ఉత్తమాస్త్రుణములు పఱచినపెద్దలయిన యుత్తమాసనంబులతోనుం గూడి రమణీయంబయిన సురక్షితంబును వికాలంబునగు సంతకపుత్రంబుఁ గాంచెను. ౧౬, ౧౭

అలక్షణుండు ఆంతఃపురమును బ్రవేశించుచునె మనోహరంబైన శ్రుతితోఁగూడినదియు తంత్రీధ్వనిరూపమయిన నానావిధగీతముగలదియు వైష

బహ్వీ శ్చ వివిధాకారా రూపయావనగర్వితాః. ౨౧
స్త్రీయ స్సుగ్రీవభవనే దదర్శ సుమహాబలః,

దృష్ట్యాఽభిజనసంపన్నా శ్చిత్రమాల్యకృతస్రజః. ౨౨
ఫలమాల్యకృతవ్యగ్ర భూషణోత్తమభూషితాః,
నాత్మస్తా న్నాపి చావ్యగ్ర న్నానుదాత్తపరిచ్ఛదాన్. ౨౩
సుగ్రీవానుచరాం శ్చాపి లక్షయామాస లక్ష్మణః,

కూజితం నూపురాణాంచ కాశ్చీనాం నినదం తథా. ౨౪
సన్నికమ్య తత శ్శ్రీమాం తస్మిన్ త్రిర్లజ్జితోఽభవత్,

రోషవేగవ్రకుపిత శ్శ్మృత్వా చాభరణస్వనమ్. ౨౫
చకార జ్యోస్వనం వీరో దిశ శ్శబ్దేన పూరయన్,

చారిత్రేణ మహాబాహు రపకృష్ట స్సలక్ష్మణః. ౨౬
తస్థా వేకాంత మాశ్రిత్య రామకోపసమన్వితః,

తేన చాపస్వనే నాథ సుగ్రీవః ప్లవగాధివః. ౨౭
విజ్ఞాయాఽగమనం త్రస్త స్సంచచాల వరాసనాత్,
అజ్ఞదేన యథామహ్యం పురస్తా త్ప్రతివేదితమ్. ౨౮
సువ్యక్త మేవ సంప్రాప్త సౌమిత్రి ఝాగ్రితృవత్సలః,
అజ్ఞదేన నమోఘాతం జ్యోస్వనేన చ వానరః. ౨౯

వ్యుములేక సమాసములయిన గీతములపదములును అక్షరములును గలిదియు
నగు వీణావాద్యమును వినెను. ౨౦

మహాబలుండగులక్ష్మణుండు సుగ్రీవుని యంతరిపురంబునందు నానా
విధములైన వేషభూషణములచే నొప్పచున్నవారలను సౌందర్యముచేతను
యావనముచేతను గర్వించినవారలనగు పెక్కండ్రను స్త్రీలం జూచెను. ౨౧

లక్ష్మణుండు సత్కులప్రమాతలను నానావిధమాల్యంబులచేతనుఉత్త
మాభరణంబులచేతను అలంకృతలను ఫలంబులు గొనుటయందును బుష్పసరం
బులు గట్టుటయందును ఏమఱక ఆసక్తలయియున్నవారలనగు నారీమణులం
గాంచి ధనరత్నధాన్యాదులచే దృపులయి తమకునియుక్తములయిన కార్య
ములందు జాగరూకులయి యుత్తమవస్త్రాభరణాలంకృతులయియున్న సుగ్రీ
వుని సేవకులం జూచెను. ౨౨, ౨౩

అంత శ్రీమంతుండగులక్ష్మణుండు నూపురంబుల ధ్వనియు స్త్రీలమొ
లనూళ్లకు గట్టియున్న గజ్జల స్వనంబును విని (యవి యుపరితని సూచించుట
వలన) లజ్జనొందెను. ౨౪

పరాక్రమవంతుండగులక్ష్మణుండు స్త్రీల యాభరణధ్వనిని విని అప్పు
డుగూడ సుగ్రీవుం డింకను స్త్రీలలోలుండై యున్నాఁడని తెలియుటవలనఁ
బరమకుపితుండై దిశలన్నియు శబ్దముచేఁ బూరించుచు జ్యోధ్వని గావించెను.

రామునకుఁగల్గిన సుగ్రీవునిమీఁదితోపముతోఁగూడిన మహాబాహుం
డగులక్ష్మణుండు సదాచారముననుసరించి స్త్రీలన్నప్రదేశమును వదలి యేకాం
తరించున నుండెను. ౨౫

అంత వానకరాజయిన సుగ్రీవుండు అధనుష్ఠంకారధ్వనిచే లక్ష్మణుం
డు వచ్చెనని తెలిసికొని భయపడి ఉత్తమాసనమునుండి చలనము నొందెను.

పూర్వము నాకు అంగదుఁడుచెప్పినలాగున అన్నయందు అధిక
క్రీతిగలలక్ష్మణుం డిదిగో వచ్చినాఁడు. అని సుగ్రీవుండు తెలిసికొ నెను. ౨౬

సుగ్రీవుండు అంగదుఁడుచెప్పినవిధంబుననే లక్ష్మణుండు వచ్చెనని

బుబుధే లక్ష్మణం ప్రాప్తం ముఖం చాస్య వ్యశువ్యత,

తత స్తారాం హరిశ్రేష్ఠ సుగ్రీవః ప్రియదర్శనమ్. 30
ఉవాచ హిత మవ్యగ్ర స్తానసంభ్రాంతమానసః,

కిన్న తత్కారణం సుభు! ప్రకృత్యా మృదుమానసః. 31
సరోష ఇవ సంప్రాప్తో యే నాయం తాఘవానుజః,

కిం వశ్యసి కుమారస్య రోషస్థాన మనిన్దితే! 32
న ఖిల్వకారణే కోప మాహారే న్నరసత్తమః,

య దస్య కృత మస్తాభి ర్బుధ్యసే కించి దప్రియమ్. 33

తద్బుధ్యా సంప్రభా ర్యాశు ట్ప్ర మర్హసి భాషితుమ్,

అథవా స్యేయ మే నైనం ద్రష్టు మర్హసి భామిని! 34

వచనై సాని న్నవ్యుక్తైశ్చ ప్రసాదయితు మర్హసి,

త్వద్దర్శనవిశుద్ధాత్మా న స కోపం కరిష్యతి. 35

సహి స్త్రీషు మహాత్మానః క్వచి త్కుర్వన్తి దారుణమ్,

త్వయా సాన్దైవ రుపక్రాంతం ప్రసన్నేన్ద్రియమానసమ్. 36

తతః కమలపత్రాక్షం ద్రిత్యౌ మ్యహ మరిన్దమమ్,

సా ప్రస్థలన్తీ మదవిహ్వలాక్షీ

ప్రలమ్బకాఞ్చీగుణ హేమసూత్రా.

37

సలక్షణా లక్ష్మణసన్నిధానం

జగామ తారా నమితాఙ్గయప్టిః,

నారియొక్క ద్వనిచేఁ దెలిసికొనెను. అంత భయంబున నితని నోటిలోని ద్రవము గూడ నెండెను. ౨౯

అంత వానరశ్రేష్ఠుండగు సుగ్రీవుండు ఏమటుపాటులేనివాడై భయంబున మనంబు దొట్టుపాటునొందఁజూపరులకుఁ బ్రియంబుగిలిగించునట్టి తారంజూచి తనకు హితముగువిధంబున నిట్లనిపలికెను. 30

సుందరములయిన కనుబొమలుగలతారా! రామనితమ్ముడయిన యీలత్తుణుండు స్వభావంబున మృదువైన హృదయము గలవాఁడు అట్టివాఁడిపుడు కుపితుడై విచ్చివట్లున్నదే! ఇందుకుఁ గారణమేమి? 31

సద్గుణసంపన్నురాలవగు తారా! లత్తుణునికే గోపముగలగుటకుఁ గారణమేమని నీకుఁ దోచుచున్నది? కారణములేకయే పురుషుఁ డైయుండు లత్తుణుండు కోపంబునొందఁడు. 32

నేనేమైనను కులత్తుణున కప్రియము గావించినట్లు నీకుజ్ఞానకమున్నదా? నీవు శీఘ్రముగా బుద్ధిచే దానినాలోచించి నాకుఁ జెప్పుము. 33

అంతకన్న నీవే లత్తుణునియొద్దకుఁబోయి యతనిఁజూచి మాటలాడి మంచిమాటలచే నతనిఁ బ్రసన్నుం గావింపుము. 34

గొప్పవారలు ఎప్పుడును స్త్రీలయందుఁ గోపంబుఁ జూపరుకావున లత్తుణుండు నిన్నుఁ జూచినంతనే ప్రసన్నుండగుఁ గాని కోపంబునొందఁడు.

నీవు లత్తుణుని సాంత్యవచనంబులఁ బ్రసన్నుం గావించినపిదపఁ గమలవత్రింబులంబోలు సయనంబులు గలవాఁడును శత్రువుల నడింగఁద్రొక్కువాఁడునగు లత్తుణుని నేను జూచెదను. అని సుగ్రీవుండు తారతోఁ జెప్పెను. 35

ఆతార సంభోగవివశ యగుటజేసి తొట్టుపాటుతో నడచుచు బాస మదంబునం దేలిపోవుచున్న కన్నులుగలదై మనస్తథక్రీడలందు వీడి వేలికాడుచున్న కాంచీగుణంబును బంగారుమొలత్రాడును గలదై సంభోగచిహ్నంబులతో నొప్పుచు స్తనభారంబువలనఁ గొంచెము వంగినకరీరముతో లత్తుణునిసమీపంబునకుఁ బోయెను. 36

స తాం సమీక్ష్యైవ హరీశపత్నీం
తస్మా వుదాసీనతయా మహాత్మా.
అవాఙ్ముఖోఽభూ న్మనుజేంద్రపుత్రః
స్త్రీసన్నికర్షా ద్వినివృత్తతోపః,

35

సా పానయోగా ద్వినివృత్తలజ్ఞా
దృష్టిప్రసాదాచ్చ నరేంద్రసూనోః.
ఉవాచ తారాప్రణయప్రగల్భం
వాక్యం మహర్థం పరిసాన్తవూర్వమ్,
కిం లోపమూలం మనుజేంద్రపుత్ర!
కస్తేన సంతివృత్తి వాఙ్మదేశే.

36

40

కశ్చుష్కపృతం వన మాపతన్తం
దవాగ్ని మాసీదతి నిర్విశజ్జః,
స తస్యా వచనం శ్రుత్వా సాన్తవూర్వ మశక్కితమ్.
భూయః ప్రణయదృష్టార్థం లక్ష్మణో వాక్య మబ్రవీత్,
కిమయం కామవృత్త స్తేలు పథర్థార్థసం గ్రహః.
భర్తా భర్తృహితే యుక్తేన చైన మవబుధ్యసే,

41

42

న చిన్తయతి రాజ్యార్థం నాస్తా శోకపరాయణాన్.
సామాత్యపరిషత్తారే! పాన మే లోపసేవతే,

43

సమాసాం శ్చతురశ్శతా ప్రమాణం స్థవశేత్వరః.
వ్యతీతాం స్తా న్మదవ్యగ్రో విహరి న్నావబుధ్యతే,

44

సహి భర్తార్థసిద్ధ్యర్థం పాన మేవం ప్రశస్యతే.

45

పరమధార్మికుండగు నాలక్షణుండు అట్లు మదవివశయి సంభోగచిహ్నుంబులతోవచ్చిన వానరరాజభార్యను దాని జూచినంతనే ఆమె యొక్క రూపసంపద పానమదము సంభోగరసపారవశ్యంబున పస్త్రము దోలంగియుండుట మొదలైనవానియందంతిమాత్రము మనసుంచక యుదాసీనుండై స్త్రీసన్నిధియగుటంజేసి కోపంబు నిగ్రహించి తలనంచుకొని యుండెను 3౮

ఆతార మద్యమదంబునంజేసి తనయందుగల సంభోగచిహ్నులవలన లజ్జలేనిదై తాను వచ్చినంతనే లక్షణుండు కోపంబులేకయుండటవలన మైత్రీబలంబున వైర్యంబుగాముండు ఆతని మంచుమాటలచే బ్రసన్నుంగావించి అధికమయిన యర్థముగల యీమాటంజెప్పెను. 3౯

దశరథచరరాజపుత్రుండగు లక్షణుడా! నీకుఁ గోపంబు గలగుటకు ఏమికారణము? నీనోటిమాటను ఎవ్వఁ డతిక్రమించినాఁడు? ఎవ్వఁడు నిర్భయుఁడై ఎండినయడవిం బ్రజ్వలించుచున్న దావానలంబుచెంతకుఁ బోగలఁడు? అని తార లక్షణునితోఁ జెప్పెను. ౪౦

తార యట్లు సాంత్వపూర్వకముగాఁజెప్పిన నిష్కపటంబును స్నేహాయుక్తంబునగు మాటనువిని లక్షణుఁ డిట్లని పలికెను. ౪౧

పెనిమిటియొక్క హితమునం దాసక్తురాలవగుతారా! నీపెనిమిటియయిన యీసుగ్రీవుఁడు మన్తధవ్యాపారంబులఁ దగిలి ధర్మార్థంబులం జూడకున్నాఁడు. నీకిది తెలియదాయేమి? ౪౨

తారా! సుగ్రీవుఁడు రాచకార్యమును జూడఁడు. దుఃఖితులమగు మమ్ముగూడఁ దలంపఁడు. సంత్రులుం దాసును ఎల్లప్పుడును బాసమునే నేలించు చున్నాఁడు. ౪౩

వానరరాజయినసుగ్రీవుఁడు యుద్ధసహాయమునకు నాలుగు మాసములవధియించుకొనివచ్చి యిప్పుడు మదలోలుండై విహరించుచు ఆనాలుగు మాసములు గడచినను దెలియకున్నాఁడు ౪౪

ధర్మార్థంబులు గోరువాఁడు ఇట్లు మద్యపానంబునఁ దగిలియుండుట

పానాదర్థ శ్చ ధర్మ శ్చ కామ శ్చ పరిహీయతే,

ధర్మలోపో మహం స్తావత్కృతే హ్యసత్రికుర్యతః.
అర్థలోపశ్చ మిత్రస్య నాశే గుణవతో మహాన్,

౪౬

మిత్రం హ్యర్థగుణశ్రేష్ఠం సత్యధర్మపరాయణమ్.
తద్దేవీయంతు పరిత్యక్తం సతు ధర్మే వ్యవస్థితమ్,

౪౭

త దేవం ప్రస్తుతే కార్యే కార్య మస్తాభిరుత్తరమ్.
య త్కార్యం కార్యతత్త్వజ్ఞే! త దుదాహర్తు మర్హసి,

౪౮

సా తస్య ధర్మార్థసమాధియుక్తం
నిత్యమ్య వాక్యం మధురస్వభావమ్.
తా రా గతాన్ధే మనుజేష్వరీకార్యే
విశ్వాసయుక్తం త మువాచ భూయః,

౪౯

స కోపకాలః క్షీతిపాలపుత్ర!
స చాతికోప స్సృజనే విధేయః.

౫౦

త్వదర్థకామస్య జనస్య తస్య
ప్రమాద మ వ్యర్హసి వీర! సోధుమ్,

కోపం కథం నామ గుణప్రకృష్టః

యెంతమాత్రము యుక్తముగాదు. పానంబువలన ఆర్థంబును ధర్మంబును నశించుటయగాక పిమ్మట గామంబును వాచంబుకొందును. ౪౫

ఉపకారముజేసినవానికి బ్రత్యుపకారము చేయవలెనని ధర్మలోపము అధికముగా సంభవించును. అట్లు ప్రత్యుపకారము నేయమిచేత గుణవంతుడగు మిత్రుఁడు నశించినప్పుడు అధికముగా ధర్మలోపంబును గామలోపంబునుం గలుగును. ౪౬

సత్యంబునందును ధర్మమునందును స్థిరుడగుమిత్రుఁడు అర్థకామంబులకు మూలమగుటవలన వాచకన్నను అధికుఁడు. అట్టిమిత్రుని విడుదుచున్నాఁడు కావున నీసుగ్రీవునకు అర్థకామంబులు నశించుటయగాక ధర్మంబు గూడ నశించును. ౪౭

కార్యముల తత్త్వము దెలిసినవానా! అంగునాన నుగ్రీవుఁ డిట్లు తనకు ధర్మార్థకామంబులు చెడునట్లు ఉపకారంబునకుఁ బ్రత్యుపకారంబు నేయక మిత్రుల మమ్మపేక్షించినపుడు అపైన మేము ఏమిచేయవలయునో నీవేవించిపుము. అని లక్షణుఁడు తారలోఁ జెప్పెను. ౪౮

ఆతార ధర్మార్థంబులతోఁ గూడినదియు మనోహరంబునకు లక్షణుని మాటను విని రాముఁడు లక్షణునిఁ బంపినందుకుఁ బ్రయోజనంబు చేసిన కొన్నదై లక్షణునకు నమ్రకము గలుగునట్లు మఱు నిట్లని పలికెను. ౪౯

పీరుడవగు లక్షణుఁడా! కామవశుడగునుగ్రీవునిమీఁదఁ గోపగించుట యుక్తము కాదు. మఱియు మీకు మిత్రుడగువానియందు ఇట్లధిక కోపము నేయవచ్చునా? ఈనుగ్రీవుఁడు మీకార్యమును సాధించుట యందె మిక్కిలియు వాసత్వంబై యున్నవాఁడు. కావున నిపుడు ఇతఁడు కామవశ తంజేసి మీకార్యము విషయమయి కొంచె మేమఱియున్నను నీవు సహింపవలెను. ౫౦

లక్షణుఁడా! వీర్యాదిగుణములచే నధికుడగువాఁడు తనకన్న బలహీ

కుమార! కుర్యా దపకృష్టసత్త్వే. ౫౧

క స్తవద్విధః కోపవశం హి గచ్ఛే

త్సత్త్వావదుద్ధ స్తవసః ప్రనూతిః,

జానామి రోషం హరివీరబన్ధో

ద్జానామి కార్యస్య చ కాలసజ్జమ్. ౫౨

జానామి కార్యం త్వయి యత్కృతం న

స్తచ్చాపి జానామి యదత్ర కార్యమ్,

తచ్చాపి జానామి యథా విషహ్యం

బలం నరశ్రేష్ఠ! శరీరజస్య.

జానామి యస్మింశ్చ జనేఽవబద్ధం

కామేన సుగ్రీవ మసక్తమద్యః,

న కామతస్తే తవ బుద్ధి రస్తి

త్వం వై యథా మన్యువశం ప్రపన్నః. ౫౩

న దేశకాలాహి న చార్థధర్మా

చవేక్షతే కామరతి ర్చనుష్యః,

తం కామవృత్తం మమ సన్నికృష్టం

కామాభియోగా చ్చ నివృత్తలజ్జమ్. ౫౪

క్షమస్వ తావత్పరవీరహస్త!

స్తవద్భ్రాతరం వానరవంశనాథమ్,

మహర్షయో ధర్మతపోభికామాః

కామానుకామాః ప్రతిబద్ధమోహాః. ౫౫

అయం ప్రకృత్యా చపలః కపిస్తు

శథం న సజ్జేత సుభేషు రాజా,

మండగు నల్పుడై గోపంబుకొందవచ్చునా? సత్త్వగుణమేతుడును తపో నిధియు నగు నీయట్టి మహాపురుషుఁ డెక్కడనైనను గోపావేశమునకు లోఁ బడుట యుక్తమా? ౫౧

సుగ్రీవునకుఁ బరమమిత్రుఁడయినను రాముఁడు కోపంబునొందుట నెఱుంగుదును. అందుకుఁ గారణము సుగ్రీవుఁడు సీతాశ్వేషణప్రయత్నిము విషయమయి జాగుసేయుటయు నాకుఁ దెలియును. సీత మాకు వీమిగావించి తివో ఆమహోపకారమునుగూడ ఎఱుంగుదును. అందుకుబదులు మే మేమి చేయవలెనో ఆదియు నాకుఁ దెలియును. ౫౨

లక్ష్మణుఁడా! మన్తధునకు లోబడినవాడవుకావు. కావున సీత పురు షోత్తముడవు. మన్తధునిక క్రిసహించుట కష్టమయినసంగతియు నాకుఁ దెలి యును. ఈసుగ్రీవుఁడు మన్తధాధీనుఁడై యే స్త్రీలయందుఁ దగిలియున్నాఁడో ఆ స్త్రీలక క్రియు నాకుఁ దెలియును. ౫౩

సీపిట్లు కోపమునొందుటను జూడఁగా మాకువలె నీకంతగా మన్తధవ్యా పారమునందు జ్ఞానములేనట్లు లోచుచున్నది. ఏలయనఁగా మన్తధవ్యాపా రపరుండగు మనుష్యుఁడు దేశకాలంబులంగాని ధర్మార్థంబులంగాని చూడఁడు. నీకును మన్తధతంత్రపరిజ్ఞాన మున్నయిడ సుగ్రీవునివిషయమయి నీకిట్లు కోపము గలుగదు. ౫౪

శత్రువీరుల విధించునట్టి లక్ష్మణుఁడా! నాసమీపంబున నున్నవాడగు టంజేసి మన్తధవ్యాపారంబులం దగిలి మన్తధావిప్లు డగుటవలన నిర్లజ్జుఁ డైయున్న సీతోబుట్టువును వానరేశ్వరు సుగ్రీవుని ఇంతవిఘ్నముమింపుము.

ధర్మంబునే యవలంబించి తపశ్చరణపరులయినవారలును మోహమును జయించిన వారలునగు మహర్షులుగూడ మన్తధునకు లోబడుచున్నారు. ఇతఁ స్వభావంబుననే చపలుండగు వానరుఁడైన యీసుగ్రీవుఁడు కామము. ఖంబులం దగులుట యేమియాశ్చర్యము? అని తారలక్ష్మణునితో జెప్పెను.

ఇత్యేవ ముక్త్వా వచనం మహార్థం

సా వానరీ లక్ష్మణ మప్రమేయమ్.

౫౭

పున స్సఖేలం మదవిహ్వలం చ

భర్తుర్హితం వాక్య మిదం బభాషే,

ఉద్యోగస్తు చిరాజ్ఞాప్త స్సుగ్రీవేణ నరోత్తమః!

౫౮

కామ స్యాపి విధేయేన తవార్థప్రతిపాదనే,

ఆగతా హి మహావీర్యా హరయః కామరూపిణః.

౫౯

కోటిశతసహస్రాణి నానానగనివాసినః,

త దాగచ్ఛ మహాబాహూ! చారిత్రంరక్షితం త్వయా.

౬౦

అచ్ఛలం మిత్ర భావేన సతాం దారావలోకనమ్,

తారయా చాభ్యనుజ్ఞాత స్త్వరయా చాపి చోదితః.

౬౧

ప్రవివేక మహాబాహు రభ్యస్తర మరిష్టమః,

తత స్సుగ్రీవ మాసీవం కాఞ్చనే వరమాసనే.

౬౨

మహాహ్వాస్తరణోపేతే నద ర్వాదిత్యసన్నిభమ్,

దివ్యాభరణచిత్రాజ్ఞం దివ్యరూపం యశస్వినమ్.

౬౩

దివ్యమాల్యామృరధరం మహేంద్ర మివ దుర్జయమ్,

దివ్యాభరణమాల్యాభిః ప్రమదాళి స్సమావృతమ్.

౬౪

ఆ తార యిట్లు ఆ ప్రశ్నయందును లక్షణానితో అధికమయిన యుద్ధముగలమాటలు పలికి మరల లక్షణానిజూచి విలాసంబును బాసమదంబుచేచొట్టుపాటును గమరచ దనపెనిమిటికి హితకరంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౫౭

పురుష శ్రేష్ఠుడవగు లక్షణుడా! సుగ్రీవుడా మన్మథవ్యాపాపముండైయున్నను మత్రయు నూహింపవలయు కాదు. మీకార్యమును సాధించుటకై ప్రయత్నము నేయుటకు మాత్రము చాలకాలముక్రిందనే వానరుల కాజ్ఞాపించినాడు. ౫౮

మహాపరాక్రమశాలులును గామరూపులును వానరవీరులు నానా మర్యతంబులనుండి అనేకలక్షలతోట్లమంది వచ్చియున్నారగదా! ౫౯

మహాబాహుడవగు లక్షణుడా! అట్లుకావున లోపలికి రమ్మ. నీవు అంతఃపుర స్త్రీలున్నవోటికి రాఁగూడదని దూరముననే నిలుచుటచెత సజాచారిము ననుష్ఠించినవాడవైతివి. తమమిత్రులగు వారిభార్యలను జూచుట చోదములేదు. అని తార లక్షణునితో జెప్పెను. ౬౦

మహాబాహుడును శత్రువుల నణఁగఁజొక్కిఁజాలినవాడునగులక్షణుండు తారయు లోనికిరమ్మని పిలుచుటవలనను రామకార్యమునందలి త్వరచలనను అంతఃపురంబులోనికిఁ బోయెను. ౬౧

అంత లక్షణుండు ఉత్తమమయిన యాస్తవణముతోఁగూడిన కాంచనమయంబగు సింహాసనంబునంగూర్చున్నవాఁడును సూర్యసమానుఁడును ఉత్తమంబులగు నాభరణంబులు ధరించినవాఁ డగుటంజేసి నానావిధములయిన తత్కాంతులతో నొప్పుచున్నవాఁడును శ్రేష్ఠమయిన రూపముగలవాఁడును నీర్తిసంపన్నుండును శ్రేష్ఠములయిన పూలమాలికలను వస్త్రంబులను ధరించినవాఁడును దేవేంద్రుఁడౌబోలె దుర్జయండును దివ్యంబులగు భూషణంబులును మాలికలును ధరించినస్త్రీలచేఁ బరివేష్టితుండై యున్నవాఁడునగు సుగ్రీవుం జూచెను. ౬౨-౬౪

సంరబ్ధతరరక్తాతో బభూవాన్తకసన్నిభః,

రుమాంతు వీరః పరిరభ్య గాఢం

వరాసనస్థో వరహేమవర్ణః.

౩౩

దదర్శ సౌమిత్రి మదీనసత్త్వం

విశాలనేత్ర స్సువిశాలనేత్రమ్.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే త్రయస్త్రింశ స్సర్గః. 33.

చతుస్త్రింశ స్సర్గః.

తమప్రతిహతం క్రుద్ధం ప్రవిష్టం పురుషర్షభమ్,

సుగ్రీవో లక్ష్మణం దృష్ట్వాబభూవ వ్యథితేంద్రియః.

౨

క్రుద్ధం నిశ్వసమానం తం ప్రదీప్త మివ తేజసా,

భ్రాతు ర్వ్యసనసంతప్తం దృష్ట్వా దశరథాత్మజమ్.

౧

ఉత్పాత హరిశ్రేష్ఠో హిత్యా సౌవర్ణ మాసనమ్,

మహాన్యహేంద్రిస్య యథా న్వలంకృత ఇవ ధ్వజః.

౩

ఉత్పతస్త మనూత్పేతూ రుమాప్రభృతయః ప్రియః,

సుగ్రీవం గగనే పూర్ణచంద్రం తారాగణ ఇవ.

౪

సంరక్షనయనః శ్రీమాన్విచచాల కృతాజ్ఞాతిః,

బభూవావస్థిత స్తత్ర కల్పవృక్షో మహా నివ.

౫

లక్షణుడు అట్లు ప్రీలనడుముఁ జేరొలగంబునఁ గామతంత్రుడై యున్న సుగ్రీవుం జూచి పరమమపితుడై యెఱ్ఱనికన్నులతో యమునివలె భయంకరుఁ డయ్యెను.

అట్లు రుమను గాఢంబుగాఁ గొంగిటం జేర్చి సింహాసనంబునం గూర్చుండియున్న తప్తకాంచనవర్ణుండును వికాలంబులగు కన్నులుకలవాఁ డునగు సుగ్రీవుఁడు మఱియు వికాలములయిన నయనంబులుగలవాఁడును మహాబలుండు నగు లక్షణుం జూచెను.

౭౫

ఇది ముప్పదిమూడవసర్గము.

ముప్పదినాలుగవ సర్గము.

అట్లంతఃపురంబు ప్రవేశించి తనయొద్దకువచ్చిన ఎదురులేనివాఁడును గుపితుఁడును బురుషశ్రేష్ఠుఁడునగు లక్షణుం జూచి సుగ్రీవుఁడు భయంబు నొందెను.

౮

అన్నయగురామునకు వ్యసనముగలుగుటకై పరితపించుచుఁ గుపితుడై యూర్పులు నిగుడించుచుఁ దేజోవిశేషంబున మండినట్లున్నదశరథకుమారు లక్షణుంజూచి సుగ్రీవుఁడు ఉన్నతంబగుకాంచనసింహాసనంబునుండి నేలకు దిగి యుత్సవార్థమయి యెత్తఁబడు నలంకృతమయిన దేవేంద్రధ్వజమువలె లేచి నిలుచుండెను.

౯, ౩

ఆకాశమునం బూర్ణచంద్రుఁ డుదయింపఁగానే వెంబడి నక్షత్రము లుదయించునట్లు సుగ్రీవుఁడు లేవఁగానే యతనివెంబడి రుమ మొదలగు ప్రీలండలు లేచిరి.

౪

పానమదంబునను మన్నభావేశంబునను మిక్కిలియు నెఱ్ఱనైన నయ నంబులతోఁగూడిన శ్రమంతుఁడగు సుగ్రీవుఁడు చేమాడ్చుగీలించి లక్షణు నెదుర్కొని గొప్పకల్పవృక్షంబువలె నిలువఁబడియుండెను.

౫

రుమాద్వితీయం సుగ్రీవం నారీమధ్యగతం స్థితమ్,
అబ్రవీ లక్ష్మణః క్రుద్ధస్సతారం శశినం యథా.

౬

సత్త్వాభిజనసంపన్న స్సానుశ్రోశో జితేంద్రియః,
కృతజ్ఞ స్సత్యవాదీ చ రాజా లోకే మహీయతే.

౭

యస్తు రాజా స్థితోఽధర్మే మిత్రాణా ముపకారిణమ్,
మిత్రాప్రతిజ్ఞాం ఖరుతే శో నృశంసతర స్తతః.

౮

శత మశ్వసృతే హన్తి సహస్రంతు గవాసృతే,
ఆత్మానం స్యజనం హన్తి పురుషః పురుషాసృతే.

౯

పూర్వం కృతార్థో మిత్రాణాం న తత్ప్రతికరోతి యః,
కృతఘ్న స్సర్వభూతానాం స వధ్యః ప్లవగేశ్వర!

౧౦

గీతోఽయం బ్రహ్మణ శ్లోక స్సర్వలోకనమస్కృతః,
దృష్టావో కృతఘ్నం క్రుద్ధేన తన్నిబోధ ప్లవజ్జమ!

౧౧

బ్రహ్మఘ్నే చ సురావే చ చోరే భగ్నప్రతేతథా,
నిష్కృతి ర్విహితా సద్భిః కృతఘ్నే నాస్తి నిష్కృతిః.

౧౨

సత్కర్తృబులనడుమఁ జంద్రుఁడుంబోలె స్త్రీలనడుమ నున్నవాఁడును
 రుమాసహితుఁడు నై నిలుచున్న నుగ్రీవుం కాచి లక్ష్మణుఁడు ప్రధుఁడై
 యిట్లని పలికెను. ౭

బలవంతుండును సత్కులప్రనూతుండును అర్జునయెడఁ గనికరము
 గలవాఁడును జితేంద్రియుఁడును గృతజ్ఞుఁడును సత్యంబు పలుకువాఁడునగు
 రాజా లోకంబునం గొనియాడఁబడును. 8

వీరాజునే అధర్మపరుఁడై తనకుమున్ను పకారము గావించిన మిత్రు
 లకు ఆసత్యమయిన ప్రతిజ్ఞచేయునో ఆతనికన్నను బాపిష్ఠుఁడు ప్రపంచం
 బున నెవ్వఁడును లేడు. 9

పురుషుఁడు ఒకగుఱ్ఱము విషయమయి యసత్య మాడినయెడ నూఱు
 గుఱ్ఱములను వధించినపాపమును బొందును. గోవువిషయమయి యసత్యమాడిన
 యెడ నేయిగోవులం జంపిన దోషమునొందును. అట్లు పురుషునివిషయమయి
 యసత్యమాడినపక్షమున ఆత్మహత్యయు స్వజనహత్యయుఁ జేసినపాపము
 నొందును. ఇక మహాపురుషుఁడగు రామునివిషయమయి యసత్యమాడినం
 జెప్పవలయునా? ౧౦

వానరరాజా! నుండు మిత్రులచేఁ దనకార్యము చేయించుకొని మాట
 ప్రకారము ఎవఁడు తనకార్యము గావించి యామిత్రులకార్యమును జేయఁ
 డో ఆతఁడు కృతఘ్నుఁ డనఁబడును. అతని నేప్రాణికాని వధింపవచ్చును.

వానరుఁడా! పూర్వము స్వాయంభువమనువు కృతఘ్నునిఁజూచి కుపి
 తుఁడై సమస్తలోకములచేతను బూజింపఁబడుచున్నయీశ్వోకమును జెప్పెను.
 దానిం బఠించెద వినుము. ౧౧

మహాపాతకములైన బ్రహ్మహత్య సురాపానము బ్రాహ్మసృజ్జనే
 యము గురుభార్యగమనము గావించినవారలకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము పెద్దలచే
 విధింపఁబడియున్నదిగాని కృతఘ్నునకుమాత్రము ప్రాయశ్చిత్తమేలేదు. అని
 స్వాయంభువమనువు చెప్పెను. ౧౨

అనార్య స్తవం కృతఘ్న శ్చ మిథ్యావాదీ చ వాసర!,
పూర్వం కృతార్థో రామస్య న త త్ప్రతికరోషి యత్. ౧౩

నను నామ కృతార్థేన త్వయా రామస్య వాసర,
సీతాయా మార్గణే యత్నః కర్తవ్యః కృత మిచ్ఛతా. ౧౪

స త్వం గ్రామ్యేషు భోగేషు సక్తో మిథ్యాప్రతిశ్రవః,
నత్వాం రామో విజానీతే సర్పం మణ్డూకరావిణమ్. ౧౫

మహాభాగేన రామేణ పాపః కరుణవేదినా,
హరీణాం ప్రాపితో రాజ్యం త్వం దురాత్మా మహాత్మనా. ౧౬
కృతం చే న్నాభిజానీషే రామ స్వాక్షిప్తకర్తవ్యః,
సద్య స్తవం నిశితై ర్భాజై ర్హతో ర్ద్రత్యసి వాలినమ్. ౧౭

స చ సంకుచితః పథా యేన వాలీహతో గతః,
సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవ! మా వాలిపథ మన్వగాః. ౧౮

స నూన మిత్వాకువరస్య కార్ముక
చ్యుతాః శరా న్మృశ్యసి వజ్ర సన్నిభాన్,

నుగ్రీవుడా! నీవు ముందుగా రామునిచే నీకార్యము చేయించుకొని
కృతార్థుడవయి పిమ్మట నీవు చెప్పినమాట ప్రకారము రామునికార్యమును గా
వింపకమాట దప్పితివి కావున నీవు దుర్మార్గుడవు కృతఘ్నుడవు అసత్యము
పలికినవాడవు నైతివి. ౧౩

ఓయి వానరుడా! నీవు కృతఘ్నుడవుగాక రాముడు నీకుఁ జేసిన
యుపకారమును మఱివకయే యున్నవాడవగుదువేని రామునిచే నీవు కృతా
ర్థుడవైతివి కావున నీవు తగిన ప్రయత్నముచేసి సీతను వెదకింపవలయును
గదా! ౧౪

కప్పలను మ్రింగుటకై కప్పలు దనసమీపంబునకు విచ్చుటకు సర్పము
కప్పవలె నఱచునట్లు నీవు మొదట కార్యార్థము సత్యవంతుడవుగా వచ్చిన
యించి యిప్పుడు గ్రామ్యంబులగు విషయనుభంబులం దగిలి ప్రతిజ్ఞదప్పి
నావు. నీవు కప్పవలె నఱచునట్టి సర్పమువంటివాడవని రామునకుఁ దెలియ
లేదు. ౧౫

మహానుభావుడును దయానిధియును మహాత్ముడునగు రాముడు నీవు
చూర్మార్గుడవు పాపిష్ఠుడవని తెలియక నీకు వానరరాజ్యం బొసంగెను. ౧౬

నీవు ఎంతటి కార్యమునైనను శ్రమములేకయగావించునట్టి రాముడు
గావించినయుపకారమును మఱియు వేనియిప్పుడే తీక్షణబాణంబుల నిన్ను వధించి
ఛాలియొద్ద కనిపెదను. ౧౭

నుగ్రీవుడా! వాలి హతుడై యేహ్మమునం బోయినాడో ఆ
చాలి యిప్పుడు మూయబడినదికాదు; కావున నీవు చేసినప్రతిజ్ఞను నెఱ
వేర్చుము; వాలి పోయినమార్గంబునం బోకుము. ౧౮

నీవు ఇత్సోకువంకంబునం బుట్టినవారిలో నుత్తముడగు రామునిధను
స్సననుండి వెడలినట్టి వజ్రసమానంబులగు బాణంబులను ఇంకను జక్కగాఁ
జూచినవాడవుకావు కాబోలు; కావుననే యిట్లు మనసుననైనను రామకా

తత స్సుఖం నామనిచేవనే సుఖ
న రామకార్యం మనసాఽప్యవేక్షనే.

౧౯

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే చతుత్రింశ స్సర్గః. 3౪.

పంచుత్రింశ స్సర్గః.

తథా బ్రువాణం సౌమిత్రిం ప్రదీప్తమివ తేజసా,
అబ్రవీ ల్లక్ష్మణం తారా తారాధిపనిభాననా.

౧౦

నైవం లక్ష్మణ! వక్తవ్యో నాయం పరుష మర్హతి,
హరీణాం మీశ్వర శ్శ్రీతుం తవ వక్త్రాద్విశేషతః.

౧౧

నై వాకృతజ్ఞ స్సుగ్రీవో న శతోనాపి దారుణః,
నై వాన్యతకథో వీర! న జిహ్వాశ్చ కపీశ్వరః.

౧౨

ఉపకారం కృతం వీరో నాప్యయం విన్మృతః కపిః,
రామేణ వీర! సుగ్రీవో య దన్వైర్ద్దుష్కరం రణే.

౧౩

రామప్రసాదా త్కిర్తిం చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్,
ప్రాప్తవా నిహ సుగ్రీవో రుమాంమాం చ పరత్తప!

౧౪

సుదుఃఖం శయితః పూర్వం ప్రాప్యేదం సుఖ ముత్తమమ్,
ప్రాప్తకాలం నజానీతే విశ్వామిత్రో యథా మునిః.

౧౫

శ్యాంబు దలఁపక విషయసుఖంబుల ననుభవించుచు ఎంతమాత్రము భయము లేక సుఖముగా నున్నావు. అని లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునితో జెప్పెను. ౧౯

ఇది ముప్పది నాలుగవసర్గము.

ముప్పదియొదవసర్గము.

అట్లు పరుషంబుగాఁ బలుకుచుఁ దేజోవిశేషంబున మండుచున్నట్లున్న సుమిత్రాపుత్రుఁడగు లక్ష్మణుం జూచి చంద్రబింబమువంటి మొగంబుగలతాళ యిట్లని చెప్పెను. ౧

లక్ష్మణుఁడా! నీ విట్లు చెప్పవలదు; వానరేశ్వరుఁడగు నీసుగ్రీవుఁడు పరుషవాక్య మాడఁదగినవాఁడుగాఁడు; అందుఁ బ్రియమిత్రుఁడవయిన నీవే యిట్లు పరుషమాడుట యుక్తమా? ౨

వీరుఁడవుగ లక్ష్మణుఁడా! వానరేశ్వరుఁడగు సుగ్రీవుఁడు కృతః ఘ్నుఁడుగాని ఎంచుకొడుకాని క్రూరుఁడుకాని అన్యతమాడువాఁడుకాని కుటిలుఁడుకాని యెంతమాత్రము కాఁడు. 3

వీరుఁడవుగ లక్ష్మణుఁడా! వీరుఁడగు నీసుగ్రీవుఁడు రాముఁడు తనకు యుద్ధంబునఁ గావించిన యితరులకుఁ జేయనసాధ్యమగు మహోపకారము సంతమాత్రము మఱచినవాఁడును కాఁడు. ౪

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి లక్ష్మణుఁడా! రాము ననుగ్రహంబుననే సుగ్రీవుఁ డిపుడు యశస్సును శాశ్వతంబయిన వానరరాజ్యంబును భార్య యగు రుమను నన్నును బొందినాఁడు. ౫

ఈసుగ్రీవుఁడు మున్ను బహుకాలము చాలఁగల్గెనుతోఁ గొండలపై తాళ్లఱప్పలలో నొంటిమెయిం బరుండియున్నవాఁడు కావున నీపుడు ఇచ్చు హాసుఖమునుబొంది మున్ను విశ్వామిత్రమహాముని మేనకంఘాడి కాలమును మఱచినట్లు రామునితోఁజెప్పిన సంకేతకాలము వచ్చినసంగతి తెలియ కున్నాఁడు. ౬

ఘృతాచ్యాం కిల సంసక్తో దశవర్షాణి లక్ష్మణా!,
అహోఽమన్యత ధర్మాత్మా విశ్వామిత్రో మహామునిః. ౭

సహి ప్రాప్తం న జానీతే కాలం కాలవిదాం వరః,
విశ్వామిత్రో మహాతేజాః కింపున ర్యః పృథగ్జనః. ౮

దేహధర్మం గత స్యాస్య పరిశ్రాంతస్య లక్ష్మణా!,
అవిత్వృత్తస్య కామేషు కామం శున్తు మిహోర్హసి. ౯

నచ రోషవశం తాత! గన్తు మర్హసి లక్ష్మణా!,
నిశ్చయార్థ మవిజ్ఞాయ సహసా ప్రాకృతో యథా. ౧౦
సత్త్వయుక్తా హి పురుషాస్తవద్విధాః పురుషర్షభ!,
అవిమృశ్య న రోషస్య సహసా యాన్తి వశ్యతామ్. ౧౧

ప్రసాదయే త్వాం ధర్మజ్ఞ! సుగ్రీవార్థే సమాహితా,
మహా న్రోషసముత్పన్న స్సంరమ్భ స్త్యజ్యతా మయమ్. ౧౨

తమాం మాం కపిరాజ్యం చ ధనధాన్యవసూనిచ,
రామప్రియార్థం సుగ్రీవ స్త్యజే దితి మతిర్త్వమ్. ౧౩

సమానేష్యతి సుగ్రీవ స్థితయా సహ రాఘవమ్,
శతాఙ్క మివ రోహిణ్యా నిహత్యా రావణం రజే. ౧౪
శతకోటిసహస్రాణి లఙ్కాయాం కిల రాక్షసాః,
అయతాని చ పట్రింశ త్సహస్రాణి శతాని చ. ౧౫

లక్షణుడా! పూర్వము మహాతపస్సంపన్నుడగు విశ్వామిత్రమహాముని మేనకతోఁగూడి మన్తధనుఖంబులం దగిలి పదిసంవత్సరముల నొక పగలుగాఁ దలంచెనుగదా! 2

మహాతపస్సంపన్నుఁడును సమస్త ధర్మములును దెలిసినవాఁడును కాలజ్ఞులలో నుత్తముఁడునగు మహర్షి యయిన విశ్వామిత్రుఁడే మన్తధనుఖంబులం దగిలి కాలము నెఱుంగఁడయ్యె. ఇతఁ నితరునిసంగతి చెప్పనేల? ౩

లక్షణుడా! బహుకాలము కష్టపడి యలసి యిపుడు శరీరస్వభావమయిన మన్తధవ్యాపారమునం జిక్కి మన్తధనుఖంబులం దృష్టిజెందక చపలుఁడైయున్నవాఁడు కావున నుగ్రీవుఁడు స్త్రీలోఁబడెయ్యన్నాడన్న తప్ప నిపుడు తుమింపుము. 4

నాయనా లక్షణుడా! నీవు నుగ్రీవుని వాస్తవాభిప్రాయము దెలియక యాలోచింపక ప్రాకృతునియట్లు కోపమునొందుట యుక్తముకాదు. ౧౦

పురుష శ్రేష్ఠుడవగు లక్షణుడా! నీయట్టి సత్త్వగుణవంతులగు మహాపురుషులు యుక్తాయుక్తంబులు విమర్శింపక తటాలునఁ గోపంబు వహించురా? ౧౧

లక్షణుడా! నీవు సమస్తధర్మములు దెలిసినవాడవు; నుగ్రీవుని నిమిత్తమయి నేను వేడుకొనుచున్నాను; ఈమహాక్రోధంబును సంశ్రమంబును వదిలి ప్రసన్నుండ వగుము. ౧౨

రానుసంతోషార్థమయి నుగ్రీవుఁడు భార్యయగు రమను నన్నును వానరరాజ్యమును ధనములను ధాన్యములను రత్నములను సర్వమును విడుచుచని వాయభిప్రాయము. ౧౩

నుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున రావణుని ఐధించి రోహిణీచంద్రులకుం బోలె నీతకును రామునకును సమాగమంబు నేయఁగలఁడు. ౧౪

లంకాపురియందు రాక్షసులు లక్షకోటుల మూఁడులక్షల యణువది శేలమంది యుండుటయగాక మఱియుఁబెక్కులక్షల రాక్షసు లున్నారు. ౧౫

అహర్వా తాంశ్చ దుర్ధర్షా న్రాక్షసా న్కామరూపిణః,
 న శక్యో రావణో హస్తుం యేన సా మైథిలీ హృతా. ౧౬
 తేన శక్యో రణే హస్తు మసహాయేన లక్ష్మణః,
 రావణః క్రూరకర్తా చ సుగ్రీవేణ విశేషతః. ౧౭

ఏవ మాఖ్యాతవా న్వాలీ స హ్యభిజ్ఞో హరీశ్వరః,
 ఆగమస్తు న మే వ్యక్త శ్శ్రీవా త్తస్మాద్భ్రవీ మ్యహమ్. ౧౮

త్వత్సహాయనిమి త్తం వై ప్రేషితా హరిపుష్పవాః,
 ఆనేతుం వానరా న్యుద్ధే సుబహూ స్త్వ రియూథపాన్. ౧౯
 తాంశ్చ ప్ర తీక్షమాణోఽయం విక్రాంతాం త్సుమహాబలాన్,
 రాఘవ స్యార్థసిద్ధిర్థం న నిర్యాతి హరీశ్వరః. ౨౦

కృతా తు సంస్థా సౌమిత్రే! సుగ్రీవేణ యథా పురా,
 అద్య తై రావనరై స్సర్వై రాగ న్నవ్యం మహాబలైః. ౨౧

ఋక్షకోటిసహస్రాణి గోలాజ్ఞాలశతాని చ,
 అద్య త్వా ముపయాస్యన్తి జహీ కోప మరిష్టమ! ౨౨
 కోట్యోఽనేకా స్తు కాకుత్స్థ! కపీనాం దీప్తతేజసామ్,
 తవ హి ముఖ మిదం నిరీక్ష్య కోపా
 త్తతః జనిభే నయనే నిరీక్షమాణః,

మహాబలకాలులును గామరూపులునగు నారాక్షసుల వందఱ వధించి కాని సీతం గొనిపోయిన రావణుని విధింప నలవిగాదు. ౧౬.

లక్ష్మణుడా! యుద్ధంబున నారాక్షసులను వధించుట వానరపైన్య సాహాయ్యము లేనియెడ సుగ్రీవునకు శక్యముగాదు; భయంకరములయిన కార్యములు సేయనట్టి రావణుని విధించుట మఱియు శక్యముకాదు. ౧౭

వానరేశ్వరుడగు వారి ఈరావణునిసంగతియంతయుఁ దెలిసినవాఁడు కావున ఈవిషయము చెప్పినాఁడు. నాకేమో సాక్షాత్తుగాఁ దెలియదు. ఆత నివలన వింటిని గావునఁ జెప్పవచ్చును. ౧౮

మీ కార్యార్థమయియే యుద్ధమునిమిత్తము వానరవీరుల వందఱను దీసి కొనివచ్చుటకై సుగ్రీవుఁడు వానరులం బంపియున్నాఁడు. ౧౯

ఈవానరరాజు సుగ్రీవుఁడు పరాక్రమవంతులును మహాబలకాలులు నగు నావానరవీరుల రాక నెదురుచూచుచున్నాఁడు కావున రామకార్యార్థము యింకఁ బ్రయత్నింపలేదు. ౨౦

లక్ష్మణుడా! నీవు ఎచ్చుటకు మున్నె సుగ్రీవుఁడు రామకార్యార్థము వానరులపైన్యములన్నియు నిచటికి ఎచ్చుటకై, “త్రిపంచరాత్ర దూర్ధ్వం యఃప్రాప్నుయాన్నే హవానరః, తస్య ప్రాణాంతికోదండోనాత్ర కార్యావిచారణా” (పదునైదుదినములకుమీఁద ఏవానరుఁడిచటికిరాకయుంచునో ఆతనికి మరణదండనము విధింపఁబడును. ఇందు సందియములేదు.) అని యజ్ఞ గా వించియున్నాఁడు. కావున ఆప్రకారమున మహాబలకాలులగు వానరులందఱు నేఁటిదినమున నిచటికి రావలయును. ౨౧

శత్రువులవిధించునట్టి లక్ష్మణుడా! మహాశేజులగు పెక్కుకొట్లవానరులును బెక్కువేలకొట్ల భల్లూకవీరులును అనేకులు గోలాంగూలవీరులును ఇప్పుడు నిన్ను సేవింపఁగలరు. కోపమువదలి ప్రసన్నుడవగుము. ౨౨

సుగ్రీవుని భార్యలందఱు నీముఖంబుఁజూచి మున్ను వారిపథభయము వనుభవించినవా రగుటంజేసి యట్లేమేని యవునో యని సం దేహించినవాఁడు.

హరివరవనితా న యాన్తి శాన్తిం

ప్రథమభయస్య హి కశ్చిత్తాన్తు సర్వాః.

౨౩

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే షట్త్రింశ సుర్గః. ౩౫

ష ట్ త్రి ం శ సు ర్గః.

ఇత్యుక్త స్తారయా వాక్యం ప్రశ్రితం ధర్మసంహితమ్,
మృదుస్వభావ సౌమిత్రిగ ప్రతిజగ్రహ తద్వచః.

౧

తస్మిన్ప్రతిగృహితేతు వాక్యే హరిగణేశ్వరః,
లక్ష్మణా త్సుమహ త్రాసం వస్తుం క్షిన్న మి వాత్యజత్.

౨

తతః కణ్ఠగతం మూల్యం చిత్రం బహుగుణం మహత్,
చిచ్ఛేద విమద శ్చాసీ త్సుగ్రీవో వానరేశ్వరః.

౩

స లక్ష్మణం భీమబలం సర్వవాసరస త్తమః,
అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవస్సంప్రహర్షయన్.

౪

ప్రణస్తా శ్రీశ్చ కీర్తిశ్చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్,
రామప్రసాదా త్సౌమిత్రే! ఘనః ప్రాప్త మిదం మయా.

౫

క శ్చక్ర సస్య దేవస్య ఖ్యాతస్య నేన కర్మణా,
తాదృశం విక్రమం వీర! ప్రతికర్తు మరిష్టమ!

౬

సీతాం ప్రాప్స్యతి ధర్మాత్మా వధివ్యతి చ రావణమ్,
సహాయమాత్మేణ మయా రాఘవ స్సేన తేజసా.

౭

లయి కోపంబున నెత్తురువలె నెఱ్ఱిగానున్న సీనయనంబులం జూచి మహాభయంబునొంది యెంతమాత్రము నెమ్మది నొందకున్నారు. కాబట్టి శీఘ్రముగా నీవు కోపంబు విడిచి ప్రసన్నుడవగుము. అని తాత లక్షణనితోడ జెప్పెను.

ఇది ముప్పదియైదవసర్గము.

ముప్పదియాతివసర్గము.

లక్షణుడొక ఇట్లు తాతచెప్పిన వినయముతోను ధర్మముతోనుగూడిన మాటనువిని మెత్తనిస్వభావముగలవాఁడగుటవలన నాభిడమాట నంగీకరించి కోపంబువదలి ప్రసన్నుడయ్యెను.

లక్షణుడతాతమాటనంగీకరించి ప్రసన్నుడౌకాగానే నుగ్గివుండు తడిసినవస్త్రమును వదలునట్లు లక్షణునివలన మహాభయంబును వదలి నిర్భయుడయ్యెను.

అంత వానరరాజయిననుగ్గివుండు చిత్రవల్లంబునుమిక్కిలియు నుగంధంబుగలదియునగు కంఠంబున ధరించియున్న దివ్యమయిన పుష్పమాలికను దెప్పివేసి మన్మథమదంబునం జొక్కియుండుటను వదలెను.

సమస్తవానరులలోను శ్రేష్ఠుడగు నానుగ్గివుండు మహాబలుడగు లక్షణుం జూచి యతనికి సంతోషంబు గలిగించుచు సవినయముగా నిట్లని చెప్పెను.

లక్షణుడా! నన్నువదలి పోయియుండిన సంపదయుఁగీర్తియు కాళ్వ తమయిన వానరరాజ్యంబును ఇవన్నియు నాకు రాముని యనుగ్రహంబుననే ప్రాప్తించినవికాని వేఱుగాదు.

శత్రువధంబు నేయనట్టి వీరుడవగు లక్షణుడా! తనకార్యముచేతఁ బ్రసాదించిన యమృతపురుషుండు రాముండు పరాక్రమంబుచేఁ గావించిన యమృతహోపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారమునెవఁడు గావింపఁగలఁడు? ౩.

నేను తోడుమాత్రముగా నుండవలసినదేకాని ధర్మాత్ముడగు రాముండు తనపరాక్రమముచేతనే రావణుని వధించి సీతను బొందఁగలఁడు.

సహాయకృత్యం కిం తస్య యేన సప్త మహాద్రుమాః,
 శైలశ్చ వసుధా చైవ బాణే నైకేన దారితాః.
 ధను ర్విహ్సారయానస్య యస్య శబ్దేన లక్ష్మణా!
 సశైలా కమ్పితా భూమి సుహాయై స్తస్య కిన్నువై.

౪

౫

అనుయాత్రాం నరేష్టస్య కరిష్యేహం నరర్షభ!
 గచ్ఛతో రావణం హన్తుం వైరిణం సపురస్సరమ్.

౧౦

యది కించి దతిత్రానం విశ్వాసా త్ప్రణయేన వా,
 ప్రేవ్యస్య క్షమితవ్యం మే న కశ్చి న్నాపరాధ్యతి.

౧౧

ఇతి తస్య బుగ్ధివాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః,
 అభవ ల్లక్ష్మణాగి ప్రీతాః ప్రేష్టా చైవ మువాచ మా.
 సర్వథా హి మమ భ్రాతా సనాథో వానరేశ్వర!
 త్వయా నాథేన సుగ్రీవ! ప్రశ్రితేన విశేషతః.

౧౨

౧౩

యస్తే ప్రభావ స్సుగ్రీవ! యచ్చ తే శౌచ మార్జవమ్,
 అర్హప్రసం కపిరాజ్యస్య శ్రియం భోక్తు మనుత్తమామ్.
 సహాయేన చ సుగ్రీవ! త్వయా రామగి ప్రతాపవాన్,
 వధివ్యతి రణే శత్రూ నచిరా న్నాత్ర సంశయః.

౧౪

ధర్మజ్ఞస్య కృత్యజ్ఞస్య సంగ్రామే వ్యనివర్తినః,
 ఉపపన్నంచ యుక్తం చ సుగ్రీవ! తవ భాషితమ్.

౧౬

ఏడుమహావృత్తులును బర్వతంబును భూమిని ఒక్కచాణంబున భేదించినట్టి మహావీరునకు మఱియొకని సాహాయ్య మేమి కావలసియున్నది?

లక్ష్మణుడా! రాముడు భనువు నారిబాగి ధ్వనింపజేయఁగా నాధ్వనికి భూమియుఁ బర్వతంబులును జలించినవి. అట్టిమహావీరునకు సహాయులచే నేమిపనియున్నది?

పురుషశ్రేష్ఠుడగు లక్ష్మణుడా! శత్రువైన రావణునినైస్యసమేతంబుగా వధింపరాముడు నడువనే నతనివెంట నడువవలసినవాడనేకాని యతనికి సాహాయ్యము నేనెద వనుటకు నే నెంతవాడను? ౧౦

మిత్రశత్రులుడను నేను ఒకవేళ రాముడు నన్నేమియుఁ జెప్పఁడని చమ్రకమువలనను స్నేహాతిశయమువలనను ఏమేని కొంచెము కాలాతిక్రమముగావించియుండినయెడ నాతిప్పును త్నమింపవలెను. లోకంబున నెవ్వఁడును తప్పుచేయనివాఁడులేడు. అని నుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౧౧

మహాత్ముడగు నుగ్రీవుఁడవిద్విధంబునబలుకఁగానే లక్ష్మణుఁడు సంతోషుడై సంతోషంబున నానుగ్రీవునిం జూచి యిట్లని పలికెను. ౧౨

వానరరాజువగు నుగ్రీవుడా! నీవు నాథుడవై యందును విశేషించి రామునిపట్ల వినయసంపన్నుడవై యుండుటచేత నాయన్న రాముఁడు అన్నివిధములను సనాథుఁడు. ౧౩

నుగ్రీవుడా! నీప్రభావము నీశౌచము ఈచెంటినింజూడ ఈసర్వోత్తమమయిన వానరరాజ్యలక్ష్మీ ననుభవించుటకు నీవే తగినవాడవు. ౧౪

నుగ్రీవుడా! నీవు సహాయుడవుగా నుండఁగా నితఁ బరాక్రమవంతుడగు రాముఁడు శిశుముననే యుద్ధంబున శత్రువుల నందఱు వధింపఁగలఁడు; ఇతఁ సందేహములేదు. ౧౫

నుగ్రీవుడా! నీవు చెప్పినమాట ధర్మజ్ఞుఁడును తనకుఁ గావించిన యుపకారమును మఱవనివాఁడును యుద్ధంబులందు వెనుదీయనివాఁడును జెప్పఁబడినమాటగాను యుక్తముగాను నున్నది. ౧౬

బోషజ్ఞ సుతి సామర్థ్యే కోఽనోఽభాషితు మర్హతి,
వర్జయిత్వా మమ జ్యేష్ఠం త్వం చ వానరసత్తమమ్! ౧౭

సదృశ శ్చాసి రామస్య విక్రమేణ బలేన చ,
సహాయో దై వత్తై ర్దత్త శ్చిరాయ హరిపుణ్యవ! ౧౮

కింతు శీఘ్ర మితో వీర! నిష్కామ త్వం మయా సహ,
సాన్వయస్య వయస్యం త్వం భార్యాహరణకర్షితమ్. ౧౯

య చ్చ శోకాభిభూతస్య శ్రుత్వా రామస్య భాషితమ్,
మయా త్వం పరుషా ణ్యుక్త స్తచ్చ త్వం తున్తు మర్హసి. ౨౦

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే షట్త్రింశ సుర్గః. ౩౬.

స ప్త త్రి ం శ సు ర్గ ః.

ఏవ ముక్తన్తు సుగ్రీవో లక్ష్మణేన మహాత్మనా,
హనుమంతం స్థితం పార్శ్వే సచివం త్విద మబ్రవీత్. ౧

మహేష్వరి హిమవ ద్విధ్య కైలాసశిఖరేషు చ,
మద్దరే పాణ్డశిఖరే పశ్చిమైలేషు యే స్థితాః. ౨

తరుణాదిత్యవర్ణేషు భ్రాజమానేషు సర్వతః,
పర్వతేషు సముద్రాన్తే పశ్చిమాయాం చ యే దిశి. ౩

అదిత్యభవనే చైవ గిరౌ సన్ధ్యాభ్రసన్నిభే,
పద్మతాళవనం భీమం సంశ్రితా హరిపుణ్యవాః. ౪

వానరశ్రేష్ఠుడవగు సుగ్రీవుడా! నాయన్న రాముడును నీవును దక్కని గ్రహాంబుల సమర్థులయియుండియు తమదోషంబు తెలిసి తాము తప్పుచేసినది వాస్తవమని చెప్పువార లితరు లేవరున్నారు? ౧౭

వానరశ్రేష్ఠుడా! మఱియు నీవు కరాచి మంబునను బలంబునను రామునకు పరియైనవాడవు; ఇంతకామునను నిన్ను సహాయునిగా మాకు దేవత లాసంగిరికాని వేటువిధమున నీయట్టివానిఁ బొంగుట శక్యము కాదు. ౧౮

పరాక్రమవంతుడవగు సుగ్రీవుడా! మఱి యిప్పుడు చేయవలసినది యేమన్నను నీ విచ్చటనుండి శీఘ్రంబున వాసంబడి నచ్చి భార్యం గోలు పోయి పరితపించుచున్న నీమిత్రుని రాము వాక్యానింపుము. ౧౯

రాముడు పరమగుఃభితుఁడై విలపించుటను జూచుటచే నేను నిన్నుఁ బరుషవచనంబు లాడినాను; నీవు దానిని మనసున నుంచక తీమింపవలెను. అని లక్ష్మణుడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను ౨౦

ఇది ముప్పదియావనందము.

ముప్పదియేడవసర్గము.

సుగ్రీవుడు ఇట్లు మహాత్ముడగు లక్ష్మణుడు చెప్పుటను విని తన పాశ్చర్యభాగంబున నిలవఁబడియున్న మంత్రిని హనుమంతుఁజూచి యిట్లుని పలికెను. ౧

మహేంద్రపర్వతమునందును హిమవత్పర్వతమునందును వింధ్యపర్వతమునందును గైలాసపర్వతమునందును తెల్లటికిభరములుగల మందరపర్వతమునందును ఈయిరుగుపర్వతములందు నివసించుచున్నవారలను పశ్చిమదిశ యందలి సముద్రతీరంబున బాలనూర్యవర్ణంబులగు పర్వతంబుల నుండువారలను సంధ్యాకాలమేఘంబువలె నెఱ్ఱనైన నూర్యుఁ డుదయించునట్టి యుదయపర్వతంబునందు భయంకరమయిన పద్మతాళవనంబునందున్నవారలను

అజ్ఞానామ్బుదసంకాశాః కుజ్జరప్రతిమాజసః,
 అజ్ఞానే పర్వతే చైవ యే వసన్తి స్థవజ్ఞమాః. ౫
 మనశ్శిలాగుహావాసా వానరాః కనకప్రభాః,
 మేరుపార్శ్వగతా శ్చైవ యే ధూమ్రగిరిసంశ్రితాః. ౬
 తరుణాదిత్యవర్ణా శ్చ పర్వతే చ మహాగుణే,
 పిబన్తి సుధు మైరేయం భీమవేగాః స్థవజ్ఞమాః. ౭
 వనేషు చ సురమ్యేషు సుగంధిషు మహత్సుచ,
 తాపసానాంచ రిమ్యేషు వసాన్తేషు సమస్తతః. ౮
 తాం స్తాం స్తవీమానయ ఙ్గీప్రం పృథివ్యాం సర్వవానరాన్,
 సామదానాదిభి స్సర్వై రాశు ప్రేషయ వానరాన్. ౯

ప్రేషితాః ప్రథమం యే చ మయా దూతా మహాజవాః,
 త్వరణార్థం తు భూయ స్త్వం హరిం త్సంప్రేష యావరాన్.

యే ప్రసక్తాశ్చ కామేషు దీర్ఘసూత్రా శ్చ వానరాః,
 ఇహానయస్వ తాం త్వర్వా శీఘ్రం తు మమ శాసనాత్.

అహోభి ర్దశభి ర్యే చ నాగచ్ఛన్తి మమాఽజ్ఞయా,
 హస్తవ్యాస్తే దురాత్మానో రాజశాసనదూషకాః. ౧౨
 శతా న్యథ సహస్రాణాం కోట్య శ్చ మమ శాసనాత్,
 వ్రయాన్తు కపిసింహానాం దిశో మమ మతే స్థితాః. ౧౩

మేఘపర్వతసంకాశా శ్చాదయన్త ఇ వామ్బురమ్,
 ఘోరరూపాః కపిశ్రేష్ఠా యాన్తు మచ్ఛాసనా దితః. ౧౪

అంజనపర్వతంబున నివసించుచున్న కాటుకనలెను మేఘంబువలెను నల్లనిమే
నుగలవారలును ఏమఁగులంతటి బలముగలవారలును వానరులను మనశ్శిలా
గుహలయందు నివసించునట్టి బంగారువంటి మేనుగలవానరులను మేరుపా
ర్శ్వంబున నున్నవారలను ధూమ్రస్వతిగలబున నున్నవారలను మహారుణస్వ
తంబుననున్న బాలనూర్యునివలె నెఱ్ఱనిరేహముగలవానరులను మంచివాస
నతోఁగూడిన రమణీయంబులగు గొప్పవంబులగు మైరేనుమన్యము
ద్రావుడు నివసించుచున్న భయంకరవేగులగు వానరులను సుతీయ రమణీయం
బులయిన ఋష్యాశ్రమవంబులందు నివసించువారలను భూమండలంబున
నయ్యై ప్రదేశంబులందు వానరుల నందఱును నీ విపులు శీఘ్రంబున కప్పిం
పుము. ౨-౮

సమస్తవానరులంబిలుచుకొనివచ్చుటకై సామవానభేదదండోపాముం
బుల శీఘ్రంబుగా వానరుల నయ్యైస్థలంబులకుం బంపుము. ౯

నేను మొదట మహావేగులగు దూతలుం బంపినానే, వారలు శీఘ్రం
బున సమస్తవానరులం గొనివచ్చునట్లు వాగుల ద్వారపాలకులకై వీవు మరల
నితరవానరులను వారలయొద్దకుం బంపుము. ౧౦

విషయసుఖంబులం దగిలియున్నవారలును సోమరితనంబున శీఘ్రం
బుగాఁ బనిచేయుకుండువారలు నెవ్వ రెవరుగల రావానరుల నందఱు శీఘ్రం
బున నాయొద్దకుఁ బిలుచుకొనిరమ్ము. ౧౧

నాయాజ్ఞచొప్పున ఎవ్వరు పదిదినములకిచటికి రాలో రాజాజ్ఞ నతి
క్రమించినందుకు ఆదుర్భుద్ధులగు వానరులందఱు పశింపవలెను. ౧౨

ఇంక ఈకిష్కింధయందుండునట్టి వానరవీరులు నాయాజ్ఞ ననుసరిం
చువారలు అనేకలక్షలకొలంది అనేకకోట్లకొలంది అందఱును వానరులం
బిలుచుకొనివచ్చుటకై దిక్కులకుం బోవుదురుగాక. ౧౩

మేఘంబులవలెను బర్వతంబులవలెను భయంకరమయిన యాకాశము
గల వానరవీరులు నాయాజ్ఞచే నిచటనుండి యాకాశంబు నాచ్ఛాదించువా
రలుంబోలెఁ జూపట్టుచు దిక్కులకుం బోవుదురుగాక. ౧౪

తే గతిజ్ఞా గతిం జ్ఞాత్వా పృథివ్యాం సర్వవానగాః,
ఆనయన్తు హరీం త్వరావం స్తవ్రితా శ్వాసనా న్తమ. ౧౫

తస్య వానరరాజస్య శ్రుత్వా వాయుసుతో వచః,
దిక్షు సర్వాసు విక్తాన్తా స్ప్రిషయామాస వానరాన్. ౧౬

తే పదం విష్ణువిక్రాంతం పతత్తిజ్యోతిరధ్వగాః,
ప్రయాతాః ప్రహితా రాక్షా హరయ స్తత్తణేన వై. ౧౭

తే సముద్రేషు గిరిషు వనేషు చ సరస్సు చ,
వానరా వానరాం త్వర్వా నామ హేతో రచోదయన్. ౧౮

మృత్యుకాలోపమ స్యాఽజ్ఞాం రాజరాజస్య వానరాః,
సుగ్రీవస్యాఽయయు శ్రుత్వా స్సుగ్రీవభయదర్శినః. ౧౯

తత స్తేఽజ్ఞానసంకాశా గిరే స్తస్మా న్నహజవాః,
తిన్రగ కోట్యగి ప్లవణానాం నిర్యయు ర్యత్ర రాఘవః. ౨౦

అంతం గచ్ఛతి య త్రార్క స్తస్మిన్నిరివరే ఫ్లితాః,
తప్తహేమమహాభాస స్తస్మా త్కోట్యో దశ చ్యుతాః. ౨౧

కైలాసశిఖరేభ్య శ్చ సింహకేసరవర్చసామ్,
తతః కోటిసహస్రాణి వానరాణా ముపాగమన్. ౨౨

ఫలమూలేనజీవంతో హిమవన్త ముపాశ్రితాః,
తేషాం కోటిసహస్రాణాం సహస్రం సమవర్తత. ౨౩

అక్లారకసమానానాం భీమానాం భీమకర్షణామ్,
విద్యో ద్వానరకోటినాం సహస్రాణ్యపత స్ప్రితమ్. ౨౪

వానరు లుండుస్థలంబులు చెలిపిన యవ్వానరులందఱు నాయాజ్ఞచే నిపుడు శీఘ్రంబుగా నయ్యైస్థలంబులకుఁ బోయి భూమియందలి సమస్తవానరులను బిలుచుకొని ఐత్తురుగాక. అనినుగ్రీవుఁడహమమంతునితోఁ జెప్పెను.

వాయుపుత్రుఁడగు హమమంతుఁడు వానరరాజయిన నుగ్రీవుఁడతనిని సమస్తదిక్కులకును బరాక్రమవంతులగు వానరులఁ బంపెను. ౧౬

అవ్వానరులు నుగ్రీవు నాజ్ఞను శిరసావహించి యాక్షణంబున పక్షులును నక్షత్రంబులు దిరుగునట్టి యాకాశమార్గంబునం బోయిరి. ౧౭

అవానరులు రామకార్యార్థమయి సముద్రద్వీపములందును బర్వతంబులందును ఐనంబులందును గోలఁకులయందునును సమస్తవానరులనురాజాజ్ఞం చెలిపిరి. ౧౮

రాజయిన నుగ్రీవుఁడు ప్రలయకాలస్మృత్యువునంటివాఁడు కావున సతనియాజ్ఞ విసఁగానే వానరులు నుగ్రీవుఁడు కఠినముగా దండించు ననుభయంబున నందఱును ఐచ్చిరి. ౧౯

అంత రామునినిమిత్తమయి అంజనజపవృతమునండి కాటుకవలె నల్లనిమేనుగలవాఁడగునుమహావేగులనగు మూఁడుకోట్లవానరులను బయలుదేలిరి.

మూర్ఖుఁడస్తమయమునొందునట్టి యస్తగిరినుండి యప్పర్వతమునందు నివసించునట్టి తప్తకాంచనపర్వులగు వానరులు పదికోట్లు వెడలిరి ౨౦

అంతఁ గైలాసపర్వతశిఖరములనుండి సింహకేసరంబులవలె తెల్లనిమేనుగల వానరులు వేయికోట్లమంది ఐచ్చిరి ౨౧

ఫలమాలంబులం దినిజీవించుచుహిమవత్సర్వతంబున నివసించియున్న వానరులు పదిలక్షలకోట్లు ఐచ్చిరి ౨౨

వింధ్యపర్వతమునుండి అంగాకమనివలె నెఱ్ఱనిదేహముగల భయంకరాకారులును భయంకరమయిన కార్యముగలవాఁడగు వానరులు పెక్కువేల కోట్లు శీఘ్రంబునం బయలెంచిరి. ౨౩

క్షీరోదవేలానిలయా స్తమాలననవాసినః,
నారికేళాశనాశ్చైవ తేషాం సంఖ్యా న విద్యతే. ౨౫

వనేభ్యో గహ్వరేభ్య శ్చ సరిశ్శ్య శ్చ మహాజవా,
ఆగచ్ఛ ద్వానరీ నేనా పిబ స్తీవ దివాకరమ్. ౨౬
యే తు త్వరయితుం యాతా వానరా స్సర్వవానరాన్,
తే వీరా హిమవచ్ఛైలం దదృశు స్తం మహాద్రుమమ్. ౨౭

తస్తి నిరివరే రమ్యే యజ్ఞో మాహేశ్వరః పురా,
సర్వదేవమనస్తోమో బభౌ దివ్యో మనోహరః. ౨౮

అన్ననిష్కృష్టజాతాని మూలాని చ ఫలాని చ,
అమృతాస్వాదకల్పాని దదృశు స్రత్త వానరాః. ౨౯

తదన్నసంభవం దివ్యం ఫలంమూలం మనోహరమ్,
యః కశ్చి త్సకృ దత్నాతి మాసం భవతి తర్పితః. 30
తాని మూలాని దివ్యాని ఫలాని చ ఫలాశనాః,
కౌషధాని చ దివ్యాని జగృహు ర్హరియాథపాః. 31

తస్మాచ్ఛ యజ్ఞాయతనా త్పుష్పాణి సురభీణి చ,
ఆనిన్య రావనరా గత్వా సుగ్రీవప్రియకారణాత్. 32
తే తు సర్వే హరివరాః పృథివ్యాం సర్వవానరాన్,
సంచోదయిత్వా త్వరితా యాథానాం జగ్తు రగ్రతః. 33

తే తు తేన ముహూర్తేన యాథపా శ్శీఘ్రగామినః,

క్షీరసముద్రతీరంబుననుండు వానరులును తమాలవనంబున నివసించు వానరులును నారికేళవనంబులఁజెంకాయ లాహారముగానివసించువానరులును బెక్కండు శీఘ్రంబున నేతెంచిరి; వారల లెక్కింప నలవిగాదు. ౨౫

అడవులనుండియుగుహలనుండియునదీతీరంబులనుండియు నవ్వానరనేన అతివీస్తీర్ణం బగుటవలన నూర్వ్యుని మ్రింగునదివలె ఆకాశమార్గంబున పచ్చెను.

ఏవానరులు మొదట నీలునిచేఁ బంపఁబడి సమస్తవానరులం బిలువఁ బోయిరో ఆవానరపీరులు హిమవత్పర్వతంబుననున్న సుప్రసిద్ధంబగు నమృతా పృక్షంబుఁ జూచిరి. ౨౬

మన్ను రమణీయంబగు నాహిమవత్పర్వతమునంగు సమస్తదేవతలను సంతోషపెట్టునదియు నుత్తమంబును మనోహరంబునగు మాహేశ్వరయోగ మొకటి గావింపఁబడెను. ౨౭

ఆవానరులు ఆయజ్ఞము గావించిన స్థలమునందు హోమమునేయున పుడు జాతి నేలంబడిన హవిస్సులచేతఁ బుట్టినవియు నమృతంబువంటి రుచి గలవియునగు ఫలమాలంబులం జూచిరి. ౨౮

ఆహవిస్సువలనఁ బుట్టినమనోహరంబులగు దివ్యఫలమాలంబులను ఒక మాటు దిన్నవాఁడు మఱియొక నెలవఱకుఆకలినిొందక తృప్తుఁడై యుండును.

అవ్వానరపీరులు ఫలంబులే యాహారముగాఁ గలవారలు గావున దివ్య ములగు నాఫలమాలంబులం గ్రహించుటయకాక యచటిదివ్యృషధులను గూడ సంగ్రహించిరి. ౩౦

ఆవానరులు సుగ్రీవుని సంతోషార్థమయి ఆయజ్ఞఫలంబుసందలి ఫల మాలంబులను మాత్రమేగాక యచటిమంచివాసనగలపూలనుగూడఁదెచ్చిరి.

అవ్వానరోత్తములందఱు భూమియందలి సమస్తవానరులను శీఘ్రం బునం బిలిచి యంత నవ్వానరసమూహంబులకు ముందుగాఁ గిష్కింధకు పచ్చిరి. ౩౩

శీఘ్రంబున నడచునట్టి యా పిలువఁబోయినవానరపీరులు లక్ష్మణుఁడు

కిష్కిన్ధాం త్వరయా ప్రాప్తా సుగ్రీవో యత్ర వానరః. 38

తే గృహీ త్వషధీ సుర్వాః ఫలం మూలం చ వానరాః,
తం ప్రతిగ్రహయామాను ర్వచనం చేద మబ్రువన్. 39

సర్వే పరిగతా జ్వాలా సముద్రాశ్చ వనానిచ,
పృథివ్యాం వానరా సుర్వే శాసనా దుపయాన్తి తే. 3౬

ఏవం శ్రుత్వా తతో హృష సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః,
ప్రతిజగ్రహ త త్ప్రీత స్తేషాం సర్వ ముపాయనమ్. 32

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే సష్టత్రింశ సుర్గః. 32.

అష్టత్రింశ సుర్గః.

ప్రతిశృణ్య చ తత్సర్వ ముపాయన ముపాహృతమ్,
వానరాం త్సన్తప్యిత్యా చ సర్వా నేవ వ్యసర్జయత్. ౧

విసర్జయిత్యా స హరీః శూరాం స్తా స్కృతకర్మణః,
మేనే కృతార్థ మాతానం రాఘవం చ మహాబలమ్. ౨

స లక్ష్మణో భీమబలం సర్వచానరసత్తమమ్,
అబ్రవీత్ప్రీతితం వాక్యం సుగ్రీవం సంప్రహర్షయన్. 3
కిష్కిన్ధాయా వినిష్క్రమ యది తే సామ్య! రోచతే,

తస్య తస్యచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య సుభాషితమ్
సుగ్రీవః పరమప్రీతో వాక్య మేత దువాచ హ, ౪

కిష్కింధలోనుండు సమయంబున సుగ్రీవుడున్న కిష్కింధానగరంబునకు వేగంబున వచ్చిరి. 34

ఆవాసరులు సమస్తములయిన యౌషధులను దివ్యములగు ఘటములను మూలములను దీసికొనివచ్చి సుగ్రీవునకుఁ గానుకగా సమర్పించి యీవచనముం బలికిరి. 35

సమస్తములయిన పర్యతంబులకును సమద్రంబులకును వనంబులకును బోయి యందఱును బిలిచినాము. నీయాజ్ఞవలన భూమియందలి సమస్తవానరులును వచ్చుచున్నారు. అని వానరులు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పిరి. 36

వానరేశ్వరుడగు సుగ్రీవుఁడు ఈమాటవినెని సంతోషుడై ఆవానరులయందలి ప్రీతిచే వారలు సమర్పించు కానుక నంతయుఁ బరిగ్రహించెను. 37

ఇది ముప్పదియేడవసర్గము.

ముప్పదియేనిమిదవసర్గము.

సుగ్రీవుఁడు అవ్యాసరులు సమర్పించినకానుక లన్నియుఁ బరిగ్రహించి యావానరులను మంచిమాటలచే సంతోషపఱచి యందఱకును వారియొద్దకుఁ బోవ నెలవొసంగెను. 1

సుగ్రీవుఁడు తాను నియోగించినకార్యమును జేసివచ్చిన భూరులగు నావానరులకు నెలవిచ్చిపంపి యంతఁ దనయొక్కయు మహాబలుడగు రామునియొక్కయుఁ గార్యము సిద్ధించెనని తలంచెను. 2

లక్ష్మణుఁడు మహాబలుఁడును సమస్త సహజేశ్వరుఁడునగు సుగ్రీవునిం జూచి వినయముతో నతని సంతోషపఱచుచు నిట్లని పలికెను. 3

సౌమ్యుడవగు సుగ్రీవుఁడా! నీ కిష్కిమయినయెడ ఇపుడు కిష్కింధ నుండి వెడలి రామునియొద్దకు రమ్ము. అని లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. 4

సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణుఁడు చెప్పిన హధురహయిన వచనమునువిని పరమ సంతోషుడయి యతనితో నీమాటం బలికెను. 5

ఏవం భవతు గచ్ఛావః స్థేయం త్వచ్ఛాసనే మయా. ౫

తమేవ ముక్త్యా సుగ్రీవో లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్,
విసర్జయామాస తదా తారా మన్యా శ్చ యోషితః. ౬
ఏతేత్యుచైచ్చ ర్హరివరా సుగ్రీవ సముదాహరత్,

తస్య త ద్వచనంశ్రుత్వా హరయ శ్శీఘ్ర మాయయుః. ౭
బద్ధాశ్చలివుటా సురేవే యే స్యుః స్త్రీదర్శనక్షమాః,

తా నువాచ తతః ప్రాప్తా న్నాజార్యసదృశప్రభః. ౮

ఉపస్థాపయత క్షీప్రం శిబికాం మమ వానరాః,

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య హరయ శ్శీఘ్రవిక్రమాః. ౯
సముపస్థాపయామాసు శ్శిబికాం ప్రియదర్శనామ్,
తా ముపస్థాపితాం దృష్ట్వా శిబికాం వానరాధిపః. ౧౦
లక్ష్మణాఽరుహ్య తాం శీఘ్ర మితి సామిత్రి మబ్రవీత్,
ఇత్యుక్త్వా కాశ్చనం యానం సుగ్రీవ సునిర్యసన్నిభమ్. ౧౧
బృహద్భి ర్హరిభి ర్యుక్త మారువోహ సలక్షణః,

పాణ్డురేణాతపశ్రేణ ద్రియమాణేన మూర్ధని. ౧౨

శుక్లే శ్చ వాలవ్యజనై ర్ధాయమానై స్సమన్తతః,
శబ్దభేరీనినాదైశ్చ హరిభి శ్చాభినన్దితః. ౧౩

అట్లే యవుఁగాక. రామునియొద్దకుఁ బోదము. నేను నీయాజ్ఞచొప్పున నడువవలసినవాడనే కాని వేఱుగాదు. అని సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. *

సుగ్రీవుఁడు మంగళకరంబులగు లక్షణంబులతో నివ్యధంబునంజెప్పి యంతఁ దారమొదలగు స్త్రీల నందఱం బొందని యాజ్ఞాపించెను. ౬

అంత సుగ్రీవుఁడు “ఇటురండు” అని గట్టిగా వానరవరులం బిలిచెను.

సుగ్రీవుఁ డట్లుపిలుచుటయు, అపిలుపు విన్నంతనె అంతఃపురస్త్రీలం జూడఁదగినవారలగు వానరులు శీఘ్రంబునవచ్చి యందఱును జేతులుమోడ్చి నిలువఁబడిరి. ౭

అంతఁ దనయొడుటికివచ్చియున్నయావానరులంజూచి సూర్యునివలెఁ బ్రకాశించుచున్న సుగ్రీవుఁడు ఇట్లని పలికెను. ౮

వానరులారా! శీఘ్రంబున నాపల్లకిని దీసికొనిరండు. అని సుగ్రీవుండు పలికెను.

శీఘ్రముగాఁ బనిచేయునట్టి యవ్వనరులు సుగ్రీవు నాజ్ఞను విన్నంతనె చూడ్కులకు వేడ్క నేయునట్టి పల్లకిం గొనివచ్చిరి. ౯

వానరరాజయిన సుగ్రీవుఁడు పల్లకివచ్చుటంజూచి లక్ష్మణునితో “సీవు. శీఘ్రంబునం బల్లకి నారోపింపుము” అనిచెప్పెను. ౧౦

సుగ్రీవుఁడు ఇట్లు లక్ష్మణునకుఁ జెప్పి మహాకాయలగు వానరులచే మోయఁబడినదియు సూర్యసమాసంబునగు కాంచనమయమయిన పల్లకిని, లక్షణసహితంబుగా నారోపించెను. ౧౧

శిరస్సుపయి శ్వేతచ్ఛత్రంబు శోభిల్ల నలుగెలంకులను వానరులు వెల్ల నివింజామరలు వీవ శంఖధ్వనులును భేరీభాంకారంబులును జెలంగ వానరులు మంగళస్తుతిపాఠంబులం గైవారంబులునేయ ని ట్లఖండరాజ్యలక్ష్మీవిరాజితుఁడై సుగ్రీవుఁడు వెడలెను. ౧౨, ౧౩

నిర్యయా ప్రాప్య సుగ్రీవో రాజ్యశ్రియ మనుత్తమామ్,
స వానరశతై స్తీక్తై ర్బహుభి శ్శస్త్రపాణిభిః. ౧౪

పరికిర్ణో యయా తత్ర యత్ర రామో వ్యవస్థితః,

స తం దేశ మనుప్రాప్య శ్రేష్ఠం రామనిషేవితమ్. ౧౫
అచాతర న్తహతేజా శ్శిబికాయా సుఃక్షణః,

అసాద్య చ తతో రామం కృతాజ్ఞాలిపుటోఽభవత్. ౧౬

కృతాజ్ఞతా స్థితే తస్మి న్వానరా శ్చాభవం నృభా,

(ఉద్ధృతాజ్ఞాలిపద్మా స్తే సుగ్రీవస్య సమన్తతః.)

తటాక మివ తం దృష్ట్వా రామః కుట్టలపఙ్కజమ్. ౧౭
వానరాణాం మహ తై సన్యం సుగ్రీవే ప్రీతిమా నభూత్,

పాదయోః పతితం మూర్ధ్నా త ముత్థాప్య హరీశ్వరమ్. ౧౮
ప్రేక్షాచ బహుమానాచ్చ రాఘవః పరిషస్పజే,

పరిష్వజ్య చ ధర్మాత్మా నిషీదేతి తతోఽబ్రవీత్. ౧౯

తం నిషణ్ణం తతో దృష్ట్వా ఓతౌ రామోఽబ్రవీ ద్వచః,

ధర్మ మర్థం చ కామం చ యస్తు కాలే నిషేవతే. ౨౦
విభజ్య సతతం వీర స్స రాజా వారిసత్తమః!

సుగ్రీవుడు మహాపరాక్రమశాలులను ఆయుధపాణులగు శైక్కు
నూలుల వానరవీరులు తన్నుబరివేష్టించి కొలువ రాముడు నిశించియున్న
స్థలమునకుఁ బోయెను. ౧౪

మహాశేఖరగు నాసుగ్రీవుడు రాముడు నిశించుటచే నుత్తమ
మయినయాప్రదేశమును (ప్రసన్నాపర్యతమును) సమీపించి యంత లక్షణుని
తోఁగూడఁ బల్లకినుండి దిగెను. ౧౫

సుగ్రీవుడు రామునియొద్దకుఁ బోయినంతనె చేమొడ్పుగీలించి నిలు
వబడెను. ౧౬

అట్లు సుగ్రీవుడు చేతులుమోడ్చుకొని నిలుచుటయు వానరులను
అట్లే చేతులునుమోడ్చి నిలువబడినవారైరి.

ఆవానరులు కమలంబులవంటి చేమొడ్పులతోఁ జేతులుపైకెత్తి సుగ్రీ
వునిఁ బరివేష్టించి నిలుచుండిరి.

రాముడు వానరులందరు చేమొడ్పులు పైకెత్తి నిలుచుండుటవలనఁ
చామరమొగ్గలతో నిండిన తటాకంబువలెనున్న గొప్పదైన యవ్యానరసేనం
జుచి సుగ్రీవునివిషయమయి మిక్కిలియు సంతోషంబు నొందెను. ౧౭

వానరరాజు సుగ్రీవుడు సాష్టాంగముగా రాముని పాదంబులం బడు
టయు రాముడు అతని లేవనెత్తి ప్రీతితో బహుమానించి యాలింగనము
చేసికొనెను. ౧౮

ధర్మాత్మఁడగు రాముడు అట్లు సుగ్రీవుఁ గవుఁగిలించుకొని యంతఁ
గూర్చుండుమని చెప్పెను. ౧౯

అంత సుగ్రీవుడు నేలపైఁగూర్చుండుటయు రాముఁ డతనిఁజూచి
యిట్లుని పలికెను.

వానరోత్తముఁడా! ఏవీరుడు ధర్మార్థకామంబులను విభజించి యేకా
లంబున దేని నేవింపవలెనో ఆకాలంబుననే దానినే యిట్లు క్రమముగా
నెల్లప్పుడును నేవించునో అతఁడే సరియయినరాజు. ౨౦

హిత్యా ధర్మం తథాఽర్థం చ కామం య స్తు నిషేవతే.
స వృత్యగ్రే యథా సుప్తః పతితః ప్రతిబుధ్యతే,

అమిత్రాణాం వధే యుక్తో మిత్రాణాం సంగ్రహే రతః. ౨౨
త్రివర్ణభుభోక్తా తు రాజా ధర్మేణ యుజ్యతే,

ఉద్యోగసమయ స్త్యేష ప్రాప్త శ్శత్రువిహశనః. ౨౩
సంచిన్త్యతాం హి పిత్తేశ! హరిభిస్సహ మన్త్రిభిః,

ఏవ ముక్తస్తు సుగ్రీవో రామం వచన మబ్రవీత్. ౨౪

ప్రణస్తా శ్రీ శ్చ కీర్తి శ్చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్,
త్వత్ప్రసాదా న్మహాబాహో! పునఃప్రాప్త మిదం మయా. ౨౫
తవ దేవ! ప్రసాదా చ్చ భ్రాతు శ్చ జయతాం వర!

కృతం న ప్రతికుర్యా ద్యః పునుషాణాం స దూషకః. ౨౬

ఏతే నానరముఖ్యా శ్చ కతక శ్శత్రుసూదనః,
ప్రాప్తా శ్చాదాయ బలినః పృథివ్యాం సర్వవానరాన్. ౨౭
ఋతౌ శ్చావాహితా శ్శూరా గోలాన్జాలాశ్చ రాఘవః,
కాన్తారవనదుర్గాణా మభిక్షా ఘోరదర్శనాః. ౨౮

దేవగన్ధర్వపుత్రా శ్చ వానరాః కామరూపిణః,

ఎవ్వడయితే ధర్మార్థముల పదలివానునును ముత్రమే యెల్లప్పుడును
నేవించునో అతడు చెట్టుచివను సిద్ధించినవానివలె అధఃపతనము నొంది
నపిమ్మట మేలంకొనఁగలఁడు. ౨౦

శత్రువుల వధించుచు మిత్రుల కుపకరింపుచు ధర్మార్థకామంబుల
యథాకాలముగా విధజించి యుక్త్యైకము నేవించుచునుండు రాజునా
మ్రమే రాజధర్మముఁ జక్కఁగా నెఱవేర్చినవాడగును. ౨౧

శత్రువుల వధించునట్టి వానరరాజా! ఇది యుద్ధప్రయత్నమునకుఁ దగి
నకాలము. శరస్వతువు నచ్చినది. ఇందు నేరులసేవకార్యమును గుఱించి
నీమంత్రులగు వానరులతో నాలోచింపుము అని రాముఁడు సుగ్రీవునతోఁ
డెప్పెను. ౨౩

సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు చెప్పినమాటవిని రాముంజూచి యిట్లుచెలి
కెను. ౨౪

సమస్తహతులలో నుత్తముఁడవు మహాబాహుఁడవగు రాముఁడా!
నేను బోఁగొట్టుకొన్న సంపదయు యశస్సునుకాశ్వతంబయున వానరరాజ్యం
బును ఇవిన్నియు నీయనుగ్రహంబునను నీతిమ్ముఁడు లక్షణుని యనుగ్రహం
బునను నాకు మరల లభించినవి. ౨౫

ఎవఁడు తన కితరులు గావించిన యుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారము
గావించఁడో అతఁడు పురుషులలో నెల్ల అధముఁడు. ౨౬

శత్రువుల వధించునట్టి రాముఁడా! మావానరవీరులు పెక్కుండు
పోయి భూమియందలి బలవంతులగు సమస్తవానరులనుం బిలిచి వచ్చినారు.

రాముఁడా! పెద్దపెద్దవనంబులలో నెవ్వరికిని జోరరాని ప్రదేశంబు
లలోని సంయగోందులుగూడఁ జక్కఁగాఁ దెలిసినవారలును భయంకరాకా
రులును కూరులునగు భల్లూకవీరులను గోలాంగూలవీరులనుం బిలిచివచ్చి
నారు. ౨౭

రాముఁడా! దేవతలకును గంధర్వులకును జన్మించినవారలును గాను

నై వీనైస్విః పరివృతా నై నిన్ద్య ర్వీర్త నై పథి రాఘవ! ౨౯

శతై శ్శతసహస్రైశ్చ కోటిభిశ్చ స్తసజమాః,
అయతై శ్చాపృతా వీరా శ్శఙ్కుభిశ్చ పరంతప! 30

అర్బుదై రర్బుదశతై ర్మద్యై శ్చానైశ్చ వానరాః,
సముద్రైశ్చ పరార్ద్రైశ్చ హరయో హరియాథవాః 31

ఆగమిష్యన్తి తే రాజ! న్న హేన్ద్ర సమవిక్రమాః,
మేరుమందరసంకాశా విన్ద్య మేరుకృతాలయాః 32

తే త్వా మభిగమిష్యన్తి రాక్షసయేస బాన్ధవమ్,
నిహత్య రావణం సంఖ్యే హ్యసయిష్యన్తి మైథిలీమ్ 33

తత స్త ముద్యోగ మవేక్ష్య బుద్ధిమా
న్ద రిప్రవీరస్య నిదేశవ ర్తినః,
బభూవ హర్షా ద్వసుధాధిపాత్కజః
ప్రబుధనీలోత్పలతుల్యదర్శనః 34
ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధా కాండే ష్టాత్రింశ స్సర్గః 3౫.

ఏ కో న చ త్వారింశ స్సర్గః.

ఇతి బ్రువాణం సుగ్రీవం రామో ధర్మభృతాం వరః,
బాహుభ్యాం సంపరివవ్యజ్య ప్రత్యువాచ కృతాజ్ఞలిమ్. ౧
య దిన్ద్రో వర్ష తే వర్షం న త చ్చిత్రం భవేత్కవచిత్,

రూపులునగు వానరవీరులు తమతమ సేనలతోఁ గూడినవారలయి వచ్చుచున్నారు.

౩౯

పరాక్రమవంతులగువానరులు కొందఱు నూలులతోను కొందఱు లక్షలతోను గొందఱు కోటులతోను గొందఱు పదివేలతోను, వానరులతోడంగూడి వచ్చుచున్నారు.

3౦

కొందఱు వానరవీరులు ఆర్జుదంబులతోను కొందఱు ఖర్జుంబులతోను గొందఱు మధ్యంబులతోను గొందఱు అంతములతోను గొందఱు సముద్రంబులతోను గొందఱు పరార్థంబులతోను వచ్చుచున్నారు.

3౧

రాజా! మహేంద్రునివంటి పరాక్రమముగలవానరులును మేరుపర్వతమువలెను మందరపర్వతమువలెను శరీరముగలవానరులును వింధ్యపర్వతమునందును మేరుపర్వతమునందును నివసించువానరులగు వానరులు నీకార్యమునిమిత్తమయి వచ్చుచున్నారు.

3౨

భ్రాతృపుత్రప్రతిబంధుసహితంబుగా రాజుని యుద్ధంబునవధించిసీతాదేవిందెచ్చి నీకు సమర్పింపఁగల మహావీరులగు వానరులు నీ సన్నిధానమునకు వచ్చుచున్నారు. అని నుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

33

అంత బుద్ధిమంతుఁడగు రాముఁడు అట్లు తనయాజ్ఞచొప్పునఁ దనకార్యము నిమిత్తమయి నుగ్రీవుఁడు గావించినప్రయత్నముంజూచి సంతోషంబువలన దేహకాంతి యధికమగుటయువికసించిన నల్లగులువవలె మఱియు క్యామలవర్ణుఁడై యొప్పెను.

3౪

ఇది ముప్పదియొనిమిదవసర్గము.

ముప్పదితొమ్మిదవసర్గము.

ధార్మికులలో నుత్తముఁడగు రాముఁడు ఇట్లు చెప్పెనుఁ జేమాడ్చు గీలించియున్న నుగ్రీవుని చేతులచేఁ గొఁగిలింపుకొని యిట్లనిబడుటచెప్పెను.

ఇంద్రుఁడువత్సములుగురిసినను నూర్యుఁడు ప్రసంచమునకంతయుఁ

402 కిష్కిన్ధాకాండే - ఏకోనచత్వారింశ స్సర్గః. సర్గము.

ఆదిత్యో వా సహస్రాంశుః కుర్యా ద్వితిమిరం నభః. ౨

చన్ద్రమా రశ్మిభిః కుర్యా త్పుథివీం సౌమ్య! నిర్మ లామ్
త్వద్విధోవాఽపి మిత్రాణాం ప్రతికుర్యా త్పరస్తవ!. 3

ఏవం త్వయి న త చ్చిత్రం భవే ద్య త్సౌమ్య! శోభనమ్,
జానా మ్యహం త్వాం సుగ్రీవ! సతతం ప్రియవాదినమ్. ౪

త్వత్సనాథ స్సఖే! సంఖ్యే జేతాఽస్మి సకలా నరీన్,
త్వమేవ మే సుహృ న్నిత్రం సాహాయ్యం కర్తు మర్హసి. ౫

జహ రాత్త వినాశాయ వై దేహీం రాక్షసాధమః,
వశ్చయిత్వా తు పౌలోమీ మనుష్ఠాదో యథా శచీమ్. ౬

నచిరా త్రం హనిష్యామి రావణం నిశితై శ్శురైః,
పౌలోమ్యాః పితరం దృష్టం శతక్రతు రి వాఽహవే. ౭

ఏతస్మి న్నన్తరే చై వ రజ స్సుమభివర్తత,
ఉష్ణాం తీవ్రాం సహస్రాంశో శ్చానయ ద్దగనే ప్రభామ్. ౮
దిశః పర్యాకులా శ్చాస ప్రజసా తేన మూర్ఛతా,
చచాల చ మహీ సర్వా సకైలవనకాననా. ౯

బ్రహ్మకాశముగలిగించినను అది వారలకు సహజధర్మమగుటవలన నెప్పుడును ఆశ్చర్యకరముగాదు. ౨

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి సౌమ్యుడవగు ముగ్ధుడా! చంద్రుఁడు తనకేరణంబుల భూమినంతయు స్వచ్ఛముగావించినను అది యెంత మాత్రము ఆశ్చర్యకరముగాదు. అట్లు నీయట్టివారలు మిత్రులకుఁ బ్రత్యుపకారముచేసినను అది మీకు సహజము కావున నెంతమాత్రము ఆశ్చర్యముగాదు. ౩

సౌమ్యుడవగు ముగ్ధుడా! ఇవిధంబున నీవు మిత్రులకుఁ బ్రత్యుపకారమునేయులు యనునది యెంతమాత్ర మాశ్చర్యకరము గాదు. నీవు ఎల్లప్పుడును మిత్రులకు సంతోషకరముగు కార్యముగావించి యానందగతిం జెప్పవచ్చువాడవని నే నెఱుంగుదును. ౪

మిత్రుడా! నీవు సహాయుడవై యుండఁగా నే నొక సమస్తశత్రువులను యుద్ధంబున జయింపఁగలను. మంచిమనస్సుగలవాడవు న్నేహితుడవగు నీవే నాకు సాహాయ్యము నేయవలెను. ౫

మమ్ము ఇంద్రునివించించి పులోమపుత్రియగు శచీదేవిని అనుష్ఠాదుఁడపహరించినట్లు రాక్షసాధముడగు రావణుఁడు నమ్ము మోసపుచ్చి తన వివాహమునకై నీతం గొనిపోయెను. ౬

పూర్వము శచీదేవిని అనుష్ఠాదుఁడు హరించినందుకు సమృద్ధియందుండిన శచీదేవితండ్రిని బులోముని ఇంద్రుఁడు వధించినట్లు శీఘ్రంబుననెయుద్ధంబునఁ గఱకుటమ్ముల నారావణుని వధించెదను. అని రాముఁడు ముగ్ధునితోఁ జెప్పెను. ౭

ఈమధ్యమునఆకాశంబునఁ దీక్షమయిన మూర్త్యకాంతి నావరించుచుఁ జెదరుమ్ము లేచినది. ౮

ఆమహాపరాగము నిండుటచేత దిశలు దెలియవయ్యె. పశ్యతవనంబులతో భూమియుఁ జలనంబు నొందినను. ౯

తతో నగేష్వరిసంకాశై స్తీక్ష్ణదంష్ట్రై ర్మహాబలైః,

కృతాన్ని సంఛాదితా భూమి రసంఖేయైః ప్లవజ్జమైః. ౧౦

నిమేషాన్తరమాత్రేణ తత పైర్హరియూథపైః,

కోటిశతపరీవారైః కామరూపిభి రావృతా. ౧౧

నాదేయైః పార్వతీయై శ్చ సాముద్రైశ్చ మహాబలైః,

హరిభి ర్దేఘనిర్హృదై రవైశ్చ వసచారిభిః. ౧౨

తరుణాదిత్యవర్ణైశ్చ శశిగౌరైశ్చ వానరైః,

పద్మకేసరవర్ణైశ్చ శ్వేతై ర్దేరుకృతాలయైః. ౧౩

కోటిసహస్రై ర్దశభిః శ్రీమా న్పురివృత స్తదా,

వీర శ్చతవలి ర్నామ వానరః ప్రత్యదృశ్యత. ౧౪

తతః కాఞ్చనశైలాభ స్తారాయా వీర్యవా నితా,

అనేకై ర్దశసాహస్రైః కోటిభిః ప్రత్యదృశ్యత. ౧౫

తథా పరేణ కోటినాం సహస్రేణ సమన్వితః,

పితా దుమాయా సుంప్రాప్త సుగ్రీవశ్వశురో విభుః. ౧౬

పద్మకేసరసంకాశ స్తరుణార్కనిభాననః,

బుద్ధిమా న్వానరశ్రేష్ఠ స్సర్వవానరసత్తమః. ౧౭

అనీకై ర్భృహుసాహస్రై ర్వానరాణాం సమన్వితః,

పితా హనుమత శ్రీమా న్కేసరీ ప్రత్యదృశ్యత. ౧౮

గోలాంజ్ఞాలమహారాజో గవాక్షో భీమవిక్రమః,

వృతః కోటిసహస్రేణ వానరాణా మదృశ్యత. ౧౯

అంతః బర్హతాకారులనుగ అష్టకోటులవారలను మహాబలశాలులు
వగు లెక్కకు మీఱినవానరులు భూమినంతయు వ్యాపించి నిలిచిరి. ౧౧

అంత నిమేషమాత్రంబున ఒక్కొక్కరు నూఱుకోటుల పరివారముగల
చారలను గామరూపులను మహాబలంబులను మేఘమునకుంబోలె మహాధ్వనిగల
వారలనగు వానరయూధపులు నదీతీరభవులును బర్హతమందలివాడలను సము
ద్రతీరంబుల నుండువారలను మఱియు నితరులగువానరులు పెక్కుండ్రును
వచ్చి భూమియంతయు వాపరించిరి. ౧౧, ౧౨

అప్పుడు కొందఱు బాలనూర్యునివలె నెఱ్ఱినిమేనుగలవారలను గొం
దఱు చంద్రునివలె గౌరవర్లులను గొందఱు కమలకింజల్కములవంటి వర్ణ
ముగలవారలను గొందఱు ధవళవర్ణులునుగను మేరుపర్వతనివాసులయిన పది
వేలకోట్లవానరవీరులచేఁ బరివృత్తుఁడై పరాక్రమవంతుఁడైన శ్రీమంతుఁడగు
శతవలియను వానరుఁడు చూపట్టెను. ౧౩, ౧౪

అంత బంగారుకొండవంటిమేనుగలవాఁడును బరాక్రమవంతుఁడునగు
తారతండ్రి నుషేణుఁడు అనేకములయిన పదివేలకోట్లుగల వానరసేనతోఁ
గూడినవాఁడై కనఁబడెను. ౧౫

అట్లు సుగ్రీవునిమామయు వానరయూధపుఁడునగు రుమతండ్రి తా
రుఁడు వేయికోటుల వానరులతోఁ గూడినవాఁడై వచ్చిచేరెను. ౧౬

అంతః కమలకింజల్కములవంటిమేనును బాలనూర్యునివంటి మోము
నుగలవాఁడును బుద్ధిమంతుఁడును సమస్తవానరులలోను శ్రేష్ఠుఁడును శ్రీమం
తుఁడునగు హనుమంతునితండ్రికేసరియను వానరోత్తముఁడు ఇరువదియొక్క
వేలయైనమన్నుట డెబ్బదిమందివానరులంగల అనీకములతోఁ బెక్కువేలతో
వచ్చి యగపడెను. ౧౭, ౧౮

భయంకరమయిన పరాక్రమముగలవాఁడగు గోలాంగూలరాజయిన
గవాక్షుఁడు వేయికోట్లవానరులతోఁ గూడ వచ్చిచేరెను. ౧౯

ఋతూణాం భీమవేగానాం ధూమ్ర శృత్రునిబర్హణః,
వృతః కోటిసహస్రాభ్యాం దావభ్యాం సమభివర్తత. ౨౦

మహాచలనిభైర్హ్వోరైః పససో నామయాథపః,
ఆజగామ మహావీర్య స్తిస్సభిః కోటిభి ర్వృతః. ౨౧

నీలాజ్ఞానచయాకారో నీలో నామాఽథ యూథపః,
అదృశ్యత మహాకాయః కోటిభి ర్దశభి ర్వృతః. ౨౨
తతః కాఞ్చనశైలాభో గవయోనామ యూథపః,
ఆజగామ మహావీర్యః పంచభిః కోటిభి ర్వృతః. ౨౩

దరీముఖశ్చ బలవా న్యూథపోఽభ్యాయయా తదా,
వృతః కోటిసహస్రేణ సుగ్రీవం సమువస్థితః. ౨౪
మైద్ధ శ్చ ద్వివిద శ్చోభా పశ్యిపుత్రై మహాబలా,
కోటికోటిసహస్రేణ వానరాణా మదృశ్యతామ్. ౨౫

గజ శ్చ బలవా న్వీరః కోటిభి ర్స్తిస్సభి ర్వృతః,
ఆజగామ మహాతేజా సుగ్రీవస్య సమీపతః. ౨౬

ఋతూరాజో మహాతేజా జామ్యవాన్నామ నామతః,
కోటిభి ర్దశభిః ప్రాప్త సుగ్రీవస్య వశే స్థితః. ౨౭

రుమణ్యవాన్నామ విక్రాంతో వానరో వానరేశ్వరమ్,
ఆయయా బలవాం స్తూర్ణం కోటిశతసమావృతః. ౨౮

తతః కోటిసహస్రాణాం సహస్రేణ శతేన చ,
పుష్కతోఽనుగతః ప్రాప్తో హరిభి ర్దశమాదనః. ౨౯

తతః పద్మసహస్రేణ వృత శృంఖుశతేన చ,
యువరాజోఽబ్జదః ప్రాప్తః పితృతుల్యపరాక్రమః. ౩౦

అంత శత్రువుల రూపుమాపునట్టి ధూమ్రుడనువాడు భయంకరమయినవేగముగల రెండుపేలకోట్ల భల్లూకవీరులతోఁ గూడినవాడై వచ్చిచేరెను. ౨౦

మహాపరాక్రమశాలియగు పననుడను వానరయూధపుడు పెద్దకొండంతటివారలను భయంకరాకారులుసగు మూడుకోట్లవానరవీరులతోఁ గూడినవాడై వచ్చెను. ౨౧

అంత కాటుకరాశివలె నల్లని గొప్పమేనుగల నీలుడను వానరయూధపుడు పదికోట్ల వానరవీరులతోఁ గూడినవాడై కానంబడెను. ౨౨

అటుపిమ్మట మహాపరాక్రమశాలియు మేరుపర్వతమువంటి మేనుగల వాడునగు గవయుడను వానరవీరుడు పదికోట్లవానరులంగూడి వచ్చిచేరెను. ౨౩

అంత మహాబలుడగు దరీముఖుండను వానరోత్తముడు వేయికోట్ల వానరవీరులతోఁ గూడ వచ్చి సుగ్రీవునియొడుట నిలిచెను. ౨౪

అంత అశ్వినీదేవతలొడుకులు మహాబలశాలులు మైందద్వివిదు లిద్దఱును వేయికోటికోట్ల వానర సైనికులతోఁ గూడినవారలయి కనఁబడిరి. ౨౫

గొప్ప పరాక్రమంబులుగలిగి వీరుడయిన గజాండను వానరుడు మూడుకోట్ల వానరులతోఁ గూడ సుగ్రీవునిసమీపంబునకు వచ్చెను. ౨౬

మహాపరాక్రమశాలియగు భల్లూకరాజయిన జాంబవంతుడు పదికోట్ల బలంబులతోవచ్చి సుగ్రీవుగొలిచి నిలిచెను. ౨౭

బలపరాక్రమశాలియగు రుమగ్ధుంతుడను వానరవీరుడు నూఱుకోట్లబలంబులతోఁ గూడినవాడై కిఘంబున సుగ్రీవునియొద్దకుఁ జేరెను. ౨౮

అంతఁ బదిలక్షలతోట్లవానరులతోను లక్షకోట్లవానరులతోనుంగూడి గంధమాదనుడను వానరవీరుడు వచ్చి చేరెను. ౨౯

అంత తండ్రితో సమానమయిన పరాక్రమంబుగల యువరాజయిన యంగరుడు వేయిపద్మంబులును నూఱుశంఖంబులునుగల బలంబులంగూడి సుగ్రీవునియొద్దకు వచ్చెను. ౩౦

తత స్తారాద్యుతిస్తానో హరి ర్భీనుపరాక్రమః,
వశ్చభి ర్హరికోటిభి ర్హారతః ప్రత్యదృశ్యత.

30

ఇన్ద్రజానుః కపి ర్వీరో యూథపః ప్రత్యదృశ్యత,
ఏకాదశానాం కోటినా మిత్వోర స్తై స్స సంవృతః.

31

తతో రమృభ స్వనుప్రాప్త స్తరుణాదిత్యసన్నిభః,
అముతే నావృత శ్చైవ సహస్రేణ శతేన చ.

33

తతో యూథపతి ర్వీరో దుర్ముఖో నామ హనరాః,
ప్రత్యదృశ్యత కోటిభ్యాం దావభ్యాం పరిపృతో బలీ.

34

కైలాసశిఖరాకారై రావనరై ర్భీనువిక్రమైః,
వృతకోటిసహస్రేణ హనూమా న్ప్రత్యదృశ్యత.

35

నళ శ్చాపి మహావీర్య సంవృతో ద్రుమవాసిభిః,
కోటిశతేన సంప్రాప్త స్సహస్రేణ శతేన చ.

36

తతో దధిముఖ శ్రీమా న్కోటిభి ర్దశభి రవృతః,
సంప్రాప్తోభిమత స్తస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః.

37

శరభః కుముదో నహ్ని రావనరో రంహ ఏవచ,
ఏతే చాన్యేచ బహవో వానరాః కామరూపిణః.

38

ఆవృత్య పృథివీం సర్వాం పర్వతాంశ్చ వనాని చ,
యూథవా స్సమనుప్రాప్తా స్తేషాం సంఖ్యా న విద్యతే.
ఆగతాశ్చ విశిష్టా శ్చ పృథివ్యాం సర్వవానరాః,

39

ఆప్లవన్తః ప్లవన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవన్తిమాః.

40

అంత నక్షత్రమువలె బ్రకాశించుచున్నవాఁడును భయంకరమయిన పరాక్రమంబుతో నొప్పినవాఁడునగు తామండువానరవీరుఁడు (రుమ తం డ్రీకన్మమటియొకతారుఁడని యెఱుంగునది.) అయిదుకోట్లవానరులతో వచ్చి దూరంబునఁ గనబడెను. 30

పరాక్రమవంతుఁడును వానరసమూహనాయకుఁడును పదునొకండు కోట్లవానరుల కొడయండునగు నింద్రజానుషను వానరవీరుఁడు ఆసమస్తవానరులతోఁ గూడినవాఁడై యగపడెను. 31

అంత బాలనూర్యునివలె నెఱ్ఱిమేనుగల రంభుఁడు దశసహస్రములు గాను సహస్రంబులుగాను శతంబులుగాను బన్నియున్న వానరబలంబులతో నేతెంచెను. 32

అంతబలపరాక్రమంబులుగలదుర్బుఖుఁడనువానరయూధనాథుఁడురెండుకోటుల వానరవీరులచేఁ బరివృతుఁడై సుగ్రీవు నెదుట బొలిచి నిలిచెను.

భయంకరపరాక్రములగు కైలాసశిఖరంబులవంటి వానరవీరులు వేయి కోట్లమంది పరివేష్టించ హనుమంతుఁడు చూడనొప్పెను. 33

మహాపరాక్రమశాలియగు నలుఁడు తన్ను వానరులు మాఱుకోట్లనాడు సహస్రంబులుగాను శతంబులుగాను బరివేష్టించికొలుప నేతెంచెను. 34

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు సుగ్రీవునకుఁ బ్రియబంధువగు శ్రీమంతుఁడయిన దధిముఖుఁడు పదికోట్లవానరవీరులు కొలుప నరుగుదెంచెను. 35

శరభుఁడును గుముదుఁడును వహ్నియు రంహుఁడును వీరలునుమఱియు సేతరులు కామరూపులగు వానరయూధపతులు పెక్కండ్రునువచ్చి భూమి యంతయుఁ బర్వతంబులును వనంబులు నావరించిరి. వాకల లెక్కపెట్ట నలవిగాదు. 36, 37

భూలోకంబున నున్న దేవతావీర్యజాతులగు నప్రాకృతవానరులును సాధారణులగు ప్రాకృతవానరులును అందఱును వచ్చిరి.

అవ్యావరులు ఉత్సాహాతిశయమునజేసి దాఁటుచు నెగురుచు గర్జిం

అభ్యవర్తంత సుగ్రీవం నూర్య మశ్రుగణా ఇవ,

కుర్వాణా బహుశబ్దాంశ్చ ప్రహృష్టా బాహుశాలినః. ౪౧
శిరోభి రావనరేంద్రాయ సుగ్రీవాయ న్యవేదయన్,

అవరే వానరశ్రేష్ఠా స్సంయమ్యచ యథోచితమ్. ౪౨
సుగ్రీవేణ సమాగమ్య ఫితః ప్రాజ్వలయంతదా,

సుగ్రీవ స్త్వరితో రామే సర్వాంస్తా న్వానరరథాన్. ౪౩
నివేదయిత్వా ధర్మజ్ఞః ఫితః ప్రాజ్వలి రబ్రవీత్,

యథాసుఖం పర్యతన్ద్విరేషు
వనేషు సర్వేషు చ వానరేంద్రాః,
నివేశయిత్వా విధివ ద్వలాని
బలం బలజ్ఞః ప్రతిపత్తు మిష్టే. ౪౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే ఏకోనచత్వారింశ స్సర్గః.

చ త్వారింశ స్సర్గః.

అథ రాజా సమృద్ధార్థ స్సుగ్రీవః ప్లవకేశ్వరః,
ఉవాచ సరళాద్దులం రామం పరబలార్దనమ్. ౧

అగతా వినివిష్టాశ్చ బలినః కామరూపిణః,
వానరా వారణేంద్రాభా యే ముద్విషయవాసినః. ౨
త ఇమే బహువిక్రాంతైర్హరిభిర్భీమవిక్రమైః,

చుచు మేఘంబులు నూర్చునఁ బరివేష్టించునట్లు నుగ్గివునిఁ బరివేష్టించి నిలిచిరి. ౪౦

గొప్పభుజములతో నొప్పచున్నయావానకవీరులు అనేకవిధముగా సింహనాదములునేయుచుఁ దమతల లెత్తి చూపి వానరరాజు నుగ్గివునకుఁ దమరాక తెఱిగించుకొనిరి. ౪౧

అప్పుడు మఱికొందఱు నుగ్గివుని సమీపంబునకుఁ బోదగిన యుత్తమవానరులు సవినయముగా వస్త్రానులు ముడుచుకొని నుగ్గివుని సమీపంబుఁజేరి చేతులుమోడ్చి నిలుచుండిరి. ౪౨

సమస్తధర్తంబులం దెలిసిన నుగ్గివుడు ఆవానరోత్తముల నందఱు శ్రీరామునకు సమర్పించి యంత లేచి నిలుచున్నవాఁడై యావానకవీరుల నందఱుఁ గలయంగనుంగొని యిట్లనియె. ౪౩

వానరోత్తములారా! యూధపతి యగువాఁడు తన సైన్యమంతయు కొండలపెరియేళ్లతీరంబులందును వనంబులందును నుఖముగా శాస్త్రోక్తవిధిని విడియించినచోఁ దనసేనయొక్క విశేషములం దెలియ సమర్థుడగుం గావు న మీరలు అట్లు గావించుడు. ౪౪

ఇది ముప్పదితొమ్మిదవసర్గము.

నలువదవ సర్గము.

అంత సమృద్ధమయిన పాదనసంపత్తిగల వానరేశ్వరుఁడు నుగ్గివుఁడు కత్తుసైన్యంబుల మర్దించువానిఁ బురుషోత్తము రాముంజూచి యిట్లని పలికెను. ౧

నారాజ్యంబున నివసించునట్టి బలవంతులను గామరూపులను గొప్ప యేనుఁగులంతటివారలనగు వానకవీరులందఱును వచ్చి విడిసియున్నారు. ౨

భయంకరాకారులను దైత్యదానవులంబోలినవారు నగునట్టి యీ.

ఆగతా వానరా ఘోరా దైత్యదానవసన్నిభాః. 3

ఖ్యాతకర్ణావదానా శ్చ బలవంతో జితక్రమాః,
పరాక్రమేషు విఖ్యాతా వ్యవసాయేషు చోత్తమాః. ౪

వృధివృద్ధుచరా రామ! నానాసగనివాసినః,
కోట్యగ్రశ ఇమే ప్రాప్తా వానరా స్తవ కింకరాః. ౫

నిదేశవర్తిన స్సర్వే సర్వే గురుహితైరతాః,
అభిప్రేత మనుష్ఠాతుం తవ శక్త్య స్త్యరిష్టమ! ౬

త ఇమే బహుసాహస్రై రనీకై ర్భీమవిక్రమైః,

యస్తస్య సేనరవ్యాఘ్ర! ప్రాప్తకాలం త దుచ్యతామ్.
త్వత్సైన్యం త్వద్వశే యుక్త మాజ్ఞాపయితు మర్హసి, ౭

కామ మేషా మిదం కార్యం విదితం మమ తత్త్వతః.
తథాపి తు యథాతత్త్వ మాజ్ఞాపయితు మర్హసి, ౮

ఇతి బ్రువాణం సుగ్రీవం రామో దశరథాత్మజః.
బాహుభ్యం సంపరిష్యజ్య ఇదం వచన మబ్రవీత్,
జ్ఞాయతాం మమ వై దేహీ యది జీవతి వా నవా. ౧౦

వచ్చినవానరయూధపతులందఱును మహాపరాక్రమకాలులును కీర్తిగమనము
గలవారలునగు పెక్కండ్ర వానరులంగూడి వచ్చినారు. 3

వీరలు మున్ను గావించినకాత్యములు ఒకొక్కటియుఁ బ్రసిద్ధిపొంది
యొన్నవి. వీరలందఱు బహునూరము లంఘించుట మొదలయిన యితరులకు
సాధ్యములుకాని కార్యములందు సమర్థులు బలవంతులు శ్రమములేనివారలు
పెక్కుమార్లు లోకప్రసిద్ధముగా శత్రువుల మార్కొన్నవారు. ప్రయత్న
ములు నేయుటయందు ఉత్తములు. ౪

రాముఁడా! భూమియందును జలములయందును సంవరింపఁజాలినవా
రలు నానావిధపత్యతంబుల నివసించునట్టి వానరపీరులు అనేకగోట్లమంది
వచ్చియున్నారు. వీరలందఱు నీకింకరులు. ౫

శత్రువుల వధించునట్టి రాముఁడా! వీరలు అందఱు నీయాజ్ఞను ఎంత
మాత్రము జవదాఁటనివారణ. అందఱును స్వామిహితమునే గోరువారలు.
నీయభిప్రాయమును నెఱవేర్చి సామర్థ్యముగలవారలు. ౬

ఈవానరయూధపతులు ఒకొక్కరును భయంకరమయిన పరాక్రమము
గల పెక్కువేలనైనవ్యములతోఁ గూడియున్నారు. ౭

మనుష్యశ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా! ఈకాలంబున నేది యుచితమని
నీకుఁ దోచుచున్నదో అది వచింపుము. ఇదంతయు నీయాజ్ఞ యందుండుట
కాసక్తమయియున్నది. నీనైవ్యము కావున నీయిష్టముచొప్పున నాజ్ఞాపిం
పుము. 8

ఇవ్వానరపీరులు నేయవలసినకాత్యము తత్త్వము నాకునుం దెలిసియే
యున్నది. అయినను నీమనసునం దోచినవిధంబున నీవే వీరల కాజ్ఞయొసం
గుము. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౯

ఇవిధంబున సుగ్రీవుఁడు సుడుపుటయు దశరథపుత్రుఁడగు రాముఁ
డు అతని బాహువులఁ గ్రుచ్చి కాలిటఁ జేర్చి యిట్లని పలికెను. ౧౦

మహాపండితుఁడా! నాప్రియురాలయిన నీత బ్రతికియున్నదాలేదా.

నచ దేశో మహాప్రాజ్ఞ! యస్మి న్వసతి రావణః,
అధిగమ్య తు వై దేహీం నిలయం రావణస్య చ. ౧౧

ప్రాప్తకాలం విధాస్యామి తస్మి న్కాలే సహ త్వయా,
నాహ మస్మిన్ ప్రభుః కార్యే వానరేశ! న లక్ష్మణః. ౧౨
త్వ మస్య హేతుః కార్యస్య ప్రభు శ్చ ప్లవగేశ్వర!

త్వ మేవాఽఙ్గావయ విభో! మమ కార్యవినిశ్చయమ్. ౧౩
త్వం హి జానాసియ త్కార్యం మమ వీర! నసంశయః,

సుహృద్వితీయో విక్రాంతః ప్రాజ్ఞః కాలవిశేషవిత్. ౧౪
భవా నస్తద్ధితే యుక్త సుకృతార్థోఽర్థవిత్తమః,

ఏవ ముక్త స్తు సుగ్రీవో వినతం నామ యూథపమ్ ౧౫
అబ్రవీ ద్రామసాన్నిధ్యే లక్ష్మణస్య చ ధీమతః,
శైలాభం మేఘనిర్ఘోష మూరితం ప్లవగేశ్వరః. ౧౬

పోమనూర్యాత్మజై స్సార్థం వానరై ర్వానరోత్తమ!,
దేశకాలనయై ర్యుక్తః కార్యాకార్యవినిశ్చయే. ౧౭

వృత శ్శతసహస్రేణ వానరాణాంతరస్వినామ్,
అధిగచ్ఛ దిశం పూర్వాం సజై లవనకాననామ్. ౧౮

తత్ర సీతాంచ వై దేహీం నిలయం రావణస్యచ,
మార్గధ్వం గిరిశృంగేషు వనేషు చ నదీషు చ. ౧౯

నదీం భాగీరథీం రమ్యాం సరయాం కాశికీం తథా,

యనుసంగతియు రాజుఁడు నివసించు ప్రదేశమును చెలియవలెను. ౧౦

సీతఁ బ్రతికియున్న పుత్రాంతమును చెలిసినంతనే యాసమయంబున నేది చేయుట యుచితమో దాని మనమిద్దఱమును గావించును. ౧౧

వానరేశ్వరుఁడగు నుగ్రీవుఁడా! ఈకార్యము విషయమయి నేను గాని లక్షణుఁడుగాని నియామకులముగాము. ఈకార్యమునకు సాధించువాఁడవును నియామకుఁడవును నీవే. ౧౨

నాథుఁడా! ఈకార్యము విషయమయిన నానిశ్చయమును వీరలకు నీవే యాజ్ఞాపింపుము; నాకార్య మెట్టిదో ఆవిషయమంతయు నీకే తెలియును; సందియములేదు. ౧౩

నీవు నాకు లక్షణునివంటిన్నేహితుఁడవు; (నీవు నాకున్నేహితుఁడవు చివయసంపన్నుఁడవు) పరాక్రమవంతుఁడవు; పండితుఁడవు; దేశకాలవిశేషంబులఁ దెలిసినవాఁడవు; మాకు హితముఁగోరువాఁడవు; అర్థశాస్త్రముచక్కఁగా నేర్చినవాఁడవు; కార్యముల సాధించుటయందు సమర్థుఁడవు. అని రాముఁడు నుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౧౪

వానరనాథుఁడు నుగ్రీవుఁడు రామునిచవనంబు విని రాముఁడును బుద్ధిమంతుఁడగు లక్షణుఁడును వినుచుండఁగాఁ బర్యతాకారుఁడును మేఘగర్జనమువంటిగర్జనముగలవాఁడును దృఢశరీరుఁడునగు వినతుండను వానర యూధనాయకుం జూచి యిట్లని పలికెను. ౧౫, ౧౬

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు వినతుఁడా! నీవు దేశకాలముల ననుసరించి నీతి యుక్తంబుగా కార్యాకార్యంబుల నిశ్చయించుచు బలవంతులగు లక్షవానర వీరులచేఁబరివృతుఁడవై చంద్రీనూత్యపుత్త్రులగు వానరులతోఁ గూడినవాఁడవై పర్యతారణ్యసహితంబయిన తూర్పుదిక్కునకుఁ బోము. ౧౭, ౧౮

ఆతూర్పుదిక్కునఁ బర్యతశిఖరంబులందును ఇనంబులందును నడులంబును సీతాదేవిని రావణునివాసంబును వెదకి చూడుఁడు. ౧౯

మీరలు రమణీయముగు గంగానదికిని సరయూనదికిని గొరికిని యము

కాళిన్దీం యమునాం రమ్యాం యామునంచ మహాగిరిమ్. ౨౦
 సరస్వతీం చ సిన్ధుంచ శోణం మణినిభోదకమ్,
 మహీం కాలమహీంచైవ శైలకాననశోభితమ్. ౨౧
 బ్రహ్మమాలా నివ్వదేహంశ్చ మాళవా న్కాశికోసలాన్,
 మాగధాంశ్చ మహాగ్రామా న్పుష్కాగ్రీ న్వజ్జాం న్నైవ చ. ౨౨
 వత్సనం కోశకారాణాం భూమిం చ రజతాకరామ్,
 సర్వ మేత ద్విచేతవ్యం మృగయద్భి స్తతస్తతః. ౨౩
 రామస్య దయితాం భార్యాం సీతాం దళరథస్నుహమ్,
 సముద్ర మవగాధాంశ్చ సర్వతా న్పుత్తనానిచ. ౨౪
 మద్దరస్యచ యే కోటిం సంశ్రితాః కేచి దాయతామ్,
 కర్ణప్రవరణా శ్చైవ తథా చా ప్యోష్ణకర్ణకాః. ౨౫
 ఘోరా.లోహముఖా శ్చైవ జవనాశ్చైకపాదకాః,
 అక్షయా బలవన్తశ్చ పురుషాః పురుషాదకాః. ౨౬
 కిరాతాః కర్ణచూడాశ్చ హేమాజ్ఞాః ప్రియదర్శనాః,
 ఆమమీనాశనా స్తత్ర కిరాతా ద్వీపవాసినః. ౨౭
 అన్తర్జలచరా ఘోరా సరవ్యాఘ్రా ఇతి శ్రుతాః,
 ఏతేషా మాలయా స్సర్వే విచేయాః కాననౌకసః. ౨౮

గిరిభి ర్యేచ గమ్యన్తే ప్లవనేన ప్లవేన చ,
 రత్నవన్తం యవద్వీపం సప్తరాజ్యోపశోభితమ్. ౨౯
 సువర్ణరూప్యకం చైవ సువర్ణాకరమణ్డితమ్,
 యవద్వీప మతిక్రమ్య శిశిరో నామ పర్వతః. ౩౦
 దివం స్పృశతి శృణ్వేణ దేవదానవసేవితః,

నానదికిని యమునాసంబంధి పర్వతంబునకును సరస్వతీనదికిని మణిపల్లె స్వచ్ఛమయిన జలముగల శోణమును నదయునకును మహాదేశమునకును పర్వతారణ్యంబులతో నొప్పమన్న కాలమహాదేశమునకును బ్రహ్మచూల విదేహమాళవ కాశీ కోసలదేశమునకును గొప్పగ్రామములుగల మగధదేశమునకును పుండ్రవంగదేశములకును గోశకారులను రాజులరాజధానికిని వెండిగనులుగల భూమికిని బోయి యాస్థలంబుల నంతయు రాముని ప్రయభార్యయు దశరథుని కోడలునగు సీతాదేవిని వెనకుఁడు.

౨౦-౨౩

సముద్రమధ్యంబుననున్న పర్వతంబులను పట్టణంబులను విశాలమయిన నుండర పర్వతశిఖరమును భయంకరాకారులగు మహాభ్యులు ఆశ్రయించి యున్నారు; వారలు కొందఱు చెవులులేనివారలును కొందఱు పెదవులందుఁ జెవులుగలవారలును కొందఱు భయంకరమయిన యుపసహముగలవారలును కొందఱు ఒకటై పాదము గలిగి మహావేగులును కొందఱు మహాభ్యుల భక్షించుచు మరణమే యొడుంగని వారలయి బలవంతులైనవారలునై యుండురు; మఱియుఁ గర్ణమునందు జాబ్బుగల్గి బంగారుచాచు మేనుగల వారిలై చూపరులకుఁ బ్రియంబుగల్గించు కిరాతులును, పక్ష్యంబులుకాని మత్స్యము లాహారముగా ద్వీపంబుల వసించుచు జలంబులోపల సంచరింపఁ జాలి సగము మనుష్యకోరమును సగము వ్యాఘ్రదేహమునుగల్గి భయంకరులయిన మఱియొకతెగ కిరాతులునుం గలరు; వారల నివాసములయందంతటను సీతను వెదకవలయును.

౨౪-౨౮

మీరలు పర్వతంబులచేఁబోఁదగిన ద్వీపంబులకును ఎగిరిదాఁటి చేరఁదగిన ద్వీపంబులకును తెప్పచేఁ బొందఁదగిన ద్వీపంబులకునుబోయి రత్నంపు గనులుగలదియు ఏడుఖండములుగా విభజింపఁబడినదియునగు యవద్వీపంబును బంగారుగనులచేఁ బ్రకాశించునట్టి నువర్ణరూపకమను ద్వీపంబునుంబొంది యంత యవద్వీపము నతిక్రమించి యత్యున్నతమయిన శిఖరముగలదియు

ఏతేషాం గిరిదురేషు ప్రపాతేషు వనేషు చ. 30
మార్గధ్వంసహితా సురేవే రామపత్నీం యశస్వినీమ్,

తతో రక్తజలం శోణ మగాధం శీఘ్రగామినమ్. 31
గత్వా పారం సముద్రస్య సిద్ధచారణనేవితమ్,
తస్య తీర్థేషు రమ్యేషు విచిత్రేషు వనేషు చ. 32
రావణ స్సహ వై దేహ్యా మార్గితవ్య స్రతస్తతః,

పర్వతప్రభవా నద్య స్సరమ్యా బహునిష్కుటాః. 33
మార్గితేవ్యా దరీమస్తః పర్వతాశ్చ వనానిచ,

తత స్సముద్రద్వీపాం శ్చ సుభీమా వ్ద్రష్టు మర్హథ. 34
ఊర్తిమస్తం సముద్రం చ శ్రోతస్త మనిలోద్ధతమ్,

తత్రాసురా మహాకాయా శ్చాయాం గృహ్లాన్తి నిత్యశః. 35
బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతా దీర్ఘకాలం బుభుక్షీతాః,

తం కాలమేషుప్రతిమం మహారగనిషేవితమ్. 36

అభిగమ్య మహానాదం తీర్థే నైవ మహోదధిమ్,
తతో రక్తజలం భీమం లోహితం నామ సాగరమ్. 37

గతా ద్రక్ష్యథ తాం చైవ బృహతీం కూటశాల్మలీమ్,
గృహం చ వై నతేయస్య నానారత్నవిభూషితమ్. 38
తత్ర కైలాససంకాశం విహితం విశ్వకర్మణా,

దేవదానవసేవితంబునగు కళిదాసుకంబులందు యాద్యపంబులందును ఆపర్యతంబునందును పర్యతగుర్గమప్రదేశంబులందును నిర్భరంబులందును వనంబులందును అందఱుంగూడి కీర్తింపన్నయగుసీతాదేవి నన్వేషింపుడు. ౨౯-౩౦

అంత మీరలు లవణసముద్రము నవ్వలీతంబుఁజేరి యచటనున్నసిద్ధచాకణ సేవితంబును ఎఱ్ఱనిజలముగలదియు సగాభంబును వేగంబుగాఁ బ్రవహించునదియునగు శోణదము నొంది యందలి కనుదీయములయిన రేవులందును నాచావివనంబులందును ఆచ్చటచ్చట సీతాదేవిని రావణుని వెదకవలయును. ౩౧, ౩౨

అంతఁ బ్లక్షద్యపమునందు మనోహరంబులను అనేకములయిన యుద్యానవనములచే నొప్పచున్నవియుఁ బర్యతంబులం బుట్టివియునగు నదుల తీరంబులందును బ్రహ్మచర్యముతోఁగూడిన పర్యతంబులందును వసంబులయందును సీతాదేవిని రావణుని వెదకుడు. ౩౪

అంత మీరు భయంకరాకారంబులగు నిక్షుసముద్రద్వీపంబులను గాలించే గొట్టబడినదై గొప్పకరళ్లతో గర్జించుచుండు నిక్షుసముద్రంబునుం జూడఁగలరు. ౩౫

అయ్యిక్షుసముద్రంబున మహాకాయులును బహుకాలముగా నాఁకలిగొనియున్నవారలనగు ననురులు బ్రహ్మదేవునివరంబునంజేసి యెల్లప్పుడును మనుష్యులనీడలను మ్రింగుటచే వారలనుమ్రింగుచుందురు. ౩౬

మీరలు ప్రళయకాలమేఘమువలె మహాభయంకరమయిగొప్పసర్పములచే నధిష్ఠితమయి మహాధ్వనితో గర్జించుచుండు సయ్యిక్షుసముద్రంబును ఆరాక్షసులకుఁ జిక్కక యుపాయమునం దాటి యావల ఎఱ్ఱనిజలంబుగలిగి భయంకరమయిన మధుసముద్రంబుఁ జూడఁగలరు; ఆచ్చట విశాలమగు ముప్రసిద్ధమయిన కొండబూరుగువృక్షము కానంబడును; ఆతల్లలిద్వీపమునందు విశ్వకర్మనిర్మితంబును గైలాసపర్యతంబువలె ధవళవర్ణమయి యున్నతంబైనదియు నానావిధరత్నాలంకృతములగు గరుత్మంతునిగృహముంజూడఁగలరు. ౩౭-౩౮

తత్ర శైలనిభా భీమా మద్దేహా నామ రాక్షసాః. ౪౦

శైలశృంగేషు లమ్బస్తే నానారూపా భయావహాః,

తే పతన్తి జలే నిత్యం సూర్య సోదయనం ప్రతి. ౪౧

నిహతా బ్రహ్మణేజోభి రహ స్యహని రాక్షసాః,

అభితప్తా శ్చ సూర్యేణ లమ్బస్తే స్త, పునః పునః. ౪౨

తతః పాణ్డూరమేఘాభం క్షీరోదం నామ సాగరమ్,

గతా ద్రక్ష్యథ దుర్ధర్షా ముక్తాహర మి వోర్క్తిభిః. ౪౩

తస్య మధ్యే మహాః క్వేత ఋషభో నామ పర్వతః,

దివ్యగన్ధః కుసుమితై రాజతై శ్చ నగై ర్వృతః. ౪౪

సర శ్చ రాజతైః పద్మై ర్జ్వలితై ర్హేమకేసరైః,

నామ్నా సుదర్శనం నామ రాజహంసై స్సమాకులమ్. ౪౫

విబుధా శ్చారణా యతః కిన్నరా సాస్పరోగణాః,

హృష్టా సుమభిగచ్ఛన్తి నళినీం తాం రిరంసహ. ౪౬

క్షీరోదం సమతిక్రమ్య తతో ద్రక్ష్యథ వానరాః!,

జలోదం సాగరశ్రేష్ఠం సర్వభూతభయావహమ్. ౪౭

తత్ర తతోపజం తేజః కృతం హయముఖం మహత్,

అస్యాహు స్తన్దహావేగ మోదనం సచరాచరమ్. ౪౮

అకాల్యలిద్వీపమునందు వానావిధములయిన రూపములుగలవారలను
చక్రవర్తిబులంతటి భయంకరంబులైనయాచారములు గలవారలనగు మందేహు
లనురాక్షసులు పర్యవేక్షింపబుల నధిష్ఠించియుండురు. ౪౦

ఆ మందేహులు ఎల్లప్పుడును బ్రత్యహమందును సూర్యోదయకా
లంబున బ్రాహ్మణులుజపించు గాయత్రిమంత్రముయొక్క ప్రభావంబుచే
నిహతులయి సముద్రజలంబులం బడుదురు. ౪౧

వారలట్లు జలంబులం బడుటయగాక సూర్యునివేడిమిచేతనుంబీశితు
లయి మరల శైలశృంగంబులం జేరుదురు. ౪౨

శత్రువుల కెదిరింపనలవిగాని మహాపరాక్రమముగల మీరలు అంత
మార్గంబున ఘృతసముద్రమును కుశద్వీపమునవధిసముద్రమును క్రాంచద్వీప
మును ఆతిక్రమించినవారలయి తెల్లనిమేఘమువలె నొప్పుచున్నదియు కరళ్ల
చేముత్రైములహారము గలిగినట్లు శోభిల్లుచున్నదియు నగతీరసముద్రమునం
జూడగలరు. ౪౩

క్షీరసముద్రమధ్యమున యుత్తమమైనతావిశోఽగూడిన పుష్పములుగల
రజతవృక్షములచే శోభిల్లుచున్న శ్వేతవర్ణమయిన ఋషభంబను మహాపర్య
తంబొందు గలడు. ౪౪

బంగారు కంజలక్ష్మంబులుగల్గి దేదీప్యమానంబులయిన వెండికమలంబు
లతోను రాజహంసములతోను ఓంకారమును సుదర్శనంబనుపేరుగల సరస్సును
ఔకండుకలడు. ౪౫

దేవతలును జూరణులును యశ్కులును గిన్నరులును అప్పరసలంఘాడి
విహరించుటకై సంతోషంబున వాసుదత్తనసరస్సునకు విచ్చుచుండురు ౪౬

వానరులారా! మీరుక్షీరసముద్రము వతిక్రమించినపిమ్మట సమస్తభూ
తములకును భయంకరమయినదియు సమస్తసముద్రములలో నుత్తమమునగు
శుద్ధజలసముద్రమును జూతురు. ౪౭

బౌద్ధభోగంబునంబుట్టిన ఆశ్వముఖమయిన బడబాగ్నియని ప్రసిద్ధ
మయినయమృహలేజస్సు ఆసముద్రజలంబుల నిక్షిప్తమయియున్నది; అయ్యది

తత్ర విక్రీశతాం నాదో భూతానాం సాగరాకసామ్,
శ్రూయతే చ సమథానాం దృష్ట్వా తద్బడబాముఖమ్. ౪౯

స్వాదూద స్యాత్తరే దేశే యోజనాని త్రయోదశ,
జాతరూపశిలో నామ మహా న్మనకపర్వతః. ౫౦

తత్ర చంద్రప్రతీకాశం పన్నగం ధరణీధరమ్,
పద్మపత్త్రవిశాలాక్షం తతో ద్రక్ష్యథ వాసరాః!. ౫౧

అసీనం పర్వత స్యాగ్రే సర్వభూతనమస్కృతమ్,
సహస్రశిరసం దేవ మనంతం నీలవాససమ్. ౫౨

త్రిశిరాః కాశ్చనః కేతు స్తాల సైస్య మహాత్మనః,
స్థాపితః పర్వత స్యాగ్రే విరాజతి సవేదికః. ౫౩

పూర్వస్యాం దిశి నిర్మాణం కృతం త త్త్రిదశేశ్వరైః,

తతః పరం హేమమయ శ్రీమా నుదయపర్వతః. ౫౪

తస్య కోటి ర్దివం స్పృష్ట్వా శలయోజన మాయతా,
జాతరూపమయీ దివ్యా విరాజతి సవేదికా. ౫౫

సాలై స్తాలై స్తమాలై శ్చ కర్ణికారై శ్చ పుష్పితైః,
జాతరూపమయై ర్దివ్యై శ్శోభతే సూర్యసన్నిభైః. ౫౬

ప్రశ్నకాలమున జంగమస్థావరసహితముగా మహావేగముగు నాజలమంతయు దహించివేయును. ౪౮

అచట ఆజలసముద్రమునందు నివసించునట్టి భూతములు బలపరాక్రమసహితంబులయినను ఆబడబానలంబుఁ జూచి సహింపఁజాలక భయంబున నణచుచుండును; ఆధ్వని మీకు వినఁబడును. ౪౯

ఆజలసముద్రమున కావలీతీరంబునఁ బదుమూడుయోజనంబుల దూరంబున జాతరూపశిలంబను పేరుగల గొప్పకాంచనపర్వతం బొకండు గలదు.

వానరులారా! అంత నచ్చట నాజాతరూపశిల పర్వతశిఖరంబున నాసీనుఁడై సమస్తభూతములచే నమస్కృతుఁడై చంద్రునివంటి ధవళదేహముతోను నీలవస్త్రముతోను బ్రకాశించుచున్నవానిఁ దామరపూతేకులవంటి వికాసములయిన శేత్రములుగల్గి వేయిశిరస్సులతో భాసిల్లుచు సమస్త భూమిభారమును మోయుచున్నవాని సర్వమూర్త్యయినదేవు నాదిశేషుంజూడఁగలరు. ౫౦, ౫౧

మహాత్ముఁడగు నయ్యనంతదేవుని ధ్వజమయిన కాంచనతొలవృక్షము మూఁడుశిఖరములుగలదై వేదికాసహితంబుగా నాజాతరూపశిలపర్వతశిఖరంబున స్థాపితమయి యెంతయు శోభిల్లుచుండును. ౫౩

దేవతలకును బ్రభువులయిన బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు ఆశాలధ్వజమును పూర్వదిక్కునకు ఎల్లగా శేర్పఱచిరి.

అంతకుఁ బిమ్మట దేదీప్యమానంబయిన కాంచనమయంబగు నుదయపర్వత మున్నది. ౫౪

కాంచనమయంబును దివ్యంబు నగునయ్యుదయపర్వతము నగ్రభాగము నూఱుయోజనము లున్నతంబై వేదికాసహితంబయి స్వర్గలోకంబు నొరయుచు భాసిల్లుచున్నది. ౫౫

అయ్యది కాంచనమయంబులును దివ్యంబులును మూర్త్యవించుమువలె వెలుగుచున్నవియునగు సాలవృక్షంబులును తాటిచెట్లును తమాలవృక్షంబులును పూచిన కొండగోగుచెట్లును గలిగి యెంతయు శోభిల్లుచుండును.

తత్ర యోజనవిస్తార ముచ్ఛ్రితం దశ యోజనమ్,
శృంగం సౌమనసం నామ జాతరూపమయం ధ్రువమ్. ౫౭

తత్ర పూర్వం వదం కృత్వా పురా విష్ణు ప్రీతిక్రమే,
ద్వితీయం శిఖరే మేరో శ్చకార పురుషోత్తమః. ౫౮

ఉత్తరేణ పరిక్రమ్య జమ్బూద్వీపం దివాకరః,
దృశ్యో భవతి భూయిష్ఠం శిఖరం త న్నహోచ్చాయమ్. ౫౯

తత్ర వైఖానసా నామ వాలఖిల్యా మహర్షయః,
ప్రకాశమానా దృశ్యన్తే సూర్యవర్ణా స్తపస్వినః. ౬౦

అయం సుదర్శనో ద్వీపః పురో యస్య ప్రకాశతే,
యస్మిం స్తేజశ్చ చక్షుశ్చ సర్వప్రాణభృతా మపి. ౬౧

శైలస్య తస్య శృంగేషు కన్దరేషు వనేషు చ,
రావణ స్సహ వై దేహ్యా మార్గితవ్యో నత స్తతః. ౬౨
కాఞ్చనస్య చ శైలస్య సూర్యస్య చ మహాత్మనః,
అవిష్టా తేజసా సంభ్యా పూర్వా రక్తా ప్రకాశతే. ౬౩

పూర్వ మేతత్కృతం ద్వారం పృథివ్యా భువనస్య చ,
సూర్య స్తోదయనం చైవ పూర్వా హేమా ది గుచ్ఛతే. ౬౪

అయ్యదయగిరి యగ్రభాగంబున, ఒకయోజనము వైశాల్యమును బడి యోజనములు ఔన్నత్యమునుంగల్గి కాంచనమయమయి స్థిరమైన సౌమనశంబును శిఖరమున్నది. ౫౭

పూర్వము పురుషోత్తముడగు విష్ణువు బలిచక్రవిర్తివలన మూడడుగులనేల యడిగిపుచ్చుకొని కొలుచుకొనునప్పుడు మొదటియడుగును తూర్పుదిక్కునకు అవధియైన ఈసౌమనశ్యంగంబునందును చెండవయడుగును పశ్చిమదిశ కవధియైన సావర్ణి మేరుశిఖరంబునందునుంచెను. ౫౮

నూర్మ్యుడు అస్తమయానంతరము జంబూద్వీపము నుత్తరభాగంబునఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ జాటివచ్చి మిక్కిలియు నున్నతముయిన యాసౌమనశిఖరంబుఁ జేరినపిదప మేరుదక్షిణపార్శ్వంబున నున్నవారికి మనకందఱకును జక్కఁగాఁ గానఁబడును. ౫౯

ఆసౌమనశిఖరంబున మహాతపస్సంపన్నులును నూర్మ్యవసుంబోలెఁ దేజంబుగల వారలునగు వైఖానసులు చాలఖిల్యులు మహర్షులు దేదీప్యమానులయి కానఁబడుదురు. ౬౦

సమస్తజీవులనే త్రములకును బ్రకాశము నొసంగునట్టిమహాతేజస్సు నూర్మ్యుడు ఎచటఁ బ్రకాశించుచుండునో అట్టి యుదయాపవృతసమాపమందలి ద్వీపము అవ్వర్థమయిన సుదర్శనంబును నామధేయముతో నొప్పును. ౬౧

అయుదయాపవృతమందలి శిఖరములయందును గుహలయందును వనంబులందును దిరిగి యుండందు వీతాదేవిని రావణుని వెదకుడు. ౬౨

కాంచనమయమయిన యుదయగిరి తేజంబును మహాతేజఁడగు నూర్మ్యుని తేజంబును ఒండొంటిలోఁ గలిసి భాస్విల్లుటంజేసి ప్రాతఃకాలసంధ్య కక్షచర్లమయి వెలుంగుచున్నది. ౬౩

ఈ తూర్పుదిశనే భూమికిని సమస్తలోకంబులకును మొదటిద్వారంబుగాను నూర్మ్యవకు ఉదయాస్థానముగాను బ్రహ్మదేవుడు నియమించెఁ గావున నిది పూర్వదిశయని చెప్పఁబడుచున్నది. ౬౪

తస్య శైలస్య పృష్ఠేషు నిర్దురేషు గుహాసు చ,
 రావణ స్సహ వై దేహ్యా మార్గితవ్య స్తత స్తతః. ౬౫
 తతః పర మగమ్యా స్యా ద్వికూర్వా త్రిదశావృతా,
 రహితా చన్ద్రసూర్యాభ్యా మదృశ్యా తిమిరావృతా. ౬౬

శైలేషు లేషు సర్వేషు కన్దరేషు వనేషుచ,
 యేచ నోక్తా మయా దేశా విచేయా లేషు జానకీ. ౬౭

ఏతావ ద్వాసరై శ్చక్యం గన్తుం వానరపుంజవాః!,
 అభాస్కర మమర్యాదం న జానీమ స్తతః పరమ్. ౬౮

అధిగమ్య తు వై దేహీం నిలయం రావణస్య చ,
 మాసే పూర్ణే నివ ర్తధ్వ ముదయం ప్రాప్య పర్వతమ్. ౬౯
 ఊర్ధ్వం మాసా న్న వస్తవ్యం వసా వధ్యో భవే న్నమ,
 సిద్ధాథా సున్నివ ర్తధ్వ మధిగమ్య తు మైథిలీమ్. ౭౦

మహేంద్రకాన్తాం వనవన్తమణ్డితాం
 దిశం చరిత్వా నిపుణేన వానరాః!,
 అవాప్య సీతాం రఘువంశజప్రియాం
 తతో నిపుత్రా స్సుఖినో భవిష్యథ. ౭౧

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే చత్వారింశ స్సర్గః. ౪౦.

ఏ క చ త్వా రిం శ స్స ర్గః.

తతః ప్రభావ్య సుగ్రీవ స్తన్తహ ద్వాసరం బలమ్.

ఆయుదయపర్యతంబునందలి సేతంబు బ్రజేశములయందును సెలయేళ్ళ
యందును గుహలయందును అందందు సీతాదేవిని రావణుని వెదకవలెను.

ఆయుదయాచలమునకావల తూర్పుదిశ చంద్రనూర్యసంచారంబులే
మింజేసి యంధకారావృతమయి యద్యుత్యమయి యుండుటంజేసి దేవతలకు
మాత్రము సంచారయోగ్యముకాని యితరులకు సంచరింప సలవికాదు. ౭౭

మఱియు నేనుజెప్పిన స్థలములయందేగాక పూర్వదిశయందున్న యిత
రములయిన పర్యతములందును గుహలందును వనంబులందును సమస్తప్రదేశం
బులందును సీతాదేవిని వెదకిచూడుండు. ౭౮

వానరోత్రములారా! ఇంతదూరమువఱకే వానరులకుం బోవ శక్య
మగును. ఆవిప్రదేశము మూర్యసంచారములేక గ్రామము నగరము పర్వతము
అరణ్యము మొదలయిన వాద్దులు లేకుండుటవలన ఎట్టిదో మాకుఁ దెలియదు.

మీరు ఉదయాచలమువఱకుఁ బోయి సీతాదేవిని రావణుని వాసస్థలం
బును గనిపెట్టి ఒకచూసఱ్ఱు నిండుటకు మున్నే మరలిరండు. ౭౯

ఒకసెలకన్న నధికముగా జాగునేయఁగూడదు. అట్లు సెలకుసరిగా
రానివానికి మరణదండన విధింపఁబడును. సీతాదేవినింజూచి యన్నివిధంబు
లను గార్యసిద్ధికొందినవారలయి మరలిరండు. ౮౦

వ్రాసరులారా! మీరలు వానావిధవనసమూహములచే నొప్పుమన్న
దగు దేవేంద్రపాలితంబయిన తూర్పుదిక్కునందు నేర్పుతో సంచరించి వెదకి
రామునిప్రియురాలగు సీతాదేవిం గనుఁగొనుదురేని యచటనుండివచ్చి యుత్త
మములయిన నుఖము లనుభవింపుమండఁగలరు. అని మగ్గీవుఁడు వినతాది
వానరులకుఁ జెప్పెను. ౮౧

ఇది నలువెదవసర్గము.

నలువదియొకటవ సర్గము.

అట్లుమగ్గీవుఁ డవ్వానరపీరులను దూర్పుదిశకుం బనిచి యంత సనేక

దక్షిణాం ప్రేషయామాస వానరా నభిలషీతాన్.

౧

నీల మగ్నిసుతం చైవ హనూమంతం చ వానరమ్,

పితామహసుతం చైవ జామ్బవంతం మహాబలమ్.

౨

సుహోత్రం చ శరారిం చ శరగుల్మం తథైవచ,

గజం గవాక్షం గవయం సుషేణ మృషభం తథా.

౩

మైద్దంచ ద్వివిదం చైవ విజయం గన్ధమాదనమ్,

ఉల్కాముఖ మసజ్గంచ హుతాశనసుతా వృథా.

౪

అజ్గదప్రముఖా న్వీరా న్వీరః కపిగణేశ్వరః,

వేగవిక్రమసంపన్నా న్సుందిదేశ విశేషవితే.

౫

తేషామగ్రేసరం చైవ మహద్బల మసజ్గగమ్,

విధాయ హరిపీరాణా మాదిత ద్దక్షిణాం దిశమ్.

౬

యే కేచన సముద్దేశా స్తస్యాం దిశి సుదుర్గమాః,

కపీశః కపిముఖ్యాన్తాం స తేషాం తా నుదాహరత్.

౭

సహస్రశిరసం విన్ధ్యం నానాద్రుమలతాయుతమ్,

వర్తదాం చ నదీం దుష్ణాం మహారగనిషేవితామ్.

౮

తతో గోదావరీం రమ్యాం కృష్ణవేణీం మహానదీమ్,

వరదాం చ మహాభాగాం మహారగనిషేవితామ్.

౯

మేఖలా ముత్కలాం చైవ దళార్ణవగరాణ్యపి,

అశ్వవస్తీ మవస్తీం చ సర్వ మే వానువశ్యత.

౧౦

చిదర్భా నృషికాం శ్చైవ రమ్యాన్తాహిషకా నపి,

తథా వజ్రా కళిణ్తాం శ్చ కౌశికాం శ్చ సమస్తతః.

౧౧

అనీవృక్ష దణ్డకారణ్యం సపర్వతనదీగుహమ్,

యద్ధంబులఁ బరాక్రమంబుఁ జూపి ప్రసిద్ధిపొందినట్టి వాఁడులను దక్షిణ దిశకుఁ బంపెను.

వానరుల తారతమ్యము చక్కఁగాఁ దెలిసినవాఁడును వీరుఁడునగు వానరేశ్వరుఁడు సుగ్రీవుఁడు అగ్నిదేవుని కొడుకైన నీలుని, మానుమండుని, మహాబలుఁడగు బ్రహ్మపుత్రుఁజాంబవంతుని, సుహోత్రుఁ, శరాసిని, కపిగుల్మిని, గజుని, గవాక్షుని, గవాయుని, సుషేషుని, ఋషభుని, మైంధుని, ద్వివిధుని, విజయుని, గంధమాదనుని, అగ్నిసుతులగు ఉల్కాముఖుఁడు అసంగుఁడు ననునిద్దఱును, మఱియు వేగంబునఁ బరాక్రమంబున వధికులగు వంగదుఁడు మున్నుగాఁగలవీరులను దక్షిణదిశకుఁ బో నాజ్ఞాపించెను. ౧-౫

సుగ్రీవుఁడు ఆవానరవీరులకు శిశుగమనంబగు గొప్పవానర సైన్యమును సహాయముగా నియమించి వాఁలను దక్షిణదిశకుఁ బో నాజ్ఞాపించెను. ౬

వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు అవ్వానరవీరులకు ఆదక్షిణదిక్కునం చెలి యని ప్రదేశంబులం గొన్నిటి నేర్పఱచి తెలియఁజెప్పెను. ౭

మీఁకలు వేయిశిఖరములతోఁగూడి నానావిధవృక్షలతలతో నొప్పు చున్న వింధ్యపర్వతము గొప్పసర్పములతోఁగూడినదై దాఁటుట కశకవృక్ష మయిన నర్మదానది వింధ్యపర్వతసమీపముననుండు సుందరమయిన గోదావరీ నదీభాగము కృష్ణానది మహాసర్పములచే భయంకరమై పూజనీయమయిన వరదానది మేఖలానది యుత్పలానది దళార్ణ దేశమునందలి నగరంబులు అశ్వ వంతిపట్టణము (అర్ధాంతర పక్షమందు అశ్వములచే సమృద్ధమయిన) యావంతిపట్టణము ఈస్థలములయం దంతటను సీతాదేవిని వెదకిచూడుఁడు. ౮-౧౦

విదర్భదేశము, ఋషికదేశము, రమణీయమయిన మాహినుకదేశము, వంగ కలింగ కాశికదేశములు, పర్వతములతోను గుహలతోను నదులతో నొప్పుచున్న దండకారణ్యంబు ఆదండకారణ్యమందలి గోదావరీనది, మఱియు, ఆంధ్రదేశము పుండ్రదేశము చోళపాండ్యకేరళదేశములు ఈస్థలములకంత.

నదీం గోదావరీం చైవ సర్వమే వానుపశ్యత. ౧౨

తథా వాన్ధ్యాం శ్చ పుణ్డాం శ్చ చోళా నృష్ట్యాం త్సకేరళాన్,
అయోముఖ శ్చ గస్తవ్యః పర్వతో ధాతుమణ్డితః. ౧౩

విచిత్రశిఖర శ్రీమాం శ్చిత్రపుష్పితకాననః,
సచన్దననోద్దేశో మార్గితవ్యో మహాగిరిః. ౧౪

తతస్తా మాపగాం దివ్యాం ప్రసన్నసలిలాం శివామ్,
తత్ర ద్రక్ష్యథ కావేరీం విహితా మప్పరోగణైః. ౧౫

తస్యాసీనం నగ స్యాగ్రే మలయస్య మహాజనమ్,
ద్రక్ష్యథాఽదిత్యసంకాశ మగస్త్య మృషిసత్తమమ్. ౧౬

తతస్తే నాభ్యనుజ్ఞాతాః ప్రసన్నేన మహాత్మనా,
తామ్రపర్ణిం గ్రహజప్తాం తరిష్యథ మహానదీమ్. ౧౭

సా త్పద్మసపనై ర్దివ్యైః ప్రచ్ఛన్నా ద్వీపశాలినీ,
కాస్తేవ యువతిః కాన్తం సముద్ర మవగాహతే. ౧౮

తతో హేమనుయం దివ్యం ముక్తామణివిభూషితమ్,
యుక్తం కవాటం పాణ్డ్యానాం గతా ద్రక్ష్యథ వానరాః! ౧౯

తతస్సముద్ర మాసాద్య సమ్ప్రధాత్యార్థనిశ్చయమ్,

అగస్త్యే నాన్తరే తత్ర సాగరే వినివేశితః. ౨౦

యుంబోయి, అంతటఁ దిరిగి సీతాదేవి నశ్యేషింపుఁడు.

౧౧,౧౨

అంతఁ గైరికధాతువులచేఁ బ్రకాశించుచుండునట్టి సహ్యాపర్వతము
వకుఁ బొందు. ౧౩

నానావిధములయిన శిఖరములుగలదియుఁ బుష్పించియున్నందునఁ
జిత్రవిక్రములయిన వనంబులుగలదియు నయ్యై ప్రదేశంబులఁ జందనవనంబు
లతో నొప్పచున్నదియు శ్రీమంతంబునగు నాసహ్యాపర్వతమునం దంతటను
సీతాదేవిని వెదకవలయును. ౧౪

అంత నచట మీరలు నిర్మలమయిన జలంబుగలదియు స్నానంబొందె
దర్శనంబొందె గావించువారలకు మంగళంబు లొసంగునదియు సప్సరసలచేఁ
బూజింపఁబడునదియు నగు నుత్తమమయిన కావేరీనదిం జూడఁగలరు. ౧౫

అంత మలయపర్వతము శిఖరంబున నాసీనుడై సూర్యనిబగిది మహా
తేజముచే వెలుంగుచున్న ఋషిశ్రేష్ఠులగ స్త్యమహామునిం జూడఁగలరు. ౧౬

అంత మహానుభావుడగు సయ్యగస్త్యు ననుగ్రహంబువహి యతని
యనుమతినొంది మొసళ్లతోఁ గూడినదగు తామ్రపల్లీనదిం దరింపుఁడు. ౧౭

చందనం బలందినదియు ఉన్నతంబులగు స్తనంబులు గలదియునగు
ప్రియురాలు ప్రియునియొద్దకుఁ బోవునట్లు చందనవనంబులచేఁ గప్పఁబడి
నదియు ద్వీపంబులతోఁ గూడినదియునగు నాతామ్రపల్లీనది సముద్రంబు
నొందుచున్నది. ౧౮

వానరులారా! ఆచటనుండి పోయినచో కాంచనమయంబును ముత్తై
ములచే నలంకరింపఁబడినదియు సుందరంబునగు నుత్తమమయిన పాండ్యన
గరద్వారమందలి కపాటముం జూడఁగలరు. ౧౯

ఆటనుండి సముద్రతీరంబుఁజేరి సీతాశ్యేషణ కార్యమును గుఱించి
సముద్రతీరము విషయమయి యాలోచించి నిశ్చయించుకొనుఁడు.

అగస్త్యమహర్షిచేత సముద్రంబున నుంచఁబడినదియు చిత్రవర్ణము

చిత్రనానానగ శ్రీమా న్న హేష్వరిః పర్యతో త్తమః,
జాతహాపమయ శ్రీమా నవగాఢోమహార్ణవమ్.

౨౧

నానావిధై ర్నగై స్సర్వై ర్లతాభి శోపశోభితమ్,
దేవర్షి యక్ష ప్రవరై రపురోభి శ్చ నేవితమ్.
సిద్ధచారణసంఘై శ్చ ప్రక్షీర్ణం సుమనోహరమ్,
త మువై తి సహస్రాక్ష సుదా పర్వసు పర్వసు.

౨౨

౨౩

దీప్తిప న్న స్యాపరే పారే శతయోజన మాయతః,
అగమ్యా మానుషై ర్దీప్త స్తం మార్గధ్వం సమ స్తతః.

౨౪

తత్ర సర్వాత్మనా సీతా మార్గితవ్యా విశేషతః,

సహి దేశన్తు వధ్యస్య రావణస్య దురాత్మనః.

౨౫

రాక్షసాధిపతే ర్వాస సుహస్రాక్షసమద్యతేః,

దక్షిణస్య సముద్రస్య మధ్యే తస్యతు రాక్షసే.

౨౬

అజ్ఞానకేతి విఖ్యాతా ఛాయా మాకృష్య భోజినీ,

ఏవం నిస్సంశయా స్కృత్వా.సంశయా స్పృష్టసంశయాః.

౨౭

మృగయధ్వం నరేంద్రస్య పత్నీ మమిత తేజసః!

త మతిక్రమ్య లక్ష్మీవాం త్సముద్రే శతయోజనే.

౨౮

గిరిః పుష్పితకో నామ సిద్ధచారణనేవితః,

లయిన నానావిధవృక్షములుగల్గి పుష్పఫలాదిసమృద్ధితో నొప్పుచున్నదియై
గాంచనమయింబును శ్రీమంతంబును బర్వతశ్రేష్ఠంబునగు మహేంద్రపర్వ
తంబు సముద్రజలంబు లానియందును. ౨౦, ౨౧

నానావిధములయిన సమస్తవృక్షములతో లతలతో నొప్పుచు దేవత
లచేతను ఋషులచేతను యాతులచేతను సింధులచేతను జాతణులచేతను సేవితం
బయి మిక్కిలియు మనోహరంబయిన యహ్మహేంద్రపర్వతంబునకు దేవేం
ద్రుఁడు ప్రతిపర్వదినమందును దప్పక సమద్రస్నానార్థమయి వచ్చుచుం
డును. ౨౨, ౨౩

ఆ సమద్రమధ్యమున నావలితీతంబున నూఱుయోజనములు వైశా
ఖ్యముగలదై మనుష్యులకుఁ బోవవలచిగాని దేదీప్యమానంబగు నొకద్వీ
పంబు గలదు; ఆద్వీపం బందంతటను సీతాదేవిని జక్కఁగా వెదకుఁడు.

ఆద్వీపమందు ఇతరస్థలములకన్న విశేషించి సీతాదేవిని సమస్తప్రయ
త్నంబులను వెదకవలెను.

ఏలయనఁగా పద్మ్యుఁడును గుప్తుఁడును దేవేంద్రసమానుఁడునగు రా
క్షసరాజు రావణునకు ఆద్వీపమే నివాసస్థలము. ౨౪

ఆద్వీపమున కుత్తరముగా నాదక్షిణసమద్రమధ్యమున అంగారక
యనురాక్షసియొక్కర్తు కలదు. ఆరక్కసి జంతువులచాయను ఆకర్షించి వాని
భక్షించును. ౨౫

మహాపరాక్రమకాలులారా! ఇవిధంబున ఏయేస్థలంబుల రావణుఁ
డు సీత నుంచుచుండునని సందేహముగలుగునో ఆయాప్రదేశంబుల నంత
టను వెదకిచూచి నిస్సంశయము గావించికొనుచు రానుపత్నియగు సీతాదే
విని వెదకుఁడు. ౨౬

అలంకారద్వీపముదాటి నూఱుయోజనంబుల దూరంబున సమద్రం
బునందు సిద్ధచాతణులచే సేవింపబడుచుఁ గాంతిమంతంబయిన పుష్పితకం
బున పర్వతం బున్నది. ౨౭

చంద్రసూర్యాంశుసంకాశ సాగరామ్బుసమావృతః. ౨౯

శ్రాజతే విపులై శృంజై రమ్బరం విలిఖన్నివ,

తస్యైకం కాశ్చనం శృంజం నేవతేఽయం నివాకరః. ౩౦
శ్వేతం రాజత మేకం చ నేవతేఽయం నివాకరః,

న తం కృతఘ్నాగి పశ్యన్తి న నృశంసాన నాస్తికాః. ౩౧
ప్రణమ్య శిరసా శైలం తం విమార్దత వానరాః!,

తమతిక్రమ్య దుర్ధర్షా సూర్యవా న్నామ పర్వతః. ౩౨
అధ్వనా దుర్విగాహేన యోజనాని చతుర్దశ,

తతస్తమ పృథిక్రమ్య వైద్యుతో నామ పర్వతః. ౩౩
సర్వకామఫలై రప్యైస్సర్వకాలమనోహరైః,

తత్ర భుక్త్వా వశార్హాణి మూలాని చ ఫలాని చ. ౩౪
మధూని పీత్వా ముఖ్యాని పరం గచ్ఛత వానరాః!,

తత్ర నేత్రమనఃకాంతగి కుశ్మరో నామ పర్వతః. ౩౫
అగస్త్యభవనం యత్ర నిర్మితం విశ్వకర్షణా,

తత్ర యోజనవిస్తార ముచ్చితం దశయోజనమ్. ౩౬
శరణం కాశ్చనం దివ్యం నానారత్నవిభూషితమ్,

తత్ర భోగవతి నామ సర్పాణా మాలయః పురీ. ౩౭

అపుష్పితకగిరి ఒకవైపునఁ జంక్రమింపఁ బెళ్ళవట్లందై మఱియొకవైపున సూర్యునివలె నరుణావళిందై సమద్రజలంబులం బరివేష్టితమయి యున్నతంబులగు శిఖరములచే నాకాశంబు నొరయుచు భాస్విల్లుచుండును. 29

అపుష్పితకపర్వతమునందుఁ గాంచనమయందై న యొకశిఖరమును ఈ సూర్యుఁడు దక్షిణాయనంబునం బొందును. చంద్రుఁడును తెల్లనిశతమయమైన శృంగంబు నొందును. 30

వానరులారా! కృతఘ్నులకును దయలేక పరులఁ బీడించువారలకును నా స్తిపలకును అపుష్పితకశైలము కానంబుడును. మిఁకలు అప్పుర్వశంబునకు పాష్టాంగముగా మొక్కి యచట నీతాదేవిని వెదకుఁడు. 30

ఎదిరింప నలవిగాఁ మీరులారా! అపుష్పితకశైలం బత్రిక్రమించిన పిదప సూర్యవంతంబును పర్వతంబున్నది; ఆరెండుపర్వతములకును దుర్గమంబయిన మార్గంబునఁ బయనాలుగుయోజనంబులదూరం బుండును. 31

అంత ఆసూర్యవంతమును పర్వతంబున కాపల కోరినఫలంబులన్నియు నొసఁగునవియు సమస్తకాలంబులయందును రమణీయంబులగునృత్యంలతో నొప్పుచున్న వైద్యుతంబు పర్వతం బున్నది. 32

వానరులారా! అవ్వైద్యుతగిరియందు సర్వోత్తమములయిన ఫలములను భక్షింపి శ్రేష్ఠములయిన తేనియలం ద్రావి యావలిప్రదేశమునకుఁ బొండు. 33

అచటఁ గన్నులకును మనంబునకును సంతోషంబు గలిగించునట్టి కుంజరమును పర్వతంబుగలను. ఆపర్వతమునందే విశ్వకర్త యగస్త్యమహర్షికి గృహంబు నిర్మించెను. 34

అక్రంజితశైలంబున నగస్త్యమహర్షి భవనంబు ఒకయోజనము వెడల్పును పదియోజనములు నిడుపుమంగల్లి యున్నతందై కాంచనమయందై నానావిధరత్నంబులచే నలంకరింపఁబడి దివ్యందై యుండును. 35

అంత నచట సర్వనివాసస్థలమయిన భోగవతీనగరియుండును. అది

విశాలకఙ్కా దుర్ధర్షా సర్వతః పరిరక్షితా,
 రక్షితా పన్నగై ర్హిరై స్తీక్షణదంష్ట్రై ర్మహావిష్టైః. ౩౮
 సర్పరాజో మహాప్రాజ్ఞో యస్యాం పసతి వాసుకిః,
 శిర్యాయ మార్గితవ్యాచ సా చ భోగవతీ పురీ. ౩౯

తత్ర చానన్తరా దేశా యేకేచన సుసంవృతాః,

తంచ దేశ మతిక్రమ్య మహా నృపభసంస్థితః. ౪౦
 సర్వరత్నమయః శ్రీమాన్ ఋషభో నామ పర్వతః,

గోశీర్షకం పద్మకంచ హరిశ్చాయంచ చందనమ్. ౪౧
 దివ్య ముత్పద్యతే యత్ర త చైచి వాగ్నిసమప్రభమ్,

న తు తచ్ఛుద్దనం దృష్టావే స్పృష్టవ్యం చ కదాచన. ౪౨

రోహితా నామ గన్ధర్వా ఘోరా రక్షన్తి తద్వనమ్,

తత్ర గన్ధర్వపతయః పశ్యన్తూర్యసమప్రభాః. ౪౩
 శైలూషా గ్రామణీ శ్శిశ్రు శ్శుభోబిభ్రు స్తతైవ చ,

రవిసోమాగ్నివపుషాం నివాసః పుణ్యకర్మణామ్. ౪౪
 అన్తే పృథివ్యా దుర్ధర్షా సత్ర స్వర్గజితః స్థితాః,

చికాలములయిన తొట్టికట్టుకల్లి అంతటను భయంకరమయిన యాకారంబును
 తీక్షణములయినకోటలును ఘోరమయిన విషంబునుగల మహాసర్పంబులు
 రక్షింప ఎట్టివారికిని బ్రవేశింప నలవిగానిదై యుండును. అందు మహాపం
 డితండ్రు సర్పరాజు వానికి నివసించును. 32, 3౪

మీరలు అగస్త్యభవనమునుండి వెలువడి ఆభోగవతీనగరమునందును
 సీతాదేవిని వెదకవలయును. 3౯

మఱియు అచటికి సమీపంబుననున్న రహస్యప్రదేశములయం దంత
 టను సీతాదేవిని వెదకుండు.

ఆభోగవతీనగరము వతిక్రమించిన పిదప సమస్తతనంబులతోను నిం
 డియున్నదియు శ్రీమంతంబునగు వృషభాకాశమయిన ఋషభంబును నొకమ
 హాసర్పతంబు గానఁబడును. ౪౦

ఆఋషభపర్వతమునందు గోరోచనమువన్నెగలవి కమలదళపర్వము
 గలవి హరితపర్వముగలవి శ్యామలపర్వముగలవి నిష్పావర నెట్టినివన్నెగలవి
 యిట్టిదివ్యములైన చందనవృక్షములు పుట్టును. ౪౧

మీరలు ఆచందనముంజూచి యొకప్పుడును ఎంతమాత్రము ముట్టు
 కొనవలదు. ౪౨

ఏలయునఁగా భయంకరాకారులగు రోహితులను గంధర్వులు ఆచంద
 నవనంబునకుఁ గావలియున్నారు.

ఆఋషభపర్వతమందు నూత్యనకుంబోలెఁ దేజంబుగలవారలు,
 కైలాసుండును గ్రామణియు శిశువును శుభ్రుండును బభ్రుండును అను
 గంధర్వరాజు లైదుగురు వాసమానేయుచుండురు. ౪౩

పుణ్యకర్తములు గావించినవారలు కొందఱు నూత్యనకుంబోలెఁ దేజ
 న్నుగలవారలై కొందఱు చంద్రునివలె వెలుగుచు కొందఱు అగ్నిప్రభులై
 యౌషధ్యతంబున నివాసముగా నుండురు. ప్రళయకాలమున స్వర్గాదిపుణ్య
 లోకంబుల సాధించిన మహాపురుషులు ఇతరులకుఁ దేజఘోషరాని తేజంబున
 వెలుగుచు ఆఋషభపర్వతంబున నుండురు. ౪౪

తతః పరం న వ స్సేవ్యః పితృలోక స్సుదారుణః. ౪౫
రాజధానీ యను నైవహ కట్టేన తమసా వృతా,

ఏతావ దేవ యుష్మాభి ర్వీతా! వాసరపుణ్ణవాః! ౪౬
శక్యం విచేతుం గన్తుం వా నాతో గతిమతాం గతిః,

సర్వ మేత త్సమాలోక్య య చ్చాన్య దపి దృశ్యతే. ౪౭
గతిం విదిత్వా వై దేహ్య స్సన్నివర్తితు మర్హథ,
య స్తు మాసాన్నివృత్తోఽగ్రే దృష్టా సీతేతి వక్ష్యతి. ౪౮
మత్తుల్యవిభవో భోగై స్సుఖం స విహరిష్యతి,

తతః ప్రియతరో నాస్తి మమ ప్రాణా ద్విశేషతః. ౪౯
కృతాపరాధో బహుకో మమ బన్ధుర్భవిష్యతి,

అమితబలపరాక్రమా భవంతో
విపులగుణేషు కులేషు చ ప్రసూతాః,
మనుజపతిసుతాం యథా లభధ్వం
తదధిగుణం పురుషార్థ మారభధ్వమ్. ౫౦
ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే ఏకచత్వారింశ స్సర్గః. ౪౦.

ద్వి చ త్ వా రిం శ స్స ర్గః.

అథ ప్రస్థాప్య సుగ్రీవ స్తాన్వరీ వక్షణాం దిశమ్,
అబ్రవీ న్నేషుసంకాశం సుషేణం నామ యాథపమ్. ౧

తారాయాః పితరం రాజా శ్వశురం భీమవిక్రమమ్,

అపిస్తుట మహాభయంకరంబగు పితృలోకంబు; అది యమని రాజధాని. దుస్సహంబగు చీకటిచే బరివేష్టించబడియుండును గావున మీకుఁ బ్రవేశంప నలవిగాదు. ౪౫

పరాక్రమకాలులగు వానరోత్తిములారా! ఇంతమారముమాక్రమే మీకుఁ బోయి వెదక నలవియగును. అపిస్తుట ఎంతటి గమనశక్తి గలవారలకును బోవ నవకాశములేదు. ౪౬

ఇప్పుడు నేనుజెప్పిన స్థలములయందును మఱియుఁగిరిత్రప్రదేశములయందును చక్కగా వెదకియీచి సీతాదేవియున్న స్థానము నెఱిగి మఱిండు. ౪౭

ఎవ్వఁడు మానవులలోపలనే యిటకువచ్చి “కనఁబడినది సీతాదేవి” అని చెప్పినో, అతఁడు నాతో సమానంబుగా నభిలషంపదలు గల్గి దివ్యభోగంబు లనుభవించుచు నుఖంబుగా విహరింపఁగలఁడు. ౪౮

సీతం జూచివచ్చినవానికన్నను నాకుఁ బ్రియుండులేదు. నాజీవితంబుకన్నను నాకతఁడధికుఁ డగును. అతఁడు ఎన్నియపరాధములు గావించిన వాఁడైనను నాకు విశేషించి ప్రియుండై యుండఁగలఁడు. ౪౯

మీరలు కొలఁదికిమీఁతిన బలపరాక్రమంబులుగలవారలు కౌర్యవీర్యాదిసమస్తసద్గుణసంపన్నంబులగు వంశంబులజనించినవారలు. సీతాదేవి లభించునట్లు సమస్తవిధంబులం బ్రయత్నంబులు గావించుట. అని సుగ్రీవుఁడు నీలాదివానరులతోఁ జెప్పెను. ౫౦

ఇది ఎలువదియొకటవసర్గము.

నలువదిరెండవసర్గము.

అట్లు సుగ్రీవుఁడు నీలాదివానరులను దక్షిణదిశకుం బోఁ బంపి యంత మేఘమనకుఁబోలే నట్లని యున్నతమయిన యాకాశముగల సుషేణుఁడను వానరయూధపతింజూచి యిట్లనియె. ౧

వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు తొరకుఁ దండ్రి కావునఁ దనకు మామయగు

అబ్రవీ త్ప్రిక్ష్యలి ర్వాక్య మభిగమ్య ప్రణమ్య చ.

౨

మరీచిపుత్రం మారీచ మర్చిష్టస్తం మహాకపిమ్,
వృతం కపివరై శ్శూరై ర్కపేంద్రసిద్యశద్యుతిమ్.

3

బుద్ధివిక్రమసమున్నం వై నతేయసమద్యుతిమ్,
మరీచిపుత్రా న్తారీచా నర్చిర్కలా న్నహాబలాన్.

౪

ఋషిపుత్రాం శ్చ తాం త్వర్వా స్పృశీచీ మాదిశ ద్విశమ్,

ద్వాభ్యాం శతసహస్రాభ్యాం కపీనాం కపిస త్తమాః!

౫

సుషేణప్రముఖా యూయం వై దేహీం పరిమార్గత,

సురాష్ట్రాం త్వహబాష్టీకాః శూరా న్భీమాం స్తథైవచ.

౬

స్థితాష్టనపదా న్రమ్యా న్విపులాని పురాణిచ,

పున్నాగగహనం కుక్షీం వకుళోద్దాలకాకులమ్.

౭

తథా కేతకషణ్డాం శ్చ మార్గధ్వం హరియూధపాః!

ప్రత్యకోన్సితోగమా శ్చైవ నద్య శ్శీతజలా శ్శివాః.

౮

తాపసానా మరణ్యాని కాంతారా గిరయ శ్చ యే,

తత స్ఫలీం మరుప్రాయా మత్యుచ్చశిరస శ్శిలాః.

౯

గిరిజాలావృతాం దుర్గాం మార్గిత్యా వశ్చిమాం దిశమ్,

తతః పశ్చిమ మాసాద్య సముద్రం ద్రష్టు మర్హథ.

౧౦

తిమినక్రాయుతజల మక్షోభ్య మథ వానరాః!

తతః కేతకషణ్డేషు తమాలగహనేషు చ.

౧౧

భయంకరమయిన పరాక్రమముగల సుషేణునియొద్దకుఁబోయి యతనికి వసు
స్కరించి చేతులుమోడ్చి యిట్లని పలికెను. ౨

సుగ్రీవుఁడు కాంతిమంతుఁడును శూరులగు వానరవీరులచేఁ బరివృ
తుఁడును బుద్ధియుఁ బరాక్రమంబును గలవాఁడును దేవేంద్రునకుఁబోలె
బరాక్రమంబును గరుత్మంతునకుఁబోలె వేగంబునుగలవాఁడునగు మరీచిమహా
ముని పుత్రుఁడయిన జ్యేష్ఠుని మారీచుని మఱియుఁ గాంతిమంతులు మహాబల
శాలులు సగువాచల నతనితమ్ములను ఆట్లు చురీచికుమారుల నందఱును బడమ
టిదిశకుఁ బో నాజ్ఞాపించెను. 3, ౪

వానకోత్తమాలారా! మీరలు సుషేణుని ముందిడుకొని చెండులక్షల
వానరవీరులంగూడి సీతాదేవిని వెదకుఁడు. ౫

వానరవీరులారా! సురాష్ట్రదేశమునందును బాహ్లికదేశమునందును
భయంకరమయిన శూరదేశమునందును మఱియుఁ సప్తాద్విసమృద్ధంబుల
యైన రమణీయంబులగు గ్రామసమూహములయందును విశాలంబులగు నగ
రంబులయందును పుష్పాశ్వనంబునందును బొగడచెట్లచేతను విరిగిచెట్లచేత
ను ఒప్పుచుండు కుక్షిదేశమునందును మొగిలిపొదలయందును సీతాదేవి నన్వే
షింపుఁడు. ౬, ౭

పడమటితట్టు ప్రవహించునట్టి చల్లనిజలంబులుగల పావనంబులయిన
చదులను ఋష్యాశ్రమంబులను ఆరణ్యంబులను పర్వతములనుం బొంది
యయ్యై ప్రదేశంబుల నంతటను సీతాదేవిని వెదకుఁడు. ౮

వానరులారా! అంత మీరు నిర్జలప్రాయములయిన భూములయందును
మిక్కిలియు నున్నతములయిన శిఖరములంగల కొండలయందును ఇట్లు పెక్కు
పర్వతములతోఁగూడి సంచరింప నలవిగాని పశ్చిమదిశనంతటను వెదకి యం
తఁ దిమి మత్స్యంబులతోను మొసళ్లతోనుంగూడి భయంకరమైనదియు నతి
శంభీరమానగు పశ్చిమసమద్రమును జూడఁగలరు. ౯, ౧౦

ఆసమద్రతీరంబున మీపరిజనులయినవానరులు మొగిలిపొదలయందు

కవయో విహరివ్యన్తి నారి కేశవనేషు చ,

తత్ర సీతాంచ మార్గధ్వం నిలయం రావణస్య చ. ౧౨

వేలాతటనివిష్టేషు పర్వతేషు వనేషు చ,

మురచీపత్రనం చైవ రమ్యం చైవ జటీపురమ్. ౧౩

అవస్తీ మజ్జలోపాం చ తథా చాలక్షీతం వనమ్,

రాష్ట్రాగ్రి చ విశాలాని పత్రనాని తతస్తతః. ౧౪

స్థిసుసాగరయో శ్చైవ సజ్జమే తత్ర పర్వతః,

మహాన్తేమగిరి ర్నామ శతశృజ్జో మహాద్రుమః. ౧౫

తస్య ప్రస్థేషు రమ్యేషు సింహాః పక్షగమః స్థితాః,

తిమిమత్స్యగజాం శ్చైవ నీడా న్యారోపయన్తి తే. ౧౬

తాని నీడాని సింహానాం గిరిశృజ్జగతాశ్చ యే,

దృష్టాస్త్రపాశ్చ మాతజ్ఞాస్తోయదన్వసనిస్వనాః. ౧౭

విచరన్తి విశాలేఽస్మిన్ స్తోయపూర్ణే సమస్తతః,

తస్య శృజ్జం దివస్పర్శం కాఞ్చనం చిత్రపాదపమ్. ౧౮

సర్వమాశు విచేతవ్యం కపిభిః కామరూపిభిః,

కోటిం తత్ర సముద్రే తు కాఞ్చనీం శతయోజనామ్. ౧౯

దుర్దర్శాం పారియాత్రస్య గతాం ద్రక్ష్యథ వానరాః!

దును తమాలవనంబులయందును నాణిశేఖనంబులయందును వేడుక మెయి విహరింపఁగలరు. ౧౧

అచట సముద్రతీరంబుననున్న పర్వతంబులయందును వనంబులయందును రావణుని నివాసమును సీతాదేవిని జక్కఁగా నన్వేషింపుఁడు ౧౨

మురచీపట్టణమును తమణీయమునను జజీనగరమును అవంతీపురమును అంగలోహనగరియు అలక్ష్మితం బనునరణ్యంబును మఱియు చితరములయిన దేశములను రాజధానులును బొంది యాయాప్రదేశంబులం దంతటను సీతాదేవిని రావణుని వెదకుఁడు. ౧౩, ౧౪

సింధునదము సముద్రములోఁ గలియుష్థలమునంగు నూఱుశిఖరములు గల్గి యత్కున్నతమలగు పృథ్వులతో నొప్పచున్న హేమగిరియు గొప్ప పర్వతం బొకండు గలదు. ౧౫

తమణీయములగు నాహేమగిరి నెత్తిమలుచుండు శైక్కులుగల సింహంబులుగలవు. అవి సముద్రంబునందలి తిమిమత్స్యంబులను గజంబులను ఎత్తుకొనిపోయి తమగూండ్లం దెట్టుచుండును. ౧౬

చుట్టును జలములచేఁ బరివేష్టితంబయిన యాహేమగిరి శిఖరంబున నున్న మేఘధ్వనివంటి ధ్వనిగలవియు తృప్తిపొంది మదించియున్నవియునగు నేనుఁగులు నాసింహములగూండ్లున్న ప్రదేశంబులందు నిర్భయంబుగా సంచరించును. ౧౭

బొన్నత్యంబుచే నింగిమట్టుచున్నవియుఁ గాంచనమయంబులును బుష్పితంబులగుటను జిత్రవర్ణంబులయిన పృథ్వుంబులుగలవియునగు నాహేమగిరిశిఖరంబులందంతటను గామరూపులగు మీరలు జాగునేయక చక్కఁగా జాసకి నన్వేషింపుఁడు. ౧౮

వానరులారా! సముద్రంబునఁ గొంతదవ్వరిగిన పిదప సముద్రమధ్యంబున నున్నదియుఁ గాంచనమయంబును నూఱుయోజనంబుల విస్తారముగల దియుఁ దేజోతిశయంబునంజేసి చూడవలవిగానిదియునగు పారియాత్రశిఖరంబుఁ జూడఁగలరు. ౧౯

కోట్య స్తత్ర చతుర్వింశ ద్దన్ధరావణాం తరస్వినామ్. ౨౦

వసన్త్యగ్నినికాశానాం ఘోరాణాం కామరూపిణామ్,

చావకార్చిఃప్రతీకాశా సుమవేతా సుహస్రశః. ౨౧

నాత్యాసాదయితవ్యా నై వానరై ర్భీమవిక్రమైః,

నాదేయం చ ఫలం తస్మా ద్దేశా త్కించిత్ స్వవజ్జమైః. ౨౨

దురాసదా హి తే వీరా సుత్తవృషన్తో మహాబలాః,

ఫలమూలాని తే తత్ర రక్షన్తే భీమవిక్రమాః. ౨౩

తత్ర యత్పశ్యక ర్తవ్యో మార్గితవ్యాచ జానకీ,

నహి తేభ్యో భయం కించి త్కపిత్వ మనువర్తతామ్. ౨౪

తత్ర వైడూర్యవర్ణాభో వజ్రసంస్థానసంస్థితః,

నానాద్రుమలతాకీర్ణో వజ్రో నామ మహాగిరిః. ౨౫

శ్రీమాం తస్యముదిత స్తత్ర యోజనానాం శతం సమమ్,

గుహా స్తత్ర విచేతవ్యాః ప్రయత్నేన ప్లవజ్జమాః!. ౨౬

చతుర్భాగే సముద్రస్య చక్రవా న్నామ పర్వతః,

తత్ర చక్రం సహస్రారం నిర్మితం విశ్వకర్మణా. ౨౭

ఆ పారియాత్రశిఖరంబున బలవంతులును అగ్నివలె మిక్కిలియు తీక్షణులును భయంకరాకారులును గామరూపులునగు గంధర్వులు ఇరువది నాలుగు కోట్లమంది నివసించుచున్నారు. ౨౦

ఆగంధర్వులు అగ్ని జ్వాలలంబోలినవారలు వేసవేలుగా గుంపులుకూడియుండురు. కావున వానరులలో భయంకరపరాక్రము లగువారలుగూడ వారలసమీపంబునకుఁ బోరాదు. ౨౧

మఱియు అచోటనుండి ఫలములుగూడ కొంచెమైనను వానరులు కోయరాదు. ౨౨

ఏలయునఁగా సమీపింప నలవిగానివారలును కూరులును ధైర్యవంతులును మహాబలకాలులును భయంకరమయిన విక్రమముగలవారలునగు ప్రసిద్ధులయిన యాగంధర్వులు ఆ పారియాత్రశిఖరమునందలి ఫలమూలంబులకుఁ గావలియున్నారు. ౨౩

అచట ఫలమూలంబులు ముట్టుకొనక జాగ్రత్తగా ప్రయత్నముచేసి సీతాదేవిని వెదకవలెను; వానరులకుం దగినరీతిని మీరు మెలంగుదురని మీకు ఆగంధర్వులవలనఁ గొంచెమైనను భయములేదు. ౨౪

ఆసమద్రంబున మఱియుఁ గొంతదూరంబు పోఁగా వైడూర్యమణి వంటి కాంతిగలదియు వజ్రరత్నమువలె నతికఠినంబును నానావిధములయిన వృక్షలతల నిండియుండునదియునగు వజ్రమను మహాపవ్వతంబు కనఁబడును. ౨౫

క్రీమంతంబగు నావజ్రగిరి సమముగా నూజుయోజనంబు లున్న తంబై యుండును. ౨౬

వానరులారా! ఆవజ్రపవ్వతము గుహలయందుఁ బ్రయత్నపూర్వకంబుగా సీతాదేవిని వెదకవలెను. ౨౭

అంత సమద్రంబున మూడుభాగములు కడచినపిదపఁ జక్రవర్తిమను నొకపవ్వతంబు గలదు. అందు మున్ను విశ్వకర్త వేయియరములుగల చక్రాయుధంబును నిర్మించెను. ౨౮

తత్ర పశ్చిమం హత్వా హయగ్రీవం చ దానవమ్,
ఆజహా తత శ్చక్రం శఙ్ఖం చ పురుషోత్తమః.

౨౮

తస్య సానుషు చిత్రేషు విశాలాసు గుహాసు చ,
రావణ స్సహ వై దేహ్య మార్గితవ్య స్తత స్తతః.
యోజనానాం తత షష్ఠి ర్వరాహో నామ పర్వతః,
సువర్ణశృంగ స్సుశ్రీమా నగాధే వరుణాలయే.

౨౯

30

తత్ర ప్రాశ్చ్యోతిషం నామ జాతరూపమయం పురమ్,
యస్మిన్ సతి దుష్టాత్మా వరహో నామ దానవః.
తత్ర సానుషు చిత్రేషు విశాలాసు గుహాసు చ,
రావణస్సహ వై దేహ్య మార్గితవ్య స్తత స్తతః.
త మతిక్రమ్య శైలేన్ద్రం కాశ్చనాన్తరనిర్ధరః,
పర్వత సుర్వసౌవర్ణో ధారాప్రసవణాయుతః.

30

31

33

తం గజాశ్చ వరాహాశ్చ సింహవ్యాఘ్రాశ్చ సర్వతః,
అభిగర్జన్తి సతతం తేన శబ్దేన దర్శితాః.

34

యస్మిన్ సరిహయ శ్రీమాన్త హేన్ద్రః పాకశాసనః,
అభిషిక్త స్సురై రాజా మేఘవాన్నామ పర్వతః.

35

త మతిక్రమ్య శైలేన్ద్రం మహేన్ద్రపరిపాలితమ్,
షష్ఠి ర్ని సహస్రాణి కాశ్చనాని గమిష్యథ.

36

తరుణాదిత్యవర్ణాని భ్రాజమానాని సర్వతః,
జాతరూపయైర్వృత్తై శ్శోభితాని సుపుష్పితైః.

37

ఆచక్రసత్పర్యతమునందే పూర్వము విష్ణువు ఒకానొక దేవానుభయము
ద్వంబునఁ బురుషోత్తమరూపంబున నవతరించి చక్రరక్షకుడైన హయగ్రీ
వుడైన దానవునివధించి చక్రింబును, పంచజనుడైన దానవుని వధించి యతని
యస్థియయిన పాంచజన్యంబును శంఖంబును గ్రహించెను. ౨౮

ఆచక్రసత్పర్యతమునందుఁ జిత్రములయిన సెత్తములయందును వికాల
ములయిన గుహలయందును రావణుని నీకను వెదకవలెను. ౨౯

అపిష్టుట నలువదియోజనంబులదూరంబునందు అగాధంబగు సము
ద్రంబున బంగారుశిఖరంబులుగలిగి మహాశేజంబుతో వెలుగుచున్న వరా
హపర్వతం బున్నది. ౩౦

అవ్వరాహపర్వతంబునఁ గాంచనమయముయిన ప్రాస్తోత్థితంబును నగ
రంబుగలదు. అప్పురంబునందు దురాత్మఁడగు నరకాసురుఁడు నివసించును.

ఆవరాహగిరియందు అగ్భరములయిన సానువులయందును వికాలంబు
లగు గుహలయందును రావణుని నీతాదేవిని వెదకవలెను. ౩౧

అవ్వరాహగిరి నతిక్రిమించిన పిదపఁ గాంచనమయములయిన యంతర
ప్రకేశములుగల గుహలతో నొప్పుచున్నదియు సర్వమును గాంచనమయం
బును వెలయేర్లతోఁ గూడినదియునగు నొకమహాపర్వతం బున్నది. ౩౩

అందు ఏనుగులును నరాహంబులును సింహంబులును శార్దూలంబు
లును దమధ్వనికేగల్గిన ప్రతిధ్వని విని గర్వించినవై యెల్లప్పుడును అందుకు
బదులుగా గర్జించుచునే యుండును. ౩౪

ఆచక్రసత్పర్యతమునందే శ్రీమంతుఁడనుబింగళవర్ణములయిన గుఱ్ఱములుగల
వాఁడును బాకాసురుని వధించినవాఁడు నగుదేవేంద్రునకు నుకలు దేవరాజ్యము
నకుఁ బట్టాభిషేకముచేసిరి; అది మేఘవంత మనఁబడును. ౩౫

మీరు దేవేంద్రునిచే నుకక్షీతంబగు నామేఘసత్పర్యతంబు నతిక్ర
మించి యాపిష్టుట బాలనూత్యవర్ణంబులయి యంతటం దేజరిల్లుచున్నవియుఁ
జక్కఁగాఁ బుష్పితంబులగు బంగారువృక్షంబులచే నొప్పుచున్నవియుఁగాం
చనమయములునగు నలువదివేలపర్వతములం జూడఁగలరు. ౩౬, ౩౭

తేషాం మధ్యేస్థితో రాజా మేరు రుత్తరపర్వతః,
ఆదిత్యేన ప్రసన్నేన శైలో దత్తవరః పురా.

3౯

తే నైవ ముక్త శ్చైలేష్ట్ర స్సర్వ ఏవ త్వదాశ్రయాః,
మత్ప్రసాదా ద్భవిష్యన్తి దివారాత్రం చ కాఞ్చనాః. ౩౯
త్వయి యే చాపి వత్స్యన్తి దేవగర్భర్షదానవాః,
తే భవిష్యన్తి రక్తా శ్చ ప్రభయా కాఞ్చనప్రభాః. ౪౦

విశ్వేదేవా శ్చ మరుతో వసవ శ్చ దివోకసః,
ఆగమ్య పశ్చిమాం సన్ధ్యాం మేరు ముత్తమపర్వతమ్. ౪౦
ఆదిత్య ముపతిష్ఠన్తి తై శ్చ సూర్యోఽభిపూజితః,
అదృశ్య స్సర్వభూతానా మస్తం గచ్ఛతి పర్వతమ్. ౪౧

యోజనానాం సహస్రాణి డశ తాని దివాకరః,
ముహూర్తార్ధేన తం శీఘ్ర మభియూతి శిలోచ్ఛయమ్. ౪౨

శృణ్వే తస్య మహా ద్వివ్యం భవనం సూర్యసన్నిభమ్,
స్రాసాదగణసంబాధం విహితం విశ్వకర్షణా. ౪౩

శోభితం తదభి శ్చిత్రై ర్నానాపక్షీసమాకులైః,
నికేతం పాశహస్తస్య వరుణస్య మహాత్మనః. ౪౪

అన్తరా మేరు మస్తం చ తాలో డశశిరా మహాన్,
జాతహాపమయ శ్రీమా న్భాజితే చిత్రవేదికః. ౪౫

తేషు సర్వేషు దుర్గేషు సరస్సుచ సరిత్సు చ,
రావణ సుహ వై దేహ్యా మార్గితవ్య స్తత స్తతః. ౪౬

అయ్యలుపదివేలపాత్రములను నడువ గాజయి నోవోత్తమును సావర్ణి మేరుపర్వతం బున్నది. మున్న నూర్కొడు ప్రసన్నుడై యీపర్వతంబునకు వరం బొసంగెను. ౩౮

“నాయనగ్రహంబునం జేసి నీయంగన్నవృక్షశిలాలు లన్నియు రేయంబులును గాంచునుయంబులై యుండగలవు; మజ్జియా నీయంగు నివసించువారలు జేవతలుగాని గంధర్వులుగాని దానవులుగాని యెవ్వరు గలరో వారలందఱు రక్షకస్తుము కాంచన ప్రభులయి యుండగలరు” అని నూర్కొడు అమృతపర్వతంబునకు వంబొసంగెను. ౩౯, ౪౦

విశ్వదేవులును వాయువులును అద్విగనువులును శివశిలును సాయంకాల సంధ్యయుండు శ్రేష్ఠమయిన మేరుపాత్రములతో యచట నూర్కొన కుకాస్థానము గావించురు; నూర్కొడు వారలు గావించుపూజల గైకొని యస్తగిరి నొంది సమస్తభూతంబులకు నదృశ్యుడగును. ౪౧, ౪౨

ఆ సావర్ణి మేరుపునకును అస్తగిరికిని బదివేలయోజనంబుల దూరంబున్నది. నూర్కొడు ఆపదివేలయోజనంబుల దూరంబును అర్ధమహార్తంబున నతిక్రమించి యస్తగిరికిఁబంబుఁ జేరును. ౪౩

ఆపర్వతము శిఖరంబున విశ్వకర్తనిర్మితంబును బ్రెక్షమేషలతో నొప్పుచున్నదియుఁ దేజస్సుచే నూర్కొంబోలినదియు నానావిధంబులగు పక్షులతోఁగూడిన పుష్పితంబులగుటను జిత్రవర్ణములైనవృక్షములచే దమణీయంబై యున్నదియు విశాలంబును దివ్యంబునగు గృహంబుగలదు; అది పాశధరుఁడును మహాప్రభావుఁడునగు నిరుణుని నివాసస్థానము. ౪౪, ౪౫

సావర్ణి మేరుపర్వతమునకును అస్తగిరికిని నడుమ పదిశిఖరంబులును జిత్రవర్ణమయినవేదికయుం గలిగి కాంచనమయంబై యున్నతంబైన యొకతాలవృక్షం బొప్పుచుండును ౪౬

ధర్మవేత్తయు మహాతపస్సంపన్నుఁడును బ్రహ్మదేవునితో సమానుఁడునగు మేరుసావర్ణి యెచట నివసించునో, అట్టి సావర్ణి మేరుపునందు సమ

యత్ర తిష్ఠతి ధర్మజ్ఞ స్తపసా నేవన భావితః,
 మేరుసావర్ణి రిత్యేవ ఖ్యాతో వై బ్రహ్మణా సమః. ౪౮
 ప్రప్తవ్యో మేరుసావర్ణి ర్మహర్షి సూర్యసన్నిభః,
 ప్రణమ్య శిరసా భూమా ప్రవృత్తిం మైథిలీం ప్రతి. ౪౯
 ఏతావ జ్జీవలోకస్య భాస్కరో రజనీక్షయే,
 కృత్వా విశిమిరం సర్వ మస్తం గచ్ఛతి పర్యతమ్. ౫౦

ఏతావ దావనతై శ్శక్యం గస్తం వానరపుజ్జవాః!,
 అభాస్కర మమర్యాదం న జానీమ స్తతఃపరమ్. ౫౦

అధిగమ్య తు వై దేహీం నిలయం రావణస్య చ,
 అస్తపర్యత మాసావ్య పూర్ణే మాసే నివర్తత. ౫౧
 ఊర్ధ్వంమానా న్న వస్తవ్యం వసా వధ్యో భవే న్నమః,

సహైవ శూరో యుష్మాభి శ్శ్వశురో మే గమిష్యతి. ౫౩
 శ్రోతవ్యం సర్వ మేతస్య భవద్భి ర్దిప్తకారిభిః,

గురురేష మహాబాహు శ్వశురో మే మహాబలః. ౫౪
 భవంత శ్చాపి విక్రాంతాః ప్రమాణం సర్వకర్తసు,

ప్రమాణ మేనం సంస్థాప్య పశ్యధ్వం పశ్చిమాం దిశమ్. ౫౫

దృష్టాయాం తు నరేంద్రస్య పత్న్య మమితతేజసః!,
 కృతకృత్యా భవిష్యామః కృతస్య ప్రతికర్తౄణా. ౫౬

స్త్రములయిన రహస్యప్రదేశములయందును గొలంకులయందును నగులయందును రావణుని సీతాదేవిని జక్కగా వెదకవలెను. ౪౭,౪౮

సూర్యుడుంబోయె నెలుగుచుండునాసావర్ణిమహర్షి కీఘాలంబు భూమి పోకం బ్రణమిల్లి ఆయనకు సీతాదేవివృత్తాంత మడుగవలెను. ౪౯

సూర్యుడు ఉదయమయి యస్తగిరిచేరువజకు ఉదయపర్వతముమొజులుకొని యిప్పుడు చెప్పిన యస్తగిరిపర్వతముగల ప్రదేశములయందే యంధకారమును బోగొట్టి ప్రకాశము నొసంగును. ౫౦

వానకోత్తిములారా! ఇంతమారుమువజకే వానరులకుఁ బోవ నలవి యగును అంతకు నావిప్రదేశము సూర్యుడులేమింకేసి యంధకారావృత్తిందై నగరగ్రామాదిమర్యాదలు లేనిదగుటకు ఎట్టిదో మాకుఁజెలియగు. ౫౧

మీరటు ఆస్తపర్వతమువజకుంబోయి సీతాదేవిని రావణుని నివాసంబు నువెదకి తెలిసికొని ఒకమాసము నిండుటకు ముక్కు వచ్చి చేరవలెను. ౫౨

ఒక నెలకన్నను అధికముగా జాగు నేయఁగూడదు; అట్లు నెలలోపల రానివానికి మరణదండనము విధింతును.

మిత్రోగూడ భూరుండు నామాను మేణుఁడు రాఁగలడు; మీరతితనియాజ్ఞ ననువర్తించువారలై నితఁడు పనిచిన పనులన్నియుఁ జేయుచుండువలెను. ౫౩

మహాబాహుండును మహాబలకాలీయునగు నామామయు గురువునయిన యీమామేణుండు కార్యముల నడపువాఁడు; మీరటును బరాక్రమవంతులరు. కావున నులభముగాఁ గార్యసిద్ధి కాఁగలదు. ౫౪

మీర లీమామేణుని నియామకునిగా నేర్పఱచుకొని యితినియాజ్ఞకు విధేయులరయి పశ్చిమునిశయంచు సీతాదేవిని రావణుని వెదకుడు. ౫౫

మహాపరాక్రమశాలియగు రామునిభార్య సీతాదేవిం జూచియే వచ్చి తిరేని మనకు రాముండు గావించిన యుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారము చేసినవార మగుటంకేసి కృతార్థుల మయ్యెదము. ౫౬

అతోఽన్యదపి య త్కార్యం కార్య స్యాస్య హితం భవేత్,
సంప్రధార్య భవద్భిశ్చ దేశకాలార్థసంహితమ్. ౫౭

తత స్స షేణప్రముఖాః ప్లవణా
స్సుగ్రీవవాక్యం నిపుణం నిశమ్య,
ఆమవ్ర్య సర్వే ప్లవగాధిపం తే
జగ్తుర్దిశం తాం వరుణాభిగుప్తామ్. ౫౮
ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే ద్విచత్వారింశ స్సర్గః. ౬౦.

తి చ త్వారింశ స్సర్గః.

తత సుందిశ్య సుగ్రీవ శ్వశురం పశ్చిమాం దిశమ్,
వీరం శతబలిం నామ వానరం వానరర్షభః. ౧
ఉవాచ రాజా ధర్మజ్ఞ సుర్వవానరస త్తమమ్,
వాక్య మాత్మహితం వైవ రామస్య చ హితం తథా. ౨

వృత శ్శతసహస్రేణ త్వద్విధానాం వనాకసామ్,
వైవస్వతసుతై స్సార్థం వ్రతిష్ఠస్య స్వమవ్రిభిః. ౩
దిశం హ్యుదీచీం విక్రాంతాం హిమశైలావతంసకామ్,
సర్వతః పరిమార్గధ్వం రామపత్నీ మన్దితామ్. ౪

అస్మి న్నార్యే వినిర్వృతే కృతే దాశరథేః ప్రియే,
ఋణాన్ముక్తా భవిష్యామః కృతార్థార్థవిదాం వరాః!. ౫

కృతం హి ప్రియ మస్తాకం రాఘవేణ మహాత్మనా,

నేను జెప్పినదిగాక యింక విశేషమేమైనను ఈకార్యమునకు సాధకమయినది మీకుఁ దోచినను దానినిగూడ మీరు దేశకాలములను గాత్రకార్యములను ఆలోచించి చేయవలెను. అని సుగ్రీవుఁడు సుషేణుఁడు మున్నగు వానరులతోఁ జెప్పెను. ౫౭

అంత సుషేణుఁడు మున్నగు నా వానరులందఱు యుక్తియుక్తంబగు సుగ్రీవు నాజ్ఞను గ్రహించి సుగ్రీవునయొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని వరుణునిచేఁ బరిపాలితం బగు పశ్చిమదిశకుఁ బోయిరి. ౫౮

ఇది నలువదిరెండవసర్గము.

నలువదిమూడవసర్గము.

వానరోత్తముఁడును సమస్తసర్పములు దోపిసవాఁడునగు వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు అట్లు తనమామయగు సుషేణుని బడచురకుఁ బోఁబనిచి యంత వీరుఁడు వానరశ్రేష్ఠుఁడునగు శతవతిం బొంది ప్రత్యుపకారమునకై చెప్పఁబడునది కావున ముఖ్యముగాఁదనకు హితంబును ప్రియాసమాగమహేతువగుటచే రామునకును హితంబునగు వచనంబుఁ బలికెను. ౧, ౨

నీవు నీవంటిపరాక్రమవంతులయిన లక్షమంది వానరవీరులం దీసికొని యమపుత్రులగు నీమంత్రులంఁగూడి పయనంబగుము. ౩

మీరలు విశాలంబును హిమవత్స్వీతముచే నధిష్ఠితంబునగు నుత్తరదిశకుఁబోయి యచట సమస్తకల్యాణ గుణపూర్ణయగు రామభార్యను నీతాదేవిని వెదకుఁడు. ౪

కార్యజ్ఞులలో నుత్తములగు వానరులారా! మీరు పోవునట్టికార్యము సఫలమయి నీతాదేవి లభించి రాముఁడు సంతోషురబు నొందినయెడ మేము ఋణవిముక్తులమయి కృతార్థుల మగుదుము. ౫

మహాత్ముఁడగు రాముఁడు, మొదట మనకు ఉపకారము గావించి

తస్య చే త్ప్రతికారోఽస్తి సఫలం జీవితం భవేత్.

౬

అర్థినః కార్యనిర్వృత్తిమకర్తు రపి య శ్చరేత్,
తస్య స్యా త్సఫలం జన్మ కింపునః పూర్వకారిణః.

౭

ఏతాం బుద్ధి మపస్థాయ దృశ్యతే జానకీ యథా,
తథా భవద్భిః కర్తవ్య మస్తత్ప్రియహితైషిభిః.

౮

అయం హి సర్వభూతానాం మాన్య స్తు సరస త్తమః,
అస్మాను చాగతప్రీతి రామః పరపురజ్ఞయః.

౯

ఇమాని వనదుర్గాణి నద్య శ్చైలాంతరాణి చ,
భవంతః పరిమార్గస్తు బుద్ధివిక్రమసంపదా.

౧౦

తత్ర ఘోచ్చా న్పులిస్తాంశ్చ హారసేనాం స్తథైవచ,
ప్రథలా స్థరతాంశ్చై వ కురూంశ్చసహ మద్రకైః.

౧౧

కామ్యౌజా న్యవనాం శ్చై వ శకా నారట్టకా నః,
బాహ్లికా నృషికాం శ్చై వ పౌరవా నథ టక్కుణాన్.

౧౨

చీనా స్పరమచీనాంశ్చ నీహారాంశ్చ పునఃపునః,
అన్విష్య దరదాం శ్చై వ హిమవంతం తథైవచ.

౧౩

లోధ్రపద్మకషణ్డేషు దేవదారువనేషు చ,
రావణ స్సహ జై దేవ్యా మార్గితవ్య స్తతస్తతః.

౧౪

తత స్సోమాశ్రమం గత్వా దేవగన్ధర్వసేవితమ్,
కాలం నామ మహాసానుం పర్వతం తు గమిష్యథ.

౧౫

నాడుగదా! అందుకు మనము ప్రత్యుపకారము గావించుమేని మనప్ర
తుకు సఫలమవును. ౭

తనకు ఎంతమాత్రముపకారము చేయనివానికార్యమునుగూడ జన్మ
ము సఫలమగుటకై నెఱవేర్చవలెను; ఇంకఁ దనకు ముందు ఉపకారముచేసిన
వానికార్యమునుగూడ నెఱవేర్చనియొక నిర్లక్షజన్మము లేదని చెప్పవలె? ౮

మీరలు మాసంతోషంబును మేలును గోరువారలు కావున ఈయభి
ప్రాయమును మనస్సున నుంచుకొని సీతాదేవిని జూచి ఇచ్చునట్లు తగినంత
ప్రయత్నము చేయవలెను. ౯

శత్రుపురంబుల జయించునట్టి యీ రాముఁడు నను సైభూతంబులకును
పూజనీయుఁడు. మనయందును అధిక ప్రీతిగలవాఁడు. కావున నితఁ కార్య
మును ముఖ్యముగాఁ జేయవలెను. ౧౦

మీరలు ఉత్తరదిశయందు మైచ్చదేశమునందును బులిందదేశమునం
గును కూరసేనదేశమునందును బ్రస్థలదేశమునందును భరతదేశమునందును
దక్షిణపురుదేశమునందును మద్రదేశమునందును గాంభోజదేశమునందును
యవనదేశమునందును శకదేశమునందును అట్టకదేశమునందును బాహ్లికదేశ
మునందును ఋషికదేశమునందును జౌరవదేశమునందును టంకణదేశము
నందును జీనదేశమునందును బరమచీనదేశమునందును విహారదేశమునందును
దశదదేశమునందును హిమవత్సర్వతంబునందును సీతాదేవిని జక్కఁగా వెదకి
యంత నీదుర్గమారణ్యంబులందును నదులందును బర్వతంబులందును బుద్ధి
పరాక్రమంబులతో వెదకుఁడు. ౧౧-౧౩

లోద్ధుగు చెట్లవనంబులయందును బద్ధకవనంబులయందును దేవదారు
వనంబులయందును దిగిరి సీతాదేవిని రావణునిఁ జక్కఁగా వెదకవలెను. ౧౪

అంత దేవతలచేతను గంధర్వులచేతను నేవితంబగు సోమాశ్రమంబు
నకుఁబోయి యచటనుండి గొప్పసానువులతో నొప్పదున్న కాశపర్వతంబు
నకుఁ బోగలరు. ౧౫

మహాత్ము తస్య శైలస్య నిర్దరేషు గుహాసుచ,
 విచినుధ్వం యహాభాగాం రామపత్నిం తత స్తతః.
 త మతిక్రమ్య శైలేష్వరిం హేమగర్భం మహాగిరిమ్,
 తత స్సుదర్శనం నామ గన్తు మర్హథ పర్వతమ్.
 తతో దేవసఖోనామ పర్వతః పర్వతాలయాః!,
 నానాపక్షి గణాకీర్ణో వివిధద్రుమభూషితః.

౧౬

౧౭

౧౮

తస్య కాననషణ్డేషు నిర్దరేషు గుహాసుచ,
 రావణ స్సహ వై దేహ్యా మార్గితవ్య స్తత స్తతః

౧౯

త మతిక్రమ్య చాకాశం సర్వత శ్శశయోజనమ్,
 అపర్వతనదీన్పుటం సర్వసత్త్వవివర్జితమ్.

౨౦

తం తు శీఘ్ర మతిక్రమ్య కాంతారం రోమహర్షణమ్,
 కైలాసం పాణ్డూరం శైలం ప్రాప్య హృష్టా భవిష్యథ.

౨౧

తత్ర పాణ్డూరమేఘాభం జామ్బూనగపరిష్కృతమ్,
 కుబేరభవనం దివ్యం నిర్మితం విశ్వకర్తణా.
 విశాలా నళినీ యత్ర ప్రభూతకమలోత్పలా,
 హంసకారణ్డవాకీర్ణా హ్యప్సరోగణసేవితా.

౨౨

౨౩

తత్ర వై శవణో రాజా సర్వభూతనమస్కృతః,
 ధనదోరమతే శ్రీమాన్లుహ్యైకై స్సహ యక్షరాట్.

౨౪

ఆ కాళపర్వతమందలి విశాలములయిన కోనలయందును గుహలయందును దిరిగి యందందు మహాభాగ్యురాలగు సీతాదేవిని వెదకుడు. ౧౬

మీరలు బంగారుగనులతోఁగూడిన పర్వతశ్రేష్ఠమయిన యాకాళ పర్వతము నతిక్రమించి యంత నుదర్శనపర్వతమునకుఁ బొందు. ౧౭

హనరులారా! నుదర్శనపర్వతము నతిక్రమించిన పిదప నానావిధములయినపక్షులతోను నానావిధములయిన వృక్షములతోను దివ్యమయిన దేవసఖులను పర్యవేక్షింపుడు. ౧౮

ఆ దేవసఖపర్వతమునందలి వనంబులయందును సైన్యైక్లయందును గుహలయందును దిరిగి యయ్యైక్లములయందు సీతాదేవిని రావణుని వెదకి చూడుడు. ౧౯

ఆ దేవసఖపర్వతము నతిక్రమించినపిదప అంతటను నూలుయోజనములవైశాల్యముగల హావ్యప్రదేశ మొకటికలదు అందుఁ బృథివియులుగాని నదులుగాని వృక్షములుగాని యుండవు కావున సచట సేజుతింపును నినిసింపుదు. ౨౦

మహాభయంకరమయిన యాకాళవ్యప్రదేశమునందు మీరు తడవునేయవలదు. దానిశీఘ్రముగా నతిక్రమించి ధవళవర్ణమయిన కైలాసపర్వతమును జూచి సంతోషము నొందఁగలరు. ౨౧

ఆ కైలాసపర్వతమందు తెల్లని మేఘముతో సమానమయినదియు బంగారుపనులచే నలంకృతంబును విశ్వక్సెత్తితంబునగు దివ్యమైన కుబేరునిగృహము కలదు. అందుఁ గమలంబులతోను గలువలతోను నిండి హంసకాళండవాదిపక్షులతో నొప్పచున్నదియు విహారార్థమయి యప్పురసలచే నేవితంబునగు విశాలమయిన తామరకొలను కలను. ౨౨, ౨౩

కైలాసంబున విశ్రాంతమగుమారుఁడైన శ్రీమంతుఁడగు యక్షరాజు కుబేరుఁడు సమస్తభూతంబులును దన్ను భక్తిమెయి నమస్కరించి కొలఁప సర్వయక్షసమేతంబుగా విహరించుచుండును. ౨౪

తస్య చంద్రనికాశేషు పర్వతేషు గుహాసు చ,
రావణ స్సహ వై దేహ్యా మార్గితవ్య స్తత స్తతః. ౨౫

క్రౌచ్చం తు గిరి మాసాద్య బిలం తస్య సుదుర్గమమ్,
అవ్రమజ్ఞైః ప్రవేష్టవ్యం దుష్ప్రవేశం హి తత్ స్మృతమ్.

వసన్తి హి మహాత్మాన స్తత్ర సూర్యసమప్రభాః,
దేవై ర వ్యర్చితా స్సమ్యుద్గేవరూపా మహర్షయః. ౨౬

క్రౌచ్చస్య తు గుహాశ్చ వ్య స్సానూని శిఖరాణిచ,
నిర్ద రాశ్చ నితమ్బాశ్చ విచేతవ్యా స్తత స్తతః. ౨౭

క్రౌచ్చస్య శిఖరంచాపి నిరీక్ష్య చ తత స్తతః,
అవృక్షం కామశైలం చ మానసం విహగాలయమ్. ౨౮

న గతి స్తత్ర భూతానాం దేవదానవరక్షసామ్,
సచ సర్వై ర్విచేతవ్య స్ససానుప్రస్థభూధరః. ౩౦

క్రౌచ్చం గిరి మతిక్రమ్య మైనాకో నామ పర్వతః,
మయస్య భవనం యత్ర దానవస్య స్వయం కృతమ్. ౩౧
మైనాక స్తు విచేతవ్య స్ససానుప్రస్థకన్దరః,
ప్రీణా మశ్వముఖినాం తు నికేతా స్తత్ర తత్ర తు ౩౨

లండేశం సమతిక్రమ్య ఆశ్రమం సిద్ధసేవితమ్,

అక్షైలాసపర్వతమునఁ జంద్రవర్ణములగు పర్యంతపర్వతములయందును
గుహలయందును దిరిగి యయ్యైస్థలములయందు సీతాదేవిని రాక్షసంబువెదకిచూ-
డవలెను. ౨౫

అంత మీరు క్రాంచపర్వతంబుఁ జేరి యందుఁ గుహకశక్తిచేఁ జేయఁ
బడిన దుర్గముమయినబిలమును ఎంతమాత్ర మేనుజక జాగ్రత్తతోఁ బ్రవేశింపుఁడు. ఏలయనఁగా దానిఁ బ్రవేశించుట మిక్కిలియుఁ గష్టము. ౨౬

ఆ క్రాంచబిలమునందు మహాపుభావులు నూర్గునకుంబోలెఁ గాంతిగలవారలు సమస్తదేవతలచేఁ బూజితులు దేవదూతులగు మహర్షులు నివసించుదురు. అందువలన దానిం బ్రవేశించుట కష్టము. ౨౭

ఆక్రాంచపర్వతమునందు ఇతరములయిన గుహలయందును సానువుల
యందును శిఖరములందును కోనలందును మధ్యప్రదేశములయందును దిరిగి
యయ్యైస్థలంబులందు సీతాదేవిని వెదకవలెను. ౨౮

క్రాంచపర్వతమునందలి ప్రధానశిఖరమును వృక్షరహితమయిన కామ-
పర్వతంబును సమస్తపక్షులతో నిండియుండు మహాసపర్వతంబును జూచి
యచట సీతాదేవిని జక్కఁగా వెదకవలెను. ౨౯

ఆ మానసపర్వతమును సాధారణప్రాణులుమాత్రమే గాదు దేవతలును
దానవులును రాక్షసులును గూడఁ బ్రవేశింపఁజాలరు. అందలి సమభూములం-
దును విషమభూములందును అగ్రప్రదేశములందును మీరలందఱు చక్కఁగా
వెదకవలెను. ౩౦

క్రాంచపర్వతమునకుఁ బిమ్మట మైనాకపర్వతం బున్నది. అందు మ-
యందనుదానవుఁడు తనగృహంబును నిర్మించికోనియున్నాఁడు. ౩౧

ఆమైనాకపర్వతమునందలి సమభూములయందును విషమప్రదేశముల-
యందును గుహలయందును మఱియుఁ గిన్నరస్త్రీలయొక్క వాసస్థానముల-
యందును దిరిగి యయ్యైస్థలంబుల సీతాదేవిని జక్కఁగా వెదకుఁడు. ౩౨

ఆమైనాకపర్వతమును దాటిన పిమ్మట సిద్ధులగు మహాత్ములచే నేవితం.

సిద్ధా వై భానసా స్తత్ర వాలఖిల్యాశ్చ తాపసాః. 33

పద్మాస్తే తు తపస్సిద్ధా స్తపసా వీతకల్తమాః,
ప్రప్తవ్యాచాపి సీతాయాః ప్రవృత్తి ర్విసయాన్వితైః. 34

హేమపుష్కరసంఘన్నం తస్మిన్ వై భానసం సరః,
తరుణాదిశ్యసంకాశై ర్హంసై ర్విచరితం శుభైః. 35

ఔవనాహ్యః కుబేరస్య సార్వభౌమ ఇతి స్మృతః,
గజః పర్యేతి తం దేశం సదా సహ కరేణుభిః. 36
తత్పుర స్సుమతిక్రమ్య నష్టచంద్రివాకరమ్,
అనక్షత్రగణం వ్యోమ నిష్పయోద మనాదిమత్. 37

గభస్తిభి రి వార్కస్య స తు దేశః ప్రకాశతే,
విశ్రామ్యద్భి స్తపస్సిద్ధై ర్దేవకలైః స్వయంప్రభైః. 38

తం తు దేశ మతిక్రమ్య శైలోదా నామ నియుగా,
ఉభయో స్తీరయో స్తస్యాః కీచకా నామ వేణవః. 39
తే నయన్తి పరం తీరం సిద్ధా స్ప్రిత్యానయన్తి చ,

ఉత్తరాః కురవ స్తత్ర కృతపుణ్యప్రతిశ్రయాః. 40
తతః కాశ్చానపద్మాభిః పద్మినీభిః కృతోదకాః,
సీలవై డూర్యపత్రాభి ర్నద్య స్తత్ర సహస్రశః. 41

బగు నొకయాశ్రమంబుండును అందు ఆణిమాద్యప్రైవ్యైర్గుణబలవనాక
లును దపస్సంపన్నులు నగు వైఖానసులును వాఙ్మయమును నిశ్చల
యందురు. 32

మీరు తపోబలంబున నణిమాద్యప్రైవ్యైర్గుణను బొందినవారలును బరిశు
ద్ధులునగు నమ్మహానుభావులకు ఆకాశము ననుస్మారముచేసి వారలను నీలా
దేవి సమాచారము గుఱించి యాడుగవలెను. 33

అయాశ్రమమునందు కాంచనకమలములతో నిండి బాబుగానైన
కాశంబులగు నుందకములయిన హంసలతో నొకప్పుడున్న వైఖానసులు తాము
రక్షించు కలరు. 34

కుజేరునివాహనమయిన సార్వభౌమంబును దిగ్దము ఆఁడేనుంగులతోఁ
గూడ ఎల్లప్పుడు నచట విహరించుచుండును. 35

అవైఖానససరస్సునకావల ఆకాశమునందు చంద్రసూర్యులప్రచార
ముగాని నక్షత్రములసంచారముగాని యెంతమాత్రములేదు మేఘములు సం
చరింపవు. నిశ్చంద్రమై శూన్యముగా నుండును. 36

చంద్రసూర్యులసంచారము లేకపోయినను ఆచట విశ్రమించుచుండు
దేవసమానులు స్వయంప్రకాశులునగు సిద్ధపురుషుల దేహప్రకాశముచే నా
ప్రదేశమంతయు వెలుతురు గలిగియుండును. 37

ఆప్రదేశము నతిక్రమించిన పిదప, వైలోద యను నదియున్నది; ఆ
నది తీరంబుల రెంటియందును గాలికోట్టునపుడు ధ్వనించునట్టి వెనుట్లకలవు.

ఆరెండు తీరంబులందలి వెనుట్లను ఆత్యున్నతంబులయి పంగి యొం
డొంటితోఁ బెనఁగియుండుటవలన సిద్ధులు వానిమీఁదుగా నావలిగట్టునకుఁ
బోవుచు వచ్చుచుందురు.

అంతఁ బుణ్యవంతులకు నివాసస్థానమయిన యుత్తరకురుదేశమున్నది.

ఉత్తరకురుదేశము పుణ్యముచేసినవారలు ఆఫలము ననుభవించుటకై
జన్మించు భూమియపుటంజేసి యందు బంగారుకమలంబులతోఁగూడిన నీల

చక్షోత్పలవనై శ్చాత్ర మణ్డితా శ్చ హిరణ్మయైః,
తరుణాదిత్యసదృశై రాభిన్తి తత్ర జలాశయాః. ౪౨
మహార్హమణివత్త్రైశ్చ కాశ్చానప్రభ కేసరైః,
నీలోత్పలవనై శ్చిత్రై స్స దేశ స్సర్వతో వృతః. ౪౩

నిస్తులాభి శ్చ ముక్తాభి ర్మణిభి శ్చ మహాధనైః,
ఉమాభతపులి నా స్తత్ర జాతయాపైశ్చ నిమ్నగాః. ౪౪
సర్వరత్నమయై శ్చిత్రై రవగాఢా నగోత్తమైః,
జాతయావమయై శ్చాపి హుతాశనసమప్రభైః. ౪౫
నిత్యపుష్పఫలా స్తత్ర నగాః పత్తరథాకులాః,
దివ్యగర్భసస్పర్శా స్సర్వా న్కమాం త్స్రివన్తి చ. ౪౬

నానాకారాణి వాసాంసి ఫల స్త్యన్యే నగోత్తమాః,
ముక్తావై దూర్యచిత్రాణి భూషణాని తథైవచ. ౪౭
స్త్రీణాం చా వ్యనురూపాణి పురుషాణాం తథైవచ,
సర్వర్తుసుఖసేవాని ఫల స్త్యన్యే నగోత్తమాః. ౪౮
మహార్థాణి విచిత్రాణి హైమా న్యన్యే నగోత్తమాః,
శయనాని ప్రసూయన్తే చిత్రాన్తరణవన్తి చ. ౪౯
మనఃకాంతాని మాల్యాని ఫల స్త్యత్రాపరే ద్రుమాః,
పానాని చ మహార్థాణి భక్ష్యాణి వివిధాని చ. ౫౦
స్త్రీయశ్చ గుణసంపన్నా రూపయావనలక్ష్మితాః,

గర్భరావిః కిన్నరా సింధూ నాగావిద్యాధరా స్తథా. ౫౧

వైచార్యవర్ణంబులయిన తామర తీగలచే సులంకృతమయి రమణీయ మయిన జలముతో నొప్పమన్న నదులు వేనవేలుగాఁ గలవు. ౪౧

అయ్యుత్తరమరుదేశంబునఁ గొలంఘలు ఎఱ్ఱగలువలతోను బంగారు కలువలతోను బాలనూర్యవర్ణంబులగు కలువలతోను ఒప్పుచుండును. ౪౨

ఆయుత్తరమరుదేశంబున నంతటను నీలరత్నములవంటి రేకులును బంగారమువంటి కేసరములును గలిగి యత్యంత సుందరములయిన నల్లగలువలకొలంఘలు మెండుగానుండును. ౪౩

అయ్యుత్తరమరుదేశంబునందు నదులందు సుందరములగు ముక్తాఫలంబులును గొప్పవిలువగల రత్నంబులును బంగారమును పులిసములుగానుండును; సమస్త రత్నమయములయిన పర్యతంబులును అగ్నివలె వెలుంగుచుండు కాంచనమయపర్యతంబులును ఆనదులననుమ నచటచట భాసిల్లుచుండును.

అచట వృక్షంబులు ఎల్లప్పుడును ఫలపుష్పంబులు గలిగి కట్టలచే నిండినవై మంచి తావియు మాధుర్యంబును గలిగి సుఖస్పర్శంబులై కోరిక కోరుకల సన్నింటి నొసంగుచుండును. ౪౪

కొన్నియుత్తమవృక్షంబులు నానావిధములగు వస్త్రంబుల నొసంగును.

మఱికొన్ని వృక్షములు ముత్యములును వైచార్యములును బొదిగి యుండుటచే సుందరములను సమస్తరువులందును ముఖప్రదంబులునగు భూషణంబులను ఆడువారికిఁదగినట్లుగాను మగవారికిఁ దగినట్లుగాను ఒసంగును.

మఱికొన్నితరువులు ఉత్తమములు నానావిధములు చిత్రవర్ణములయిన పఱుపులుగలవియినను కాంచనశయనీయంబుల నొసంగును. ౪౫

అయ్యుత్తర మరుదేశంబున మఱికొన్నిభూరుహంబులు రమణీయములగు పుష్పమాలికలను ఉత్తమములగు పానద్రవ్యములను నానావిధములగు భిక్ష్యములను గుణవతులును రూపయావనములుగల వారలునగు కాంతలను ఒసంగును. ౪౬

అచట గంధర్వులు కిన్నరులు కింపురుషులు సింధులు నాగులు విద్యాధ

రమన్తే సహితానత్ర నారీభి ర్భాస్కరప్రభాః,
సర్వే సుకృతకర్తాణ స్సర్వే రతిపరాయణాః.
సర్వే కామాన్ధసహితా వసన్తి సహయోషితః,

౫౨

గీతవాదిత్రనిర్దోష సోత్కృష్టహానికస్వనః.
శ్రూయతే సతతం తత్ర సర్వభూతమనోహరః,
తత్ర నాముదితః కశ్చిన్నాస్తి కశ్చిదసత్ప్రియః.
అహస్యహని వర్ధన్తే గుణానత్ర మనోరమాః,

౫౩

౫౪

సమతిక్రమ్య తం దేశ ముత్తరః పయసాం నిధిః.
తత్ర సోమగిరి ర్నామ మధ్యే హేమమయో మహాన్,

౫౫

ఇద్వీలోకగతా యే చ బ్రహ్మలోకగతా శ్చ యే.
దేవాస్తం సమనేక్షన్తే గిరిరాజం దివం గతాః,
సతు దేశో విసూర్యోఽపి తస్య భానా ప్రకాశతే.
సూర్యులత్యౌఽభివిజ్ఞేయస్తనతేవ వివస్వతా,

౫౬

౫౭

భగవా నపి విశ్వాత్కాశమ్భురేకాదశాత్మకః.
బ్రహ్మ వసతి దేవేశో బ్రహ్మర్షిపరివారితః,

౫౮

న కథంచన గస్తవ్యం కురూణా ముత్తరేణ వః.
అన్యేషా మపి భూతానాం నాతిక్రామతి వై గతిః,
సహి సోమగిరి ర్నామ దేవానా మపి దుర్గమః.
తమాలోక్య తతః క్షిప్ర ముపావర్తితు మర్హథ,
ఏతావ ద్వానరై శ్శక్యం గన్తుం వానరపుంగవాః!.

౫౯

౬౦

౬౧

రులు సూర్యతేజంబున వెలుంగుచుఁ బ్రియాసమేతులయివిహరింపుచుండురు.

అచట నివసించు జనులందఱు పుణ్యవంతులు క్రీడాసత్తులు కామంబును ఆర్థంబును సమృద్ధంబుగాఁగలవారలై నిజకాంతలంఘాడి యానందించుచుండురు. ౫౬

అచట అధికముగా హాసస్వరాలును గీతవాద్యధ్వజులును సమస్తభూతంబులకును వీనులకింపుగా నెల్లప్పుడును విసంబడుచుండును. ౫౭

మఱియు నాదేశంబున సంతోషంబు లేనివాఁడుకాని ప్రియురాలు లేనివాఁడుగాని యొకానొకఁడును లేఁడు; అచట మనోహరంబులగు సుఖంబులు దినదినమునకును వృద్ధిబొందుచుండును. ౫౮

అయ్యత్తరకురుదేశము వత్తిక్రమించినపిదప నుత్తరసముద్రమున్నది. అయ్యత్తరసముద్రమునకును కాంచనమయంబగు సోమగిరియునునొక మహాపర్వతమున్నది.

విష్ణులోకంబున బ్రహ్మలోకంబున స్వర్గంబుననుండు దేవతలు ఆసోమగిరిని జూడఁగలరే గాని ఇతరులకు దానిఁజూచుటయే యసాధ్యము. ౫౯

ఆప్రదేశమున సూర్యసంచారము లేకున్నను సూర్యసంచారముగల ప్రదేశము సూర్యునిచేవెలుతురు గలిగియుండునట్లు అమృతాపర్వతముయొక్క ప్రకాశముచే వెలుతురు గలిగియుండును. ౬౦

ఆసోమగిరియందు సర్వాత్మకుండగువిష్ణువును ఏకాదశరద్రస్వరూపుండగుశివుండును సమస్తదేవాధుండగుబ్రహ్మదేవుండును బ్రహ్మార్షులచే వేవింపఁబడుచున్నవారలయి వాసమునేయుచుండురు. ౬౧

అయ్యత్తరకురుదేశమున కుత్తరముగా మారెంతమాత్రము పోషలరు; దైత్యుల మొదలగు విశేష శక్తిగలవారలకును ఆపిష్టుటఁబోవుటకుశక్తిలేదు.

ఆసోమగిరిం బ్రవేశించుటకు దేవతలకుఁగూడ సాధ్యముకాదు; కావున మిగతా పర్వతముం జూచి యంత నటనుండి కీఘ్రముగా మరలిరండు.

వానరోక్తములారా! ఇంతవిజుమూత్రమై వానరులకుఁ బోషి నలవి

అభాస్కర మమర్యాదం న జానీమ స్తతఃపరమ్,

సర్వ మేత ద్విచేతవ్యం యన్తయా పరికీర్తితమ్.

౬౨

య దన్య దపి నోక్తంచ తత్రాపి క్రియతాం మతిః,

తతః కృతం చాశరథే ర్మహ త్ప్రియం

మహత్తరం చాపి తతో మమ ప్రియమ్,

కృతం భవిష్య త్యనిలానలోపమా

విదేహజాదర్శనజేన కర్తవ్యమ్.

౬౩

తతః కృతార్థా సుహితాసు బాన్ధవా

మయాఽర్చితా స్సర్వగుణై ర్మనోరమైః,

చరిష్య ధోర్వీం ప్రతి శాస్త్రశత్రవ

స్సహస్రియా భూతధరాః ప్లవణ్ణమాః!

౬౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధా కాణ్డే త్రిచత్వారింశ స్సర్గః. ౪౩.

చ తు శ్చ త్వారింశ స్సర్గః.

విశేషేణ తు సుగ్రీవో హనూమ త్యర్థ ముక్తవాన్,

స హితస్త్వి వ్హరిశ్రేష్ఠే నిశ్చితార్థోఽర్థసాధనే.

౭

అబ్రవీ చ్చ హనూమన్తం విక్రాన్త మనిలాత్మజమ్,

సుగ్రీవః పరమప్రీతః ప్రభు స్సర్వవనాకసామ్.

౮

స భూమా నాన్తరిక్షే వా నామ్భరే నామరాలయే,

నాప్సు వా గతిసంఘం తే వశ్యామి హరిపుంజవ!

౩

యగును; ఆప్రదేశము నూర్యసంచారము లేమింజేసి యంధకారావృతమయి
నగతగ్రామాదిమర్యాదలు లేకుండుటవలన మాకుచుం దెలియదు. ౬౧

నేను ఇప్పుడుచెప్పిన ప్రదేశములందంతటను జక్కగా వెదకుఁడు;
చుట్టియు నావైపున నేను జెప్పని ప్రదేశము లేమైననుండినయెడ నచటను
గూడ వెదకవలెను. ౬౨

వాయుసమానులరు నగ్నితుల్యులరు నగు వానరులారా! మీరలు
చక్కగా వెదకి నీతాదేవింజూచి కార్యముసాధించుకొని వత్తురేని రామునకు
చుహస్సంతోషముచేసినవారలగుదురు; నాకు అంతకన్నను గొప్ప సంతోష
ము చేసినవారలగుదురు. ౬౩

వానరులారా! అంత మీరలు బంధుసమేతంబుగా నావలన మనోహ
రంబులగు సమస్తకామంబులం బొందినవారలయి కృతార్థులరయి శత్రువులు
లేనివారలయి పెక్కిండ్రుల బోషించుచుఁ బ్రియురాండ్రంగూడి నుఖం
బున భూమియంతయు విహరింపుచుండఁగలరు. అని సుగ్రీవుఁడు శతవతి
మున్నగు వానరవీరులతోఁ జెప్పెను. ౬౪

ఇది నలువదియూడవసర్గము.

నలువదినాలుగవసర్గము.

అనుగ్రీవుఁడు హనుమంతునివిషయమయి యధికగౌరవముగాఁ జెప్పె
ను; ఏలయనఁగా హనుమంతుఁడు తప్పక కార్యమును సాధింపఁగలఁడని
సుగ్రీవుండు నిశ్చయించియుండెను. ౧

సమస్త వానరులకును నాథుఁడగు సుగ్రీవుండు హనుమంతుని విష
యమై పరమసంతోషంబునొంది పరాక్రమవంతుండగు వాయుపుత్రుని నా
హనుమంతుంజూచి నిట్లనిపలికెను. ౨

వానరశ్రేష్ఠుఁడా! భూమియందుఁగాని పక్షులు మేఘములు సంచ
రించు నాకాశమునందుఁగాని సిద్ధవిద్యాధ్యరాదులు సంచరించునట్టి వైయా

సాసురా సుహగన్ధర్వా సునాగవరదేవతాః,
విదితా సుర్వలోకా స్తే సనాగరథరాధరాః. ౪

గతి ర్వేగ శ్చ తేజ శ్చ లాఘవంచ మహాకపే!,
పితు స్తే సదృశం వీర! మారుతస్య మహాజనః. ౫

తేజసా వాపి తే భూతం సమం భువి న విద్యతే,
త ద్యథా లభ్యతే సీతా తత్త్వ మే వోపపాదయ. ౬

త్వ య్యేవ హనుమ! న్న స్తి బలం బుద్ధిః పరాక్రమః,
దేశకాలానువుత్తి శ్చ నయ శ్చ నయవర్జిత!. ౭

తతః కార్యసమాసజ్ఞ మవగమ్య హనుమతి,
విదిత్వా హనుమంతం చ చింతయామాస రాఘవః. ౮

సర్వథా నిశ్చిత్తాఞ్కోఽయం హనుమతి హరీశ్వరః,
నిశ్చితార్థకర శ్చాపి హనుమా న్కార్యసాధనే. ౯

త దేవం ప్రస్థిత స్యాస్య పరిజ్ఞాతస్య కర్తృభిః,
భర్తా పరిగృహీతస్య ధృవః కార్యఫలోదయః. ౧౦

తం సమీక్ష్య మహాతేజా వ్యవసాయోత్తరం హరిమ్,

కాశమునందుఁగాని స్వర్ణమునందుఁగాని జలములయందుఁగాని నీ వెదురులేక పంచరింపఁ గలవు. 3

అనురులుండు లోకంబును గంధర్వలోకంబును నాగలోకంబును మనుష్యలోకంబును దేవలోకంబును సముద్రపర్వత సహితంబుగా సమస్త లోకంబులును నీవెఱుంగునువు. 4

వీరుఁడా! ఎదురులేని గమనంబునందును వేగమునందును బరాక్రమ మునందును లాఘవమునందును నీవు మహాప్రభావుండగు నీతిండ్రి నాయుడే వునకు సమానుఁడవు. 5

భూమియందుఁ బరాక్రమంబున నీకన్న వధికమయినభూతము లేనే లేదుగదా! నీకు సమానమయినదియు లేదు; కావున నీతాచేవి లభించునట్లు నీవే తగినప్రయత్నముచేసి కార్యము నెఱవేర్పవలెను. 6

సమస్తసీతులును జక్కగాఁ బెరిసినట్టి హనుమంతుఁడా! బలము బుద్ధి పరాక్రమము దేశకాలంబుల ననువర్తించుట నీతి యివి నీయందుండునట్లు మఱియెవరియందును లేవు. అని సుగ్రీవుఁడు హనుమంతునితోఁ బలికెను. 7

రాముండు సుగ్రీవుఁడు హనుమంతునితో నాడు ఎచనములవలన సుగ్రీవుఁడు కార్యభారమంతయు హనుమంతునిపై నుంచుట నెఱింగి హను మంతుఁడు కార్యసాధకుండని తెలిసి యిట్లని యాలోచించెను. 8

వానరరాజయిన యీసుగ్రీవుండు హనుమంతుండు తప్పక కార్య మును సాధించునని నిశ్చయించియున్నాఁడు; హనుమంతుఁడును దనవిషయ మయి సుగ్రీవుని కంతటి నష్టకము గలుగఁజేసినవాఁడుగా నున్నాఁడు. 9

అందువలన నీహనుమంతుండు మున్ను పెక్కుకార్యములను సాధించు లవలన నితనిసామర్థ్యము సుగ్రీవునకుఁ బెరిసియున్నది; మఱియు సుగ్రీవుం డితని వధికముగా గౌరవించుచున్నాఁడు కావున నితండుపోయిన కార్యము తప్పక సిద్ధించును. అని రాముఁ డాలోచించెను. 10

మహాపరాక్రమకాలియగు రాముండు కార్యసాధనకమర్తుండగు నాహు.

కృతార్థ ఇవ సంవృతః ప్రహృష్టేన్ద్రియమానసః. ౧౧

దదా తస్య తతః క్రీత స్వనామాజ్జీవకోభితమ్,
అఙ్గుళీయ మభిక్షానం రాజపుత్ర్యాః పరస్తవః. ౧౨

అనేన త్వం హరిశ్రేష్ఠ! చిహ్నేన దనకాత్మజా,
మత్సకాశా దనుప్రాప్తయ నుద్విగ్నానుపశ్యతి. ౧౩

వ్యవసాయ శ్చ తే వీర! సత్త్వయుక్తశ్చ విక్రమః,
సుగ్రీవస్య చ సందేశ సిద్ధిం కథయతీవ మే. ౧౪

స తం గృహ్య హరిశ్రేష్ఠః స్థావ్య మూర్ధ్ని కృతాఙ్జలిః,
వన్దిత్వా చరణౌ చైవ ప్రస్థితః ప్లవగోత్తమః. ౧౫

స తత్ప్రకర్షణ హరిణాం మహద్బలం
బభూవవీరః పవనాత్మజః కపిః,
గతామ్బుదే వ్యోమ్న విశుద్ధమణ్డల
శ్మశీవ నక్షత్రగణోపకోభితః. ౧౬

అతిబల! బల మాశ్రిత స్తవాహం
హరివరవిక్రమ విక్రమై రనలైః,
వవనసుత! యథాభిగమ్యతే సా
జనకనుతా హనుమం! స్తథా కురుష్య. ౧౭

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే చతుశ్చత్వారింశ స్సర్గః. ౪౪.

నుమంతుఁజూచి పరమసుతుఁడై తన్నుఁ గృతార్థునిఁగాఁ దలంచెను. ౧౧
అంత శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టిరాముండు సుతుఁడై నీతాదే
వికి గుఱుతుఁడెలియుటకై తనచేరు చెక్కఁబడియున్న తన ముగ్ధులంగర
మును హనుమంతున కొసంగెను. ౧౨

వానరోత్రముఁడా! ఈ యంగుళీయకమునుజూచి నీతాదేవి నిన్నుఁ
జూచి సంశయముగాని భయముగాని పొందక నీవు నాయొద్దనుండి వెచ్చిన
వాఁడవిని దృఢముగా నమ్మును. ౧౩

పరాక్రమవంతుఁడగు హనుమంతుఁడా! నీయుత్సాహమును బలం
బును బరాక్రమమును నుగ్రీవుండు నీతోఁజెప్పిన సమాచారమును జూడఁ
గాఁ గార్యసిద్ధి తప్పకయవునని నాకుఁదోచుచున్నది. అని రాముండు హను
మంతునితోఁ జెప్పెను. ౧౪

వానరోత్రముఁడగు నా హనుమంతుండు అయ్యంగుళీయకంబుఁదీసి
శిరస్సుననుంచుకొని చేమాడ్చుగీలించి రామపాదములకుఁ బ్రణమిల్లి యంత
బయలుదేఱెను. ౧౫

పరాక్రమవంతుండును వాయుదేవునికుమారుండు నగు నాహనుమం
తుండు గొప్పదగు నవ్యాసరసేనచేఁ బరివేష్టింపఁ బడినవాఁడై మేఘములు
లేని యాకాశమునందు స్వచ్ఛమయిన మండలముగలిగి నక్షత్ర సమాహ
ముచేఁ బరివృతుండగు చంద్రునిభంగిఁ బ్రకాశించెను. ౧౬

మహాబలుఁడవు సింహమునకుంబోలె మహాపరాక్రమంబు గలవాఁడవు
వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడా! నేను నీబలముపై భారమువేసియు
న్నాను; నీదుపరాక్రమంబుకొలఁచిని బ్రయత్నముచేసి నీతాదేవి లభించు
నట్లు గావించుటలెను. అని రాముండు మరలఁ బయ్యియున్న హనుమంతు
నితోఁ జెప్పెను. ౧౭

ఇది వలువెదినాలుగవసర్గము.

పల్నాచత్వారింశ స్సర్గః.

సర్వాం శ్చాపహాయ సుగ్రీవః ప్లవగాః ప్లవగర్షభః,
సమస్తా న బ్రవీ డ్భూయో రామ కార్యాధినిధయే. ౧

ఏవ మేత ద్విచేకవ్యం య న్మయా పరకీర్తితమ్,

తదుగ్రశాసనం భర్తు ర్విక్షాయ హరిపుజ్జవాః.
శలభా ఇవ సంఛాద్య మేనినీం సంప్రతస్థిరే, ౨

రామః ప్రసవదే తస్మి న్మృవస త్పహుత్తజః,
ప్రతీక్షమాణ స్తథ మాసం య స్థితాధిగమే కృతః, ౩

ఉత్తరాం తు దిశం రమ్యాం గిరిరాజసమావృతామ్.
ప్రతస్థే సహసా వీరో హరి శ్శతవలిస్తదా,
పూర్వాం దిశం ప్రతియయా వినతో హరియూధవః. ౪

తారాజ్ఞదాదిసహితః ప్లవగో మారుతాత్తజః,
అగస్త్యచరితా మాశాం దక్షిణాం హరియూధవః. ౫

పశ్చిమాంతు భృశం ఘోరాం సుషేణః ప్లవగేశ్వరః,
ప్రతస్థే హరిశార్ఙ్గభ్రాతృ దిశం పరుణపాలితామ్. ౬
తత స్సర్వా దిశో రాజా చోదయిత్వా యథాతథమ్,
కపినేనాపతీ న్ముఖ్యా న్ముమోద నుఖత స్సుఖమ్. ౭

* నలువదియైదవసర్గము.

వానరోత్తముఁడగునుగ్రీవుండు అవ్యాసకుల నందఱుంబిలిచి రామకా
త్యంబు నీర్థించుపాఠమై మరల వాకలంజూచి నిష్పక్షపాతముగా నిట్లుని
చలెకను.

నేను ఎవరెరికి ఏయేదిక్కునందు ఏయేభూభాగములను వెదకఁబని
వట్లుగాఁ జెప్పితి నో వారువారు అయ్యెన్ద్రుంబులం దప్పక చక్కగా నేను
జెప్పినవిధంబున వెదకవలెను.

అవ్యాసరవీరులు నుగ్రీవుని తీక్షణమయిన యాజ్ఞనువిని యంత నంద
ఱును మిడుతలవలె లెక్కనుమీటి భూమియంతయు నాచ్ఛాదించి నవవి
పాగిరి.

రామండు వానరులు నీతంజూచినచుటకై యవధిగా నేర్పఱుపఁబ
డిన యామాసము ఎపుడెపుడు కడచునోయని నిరీక్షించుచు లెక్కఁగనమేతం
బుగా నాప్రసవణిగిరియందె నివసించియుండెను.

అప్పుడు పరాక్రమవంతుండగు శతవతి హిమవత్పర్వముచే నధిష్ఠిత
మయి రమణీయమయిన యుత్తిర దిశనుగూర్చి పోవ నుద్యుక్తుఁడయ్యెను. ౪
వానరయూధపతియగు వినతుండు తూర్పుదిశకుఁబోవ సన్నద్ధుఁడ
య్యెను.

వానరయూధనాథుండు వాయుకుమారుండునగు హనుమంతుండు
కౌరుం డంగదుండు మున్నగు వానరవీరులంగూడి యగస్త్యమహర్షి నేవితం
బగు దక్షిణదిశకుఁబోవ నుద్యుక్తుఁడయ్యెను.

వానరోత్తముఁడగు నుషేణుండు మహాభయంకరంబును వరుణునిచేఁ
బాలితంబునగు పడమటిదిశకుఁబోవ నుద్యుక్తుఁడయ్యెను.

పూర్వము రాజ్యలాభంబున నుఖితుండయిన నుగ్రీవుండు ఈ త్తము
లగు వానరసేనానాయకుల సమస్తదిశలకుంబంపి రామకాత్యంబునుగూడ నెఱ
వేర్చినవాఁడగుటంకేనే మునుపటికన్నను అధికనుఖమునొంది యానందించెను.

ఏవం సంబోధితా సుర్యే రాజ్ఞా వాసరయాథపాః, ౦
 స్వాం స్వాం దిశ మభిప్రేత్య త్వరితా స్సంప్రతస్థిరే. ౧
 ఆనయిష్యామహే సీతాం హనిష్యామశ్చ రావణమ్,
 నదస్త శ్చోన్నదస్త శ్చ గర్జంతశ్చ స్తవజ్ఞమూః. ౧౦
 త్వేషంతో ధావమానా శ్చ వినదంతో మహాబలాః,

అహ మేతో హనిష్యామి రావణం ప్రాప్త మాహవే. ౧౧

తత శ్చోన్నత్య సహసా హరిష్యే జనకాత్మజమ్,
 వేపమానాం శ్రమేణాద్య భవద్భిః స్థీయతా మిహ. ౧౨

ఏక ఏ వాహరిష్యామి పాతాళాదపి జనకీమ్,

విమథిష్యామ్యహం వృతౌ పాతయిష్యామ్యహం గిరీన్.
 ధరణీం దారయిష్యామి క్షోభయిష్యామి సాగరాన్,

అహం యోజనసంఖ్యాయాః ప్లవితా నాత్ర సంశయః. ౧౩

శతం యోజనసంఖ్యాయా శ్శతం సమధికం హ్యహమ్,

భూతలే సాగరే వాపి శైలేషు చ వనేషు చ. ౧౪
 పాతాళ స్వాపి వా మధ్యే న మ మాఽచ్ఛిగ్యతే గతిః,

ఏ త్వేకైకం తదా తత్ర వాసరా బలదర్పితాః. ౧౫

అవ్యాసరవీరులందఱు సుగ్రీవునాజ్ఞను శిరసావహించి “రావణునిఁ బింధించి నీతాదీనిం దెత్తుము” అని యుత్సాహంబునం బలుకుచు తమతమది క్కులకుఁ ద్వరితంబుగాఁ బోయిరి.

మహాబలశాలలగు నవ్యాసరవీరులు నాదంబులు నేయుచు మఱియు నుత్సాహంబుతో నుచ్చైర్నాదంబులు గావింపుచు బీరంబులు పలుకుచు సింహనాదంబులు నేయుచుఁ బరుగెత్తుచు వికృతంబుగా నలుచుఁ బోయిరి.

రావణుఁడు యుద్ధమునకు వచ్చినయెడ నేనొకఁడనె యతఁ డిది విధించి పుచ్చెదను. అని యొకఁడు పలికెను.

నేను రావణునిపింధించి శ్రమంబున గడగడ ఎడంకుచున్న నీతాదీని ఇప్పుడె శీఘ్రంబున నిచటికిఁ దెచ్చెదను; మీరలిచటనె నిలుపుండన మఱి యొకఁడు వచించెను.

నీతాదీని పాతాళంబున నున్నను నేనొకఁడె పోయి తెచ్చెదను. అని మఱియొకఁడు చెప్పెను.

నేను వృక్షంబులం బ్రేకికొని చెదను; నేనుబర్హతంబులం బడవైతును; నేను భూమిం బగుల్తును; నే సముద్రంబులం గలంతును. అని యొక్కొకరు బీరంబు వలికిరి.

నేను ఒకయోజనముదూరము ఎగిరి దాఁటఁగలను; అందు సంతయ ములేదు. అని యొకఁడు పలికెను.

“నేను నూఱుయోజనములదూరము ఎగురుదును” అని యొకఁడును, “నేను నూఱుయోజనములకన్న వధికముగా దాఁటుదును” అని మఱియొకఁడును వచించిరి.

భూమియందుఁగాని సముద్రమునందుఁగాని పర్వతంబులందుగాని వనంబులందుగాని పాతాళమధ్యంబునందుగాని నే నడ్దిలేక సంచరింపఁగలను. అని యొకఁడు చెప్పెను.

ఆపుడచట బలగర్వితులగు వాసరులు వాసరేంద్రుండగు సుగ్రీవు.

ఊచు శ్చ వచనం తత్ర హరిరాజస్య సన్నిధౌ.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే షట్చత్వారింశ సుర్గః. ౪౫.

షట్చత్వారింశ సుర్గః.

గతేషు వానరేంద్రేషు రామ సుగ్రీవ మబ్రవీత్,

కథం భవా న్విజానీతే సర్వం వై మణ్డలం భువః.

౧

సుగ్రీవస్తు తతో రామ మువాచ ప్రణతాత్మవాన్,

శ్రూయతాం సర్వ మాఖ్యాన్యే విస్తరేణ సర్వభ!

౨

యదా తు దుష్టభింనామ దానవం మహిషాకృతిమ్,

షరికాలయతే వాలీ మలయం ప్రతి పర్వతమ్.

౩

తదా వివేక మహిషో మలయస్య గుహం ప్రతి,

వివేక వాలీ తత్రాపి మలయం తజ్జఘాంసయా.

౪

తతోఽహం తత్ర నిక్షిప్తో గుహాద్వారి వినీతవత్,

నచ నిష్క్రమతే వాలీ తదా సంవత్సరే గతే.

౫

తతః క్షతజవేగేన ఆపుపూరే తదా బిభృష్,

త దహం విస్మితో దృష్ట్యా భ్రాతృకోకవిషాద్ధితః.

౬

అ థాహం కృతబుద్ధిస్తు సువ్యక్తం నిహతో గురుః,

శిలా పర్వతసంకాశా బిలద్వారి మయా వృతా.

౭

అశక్నువ నిష్క్రమితుం మహిషో వినశే దితి,

నెదుట నివ్యధంబున నొక్కొకరు నొక్కొకవచనముం బలికిరి.

౧౬

ఇది నలువదియైదవపర్వము.

నలువదియాఱవపర్వము.

అవ్వానరవీరులు పోయినపిమ్మట రాముండు సుగ్రీవుంజూచి “నీవు నమస్తభూమండలంబును ఎట్లుతెలియవచ్చె” నని యడిగెను.

౧

అంత సుగ్రీవుండు నమస్కరించి రామునితో నిట్లని సవినయముగాఁ బలికెను.

పురుషోత్తమఁడా! నమస్త్యుక్తాంతమును విస్తరించి చెప్పెదను.

౨

పూర్వము మహిషరూపధరుండగు దుందుభియను రాక్షసుండు వాలి తో యుద్ధమునేయవచ్చి భయంబునం బరుగైత్రఁగా వాలి మలయపర్వతము వఱకు వెంటనంటితఱుముటయు నద్దానవుండు అష్టలయపర్వతంబునందలి గుహం జొరఁబడెను.

౩

వాలి అదుందుభిమాయావులవధించుటకై మలయపర్వతంబున నాగు హలోనికిం బ్రవేశించెను.

౪

అప్పుడు వాలి వినయసంపన్నుడనగునన్ను గుహవాకిట నునిచెను. అంత నొక సంవత్సరము కడచినను వాలి వెడలి రాఁడయ్యె.

౫

అంత నపుడు ఆబిలమునిండ నెత్తురుప్రవాహము వచ్చెను. నే నది చూచి యచ్చెరువొంది మాయన్న కేమి కల్గెనోయని మిక్కిలియు దుఃఖితుఁ డనైతిని.

౬

అంత అన్నయగువాలి స్పృహగా హతుఁడైయుండునని నాకు వస్తు కము గలిగిననది.

దుందుభి గుహనుండి వెడలిరాఁజాలక యటచనె నాశమునొందవలె నని నేను ఆగుహవాకిట పర్వతమంతటి శిలను అడ్డమంచితని.

౭.

తతోఽహ మాగాం కిష్కిన్ధాం నిరాశ స్తస్య జీవితే. ౮
రాజ్యం చ సుమహ త్ప్రిప్తం తారయాదుమయా సహ,

మిత్రైశ్చ సహిత స్తత్ర వసామి విగతజ్వరః. ౯
అజగామ తతో వాలీ హత్యా తం దానవర్ష భమ్,
తతోఽహ మదదాం రాజ్యం గౌరవా భ్యయన్త్రితః. ౧౦

స మాం జఘాంసు దృష్టాత్మా వాలీ ప్రవృథితేన్ద్రియః,
పరికాలయతే క్రోధా ద్ధావన్తం సచివై స్సహ. ౧౧

తతోఽహం వాలినా తేన సానుబంధః ప్రధావితః,
నదీ శ్చ వివిధాః పశ్యన్వనాని నగరాణి చ. ౧౨
ఆదర్శతలసంకాశా తతో వై పృథివీ మయా,
అలాతచక్రప్రతిమా దృష్టా గోష్పదవ త్తదా. ౧౩

పూర్వాం దిశం తతో గత్వా పశ్యామి వివిధాన్ ద్రుమాన్,
పర్వతాం శ్చ నదీ రమ్యా స్సరాంసి వివిధాని చ. ౧౪
ఉదయం తత్ర పశ్యామి పర్వతం ఛాతుమణ్డతమ్,
క్షీరోదం సాగరంచైవ నిత్య మస్మిరసాలయమ్. ౧౫

పరికాలయమానస్తు వాలినాఽభిద్రుత స్తదా,
పున రావృత్య సహసా ప్రస్థితోఽహం తదా విభో! ౧౬

పున రావర్తమాన స్తు వాలినాఽభిద్రుతో ద్రుతమ్,

దిశ స్తస్యా స్తతో భూయః ప్రస్థితో దక్షిణాందిశమ్. ౧౭
విద్యపాదపసంక్రీర్ణం చందనద్రుమశోభితమ్, .

అంత నేను వాలిజీవితంబువిషయమై యాశపడి కిష్కింధనువచ్చి
తొరను రుమను బొందుటయెగాక యీవానకరాజ్యమునకంతయు నాకుండ
నైతిని. ౮

నేను కిష్కింధయందు మిత్రపరివృతుండనై దిగులులేక సుఖముగా
నుంటిని. అంత దానవోత్తముడగు నామాయావిని ఇధించి వాలియుపచ్చెను.

అంత నేను అన్నయను గౌరవంబువలన దయంబున వాలికి మరల
రాజ్యం బొసంగితిని. ౧౦

దురాత్తుండగు నావాలి కోపంబునఁ బరవశములయిన యింద్రియము
లుగలవాఁడై నన్ను ఇధింపఁగోరుటయు నేను మంత్రిపహితంబుగాఁ బరుగై
తితిని. అతండును నావెంటం దటిమెను. ౧౧

అంత నేను వాలిభయంబునంజేసి మంత్రిలంఘాడి నానావిధములగు
సదులను వనంబులను నానావిధపట్టణంబులను జూచుచుఁ బరుగైతిని. ౧౨

అంత నపుడు నేను భూమియంతయు గోష్ఠపదమంతటికిగా నెంచి
అద్దమునుంబోలెఁ గొఱచిచక్రమునుపలె స్పష్టముగాఁ జూచినాను. ౧౩

అపుడు తూర్పుదిక్కునకుఁబోయి నానావిధ వృక్షంబులను పర్వతం
బులను శమణీయములగు సదులను నానావిధంబులగు సరస్సులను జూచితిని.

అచట గైరికధాతువులచే నొప్పుచున్న యుదయపర్వతంబును ఎల్ల
ప్పుడు సప్సరసలచే నేవితంబగు క్షీరసాగరంబును జూచితిని. ౧౪

నాథుండవగు రాముఁడా! నేనట్లుపరుగెత్తుచుండఁగానే యంత వాలి
తఱుముకొని సమీపించుటయు నేను శీఘ్రంబున వెనుకకు మరలి మఱియు
కవైపునఁ బరుగైతిని. ౧౫

నేను మరలి పరుగెత్తుటంజూచి వాలి మఱియు వేగంబున నన్నుం
దటిమెను.

అంత నేను తూర్పుదిక్కునదలి వింధ్యపర్వతవృక్షములచే వ్యాప్తంబు
ను చందనవృక్షములతో నొప్పుచున్నదియునగు దక్షిణదిశకుఁ బరుగైతిని.

ద్రుమశైలాం స్తతః పశ్య న్భూయో దక్షిణతోఽపరాన్.౧౮
పశ్చిమాం చ దిశం ప్రాప్తా వాలినా సమభిద్రుతః,

సంపశ్య నివిధా ద్దేశా న స్తం చ గిరిస త్తమమ్. ౧౯
ప్రాప్య చాస్తం గిరిశ్రేష్ఠ ముత్తరాం సంప్రధావితః,

హిమవస్తం చ మేరుం చ సముద్రం చ తథోత్తరమ్. ౨౦.

యదా న విస్తం శరణం వాలినా సమభిద్రుతః,
తదా మాం బుద్ధిసంపన్నో హనూమా న్వాక్య మబ్రవీత్. ౨౧

ఇదానీం మే స్మృతం రాజ! న్యథా వాలీ హరీశ్వరః,
మతజ్ఞేన తదా కప్తో హ్యస్తి న్నాశ్రమమణ్డలే. ౨౨

ప్రవిశే ద్యది వై వాలీ మూర్ధ్నాఽస్య శతథా భవేత్,
తత్ర వాన స్సుఖోఽస్తాకం సరుద్విగ్నో భవిష్యతి. ౨౩

తతః పరవృత మాసాద్య ఋశ్యమూకం నృపాత్మజ!,
న వివేక తదా వాలీ మతజ్ఞస్య భయా త్తదా. ౨౪

ఏవం మయా తదా రాజ! స్మృత్యక్ష ముపలక్ష్మితమ్,
పృథివీమణ్డలం కృత్స్నం గుహా మి స్యాగత స్తతః. ౨౫

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే షట్చత్వారింశ స్సర్గః. ౪౬.

అంత నేను దక్షిణదిక్కునందు మఱికొన్నివృక్షములను బహుశంబులను జూచుచుఁ బరుగెత్తుచుండఁగా వారి తఱుముటయు నంతఁ బడమరకుఁ బోయినాను. ౧౮

నేను బడమరనునానావిధములగు దేశములను జూచి యస్తరిశిశువుఁ బోతిని; అంత వారి తఱుముకొని వచ్చుటవలనఁ దిరిగి యొత్తరదిక్కునకుఁ బరుగెత్తితిని. ౧౯

ఉత్తరదిక్కున హిమవత్సర్వతమును మేరుపర్వతమును ఉత్తరము ద్రుంబును జూచితిని. ౨౦

ఇట్లు ఎచటికిఁబోయినను వారి తఱుముటవలన నాకు రక్షకుఁడు గాని యుండుటకు స్థానముగాని లేకపోవుటయు ఒకప్పుడు బుద్ధిమంతుండగు హనుమంతుండు నాతో నిట్లనిపలికెను. ౨౧

వానరరాజా! మున్ను మరింగమహర్షి యాయాశ్రమపదము విషయ మయి వానరేశ్వరుండగు వారిని శపించియున్నాఁడుగదా! అది యిప్పుడు నాకు స్ఫుటికిపెచ్చినది. ౨౨

ఆశాపమువలన వారి యయాశ్రమంబు ప్రవేశించినయొక నరనిరల మాటుపఱియలయి పగులును; కావున మనము మఠంగాశ్రమంబున సుఖము గాను నిర్భయముగాను నివసించవచ్చును. అని హనుమంతుండు నాతోఁ జెప్పెను. ౨౩

రాజపుత్రుండవగురాముఁడా! అంత నేను క్షయుశ్యమూకపర్వతంబుఁ జేరితిని; వారి మఠంగమహాముని శాపభయమువలన నిచటికి రాఁడయ్యె. ౨౪

రాజా! నే నివ్విధంబున వారిభయంబున నపుడు భూమండలమునంతయుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జూచి అటుపిమ్మట నీయుశ్యమూకపర్వతముగుహ లో వానముచేయ వారంభించితిని. అని సుగ్రీవుండు రామునితోఁ జెప్పెను.

ఇది నలువదియొకవసర్గము.

సప్తచత్వారింశ స్సర్గః.

దర్శనార్థం తు వై దేహ్య స్సర్వతః కపియాథవాః,
వ్యాదిష్టాః కపిరాజేన యథోక్తం జగ్ము ర్జ్ఞానా.

౧

సరాంసి సరితః కఠౌ నాకాశం నగరాణి చ,
నదీదుర్గాః స్తథా శైలా ని్విచిన్వన్తి సమస్తతః.

౨

సుగ్రీవేణ సమాఖ్యాతా స్సర్వేవానరయూథవాః,
ప్రదేశా న్ప్రవిచిన్వన్తి సశైలవనకాననాన్.
విచిత్ర్య దివసం సర్వే సీతాధిగమనేధృతాః,
సమాయాన్తిన్త మేదిన్యాం నిశాకాలేషు వానరాః.

౩

౪

సర్వర్తుకామాన్ దేశేషు వానరా స్సఫలాన్ ద్రుమాన్,
ఆసాన్య రజనీం శయ్యాం చక్రు స్సర్వే ష్వహస్సుతే.

౫

తదహః ప్రథమం కృత్వా మాసేప్రస్రవణం గతాః,
కపిరాజేన సంగమ్య నిరాశాః కపియాథవాః.

౬

విచిత్ర్య తు దిశం పూర్వాం యథోక్తాం సచివై స్సహ,
అవృష్ట్యా వినత స్సీతా మాజగామ మహాబలః.
ఉత్తరాం చ దిశం సర్వాం విచిత్ర్య స మహాకపిః,
ఆగత స్సహ సైన్యేన వీర శ్శతపతి స్తదా.

౭

౮

సుషేణః పశ్చిమా మాశాం విచిత్ర్య సహ వానరైః,
సమేత్య మాసే సంపూర్ణే సుగ్రీవ ముపచక్రమే.

౯

నలువదియేడవస్తంభము.

సీతాదేవిని వెదకి చూచినప్పుడు సుగ్రీవుండాజ్ఞాపించిన వానరసేనానాయకులు సుగ్రీవుండు చెప్పినచొప్పున శీఘ్రంబున నయ్యెడకలకుఁబోయిరి.

ఆవాసరులు సరస్సులయందును నదులయందును తాగ్యహములయందును బయల్గయందును బట్టణంబులయందును నడుచే గుఱుంబులగు ప్రదేశములయందును బద్వశంబులయందును సీతాదేవిని వెదకిరి.

సుగ్రీవుండాజ్ఞాపించిన వానరసేనాపతులందఱును బద్వశంబులు పెనుంబులు మున్నగు ప్రదేశంబులందంతయు సీతాదేవిని జక్కఁగా వెదకిరి.

ఆవాసరులందఱు సీతాశ్వేణితత్పరలయి యాకాశసంచారంబున వేటువేటుగాఁ బగలంతయు వెదకి రాత్రికాలంబు భూమియందు నొకరితోనొకరు చేరుదుండిరి.

ఆవాసరులు ఆమాసమునందలి సమస్తదినములయందును బగలంతయు సీతాదేవిని వెదకి రాత్రికి సమస్తమునువలయుందును ఫలించునట్టి ఫలవంతములయిన వృక్షములుచేరి యచ్చటం బగుండుచువచ్చిరి.

అంత వానరసేనాపతులు ప్రయాణము మొదలుకొని యొకమాసము పూర్ణ మగుటయు సీతాదేవిం జూచుటయు వాశవదలి వానరరాజుసుగ్రీవునొద్దకువచ్చి ప్రస్తావనపర్యతంబుఁ జేరి

మహాబలకాలియగు వినతుండు తనతోడి వానరులతోఁగూడ సుగ్రీవుండుచెప్పినవిధంబునఁ దూర్పుదిశనంతయు వెదకి సీతం గానక యూహకవచ్చెను.

అంతఁ బరాక్రమకాలియగు శతవతి ఉత్తరదిశనంతటను వెదకి సీతంబాడకయె నైనయములతోఁగూడ వచ్చిచేరెను.

సుషేణుండును వానరసేనాపతివృతుండై పడమటిదిశనంతటను సీతాదేవిని వెదకి మాసమునిండుటయు నాచివం గానకయె సుగ్రీవునొద్దకు వచ్చి చేరెను.

తం ప్రస్తవణపృష్టస్థం సమాసా ద్యాభివాద్య చ,
ఆసీనం సహ రామేణ సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్.

౧౦

విచితాః పర్వతా స్స ర్వే వనాని గహనాని చ,
నిమ్నగా స్సాగరాంతా శ్చ సర్వే జనపదా శ్చ యే.
గుహాశ్చ విచితా స్సర్వా స్తవయా యాః పరిక్షీర్తితాః,
విచితా శ్చ మహాగుల్మ లతా వితతసంతతాః.
గహనేషు చ దేశేషు దుర్గేషు విషమేషు చ,
సత్త్వా న్యతిస్రమాణాని విచితాని హతాని చ.
ఉదారసత్త్వాభిజనో మహత్తా
స మైథిలీం ద్రక్ష్యతి వానరేంద్రః,
దిశం తు యా మేవ గతా తు సీతా
తా మాస్థితో వాయుసుతో హనూమాన్.

౧౧

౧౨

౧౩

౧౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే సష్టచత్వారింశ స్సర్గః. ౪౭.

అష్టచత్వారింశ స్సర్గః.

సహ తారాజ్ఞదాభ్యాం తు గత్వా స హనుమా న్కపిః,
సుగ్రీవేణ యథోద్దిష్టం తం దేశ ముపచక్రమే.

౧

స తు దూర ముపాగమ్య సర్వై స్తైః కపిసత్తమైః,
విచినోతి స్త విన్ద్యస్య గుహాశ్చ గహనాని చ.
పర్వతా గ్రా న్నదీదుర్గాం త్వరాంసి విపులా స్త్రిమాన్,
వృక్షవజ్రాం శ్చ వివిధా స్పర్వతా స్సనపాదపాన్.

౨

౩

అవ్యాసశరీరుండఱు ప్రప్రసాపవ్యతంబున రామునితోడఁ గూర్చుండియున్న సుగ్రీవునొద్దకువచ్చి నమస్కరించి సవినయముగా నిట్లనిచెలిరి.

౧౦

సమస్తపర్యతంబులు వెదకినాము; దుర్గమంబులగు వరణ్యంబులును వెదకితిమి; నదులును సమద్రతీరంబులును సమస్తదేశములును వెదకినాము.

నీవుచెప్పిన గుహాయందంతటను వెదకితిమి; లతాగృహములచే నొప్పుచున్న గుత్తంబులం దంతటను సీతాదేవి; వెదకివచ్చినాము. ౧౨

ప్రవేశింపనలవిగాని ద్వీపములయందును దుర్గమంబులగు విషమప్రదేశములయందును మహాప్రమాణశరీరులగుస్రాణులను వెదకిచూచి విధించితిమి.

హనుమంతుఁడు మహాబలముగల వాయుదేవుని కుమారుఁడు తానును మహాబలుఁడు మహాధైర్యశాలి; యింతియ గాక, సీత రాజునిచే నేదిక్కువకుఁ గొనిపోఁబడియుండునో అదిక్కున నేపోయియున్నవాఁడు; కావున వాయుపుత్రుఁడగు నాహనుమంతుఁడే సీతంజూచి రాఁగలఁడు. అని యావాశరసీరులు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పిరి.

౧౩

ఇది నలువదియేడవసర్గము.

—
నలువదియెనిమిదవసర్గము.

అహనుమంతుఁడు తానుం దంగదుఁడు మొదలగు వానరులంగూడి దక్షిణదిశకుఁబోయి సుగ్రీవుఁ డాజ్ఞాపించిన నయ్యై ప్రదేశంబుల వెదక నారంభించెను.

౧

అహనుమంతుఁడు అవ్యాసశరీరుల నందఱుగూడి బహుమారంబు పోయివింధ్యపర్వతంబునందలి గుహలను వనంబులను శిఖరంబులను నదులచే దుర్గమంబులగు ప్రదేశంబులను గోలంతులను పెద్దవృక్షంబులను నానావిధంబుగాఁ జూచుచున్న వృక్షసమూహంబులను వింధ్యంబు చేరువనుండు గొప్పవృక్షంబులగు కొండలను సీతాదేవిని వెదకెను.

౨, ౩

అన్వేషమాణా స్తే సర్వే వాసరా స్సర్వతోదిశమ్,
న సీతాం దదృశు ర్వీరా మైథిలీం జనకాత్మజామ్.

౪

తే భక్షయంతో మూలాని ఫలాని వివిధాని చ,
అన్వేషమాణా దుర్ధర్షా నృపనం సత్ర తత్ర హ.

౫

స తు దేశో దురన్వేషో గుహాగహనవా న్నహన్,

నిర్జలం నిర్జనం శూన్యం గహనం రోమహర్షణమ్.

౬

త్యక్త్వాశు తం తదా దేశం సర్వే వై హరియాభపాః,

తాదృశా నృపురణ్యాని విచిత్రభృశవీడితాః.

౭

దేశ మన్యం దురాధర్షం వివిశు శ్చాకుతోభయాః,

యత్ర పథ్యఫలాశృతో విపుష్పాః పర్ణవర్జితాః.

౮

సస్తోయా స్సరితో యత్ర మూలం యత్ర సుదుర్లభమ్,

న సన్తి మహిషా యత్ర న మృగా న చ హస్తినః.

౯

శార్దూలాః పక్షిణోవాపి యే చాన్యే వనగోచరాః,

న యత్ర వృక్షా నౌషధ్యో న లతా నావీరుధాః.

౧౦

స్నిగ్ధవత్తా ఘృతే యత్ర పద్మిన్యః పుష్పవజ్జుజాః,

ప్రేక్షణీయా స్సుగంధా శ్చ భిషగై శ్చాపి వర్జితాః.

౧౧

కణ్ణుర్నామ మహాభాగ సుత్యవాదీ తపోధనః,

మహర్షిః పరమామర్షీ నియమైర్ద్వప్రధర్షణః

౧౨

తస్య తస్మిన్వనే పుత్రో బాల జ్ఞోడశవార్షికః,

ప్రణష్టో జీవితాంతాయ క్రుద్ధ సత్ర మహామునిః.

౧౩

పరాక్రమవంతులగు నవ్యానరులందఱు అట్లు కక్షిణాదీకాయందు
సమస్తప్రదేశంబుల నెంత వెదకినను జనకమహారాజపుత్రియగు సీతాదేవిం
గానరైరి.

౪

ఎట్టిభూతంబులకును ఎదిరింప నలవిగాని యావానరవేరులు సీతాదేవిని
వెదకుచు నానావిధములగు ఫలమూలంబుల నాహారంబు గొనుచు నయ్యైష్ఠ్య
లంబుల విడియుచుఁ బోయిరి.

౫

అవింధ్యప్రదేశము' పెక్కు గుహలును అరణ్యమునుగలది. నొక్కది
కావున నచట వెదకుట మిక్కిలియుఁ గష్టము.

ఎందఱును భయములేనట్టి యవ్యానరవీరులందఱు వెదకుటఁ గష్టము
లయిన యయ్యైష్ఠ్యంబుల నంతట వశ్యేషించి యంత వాప్రదేశంబు
వదలి ఫలపుష్పంబులుగాని పత్రంబులుగాని లేనివృక్షములును జలంబులేని
నదులును గలదియు మూలంబులులేనిదియు మహిషంబులు జంకలు గజం
బులు వ్యాఘ్రంబులు పక్షులు మొదలగు వన్యజంతువులు లేనిదియు మంచి
వృక్షంబులుగాని చిత్తులుగాని పాదలుగాని లేనిదియు మఱియు మంచిపత్రం
బులును వికసితంబులగుకమలములునుమంచితావియుఁ గలిగి నుండకములయ్యు
భ్రమరములచేతనుం బరిత్యక్తంబులగు మెట్టదామరతీగలు గలదియు జన
సంచారములేనిదియుజలవిహీనంబును గుర్గమంబును భయంకరంబును బ్రవేశిం
ప నలవిగానిదియునగు కూన్యప్రదేశముఁ బ్రవేశించిరి.

౬-౧౧

మహాత్ముఁడును సత్యవాదియు మహాతపస్సంపన్నుఁడును దహోబలం
బున సమీపించుటకేని యలవిగానివాఁడును అధికశోపముగలవాఁడనగు
కండువనుమహర్షి యొకఁ డుండెను.

౧౨

అవనమనందఱు అకండుమహర్షి పుస్త్రుఁడొకఁడు పదునాఁతేండ్లవాఁడు
మృతిఁబొందెను; అమహర్షి తనకొడుకు మృతిఁబొందుటకై అవ్వనంబు
మీఁద మహాశోపంబు నొందెను.

౧౩

తేన ధర్మాత్మనా శస్త్రం కృత్స్నం తత్ర మహా ద్వనమ్,
అశరణ్యం దురాధర్షం మృగపక్షివివర్జితమ్. ౧౪

తస్య తే కాననాంతాం శ్చ గిరీణాం కన్దరాణి చ,
ప్రభవాని నదీనాం చ విచిన్వన్తి సమాహితాః. ౧౫
తత్ర చాపి మహాత్మానో నాపశ్యన్తన కాత్మజామ్,
హర్తారం రావణం వాపి సుగ్రీవప్రియకారిణః. ౧౬
తే ప్రవిశ్యాఽశు తం భీమం లతాగుల్మసమావృతమ్,
దదృశుః కూరకర్మాణ మసురం సురనిర్భయమ్. ౧౭

తం దృష్ట్వా వానరా ఘోరం స్థితం శైల మివాపరమ్,
గాఢం సరిహితా స్సర్వే దృష్ట్వా తా న్నర్వతోపమాన్. ౧౮
సోఽపి తా న్వానరా న్సర్వాః సప్తా ఘే త్యబ్రవీ ద్భ్రతీ,

అభ్యధావత సంక్రన్తో ముష్టి ముష్యమ్య సహితమ్. ౧౯

త మాసత న్తం సహనా వాలిపుత్రోఽఙ్గద స్తదా,
రావణోఽయ మితి జ్ఞాత్వా తలే నాభిషమానహ. ౨౦

స వాలిపుత్రాభిహతో వక్త్రా చోఽఙ్గిత ముద్వమన్,
అసురోఽభ్యసత ద్భూమా పర్యస్త ఇవ పర్యతః. ౨౧
తేఽపి తస్మిన్నిరుచ్ఛాప్తే వానరా జితకాశినః,
వ్యచిన్వన్ న్ప్రియశ స్తత్ర సర్వం త ద్ధిగహ్వరమ్. ౨౨

విచితం తు తతః కృత్వా సర్వే తే కాననం పునః,

అభర్తాత్మకం అచట మహానంబంతయు ఎవ్వరికిని వానయోగ్యముగాక దుష్ప్రవేశమయి మృగంబులుగాని పక్షులుగాని లేనిదై యుండునట్లు శపియించెను. ౧౪

అవ్యానరవులు ఆశూన్యప్రదేశమునందలి వానశ్యములను పవ్వరగుహలను నదుల యొక్క త్రిపానములను బూడికతోఁ జక్కఁగా వెదకిరి. ౧౫

అచటఁగూడ నుగ్రి వాజాకారులగు మహాధైర్యశాలులయిన యవ్యానరులు సీతనుగాని అబిడ నపహరించిన రావణునిగాని కానరైరి. ౧౬

అవ్యానరులు లతలచేతను బొదలచేతను గప్పుబడి భయంకరముగానున్న యొక్కప్రదేశమును శీఘ్రముగాఁ బ్రవేశించినంతనే యచట చేతలనై నను సరకునేయని భయంకరకర్తృఁడగు నొక యసుర యగపడెను. ౧౭

వానరులు పవ్వరంబువలెనున్న భయంకరాకారుఁడైన యారాక్షసుం జూచి యందఱు దృఢముగా దట్టిబిగించి యుద్ధమునకు సన్నద్ధులయిరి; బలవంతుఁడగు నయ్యసురయుఁ బర్యవ్రాకారులగు నవ్యానరుల నందఱం గల యఁజూచి “ఇదిగో మీరలందఱు మృతించెదరు” అని పలికెను. ౧౮

అంత వారాక్షసుఁడు పరమకుపితుఁడై దృఢముగాఁ బిడిలికి యలవఁచించి వానరులమీఁది కడచెను. ౧౯

అంత వాల్మీకుమారుఁడగు నంగదుఁడు ఆరాక్షసుఁడు వైకిపచ్చుచుండుటం జూచి యతఁడే రావణుఁ డని తలఁచి శీఘ్రంబున నతని నఱచేతం జరిగెను. ౨౦

అయ్యసుర వాల్మీకృత్తుఁడగు నంగదుని యఱచేతిదెబ్బకు నోట నెత్తురుగ్రమ్మఁ బరవ్వతంబుకూలునట్లు నేలంగూలెను. ౨౧

ఆరాక్షసుఁడు మృతించొందినపిదప జయమునొందిన యవ్యానరులు అతఁడే రావణుఁడనియు ఆగుహయందు పీతయుండుననియు తలఁచి యాపవ్యతగుహయంతయు బలమాటు చక్కఁగా వెదకిచూచిరి. ౨౨

అంత నవ్యానరులు ఆయడవియంతయు వెదకి యంత నిలువక మరల

అన్య దే వావరం ఘోరం వివిశు ర్గిరిగహ్వరమ్. ౨౩
తే విచిత్ర్య పునః ఖన్నా వినిష్పత్య సమాగతాః,
ఏకాన్తే వృక్షమూలే తు నిషేదు ర్ద్దినమానసాః. ౨౪

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండేఽష్టచత్వారింశ సుర్గః. ౪౮.

ఏకోనపఞ్చశ సుర్గః.

అ భాజ్యదస్తదా సర్వా న్వాసనా నిద మబ్రవీత్,
పరిశ్రాంతో మహాప్రాజ్ఞః సుమాశ్వాస్య శనై ర్వచః. ౧
వనాని గిరయో నద్యో దుర్గాణి గహనానిచ,
దద్యో గిరిగుహా శ్చైవ విచితాని సమన్తతః. ౨

తత్రతత్ర సహస్రాభి ర్జానకీః చ దృశ్యతే,
తద్వా రతో హృతా యేన సీతా సురసుతోపమా. ౩
కాల శ్చ నో మహా న్యాతస్సుగ్రీవ శ్చోగ్రశాసనః,
తస్మా ద్భవంత సుహితా విచిన్వర్తు సమన్తతః. ౪

విహాయ తస్మిం శోకం చ నిద్రాం చైవ సముత్థితామ్,
విచినుర్ధ్వం యథా సీతాం పశ్యామా జనకాత్మజామ్. ౫

అనిర్వేదం చ వాక్యం చ మనస శ్చాపరాజయః,
కార్యసిద్ధికరా న్యాహు స్తస్మా దేత ద్భగీవీ మ్యహమ్. ౬
అద్యాపితద్వినం దుర్గం విచిన్వర్తు ఏనాకసః!,
భేదం త్యక్త్వా పున స్సర్వై ర్వనమేత ద్విచీయతామ్. ౭
అవశ్యం క్రియమాణస్య దృశ్యతే కర్కణః ఫలమ్,

దానిసమీపంబుననుండు మఱియొక భయంకరమయిన పర్వతగుహం జొచ్చిరి.

ఆవానరులు ఆగుహయందును వెదకి యచటను నీతంగానక యలసి ప
రమదుఃఖితులయి యేకాంతంబున నొకచెట్టుక్రింద నుండును నొకటిగాఁ
గూర్చుండిరి

౨౪

ఇది నలువదియొకమిదపపర్వము.

నలువదియొమ్మిదపపర్వము.

అంత మహాపండితుడగు నంగడుఁడు మిక్కిలియు నలనటనొంది నను
స్త్రవానరులం జూచి వారల నూఁడింపుచు తిన్నగా నిట్లునీపలికెను.

సాధారణంబులగు వనంబులును బర్వతంబులును నగులును బ్రవేశింప
నలదిగాని కాఱడవులును బిలంబులును బర్వతగుహలును చక్కఁగా వెదకి
చూచినాము.

ఆస్థలంబుల నెచటనేనియు నీతాదేవినిగాని దేవకన్యకఁబట్టిదైన యా
మెనుహరించిన రావణునిగాని యెంతమాత్రము గానమైతిమి

మనకుఁ గాలమో చాలఁ గడచినది. నుగ్రివుఁడో తీక్షణంబుగా దం
డించువాఁడు. కావున మీరలు ఉపేక్షనేయక యందఱుంగూడి చక్కఁగా
సంతటను వెదకుఁడు.

మీరలు సోమరితనమొందక దుఃఖంబునకు లోబడక నిదురవోవక
మనకు జనకమహారాజపుత్రియగు నీతాదేవి లభించునట్లు చక్కఁగా వెద
కుఁడు.

వినుగులేమియు ఉత్సాహంబును ధైర్యంబును ఇవికాశ్యసిద్ధిని గలు
గఁజేయునని పెద్దలు ఎక్కాఁజింతురు; కావుననే నట్లు వచించితిని.

మఱియొకమాఱు గుర్తొబగు నీవనమును వెదకుఁడు. అందఱును ఆల
సటను వదలి మరల నావనమును వెదకిచూడొందు.

కాశ్యముచేసినయొడఁదప్పుక ఫలముగలుగును. కాఁబట్టి వినుగుపడుట.

అలం నిర్వేద మాగమ్య న హి నో మూలసం త్నమమ్. ౮

సుగ్రీవః కోపనో రాజా తీక్షణదణ్డశ్చ వానరః,
భేతవ్యం తస్య సతతం రామస్య చ మహాత్మనః. ౯

హితార్థ మేత దుక్తం వః క్రియతాం యది రోచతే,
ఉచ్యతాం వాక్షమం య న్న సుర్వేషా మేవ వానరాః! ౧౦

అజ్ఞదస్య వచ శ్శ్రుత్వా వచనం గన్ధమాదనః,
ఉవా చావ్యక్తయా వాచా విపాసాశ్రమఖన్నయా. ౧౧
“సద్భవం ఖలు వో వాక్య మజ్ఞదో య దువాచ హ,
హితం చైవానుకూలం చక్రియతా మస్య భాషితమ్. ౧౨

పున ర్ద్వైరామహే శైలా న్కున్దరాం శ్చ దరీ వృథా,
కాననాని చ శూన్యాని గిరిప్రస్రవణాని చ. ౧౩
యథోద్దిష్టాని సర్వాణి సుగ్రీవేణ మహాత్మనా,
విచిన్వస్తు వనం సర్వే గిరిదుర్గాణి సర్వశః. ౧౪

తత స్సముత్థాయ పున ర్వానరా స్తే మహాబలాః,
విన్ధ్యకానసంకీర్ణాం విచేరు ర్దక్షిణాందిశమ్. ౧౫
తే శారదాశ్రవతిమం శ్రీమద్రజతపంక్తిమ్,
శృజ్యవన్తం దరీమన్త మధిరుహ్య చ వానరాః. ౧౬
తత్ర కోద్రవనం రమ్యం సప్తపర్ణవనానిచ,
చ్యచిన్వం స్తే హరివరా స్సీతాదర్శనకాక్షిణః. ౧౭

చాలును. ఇక లేండు ఇట్లు నిదురపోవుట మనకంతమాత్రము యుక్తము గాదు.

వానరరాజునుగ్రీవుఁడు మిక్కిలియుఁ గోపముగలవాఁడు. తీక్షణముగా దండించును. కావున నతనియాజ్ఞను ఎప్పుడును భయముతోఁ గావించుటలెను. రాముఁడును మహాప్రభావుఁడు. గావున నతనికిని భయపడఁ లేదు.

వానరులారా! మీ మేలుకొఱకైయే నే నింతచెప్పినాను; మీకిష్టమగు నేని యవ్వధింబు గావింపుఁడు; లేక మనకందఱకు హితమైనది మఱి యొక కార్యముండినయెడ దానివైనను జెప్పఁడు. అని యంగరుఁడు వానరులతోఁ జెప్పెను.

౧౦

అంగరుఁడు చెప్పిన వచనంబువిని గంధమాదనుఁడు దప్పిచేతను అలసటచేతను బాధితుఁడగుటచే నస్పృహముగా దీనస్వరంబున నిట్లని పలికెను.

అంగరుఁడు మీకుఁ జెప్పినమాట మిక్కిలియు యుక్తము. అట్లు చేయుటవలన మీకు హితంబును అనుమలంబును గలుగును కావున నాప్రకారము గావింపుఁడు.

౧౧

పర్వతంబులయందును గుహలయందును బిలములయందును నిర్జనములగు వనములయందును కొండపెరియేర్లయందును మరలఁజక్కఁగా వెదకుదము.

మహానుభావుఁడగు నుగ్రీవుఁ డాజ్ఞాపించినప్రకారంబున మీరందఱుంజేరి వనంబులందును బర్వతమునందలి దుర్గమప్రదేశంబులందును సీతాదేవిని వెదకుఁడు. అని గంధమాదనుఁడు వానరులతోఁ జెప్పెను.

౧౨

అట్లు గంధమాదనుఁడు చెప్పఁగా మహాబలశాలులగు నవ్వానరులు లేచి మరల దక్షిణదిక్కునందు వింధ్యపర్వతాకణ్యంబుల వెదక నారంభించిరి.

అవ్వానరశ్రేణులు సీతాదర్శనంబు గోరినవారలయి శిఖరములతోను గుహలతోను గూడినదియు శరత్కాలమేఘంబుకైవడి ధనశివర్ణంబై భాసిల్లునదియునగు శ్రీమంతంబయిన వింధ్యపర్వతమునందలి రజతమయమయిన యొకభాగము నాశోహించి యచట తమజీయములగు నారుగు ప్రేరులందును

త స్యాగ్ర మధియాధాస్తే శ్రాంతా విభూఃవికరీమాః,
సపశ్యన్తి స్తవై దేహీం రామస్య మహిషీం ప్రియామ్. ౧౮

తేతు దృష్టిగతం కృత్వా తం శైలం బహుకన్దరమ్,
అవారోహంత హరయో వీరుమాణా స్సమన్తతః. ౧౯
అపరుహ్య తతో భూమిం శ్రాంతా విగతచేతసః,
స్థిత్యా ముహూర్తం తత్రాథ వృతముల ముపాశ్రితాః ౨౦
తే ముహూర్తం సమాశ్విస్తాః కించి ద్భగ్నపరిశ్రమాః,
పున రేవోద్యతాః కృత్వాన్యం మార్గితమిదమిదాం దిశమ్.
వానూమత్ప్రముఖాస్తే తు ప్రస్థితాః ప్లవగత్వ భాః,
విధ్య మేవాదిత స్తావ ద్విచేరుస్తే సమన్తతః. ౨౨

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే ఏకోవపంచాశ శ్లోకము. ౪౯.

పంచాశ శ్లోకము.

సహ తారాజ్ఞదాభ్యాం తు సంగమ్య హనుమా న్కపిః,
విచింతి స్తవిధ్యస్య గుహా శ్చ గహనానిచ. ౧
సింహశార్దూలజష్టేషు శిలా శ్చ సరిత స్తథా,
విషమేషు సగేంద్రియ మహాప్రసవణేషు చ. ౨

అనేదు స్తస్య శైలస్య కోటిం పక్షిణపశ్చిమామ్,
తేషాం తత్రైవ వసతాం స కాలో వ్యత్యవర్తత. ౩

ఘహి దేశో దురన్వేషో గుహాగహనవా న్నహన్,

ఏదామొరలయుల వనములయందును సీతాదేవిని వెదకిరి. ౧౬, ౧౭

మహాపాత్రమకాలలగు నావానరులు అలగటకొందినచారలయ్య
ఆపర్యతశిఖరము నాలోపించి యచటనుకూడ రాముని ప్రియమహిషియగు
సీతాదేవిని గానరైరి. ౧౮

అవ్వానరులు ఆపర్యతముచందంతటను సమస్తగుహలయందును జూ
చి వెదకి యచట సీత యగపడనందున దిగిరి. ౧౯

అవ్వానరులు అట్లు అలసి ప్రజ్ఞదప్పినవారలయి ఆపర్యతముచుండి నే
లకు దిగి కొంతనేపు నిలువఁబడియుండి యటుపిమ్మట క్రిందఁ జేరిరి. ౨౦

అవ్వానరులు కొంతఃజులనటదీర్చుకొని యూహించి మరలదక్షిణ
దిశనం దంతటను సీతాదేవిని వెదక నారంభించిరి. ౨౧

హనుమంతుఁడు మున్నగు నవ్యాచారోత్తములు మరల వెదకుటకై బ
యలుదేటి వింధ్యపర్యతమున మొదటనుండి సమస్తప్రదేశములయందుఁ దిగి
వెదకిరి. ౨౨

ఇది చలువెడితొమ్మిదవస్తవము.

ఏబదియవస్తవము.

హనుమంతుఁడు తారాంగకులతోఁ గూడినవాఁడై వింధ్యపర్యతము
నందలి గుహలయందును వనంబులయందును సీతాదేవి నశ్యేపించెను. ౧

అమృహాపర్యతమున సింహములతోను పెద్దపులులతోఁగూడిన వివి
ధప్రదేశములయందలి వికాలశిలలను గొప్పసెలయేళ్ల యందలి నదులను
హనుమత్ప్రముఖవానరులు వెదకిరి. ౨

అంత నవ్వానరులు వింధ్యపర్యతముయొక్క నిర్మలి దిశకొనకుఁ
జేరిరి; వార లచటనుండునప్పుడే సుగ్రీవుఁడు విధించిన యాధిహాస మతిక్ర
మించెను. 3

ఆవింధ్యప్రదేశము అధిఃముగా గుహలును వనములును గలది గొప్పది

తత్ర వాయుసుత స్సర్వం విచినోతి స్థ పర్వతమ్.
పరస్పరేణ హనుమా ననోఽస్య స్యావిదూరతః,

౪

గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః.
మైన్దశ్చ ద్వివిదశ్చైవ సుషేణో జమ్బువా న్నశః,
అజ్ఞదో యువరాజ శ్చ తార శ్చ వనగోచరః.
గిరిజాలావృతా స్తేషా న్నార్జితా వక్షేణాం దిశమ్,
విచిన్వంత స్తత స్తత దదృశు ర్వివృతం బిలమ్.
దుర్గ మృతబిలం నామ దానవే నాభిరక్షితమ్,
క్షుత్ప్రసాసాపరీతా శ్చ క్రాన్తా శ్చ సలిలాన్ధినః.
అవక్షీర్ణం లతావృక్షై ర్దదృశు స్తే మహాబిలమ్,

౫

౬

౭

౮

తతః క్రాచ్చ శ్చ హంసా శ్చ సారసా శ్చ వినిష్క్రమన్.
జలార్ద్రా శ్చ క్రవాకా శ్చ రక్తాఙ్గాః పద్మరేణుభిః,

౯

తతస్త ద్బిల మాసాద్య సుగన్ధి దురతిక్రమమ్.
విస్త్రయవ్యగ్రమనసో బభూవు రావనర్షభాః,

౧౦

సంజాతపరిశక్త్యా స్తే త ద్బిలం ప్లవగోత్తమాః.
అభ్యసద్య న్నసంహృష్టా స్తేజోవన్తో మహాబలాః,
వానాసత్త్వసమాక్షీర్ణం చై త్యేన్ద్రనిలయోపమమ్.
దుర్దర్శ మతిఘోరం చ దుర్విగాహం చ సర్వకః,

౧౧

౧౨

కావున నచట వెదకుట మిక్కిలియుఁ గష్టము; అందువలన నచట నుండు నప్పుడే వారలకు ఆహుసము సత్కృమించెను.

అనిర్భూతిదిగ్భాగమునందు వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడు మున్నగు వానరులు ఒకరికొకరు సమీపముగా నొండొరులతోఁ గలసి యాసన్వరిము నం దంతట సీతాదేవిని వెదకిరి.

గజాఁడును గవాక్షుఁడును గవయఁడును శంభుఁడును గంధమాద నుఁడును మైందద్వివిరులును సుషేణుఁడును జాంబవంతుఁడును నశుఁడును యువరాజయిన యంగదుఁడును తారుఁడును హనుమంతుఁడును పెక్కుప్రవృ త్తులతోఁగూడిన యత్యైష్ఠ్యప్రదేశంబులవెదకి యలతి వక్షిణదిశయందు ఇతిర ప్రదేశంబుల వెదకుచుఁబోయి యొక విస్తీర్ణమును బిలముం జూచిరి ౫-౭

ఆవ్యావరలు ఆఁకలియు దప్పియుఁ గొని మిక్కిలియు నలసటనొం ది త్రాన జలంబులేక దిరుగుచు మయ్యునిచే సురక్షితంబును ఎట్టివారికిని ప్రవేశింప నలవిగానిదియు లతాగుల్ల ములచేఁ గప్పఁబడినదియునగు ఋక్షబిలం బనుపేరుగల యొక గొప్పబిలముఁ గాంచిరి.

క్రాంచంబులును హంసలును పాకసంబులును జక్రవాకంబులును నీటి చేఁ దడిసి కమలపరాగంబులచే రక్తార్థంబులయిన అైక్యలతో నాబింబు నుండి వెడలినవి.

అంత హనుమంతుఁడు మున్నగు నవ్వానరోత్తములు సుగంధంబు గు బాళించుచుఁ బ్రవేశించుటకు మాత్ర మశక్యముగానున్న యమృతహిలంబుఁ జూచి పరమాశ్చర్యంబునొందిరి.

మహాపరాక్రమకాలులును మహాబలకాలులు నగు నవ్వానరోత్తములు నానావిధజంతువులచే నాక్రాంతంబయి పాతాళసమానంబై చూచుటకేని యలవిగానిదై మహాభయంకరంబై యెంతమాత్రము ప్రవేశించుట కశక్య మయినయమృతహిలంబుఁ జూచి యిది పాతాళమో లేక రాక్షసమాయయో యని సందేహించి సంతోషంబు లేనివారలయి యబ్బిలంబుసమీపమునకుఁ బోయిరి.

తతః పర్వతకూటాభో హనూమా న్నవనాత్మజః. ౧౩

అబ్రవీ ద్వానరాం త్వర్వా న్కన్తారవనకోవిదః,

గిరికాలావృతా ద్వేశా న్నార్లితావ్ దక్షిణాం దిశమ్. ౧౪

వయం సర్వే పరిశ్రాంతా స చ పశ్యామ మైథిలీమ్,

అస్తా చ్ఛాపి బిలా ధంసాః క్రౌఞ్చ శ్చ సహ సారసైః. ౧౫

జలార్ద్రా శ్చక్రవాకాశ్చ నిమృత నిస్త సర్వతః,

నూనం సలిలవా నత్ర కూపోవా యదివా హృదః. ౧౬

తథా చేమే బిలద్వారి స్నిగ్ధా స్తిష్ఠన్తి పాదపాః,

ఇత్యుక్త్వా తద్బిలం సర్వే వివిశు స్తిమిరావృతమ్. ౧౭

అచన్ద్రసూర్యం హరయౌ దదృశు రోమహర్షణమ్,

నిశామ్య తస్మా త్సింహం శ్చ తాంస్తాం శ్చ మృగపక్షిణః ౧౮

ప్రవిష్టా హరిశార్దూలా బిలం తిమిరసంవృతమ్,

స తేషాం సజ్జతే చక్షు ర్న తేజో న పరాక్రమః. ౧౯

వాయో రివ గతి స్తేషాం దృష్టి స్తమసి వర్తతే,

తే ప్రవిష్టాస్తు వేగేన తద్బిలం కపికుష్టరాః. ౨౦

ప్రకాశ మభిరామం చ దదృశు ర్దేశ ముత్తమమ్,

తత స్తస్మిన్మితే దుర్దే నానాపాదపసంక్కులే. ౨౧

అన్యోన్యం సంపరివృజ్య జగ్తు ర్యోజన మస్తరమ్,

అంతి వనదుర్గంబులయం దధికముగా ననుభవముగల వాయుపుత్రుఁడు పుర్వతఃఖరాకారుఁడు హనుమంతుఁడు సమస్తవానరులంజూచి యిట్లుని చరికను. ౧౩

దక్షిణదిక్కునందుఁబుర్వతఃప్రాచుములయిన ప్రదేశముల అధికముగా వెదకి మనమందఱము నలసటనొందియున్నాము, నీతఁడు గానమైతిమి. ౧౪
మఱియు నీ గుహనుండి హంసలును క్రౌంచములును పాకసంబులును జక్రవాకంబులును నీటందడిసిన పక్షంబులతో వెడలిపోవుచున్నవి. ౧౫
మఱియు నీగుహవాకిట వృక్షములు పచ్చగానున్నవి. కాఁబట్టి ఈగు హయందు జలసమృద్ధమైన బావిగాని తటాకముగాని యున్నది. వాస్తవము. అని హనుమంతుఁడు చెప్పెను. ౧౬

ఇట్లు హనుమంతుఁడు చెప్పుటయు నవ్యానరులందఱు ఆచరింబుఁ బ్రవేశించి, యచట చంద్రనూత్యలక్ష్మణంబులు ప్రసరింపమింజేసి భయం కరంబుగా నంధకారంబు నిండియుండుటం గనిరి. ౧౭

అవ్యానరోత్రములు ఆచరిమునుండి వెడలిపోవునీంహములను మఱియు నానావిధములగు మృగములను బక్షులను జూచుచు నంధకారావృతంబగు నాచీలముం బ్రవేశించిరి. ౧౮

అం దవ్యానరులనేత్రములుగాని తేజస్సుగాని పరాక్రమంబుగాని యుపయోగింపలేదు. వారలు వాయుపుసంచరించునట్లు దారి దొంకలేక యయ్యింధకారంబునంబడి తిరిగిరి. ౧౯

అవ్యానరోత్రములు అట్లు ఋక్షచిలంబును వేగంబునం బ్రవేశించిన పిమ్మటఁ గొంతకాలమునకు వెలుతురుగలిగి మనోహరంబయిన యుత్తమంబగు ప్రదేశముం గాంచిరి. ౨౦

అంత వారలు నానావిధవృక్షంబులతోఁగూడినదియు దుర్గమంబునగు నట్టిలంబునందు అంధకారంబునఁ దప్పిపోవుదుమనుభయంబున నొకరినొకరు చుట్టుకొనుచు నొకయోజనముదూరము పోయిరి. ౨౧

తే నష్టసంజ్ఞా స్తృషితా స్సంభ్రాంతా స్సలిలాధినః. ౨౨
పరివేతు ర్భిలే తస్మి న్కంచితా ల మతస్త్రితాః,

తే కృశా దీనవదనాః పరిశ్రాంతాః స్తవల్లమాః. ౨౩
అలోకం దదృశు ర్వీరా నిరాశా జీవితే తదా,

తత స్తం దేశ మాగమ్య సౌమ్యం వితిమిరం వసమ్. ౨౪
దదృశుః కాశ్చనా న్వృతౌ న్దీప్తవై శావరప్రభాన్,
సాలాం స్తాలాంశ్చ పున్నాగా న్మకుభా న్వంజశాన్ధవాన్. ౨౫
చమ్పకా న్నాగవృతౌ శ్చ కర్ణికారాం శ్చ పుష్పితాన్,

స్తబక్తేః కాశ్చనై శ్చిక్తై రక్తైః కిసలయై స్తథా. ౨౬
అపీడై శ్చ లతాభిశ్చ హేమాభరణభూషితాన్,
తరుణాదిత్యసంకాశా నై వ్విడూర్యకృతవేదికాన్. ౨౭
విభ్రాజమానా న్వపుషా పాదపాం శ్చ హిరణ్మయాన్,

నీలవై డూర్యవర్ణా శ్చ పద్మినీః పతగావృతాః. ౨౮
మహాద్భిః కాశ్చనైః పద్మై ర్వృతౌ బాలార్కసన్నిభైః,
జాతరూపమయై ర్నై న్యై ర్మహాద్భిశ్చ సకచ్చవైః. ౨౯
నళినీ స్తత్ర దదృశుః ప్రసన్నసలిలావృతాః,

కాశ్చనాని విమానాని రాజతాని తథైవచ. ౩౦
తపనీయగవాతౌణి ముక్తాజాలావృతాని చ,
శైవరాజతభౌమ్హాని వై డూర్యమణిమన్తచ. ౩౧
దదృశు స్తత్ర హరయో గృహముఖ్యాని సర్వకః,

అవ్యాసరులు దప్పిగొని జలంబుగానక మిక్కిలియు పలనటనొంది
పంజ్ఞదప్పి తొట్టుపడుచున్నను సోమరితనమునొందక నా బిలమునందుఁ
గొంతకాలము తిరిగిరి. ౨౨

అవ్యాసరులు అట్లంధకారంబునం దిరుగుచు తుత్పిపాసుచేఁ బరిశ్రాం
తుల్యు కృశించి ముఖంబున దైన్యంబువోఁప బ్రతుకవిషయమయి యాశ
పదలి దుఃఖితులయి కొంతకాలమునకు వెలుతురు గాంచిరి. ౨౩

అంత నవ్యాసరులు అంధకారవర్జితమయి ప్రకాశమయిన రమణీయం
బగు నవ్వనప్రదేశము నొంది యచట మండుచున్నయగ్నిలై దేదీప్యమా
నములయిన కాంచనవృక్షములను మద్దిచెట్లను తాటిచెట్లను సురహాన్నచెట్లను
ఏఱుమద్దిచెట్లను ఆశోకవృక్షములను చంద్రచెట్లను సంహగిచెట్లను నాగశే
శువృక్షములను పుష్పితంబులగు కొండగోఁగులనుఁ జూచిరి. ౨౪, ౨౫

మఱియు నచట వానరులు సుందరంబులయిన బంగారుపూగుత్తులును
ఎఱ్ఱనిచివుళ్ళును మనోహరములగు కేళికంబులును లతలును గల్గినవై బంగారు
భూషణములేఫలంబులుగాఁగల్గి బాలనూర్యనివలెవెలుంగుచు వై దూర్యమయ
ములయిన తిన్నెలతోఁ గూడినవై నిజకాంతిం బ్రకాశించుచున్న బంగారు
సృక్షంబులనుం జూచిరి. ౨౬, ౨౭

మఱియు నచటనవ్యాసరులుసేలవై దూర్యవర్ణంబులును నానావిధపక్షు
లతోఁగూడినవియు బాలనూర్యసమానంబులైన గొప్పనగు కాంచనకమలము
లతో నిండినవియునగు తామరతీఁగలను గొప్పబంగారు మత్స్యంబులును
బంగారుతాఁచేళ్ళను గలిగి నిర్మలంబులగు జలంబులతో నొప్పచున్న తామర
కొలంకులనుం గాంచిరి ౨౮, ౨౯

అవాసరులు ఆబిలమునందు బంగారుకీటికిలుగల్గి ముక్తహాతంబులచే
చలంకృతములయిన బంగారువిమానములను వెండివిమానములను మఱియు
బంగారుకట్టనపు నేలలును వెండికట్టనపు నేలలును గలిగి వై దూర్యమణులచే
చలంకృతములయిన యుత్తమగృహంబులనుం గాంచిరి. ౩౦, ౩౧

పుష్పితా స్ఫలితో వృక్షాన్ప్రవాళమణిసన్నిభాన్. 3౨
 కాఞ్చనభ్రమరాం శైచ్రవ మధూని చ సమస్తతః,
 మణికాఞ్చనచిత్రాణి శయనా న్యాసనాని చ. 33
 మహార్హాణి చ యానాని దదృశు స్తే సమస్తతః,
 హైమరాజతకాంస్యానాం భాజనానాం చ సంచయాన్. 34
 అగరూణాం చ దివ్యానాం చందనానాం చ సంచయాన్,
 శుచీ న్యభ్యవహార్యాణి మూలానిచ ఫలానిచ. 35
 మహార్హాణి చ పానాని మధూని రసవన్తిచ,
 దివ్యానా మమృరాణాంచ మహార్హాణాంచ సంచయాన్. 3౬
 కమ్బళానాంచ చిత్రాణా మజనానాంచ సంచయాన్,
 తత్ర తత్ర చ విన్యస్తా నీపా నైశ్శాన్వరప్రభాన్. 3౭
 దదృశు ర్వానరా శ్శుభ్రా న్జాతరూపస్య సంచయాన్,
 తత్ర తత్ర విచిన్వంతో బిలే తస్మి న్నహాబలాః. 3౮
 దదృశు ర్వానరా శ్శూరాః స్త్రియం కాంచి దమారతః,
 తాం దృష్ట్వా భృశసత్తస్తా భీరకృష్ణాజనామ్బరామ్. 3౯
 తాపసీం నియతాహారాం జ్వలన్తీమివ తేజసా,
 విస్తృతా హరయ స్తత్ర వ్యవాత్తిష్ఠన్త సర్వశః. ౪౦
 పప్రచ్ఛ హనుమాం స్తత్ర కాఽసి త్వం కస్య వా బిలమ్.

తతో హనుమాన్నిరిసన్నికాశః

కృతాఞ్జలిస్తా మభివాద్య వృద్ధామ్,

పప్రచ్ఛ కా త్వం భవనం బిలం చ

రత్నాని హేమాని పదస్య కస్య.

౪౦

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే పంచుశ స్సర్గః. ౫౦

అనానరు లచ్చట పుష్పితంబులును సమృద్ధముగా ఫలించినవియునగు పగడపుకాంతిగల వృక్షములను కాంచనప్రభంబులగు భృంగంబులను నానా విధంబులగు మధువులను రత్నఖచితంబులగు బంగారుకయనీయంబులను ఆన నంబులను మఱియు నుత్తమంబులగు వాహనంబులనుం గనిరి. 32, 33

వానరులు అచట బంగారుపాత్రలరాసులను వెండిపాత్రల సమూహం బులను కంచుపాత్రల సమూహంబులను, దివ్యంబులగు నగరువులయొక్క యు చందనములయొక్కయు రానులను బరిశుద్ధంబులును రుచ్యమగునగు ఫలమాలంబులను ఉత్తమములగు పానద్రవ్యములను కసపంగములగు తేనె యలను దివ్యంబులు నుత్తమంబులునగు వస్త్రములరాసులను జిత్రకంబళ ములయొక్కయు నానావిధంబులగు నజినంబులయొక్కయు రానులను మఱియు దేదీప్యమానంబులు నగ్నికుల్యంబులు నిర్మలంబులునగు కాంచన రాసులను అచ్చటచ్చట వినృస్తంబులయియుండఁ గాంచిరి. 34-38

మహాబలకాలులును శూరులు నగు నవ్వానరులు అట్లు ఆచరింబున నద్వైతస్థలంబుల వెదకుచు సమీపంబున నొకవనతం గాంచిరి. 39

నారచీరలును గృష్ణాజినంబును ధరించి యాహారంబు వర్జించి తపస్సు గావించుచుఁ దేజోబలంబున జ్వలించునట్లున్న యత్రైపసింజాచిభయంబును ఆశ్చర్యంబునుంబొంది యందఱును నిలువఁబడియుండెరి. 39, 40

అప్పుడు హనుమంతుఁ డాచిడను నీవెవ్వతఁడు? ఈచిలం బెవ్వనిది? అని యడిగెను.

అంతఁ బర్యతాకారుఁడగు హనుమంతుఁడు చేతులుమోడ్చి యావృద్ధ తాపసికి నమస్కరించి యామెను “నీవెవ్వతఁడు? ఈ గృహంబును చిలంబును ఈయుత్తమద్రవ్యంబులును ఎవ్వనివి?” అని యడిగెను. 40

ఏ క వ ఛ్చా త స్స ర్గః.

ఇత్యుక్త్వా హనుమాం స్తత్ర పునః కృష్ణాజనామ్బరామ్,
అబ్రవీత్తాం మహాభాగాం తాపసీం ధర్మచారిణీమ్. ౧

ఇదం ప్రవిష్టా సుహసా బిలం తిమిరసంవృతమ్,
శుశ్విహసాపరిశ్రాంతాః పరిభిన్నా శ్చ సర్వశః. ౨

మహా ధరణ్యా వివరం ప్రవిష్టాః స్త పిపాసితాః,

ఇమాం స్తేవంవిధా న్భవా నివవిధా నద్భుతోపమాన్. ౩
దృష్ట్వా వయం ప్రవృథితా సుంభ్రాన్తా నప్తచేతసః,

క నైతే కాఞ్చనావృతౌ స్తరుణాదిత్యసన్నిభాః. ౪

శుచీ నృభ్యవహార్యాణి మూలానిచ ఫలానిచ,
కాఞ్చనాని విమానాని రాజతాని గృహాణి చ. ౫

తపసీయగవాక్షౌణి మణిజాలావృతానిచ,
పుష్పితాః ఫలవన్తశ్చ పుణ్యా స్సురభిగన్ధివః. ౬

ఇమే జామ్బూనదమయాః పాదపాః కస్య తేజసా,
కాఞ్చనాని చ పద్మాని జాతాని విమలే జలే. ౭

కథం మత్స్యశ్చ సౌవర్ణా శ్చరన్తి సహ కచ్ఛపైః,
ఆత్మాన మనుభావం చ కస్య చైత త్రబోబలమ్. ౮

అజానతాం న సుర్వేషాం సర్వ మాఖ్యాతు మర్హసి,

ఏబదియొకటవసర్గము.

అట్లు హనుమంతుఁడు పలికి మరల కృష్ణాజినంబునే ఎత్తముగాఁ బాల్చినదియు మహానుభావురాలును బరమధార్మికురాలునగు నావృద్ధతాపసిం జూచి యిట్లని పలికెను.

మేము మార్గక్రమంబున నలసటనొంది అఁకలిదప్పలచేఁ బీడితులమయి యిచట జలాదులుండునని తలఁచి ముందువెనుకఁ జూడక యంధకారావృతంబగు నీబిలంబులోనికి వచ్చినాము.

మేము ముఖ్యముగా దప్పిచేఁ బరిక్రామింతులమయి గహనంబగు నీభూబిలంబుఁ బ్రవేశించినాము.

ఇచట నిట్టి యాశ్చర్యకరములయిన దివ్యపదార్థంబులఁ జూడఁగానే మేము ఇది యనుకమాయయో యేమో యని దిగులుపడి యేమియుఁ దోచక చేయునది తెలియకయున్నాము.

బాలనూర్యునివలె వెలుఁగువట్టి యాబంగారువృక్షములును రుచ్యములును బరిశుద్ధములునగు నీమూలఫలంబులును బంగారువిమానంబులును బంగారు కిటికీలతోఁ గూడినవై రత్నములతో నిండియుండు వెండిగృహంబులును ఎవ్వనివి?

చక్కఁగాఁ బుష్పించినవియు మంచిఫలములుగలవియు సుగంధము గుబాళించుచున్నవియుఁ బవిత్రంబులు నగు నీబంగారువృక్షంబులును నిర్మలమగు జలమునందు ఈకాంచనకమలంబులును ఎవ్వనిప్రభావంబునఁ గలిగినవి?

బంగారు తొఁబేళ్లును బంగారు శుశ్పలంబులును ఎట్లు కలిగినవి? నీప్రభావంబువలననా? లేక మఱియొకరి తపోమహిమవలన నీచిత్రములు కలిగినవి?

మా కందఱకును ఈవిషయము తెలియదు కావున నీవు అంతయుఁ బరియఁ జెప్పుము. అని హనుమంతుఁడు అతాపసితోఁ జెప్పెను.

ఏవ ముక్తా హనుమతా తావసీ ధర్మచారిణీ. ౯
 ప్రత్యుపాచ హనుమస్తం సర్వభూతహితే రతా,
 మయో నామ మహాతేజా మాయావీ దానవర్షభః. ౧౦
 తే నేదం నిర్మితం సర్వం మాయయా కాశ్చనం వనమ్,

పురా దానవముఖ్యానాం విశ్వకర్తా బభూవహ. ౧౧
 యే నేదం కాశ్చనం దివ్యం నిర్మితం భవనోత్తమమ్,
 సతు వర్షసహస్రాణి తప స్తప్తావ్ మహావనే. ౧౨
 పితామహా ద్వారం లేభే సర్వ మాశనసం ధనమ్,

వనం విధాయ బలవాం తుర్వకామేశ్వర స్తదా. ౧౩
 ఉవాస సుఖతః కాలం కంచి దస్మి న్నహావనే,

త మప్సరసి హేమాయాం సక్తం దానవపుజ్జవమ్. ౧౪
 విక్ర మ్మై వాశనిం గృహ్య జఘా నేశః పురన్దరః,

ఇదం చ బ్రహ్మణా దత్తం హేమాయై వన ముత్తమమ్. ౧౫
 శాశ్వతాః కామభోగా శ్చ గృహం చేదం హిరణ్మయమ్,

దుహితా మేరుసావర్ణే రహం తస్యా స్వీయం ప్రభా. ౧౬
 ఇదం రఙ్మి భవనం హేమాయా వానరోత్తమః,

మమ ప్రియసఖి హేమా నృత్తగీతవిశారదా. ౧౭

సమస్తభూతంబులకును హితంబునేయునట్టి పరమధార్మికురాలగు నా-
తాపనీ మానుమంతుని విచనంబు విని యతనింజూచి యిట్లుని బదులుపలికెను.

మహాపరాక్రమశాలియు మహానాయుఁడునగు దానవోత్తముఁడు
మయుఁడనువాఁ డొకఁ డిచట నుండెను; అతఁడు మాయాబలంబున నీకాం-
చనవనం బంతయు నిర్మించెను. ౧౦

దివ్యంబగు నీకాంచనవనంబును ఉత్తమగృహంబును నిర్మించినమ-
యుఁడు మున్ను దానవులకు విశ్వకర్తయయి యుండెను. ౧౧

అమయుఁడు గాఢారణ్యంబునఁ బెక్కుచేల సంవత్సరములు మహాత-
పస్సుగావించి బ్రహ్మదేవునివలన జనులు గొంతెమకొర్కలులకొరు ధనమం-
తయుఁ దనకుఁ జేరువట్లు (కుక్రచార్యప్రణీతమయిన శిల్పశాస్త్రమంతయుఁ
దనకుఁ దెలియునట్లు) వరంబు నొందెను. ౧౨

అంత మాయాబలంబుగలవాఁడును సమస్తకామితభోగంబులును సమృ-
ద్ధంబుగాఁగలవాఁడును (లేక జనులు గొంతెమకొర్కలులకొరు ధనమునకం-
తయు స్వామియు) నగు న మ్మయుఁడు ఈకాంచనవనంబు నిర్మించి యిష్ట-
హావనంబునఁ గొంతకాలముగా నుఖంబున నివసించియుండెను. ౧౩

దానవశ్రేష్ఠుఁడగు నమ్మయుఁడు హేమయను నచ్చరమిన్నయందుఁ
దగిలియుండుటఁ గని త్రైలోక్యనాథుఁడగు దేవేంద్రుఁడు కోపించి ఐత్రా-
యూధంబున నమ్మయునిం బ్రహరించెను. ౧౪

మయుం డీస్థలంబు విడిచిపోయిన వెనుక ఉత్తమంబగు నీవనంబును
కాక్వతంబులగు కమనీయములయిన భోగ్యవస్తువులును ఈహిరణ్మయగృహం-
బును బ్రహ్మదేవుఁడు హేమ కొసంగెను. ౧౫

వానరవీరుఁడా! నేను మేరుసావర్ణికొమార్తెను; స్వయంప్రభయను
దానను; హేమయొక్కగృహము మొదలయినదాని నంతయు రక్షించుచు
నిచట నున్నాను. ౧౬

నృత్తగీతంబులయందు సమర్థురాలగు హేమ నాహరిమిచెలికత్తియ;

తయ దత్తవరా చాస్మి రతుమి భవనోత్తమమ్,

కిం కార్యం కస్య వా హేతోః కాంతారాణి ప్రపశ్యథ. ౧౮
కథం చేదం వనం దుర్గం యుష్మాభి రుపలక్షితమ్,
ఇమా న్యభ్యవహార్యాణి మూలాని చ ఫలాని చ. ౧౯
భుక్త్వా పీత్యాచ పానీయం సర్వం మే వక్తు మర్హథ,

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే ఏకపఞ్చశ సర్గః. ౫౧.

ద్వీపఞ్చశ సర్గః.

అథ తా నబ్రవీ త్సర్వా నివ్రాన్తా వ్హరియూథపాన్,
ఇదం వచన మేకాగ్ర తాపసీ ధర్మచారిణీ. ౧

వానరా! యది వః ఖేదః ప్రణవ్యః ఫలభక్షణాత్,
యది చైత న్మయా శ్రావ్యం శ్రోతు మిచ్ఛామి కథ్యతామ్. ౨

తస్యై సైవచనం శ్రుత్వా హనూమా న్నారుతాత్మజః,
అర్జవేన యథా త త్తవ మాఖ్యాతు ముపచక్ర మే. 3

రాజా సర్వస్య లోకస్య మహేష్ఠివరుణోపమః,
రామో దాశరథి శ్రీమా న్ప్రవిష్టో దణ్డకావనమ్ ౪
లక్ష్మణేన సహ బ్రాత్ర వై దేహ్య చాపి భార్యయా,

తస్య భార్యా జనస్థానా ద్రావణేన మృతా బలాత్. ౫

మఱియు నాచిడ ఇతరులకు నన్నుఁ దివస్కరింప నుచుగానట్లు నాకు వెఱఁ
బొసంగినది; కావున నే నిచట నీగృహంబు భక్షించుచున్నాను. ౧౭

మీరు ఏకాభ్యము నుద్దేశించి యేకాకరణమువలన విషంబుల వెదకుచు
న్నార? దుర్గమంబగు నీవిషంబుగూడ ఎట్లు గఠఁగొంటి? ౧౮

మీరు ఇచటనుండునట్టి దివ్యంబులగు ఫలంబులను భక్షించి జలంబు
ద్రావి సమస్తసమాచారంబును నాకుఁ జెప్పఁడు; అని యాతాపసి హుమం
తునితోఁ జెప్పెను. ౧౯

ఇది యేఁబదియొకటవసర్గము.

ఏఁబదిరెండవసర్గము.

అంత నచటఁ దపస్సునేయుచున్న యా స్వయంప్రభ పూక్తము
కాలులగు నావానరోత్తముల నందఱఁ జూచి మిక్కిలి యుక్కిటతో నెట్లని
పలికెను. ౨

వానరులారా! ఫలముల భక్షించుటవలన మీయిలసట దీప్తియొడ
మీరు విషంబునకు వెచ్చుటకుఁ గారణము మొదలగువిషయము నేను విసద
గినదే యవునేని సమస్తమును జెప్పఁడు; విసంగోరుచున్నాను. అని స్వయం
ప్రభ వానరులతోఁ బలికెను. ౩

వాయుదేవుని కుమారుడగు హనుమంతుడే స్వయంప్రభ చెప్పిన
మాటను విని కపటములేక యథార్థముగా సమాచారమంతయుఁ జెప్ప నారం
భించెను. ౪

సమస్తలోకనాథుఁడును దేవేంద్రునకును పరుణునకును సాటియైన
వాఁడును శ్రీమంతుఁడును దశరథపుత్రుఁడు నగురాముఁడు తమ్ముడు లక్ష్మ
ణుని భార్యను నీతాదేవినింగూడి దండకారణ్యంబునకు వచ్చెను. ౫

ఆరామునిభార్యను నీతాదేవిని జనస్థానంబున రావణుఁడు బలాత్కా
రంబున దీసికొనిపోయెను. ౬

- వీర స్తస్య సఖా రాజ్ఞ స్సుగ్రీవో నామ వానరః,
 రాజా వానరముఖ్యానాం యేన ప్రస్థాపితా వయమ్. ౬
 అగ స్త్యచరితా మాళాం దక్షిణాం యమరక్షితామ్,
 స హైభి రావనరై ర్హోరై రజ్జదప్రముఖై ర్వయమ్. ౭
 రావణం సహితా సుర్యై రాక్షసం కామరూపిణమ్,
 నీతయా సహ వై దేహ్యా మార్గధ్వ మితి చోదితాః. ౮
 విచిత్ర్యతు వయం సర్వే సమగ్రం దక్షిణాం దిశమ్,
 బుభుక్షి తాః పరిశ్రాంతా వృక్షమూల ముపాశ్రితాః. ౯
 వివర్ణవదనా సుర్యే సర్వే ధ్యానపరాయణాః,
 నాధిగచ్ఛామహే పారం మగ్నా శ్చింతామహర్ణవే. ౧౦
 చారయన్త స్తత శ్చక్షు ర్దృష్టవన్తో వయం బిలమ్,
 లతాపాదవసంఛన్నం తిమిరేణ సమావృతమ్. ౧౧
 అస్మా ధంసా జలక్లిన్నాః పక్షై స్సులిలవిస్రవైః,
 కురరా స్సారసా శ్చైవ నిషృతన్తి పతత్రిణః. ౧౨
 సా ధ్వత్త ప్రవిశా మేతి మయా తూక్తాః ప్లవజ్జమాః,
 తేషా మపి హి సర్వేషా మనుమాన ముపాగతమ్. ౧౩
 గచ్ఛామ ప్రవిశామేతి భర్తృకార్యత్వరానివితాః,
 తతో గాఢం నిపతితా గృహ్యా హస్తా పరస్పరమ్. ౧౪
 ఇదం ప్రవిష్టా సుహాసా బిలం తిమిరసంవృతమ్,
 పతన్మః కార్య మేతేన కృత్యేన వయ మాగతాః. ౧౫
 త్వం చై వోపగతా సుర్యే పరిద్రూహా బుభుక్షి తాః,

ఆ రామునిమిత్రుడు సమస్తవానరులకును రాజయిన ముగ్ధుఁడను వానరుఁడు మమ్మందఱును ఆగస్త్యమహర్షిచే నాశ్రయింపఁబడినదియు యమునిచేఁ బాలితంబునగు దక్షిణదిక్కునకుఁ బంపెను. ౭

అంగరుఁడు మొదలయిన భయంకరాకారులగు నీవానరుల నందఱును మమ్మునుం జూచి ముగ్ధుఁడు “మీరందఱుం జేరి, సీతాదేవిని కామరూపియు రాక్షసుఁడునగు రావణుని వెదకుఁడు” అని యాజ్ఞాపించెను. ౭,౮

మేము అందఱుము దక్షిణదిశనంతయు వెదకి యలసి యాఁకలిగొని యొకచెట్టుక్రిందం జేరితిమి. ౯

మేమందఱుమును ముఖంబు తెల్లఁబాఱఁ జింతించుచుఁ గడలేని చింతాసముద్రంబున మునిగి యేమియుఁ వోచక దీనులమయితిమి. ౧౦

అంత మేము నలువైపులం జూపులఁ బరంగించుటయు, లతావృక్షములచేఁ గప్పఁబడినదియు సంధకారసంవృతంబునగు బిలం బొకటి యగఁ పడినది. ౧౧

జలములం దడిసినపక్షులు హంసలును గోరువంకలును బెద్దురపక్షులును అక్కలచే జలము విదిర్చుచు నీబిలమునుండి వెడలఁగంటిమి. ౧౨

“మంచిది ఈబిలంబుఁ బ్రవేశితము” అని నేనే యీవానరులకుఁ జెప్పితిని.

వానరులకు అందఱుకునుగూడ తడిసిన జలచరపక్షులం జూచుటవలన నిచట జలముండునని యూహ గలిగినది; అంత స్వామికాశ్యమునందలి త్వరచే “పోయి ప్రవేశిత” మని యందఱు నేకకంఠముగాఁ బలికిరి. ౧౩

అంత మేము ఒకరిచే యొకరు గట్టిగాఁ బట్టుకొని బిలద్వారంబుఁజొచ్చి శీఘ్రంబున సంధకారావృతంబగు నీబిలంబుఁ జొచ్చితిమి. ౧౪

ఇది మాకాశ్యము; మేము విచ్చుటకు ఇది కారణము; ఆఁకలిచేఁ గృశించి యందఱుమును ని న్నాశ్రయించినాము. ౧౫

అతిధ్యధర్మదత్తాని మూలానిచ ఫలానిచ. ౧౬
 అస్తాభి రుపభుక్తాని బుభుక్షాపరివీడితైః,
 య త్వయా రక్షితా సురేవే మ్రియమాణా బుభుక్షయా.
 బ్రూహి ప్రత్యుపకారార్థం కిం తే ఖర్వస్తు వానరాః,

ఏవ ముక్తాతు ధర్మజ్ఞై ర్వానరై నై స్సస్వయంప్రభా. ౧౭
 ప్రత్యువాచ తత సుర్వా నిదం వానరభుజ్జవాన్,
 సురేషాం పరితుష్టాఽస్మి వానరాణాం తరస్వినామ్. ౧౮
 చరన్త్యా మమ ధర్మేణ న కార్య మిహ కేనచిత్.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే ద్విపంచాశ శ్లోకః. ౫౨.

త్రి పంచాశ శ్లోకః.

ఏవ ముక్త శ్శుభం వాక్యం తాపస్యాధర్మసంహితమ్,
 ఉవాచ హనుమా న్వాక్యం తా మనిద్ధితచేష్టితామ్. ౧

శరణం త్వం ప్రవన్నాః స్త సురేవే వై ధర్మచారిణి!,

యః కృత సమయోఽస్తాకం సుగ్రీవేణ మహాత్మనా. ౨
 సచ కాలో హ్యతిక్రాంతో బిలే చ పరివర్తతామ్,
 సా త్వ మస్తా ద్భిలా ఘోరా దుత్తారయితు మర్హసి. ౩

తస్తా త్సుగ్రీవచనా దతిక్రాంతా న్నతాయుషః,

నీవు ఆతిథ్యధర్త మవలంబించి యొసఁగినఫలంబులను మూలంబులను మే మందఱము ఆఁకిలిదీఱి భక్షించినాము. ౧౭

ఆఁకలిచేఁ జావఁబోయెడు మమ్మందఱను నీ విపుడు కక్షించితివే; ఇం దుకుఁ బ్రత్యుపకారము నీకేమి నేయవలెను? వచింపుము. అని హనుమంతుఁ డు స్వయంప్రభతోఁ బలికెను. ౧౮

ధర్తజ్ఞురాలగు స్వయంప్రభ హనుమంతునిముఖంబున నవ్వానరులు చెప్పినమాటను విని వానరవీరుల నందఱం జూచి యిట్లనిపలికెను. ౧౯

బలవంతులగు సమస్తవానరులవిషయమయ్యును నేను సంతోషించినా ను; నాకుఁ బ్రత్యుపకారము అనావశ్యకము; ధర్తమునే యవలంబించియు న్ను నాకుఁ బ్రతిఫలముతో నేమి పనియున్నది? అని స్వయంప్రభ వానరుల తోఁ జెప్పెను. ౨౦

ఇది యేఁబదిరెండవసర్గము.

ఏఁబదిమూడవసర్గము.

హనుమంతుఁడు ఇట్లు ఆస్వయంప్రభచెప్పినధర్తయుక్తంబును మంగళకరంబునగువచనంబును విని పరమధార్మికయగు నాచిడంజూచి యీమాటం బలికెను. ౧

పరమధార్మికురాలా! మేమందఱము నిపుడు నిన్నే కరణుచొచ్చినాము. ౨

మహాత్ముఁడగు నుగ్రీవుఁడు మాకు నియమించిన యవధిగూడ మేము ఇమ్మహాబిలంబునఁ దిరుగుచుండునప్పుడే యతిక్రమించినది. ౩

నీవు పరమధార్మికవు కావున భయకరంబగు నీబిలంబునుండి మమ్ము ఎట్లయినను బయలు చేర్పవలెను. ౪

నుగ్రీవుఁ డాజ్ఞాపించిన గడువు నతిక్రమించినవార మగుటంజేసి

త్రాతు మర్హసి న స్సర్వాం త్సుగ్రీవభయకర్చితాన్. ౪

మహా చ్చ కార్య మస్తాభిః కర్తవ్యం ధర్మచారిణి!,
తచ్ఛాపి న కృతం కార్య మస్తాభి రిహ వాసిభిః. ౫

ఏవ ముక్తా హనుమతా తాపసీ వాక్య మబ్రవీత్,
జీవతా దుష్కరం మన్యే ప్రవిష్టేన నివర్తితుమ్. ౬

తపసస్తు ప్రభావేన నియమోపార్జితేన చ,
సర్వా నేవ బిలా దస్తా దుద్ధరిష్యామి వానరాన్. ౭

నిమిలయత చక్షూంషి సర్వే వానరపుంగవాః!,
నహి నిష్క్రమితుం శక్య మనిమిలితలోచనైః. ౮

తతః స్సంమిలితా స్సర్వే సుకుమారాఙ్గుళైః కరైః,
సహసా పిదధు ర్ద్రుప్తిం హృష్టా గమనకాఙ్క్షయా. ౯

వానరాస్తు మహాత్మానో హస్తరుద్ధముఖా స్తదా,
నిమేషాన్తరమాత్రేణ బిలా దుత్తారితా స్తయా. ౧౦

తత స్తా న్వానరాం త్సర్వాం స్తాపసీ ధర్మచారిణీ,
నిస్సృతా నిష్ఠమా త్తస్తా త్సమాశ్వా సేవ మబ్రవీత్. ౧౧
ఏష విన్ధ్యో గిరి శ్రీమా న్నానాద్రుమలతాకులః,
ఏష ప్రస్రవణ శైల స్సాగరోఽయం మహాదధిః. ౧౨

నుగ్రీవుఁడువిధించు మరణదండనమునకుఁ బాత్రులమయి యతనిభయంబునం గృశించుచున్న మత్తందఱను నీవు రక్షింపవలెను. ౪

ధార్మికురాలా! మాకు సీతాశ్వేషణరూపమయిన గొప్పకార్యము చే యవలసియున్నది; మేమిచటఁ జిక్కియున్నందున ఆకార్యముగూడఁ జేయని వారమయితిమి. అని హనుమంతుఁడు స్వయంప్రభతోఁ జెప్పెను. ౫

స్వయంప్రభ హనుమంతుఁడు చెప్పినమాటను విని యిట్లని వానరుల తోఁ బలికెను.

ఈబిలంబును బ్రవేశించినవానికి ప్రాణములతో దీనినుండి వెడలిపోవు లు యసాధ్యమని తలఁచుచున్నాను. ౬

అయినను నేను ఇంద్రియములనిగ్రహించిగావించిన తపస్సుయొక్క ప్రభావంబునం జేసి వానరుల నందఱుగూడ ఈబిలమునుండి వెలికిఁ జేర్చు దను. ౭

వానరోత్తములారా! మీరలందఱును గన్నులుమూసికొనుండు; కన్నులు మూసికొననియెడ నీబిలంబునుండి వెడల నెంతమాత్రమలవిగాదు. అని స్వయంప్రభ చెప్పెను. ౮

అంత వానరులందఱును బిలంబు వెడలఁగలుగునని సంతోషంబునొంది కనుఁజెప్పలు మూయుటయేగాక శీఘ్రమున కోమలములయిన వ్రేళ్లుగల కరంబుల నేత్రములు మూసికొనిరి. ౯

అప్పుడు అట్లు మహాపరాక్రమకాలు లగువానరులు చేతులచేఁ గన్నులం గప్పకొనుటయు నాక్షణంబుననే వారలనందఱును స్వయంప్రభ ఒక అప్పపాటులోపల అబిలంబునుండి వెలికిఁ దీసికొనిపోయెను. ౧౦

అంతఁ బరమధార్మికయగు నాస్వయంప్రభ యవ్వానరుల నందఱు నానంకటప్రదేశమునుండి వెడలించి వారల నాశ్వాసించి యిట్లని పలికెను.

ఇది నానావిధంబులగువృక్షములతోనులతలతోనుఒప్పుచుండు శ్రీమంతంబగువింధ్యపర్వతము; ఇది ప్రసన్ననాళైలము; ఇది మహాసముద్రము; చూడుఁడు. ౧౨

స్వస్తి వోఽస్తు గమిష్యామి భవనం వానరర్షభాః!,

ఇ త్యుక్త్వా తద్బలం శ్రీమ త్ప్రవివేక స్వయంప్రభా. ౧౩

తత స్తే దదృశు ర్హోరం సాగరం వరుణాలయమ్,
అపార మభిగర్జంతం ఘోరై గూర్చిభి రావృతమ్. ౧౪

మయస్య మాయావిహితం గిరిదుర్గం విచిన్వతామ్,
తేషాం మాసో వ్యతిక్రాంతో యో రాజ్ఞా సమయః కృతః. ౧౫

విధ్యస్య తు గిరేః పాదే సంప్రపుష్పితపాదవే,
ఉపవిశ్య మహాభాగా శ్చింతా మావేదిరే తదా. ౧౬

తతః పుష్పాతిభా రాగ్రాన్ లతాశతసమావృతాన్,
ద్రుమా నావసన్తికా స్తృప్త్యా బభూవు ర్భయశక్కితాః. ౧౭

తే వసన్త మనుప్రాప్తం ప్రతిబుద్ధ్యా వరస్పరమ్,
వష్టసందేశకాలార్థా నివేతు ర్ధరణితలే. ౧౮

తత స్తా స్కపిషృద్ధాం స్తు శిష్టాం క్షైవ వనాకసః,
వాచా మధురయాఽఽభావ్య యథావ దనుమాన్య చ. ౧౯
సతు సింహవృషస్కన్ధః పీనాయతభుజః కపిః,
యువరాజో మహాప్రాజ్ఞః లజ్ఘదో వాక్య మబ్రవీత్. ౨౦

వానరో త్రములారా! మీకు మంగళముగఁగాక! నేను గృహంబునకుఁ బోయెదను. అని స్వయంప్రభ పలికెను.

ఇట్లు వానరులతోఁ బలికి స్వయంప్రభ సమస్తసంపదలచేతను సమృద్ధంబగు నాబిలంబు ప్రవేశించెను. ౧౩

అంత నవ్వానరులు తుదిలేక యంతటం గర్జిల్లుచుభయంకరములగు కరుళ్లతోఁ గూడియున్నదియు భయంకరంబును ఐరులుని స్థానంబునగు మహాసముద్రముం గనిరి. ౧౪

అవ్వానరులు మయునిచే మాయానిర్మితంబగు నాబుక్షాబిలంబునం దిరుగుచుండునప్పుడు సుగ్రీవుం డేర్పఱచిన గడువు మాసమంతయు నతిక్రమించెను. ౧౫

అంత మహాపరాక్రమకాలంబగు నవ్వానరులు చక్కగాఁ బుష్పించిన వృక్షములతో నొప్పునట్టి వింధ్యగిరిదక్షిణపశ్చిమదిశయందలి తిప్పవైఁ గూర్చుండి చింతింపసాగిరి. ౧౬

అంత నవ్వానరులు వసంతర్తువునందు ఫలించునట్టి మామిడిమొదలగు వృక్షములు చక్కగాఁ బుష్పించి పెమ్మలతలచేఁ బరివేష్టితములై యొప్పుచుండుటంజూచి (వసంతర్తువునందు ఫలించువృక్షములు శశికర్తువునందే పుష్పించును గావున) సుగ్రీవునివలనిభయంబున మిక్కిలియుఁ దల్లడిల్లిరి. ౧౭

ఆవానరులు వసంతర్తువు నమోపించినదనియు నప్పుడు శశికర్తువనియు నొకరితో నొకరు నిశ్చయించి తెలిసికొని సుగ్రీవుఁ డాజ్ఞాపించినట్లు సీతం గానకపోవుటయేగాక యతఁడు నియమించిన గడువునుగూడ నతిక్రమించుటంజేసి సర్వార్థంబులును నశించుటకు భీతులై నేలంబడిరి. ౧౮

అంత సింహమునకును ఆఁబోతునకునుంబోలె భుజిశిఖరములగలవాఁడును బలిసినవియు దీర్ఘములునగు బాహువులగలవాఁడును మహాపండితుఁ డునగు యువరాజుయొన యంగదుఁడు ఆవానరులలో పయోవృద్ధులును విద్యా సదాచారసంపన్నులు నగువాతలను మధురవాక్యంబునం దిలిచి యథాయోగ్యముగ సమ్మానించి యిట్లునిపలికెను. ౧౯, ౨౦

శాసనాత్కపిరాజస్య వయం సర్వే వినిర్గతాః,
మాసః పూర్ణో బిలస్థానాం హరయః కిం న బుధ్యతే. ౨౧

వయ మాశ్వయుజే మాసి కాలసంఖ్యాం వ్యవస్థితాః,
ప్రస్థితా స్సౌఽపి చాతీతః కి మతః కార్య ముత్తరమ్. ౨౨

భవంతః ప్రత్యయం ప్రాప్తా నీతిమార్గవిశారదాః,
హితే వ్యభిరతా భర్తు ర్నిసృష్టా స్సర్వకర్తృసు. ౨౩

కర్తృ స్వప్రతిమా స్సర్వే దిక్షు విశ్రుతపారుషాః,
మాం పురస్కృత్య నిర్యాతాః షిక్షాక్షప్రతిచోదితాః. ౨౪

ఇదానీమకృతాఢానాం మర్తవ్యం నాత్ర సంశయః,
హరిరాజస్య సందేశ మకృత్వా క స్సుఖి భవేత్. ౨౫

తస్మిన్నతీతే కాలే తు సుగ్రీవేణ కృతే న్యయమ్,

వానరులారా ! వానరరాజు సుగ్రీవునియాజ్ఞమీఁద మనమందఱము వచ్చినాము. మనము బిలంబుననుండినప్పుడే సుగ్రీవుఁడు నియమించిన యవధి సెలయును బూర్ణంబయ్యెను. మీకుఁ దెలియలేదాయేమి? ౨౦

మనము మొదట నాశ్వయుజమాసమందే హనుమంతుని ప్రేరణంబున సుగ్రీవునిచేఁ బదునైదుదినముల గడువు నియమించి పిలువఁబడినాము; అపి మ్మట లక్ష్మణుఁడువచ్చి కోపించినందుమీఁద మరలఁ బదిదినములు గడువుఁ బెట్టి పిలువఁబడినాము; అపి మ్మట మార్గశీర్ష మాసమంతయు సీతను వెదకవలసిన నట్లుగా పుష్యమాసమునందు సుగ్రీవునియొద్దఁ జేకవలసినట్లుగాను సుగ్రీవుని చే నాజ్ఞాపితులమై వచ్చినాము; ఇట్లు ఆశ్వయుజమాసము మొదలుకొని కాలము లెక్క పెట్టుచున్నాము కావున మన మిప్పుడు కాల మతిక్రమించుటను మఱచినా మనుటకు పిలువలేదు; (లేక ఆశ్వయుజమాస మయినపిమ్మటఁ గార్తిక మాసము చివరను సుగ్రీవుఁడు మనలను మార్గశీర్ష మాసంబంతయు సీతాదేవిని వెదకవలెననియుఁ బుష్యమాసమునఁ దనయొద్దకుఁ జేరవలెననియు నియమించి పంపినాఁడు) ఆమార్గశీర్ష మాసమును దానివెంటడి పుష్యమాఖ మాసంబులును అతిక్రమించినవి; ఇంకఁ జేయవలసిన కార్యమెద్ది? విచారించుడు. ౨౧

మీరలు సుగ్రీవుని వత్సకమునకుఁ బాత్రులయినవారలు; సీతీమార్గము చక్కఁగాఁ దెలిసినవారలు; స్వామియయిన సుగ్రీవుహితంబు గోరువారలు; సమస్తకార్యంబులయందును సమర్థులు. ౨౨

కార్యములు సాధించుటయందు మీకు లోకంబున సాటిలేరు; మీపరాక్రమంబు సమస్తదేశలయందును సుప్రసిద్ధము; మీరు సుగ్రీవు నాజ్ఞంజేసి నావెంటడి వచ్చినారు. ౨౩

మనము సీతనుంజూడక గడువునుం దప్పటవలన ఇంకఁ జావలసిన వారమే; ఇందుకు సందియములేదు; వానరరాజు సుగ్రీవునాజ్ఞ నతిక్రమించి ఎవఁడు నుఖము నొందఁగలఁడు? ౨౪

సాక్షాత్సుగ్రీవుఁడే విధించినగడువు అతిక్రమించినపుడు సమస్త

ప్రాచ్యోపవేశనం యుక్తం సర్వేషాం చ వనాకసామ్. ౨౬

తీర్ణాః ప్రకృత్యా సుగ్రీవ స్వామిభావే వ్యవస్థితః,
న తమిష్యతి న సుర్వా నవరాధకృతో గతాన్. ౨౭

అప్రవృత్తౌ చ నీతాయాః పాప మేవ కరిష్యతి,
తస్మా జ్ఞమ మి హాద్యైవ ప్రాయోపవిశనం హి నః. ౨౮

త్యక్తావే పుత్రాంశ్చ దారాంశ్చ ధనానిచ గృహాణిచ,
ధ్రువం నో హింసితా రాజా సర్వా స్పృతిగతా నితః. ౨౯

వధే నావ్రతియాపేణ శ్రేయా స్తృత్యు రిహౌవ నః,
న చాహం యావరాజ్యేన సుగ్రీవేణాభిషేచితః. ౩౦
న రేంద్రోణాభిషిక్తోఽస్మి రామేణాక్లిప్తకర్మణా,

స పూర్వం బద్ధవైరో మాం రాజా దృష్టావే వ్యతిక్రమమ్. ౩౧
ఘాతయిష్యతి దణ్డేన తీర్ణేన కృతనిశ్చయః,

కిం మే సుహృద్భి ర్యేననం పశ్యద్భి ర్ద్వీవితాన్తరే. ౩౨
ఇహౌవ ప్రాయ మాసిష్యే పుణ్యే నాగరరోధసి,

ఏత చ్ఛ్చుత్వా కుమారేణ యువరాజేన భాషితమ్. ౩౩

వానరులును ఆహారాదులు పర్జించి పరుండియుండి మరణము నొందుటయే యుక్తము. ౨౭

సుగ్రీవుఁడు స్వభావంబుననే మిక్కిలియుఁ గ్రూరుఁడు; అతఁడు రాజానైయున్నాఁడు; కావున నపరాధులమగు మనము అతనియొద్దకుఁ బోయి నయెడ తప్పక శిక్షించును గాని యొకరి నైనను ఎంతమాత్రము మన్నింపఁడు.

మనము గడువుదప్పి పోవుటయేగాక నీతవార్తయుం తెలియకపోవుటవలన సుగ్రీవుఁడు మనలం జంపించునేగాని యెంతమాత్రము మన్నింపఁడు; అందువలన మన మిచటనే ప్రాయోపవేశముగావించి మరణము నొందుట యుక్తము. ౨౮

ఆచటికిఁ బోఁగానే సుగ్రీవు నాజ్ఞవలన మనమందఱమును గొడుకులను భార్యలను ధనములను గృహములను ఎదలి హతులము గావలసినదేగాని జేఱుగతిలేదు; ఇది నిశ్చయము. ౨౯

ఆచట సుగ్రీవునిచే నతిభయంకతముగా పధింపబడుటకన్నను మన మిచటనే ప్రాయోపవేశంబునఁ బ్రాణంబులు పడలుట మంచిది.

నాకు యావరాజ్యంబున సుగ్రీవుఁడు పట్టాభిషేకము నేయలేదు; ఎవ్వరికిని ఎంతమాత్రమును మనఃక్షేపమునేయనట్టి మహారాజు రాముఁడు నాకుఁ బట్టాభిషేకము గావించినాఁడు. 30

సుగ్రీవుఁడు మున్నే నామీఁద వైరముపూనినవాఁడు గావున నాయం దపరాధము గన్నంతనే పూనికతోఁ దీక్షమయిన శిక్షవిధించి నన్ను చెధింపఁగలఁడు. 31

నేను గిష్కింధలో సుగ్రీవునిచే హతుఁడనై నామిత్రుల నందఱ నా పథముఁజూచి దుఃఖించునట్లు చేయుటవలన నాకేమి ప్రయోజనము? ఇచటనే శ్రుణ్వంబగు సముద్రతీరంబునందు ఆనకనవ్రతంబు నడలంబించి ప్రాణంబులు తెడిచెదను. అని యంగదుఁడు పలికెను. 32

యువరాజగు కుమారుఁ డంగదుఁడు పలికిన యీవాక్యంబు విని య

సర్వే తే వానరశ్రేష్ఠాః కరుణం వాక్య మబ్రువన్,
 తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా సుగ్రీవః ప్రియాసక్తశ్చ రాఘవః. 31
 అదృష్టాయాం తు వై దేహ్యందృష్టావై స్థాంశ్చ సమాగతాన్,
 రాఘవప్రియకామార్థం ఘాతయిష్య త్యసంశయమ్. 32

న క్షమం చాపరాధానాం గమనం స్వామిపార్శ్వతః,

ఇహైవ సీతా మన్విష్య ప్రసృత్తి ముపలభ్య వా. 33
 నోచే ద్దచ్చామ తం వీరం గమిష్యామో యమక్షయమ్,

ష్టవజ్రమానాం తు భయార్దితానాం,
 శ్రుత్వా వచ స్తారథదం బభాషే. 34

అలం విషాదేన బిలం ప్రవిశ్య
 వసామ సర్వే యది రోచతే మః,
 ఇదం హి మాయావిహితం సుదుర్గమం
 ప్రభూతవృక్షోదకభోజ్యపేయకమ్. 35
 ఇహస్తి నో నైవ భయం పురస్తరా
 న్న రాఘవా ద్వానరరాజతోఽపి వా,

శ్రుత్వాఽజ్ఞద స్యాపి వచోఽనుకూల
 మూచుశ్చ సర్వే హరయః ప్రతీతాః. 36
 యథా న హింసేమ తథావిధాన
 మసక్త మద్యైవ విధీయతాం నః.

ఇతిశ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే త్రిపంచాశ సర్గః. ౫౩.

వ్యావర్తకము లందఱును దుఃఖింబున నిట్లనిచెప్పిరి.

33

సుగ్రీవుఁడు స్వభావంబుననే కూర్చుఁడు; రాముఁడో ప్రియురాలిపై మిక్కిలియుఁ గూర్చియున్నవాఁడు; కావున మనము వీతంజూడకయే సుగ్రీవునియొద్దకుఁ బోవుదుమేని యతఁడు రాముని సంతోషార్థమై తప్పకవధించును. ఇందుకు సందియములేదు.

34, 35

ఇదియునుగాక యపరాధము గావించినవారలు రాజసమీపంబునకుఁ బోవుటయే యుక్తముకాదు.

సీతాదేవిని వెదకి యాచివ్యత్రాంతము చెలిసికొంటిమేని పిరుఁడగు నాసుగ్రీవునొద్దకుఁబోవుదము; లేనియెడ నిచటనేప్రాణంబులు విడుపుదము. అని వానరులు పలికిరి.

36

అట్లు భయార్తులగు వానర్లోతములు పలికిన పలుకులువిని తారఁడు ఇట్లని వక్కాణించెను.

37

దుఃఖింపవలదు; మీకును ఇవ్వమగునేని అందఱము నీలిలంబుఁజొచ్చి యిందు వసించియుండము.

ఈలిలము నాయానిర్మితంబును ఎట్టివారికిని బ్రవేశింప నలవిగానిదియు వృక్షములును జలమును భోజ్యవస్తువులును బాసద్రవ్యములును సమృద్ధముగాఁగలదియుఁ గావున నిందు మనము సుఖముగా నుండవచ్చును, ఇచట మనము దేవేంద్రునివలనఁగాని రామునివలనఁగాని సుగ్రీవునివలనఁగాని యెంతమాత్రము భయపడవలసినది లేదు. అని తారఁడు చెప్పెను.

38

అంగదున కనుకూలముగాఁ దారఁడుగూడఁ జెప్పటనువిని వానరులు నమ్రకమునొందినవారలయి ఎట్లు గావించితే మనకు బాధకలుగదో అవి ధంబున శీఘ్రముగా నేర్పాటు గావింపుఁడు. అని వచించిరి.

39

ఇది యేఁబదిమూఁడవసర్గము.

చ తుః ష ష్ఠా శ్చ స్స ర్గః.

తథా బ్రువతి తారే తు తారాధిపతివర్చసి,
అథ మేనే హృతం రాజ్యం హనుమా నజ్జడేన తత్. ౧

బుద్ధ్యా హ్యష్టాజ్ఞయా యుక్తం చతుర్బలసమన్వితమ్,
చతుర్దశగుణం మేనే హనుమా న్వానిన స్సుతమ్. ౨

అపూర్యమాణం శశ్వచ్చ తేజోబలవరాక్రమైః,
శశినం శుక్లవక్షాదా వర్ధమాన మివ శ్రియా. 3
బృహస్పతిసమం బుద్ధ్యా విక్రమే సదృశం పితుః,
శుక్రావమాణం తారస్య శక్ర స్వేవ పురన్దరమ్. ౪
భర్తు రర్థే పరిశ్రాంతం సర్వశాస్త్రవిదాం వరమ్,
అభిసంధాతు మారేభే హనుమా నజ్జడం తతః. ౫

స చతుర్థా ముపాయానాం తృతీయ ముపవర్ణయన్,
భేదయామాస తాం త్సర్వా న్వాసరా న్వాక్యసంపదా. ౬

తేషు సర్వేషు భిన్నేషు తతోఽభీషయ దజ్జడమ్,
భీషణై ర్బహుభి ర్వాక్యైః కోపాపాయసమన్వితైః. ౭

త్వం సమర్థతరః పిత్రా యుద్ధే తారేయ! వై ధురమ్,
దృఢం ధారయితుం శక్తః కపిరాజ్యం యథా పితా. ౮

ఏబదినాలుగవసర్గము.

అంత నట్లు చంద్రునకుంబోలె గాంతిగలతారుఁడు పలుకుటను విని హనుమంతుఁడు ఇక “సుగ్రీవుని వానరరాజ్యంబునంతయు నంగదుఁడు తప్పక హరించు” నని తలంచెను

వారిపుత్రుఁడగు నంగదుఁడు గ్రహణధారణాదులగుఅప్తగుణములుగల బుద్ధితోఁగూడినవాఁడనియు బాహుబలమనోబలోపాయబలబంధుబలములను చతుర్బలములుగలవాఁడనియు దేశకాలజ్ఞత మొదలగు చతుర్దశగుణములతో నొప్పచున్నవాఁడనియు హనుమంతుఁడు దెలిసికొనెను.

చంద్రుఁడు శుక్లపక్షంబునఁ గాంతిచే పద్ధిలునట్లు క్రమముగాఁ దేబో బలపరాక్రమంబుల వృద్ధి నొందుచున్నవాఁడును బుద్ధియందు బృహస్పతితుల్యుఁడును బరాక్రమంబునఁ దనతండ్రికి సమానుఁడును ఒకానొకప్పుడు హితం బుపదేశించు శుక్రునివచనంబు వినుచున్నదేవేంద్రునియట్లు (హితము పదేశించు బృహస్పతివచనంబు వినుచున్నదేవేంద్రునియట్లు) తారనివచనంబు వినుచున్నవాఁడును సుగ్రీవుని కార్యమునందే శ్రమపడియున్నవాఁడును సమస్తశాస్త్రములయందును బండితుఁడునగు నంగదుఁడు సుగ్రీవునితో భేదము నొందక యతని కనుకూలుఁడగునట్లు హనుమంతుఁడు నీతివాక్యంబులు పలుక నారంభించెను.

3-౫

హనుమంతుఁడు సామదానభేదదండోపాయముల మూఁడవదగు భేదోపాయంబు నవలంబించి మాటలపెంపున నవ్వినరూల నందఱు నంగదు వాశ్రయించి ఋక్షబిలంబున నివసించువిషయమయి విరోధించునట్లు గావించెను.

వానరలందఱు భేదమునొందిన తరువాత నాహనుమంతుఁడు కోపరూపమయిన యుపాయమగు దండోపాయము నవలంబించి తదనుగుణంబులగు మాటలం జెప్పి యంగదునకు భయము గలిగించెను.

2

అంగదుఁడా! నీవు యుద్ధంబున నీతండ్రికన్నగట్టివాఁడవా? నీతండ్రియట్లు వానరరాజ్యభారంబు నంతయు దృఢముగా విహింపఁగలవు. అని తా-

నిత్య మస్థిరచిత్తా హి కపయో హరిపుణ్య!,
నాక్షాప్యం విషహిష్యన్తి పుత్రదారా న్వినా త్వయా. ౯

తావం నై తే హ్యనుయుక్తౌయః ప్రత్యక్షం ప్రపదామి తే,
యథాఽయం జామ్బవా స్నీల సుహృత్ శృమహాకపిః.
న హ్యహం త ఇమే సర్వే సామదానాదిభి ర్హతైః,
దణ్డేన వా త్వయా శక్యా స్సుగ్రీవా దపకర్షితుమ్. ౧౦

విగృహ్యసన మహ్యహం దుర్బలేన బలీయసః,
ఆత్తరక్షాకర స్తస్మా న్న విగృహ్ణీత దుర్బలః. ౧౧

యాం చేమాం మన్యసే ధాత్రీ మేత ద్భిల మితి శ్రుతమ్,
ఏత ల్లక్షణబాణానా మిషత్కార్యం విదారణే. ౧౨

స్వల్పం హి కృతమిద్రేణ క్షిపతా హ్యశనిం పురా,
లక్షణో నిశితై ర్భిన్నై ర్భిన్నై త్పత్రపుటం యథా. ౧౩

లక్షణస్య తు నారాచా బహవ స్సన్తి తద్విధాః,
వజ్రశనిసమస్పర్శా గిరీణా మపి దారణాః. ౧౪

అవస్థానే య దైవ త్వ మాసిష్యసి పరస్తవ!,

త్పర్యము. నీతండ్రి యెట్లు హతుడయ్యెనో నీవు నట్లే హతుడవవుచువు.
అని భావము. ౮

వానరో త్రముడా! ఇదిగాక వానరులు ఎప్పుడును చంచలచిత్తులు;
వీరలు పెండ్లాము విడ్డూరు విడిచి నీయాజ్ఞకు లోబడి యెంతమాత్రము
నుండరు. ౯

నీయెదుటఁ జెప్పెదను; ఈజాంబవంతుఁడును నీలుఁడును సుహృత్తుఁ
డును మున్నగువానరులు నిన్ననువర్తించియుండరు. ౧౦

నన్నును ఈజాంబవదాదులను సామదానభేదంబులంగాని దండోపా
యంబునంగాని సుగ్రీవునియొద్దనుండి నీయొద్దకు ఆకర్షించుటకు నీచే శక్యము
గాదు గదా! ౧౧

ప్రబలుండగువాఁడు బలహీనుని విరోధించియుండవలెనని నీతివిలులు
చెప్పుదురుగాని దుర్బలుఁడు ప్రబలునితో విరోధించియుండవచ్చుననుట నీతి
విగులకు సమ్మతముగాదు; బలహీనుఁడగువాఁడు అత్తసంరక్షణము నే చేసికొన
వలసినవాఁడు; కావున అతనికిఁ బ్రబలునితో విరోధమెంతమాత్రముతగదు.

తాఁడుచెప్పినట్లు స్వబలంబు లేకున్నను ఈఋక్షబిలము నిన్ను
శక్తించునని తలంతువేమో; దీని భేదించుటయనగా లక్షణబాణంబులకు
శ్వల్పకార్యము. ౧౩

మున్ను ఇంద్రుఁడు ఈబిలంబుపై వజ్రాయుధంబు ప్రయోగించి కొం
చెమే గావించినాఁడు; ద్వారముమాత్రము కలుగఁజేసినాఁడుకాని మఱేమి
యులేదు; లక్షణుఁడో అకుదొప్పను చీల్చినట్లుగా నీబిలంబును గఱకుటయుల
భేదింపఁగలఁడు. ౧౪

అట్టి యసమానమగుశక్తిగలవియు వజ్రాయుధముతోను బిడుగుతోను
శుమానములునగు బాణంబులు పెక్కులు లక్షణునియొద్దఁగలవు; అవి పర్య
తంబులనేని భేదింపఁగలవు; వానికి ఈబిలం బెంతమాత్రము? ౧౫

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి యంగుఁడా! నీవు సుగ్రీవునితో విరో

తదైవ హరయ సురేవ త్యత్సన్తి కృతనిశ్చయాః. ౧౩

స్థరస్తః పుత్రదారాణాం నిత్యోద్విగ్నాబుభుక్షితాః,
భేదితా దుఃఖశయాభి స్తావం కరిష్యన్తి పృష్ఠతః. ౧౪

స త్వం హీన స్సుహృద్భి శ్చ హితకామై శ్చ బద్ధభిః,
తృణాదపి భృశోద్విగ్న స్సన్తమానా ద్భవిష్యసి. ౧౫

న చ జాతు న హింస్య స్తావం ఘోరా లక్షణసాయకాః,
అపవృత్తం జిహ్వాంసంతో మహావేగా దురాసదాః. ౧౬

అస్తాభి స్తు గతం సార్థం వినీతవ దుపస్థితమ్,
ఆనుపూర్వాప్య త్తు సుగ్రీవో రాజ్యే తావం స్థాపయిష్యతి.

ధర్మకామః పితృవ్యస్తే ప్రీతికామో దృఢవ్రతః,
శుచి సుత్యవ్రతిజ్ఞ శ్చ న తావం జాతు జిహ్వాంసతి. ౨౦

ప్రియకామ శ్చ తే మాతు స్తదర్థం చాస్య జీవితమ్,
తస్యాపత్యం చ నా స్త్యస్య స్తస్మా ద్దత్త! గమ్యతామ్. ౨౧

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే చతుఃషఞ్చశ స్సర్గః. ౫౪.

ధించి యాచిలంబున నుండుటకుఁ బూనినంతనే యీవానరులు అందఱు నిశ్చయించికొని నిన్నువిడిచి పోగలరు. ౧౬

ఏకలు నీతోఁగూడ నుండుట కారంభించినవెంటనే కొడుకులను భార్యలనుదలఁచుకొని యెల్లప్పుడును దుఃఖించుచున్న వారలయి సరియైన యాహారములేక యాఁకలిగొన్నవారలయి మృదుశయనంబులఁ బరుండువా రలు కావున నిచట కఠినపు భూమిపయిఁ బరుండఁజాలక నానావిధంబు గాఁ గష్టపడినవారలయి నిన్ను వదిలిపోగలరు. ౧౭

అట్లు ని స్సీవానరులు పదలినపిమ్మట నీవు మిత్రులను నీ హితముగోరు బంధువులనుం బాసి మిక్కిలియు దిగులొందినవాడవై గాలికెందూలు గడ్డిప కకకన్నను హీనుఁడవవురువు. ౧౮

శత్రువుల వధించునవియు భయంకరములును మహావేగంబులును సమీ పింప నలవిగానివియునగు లక్షణబాణంబులు నీతావ్యేనము నేయకుం డుట మాత్రమేగాక రాజాజ్ఞనుగూడ నతిక్రమించిన నిన్నుఁ దప్పక వధిం చును. ౧౯

నీవు మాతోఁగూడ వచ్చి విసితుఁడవై యెప్పుటియట్లు యున్నయెడ మాత్రము సుగ్రీవుఁడు నీకుఁ దనపిమ్మటఁ గ్రమముగా వానరరాజ్యంబు నకుఁ బట్టించు కట్టగలఁడు. ౨౦

నీపినతండ్రి సుగ్రీవుఁడు ధార్మికుఁడు. పరులకు సంతోషంబునేయు నాఁడు. దృఢవ్రతుఁడు. పాపహితుఁడు. ప్రతిజ్ఞదాక్షిణివాఁడు. ని న్నొక స్వప్నును ఎంతమాత్రము వధింపకొల్లఁడు. ౨౧

అంగదుఁడా! ఇంతియగాక సుగ్రీవుఁడు నీతల్లియందు మిక్కిలియుఁ గూర్చినవాఁడు; కావున నాచిహ్నియంబునే కోరుచుండును. అతని ప్రాణం బులును అచిదవశమే; నీవు అమెకుమారుడవు కావున నతనికిని గుమారుడవు గాని వేఱుగాదు. అని వాసుమంతుఁడు అంగదునితోఁ బలికెను. ౨౨

ఇది యేఁబదినాలవసర్గము.

పంచపంచాశ శ్లోకః.

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం ప్రశ్రితం ధర్మసంహితమ్,
స్వామిసత్కారసంయుక్త మజ్జరో వాక్య మబ్రవీత్. ౧

స్థైర్య మాత్మమనశ్శౌచ మానృశంస్య మథాఽర్జవమ్,
విక్రమ శైచివ ధైర్యంచ సుగ్రీ వే నోపపద్యతే. ౨

బ్రాతు ర్జ్యేష్ఠస్య యో భార్యాం జీవతో మహిషీం ప్రియామ్,
భర్తృణ మాతరం యస్తు స్వీకరోతి జగుప్సిత్. ౩

కథం స ధర్మం జానీతే యేన భ్రాత్ర మహాత్మనా,
యుద్ధాయాభినియుక్తేన బిలస్య పిహితం ముఖమ్. ౪

సత్యా త్పాణిగృహీత శ్చ కృతకర్తామహాయశాః,
విస్తృతో రాఘవో యేన స కస్య తు కృతం స్మరేత్. ౫

లక్ష్మణస్య భయా ద్యేన నాధర్మభయభీరుణా,
ఆదిష్టా మార్గితుం సీతాం ధర్మ మస్మిన్కథం భవేత్. ౬

తస్మి న్నాపే కృతఘ్నేతు స్మృతిహీనే చలాత్మని,
ఆర్యః కో విశ్వసే జ్ఞాతు తత్కులీనో జిజీవిషుః. ౭

రాజ్యే పుత్రః ప్రతిష్ఠాప్య స్సగుణో నిర్గుణోఽపివా,

వైబదియైవసర్గము.

అంగదుఁడు వినయసంపన్నుఁడును ధర్మయంత్రుఁడును రాజభక్తితోఁ గూడినదియునగు హనుమంతుని మాటనువిని యిట్లుని బదులు చెప్పెను. ౧

స్థితచిత్తతయు అత్తశుద్ధియుఁ జిత్తశుద్ధియు దయాభుక్త్యమును గపటంబులేమియుఁ బరాక్రమంబును గాంభీర్యంబును సుగ్రీవునియం దెంతమాత్రమును లేవు. ౨

తనశ్రేష్ఠస్థాత బ్రతికియున్నపు డతనిప్రియభార్యయుఁ బట్టమహిషియు ధర్మంబునఁ దనకుఁ దల్లివంటిదియునగు తాళను స్వీకరించినట్టి పాపిష్ఠుఁడును మహాత్ముఁడగు తనయన్నయధ్యంబునకై బిలంబుఁ జొచ్చునపుడు “నీవు ధూబిలంబువాకిటనుండి, కత్తువు దప్పించుకొని బిలంబు వెలువడుచేసి నిలువరింపు” మని తనకు నియోగించి బిలంబుఁజొచ్చినపిమ్మట ద్రోహబుద్ధిచే చాచిలద్యారంబు పెనుతాతం గప్పినట్టి ద్రోహియునగు సుగ్రీవునకు ధర్మంబెట్లుతెలియును? 3, ౪

సత్యంబు నవలంబించి మిత్రభావము నొందినవాఁడును మాన్ముదనకు వాలినివధించి వానరాజ్యం బొసంగి యుపకారంబు గావించిన వాఁడును యశస్సంపన్నుఁడునగు రామునిఁగూడ ఈ సుగ్రీవుఁడు మఱచి వాఁడే; ఇక నీతిఁడెవనికిఁ గృతజ్ఞుఁడగును? ౫

సుగ్రీవుఁడు లక్షణులని భయంబున నీతనువెదుక మనల నియోగించి వాఁడేగాని యధర్మభయంబునం గాదుగదా! అట్టి వీనియందు ధర్మమెక్కడిది? ౬

అట్టి పాపిష్ఠుఁడును దనకొరులుగావించిన యుపకారమును మఱచు వాఁడును వివేకహీనుఁడును జంచలచిత్తుఁడు నగుసుగ్రీవునందు అతని యింటఁ బుట్టినవానికి బ్రతుకుమీఁది యాశగలయోగ్యునకు ఎవ్వనికి నమ్మకముగలుగును? ౭

సుగ్రీవుఁడు గుణవంతునైనను గుణహీనునైనను దనకొడుకునకు

కథం శత్రుకులీనం మాం సుగ్రీవో జీవయిష్యతి.

౮

భిన్నమస్తోఽపరాధశ్చ హీనశ్చ కథం హ్యహమ్,
కిష్కిన్ధాం ప్రాప్య జీవేయ మనాథ ఇవ దుర్బలః.

౯

ఉపాంశుదణ్డేన హి మాం బన్ధనే నోపపాదయేత్,
శతః కూరో నృశంసశ్చ సుగ్రీవో రాజ్యకారణాత్. ౧౦
బన్ధనా ద్వాఽవసాదా న్నే శ్రేయః ప్రాయోపవేశనమ్,
అనుజానీత మాం సర్వే గృహం గచ్ఛన్తు వానరాః. ౧౧

అహం వఃప్రతిజానామి నాగమిష్యామ్యహం పురీమ్,
ఇహైవ ప్రాయ మాసిష్యే శ్రేయో మరణమేవ మే. ౧౨

అభివాదనపూర్వం హి రాఘవా బలశాలినా,

అభివాదనపూర్వం తు రాజా కుశల మేవ చ, ౧౩
వాచ్య స్తతో యవీయా న్నే సుగ్రీవో వానరేశ్వరః.
ఆరోగ్యపూర్వం కుశలం వాచ్యా మాతా దుమా చ మే. ౧౪

మాతరం చైవ మే తారా మాశ్వాసయితు మర్హథ,
ప్రకృత్యా ప్రియపుత్రా సా నానుక్రోశా తపస్వినీ. ౧౫
విసప్త మిహ మాం శ్రుత్వా వ్యక్తం హాస్యతి జీవితమ్,

రాజ్యంబునఁ బట్టాభిషేకము గావించునుగాని, కత్తుపుత్తుడనగు నన్నెంత మాత్రము బ్రతుకనీయఁడు? ౮

నేను మొదలే యపరాధముగావించిపాఁడును, అందును నుగ్రీవుని తో విరోధించి ఋత్యుబింబున నుండవలెనని నేనుగావించిన మంత్రంబును వెల్లడియై యుండఁగాఁ బ్రభు మంత్రోత్సాహశక్తి వర్జితుడనై యనా ధునియట్లు బలహీనుడనై కిష్కింధకుఁబోవును నేని నేనెట్లు జీవితపఁగలను? వంచకుఁడును నిర్దయుఁడును ఘాతుకుఁడునగు నుగ్రీవుఁడు రాజ్యంబుకొఱకు, నన్ను రహస్యముగా నురివేయించి చంపించును. ౧౦

ఉరివేయఁబడి చచ్చుటకన్నను బ్రాయోపవేశంబున బ్రాణంబులు విడుచుట మేలుగాదే? కావున నా కనుజ్ఞయొసంగి, మీరలందఱు గృహంబునకుఁ బొందు. ౧౧

దృఢముగాఁ జెప్పెదవినందు; నేను కిష్కింధాపురికిరాను; ఇచటనే ప్రాయోపవేశనంబుండెదను; నాకు కిష్కింధకు వచ్చుటకన్న నిచ్చట మరణము నొందుటయే మేలు. ౧౨

బలవంతులగు రామలక్ష్మణులంజూచి నాకుమాటుగా నమస్కరించి తేమంబు నడుగవలెను.

వానరేంద్రుఁడగు నాపినతండ్రి ముగ్రీవునిం జూచియు మీరు నా మాటుగా నమస్కరించి తేమమునే అడుగుఁడు. ౧౩.

నాపినతల్లియగు రుషంజూచి ఆమె ఆరోగ్యమును తేమంబును అడుగవలెను. ౧౪

నాతల్లి తాతకును యుక్తవచనంబుల నాశ్వాసనంబు గావించుఁడు.

నాతల్లి తారం దలంచుకొన్న మిక్కిలియు దుఃఖమగుచున్నది; అబిడ స్వభావంబుననే నామీఁద నధికప్రీతియుఁ గనికరమును గలది; నే నిచట మృతిఁబొందుటను విని ప్రాణంబులే విడువఁగలదు, సందియములేదు. అవి యంగదుఁడు హనుమంతుఁడు మున్నగు వానరులతోఁ బలికెను. ౧౫

ఏతావ దుక్త్వా వచనం పృథ్వాం స్తా నభివాద్య చ. ౧౬
వివేక చాజ్ఞదో భూమా రుద వ్రభేషు దుర్జనాః,

తస్య సంవిశత స్తత్ర రుదన్తో వానరర్షభాః. ౧౭
నయనేభ్యః ప్రముముచు రుష్టం వై వారి దుఃఖతాః,

సుగ్రీవం చైవ నిష్టవ్రజః ప్రశంస వ్రశ్య వాలినమ్. ౧౮
పరివా ర్యాజ్ఞసం సర్వే వ్యసన స్సానియ మాసితుమ్,
మతం తద్వాల్లిపుత్రస్య విజ్ఞాయ స్థవగర్షభాః. ౧౯
ఉపస్పృశ్యోదకం తత్ర ప్రాజ్ఞుఖా స్సముపావిశన్,
దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు ఉదక్తిరం సమాస్థితాః. ౨౦
ముమూర్షవో హరిశ్రేష్ఠా ఏత త్తమ మితిన్కహ,

రామస్య వనవాసం చ క్షయం దశరథస్యచ. ౨౧
జనస్థానవధం చైవ వధం చైవ జటాయుషః,
హరణం చైవ వై దేహ్యో వాలినశ్చ వధం రణే. ౨౨
రామకోపం చ వదతాం హరీణాం భయ మాగతమ్.

స సంవిశద్భి ర్భూహుభి ర్మహీధరో
మహాద్రికూటప్రతిమైః స్థవజ్జమైః,
బభూవ సన్నాదితనిర్దరాస్తరో
భృశం నదద్భి ర్జలదై రివోల్బణైః. ౨౩
ఇతి క్రిమత్కిష్కిన్ధాకాండే పంచపంచాశ శ్లోకః ౫౫.

అంగదుఁ డట్లింతపలుకుఁ బలికి యావృద్ధవానరులకు ననుస్కారము గావించి, దుఃఖితుఁడై రోదనంబునేయును భూమిపై దర్శలుపఱచుకొని పరుండెను. ౧౬

ఆయంగదుఁడు ప్రాయోపవేశమునవలంబించి దర్శలపైఁ బరుండుటం జూచి యచటి వానరోత్రములందఱు పరమదుఃఖితులయి కన్నులనుండి యశ్రుధారలు స్రవింప రోదనంబుగావించిరి. ౧౭

అవ్వానరపీఠులు సుగ్రీవుని దూషించుచు వారిం బ్రశంసించుచు నంగదుఁ బరివేషించి యందఱును ప్రాయోపవేశంబునేయ నిశ్చయించిరి.

వానరోత్రములు అంగదునిమతంబు నెఱింగి ఇట్లు మరణము నొందు టయే యుక్తమని యెంచి తామును ప్రాయోపవేశంబునం బ్రాణంబులు విడువ నుద్యోక్తులయి, యచట స్నానంబు గావించి సమద్రోత్తరతీరంబున (ఉత్తరీయంబు మోఁకుఁజుట్టుకొని) దక్షిణాగ్రంబుగా దర్శలుపఱచికొని తూర్పుమొగముగాఁ బరుండిరి. ౧౮, ౨౦

రాముఁడు వనంబునకు వచ్చుటయు దశరథుఁడు మృతిఁబొందుటయు జనసానంబున రాముఁడు ఖరదూషణాదులవధించుటయు రావణుఁడు నీతా దేవి నపహరించుటయు, జటాయువు రావణునిచేఁ జచ్చుటయు, యద్ధమున రామునిచే వారి హతుఁడగుటయు, సుగ్రీవుఁడు చెప్పిన చొప్పున శరత్కాలంబున నీతాన్వేషణంబు నేయం బ్రయత్నింపమికి రాముఁడు కోపించుట యు, నంత నీతాన్వేషణార్థమయి సుగ్రీవుఁడు వానరులం జంపుటయు వాదిగాఁ గడచిన దంతయు నవ్వానరులు వాకొనుచుండఁగా సంపాతియను మహాగృధ్రము వారలభక్షింప వచ్చుటంజేసి వారలకు మహాభయంబుగలిగినది.

అట్లు గొప్పపర్వత శిఖరంబు లంతటిమేనులతో నమ్రేటివానరులు అఱచుచుఁ బరుండుటయు మేఘగర్జనములచేతంజోలె నప్తుహాపర్వతము గుహం తరంబులం దంతటను గొప్పప్రతిధ్వని గలిగెను. ౨౩

ఇది యేఁబదియొదవసర్గము.

వట్టప్పాళ సుర్గః.

ఉపవిష్టాస్తు తే సర్వే యస్మిన్ప్రాయం గిరిస్థతే,
 హరయో గృధ్రరాజశ్చ తంచేత ముపచక్రమే. ౧
 సంపాతి ర్నామ నామ్నా తు చిరంజీవీ విహజ్జమః,
 భ్రాతా జటాయమః శ్రీమా న్పృథ్వితబలపౌరుషః. ౨
 కస్తరా దభినిష్క్రమ్య స విధ్యత్య మహాగిరేః,
 ఉపవిష్టా స్త్రీ స్త్రైస్త్వహృహృత్కా గిర మబ్రవీత్. ౩
 విధిగి కిల సరం లోకే విధానే నామ సర్వతే,
 యథాఽయం విహితో భక్ష్య శ్చిరా న్త్యా ముపాగతః. ౪

పరం పరాణాం భక్షిష్యే వానరాణాం మృతం మృతమ్,
 ఉవా చేనం నచగి పక్షీ తాన్నిరీత్యస్తవజ్జమాన్. ౫
 తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భక్ష్యలుభస్య పక్షిణః,
 అజ్గదగి పరమాయస్తో హనూనిస్త ముథాబ్రవీత్. ౬
 పశ్య సీతావదేశేన నాతో దైవస్వతో యమః,
 ఇమం దేశ మనుప్రాప్తో వానరాణాం విపత్తయే. ౭
 రామస్య న కృతం కార్యం రాజ్ఞో న చ నచగి కృతమ్,
 హరీణా మియ మజ్ఞాతా నిపత్తి స్సహ సాగతా. ౮

వై దేహ్యగి ప్రియకామేన కృతం కర్త జటాయమా,
 గృధ్రరాజేన యత్తత్ర శ్రుతం వస్త దేశేషతః. ౯
 తథా సర్వాని భూతాని తిర్యగ్గోనిగతా న్యపి,
 ప్రియం కుర్వన్తి రామస్య త్యక్త్వా ప్రాణా న్యథా వయమ్. ౧౦

వేదవియోజనసర్వము.

అవ్యాసకపీరులు పర్యతభాగంబున నెచటఁ బ్రాయోపవేశంబున శయనించిరో అచటికి సమీపంబుగా గృధ్రరాజు సంపాతియు వచ్చెను. ౧

జటాయువునకు అగ్రజాఁడును మహాబలపరాక్రమశాలియుక్రీమంతుఁడును జిరంజీవియునగు సంపాతియును గృధ్రరాజు వింధ్యపర్యతము గుహనుండి వెడలి యచటఁ బ్రాయోపవిష్టులయ్యున్న వానరపీరులం జూచి సంతుష్టుఁడై యిట్లుని పలికెను. ౨, 3

దైవము మనుష్యున కీలోకంబున వానివాని కర్తానుపారంబునందప్పక యోగక్షేమములు గలిగించును; బహుకాలమున కిప్పుడు నాకుఁగా నీవానరరూపమయిన తినుబండమును ఏర్పఱచి నాయొద్దకుఁ బంపినదిగదా! ౪

ఉత్తములగు నీవానరులలో నొక్కొక్కనిఁగాఁబట్టి వధించి భక్షించెను. అని సంపాతి యవ్యాసరులంజూచి పలికెను. ౫

అట్లు సంపాతి యాహారార్థమయి యాశపడి పలికిన పలుకుల నాలకించి యంగదుఁడు మిక్కిలియుదిగులొందిహనుమంతుంజూచియిట్లునియెను.

వానరుల మనల నందఱును సంహరించుటకై సూర్యుని పుత్రుఁడగు సాక్షాద్యుఁడు ఈగృధ్రవేషమున నిచటికి వచ్చినాఁడు. 6

రామునికార్యమునుం గావింపమైతిమి; సుగ్రీవు నాజ్ఞయు నెఱవేర్చుమైతిమి; ఇంతలో ఈవానరుల కందఱకు ఇదివిని కెప్పుడును దలంపని యీచినాశము తటాటన సంభవించినది. ౭

గృధ్రరాజుగు జటాయువు సీతాదేవి ప్రియార్థమయి జనస్థానంబునఁగావింపిన కార్యమంతయు మీరలు వినియున్నారట! ౮

అవ్యధంబున సమస్తభూతంబులును తిర్యగ్జంతువులుసయితము మన యట్లు రామునికి సంతోషంబు గలిగించుటకై ప్రాణంబులనేని పరిత్యజించుచున్నవి. ౧౦

అన్యోన్య ముపకుర్వన్తి స్నేహకారుణ్యయన్త్రితాః,

తేన త స్యోపకారార్థం త్యజతాఽఽత్నాన మాత్మనా. ౧౧
ప్రియం కృతం హి రామస్య ధర్మజ్ఞేన జటాయుషా,

రాఘవాగ్ధే పరిశ్రాంతా వయం సంత్యక్తజీవితాః. ౧౨
కాన్తారాణి ప్రపన్నాః స్మ న చ పశ్యామ మైథిలీమ్,

స సుఖీ గృధ్రరాజ స్తు రావణేన హతో రణే. ౧౩
ముక్తశ్చ సుగ్రీవభయా ద్ధతశ్చ పరమాం గతిమ్,

జటాయుషో వినాశేన రాజ్ఞో దళరథస్యచ. ౧౪
హరణేన చ వై దేహ్యా స్ఫుంశయం హరయో గతాః,

రామలక్ష్మణయో ర్వాసః అరణ్యే సహ నీతయా. ౧౫

రాఘవస్య చ బాణేన వాలిన శ్చ తథా వధః,
రామకోపా దశేషాణాం రాక్షసానాం తథా వధః. ౧౬

కై కేయ్యా వరదానేన ఇదం హి వికృతం కృతమ్.

త దసుఖ మనుకీర్తితం వచో

భువి పతితాం శ్చ సమీత్య వానరాన్,

భృశచలితమతి ర్మహామతిః

శృపణ ముదాహృతవా స్స గృధ్రరాట్. ౧౭

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే షట్పఞ్చాశ సుకర్గః. ౫౬.

సమస్తప్రాణులు స్నేహంబును గారుణ్యంబు నవలంబించి యొక్కొక్కరును రామున కుపకారము నేయుచున్నారు.

ధర్మజ్ఞుడగు నాజటాయువురామున కుపకారము నేయుటకై ధైర్యంబున దేహంబు విడిచెను గావున నతఁడు రామునకుఁ బ్రియంబుచేసినవాఁడయ్యెను. ౧౧

మనమును రామకార్యము నిమిత్తమయి యడవులకువచ్చి పరిశ్రాంతులమయి ప్రాణంబులు విడువఁబోవుచున్నాము; నీత నేమో చూచినవారము కాము. ౧౨

రామకార్యనిమిత్తంబయి రావణునితో యుద్ధంబుగావించి నిహతుఁడైనయాగృధరాజు జటాయువుమాత్రముమనవలె సుగ్రీవభయంబునఁజిక్కుపడక పరమగతిం బొందినవాఁడై సుఖంబు నొందెను. ౧౩

జటాయువు హతుఁడగుటవలనను దశరథమహారాజు మరణంబు నొందుటవలనను రావణుఁడు నీతాదేవి నపహరించుటవలనను వానరుల కిష్టమగు ప్రాణసంకయంబు గలిగినది జటాయువు బ్రతికియున్నచో నతనివలననే రావణుని వృత్తాంతము తెలియును. దశరథమహారాజు బ్రతికియున్నచోఁ గొంతకాలమునకైనను దనయొద్దకుఁ దోడుకొనిపోవును గావున నింతటికష్టంబురాదు. నీతాదేవిని రావణుఁ డపహరింపకున్నచో వెదకవలసినదే లేదు. ౧౪

రామలక్ష్మణులు నీతాసమేతంబుగా వనవాసమునేయుటయు రాముని బాణంబున వాలి హతుఁడగుటయు రామునిచేజనన్త్యాసంబున సమస్తరాక్షసులును హతులగుటయు ఈకష్టమంతయు దశరథుఁడు కైకేయికి వరము లొసఁగుటచే సంభవించినది. అని యంగదుఁడు చెప్పెను. ౧౫, ౧౬.

మహాధీరుడగు నాగృధరాజు సంపాతి, యంగదుఁడు పలికిన దుఃఖకళంబులగు పలుకుటవిని వానరులందఱు భూమిం బడియుండుటయుంజూచి మనంబు గలంగ దుఃఖితుఁడై యిట్లునిపలికెను. ౧౭

ఇది యేబదియావవర్గము.

సప్తపంచాశ శ్లోకము.

తత్తు శ్రుత్వా తదా వాక్య మజ్జదస్య ముఖోద్ధతమ్,
అబ్రవీ ద్వచనం గృధ్ర స్తీక్షణతుణ్డో మహాస్వనః. ౧
కోఽయం గిరా ఘోషయతి ప్రాణైః ప్రియతమస్య మే,
జటాయుషో వధం భ్రాతుః కమ్పయన్నివ మే మనః. ౨

కథ మాసీ జనస్థానే యుద్ధం రాక్షసగృధ్రయోః,
నామధేయ మిదం భ్రాతు శ్చిర స్యాద్ధ్య మయా శ్రుతమ్. ౩
ఇచ్ఛేయం గిరిదుర్గా చృభవద్భిరవతారితుమ్,

యవీయసో గుణజ్ఞస్య శ్లాఘనీయస్య విక్రమైః. ౪
అతిదిర్ఘస్య కాలస్య తుష్టోఽస్తి పరికీర్తనాత్,
త దిచ్ఛేయ మహం శ్రోతుం వినాశం వానరర్ష భాః!. ౫
భ్రాతు ర్జటాయుష స్తస్య జనస్థాననివాసినః,

తస్యైవ చ మమ భ్రాతు సుఖా దశరథః కథమ్. ౬
యస్య రామః ప్రియః పుత్రో జ్యేష్ఠో గురుజనప్రియః,

సూర్యాంశుదగ్ధపక్ష తావ్ న శక్నో మ్యవసర్పితుమ్. ౭
ఇచ్ఛేయం పర్వతా దస్తా దవతర్తు మగిన్దమా!.

శోకా ధృష్టస్వర మపి శ్రుత్వా తే హరియాధపాః. ౮

ఏబదియేడవసర్గము.

అంతః దీక్షమయిన ముక్కుగల యాసంపాతి యప్పుడంగదుఁడు పలికిన పలుకులు విని పేరెలుంగున నిట్లని చెప్పెను. ౧

నాకుఁ బ్రాణంబులకన్నను బ్రయతముఁడగు నాతమ్ముఁడు జటాయువు హతుఁడయ్యెనని నామనస్సునకుఁ గంపనముగలుగునట్లుఘంటాఘోషముగా నెవ్వఁడో చెప్పుచున్నాఁడు; ఇతఁ డెవ్వఁడు? ౨

జనస్థానంబున జటాయువునకును రావణునకును యుద్ధం జేట్లు గలిగెను? బహుకాలమున కీపుడు నాతమ్మునిపేరు వినఁగంటిని. ౩

మీరు నన్నుఁ బర్యవేశింపమునుండి మీ రున్నస్థలంబునకు దింపఁగోరెదను. ౪

గుణజ్ఞుఁడును మహాపరాక్రమశాలియునగు తమ్మునిపేరు దీక్షకాలమునకు మీవలన వినఁగలిగినందుకు మిక్కిలియు సంతోషించితిని. ౫

వానరోత్రములారా! అట్లగుటంజేసి జనస్థానంబున నివసించియుండిన నాతమ్ముఁడు జటాయువు ఎట్లు వధింపఁబడినాఁడో ఆవివరమును వినఁగోరెదను. ౬

గురుజనులకు సంతోషముగలిగించునట్టి రాముఁడు ఎవ్వనికే బ్రయఁడగుజ్యేష్ఠమారుఁడో ఆట్టి దశరథమహారాజు నాతమ్మునకు ఎట్లు స్నేహితుఁడయ్యె? అని తాత్పర్యము. ఇందువలన “జటాయువు దశరథుని స్నేహితుఁడు” అని యంగదుఁడు సంపాతితోఁ జెప్పిన మాటలలోఁ జెప్పినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ౭

శత్రువుల వధించునట్టి వానరోత్రములారా! సూర్యునికీరణములచే నాతెక్కులు దహింపఁబడినవి కావున నాకు వచ్చుటకు శక్తిలేదు. ఈకోండపయినుండి మీ రున్నస్థలమునకు దిగుటకుఁ గోరుచున్నాను. అని సంపాతి వానరులతోఁ జెప్పెను. ౮

ఆవానశవీరులు దుఃఖాతిశయంబున హీనస్వరమయినను ఆసంపాతి

శ్రద్ధధురైవతదావ్యం కర్తా తస్య శక్కితాః,

తే ప్రాయముపవిష్టాస్తు దృష్ట్వా గృధ్రం ప్లవజ్జనాః. ౯
చక్రు ర్బుద్ధిం తదా రాద్రాం సర్వా న్నో భక్షయిష్యతి,

సర్వభా ప్రాయ మాసీనా న్యది నో భక్షయిష్యతి. ౧౦
కృతకృత్యా భవిష్యామః ఊవ్రం సిద్ధి మితో గతాః,

ఏతాం బుద్ధిం తత శ్చక్రు స్సర్వే తే వానరర్షభాః. ౧౧
అవతార్య గిరే శ్శులక్ష్ణో ద్గృధ్ర మా హంజన స్తదా,

బభూ వర్షరజా నామ వానరేష్టః ప్రతాపవాన్. ౧౨
మ మార్యగి పార్థివగి పక్షిణ! ధార్మిక స్తస్య చాత్మకా,
సుగ్రీవ శ్చైచ్చ వాలీచ పుత్రా వోఘబలా పుభా. ౧౩
లోకే విశ్రుతకర్తాభూ ద్రాజా వాలీ పితా మమ,

రాజా కృత్స్నిస్య జగత ఇత్వోకూణాం మహారథః. ౧౪
రామో దాశరథి శ్రీమా న్సృవిష్ణో ద్దణ్డాకావనమ్,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్ర వై దేహ్య చాపి భార్యయా. ౧౫
పితు ర్నిదేశనిరతో ధర్మ్యం పన్థాన మాశ్రితః,
తస్య భార్యా జనస్థానా ద్రావణేన హృతా బలాత్. ౧౬

రామస్య తు పితుర్నిత్రం జటాయు ర్నామ గృధ్ర రాట్,
దదర్శ సీతాం వై దేహీం ప్రాయమాణాం విహాయసా. ౧౭

వాక్యంబును విని అతడు భక్షించివేయునని తలచినవా రగుటవలన దాని సంతమాత్రము నమ్మరైరి.

అవ్వానరులు ప్రాయోపవేశమునం బరుండియున్న యవ్వానరులు “ఈతఁడు మనలనందఱును భక్షించివేయును.” అని ఇవ్వధంబునం గ్రూర మయిన తలంపుచేసిరి.

మనము మరణార్థమే ప్రాయోపవేశము నవలంబించియున్నాము. ఇతఁ డిప్పుడు మనలను భక్షించియే వేయునేని మనము శీఘ్రముగా నిష్పన్నుని నొందిన వారమయి కృతార్థులమగుదుము. అని యవ్వానరులు తలచిరి.

అప్పుడు అవ్వానరోత్తములందఱును ఇవ్వధంబునఁ దలంచిరి. అంత నంగనుఁడు షర్యతశిఖరంబునుండి సంపాతిని దింపి యిట్లని పలికెను.

పక్షి! మహాపరాక్రమశాలియు ధార్మికుఁడునగు మాతాత ఋక్షకజాఁ డను వానిరరా జుండెను; అతనికి నూఱుకొట్టపురుషులబలముగల వాలియు ముగ్ధిపుడు నను నిర్దురుకొడుకులు గలరు.

నా తండ్రియగు వానరేశ్వరుఁడు వాలిపరాక్రమంబున లోకంబులం బ్రసిద్ధుఁడైయుండెను.

ఇత్వోకువంశపు రాజులచైన సమస్తభూమండలమునకును బ్రభుఁడును మహారథుఁడును శ్రీమంతుఁడును దశరథపుత్రుఁడునగు రాముఁడు తండ్రి యాజ్ఞను శిరసావహించి ధర్మమార్గంబు నవలంబించి తమ్ముఁడు లక్ష్మణుని భాత్యను సీతను గూడి దండకారణ్యంబునకు వచ్చెను.

ఆరాముఁడు జనస్థానంబున నుండునపుడు అతనిభార్యను సీతను రావణుఁడు బలాత్కారంబున నపహరించెను.

రావణుఁడు సీత నాకాశమార్గంబున నపహరించుకొనిపోవునపుడు రామునితండ్రికిన్నేహితుఁడుగు గృహరాజయినజటాయువుమాత్రము చూచెను. “రామునితండ్రికిన్నేహితుఁడు” అనుటవలన జటాయువు దశరథునకున్నేహితుఁడయిన విధము అంగదుఁడు దనకుఁ దెలియదన్నట్లు నూచితమగుచున్నది.

కావణం విరథం కృత్వా స్థావయితా చ మైథిలీమ్,
పరిశ్రాంత శ్చ పృథ్వి శ్చ రావణేన హతో రణే. ౧౮

ఏవం గృహ్యో హత స్తేన రావణేన ఒలీయసా,
సంస్కృత శ్చాపి రామేణ గత శ్చ గతి ముత్తమామ్. ౧౯
తతోమమ పితృవ్యేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మనా,
చకార రాఘవ స్సఖ్యం సోఽవధీత్పితరం మమ. ౨౦
మమ పిత్రా విరుద్ధో హి సుగ్రీవ సుచివై ససహ,
నిహత్య వాలినం రామ స్తత స్త మభిషేచయత్. ౨౧

స రాజ్యే స్థాపిత స్తేన సుగ్రీవో వానరాధిపః,
రాజా వానరముఖ్యానాం యేన ప్రస్థాపితా వయమ్. ౨౨

ఏవం రామప్రయుక్తాస్తు మార్గమాణా స్తత స్తతః,
వై దేహీం నాధిగచ్ఛామో రాత్రౌ సూర్యప్రభా మివ. ౨౩
తే వయం దణ్డకారణ్యం విచిత్ర్య సుసమాహితాః,
అజ్ఞానా త్తు ప్రవిష్టాః స్మ ధర్మిణ్యా వివృతం బిలమ్. ౨౪

మయస్య మాయావిహితం తద్బిలంచ విచిన్వతామ్,
వ్యతీత స్తత్ర నో మాసో యో రాజ్ఞా సమయగి కృతః. ౨౫

తే వయం కపిరాజస్య సర్వే వచనకారిణః,
కృతాం సంస్థా మతిక్రన్తా భయాత్ప్రియ ముపాస్యహే. ౨౬

శ్రుద్ధే తస్మిన్స్తు శాకుత్ ఫే సుగ్రీవేచ సలత్కణే,

జటాయువు ఎంత యుద్ధంబున రావణుని విశ్రమించి గావించి నీత నాపి యించి తుదకు అలసినవాడగును వృద్ధుడును గావున రావణునిచేతం జచ్చెను. ౧౮

జటాయువు ఇన్ద్రిగంబున బలవంతుడగు రావణునిచే హతుడయ్యెను. అంత రామునిచే సంస్కారమునొంది ఉత్తమమయినగతిం బొందెను.

అంత రాముడు మహాత్ముడగు నాపినతండ్రి నుగ్రీవునితో సఖ్యంబు చేసి నాతండ్రి వారిని విధించెను. ౨౦

నుగ్రీవుడు తనసుంత్రులుం దాసును నాతండ్రి వారితో విరోధించి యుండెను గావున రాముడు వారిని విధించినుగ్రీవునకు వానరరాజ్యంబునఁ బట్టాభిషేకంబు గావించెను. ౨౧

ఆనుగ్రీవుడు రామునిచేవానరరాజ్యంబునఁ బట్టాభిషిక్తుడయి సమస్తవానరోత్తములకును రాజయియున్నాడు. ఆతనియాజ్ఞమీఁదనే మేము వచ్చినాము. ౨౨

మే మిట్లు రాముని నిమిత్తమయ్యే యయ్యైస్థలంబుల నెంత వెదకినను రాత్రియందు నూర్యకాంతి యగపడనట్లు నీతాదేవి యగపడనేలేదు ౨౩

అట్లు మేము ఎంతమాత్ర మేమహిక దండకారణ్యం బంతయు వెదకి తెలియకపోవుటవలన ధర్మచారిణియగు స్వయంప్రభయొక్క ఋక్షబిలంబను బిలమును బ్రవేశించినాము. ౨౪

మాయునిచే మాయాబలనిర్మితంబగు నాబిలంబున మేము నీతను వెదకుచుండఁగా నచటనే మాకు వానరరాజు నుగ్రీవుడు నియమించిన యవిధియయినమాసము ఆతిక్రమించినది. ౨౫

మేమందఱము వానరరాజు నుగ్రీవునియాజ్ఞకు లోబడినవారము. అతఁడు విధించిన వ్యవస్థ సతిక్రమించినవార మగుటచేసి యతనియొద్దకుఁ బోఁజాలక భయపడి ప్రాయోపవేశము నవలంబించితిమి. ౨౬

అట్టి మహావీరుడగు రాముడును లక్ష్మణుడును నుగ్రీవుడును మా

గతానా మపి సర్వేషాం తత్ర నో నాస్తి జీవితమ్. ౨౭

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే సప్తపంచాశ శ్లోకః. ౫౭.

అష్టపంచాశ శ్లోకః.

ఇత్యుక్తః కరుణం వాక్యం వానరైః స్త్యక్తజీవితైః,
స బాహ్వు వానరాన్సృధ్రః ప్రత్యువాచ మహాస్వనః. ౧
యపీయాన్తమస భ్రాతా జటాయుర్నామ వానరాః!,
య మాఖ్యాత హశం యుద్ధే రావణేన బలీయసా. ౨
వృద్ధభావా దవక్షత్వా చ్ఛృణ్వం స్తదపి మర్షయే,
సహి మే శక్తిర స్త్యద్య భ్రాతు రైవరవిమోక్షణే. ౩

పురా వృత్రవధే వృత్తే పరస్పరజయైషిణౌ,
ఆదిత్య మువయాతౌ సోఽప్యి బ్వలన్తం రత్నమాలినమ్. ౪

ఆవృత్యాఽకాశమార్గేతు జవేన స్తగతౌ భృశమ్,
మధ్యం ప్రాప్తే దినకరే జటాయు రవసీదతి. ౫

త మహం భ్రాతరం దృష్ట్యానూర్యరత్నభి రద్దితమ్,
పక్షాభ్యాం ఛాదయామాస స్నేహ త్వరమవిహ్వలః. ౬

నిర్దగవక్షః పతితో విధ్యేఽహం వానరర్షభాః!,
అహ మస్మి న్యస న్భృశుః ప్రవృత్తిం నోపలక్షయే. ౭

ఐషయమయి కోపమువహించినపుడు మే మచటికిఁబోయినను ఒకరమైనను ఎంతమాత్రము బ్రతుకఁజాలము అని యంగదుఁడు సంపాతితోఁ జెప్పెను.
ఇది యేఁబదియేడవసర్గము.

ఏఁబదియొనిమిదవసర్గము.

ఆసంపాతి యట్లు వానరుల దుఃఖివచనంబు విని తానును దుఃఖితుఁడై కన్నీరు నించుచు మహాధ్వనితో నిల్చి చెప్పెను. ౧

వానరులారా! మీరలు యుద్ధంబున బలవంతుఁడగు రావణునిచే హతుఁడయినట్లుగాఁ జెప్పిన జటాయువు నాతమ్ముఁడు. ౨

నాతమ్ముని రావణుఁడు విధించె నన్నసమాచారమును విన్నప్పటికిని నేను ముఁగివాఁడను బక్షిహీనుఁడ నగుటవలన సహించి యుండవలసియున్నది; రావణునివిధించి నాతమ్ముని పగదీర్చుటకు నాకిప్పుడు శక్తిలేదే; ఏమి నేయుచును? ౩

మున్ను వృత్రాసురవధమయినప్పుడు మే మన్నదమ్ముల మిర్వకము ఒండొరుల వేగాతిశయముఁ బరీక్షింపఁగోరి సహస్రకిరణములచే జ్వలించుచున్న శూర్యునిసమీపంబునకుఁ బోతిమి. ౪

మేము మండలగతులం జరించుచు నాకాశమార్గంబులఁ జాలదూర మతిక్రమించిపోతిమి; అంత నూర్యుఁడు ఆకాశమధ్యగతుఁడగుటయు జటాయువు నూర్యునివేడిమిని ఆయాసంబును సహింపఁజాలక వివశుఁడయ్యెను. ౫

అంత నాతమ్ముఁడు జటాయువు అట్లు నూర్యుకిరణంబులచేఁ బీడితుఁడగుటయు నే నదిమూచి భ్రాతృస్నేహంబునం బరవశుఁడనై నాతొక్కలచే వతనికి నూర్యురక్తి తగులకుండఁ గప్పితిని. ౬

వానరోత్తములారా! నేను తొక్కలుకాలి యావింధ్యపశ్యతంబునం బడితిని; నే నిచటనే వాసమునేయుచుంటినిగాని నాతమ్ముని సమాచారమే నాకుఁ దెలిసినదికాదు, అని సంపాతి వానరులతోఁ జెప్పెను. ౭

జటాయుష స్తేవీవ ముక్తో భ్రాత్రా సంపాతినా తదా,
యువరాజో మహాప్రాజ్ఞః ప్రత్యువా చాజ్ఞద స్తతః.

౮

జటాయుషో యది భ్రాతాశ్రుతం తే గదితం మయా,
ఆఖ్యాహి యది జానాసి నిలయం తస్య రక్షసః.
అదీర్ఘదర్శినం తం వై రావణం రాక్షసాధిపమ్,
అన్తికే యది వా దూరే యది జానాసి శంస నః.

౯

౧౦

తతోఽబ్రవీ న్నహతేజా జ్యేష్ఠో భ్రాతా జటాయుషః,
ఆత్మాసురూపం వచనం వానరాం త్వం ప్రహర్షయన్.
నిర్దగపతో గృధ్రోఽహం హీనవీర్యః స్వజ్ఞమాః!,
వాఙ్మాత్రేణ తు రామస్య కరిష్యే సాహ్య ముత్తమమ్.

౧౧

౧౨

జానామి వారుణా స్తోకా నిష్ఠోఽస్మై విక్రమా నపి,
మహాసురవిమర్దాన్వా హ్యమృతస్య చ మథనమ్.

౧౩

రామస్య యదిదం కార్యం కర్తవ్యం ప్రథమం మయా,
జరయాచ హృతం తేజః ప్రాణాశ్చ శిథిలా మమ.

౧౪

తగుణీ రూపసంపన్నా సర్వాభరణభూషితా,
హ్రీయమాణా మయా దృష్టా రావణేన దురాత్మనా.
క్రోశ స్తీ రామరామేతి లక్ష్మణేతిచ భామినీ,
భూషణా న్యపవిధ్య స్తీ గాత్రాణిచ విధూన్వతీ.

౧౫

౧౬

మహాపండితుఁడగు యవరాజయిన యంగదుఁడు జటాయువుయొక్క అన్న సంపాతి చెప్పినమాటను విని అప్పుడతనింజాచి యిట్లని బదులు పలికెను.

౮

నీవు చెప్పినదంతయు నేనువింటిని; నీవు మాజటాయువునకు అన్నవ యితే నీకుఁ దెలిసినయెడ ఆ రావణుఁ డెచ్చట నుండువాఁడో చెప్పుము.

తానుజేయకార్యమువలన రాజోవు ననర్థుఁడెలియని మూర్ఖుఁడు రాక్షసరా జారావణుఁడు నివసించుస్థలము సమీపమో దూరమో నీకుఁ దెలిసి వయెడ మాకుఁ జెప్పుము. అని యంగదుఁడు సంపాతితోఁ జెప్పెను. ౧౦

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు జటాయువుయొక్క అన్న సంపాతి వానరులు సంతోషులబు నొందునట్లు తన కనురూపంబుగా నిట్లని వచించెను.

వానరులారా! నేను గద్దను; అందును తెక్కలు గాలినవాఁడను; వీర్య హీనుఁడను; నేనేమి గావింపఁగలను? అయినను రామునకు మాటమాత్రమున వైనను సాధ్యమయినంతవఱకు సాహాయ్యము గావించెదను. ౧౨

నేను ఐరుణనివైన ఆతలాదిలోకములను త్రివిక్రమావతారమపుడు విష్ణువు అడుగులుంచిన యూర్ధ్వలోకంబులను దేవాసురయుద్ధంబులను అమృతమధనంబును జూచియున్నాను. ౧౩

రాముని కార్యము ననఁగా నేను మీయిందటికన్న ముందు చేయ వలసినవాఁడను; అయితే ముసలివాఁడ నగుటంజేసి నాపరాక్రమంబు ఊజించుటయకాక దేవాసంధిబంధములును శిథిలములయినవి; కావున మాట చేమాత్రము సాహాయ్యము గావించెదను. ౧౪

రూపసంపన్నయు సమస్తాభరణభూషితయునగు నొకానొకయువతిని దురాత్ముఁడగు రావణుఁడు దీసికొని పోవుచుండఁగాఁజూచితిని. ౧౫

ఆస్త్రీ రామరామా యనియు లక్ష్మణాయనియు నాక్రొంకించుచు నాభతఁ గంబులందీసి పాటవేయుచు రావణుని చంకనుండి విడిపడుటకై యవయవంబుల విదిర్చుచు నుండఁగంటిని. ౧౬

నూర్యప్రభేవ శైలాగ్రే తస్యాః కాశేయ ముత్తమమ్,
అసితే రాక్షసే భాతి యథా వా తటి దమ్బుదే. ౧౬

తాం తు సీతా మహం మనో రామస్య పరికీర్తనాత్,
శ్రూయతాం మే కథయతో నిలయం తస్య రక్షసః. ౧౮
పుత్రో విశ్రవస సాతా ద్భాగితా వైశ్రవణస్య చ,
అభ్యాస్తే నగరీం లజ్జాం రావణో నామ రాక్షసః. ౧౯
ఇతో ద్వీప సుముద్రస్య సంపూర్ణే శతయోజనే,
తస్మిన్ లజ్జాపురీ రమ్యా నిర్మితా విశ్వకర్షణా. ౨౦

జమ్బూనదమయై ద్వాపరై శ్చిత్రైః కాశ్చన వేదికైః,
ప్రాకారే గార్భవర్ణేన మహతా సుసమావృతా. ౨౧

తస్యాం వసతి వై దేహీ దీనా కాశేయవాసిని,
రావణాస్తఃపురే రుద్ధా రాక్షసీభి స్సురక్షితా. ౨౨

జనక స్యాత్తాణాం రాజ్య సత్ర ద్రక్ష్యథ మైథిలీమ్,

లజ్జాయా మథ గుప్తాయాం సాగరేణ సమస్తతః. ౨౩
సంప్రాప్య సాగర స్యాస్తం సంపూర్ణం శతయోజనమ్,
అసాద్య దక్షిణం తీరం తతో ద్రక్ష్యథ రావణమ్. ౨౪
త త్రైవ త్వరితాః క్షిప్రం విక్రమధ్వం ప్లవజ్జమాః!,
జ్ఞానేన ఖలు పశ్యామి దృష్టావే ప్రత్యాగమిష్యథ. ౨౫

అద్యః పన్థాః కులిక్లానాం యే చాన్యే ధాన్యజీవినః,

పర్యతశిఖరంబుపైనూర్యకాంతి ప్రసరించినట్లును మేఘమునందు మెఱపువెలుగునట్లును నల్ల నిరాక్షనునందు అవిడయొక్కయు త్రిమమయిన పట్టుపస్త్రము ప్రకాశించెను. ౧౭

రామునిపేరు గీర్తించుటవలన ఆస్త్రీయే నీతయని తలంచెదను. ఇచ నారావణుడందుండుసలమును జెప్పెద వినుడు. ౧౮

ఆరావణుడను రాక్షసుడు సాక్షాత్ విశ్రవమునికొడుకు. కుజేరుని తమ్ముడు. అతడు లంకయును నగరియుందు నివసించియుండును. ౧౯

లంకాపురి ఇచటనుండి నూఱుయోజనంబులదూరంబున సముద్రంబున నొకానొకద్వీపంబునం దున్నది సుందరమయిన ఆలంకాపట్టణమును కమఠీయముగా విశ్వకర్త నిర్మించెను. ౨౦

ఆలంకాపురి బంగారుతిన్నెలుగలిగి సుందరమయిన బంగారుద్వారంబులతోను నూర్యప్రకాశంబగు గొప్పప్రాకారముతోను ఎంతయు నొప్పుచుండును. ౨౧

ఆలంకాపురంబున రావణునియంతఃపురంబున సీతాదేవి మున్నగట్టిన పట్టుపుట్టంబుతోఁ గావలియున్న రాక్షసస్త్రీలచే రక్షితయి పరమదుఃఖితయి యున్నది. ౨౨

జనకమహారాజు కూతురయిన యాసీతాదేవిని మీర లాలంకాపురంబునఁ జూడఁగలరు.

మీరలు ఇచ సరిగా నూఱుయోజనంబులదూరముగల యాసముద్రంబు దాటి దక్షిణతీరంబుఁజేరి యంత జాట్టును సముద్రముచే సురక్షితమయిన యాలంకాపురంబుఁ బ్రవేశింతురేని యచట రావణునిఁ జూడఁగలరు.

వానరులారా! మీరలు శీఘ్రముగా నాలంకాపురమునకేసాండు; మీరలు లంకాపురింజేరి సుఖముగా నీతం జూచి మరలి రాఁగలరని నేను దివ్యజ్ఞానంబునం గంటిని. ౨౩

పిచ్చుకలును మఱియు ధాన్యములచే జీవించునట్టి యితరపక్షులును

ద్వితీయో బలిభోజనాం యే చ వృక్షఫలాశినః ౨౬

భాసా స్తుతీయం గచ్ఛన్తి కౌశ్ఛా శ్చ కురరైః సహ,
శ్యేనా శ్చతుర్థం గచ్ఛన్తి గృథాః గచ్ఛన్తి పంచమమ్. ౨౭

బలవీర్యోపపన్నానాం రూపయావనశాలినామ్,
వృక్షస్థుః పక్ష్యాహంసానాం వై నతేయగతిః పరా. ౨౮

వై నతేయాచ్చ నో జన్త సర్వేషాం వానరర్షభాః!,

ఇహస్థోఽహం ప్రపశ్యామి రావణం జానకీం తథా. ౨౯

అస్తాక మపి సౌపర్ణం దివ్యం చక్షు ర్బలం తథా,
తస్మా దాహారవీర్యేణ నిసర్గేణ చ వానరాః. ౩౦
ఆయోజనశతా త్సాగ్ర ద్వయం పశ్యామ నిత్యశః,

అస్తాకం విహితా వృత్తి ర్నిసర్గేణ చ దూరతః. ౩౧
విహితా పాదమూలేతు వృత్తి శ్చరణయోధినామ్,

గర్హితంతు కృతం కర్తృ యేన న్న పిశితాశినా. ౩౨
ప్రతికార్యం చ మే తస్య వైరం భ్రాతుః కృతం భవేత్,

ఉపాయో దృశ్యతాం కశ్చి ల్లజ్జితే లవణామ్భుసః. ౩౩
అభిగమ్య తు వై దేహీం సమృద్ధారా గమిష్యథ,

భూమికిసమీపంబుగా ఆకాశంబున మొదటిమార్గంబున సంచరించును; కాకు
లును ఫలములందిని బీచించునవియు ఆపైదైన రెండవమార్గంబునం జరించును.

నీరుకాకులును గ్రౌంచంబులును లకుముకులును (గోరువంకలును) అంత
కుబయిగా మూడవమార్గమునసంచరించును; డేగలు దానికిఁబై నాలుగవమార్గం
బునం దిరుగును; గద్దలు అయిదవమార్గంబునం జరించును. ౨౭

బలపరాక్రమంబులతోఁ గూడినవియు రూపయావనసంపన్నంబులు
నగుహంసలు అంతకుఁబై గా నాఱవమార్గంబునం దిరుగును; వినతాపుత్రులకు
అరుణగరుడులవంశమునం బుట్టినవి అంతకన్నను ఊర్ధ్వమైన సప్తమమార్గం
బునం జరించును. ౨౮

వానరోక్తిమలారా! నేనును నాకులంబునం బుట్టినవారును వినతాపు
త్రుడగు నరుణునివలనం బుట్టినవారము; కావున మాకందఱకును సప్తమ
మార్గము.

నే నిచటనుండియే రావణుని సీతనుఁ జక్కఁగాఁ జూచుచున్నాను.
ఎట్లనఁగా మాకు గరుడుసకుంబోలె దివ్యదృష్టియు మహాబలంబును గలవు. ౨౯

వానరులారా! అట్లగుటంజేసి ఆహారబలంబునను సృభావ నిబంధనమ
యిన శక్తివిశేషమువలనను మాకు ఎప్పుడును సమగ్రముగా నూఱుయోజన
చులదూంమువఱకు దృష్టిగలదు. ౩౦

దైవముచే కొల్లకు పాదమూలమునందే భక్త్యుగ్రహణము విహితముయి
నట్లు మాకు బహుదూరప్రదేశమునందు ఆహారము గ్రహించునట్లు విహిత
మయినది. ౩౧

సీత నవహరించి నిందితకర్తముగావించిన దురాత్ముడగు రావణుని మీ
రు గనుంగొని యతని రామునిచే వధింపింపుటవలన నేను నాతముని నిమిత్త
మయి యారావణునకుఁ జేయవలసిన ప్రతిక్రియయుఁ జేసినట్లగును. ౩౨

సమగ్రముదాటుటకు ఉపాయ మేమైనను జూడుఁడు; మీరు సీతం
బాచి యిష్టాస్థి నొందినవారలై నుఖముగాఁ గిష్కింధఁ జేరఁగలరు ౩౩

సముద్రం నేతు మిచ్ఛామి భవద్భి ర్వరుణాలయమ్. 34
ప్రదాస్య మ్యదకం భ్రాతు స్స్వర్గతస్య మహాత్మనః,

తతో నీత్వాతు తం దేశం తీరం నవనదీపతేః. 35

నిర్దగవక్షం సంపాతిం వానరా స్సుమహాజనః,
పునః ప్రత్యాసయిత్వా చ తం దేశం పతగేశ్వరమ్. 36
బభూవు ర్వానరా హృష్టాః ప్రవృత్తి ముపలభ్యతే.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండేఽష్టపంచాశ సర్గః. ౫౮.

ఏకోనవష్టితమ స్సర్గః.

తత స్త దమృతాసావదం గృధ్రరాజేన భాషితమ్,
నిశమ్య ముదితా హృష్టా స్తే వచః స్థవగర్వభాః! ౧
జామ్బవా నావనరశ్రేష్ఠ సుహ సరైవీష్టవజ్జిమైః,
భూతలా త్సహ సోత్థాయ గృధ్రరాజ మ భాబ్రవీత్. ౨
కృ నీతాకేన వా దృష్టా కో వా హరతి మైథిలీమ్,
త దాఖ్యాతు భవాం త్వర్వం గతి ర్భవ వనాకసామ్. ౩

కో దాశరథిబాణానాం వజ్రవేగనిపాతినామ్,
స్వయం లక్ష్మణముక్తానాం వచిస్తయతి విక్రమమ్. ౪

స హరీ స్ప్రితిసంయుక్తాం త్రీతాశ్రుతిసమాహితాన్,
పున రాశ్వాసయ స్ప్రిత ఇదం వచన మబ్రవీత్. ౫

శూయతా మిహ వై దేహ్య యథా మే హరణం శ్రుతమ్,

స్వర్గముఁజేరిన మహాత్ముఁడగు తత్ముఁడు జటాయువునకు జలతర్జుణము గావించెదను. అందుకు మీరు నన్ను సమద్రము నొద్దకుఁ దీసికొని పోఁగోరెదను. అని సంపాతి వానరులతోఁ బలికెను. ౩౪

అంత మహాపరాక్రమశాలులగు నవ్యానరులు తొక్కలు కాలినవగు టవలన నశక్తుఁడగు పక్షిరాజును సదపాతిని సమద్ర తీరంబుఁజేర్చి యచట న తఁడు తత్మున కుదకదానంబు గావించినపిదప మరల నెప్పటిస్థలంబునకుఁ దీసికొనిపోయి నీతయొక్కయు రాజునియొక్కయు సమాచారమును విన్న వారలగుటంజేసి సంతోషంబునంబోదలరి. ౩౫, ౩౬

ఇది యేఁబదియొనిమిదవసర్గము.

ఏఁబదియొమ్మిదవసర్గము.

అంత నవ్యానరులు ఆసంపాతిచెప్పిన యమృతంబువంటిమాటనువిని మేనం బులకలువొడమఁ బరమసంతుష్టులయిరి. ౧

అంత వానరోత్తముఁడగు జాంబవంతుఁడు సమస్తవానరులతోఁగూడ భూమిపయినుండిలేచి సంపాతింజూచి యిట్లని యడిగెను. ౨

నీత యొక్కడ నున్నది? నీత నెవ్వఁ డపహరించుకొనిపోఁగా నెవ్వఁ డు జూచెను? నీవు ఈవివరమంతయుఁ దలియఁజెప్పము. వానరులకు నీ వె గలివి. ౩

ఎజ్రసమానంబులగు రాముని బాణముల వాడిమిని సాక్షాల్లక్షణుఁడు ప్రయోగించుబాణంబుల తీక్షణము నెవ్వఁడు మనంబునం దలఁపకున్నాఁడు? అని జాంబవంతుఁడు సంపాతి నడిగెను. ౪

వానరులు నీతాప్యత్తంతము వినుటయందు ఏకాగ్రులై సంతుష్టులై యడుగుటనుజూచి సంపాతి సంతుష్టుఁడై మరల వారల నాశ్వాసిండుటకై యిట్లని పలికెను. ౫

నీతను రాజుఁడు హరించుటను నేను విన్నవిధంబును ఎవ్వఁడు

556 కిష్కిన్ధాకాండే - ఏకోనవప్రతమ స్కంధః సర్గము.

యేన చాపి మమాఽఖ్యాతం యత్ర వాఽఽయతలోచనా.

అహ మస్మిన్నిరాదుర్గే బహుయోజన మాయతే,
చిరాన్నిపతితో వృద్ధః క్షీణప్రాణపరాక్రమః. 2

తం మా మేసంగతం పుత్రస్సుపార్శ్వో నామ నామతః,
అహారేణ యథాకాలం బిభర్తి పతతాం వరః. 3

తీక్షణకామాస్తు గన్ధర్వాస్తీక్షణోపా భుజజహూః,
మృగాణాం తు భయం తీక్షణం తతస్తీక్షణుధా వయమ్. 4
స కదాచి త్తుధార్తస్య మమాహారాభికాక్షిణః,
గతసూర్యేఽహని ప్రాప్తో మమ పుత్రో హ్యనామివః. 5

స మయా వృద్ధభావాచ్చ కోపాచ్చ పరిభర్తినః,
క్షుత్ప్రిసాసాపరీతేన కుమారః పతతాం వరః. 6
స మా మాహారసంరోధా త్ప్రీడితం ప్రీతివర్ధనః,
అనుమాన్య యథాతత్త్వ మిదం వచన మబ్రవీత్. 7

అహం తాత! యథాకాల మామిషార్థీ ఖ మాప్లుతః,
మహేష్వర్యసిరే ద్దావర మావృత్య చ సమాస్థితః. 8

తతస్సత్త్వసహస్రాణాం సాగరాంతరచారిణామ్,
పథాన మేకోఽధ్యవసం సన్నిరోద్ధ మవాఙ్ముఖః. 9
తత్ర కశ్చిత్తయా దృష్ట సూర్యోదయసమప్రభామ్,
ప్రీతి మాదాయ గచ్ఛ నైవ భిన్నాఙ్జనచయప్రభః. 10

నాకుఁ జెప్పినదియు సీతాదేవి యిపు డెచటనున్నదియు అంతయు నిపుడు చెప్పెద వినుండు.

౬.

నేను బహుయోజనములపై కాల్యముగల దుర్గమంబగు నీపశ్యతంబునం బడి యిచటనే బహుకాలముగా బలపరాక్రమహీనుఁడనై యుండి వృద్ధుండ నైతిని.

౭.

నే నిట్టియవస్థకొందుటవలన పక్షిశ్రేష్ఠుఁడగు నాకొడుకు సుపార్యుఁడనువాఁడు నాకుఁ గాలంబుదప్పక ఆహారంబుఁ దెచ్చియిచ్చి పోషణము నేయుచుండును.

౮.

గంధర్వులకుఁ గామ మధికము. సర్పములకుఁ గోప మధికము. మృగములకు భయ మధికము. మాకో ఆకలి యధికము.

౯.

నాకొడుకు సుపార్యుఁడు ఒకప్పుడు నేను మిక్కిలి యాఁకలిచేఁ బరితపించుచు నాహారమునకై కాచియుండఁగా నూర్యుఁడై స్తమించినవెనుక మాంసము దేకయే పట్టిచేతులతో నాయొద్దకువచ్చెను.

౧౦.

నేను ఆఁకలిచేతను దప్పిచేతను బీడితుఁడను ముసలివాఁడ నగుటవలనఁ గుపితుఁడనై పక్షిశ్రేష్ఠుఁడునగు నాకుమారునిఁ గనరితిని.

౧౧.

నాకు ఎప్పుడును సంతోషము గలిగించునట్టి యాసుపార్యుఁడును ఆ హారంబులేమిచేఁ గుపితుఁడనగు నన్ను ఆశ్వాసించి యథార్థముగా జరగినసంగతిం జెప్పెను.

౧౨.

నాయనా! నేను ఎప్పుడును బోవునట్లు యుక్తకాలంబున మాంసమునకై యాకాశంబున నెగసిపోయి మహేంద్రపర్వతద్వారము నాక్రమించి యుంటిని.

౧౩.

అచట సముద్రంబుననుండు జంతుసహస్రంబులం బట్టుటకై నేనుదల పంచి వానిమార్గమున కడ్డముగా నిలిచితిని.

౧౪.

అచట కాటుకరాశివలె నల్లనిమేనుగల యొకానొకఁడు నూర్యోదయమువలె భాసమానయగు నొకానొకవనితం దీసికొనిపోవుటను జూచినాను.

హోఽహ మభ్యవహారార్థీ తౌ దృష్ట్యా కృతనిశ్చయః,
తేన సామ్నా వినీతేన పన్ధాన మభియాచితః.

౧౬

సహి సామోపపన్నానాం ప్రహరై విద్యతే క్వచిత్,
నీచే ఘృపి జనః కశ్చిత్కి మజ్జ! బత మద్విధః.
స యాత స్తేజసా వ్యోమ సంక్షిపన్నివ వేగతః,
అథాహం భేచరై ర్భూతై రభిగమ్య సభాజితః.

౧౭

౧౮

దిష్ట్యా జీవసి తా తేతి హ్యబ్రువన్తాం మహర్షయః,
కథంచి త్సకశత్రోఽసౌ గత స్తే స్వ స్త్యసంశయమ్.

౧౯

ఏవముక్తస్తతోఽహం తై స్సిద్ధైః పరమశోభనైః,

సచమే రావణో రాజా రక్షసాం ప్రతివేదితః.

౨౦

హరన్తాశరభే ర్భార్యాం రామస్య జనకాత్మజమ్,

భ్రష్టాభరణకౌశేయాం శోకవేగపరాజితమ్.

౨౧

రామలక్ష్మణయో ర్నామ క్రోశ స్తీం ముక్తమూర్ధజమ్,

ఏవ కాలాత్యయ స్తావ దితి కాలవిదాం వరః.

౨౨

ఏత మర్థంసమగ్రం మే సుపాశ్చ్యవి ప్రత్యవేదయత్,

తచ్చుప్రిత్యాఽపి హి మే బుద్ధి ర్నాసీత్కాచి త్పురాక్రమే.

౨౩

అపయో హి కథం పక్షీ కర్త కించి దుపక్రమే,

యత్తు శక్యం మయా కర్తుం వాగుబ్ధిగుణవర్తినా.

౨౪

శ్రూయతాం త త్ప్రవక్ష్యామి భవతాం పౌరుషాశ్రయమ్,

నే నాహారముఁ గోరినవాడను గావున నాస్త్రీపురుషులంజూచి వారి నే యాహారముగా గ్రహింప నిశ్చయింతిని. ఇంతలో నాపురుషుఁడు వినయంబున సామవచనంబుతో నన్ను “మార్గంబువిడుపు” మని యాచించెను.

వినయసంపన్నులను ఎవ్వరు ప్రహరింతురు? నీచులుగూడఁ బ్రహరింపరు; ఇంక నాయటివాఁడు ప్రహరింపఁడని చెప్పనేల? ౧౭

అమృహారముఁడు తేజోవిశేషంబున నాకాకంబు భేదించువాఁడు పరి వేగంబునబోయెను. అంత నాకాకచరంబులగు భూతంబులు నాయొద్దకు వచ్చి నన్ను గౌరవించినవి. ౧౮

నాయనా! నీవు దైవవశంబునఁ దప్పించుకొని బ్రతికితివి. ఎట్లో యీతఁడు స్త్రీసహితుఁడై నిన్ను వదలిపోయినాఁడు. నీకు మంచిగలిగినది. సంజీవాములేదు. అని మహర్షులు నాతోఁ బలికిరి. ౧౯

అంత మహానుభావులగు నాసీద్ధులు నాతో నివ్వధంబునం బలికిరి.

ఆపురుషుఁడు రాక్షసరాజైన రావణుఁడనియు నేలంబడుచున్న యాభరణంబులతోను జాతినపట్టుపుట్టంబుతోను విరిసినవెండ్రుకలతోనుబరమదుఃఖితురాలయి రామఃత్వజులం బేర్కొనుచున్నయాస్త్రీ రామభార్యయగు సీతాదేవియనియు నతఁ డాచిడను హరించుకొనిపోవుచున్నాఁడనియు నాకుఁ తెచ్చుటఁ జెలిసినది. ౨౦, ౨౧

రావణునివలన ఇంతసాధ్యమైనది. అని యీసమాచారమంతయు కాలముఁ జెలిసినవారిలో నుత్తయఁడగు మహర్ష్యుఁడు నాకుఁ జెప్పెను. ౨౨

ఆసమాచారము విన్నప్పటికిని నేను గొంచెమైనను రామునినిమిత్తమయి పరాక్రమము నేయుటకులేకపోయెను; నేను తెుక్కలుపోయినపక్షి నే; ఏకార్యమునేని నేనెట్లు నేయఁగలను? ౨౩

నాకు వాక్కును బుద్ధియుఁ జక్కగా నున్నవి కావున నేను వానిచే నెంతమాత్రము సాహాయ్యముచేయఁగలనో అదిచెప్పెద. విని మీ పరాక్రమంబున సాధింపుఁడు. ౨౪

వాఙ్మతిభ్యాం తు సర్వేషాం కరిష్యామి ప్రియంహి వః. ౨౫
యద్ధి దాశరథేః కార్యం మమ త న్నాత్ర సంశయః,

తే భవంతో మతిశ్రేష్ఠా బలవంతో మనస్వినః. ౨౬

ప్రేషితాః కపిరాజేన దేవై రపి దురాసదాః,

రామలక్ష్మణబాణశ్చ నిశితాః కఙ్కపత్రిణః. ౨౭

త్రయాణా మపి లోకానాం పర్యాప్తా స్త్రాణనిగ్రహే,

కామం ఖలు దత్తగ్రీవ సైజోబలసమన్వితః. ౨౮

భవతాం తు సమర్థానాం న కించి దపి దుష్కరమ్,

త దలం కాలసక్తేన క్రియతాం బుద్ధినిశ్చయః. ౨౯

న హి కర్తసు సజ్జన్తే బుద్ధిమంతో భవద్విధాః.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధా కాణ్డే ఏకోనవష్టితమ స్కంధః. ౫౬.

షష్టితమ స్కంధః.

తతః కృతోదకం స్నాతం తం గృధ్రం హరియాభపాః,

ఉపవిష్టా గిరౌ దుర్గే పరివార్య సమస్తతః. ౧

త మజ్జన ముపాసీనం తై స్సర్వై ర్హరిభి ర్వృతమ్,

జనితప్రత్యయౌ హర్షాత్సంపాతిః పున రబ్రవీత్. ౨

కృతావో నిశ్శబ్ద మే కాగ్రాశ్శృణ్వేస్తు హరయో! మమ,

తత్త్వం సంకీర్తయిష్యామి యథా జానామి మైథిలీమ్. ౩

అస్య విధ్యస్య శిఖరే పతితోఽస్మి పురా వనే,

సూర్యాతపవరీతాజ్ఞో నిర్దగ్ధ సూర్యరశ్మిభిః. ౪

నేను మాటచేతను బుద్ధిచేతను మీకందఱకు సాహాయ్యము గావించెదను. రామునికార్యము నాకార్యమేగాని వేఱుగాదు. ఇందు సంశయము లేదు. ౨౫

వానకరాజు నుగ్రీవుఁడు బుద్ధిమంతులరు బలవంతులరు గొప్పమనస్సు గలవారలగు మిమ్ముఁ బంపినాఁడే వ్యర్థముఁ బంపినవాఁడుకాఁడు. ౨౬

తీక్షణంబులును గంకపక్షంబులు గట్టినవియునగు రామలక్ష్మణుల బాణంబులే ముల్లోకంబుల కక్షింపను కిక్షింపనుం జాలియున్నవి. ౨౭

రావణుఁ డేమోబలపరాక్రమముల సధికుఁడనుటవాస్తవమే; అయినను మీరు సమర్థులరు గావున మీ కసాధ్యము కొంచెమయిననులేదు. ౨౮

అందువలన ఆలస్యము నేయవలదు; బుద్ధిమంతులకగు మీ యట్టివారలు కార్యములువచ్చినపుడు ఎంతమాత్రము జాగునేయుదురా? అని సంపాతి వానరులతోఁ జెప్పెను. ౨౯

ఇది యేఁబదితొమ్మిదవపర్వము.

అఱువదియవపర్వము.

అంత సంపాతి తమ్మునకు జటాయువునకు నుదక దానంబుగావించి స్నానంబుచేసిన పిమ్మట వానకవీరులు అప్పశ్యతంబునందు అతనిం బరివేష్టించి కూర్చుండిరి. ౧

సమస్తవానరులును బరివేష్టించఁ దనసమీపంబునఁ గూర్చుండిన యంగదుంజాచి సంపాతి వానరులు మఱిమఱి తనమాటను శ్రద్ధతో వినుటకు సంతృప్తుఁడై మరల నిట్లని పలికెను. ౨

వానరులందఱు సద్దసేయక విందురుగాక; నాకు సీతాదేవి వృత్తాంతమును తెలిసికొన్న విధమును యథార్థముగాఁ జెప్పెదను. ౩

నేను మున్ను మూర్ఖునియొండచేఁ బరితప్తుఁడనై మూర్ఖకిరణంబుల దహింపఁబడినవాఁడనై ఈ వింధ్యశిఖరంబున నరణ్యమునఁ బడితిని. ౪

లబ్ధసంజ్ఞ స్తు షడ్రాత్రా ద్వివశో విహ్వల న్నివ,
వీక్షమాణో దిశ స్సర్వా నాభిజానామి కించన. ౫

తత స్తు సాగరాన్ శైలా న్నదీ స్సర్వా స్సరాంసిచ,
వనా న్యుదధివేలాంచ సమీత్య మతి రాగమత్. ౬

హృష్టపక్షిగణాకీర్ణః కస్తరా న్తరకూటవాన్,
దక్షిణ సోదధే స్తీరే విద్ధ్యోఽయ మితి నిశ్చితః. ౭

ఆసీ చ్చాత్రాఽశ్రమం పుణ్యం సురై రపి సుపూజితమ్,
ఋషి ర్నిశాకరో నామ యస్మి న్ముగ్రతపా భవత్. ౮

అప్టౌ వర్ష సహస్రాణి తే నాస్తి న్నృషిణా వినా,
వసతో మమ ధర్మజ్ఞా ! స్వర్గతే తు నిశాకరే. ౯

అవతీర్య తు విద్యాయై త్కృచ్ఛేణ విషమా చ్ఛనైః,
తీర్ణదర్భాం వసుమతీం దుఃఖేన పున రాగతః. ౧౦

త మృషిం ద్రష్టు కామోఽస్తి దుఃఖే నాభ్యాగతో భృశమ్,
జటాయుషా మయా చైవ బహుశోఽభిగతో హి సః. ౧౧

తస్యాఽశ్రమపదాభ్యాశే వపు ర్వాతా స్సుగన్ధినః,
వృక్షో నాపుష్పితః కశ్చి దఫలో వా న విద్యతే. ౧౨

ఉవేత్య చాశ్రమం పుణ్యం వృక్షమూల ముపాశ్రితః,
ద్రష్టు కామః ప్రతీక్షేఽహం భగవన్తం నిశాకరమ్. ౧౩

అంత నేను అజుదిసములకుఁ గొంతదెలివొంది యప్పుడును దప్పినకొ
మూర్ఖునిందునట్లు పరవశుడనై సమస్తదిశలం గలయుఁ జూచినానుగాని
యిది యేప్రదేశమో కొంచెమయినను గుర్తుతెలియలేదు. ౫

అంత సముద్రతీరంబునందలి పర్యతంబులను సమస్తదులను సరస్సుల
ను వనంబులను సముద్రతీరంబును జూచి యిది యీప్రదేశమని తెలిసికొం
చిని. ౬

ఇది దక్షిణసముద్రతీరంబున నున్నదియు సంతృప్తంబులగు పక్షులతో
సొప్పచున్నదియు గుహలతోను శిఖరంబులతోనుఁ గూడినదియునగు వింధ్య
పర్వతభాగమని నిశ్చయముగాఁ దెలిసికొంటిని. ౭

ఈప్రదేశమునందు చేవతలచేతనుఁ బూజితంబగు పవిత్రమయిన
యొక ఆశ్రమం బుండెను; అందు భయంకరంబగు తపస్సుగల నిశాకరుఁడను
చుహర్షి నివసింపుచుండెను. ౮

ధర్మముదెలిసినట్టివానరులారా! అనిశాకరమహర్షి మరణమునొందిన
పిమ్మట నే నహుహర్షి నివిడిచి నేనుమాత్రమే యీప్రదేశమున వాసమునేయ
చారంభించి యిప్పటికి ఎనిమిదివేలసంవత్సరము లయినవి. ౯

అంత నేను బహుకప్తముతో విట్టపల్లమయిన వింధ్యశిఖరమునుండి
మెట్లగా డిగ్గి ఋషులుకొలయుటచే మొక్కలవుటంజేసి కఱకులయిన దక్కల
తోఁగూడిన ఆశ్రమభూమికిఁ బరమదుఃఖితుడనై వచ్చితిని. ౧౦

నేను అట్లు పరమదుఃఖితుడనై అట్టికాలమునందు అనిశాకరమహర్షి
శ్చిని సందర్శింపఁగోరితిని. ఎందుకనఁగా మున్న నేనును జటాయువును అధిక
ముగా నతని దర్శనముచేసి నేవించుచుండు వారము. ౧౧

అనిశాకరమహర్షి యాశ్రమంబునఁ బుష్పంబులుగాని ఫలములుగాని
లేనివృక్షమే లేదుకావున నతనియాశ్రమంబు సమీపించినంత నే మంచివాసన
గల గాడ్పులు వీచినవి. ౧౨

అట్లు పవిత్రంబగు నర్యాశ్రమంబుఁ జేరి యొక్కచెట్టుక్రింద భగ
వంతుడగు నిశాకరుఁ జూడఁగోరి కాచియుంటిని. ౧౩

అథావశ్య మదూరస్థ మృషిం జ్వలితతేజసమ్,
కృతాభిషేకం దుర్ధర్ష ముపావృత్త ముదజ్ఞుఖమ్.

౧౪

త మృతౌ స్సృమరా వ్యాఘ్రా స్సింహః నాగా స్సరీసృపాః,
పరివా ర్యోపగచ్ఛన్తి ధాతారం ప్రాణినో యథా.

౧౫

తతః ప్రాప్త మృషిం జ్ఞాత్వా తాని సత్త్వాని వై యయుః,
ప్రవిష్టే రాజని యథాసర్వం సామాత్యకం బలమ్.

౧౬

ఋషి స్తు దృష్ట్వా మాం శ్రీతః ప్రవిష్ట శ్చాశ్రమం పునః,
ముహూర్తమాత్రా నిష్క్రమ్య తతః కార్య మపృచ్ఛత.

౧౭

సామ్య! వైశల్యతాం దృష్ట్వా రోష్ణాం తే నావగమ్యతే,
అగ్నిదగ్ధా విమా పక్షౌ త్వ కైచ్చవ ప్రణితా తవ.

౧౮

గృహౌ ద్వా దృష్టపూర్వా మే మాతరిశ్వసమా జవే,
గృహాణాం చైవ రాజానా భ్రతరా కామరూపిణౌ.

౧౯

జ్యేష్ఠో హి త్వంతుసంపాతే! జటాయు రనుజ స్తవ,
మానుషం రూప మాస్థాయ గృహ్ణీతాం చరణౌ మమ.

౨౦

కిం తే వ్యాధిసముత్థానం పక్షయోగి పతనం కథమ్,
దణ్డో వాయంకృతః కేన సర్వ మాఖ్యాహి పృచ్ఛతః.

౨౧

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే షష్టితమ స్కంధః. ౬౦.

అంత స్నానముగావించి నిజతేజస్సుచే వెలుగుచు ఉత్తరదిశ కభి
ముఖుడై వచ్చుచున్నవాని దుర్ధర్షుడగు నమ్మహర్షి నిశాకరుని సమాపంబునం
జూచినాను. ౧౪

అంత సమస్తభూతంబులును బ్రహ్మదేవునిఁ బరివేష్టించి కొలుచునట్లు
అనిశాకరమహర్షిని భల్లూకంబులును జనుశంబులును బులులును సింహంబు
లును ఏనుఁగులును సర్పంబులును బరివేష్టించి కొలచియుండినవి. ౧౫

అంత నమ్మహర్షి యాశ్రమంబులోనికిఁ బోవుట నెఱిగి రాజా అంతః
పురంబుఁ బ్రవేశించినవెనుక మంత్రులు మొదలగు బలంగముపోవునట్లు ఆ
జంతువులన్నియుఁ దమతమ నెలవులకుం బోయినవి. ౧౬

ఆ నిశాకరమహర్షి యును ప్రీతుడై నన్నుఁజూచి యాశ్రమంబులో
నికిఁ బోయి మరలఁ గొంతసేపులో వెలుపడి నేను వచ్చినకార్యము నడి
గెను. ౧౭

సామ్యుఁడా! నీదేహమందలి వెండ్రుకలు వికలము లగుటవలన నీయా
పమే తెలియకున్నది మఱియు నీతెక్కలు అగ్నిదగ్ధములుగాను నీచర్మ
మంతయు వ్రణము గలదిగాను గానఁబడుచున్నవి. ౧౮

నేను మున్ను వేగంబున వాయుసమానంబులునుసమస్తగృధ్రంబుల
కును రాజులును గామరూపంబులును సహోదకంబులునగు రెండుగృధ్రంబు
లం జూచియున్నాను. ౧౯

సంపాతీ! నీవందు క్షేష్ఠుడవుగావా? సీతమ్ముఁడు జటాయువు; మిరిద్ద
ఱును మనుష్యరూపముధరించినవారలయి నాపాదంబులకు సమస్కరించు
చుందురు. ౨౦

నీకు వ్యాధియేమైన వచ్చినదాయేమి? అట్లయిననీతెక్కలు ఎట్లుపడి
పోయినవి? లేక ఎవరైనను ఇట్లు క్షీంచెరా? ఎవ్వరు? అడిగెదను; నాకు
యథార్థముఁ జెప్పము. అని నిశాకరమహర్షి నన్నడిగెను. ౨౧

ఇది యఱుపదియవసర్గము.

ఏ క వ ప్టి త మ స్స ర్గః.

తత స్తద్దాహణం కర్త దుష్కరం సాహసా త్కృతమ్,
ఆచచక్షే మునే స్సర్వం నూర్యాసుగమనం తదా.

౧

భగవ! స్వ్రిణాయు క్తత్వా ల్లజ్జయా వ్యాకులేంద్రియః,
పరిశ్రాంతో నశక్నోమి వచనం ప్రతిభాషితుమ్.

౨

అహం చైవ జటాయుశ్చ సంఘర్షా ద్దర్పమోహితౌ,
అకాశం పతితౌ వీరా జ్జ్ఞానంతా పరాక్రమమ్.

౩

కైలాసశిఖరే బద్ధ్యా మునీనా మగ్రతః పణమ్,
రవి సన్న్య దనుయాతవ్యో యావ దస్తం మహాగిరిమ్.
అథాఽవాం యుగప తాప్రిస్తా పవశ్యావ మహీతలే,
రథచక్రప్రమాణాని నగరాణి పృథక్పృథక్.

౪

౫

క్వచి ద్వాదిత్రఘోషాంశ్చ బ్రహ్మఘోషాంశ్చ శుశ్రువ,
గాయత్రీ శ్చాఙ్గానా బహ్వీణి పశ్యావో రక్తవాససః.

౬

తూర్ణ ముత్పత్య చాకాశ మాదిత్యపథ మౌలితౌ,
ఆహా మాలోకయావ స్తు వనం శాద్వలసన్నిభమ్.

౭

ఉపలై రివ సంఘన్నా దృశ్యతే భూ శ్శిరోచ్ఛయౌ,
అపగాభిశ్చ సంవీతా నూతైరివ వసున్ధరా.

౮

హిమవాంశ్చైవ విన్ద్యశ్చ మేరుశ్చ సుమహా న్నగః,
భూతలే సంప్రకాశంతే నాగా ఇవ జలాశయే.

౯

అణువదియొకటవసర్గము.

అంత నపుడు నేను ఆలోచింపకగావించిన భయంకరంబును ఎవ్వరి కినిజేయ నలవిగానిదియునగు నూర్పుని వెంబడించుట మొదలగుకార్యమునం తయు నమృహమునికెఁ దెప్పితిని. ౧

భగవంతుఁడా! తెక్కలుకాలి నాదేహమంతయు ప్రణమయియుం డుటవలన బాధితుఁడను లజ్జచేతఁ గలఁతపడిన యింద్రియంబులుగలవాఁడ వగుటంజేసి నీకుఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పుటకు అసమర్థుఁడనై యున్నాను. ౨

పరాక్రమవంతులమగు నేనును జటాయువును స్పర్ధవలన గర్వంబున నొడలుదెలియక యొండొరుల పరాక్రమంబుఁ దెలియఁగోరినవారమై యా కాశంబున కెగసితిమి. ౩

మే మిరువ్వురము కైలాసపర్వతశిఖరంబున ఋషులముండట “నూర్పుఁ డస్తగిరి చేరునందాఁక నతని వెంబడి యెగసిపోవలె” నని పంచెముకట్టి యిరువ్వురము నేకకాలంబున నాకాశం బెగసితిమి; అంతభూమియందుండు నగ రంబులన్నియు వేణువేణుగా మాకు బండిచక్రంబు లంతటివిగా నగపడెను.

మేము మార్గంబువఁ గొన్నిస్థలంబులను వాద్యధ్వనులను వేదఘోషం బులను వింటిమి; మఱియు రక్తవస్త్రముఁ దాల్చి గానమునేయుచున్నస్త్రీలఁ బెక్కండ్రం జూచితిమి. ౪

మేము శీఘ్రముగా నాకాశమున కెగసి నూర్పునిమార్గముఁజేరి క్రిం దఁజూచుటయు మే ముండినయడవి యప్పుడు పచ్చికవలె నతిమాత్సర్యముగాఁ గానఁబడినది. ౫

భూమియందలి పర్వతంబులు చిన్నతొల్లవలెఁ గానఁబడినవి. భూమి యందలి నదులు సన్నదారములవలె నగపడెను. ౬

అప్పుడు హిమవత్పర్వతంబును వింధ్యగిరియు మేరుకైలంబును సరస్సు నందు విహరించు నేనుఁగులంతటిగా భూమియందుఁ గానఁబడినవి. ౭

తీవ్ర స్వేదశ్చ భేదశ్చ భయం చాసీ త్తదాఽఽవయోః,
సమావిశతి మోహశ్చ తమో మూర్ఛాచ దారుణా. ౧౦

న ది గ్వీజ్ఞాయతే యామ్య నాగ్నేయీ నచ వారుణీ,
యుగాన్తే నియతో లోకో హతో దగ్ధ ఇ వాగ్నినా. ౧౧

మన శ్చ మే హతం భూయ సుస్థివర్త్యతు సంశ్రయమ్,
యత్నేన మహతా హ్యస్తి స్థున స్సంఘాయ చక్షుషీ. ౧౨
యత్నేన మహతా భూయో రవి స్సమవగోకితః,

తుల్యః పృథ్వీప్రమాణేన భాస్కరః ప్రతిభాతి నా. ౧౩

జటాయు ర్తా మనాపృచ్ఛ్య నిపపాత మహీం తతః,
తం దృష్ట్వా తూర్ణ మాకాళా దాత్త్వానం ముక్తవా నహమ్.

పటాభ్యంచ మయా గుప్తో జటాయు ర్నప్రదహ్యతే,
ప్రమాదా తత్ర నిర్దగ్ధః పత న్వాయువథా దహమ్. ౧౪

అశక్నే తం నిపతితం జనస్థానే జటాయుషమ్,
అహంతు పతితో విధ్యే దగ్ధః తో జడీకృతః. ౧౫
రాజ్యేన హీనో భ్రాత్రాచ పటాభ్యం విక్రమేణచ,
నర్వథా మర్తు మే వేచ్ఛ నృతిష్యే శిఖరా ద్ధిరే. ౧౬

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే ఏకవప్తితమ స్వర్గః. ౬౦.

సూర్యమార్గంబున సంచరించునప్పుడు మాకు అధికముగాఁ జెనుటయు నలసటయుఁ గలుగుటయగాక భయంబును జీతవిభ్రాంతియు దృష్టిచెలియకపోవుటయు భయంకరంబగుమార్పుయుఁ గలుగనారంభించినవి. ౧౦

ఇది దక్షిణదిశయనియు ఇది యాగ్నేయదిక్కునియు నిది పడమరయనియు నిది తూర్పునియు నిదియు త్తరమనియు నెంతమాత్రము చెలిసినదికాదు. అోకమంతయు నియమముదప్పి ప్రలయకాలాగ్నిచే దగ్ధమయి హతమయినట్లు కానఁబడినది. ౧౧

నామనన్ను కలఁతచే నేమియుఁ చెలియఁజాలక నిలీనమగుటఁజేసి చక్షురింద్రియమనకు దృష్టిశక్తి తప్పిపోయినది. బహుప్రయత్నంబున నే నామనన్ను చక్షురింద్రియంబునందుఁ గూర్చి బహుకవ్చముచేత మరల సూర్యుఁ గనుఁగొంటిని. ౧౨

అప్పుడు మాకు సూర్యుఁడు భూమియంత ప్రమాణముగలవాఁడుగా చగపడెను. ౧౩

అంత జటాయువు నాతోఁ జెప్పకయే వివసుఁడై యాకాశంబునుండి నేలఁబడసాగెను. అట్లు జటాయువుపడుటంజూచిశ్రీఘ్రంబున నేమను ఆకాశంబుననుండి క్రిందికి దిగితిని. ౧౪

నేను జటాయువును నాపక్షంబులఁ గప్పటవలన జటాయువు దహించఁబడలేదు. నేనుమాత్రము ఆకాశంబునుండి పడునపుడు ప్రమాదంబున జగ్గుఁడనైతిని. ౧౫

జటాయువు జనసాసంబునఁబడియుండుననితోఁచుచున్నది. నేనుమాత్రము తెిక్కలుకాలి మార్చితుండనై ఈవింధ్యపర్వతంబునం బడినాను.

నాపక్షంబులను దమ్మునిరాజ్యంబును బరాక్రమంబునుఁబాసి యింక నేజీవింపఁజాలను. ఈపర్వతశిఖరమునుండి క్రిందఁబడి మరణంబు నొందెదను. అని నేను నిశాకరమహర్షితోఁ జెప్పితిని. ౧౬

ఇది యజుషదియొకటవసర్గము.

ద్వీపప్రితమ స్సర్గః.

ఏవ ముక్త్యా మునిశ్రేష్ఠ మరుదం దుఃఖితో భృశమ్,
అథ ధ్యాత్వా ముహూర్తంతు భగవా నిద మబ్రవీత్. ౧

పక్షౌ తు తే ప్రపక్షౌచ పున రన్యో భవిష్యతః,
ప్రాణాశ్చ చక్షుషీ చైవ విక్రమశ్చ బలంచ తే. ౨
పురాణే సుమహా త్కార్యం భవిష్యతి మయా శ్రుతమ్,
దృష్టం మే తవసా చైవ శ్రుత్వాచ విదితం మమ. ౩

రాజా దశరథో నామ కశ్చి దిత్వాకునస్దనః,
తస్య పుత్రో మహాతేజా రామోనామ భవిష్యతి. ౪
అరణ్యంచ సహ శ్రాత్రా లక్ష్మణేన గమిష్యతి,
అస్తి స్మరే నియుక్త స్స నిత్రా సత్యపరాక్రమః. ౫

నైర్భృతో రావణో నామ తస్య భార్యం హరిష్యతి,
రాక్షసేంద్రో జనస్థానా దవధ్య స్సురదానవైః. ౬

సా చ కామైః ప్రలోభ్యంతీ భత్యై ర్భృజైశ్చ మైథిలీ,
సభోక్త్యతి మహాభాగా దుఃఖే మగ్నా యశస్వినీ. ౭

పరమాన్నంతు వై దేహ్య జ్ఞాత్వా దాస్యతి వాసః,

యదన్న మమృతప్రభ్యం సురాణా మపి దుర్లభమ్. ౮
తదన్నం మైథిలీ ప్రాప్య విజ్ఞా యేంద్రా దిదం త్వతి,

అటువదిరెండవసర్గము.

నే నివ్యధంబున మునిశ్రేష్ఠుడగు నానికాకరమహర్షి తో విన్నవించు
కొని పరమదుఃఖితుడనై రోదవంబు గావించితిని; అంత నమహానుభావుఁడు
కొంతనేపు ధ్యానించి నన్నుఁజూచి యిట్లుని యానతిచ్చెను.

నీకు తెక్కలును బిల్ల తెక్కలును బ్రాణంబులును నేత్రంబులును
బలపరాక్రమంబులును మరలఁ గ్రొత్తవి గలుగఁగలవు.

భవిష్యత్కాలమునందు ఒకగొప్పకార్యము కాఁగలదని మున్ను నేను
వంటిని. తపోమహిమచేఁ దెలిసికొనుటమాత్రమేగాక పెద్దలవలన వినియుఁ
దెలిసికొంటిని.

ఇత్యౌతువంశంబున దశరథుఁడను మహారాజు ఒకఁడున్నాఁడు. అత
నికి రాముఁడను పేరుగల మహాప్రభావసంపన్నుడగు కొడుకు పుట్టఁగలఁడు.

వనవాసమునేయుమని తండ్రి యాజ్ఞాపించుటవలన సత్యపరాక్రముఁ
డగు నారాముఁడు తమ్ముఁడనిత్తులునితోఁ గూడినవాఁడై యరిణ్యంబునకు
వచ్చును.

దేవానురులకును వధింపనలవిగానివాఁడు రాక్షసరాజు రావణుఁడను
వాఁడు రాముఁడు జనస్థానంబున నుండునప్పుడు అతనిభార్య నపహరింపఁ
గలఁడు.

మహానుభావురాలగు నాసీత భోగద్రవ్యంబులనుభిక్ష్యంబులను భోజ్య
పదార్థంబులను రావణుఁడు ఎంత యియ్యవచ్చినను మహాపతివ్రత గావున
పెనిమిటింబాసి పరమదుఃఖితురా లగుటవలన నెంతమాత్రము భుజిం
పదు.

ఇంద్రుఁడు సీతాదేవి భుజింపకుండుట నెఱింగి తా నాచిడకు ఉత్తమ
మయిన దివ్యాన్నం బొసంగఁగలఁడు.

అమృతంబుతో సమానమయినదియు దేవతలకేనియు దుర్లభంబునగు
నద్దివ్యాన్నంబునొంది సీతాదేవి యిది యింద్రుఁడొసఁగినది యని యెఱింగి.

అగ్ర ముద్భృత్య రామాయ భూతలే నిర్వపిష్యతి. ౯
యది జీవతి మే భర్తా లక్ష్మణేన సహ ప్రభుః,
దేవత్వం గచ్ఛతో ర్వాపి తయో రన్న మిదం త్వితి. ౧౦

వష్య స్త్యనేషకా స్తస్యా రామదూతాః ప్లవజ్జమాః,
అభ్యేయా రామమహిషీ త్వయా తేభ్యో విహజ్జమాః. ౧౧
సర్వథా హి నగస్తవ్య మీదృశః క్వ గమిష్యసి,
దేశకాలా ప్రతీక్షస్వ పక్షౌ త్వం ప్రతివత్స్యసే. ౧౨

నోత్స హేయ మహం కర్తు మద్యైవ త్వం సపక్షకమ్,
ఇహాన్ధ స్త్వం తు లోకానాం హితం కార్యం కరిష్యసి. ౧౩

త్వయాపి ఖలు తత్కార్యం తయో శ్చ నృపపుత్రయోః,
బ్రాహ్మణానాం సురాణాంచ మునీనాం వాసవస్యచ. ౧౪
ఇచ్ఛామ్యహ మపి ద్రష్టుం భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ,
నేచ్ఛే చిరం ధారయితుం ప్రాణాం స్త్యక్ష్యే కశేబరమ్. ౧౫

మహర్షి స్త్వబ్రవీ దేవం దృష్టతత్సార్థదర్శనః.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే ద్విషష్టితమ స్సర్గః. ౬౨.

త్రిషష్టితమ స్సర్గః.

చైత్రే రణైశ్చ బహుభి ర్వాత్యై ర్వాక్యవిశారదః,
మాం ప్రశ స్యాభ్యనుజ్ఞాప్య ప్రవిష్ట సు స్వ మాశ్రమమ్. ౧

అం దగ్రభాగముదీసి “నాభర్త మహాప్రభువు రాముఁడును నామఱుది
లక్షణుఁడును జీవించియుండురేనియు, వాతలు మృతులై దేవత్వంబునొంది
యుండురేనియు నారామలక్షణుల కీయన్నం బుపభోగార్థంబగుఁగాక”
యని భూమిపై నొసంగఁగలదు. ౮-౧౦

సంపాతీ! రామునిచేఁ బంపఁబడి నీతాదేవిని వెదకుటకై వానరులు
రాఁగలరు; నీవు ఆవానరులకు నీతాదేవివృత్తాంతమును జెప్పవలయును. ౧౧.

నీ వన్ని విధములను ఇచట నుండుటయే మంచిది; ఇట్లు ఆకృతులు
లేనివాఁడవు ఎందుఁబోఁగలవు? నీ విచటనే దేశకాలంబుల నిరీక్షించును
వసించియుండుము; నీకు ఆకృతులు మరలఁ బుట్టఁగలవు. ౧౨

నీ కిప్పుడే ఆకృతులవచ్చునట్లు గావింప నా కుత్సాహము గలుగ
లేదు. ఏలయనఁగా నీ విచటనేయుండువేని లోకములకన్నిటికి హితంబు
సేయఁగలవు. ౧౩

రాజపుత్రులగు నారామలక్షణులకార్యము నీకుమాత్రమేకాదు సమస్త
బ్రాహ్మణులకును దేవతలకును మహద్దేవులకును దేవేంద్రునకును అవశ్యక త్వవ్యము.

నాకును ఆరామలక్షణుల సందర్శింపవలెనని కోరికి యధికముగా
నున్నది. అయితే ఇంక బహుకాలమువఱకుఁ బ్రాణంబులు చాల్చియుండుట
నాకిష్టములేదు. కావున ఆలోనే శరీరంబు విడిచెదను. ౧౪

సమస్తతత్త్వంబులం దెలిసినట్టి యా నికాకరమహర్షి యివ్వధం
బునఁ బలికెను. అని సంపాతి అంగదునితోఁ జెప్పెను.

ఇది యఱువదిరెండవసర్గము.

అఱువదిమూఁడవసర్గము.

మాటలుదెలిసినవారిలో ను త్తముఁడగు వత్సుహర్షి యిట్లు నానావిధం
బులగుమాటల వన్ను శ్లాఘించి నా కనుజ్ఞయొసఁగి తా నాశ్రమంబుఁ బ్రవేశి
ంచెను. ౧

శస్తరాత్తు విసర్పిత్యా హవతస్య శస్తైశ్చనైః,
 అహం విద్యం సమారుహ్యా భవతః ప్రతిపాలయే. ౨
 అద్య త్వేతస్య కాలస్య సాగ్రం వర్షశతం గతమ్,
 దేశకాలప్రతీక్షోఽస్మి హృది కృత్వా మునే ర్యచః. ౩
 మహాప్రస్థాన మాసాద్య స్వర్గతే తు నిశాకరే,
 మాం నిర్దహతి సంతాపో వితర్కైర్భవభి ర్వృతమ్. ౪

ఉత్థితాం మరణే బుద్ధిం మునివాక్యై ర్నివర్తయే,

బుద్ధి ర్వా తేన మే దత్తా ప్రాణానాం రక్షణాయ తు. ౫
 సా మేఽపనయతే దుఃఖం దీప్తే వాగ్నిశిఖా తమః,

బుధ్యతాచ మయా వీర్యం రావణస్య దురాత్మనః. ౬
 పుత్ర సుంతర్జితో వాగ్భిర్న త్రాతా మైథిలీ కథమ్,

తస్యా విలపితం శ్రుత్వా తౌచ సీతావినాకృతౌ. ౭
 న మే దశరథస్నేహో త్పుత్రే నోత్పాదితం ప్రియమ్,

తస్య త్వేవం బ్రువాణస్య సంపాతే రావనరై స్సహ. ౮
 ఉత్పేతతు వైదా పతౌ సమక్షం వనచారిణామ్,

స దృష్ట్యా స్యాం తనుం పక్షై రుద్ధతై రరుణచ్ఛదైః. ౯
 ప్రహర్ష మతులం లేభే వానరాం త్వేద మబ్రవీత్,
 ముషేర్నిశాకర స్త్రైవ ప్రభావా దమితాత్మనః. ౧౦

అంత నేను మెల్లమెల్లగాఁ బర్యవ్రాజమునందుండి ప్రాణి వింధ్యపర్యవ్రాజం
బాలోహించి మీరాక యెదురు చూచుచుంటిని. ౧

అప్పుహర్షివచనంబుఁ దలచుకొని దేశకాలంబుల నిరీక్షించుచు సమ
గ్రంబుగా నూఱువత్సరంబులు గడపితిని. ౩

అనూఱుసంవత్సరము లైనపిదప నిశాకరమహర్షి మహాప్రస్థానంబు
నకుఁ బోయి స్వర్గంబునొందుటయు నేను నాలో నానావిధముగా సంశ
యించుకొని దుఃఖంబు సహింపఁజాలకున్నాను. ౪

మరణము నొందవలెనని తోచినపుడెల్ల నిశాకరమహర్షి చెప్పినమా
టలం దలచుకొని యూఱడిల్లుచుందును. ౫

“నీకు మరల అక్కలు బలము రాఁగలవు. నీవు గాచియుండుము”
అని ప్రాణసంరక్షణార్థమయి నాకు నిశాకరమహర్షి చెప్పినమాట దేదీప్యమా
నంబగు నగ్నిజ్వాల చీకటిని బోఁగొట్టునట్లు నాదుఃఖమును బోఁగొట్టు
చుండును. ౬

నేను దురాత్ముడగు రావణుని పరాక్రమంబు నెఱింగియు “నీవు
రావణుం బొరిగొని నీతను రక్షింపక యేలవచ్చితివి” అని పరుషవచనంబుల
నాకొడుకుం గసరితిని. ౭

అసీతావిలాపమును వినియు రామలక్ష్మణులు సీతావిరహితు లయిరని
యెఱింగియు నాకొడుకు దశరథునియందు స్నేహముంచి నీతను విడిపించి
నాకు సంతోషము నేయఁజాలఁడయ్యె. అని సంపాతి యంగదునితోఁ
చెప్పెను. ౮

అప్పుడు అట్లు సంపాతి వానరులతోఁ జెప్పుచుండఁగానే సమస్త
వానరసమత్తుంబుననే యతనికి అక్కలు మొలిచినవి ౯

అంత సంపాతి తనకరీరమునందు ఎఱ్ఱని యీకలుగల అక్కలఁ
బొలుచుటఁగని పరమసంతుష్టుడై వానరులంజూచి యిట్లనిపలికెను. ౧౦

మహాప్రభావుడగు నానిశాకరమహర్షి ప్రభావమువలననే సూర్యునిక

ఆదిత్యరశ్మినిర్దగ్ధా పక్షౌ మే పున ర్భృతౌ,
 యావనే వర్తమానస్య మమాఽసీద్యః పరాక్రమః. ౧౧.
 త మే వా ద్యానుగచ్ఛామి బలం పౌరుష మేవచ,
 సర్వథా క్రియతాం యత్న స్సీతా మధిగమిష్యథ. ౧౨.
 పక్షలాభో మ మాయం వ స్సిద్ధిప్రత్యయకారకః,

ఇత్యుక్త్వా స హరీం తస్రావం త్సంపాతిః పతగో త్తమః. ౧౩
 ఉత్పాత గిరే శ్శృంజా జ్జిజ్ఞాసుః ఖగమాం గతిమ్,

తస్య తదవచనం శ్రుత్వా క్రితినంహృష్టమానసాః. ౧౪
 బభూవు ర్హరిశాద్దూలా విక్రమాభ్యుదయోన్ముఖాః.

అథ పవనసమానవిక్రమాః స్థవగవరాః ప్రతిలబ్ధపౌరుషాః,
 అభిజిదభిముఖా దిశం యయు ర్జనకసుతాపరిమార్గణోన్ముఖాః.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే త్రివష్టితమ స్సర్గః. ౩.

చ తుష్పత్తితమ స్సర్గః.

అఖ్యాతా గృధ్రరాజేన సముత్పత్య ప్లవజ్జమాః,
 సంగతాః క్రితినంయుక్తా వినేదు ర్భీచువిక్రమాః. ౧

సంపాతే రవచనం శ్రుత్వా హరయో రావణక్షయమ్,
 హృష్టా సాగర మాజగ్మ స్సీతాదర్శనకాక్షిణః. ౨

ణంబులచే దగ్ధంబులగు నాత్మకలు ఇప్పుడు మరల మొలిచినవి. ౧౦

నేను యావనమున నుండునప్పుడు నాకెట్టి బలవిక్రమపౌరుషంబులు గలిగెనో యిప్పుడు మరల నట్టిబలపరాక్రమపౌరుషంబులం బొందితిని.

మీరు ప్రయత్నించుగావించుడు; అన్నివిధంబులను దప్పక సీతాదేవిం జూడఁగలరు; నాకిప్పుడు ఆత్మకలు మొలుచుటయే మీకునుఁగావ్యసిద్ధి యవుననుటకు నిదర్శనము. అని సంపాతి వానరులతోఁ బలికెను. ౧౨

పక్షిశ్రేష్ఠుఁడగు నాసంపాతి యివిధంబున సమస్తవానరులతోడను ఆకాశంబున సంచరించుటయందుఁ దన నూతనపక్షంబులకుఁగల బలంబు దెలియఁగోరి యాకాశమున కెగసెను. ౧౩

వానరోత్తములు, సంపాతి 'మీరు సీతఁజూడఁగలరు' అని వచించుట విని అందుకు నిదర్శనంబుగా నతనికి మరల ఆత్మకలు మొలుచుటయుం జూచి పరమసంతుష్టలయి పరాక్రమంబు నవలంబించి సీతాదేవిం జూచుట యను శుభమునొందఁ బ్రయత్నించిరి. ౧౪

అంత వాయువునకుంబోలె మహావేగంబుగలవారలగు నవ్వానరోత్తములు పరాక్రమం బవలంబించి సీతాదేవిని వెదకఁబూనినవారలయి యభిజన్తుచూర్తము వచ్చువఱకు నిరీక్షించియుండి యాముహూర్తంబునందు దక్షిణదిశాభిముఖులయిపోయిరి. ౧౫

ఇది యటువదిమూఁడవసర్గము.

అటువదినాలుగవసర్గము.

సింహమునకుంబోలెఁ బరాక్రమంబుగల యవ్వానరవీరులు సంపాతి వచనంబున సీతయాన్నస్థలం బెఱింగి సంతోషమున గంతులువైచి మరల సందఱు నొకటిగాఁజేరి సింహనాదములు గావించిరి. ౧

వానరులు సంపాతివాక్యంబు విని పరమసంతుష్టలయి సీతాదేవిం జూచుటకై రావణుని వాసస్థానమయిన లంకాద్వీపమునకుఁ బోదలఁచి తన్నార్గమయిన సముద్రముఁ జేరిరి. ౨

అభిక్రమ్య తు తం దేశం దదృశు ర్భీరువిక్రమాః,
కృత్స్నం లోకస్య మహతః ప్రతిబిమ్బ మివ స్థితమ్. 3

దక్షిణస్య సముద్రస్య సమూసా ద్యోత్తరాం దిశమ్,
సన్నివేశం తత శ్చక్రుర్న రివీణా మహాబలాః. 4

సత్త్వైర్మహద్భి ర్వికృతైః క్రీడద్భి ర్వివిధై ర్జ్వలే,
వ్యాతాస్యై స్సుమహాకాయై రూర్తిభిశ్చ సమాకులమ్. 5

ప్రసుప్త మివ చాన్యత్ర క్రీడన్త మివ చాన్యతః,
క్వచి త్పుర్వతమాత్మైశ్చ జలరాశిభి రావృతమ్. 6

సంకులం దాన వేన్ద్రైశ్చ సాతాళతలవాసిభిః,
రోమహర్షకరం దృష్ట్వా విషేదుః కపికుఙ్కరాః. 7

ఆకాశమివ దుష్పారం సాగరం ప్రేత్య వానరాః,
విషేదు సుహసా సర్వే 'కథం కార్య' మితి బ్రువన్. 8

విషణ్ణాం వాహినీం దృష్ట్వా సాగరస్య నిరీక్షణాత్,
ఆశ్వాసయామాస హరీ నృయార్తా స్స రిసత్తమః. 9

తా నివిషాదేన మహతా విషణ్ణా న్వాసరర్షభాన్,
ఉవాచ మతిమా న్కాలే వాలిసూనుర్తహాబలః. 10

స విషాదే మనః కార్యం విషాదో దోషవత్తమః,
విషాదో హన్తి పురుషంబాలంక్రుద్ధ ఇవోరగః. 11

విషాదో యం ప్రసహతే విక్రమేషద్యుపస్థితే,
తేజసా తస్య హిసస్య పురుషార్థో న సిద్ధ్యతి. 12

భయంకరపరాక్రములగు నవ్వానరులు ఆప్రచేశంబునొంది సమస్త ప్రపంచంబును దనలోఁ బ్రతిబింబముగా ధరింపఁజాలిన అద్దమువలెనున్న యమహాసముద్రముఁ జూచిరి. 3

మహాబలశాలులగు నవ్వానరవీరులు దక్షిణసముద్రంబును త్తరతీరంబుఁ జేరి యచట నిడిసిరి 4

నోరుదెఱచుకొని జలంబులఁ గ్రీడించుచున్న భయంకరంబులయిన మహాకాయంబులగు నానావిధజంతువులచేత నిండియున్నదియు, తరంగములతోఁ జొచ్చుచున్నదియు, జంతువులచేతను గరళచేతను ఒకచోఁ గ్రీడించునట్లున్నదియు, మఱియొకచో నవి లేకుంటఁ జేసి నిదురించునట్లున్నదియు, నొకచోఁగొండలంతటిజలంబులచేఁ గప్పఁబడినదియు, బాతాళలోకంబున నుండునట్టిదాచువేండ్లచే నధిష్ఠితంబును జూపరులకు భయంబునఁ గగుర్పాటుగలిగించునదియు నగు మహాసముద్రముంజూచి యవ్వానరోత్తములు దిగులాందిరి. 5-8

ఆకాశమువలెనంతము గానరాకున్న యమహాసముద్రంబుఁజూచి యవ్వానరులందఱు దిగులుపడి, ఇంక “నేమిచేయవచ్చును?” అని పలికిరి. 9

వానరోత్తముఁడగు నంగదుఁడు వానరవేనఁజూతయు సమస్తముంగని భయపడియుండుటఁజూచి భయార్దులగు వానరులనెల్ల నాశ్వాసించెను. 10

సమయోచితమయిన బుద్ధిగల మహాబలశాలియగు నయ్యంగదుఁడు మహాభయంబునొంది పరమదుఃఖితులగు నవ్వానరోత్తములంజూచి యిట్లని పలికెను. 11

ఎంతమాత్రము మనస్సున దుఃఖ ముంచరాదు. దుఃఖముకన్న గొప్పచోష మేదియులేదు. శ్రద్ధసర్పము బాలునిఁ జంపునట్లు దుఃఖము పురుషుంజంపివేయును. 12

పరాక్రమము నేయిష్టలసినప్పుడు ఎవ్వఁడు దుఃఖమునకు లోబడునో ఆతఁడు పరాక్రమహీనుఁడగుంగావున నతని కేపురుషార్థంబును సిద్ధింపదు. అని యంగదుఁడు వానరులంజూచి పలికెను. 13

తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయా మజ్జదోవానరై స్సహ,
హరివృద్ధై స్సమాగమ్య పున ర్కృతృ మమస్త్రయత్. ౧౩

సా వానరాణాం భృజినీ పరివా ర్యాజ్ఞనం బభౌ,
హసవం పరివా ధ్యేన మరుతాం వాహినీ స్థితా. ౧౪

కోఽన్య స్తాం వానరీం నేనాం శక్తః సమృద్ధయితుం భవేత్,
ఆన్యత్ర వాలితనయా దన్యత్రచ హనూమతిః. ౧౫

తత స్తా స్తృరివృద్ధాంశ్చ తచ్చ నైన్య మరిష్టమ,
అనుమా న్యాజ్ఞద శ్శ్రీమా న్వాక్య మర్థవ దబ్రవీత్. ౧౬

శ ఇదానీం మహాతేజా లజ్ఘయిష్యతి సాగరమ్,
కః కరిష్యతి సుగ్రీవం సత్యసన్ధ మరిష్టమమ్. ౧౭

కో వీరో యోజనశతం లఙ్ఘయేత్ వ వజ్రమూః,
ఇమాంశ్చయూథసాం త్సర్వాన్తోక్షయే త్కోమహాభ యాత్.

కన్య ప్రభావా ద్దారాం శ్చ పుత్రాం శ్చైచ గృహణీచ,
ఇతో నివృత్తాః పశ్యేమ సిద్ధార్థా స్సుఖినో వయమ్. ౧౮

కన్య ప్రసాదా ద్రామం చ లక్షణంచ మహాబలమ్,
అభిగచ్ఛేమ సంహృష్టా సుగ్రీవంచ మహాబలమ్. ౧౯

యది కశ్చి త్సమర్థో వ సాగరప్లవనే హరిః,
స దదా త్విహ న శ్శ్రీమగ్నిం పుణ్యా మభయదక్షిణమ్. ౨౦

ఆరాత్రి గవచినపిదప సంగడుఁడు వానరులలోఁ బెద్దలయినవారిం గూడి సముద్రతరణముం గుఱించి యాలోచించెను. ౧౩

అంగడుఁ బరివేష్టించి కొలిచియున్న యవ్యాసతపసేన దేవేంద్రుం బరి వేష్టించియుండు దేవసేనవలెఁ బ్రకాశించెను. ౧౪

చాలికుమారుఁడగు నంగడుఁడును హనుమంతుఁడునుంగాక మఱి యెవ్వఁడు అసంఖ్యాకంబగు సవ్యావరసేనను నిలుప సమర్థుఁడు? ౧౫

అంత శత్రుసంహారయు శ్రీమంతుఁడునగు నయ్యంగడుఁడు ఆవృ థవానరులయొక్కయు నమృహాసేనయొక్కయు ననజ్ఞుఁగొని అధికముగా సర్పముగల యామాటం జెప్పెను. ౧౬

ఈసేనలో ఏమహావీరుఁడు సముద్రంబుదాటి లంకాపురిలో నీతా దేవిం జూచివచ్చి శత్రువుల సడంగఁద్రొక్కునట్టిసుగ్రీవునిఁ బ్రతిష్ఠ ద క్కించుకొన్నవానిఁగాఁ జేయఁగలఁడు? ౧౭

వానరులారా! ఏవీరుఁడు నూఱుయోజనంబుల సముద్రంబును లం ఘించి కార్యంబు సాధించికొనివచ్చి యీ వానదేవీయల కందఱకుఁ గలిగిన సుగ్రీవునివలనిభయంబుఁ బోఁగొట్టఁగలఁడు? ౧౮

మనము కార్యసిద్ధిసొంది యివటనుండి సుఖముగాఁ గిష్కింధకుఁ బోయి మనభార్యలను గొడుకులను గృహంబులను జామనట్లు గావించు మ హాప్రభావుఁ డెవ్వఁడు? ౧౯

ఎవ్వని యనుగ్రహమువలన మనము సంతోషంబున మహాబలులగు రామలక్ష్మణులయొక్కయు మహాబలకాలియగు సుగ్రీవునియొక్కయు సన్ని ధానంబునకుఁ బోఁగలము? ౨౦

మీలో నెవ్వరైనను నూఱుయోజనంబులసముద్రము దాటఁజూలు చురేని ఆతడిపుడే శ్రీ శ్రుముగా మాకుఁ బవిత్రమయిన యభయదక్షిణ నొ ఘంగుఁగాక! అని యంగడుఁడు వానరులలోఁ జెప్పెను. ౨౧

అజ్ఞదస్య వచ శ్రుత్వా సకశ్చి త్కిశ్చి దబ్రవీత్,
 సైమితే వాభవ త్తత్ర సర్వా సా హరివాహినీ. ౨౨
 పునరే వాజ్ఞదః ప్రహ తా స్స రే స్స రిసత్తమః,

సర్వే బలవతాం శ్రేష్ఠా భవంతో దృఢవిక్రమాః. ౨౩
 వ్యవదేశ్యకులే జాతాః పూజితా శ్చా వ్యభీక్ష్యశః,

న హి వో గమనే సజ్జగ కదాచి త్కస్య చి త్కవచిత్. ౨౪
 బ్రువధ్వం యస్య యా శక్తి ర్గమనే జ్ఞవగర్షభాః!.

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే చతుష్టష్టితమ స్సర్గః. ౨౪.

పశ్చిమష్టితమ స్సర్గః.

తతోఽజ్ఞదవచ శ్రుత్వా సర్వే తే వానరోత్తమాః,
 స్వం స్వం గతో సముత్సాహ మాహుస్తత్ర యథాక్రమమ్.
 గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః,
 మైన్దశ్చ ద్వివిదశ్చైవ సుషేణో జామ్యవాం స్తథా. ౧
 ఆబభాషే గజ స్తత్ర జ్వేయం దశయోజనమ్,
 గవాక్షో యోజనా న్యూహ గమిష్యా మితి వింశతిమ్. ౨

గవయో వానర స్తత్ర వానరాం స్తా నువాచ హ,
 త్రింశతం తు గమిష్యామి యోజనానాం జ్వజ్జమాః!. ౩
 శరభ స్తా నువాచాథ వానరా వానరర్షభః,
 చత్వారింశద్గమిష్యామి యోజనానాం జ్వజ్జమాః!. ౪
 హానరస్తు మహాతేజా అబ్రవీద్గన్ధమాదనః,

అంగదునివచనంబు విని ఎవ్వఁడును ఏమియుఁ బలుకఁడయ్యె; అప్పుడు ఆవానరసేనయంతయుఁ గదలక మెదలక చిత్తమవుపలె నుండెను. ౨౨

వానరోత్తముఁడగు నంగదుఁడు అవ్యానరులంజాచి మరల నిట్లని పలికెను.

మీరలందఱు బలవంతులతో మేటియయివవారలు; మహాపరాక్రమకాలులరు; ఉత్తమకులంబులం బుట్టినవారలు; మిక్కిలియు మన్ననవడసినవారలు. ౨౩

వానరోత్తములారా! మీలో నొక్కొక్కరును ఎప్పుడును ఎందును అడ్డిలేని గమనము గలవారలగదా! ఎవ్వరెవ్వరు ఎంతెంతదూరము దాటగలరో చెప్పఁడు. అని యంగదుఁడు వానరులతోఁ బలికెను. ౨౪

ఇది యటువదినాలుగవసర్గము.

అటువదియైదవసర్గము.

అంత నంగదువచనంబు విని వానరశ్రేష్ఠులయిన గజాఁడు గవాక్షుఁడు గుగ్గయఁడు శరభుఁడు గంధమాదనుఁడు మైందుఁడు ద్వివిదుఁడును సుమేణుఁడు జాంబవంతుఁడును దమతమపరాక్రమంబు లారసీ ఐరుసగా నంగదునితో దాటటుటయందుఁ దమకుంగల బలముం జెప్పిరి. ౧, ౨

అప్పుడు “నేను బదియోజనంబులదూరంబు దాటఁగలను” అని గజాఁడు పలికెను. గవాక్షుఁడు “నేను ఇరవదియోజనంబులకు లంఘింపగల” నని వచించెను. ౩

అంత గవయఁడు అవ్యానరులంజాచి “వానరులారా! నేను ముప్పది యోజనంబుల దూరమునకు దాటఁగలను” అని వక్కాణించెను. ౪

అంత “వానరులారా! నేను నలుబదియోజనదూరము దాటగలను” అని వానరోత్తముఁడగు శరభుఁడు ఆవానరులతోఁ జెప్పెను. ౫

అటుపిమ్మట మహాపరాక్రమకాలియగు గంధమాదనుఁడను వానరోత్త

యోజనానాం గమిష్యామి పశ్చాశత్తు న సంశయః. ౬

మైన్దస్తు వానర స్రుత్ర వానరాం స్తా నువాచ హ,
యోజనానాం పరం పప్తి మహం వ్లవితు ముత్సహే. ౭

తత స్రుత్ర మహాతేజా ద్వివిదగి ప్రత్యభాషత,
గమిష్యామి న సందేహ స్సప్తతిం యోజనా న్యహమ్. ౮
సుషేణస్తు మహాతేజాః ప్రోక్తవా న్నరిస త్తమాన్,
అశీతిం యోజనానాం తుష్టవేయం స్థవగేశ్వరాః!. ౯

తేషాం కథయతాం తత్ర సర్వాం స్తా ననుమాన్య చ,
తతో వృద్ధతమ స్తేషాం జాన్మబా న్ప్రీత్యభాషత. ౧౦

పూర్వ మస్తాక మ ప్యాసీ త్కృశ్చి ధ్గతిపరాక్రమః,
తే వయం వయసః పార మనుప్రాప్తాః స్ర, సాంప్రతమ్. ౧౧
కింతు నై వం గతే శక్య మిదం కార్య ముపేక్షితుమ్,
యదర్థం కపిరాజశ్చ రామశ్చ కృతనిశ్చయా. ౧౨

సాంప్రతం కాలభేదేన యా గతి స్తాం నిబోధత,
నవతిం యోజనానాం తు గమిష్యామి న సంశయః. ౧౩

తాంశ్చ సర్వా న్హరిశ్రేష్ఠా న్జాన్మబా న్సున రబ్రవీత్,

న ఖి లేవితాప దే వాసీ ధ్గమనే మే పరాక్రమః. ౧౪
మయా మహాబలే చైవ యజ్ఞే విష్ణు స్సనాతనః,
ప్రదక్షిణీకృతః పూర్వం క్రమమాణ స్త్రివిక్రమమ్. ౧౫

ముడు తా నేబదియొమడల దూరమునకు లంఘింపఁగలఁడని నుడివెను. ౬

అప్పుడు “నేను అఱువదియొజనంబులదూరము దాటఁగలను” అని మైందుఁడను వానరవీరుఁడు అవ్వానరులతో వక్కాణించెను. ౭

అంత నప్పుడు మహాపరాక్రమశాలి ద్వివిదుఁడు “నేను డెబ్బదియొజనంబుల దూరమువఱకు లంఘింపఁగలను సందియములేదు” అని పలికెను. ౮

వానరోత్తముఁడగు నుషేణుఁడు అవ్వానరవీరుల నందఱింజూచి “వానరవర్యులారా! నేను ఎనుబదియొజనంబుల దూరమునకు లంఘింపఁగలను” అని వచించెను. ౯

అప్పుడు అట్లు ఆవానరవీరులు చెప్పవండుఁగా సమస్తవానరులలో ను అందఱి కన్నను వృద్ధుఁడగు జాంబవంతుఁడు వారి యనుజ్ఞఁగొని యిట్లని పలికెను. ౧౦

పూర్వము నేనును గొంతవఱకు లంఘించుటయందు సామర్థ్యముగలిగి యుంటిని. అయితే ఇప్పుడు చాలవయస్సుచెల్లి ముసలివాఁడనైతిని. ౧౧

ఇప్పు డేమన్నను అట్లు నేను ముసలివాఁడనైనను రామునికార్యమును వానరరాజునుగ్రీవునిచే నవలంబింపఁబడినదియునకు నీ కార్యము నెంతమాత్ర ముశ్రద్ధనేయిరారు. ౧౨

ఇప్పుడు ఐదునుచెల్లి ముసలివాఁడనై యుండునప్పుడు ఎంతదూరము లంఘింపఁగలనో దానిఁజెప్పెదను వినుఁడు; ఇప్పుడు తొంబదియొమడలవఱకు లంఘింపఁగలను; సందేహములేదు. అని జాంబవంతుఁడు పలికెను. ౧౩

అంత నుతల జాంబవంతుఁ డవ్వానరులంజూచి యిట్లని వక్కాణించెను.

నాకు ముమ్మ యౌవన కాలంబున నాకాశగమనంబునందుండిన శక్తి యింతమాత్ర మేగాదు; పూర్వము బలిచక్రవర్తియాగంబున సనాతనుఁడగు విష్ణుదేవుఁడు త్రివిక్రమావతౌళంబున మూఁడడుగులు కొలుచుకొనునప్పుడు అంతలోఁ ద్రైలోక్యము నతిక్రమించియున్న యతని యాకాశమును నేను బ్రదక్షిణముగాఁ జాటివచ్చినాను. ౧౪, ౧౫

స ఇదానీ మహం పృథగ్ స్థవనే మద్దవిక్రమః,
యావనేచ తదాఽఽసీన్యే బల మప్రతిమం పరైః. ౧౬

సంప్ర త్యేతావతీం శక్తిం గమనే తర్కయా మ్యహమ్,
నైతావతా హి సంసిద్ధిః కార్య స్యాస్య భవిష్యతి. ౧౭

అథో త్తర ముదారార్థ మబ్రవీ దజ్జద న్నదా,
అనుమాన్య మహాప్రాజ్ఞం జామ్యవన్తం మహాకపిః. ౧౮

అహ మేత ద్దమిష్యామి యోజనానాం శతం మహత్,
నివర్తనేతు మే శక్తి స్యాన్య స్నవేతి న నిశ్చితా. ౧౯

త మువాచ హరిశ్రేష్ఠం జామ్యవా న్వాక్యకోవిదః,

జ్ఞాయతే గమనే శక్తి స్తవ హర్యృక్షసత్తమ! ౨౦

కామం శతంసహస్రం వా న ప్యేష విధి రుచ్యతే,
యోజనానాం భవాన్ శక్తో గన్తుం ప్రతినివ ర్తితుమ్. ౨౧

న హి ప్రేషయితా తాత! స్యామీ ప్రేష్యః కథంచన,
భవతాఽయం జన స్సర్వః ప్రేష్యః స్థవగసత్తమ! ౨౨

భవా న్మశత్ర మస్తాకం స్యామిభావే వ్యవస్థితః,

నాకు యావనకాలమునందు ఆకాశగమనంబున నట్టి యసదృశమయిన బలంబు గలిగియుండెను; అట్టి నే నిప్పుడు వృద్ధుడనైతిని. గావున దాటటుట యందు అంతగా బలములేనివాడనైతిని. ౧౬.

ఈయవస్థయందు తొంబదియొకవేలదూరము లంఘింపఁగలనని తలఁచుచున్నాను. అయితే లంకకు నూఱుయోజనంబులసముద్రమును దాటిపోవలెను గావున నింతమాత్రమునఁగూడ ఈకార్యము సిద్ధింపదు. అని జాంబవంతుఁడు చెప్పెను. ౧౭

అంత నప్పుడు యువరాజయిన యంగదుఁడు మహాపండితుఁడగు జాంబవంతుని యనుజ్ఞకొంది యధికమయిన యర్థము గల్గనట్లు ఆపై జెప్పవలసిన తనబలంబు కొలఁదిం జెప్పెను. ౧౮

నేను ఈనూఱుయోజనంబుల దూరంబును లంఘించిపోఁగలను. అయితే మరలివచ్చుటకు నాకు శక్తియుండునో లేదో నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁజాలను. అని యంగదుఁడు చెప్పెను. ౧౯

వానరోత్తముఁడును మాటలుచెప్పటయందుఁ బండితుఁడునగు జాంబవంతుఁడు అంగదుంజూచి యిట్లని వచించెను.

వానరవీరులలో భల్లూకవీరులలోను పరిష్కృడవగు నంగదుఁడా! లంఘనమునందు నీసామర్థ్యము కొఁదికి మీఁతినదని మాకుఁ తెలిసియేయున్నది. ౨౦

నీవు నూఱు యోజనంబులుమాత్రమేగాదు వేయియోజనంబులేని దాటిపోవుటకును అట్లే మరలివచ్చుటకును సమర్థుడవు. ఇందు సంశయము లేదు. అయితే నీవు రాజవు. కార్యమునకై నిన్నుఁబంపుట యెంతమాత్రము సరిగాదు. ౨౧

నాయనా! వానరోత్తముఁడా! స్వామివి నీవు. ఈ సమస్తవానరులను కార్యము నిమిత్తమయి పంపవచ్చునేగాని నీవు రాజవు ఒకానొకప్పుడును ఎంతమాత్రము పంపఁదగినవాడవు కావు. ౨౨

శత్రువులఁ దపింపఁ జేయునట్టి యంగదుఁడా! నీవు మాకు స్వామివి.

స్వామీ కళత్రం నై న్యస్య గతి రేషా పరస్తపః! ౨౩

తస్మా త్కళత్రవ త్తాత! ప్రతిపాల్య స్సదా భవాన్,

అపి చైతస్య కార్యస్య భవా న్మూల మరిస్తమ! ౨౪

మూల మర్థస్య సంరక్ష్య మేష కార్యవిదాం నయః,
మూలే సతి హి సిద్ధ్యన్తి గుణాః పుష్పఫలాదయః. ౨౫

త ద్భవా నస్య కార్యస్య సాధనే సత్యవిక్రమ!,
బుద్ధివిక్రమసంపన్నో హేతు రక్ర పరస్తప! ౨౬

గురు శ్చ గురుపుత్ర శ్చ త్వం హి నః కపిసత్తమ!,
భవన్త మాశ్రిత్య వయం సమర్థా హ్యర్థసాధనే. ౨౭

ఉక్తవాక్యం మహాప్రాజ్ఞం జామ్బవన్తం మహాకపిః,
వ్రత్యువాచో త్తరం వాక్యం వాలిసూనుర థాజ్ఞదః. ౨౮
యది నాహం గమిష్యామి నాన్యో వానరపుష్టపః,
పునః ఖల్విద మస్తాభిః కార్యం ప్రాయోపవేశనమ్. ౨౯

ఇ హ్యకృత్వా హరిపతే స్సందేశం తస్య ధీమతః,
తత్రాపి గత్వా ప్రాణానాం పశ్యామి పరిరక్షణమ్ ౩౦
ఇహి ప్రసాదే చాత్యర్థం కోపేచ హరి రీశ్వరః,

కావున మేమందఱము నిన్ను రక్షింపవలెను. నైనికులందఱును భార్యనువలె
స్వామిని జాగ్రత్తతో రక్షింపవలెననుట సిద్ధాంతము. ౨౩

అట్లుగుటంజేసి నిన్ను మేమందఱము నెల్లప్పుడును భార్యనువలె బహు.
జాగ్రత్తతో రక్షింపవలెను.

శత్రువుల సంహరించునట్టి యంగదుఁడా! ఇంతియగాక ఈకార్యము
నకంతయు వృక్షమునకు వేటువలె నీవు ముఖ్యభూతుఁడవు. ౨౪

కార్యమునకంతయు మూలమునంటిదైన వస్తువునుముఖ్యము గా రక్షింప
వలెను. ఏలయనఁగా వృక్షమునందు వేటు చక్కగా నున్నంగదా పూలు ఫ
లములు మొదలగు గుణములు సిద్ధించును! ౨౫

సత్యపరాక్రముఁడా! శత్రువుల సంహరించువాఁడా! అట్లు ఇచట నీ
కార్యసాధనమునందు నీవే బుద్ధియుఁ బరాక్రమంబునగల్గి మాకందఱకును
ముఖ్యకారకుఁ డయినవాఁడవు; నీవు లంకకుఁబోయినచో మే మందఱము
నిచట నెవ్వరి నాశ్రయించియుందుము? ౨౬

వానరో త్తముఁడ వగునంగదుఁడా! ఇంతియగాక మాకందఱకును నీవు
రాజపు, రాజపుత్రుఁడవునుగదా! నిన్నాశ్రయించియేగదా మేము కార్యసాధ
నంబున సమర్థులమగుదుము! నీవు లేనిచో మేమేమిసేయఁగలము? అని జాం
బవంతుఁ డంగదునితోఁ బలికెను. ౨౭

మహాపండితుఁ డగు జాంబవంతుఁ డట్లు పలుకుటయు వాలికుమారుఁ
డయినయంగదుఁడు ఆతనింజూచి యిట్లని బదులుచెప్పెను. ౨౮

సముద్రంబుదాఁటుటకు నేమను బోక మఱియొక వానరో త్తిముఁడు
నుం బోవఁడేని, ఇంక మనమందఱమును మరలఁ బ్రాయోపవేశము సేయవ
లసినదేకదా! ౨౯

బుద్ధిమంతుఁడగు వానకరాజు నుగ్రీవునియాజ్ఞను నెఱవేర్చుక గడువు
నుండప్పి యాకిష్కంధకుఁబోయినను మనకు జీవితాశయేమోలేదుగదా! ౩౦
ఆనుగ్రీవుఁడు మెప్పువడసిన మిక్కిలియు ననుగ్రహించువాఁడును

అతీత్య తస్య సందేశం వినాశో గమనే భవేత్.

30

త ద్యథా హ్యస్య కార్యస్య నభవ త్యన్యథా గతిః,
త ద్భవా నేవ దృష్టార్థ సుంచీన్తయితు మర్హతి.

31

సోఽజ్ఞదేన తథాపిరగి ప్రత్యుక్తః స్థవగర్హభః,
జాన్బువా నుత్తరం వాక్యం ప్రోవా చేపం తతోఽజ్ఞవమ్. 33

అస్య తే పిర! కార్యస్య నకించి త్పురిహీయతే,
ఏష సంఛోదయా మ్యేనం యః కార్యం సాధయిష్యతి. 34

తతః ప్రతితం స్థవశాం పరివృ
మేకాన్తమాశ్రిత్య సుభోపవిష్టమ్,
సంఛోదయామాస హరిప్రవీరో
హరిప్రవీరం హనుమన్త మేవ. 35

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాణ్డే షడ్పత్తితమ స్ఫుర్గః. ౩౫.

ష ట్ ప త్తి త మ స్ఫు ర్గః.

అనేకతసాహస్రీం విషణ్ణాం హరివాహినీమ్,
జాన్బువాం త్సముదీత్యైవ హనుమన్త మ భాబ్రవీత్. ౧

పిర! వానరలోకస్య సర్వశాస్త్రవిదాం వర!,
తుష్టి మేకాన్త మాశ్రిత్య హనుమ! నిగ్ం న జల్పసి. ౨

తప్పుచూచిన మిక్కిలియు నిగ్రహించువాడవునా! అతఁడు విధించినగ
డువునుండప్పి నీతనుంజూడక యచటికిఁ బోవుదుమేని యతఁడు మనల నం
దఱి పఠించుట సిద్ధము. 30

అట్లుగుటజేసి నీవు సర్వముం దెలిసినవాడవు. ఈకార్యము చెడకుండు
వట్టి వెతవు నీవు చక్కఁగా నాలోచింపవలయును. అని యంగదుఁడు జాంబ
వంతునితోఁ బలికెను. 31

పరాక్రమవంతుఁడవానరోత్తముఁడనగు నజ్ఞాంబవంతుఁడు అప్పుడు
అంగదుఁడుపలికిన తెఱంగువిని యంత నంగదుంజూచి యిట్లని ప్రత్యుత్తరం
బుఁ జెప్పెను. 32

పరాక్రమశాలివగు నంగదుఁడా! నీకార్యమునకుఁ గొంచెమయినను
గొఱంత గలుగదు. ఈకార్యంబు సాధింపఁగల మహావీరు నిదిగో పంపుదు
న్నాను. అని జాంబవంతుఁడు అంగదునితోఁ జెప్పెను. 33

అంత వానరవీరులలో మేటియగు జాంబవంతుఁడు అచ్చటి వానరుల
నందఱి నుపేక్షించి బలపరాక్రమంబులం బ్రఖ్యాతుఁడును ఆకాశంబున
కగసి తిరుగువారిలో నుత్తిముఁడునగువాని నేకాంతప్రదేశంబున నుఖ
ముగాఁ గూర్చుండియున్నవాని వానరవీరులకెల్ల మేటివీరుఁ డనఁబఱచిన
వాని హనుమంతుండేరి యతని సముద్రతరణార్థమయి ప్రేరించెను. 34
ఇది యజుంపదియైదవసర్గము.

అజువదియాతివసర్గము.

అంత జాంబవంతుఁడు పెక్కులక్షలసంఖ్యగల యవ్వానరసేనయం
తయు దుఃఖితమయి యుండుటంగని ఈహనుమంతుండేర నరిగి యిట్లుంపలి
కెను. 35

వానరులకెల్ల మేటివీరుడవు సమస్తకాస్త్రములయందును బండితుఁడ
వునగు హనుమంతుఁడా! నీవు ఏకాంతస్థలంబున నూరక కూర్చుండియు
న్నావే కాని ఏలపలుకవు? 36

హనూమ! స్థూరిరాజస్య సుగ్రీవస్య సమో హ్యసి,
 రామలక్ష్మణయో శ్చాపి తేజసా చ బలేనచ. 3
 అరిష్టనేమినః పుత్రో వైనతేయో మహాబలః,
 గరుత్మా నితి విఖ్యాత ఉత్తమ స్సర్వపక్షిణమ్. 4
 బహుశో హి మయా దృష్ట స్సాగరే స మహాబలః,
 భుజగా నుద్ధర నృక్షీ మహావేగో మహాయశాః. 5

పక్షయో ర్య ద్బలం తస్య తావ ద్భుజబలం తవ,
 విక్రమ శ్చాపి వేగశ్చ నతే తే నావహీయతే. 6

బలం బుద్ధిశ్చ తేజశ్చ సత్త్వంచ హరిసత్తమ!,
 విశిష్టం సర్వభూతేషు కి మాత్తానం నబుధ్యసే. 7

అప్సరాప్సరసాం శ్రేష్ఠా విఖ్యాతా పుణ్డీకన్థలా,
 అజ్ఞానేతి పరిఖ్యాతా పత్నీ కేసరిణో హరేః. 8
 విఖ్యాతా త్రిషు లోకేషు రూపేణాచ్రతిమా భువి,
 అభిళాసా దభూత్తా త వానరీ కామరూపిణీ. 9
 దుహితా వానరేంద్రస్య కుజ్జరస్య మహాత్మనః,
 కపిత్వే చారుసర్వాక్షీ కదాచి త్కామరూపిణీ. 10
 మానుషం విగ్రహం కృత్వా రూపయావనశాలినీ,
 విచిత్రమాల్యాభరణా మహార్హక్షౌమవాసినీ. 11
 అచర త్వరత స్యాగ్రే ప్రావృడమ్బుదసన్నిభే,
 తస్య వక్త్రం విశాలాఘ్నైః వీతం రక్తదశంశుభమ్. 12
 స్థితాయాః పర్వత స్యాగ్రే మారుతోఽపాహర చ్ఛనైః,

హనుమంతుడా! నీవు పరాక్రమంబునను బలంబునను వానకరాజు
నుగ్రీవునితోను రామలక్ష్మణులతోను సరిపెచ్చువాడవుగదా! 3

కళ్యాపప్రజాపతికి వినతయందుఁ బుట్టినవాఁడు మహాబలశాలి సము
పక్షులలోను శ్రేష్ఠుఁడు గరుత్మంతుఁడని పేరుగలవాఁ డొకఁడు కలఁడు. 4

మహాబలశాలియు నధికమయిన వేగముగలవాఁడును మహాక్రీడిశాలియు
నగు నాగరుత్మంతుఁడు సముద్రంబున సర్పంబులం బట్టుకొనిపోవునపుడు
అతని నేను బెక్కుమార్లు చూచియున్నాను. 5

ఆగరుత్మంతుని తెక్కుల కెంత బలముగలదో నీబాహువుల కంత
బలముగలదు; నీపరాక్రమంబును వేగంబును అతివిపరాక్రమవేగంబులకు ఎంత
మాత్రము తక్కువైనవికాదు. 6

వానరశ్రేష్ఠుడవగు హనుమంతుడా! నీబలంబును బుద్ధియుఁ బరా
క్రమంబును ధైర్యంబును మఱి యేభూతంబునందుం గానను; అట్టి నిన్ను
నీ వెఱుంగవా యేమి? 7

నాయనా! ముల్లోకంబులనుం బ్రసిద్ధిపొందినదియు రూపసౌంద
ర్యంబుల ననదృశయనగు పుంజికస్థలమును నచ్చరమిన్న శాపమువలన మహా
పరాక్రమశాలియగు వానరోత్తిముఁడియిన కుంజరునకుఁ గొమార్తెయ్యి
వానరయోనియందుఁబుట్టి కామరూపిణియై యంజనముపేరఁబరఁగుచుఁ
గోసరిని వివాహమాడెను. 8, 9

వాసరి గానున్నను సర్వాంగనుందరి ముచ్చకుపెచ్చినరూపము ధరింపఁ
జాలినదియునగు నయ్యంజన యొకానొకప్పుడు మమవ్యక్తీరూపముదాల్చి
రూపయావనంబులం దేజరిల్లుచు నానావిధములయిన పుష్పమాలికలును
భూషణంబులును ధరించి మంచి పట్టుపుట్టంబుగట్టి వర్షాకాలమేఘంబువలె
నీలవర్ణమయిన పద్మతళిఖరంబున సంచరించెను. 10, 11

అట్లు పర్యతాగ్రంబున సంచరించునపుడు వెడఁదకమ్మలుగల
యయ్యంజనయొక్క సుందరమయిన యెఱ్ఱనియంచులుగల పసపుపట్టుపు
ట్టంబు వాయువేగంబునకుఁ గొంతదొలంగెను. 12

స దదర్శ తత స్తస్యా వృత్తా వూహ సుసంహితౌ. ౧౩
స్తనౌ చ పీనౌ సహితౌ సుహతం చాను చాననమ్,

తాం విశాలాయతశ్రోణీం తనుమధ్యాం యశస్వినీమ్. ౧౪
దృష్వేష శుభసర్వాజ్ఞీం పచనగి కామమోహితః,

సతాం భుజాభ్యాం దీర్ఘాభ్యాం పర్యవ్వజత మాదుతః. ౧౫
మన్తభావిష్టసర్వాజ్ఞో గతాత్తా తా మన్ద్రితామ్,

సాతు తత్రైవ సంభ్రాంతా సువృత్తా వాక్య మబ్రవీత్. ౧౬
ఏకపత్నీవ్రత మిదం కో నాశయితు మిచ్ఛతి,
అజ్ఞనాయా వచ శ్రుత్వా మామతగి ప్రత్యభాషత. ౧౭

న త్వం హింసామి సుశ్రోణీ! మాభూత్తే సుభగే! భయమ్,
మన సాస్తి గతో య త్వం పరివ్వజ్య యశస్వినీమ్. ౧౮
వీర్యవా న్బుద్ధిసంపన్నగి పుత్ర స్తవ భవిష్యతి,

మహాసర్వో మహాతేజా మహాబలపరాక్రమః. ౧౯
అజ్ఞ నేష్టవనే చైవ భవిష్యతి హి మత్సమః,

ఏవ ముక్తా తత స్తుష్టా జననీ జే మహాకవే. ౨౦
గుహాయాం త్వం మహాబాహో ప్రజ్ఞజ్ఞేష్టవగర్వభమ్,

అభ్యుత్థితం తత స్సూర్యం బాలౌ దృష్త్వా మహావనే. ౨౧
ఫలం చేతి జిఘృక్షు స్తవ ముత్ ప్లు త్యాభ్యుద్గతో దివమ్,

అట్లు వస్త్రంబు చొలంగుటయు వాయుదేవుడు గుండ్తంబులయి యొండొంటిం గదిసియున్న యాయంజనతోడలనుబలిసియొకటితోనొకటి యొరయుచుండు స్తనంబులను నుండరంబగు మొగంబునుం గాంచెను ౧౩

ఆ యంజన విశాలంబులగు పిఱుఁగులును సన్ననికానును మంగళ విగ్రహంబును నుండరములగు సమస్తావయవంబులనుం జూచినంతనే వాయుదేవుడు మన్నభమోహితుఁడయ్యెను. ౧౪

అంత వాయువు సర్వార్థగుండరియగు నాయంజనయందుఁ దగిలిన మనస్సుగలవాఁడై సమస్తావయవంబులను మన్నభావేశంబునొంది యాయంజనన దీర్ఘంబులగు బాహువులం గవ్వఁగిలిం చెను. ౧౫

పతివ్రతయగు నాయంజన యప్పుడు తొట్టుపాటుతో “ఎవ్వఁడు వాపాతివ్రత్యముఁ జెఱపవచ్చినాఁడు” అను నీవచనంబుఁ బలికెను.

అంజన చెప్పినమాటను విని వాయుదేవుఁ డిట్లుని బదులుపలికెను. ౧౬

నుండరములయిన పిఱుఁగులుగలవానా! సర్వార్థగుండరీ! నేను పతివ్రతనగు నిన్నుఁ గొఁగిలించి మనస్సుచే నీలోఁ బ్రవేశించితినిగాని వేఱుగాదు కావున నీవాపతివ్రత్యమునకు భంగములేదు; నీవు భయపడవలదు.

నీకు మహాపరాక్రమకాలియు మహాబుద్ధికాలియునగు కొడుకు పుట్టఁ గలఁడు.

మఱియు నాతఁడు మహాధైర్యుఁడును మహాప్రభావుఁడును గొలఁది లేని బలపరాక్రమంబులుగలవాఁడును దాఁటుటయందును ఆకాశగమనంబునందును నాకు సదృశుఁడునై యుండఁగలఁడు. ౧౭

మహాబాహుఁడగు హనుమంతుఁడా! ఇవిధంబున వాయుదేవుఁడు పలుకుటయు నీతల్లి యంజనాదేవి సంతోషించినట్లై గుహయందు సర్వవాస శోత్తముని నిన్నుఁ బ్రసవించెను. ౨౦

అంత నీవు జన్మమునొందినంతనే బాహుఁడవైయే యమృహాళ్యాంబున మూర్ఖుఁ డుదయించుటనుజూచి యది యొకఁఫలం బని తలఁచి దానిం దినుటకై యొగిరి యాకాశమార్గంబునఁ బోతివి. ౨౧

శతాని శ్రీణి గత్వాఽథ యోజనానాం మహాకవే!.. ౨౨
తేజసా తస్య నిర్ధూతో నవిషాదం తతో గతః,

తావ దాపతత స్తూర్ణ మస్తరిశం మహాకవే!.. ౨౩
క్షిప్తమిద్ద్రేణ తే వజ్రం క్రోధావిష్టేన ధీమతా,

తదా శైలాగ్రశిఖరే వామో హను రభజ్యత ౨౪
తతో హి నామధేయం తే హనూమా నితి కీర్త్యతే,
తత స్త్వాం నిహతం వృష్ట్యా వాయు ర్ధననహ స్ప్రియమ్. ౨౫
త్రైలోక్యే భృశసంక్రుద్ధో న వచా వై ప్రభజ్జనః,

సంభ్రాంతాశ్చ సురా సృర్యే త్రైలోక్యే తుభితే సతి. ౨౬
ప్రసాదయన్తి సంక్రుద్ధం మారుతం భవనేశ్వరాః,
ప్రసాదితే చ వవనే బ్రహ్మ తుభ్యం వరం దదా. ౨౭
అశస్త్రవధ్యతాం తాత! సమరే సత్యవిక్రమ!

వజ్రస్యచ నిశితేన విరుజం త్వం సమీక్ష్య చ. ౨౮
సహస్రనేత్రః ప్రీతాత్మా దదా తే వరముత్తమమ్,
స్వచ్ఛవృతశ్చ మరణం తే భూయా దితి వై ప్రభో. ౨౯
స త్వం కేసరిణః పుత్రః క్షేత్రజ్యో భీమవిక్రమః,
మారుత స్యోరసః పుత్ర స్తేజసా చాపి తత్సమః. ౩౦

త్వంహి వాయుసుతో వత్స! ప్లవనే చాపి తత్సమః,

వానరోత్తముఁడా! అంత నీవు పెక్కుమాన్దయోజనంబులదూరము
అకాశంబునంబోయి నూర్చునివేడిమికి ఎంతమాత్రము శ్రమము నొంద
వైతివి. ౨౨

వానరోత్తముఁడా! నీవు బహువేగంబున నట్లు అంతరిక్షంబున నంత
దూరమువలకు వెచ్చుటంజూచి బుద్ధిమంతుఁడగునింఁగుఁడు నీవలన లోకమున
కేమి చేటుగలుగునో యని శంకించి కుపితుఁడై నీపై వజ్రాయుధంబుఁ
బ్రయోగించెను. ౨౩

అంత అవ్రేటునకు నీవు పర్యతిశిఖరంబునంబడుటయు నీయొడమహను
వు విడిగినది. అందువలన నే నీకు హనుమంతుఁడని పేరు పరచినది. ౨౪

సమస్తమును విడిచివేయువాఁడును గంధమువహించి లోకములకు
నుఖము గలిగించువాఁడైనగు వాయుదేవుఁడు ఇంఁగుఁడు ని న్నట్లుకొట్టి
పడఁద్రోయుటం జూచి పరమకుపితుఁడగుటయు ముల్లోకంబులను ఎంతమా
త్రము గాలిపివకుండెను. ౨౫

అంత ముల్లోకంబులును తుభితంబులగుటయు లోకనాథులగు నురలు
సంభ్రమంబునొంది కుపితుఁడగు వాయుదేవు నాశ్వాసించిరి. ౨౬

సత్యపరాక్రముఁడవగునాయనా! అంత నాయువు ప్రసన్నుఁడయిన
పేదప బ్రహ్మదేవుఁడు యుద్ధంబున నాయుధంబులచే వధ్యుఁడవు గాకుండునట్లు
నీకు వరం బొసంగెను. ౨౭

సమర్థుఁడవగు హనుమంతుఁడా! దేవేంధ్రుఁడు వజ్రాయుధంబు వ్రేటు
నొందియు నీవు నొవ్వకుండుటం జూచి సంతుప్తుఁడై నీకు ఇచ్చకువచ్చిన
పుడే మరణము గల్గునట్లుగా నుత్తమంబగువరంబు నొసంగెను. ౨౮, ౨౯

అట్లు భయంకరమయిన పరాక్రమముగల నీవు కేసరికి త్రేతజపుత్రుఁ
డవు; వాయువునకు ఔరసపుత్రుఁడవు; పరాక్రమంబున ఆవాయువునకు సరియ
యినవాఁడవు. ౩౦

నాయనా! నీవు సాక్షాద్వాయుకుమారుఁడవు; ఎగురుటయందు ఆవా

వయ మద్య గతప్రాణ భవా న్న ప్రాతు సామృతమ్. 30
దాహ్యవిక్రమసమృన్నః పక్షిరాజ ఇ వాపరః,

త్రివిక్రమే మయా తాత సత్తైలవనకాననా. 31
త్రిసప్తకృత్వః పృథివీ పరిక్రాంతా ప్రదక్షిణమ్,

తథా చౌషధయోఽస్తాభి స్సంచితా దేవశాసనాత్. 32
నిష్పన్న మమృతం యాభి స్తదాఽఽనీ న్నో మహా దృలమ్,

స ఇదానీ మహం వృద్ధః సరిహీనపరాక్రమః. 33
సామృతం కాల మస్తాకం భవాన్ సర్వగుణాన్వితః,
త ద్విజృమ్భస్వ విక్రాంతః శ్లవతా ముత్తమో హ్యసి. 34

త్వదీర్ఘం ద్రష్టుకా మేయం సర్వా వాసరవాహినీ,
ఉత్తిష్ట హరిశౌద్ధూల! లఙ్ఘయస్వ మహార్ణవమ్. 35
పరా హి సర్వభూతానాం హనూమ! యా గతి స్తవ,
విషణ్ణా హరయ స్సర్వే హనూమ! ని మువేక్షసే. 36
విక్రమస్వ మహావేగో విష్ణు స్త్రీ నివక్రమా నివ.

తతస్తు వై బాహ్యవతా ప్రచోదితః
ప్రతీతవేగః పవనాత్మజః కపిః,
ప్రహర్షయం స్తాం హరివీరవాహినీం
చకార రూపం మహదాత్మనస్తదా. 37

ఇతి శ్రీమత్కిష్కిన్ధాకాండే పట్టప్రితమ స్సర్గః. ౩౮.

యువునకు సరియయినవాడవు రెండవగరుత్తుండుడోయనదగినవాడవు సామర్థ్యంబును బరాక్రమంబును గలవాడవు, ఇప్పుడు మాకుఁ బ్రాణంబులు దక్కట కష్టముగానున్నది కావున నీ విపుడు ముప్పుండఱు రక్షింపవలయును. 30

నాయనా! విష్ణుదేవుఁడు త్రివిక్రమావతారంబు నొందినపుడు నేను బర్వతములతో నరణ్యములతోనుం గూడిన యీ భూమండలమున కంతయు నిరుపదియొకమాటు ప్రదక్షిణము గావించితిని. 31

ఇంతియగాక మున్ను అమృతమధనంబున సముద్రమునవేసి చిలుకుటకై దేవతలపంపున నానావిధయూలికలకు బ్రోవుచేసితిని. ఆ యోషణలు వేసి చిలుకుటనలననే సముద్రంబుననుండి యమృతంబు పుట్టినది. అప్పుడు మాకు అధికబలం బుండినది. 32

అట్టివాడను నే నిప్పుడు ముసలివాడనైనందున నావరాక్రమంబు తగ్గినది. ఈకాలమునందు మాలో నెల్ల నీవయన్నికత్తులుంగలవాడవు. 33

అందువలనఁ బరాక్రమం బలంబించి విజృంభింపుము; నీవు చాటు వారలలో నుత్తముడవుగదా! 34

వానరోత్తముఁడా! ఈవానరవీరులందఱు నీవరాక్రమముఁ జూచుటకై సరిక్షించియున్నారు. లేచి సముద్రంబు లంఘింపుము. 35

హనుమంతుఁడా! నీకుంగల గమనశక్తియే భూతంబునకును లేదుగదా! హనుమంతుఁడా! వానరులందఱు దిగులుపడియుండఁగా నీ విట్లు పేక్షింపవచ్చువా? మున్ను విష్ణుదేవుఁడు బలిచక్రవర్తయొసఁగినమాడఁడు గుల నాక్రమించినట్లు నీవు మహావేగంబుపూని సముద్రంబు లంఘింపుము. అని జాంబవంతుఁడు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. 36

అంత నత్రు డట్లు జాంబవంతుఁడు బోధించి ప్రేరింప మేల్కొని దనబలపరాక్రమవేగాతికయంబుఁ దెలిసి ఆవానరవీరులందఱుఁ బరమసంతోషంబు నొందునట్లు అనుభవంబుగా మేనుఁ బెంచెను. 37

ఇది యటువదియొకవసరము.

సప్తవష్టితమస్సర్గః.

తం దృష్ట్వా జృంభమాణం తే క్రమితుం శతయోజనమ్,
వీర్యేణాపూర్యమాణంచ సహసా వానరోత్తమమ్. ౧

సహసా శోక ముత్సృజ్య ప్రహరేణ సమన్వితాః,
వినేదు స్తుభ్బువు శ్చాపి హనుమంతం మహాబలమ్. ౨

ప్రహృష్టా విస్తృతా శ్చైవ నీతన్తే స్త సమన్తతః,
త్రివిక్రముక్తోత్సాహం నారాయణమివ ప్రహః. ౩

సంస్తూయమానో హనుమా వ్యోవర్ధత మహాబలః,
సమావిధ్యచ లాఙ్గాలం హర్షాచ్చ బల మేయివాన్. ౪

తస్య సంస్తూయమానస్య సరైవ ర్వానరపుజవైః,
తేజసా పూర్యమాణస్య రూప మాశీ దను త్తమమ్. ౫

యథా విజృంభతే సింహో వివృద్ధో గిరిగహ్వరే,
మారుత స్యోరసః పుష్తస్తథా సమ్ప్రీతి జృంభతే. ౬
అశోభత ముఖం తస్య జృంభమాణస్య ధీమతః,
అహ్బరీషమి వాఽదీప్తం విధూయ ఇవ సావకః. ౭

హరీణా ముత్థితో మథ్యా త్సమ్ప్రీహృష్టతనూరుహః,
అభివాద్య హరీ స్పృధ్ధా న్దనూమా నిద మబ్రవీత్. ౮

అరుజ త్వర్వతాగ్రాణి హుతాశనసఖోఽనిలః,
బలవా నప్రమేయశ్చ వాయు రాకాశగోచరః. ౯

అటువదియేడవసర్గము.

అంత నూలుయోజనంబుల సముద్రంబు లంఘింపఁబూని వృద్ధి నొందుచున్నవాని సంతకంతకుఁ బరాక్రమంబున నతిశయించుచున్నవాని వానరోత్తము నా హనుమంతుఁజూచి యవ్వానరవీరులు కీర్తుమున దుఃఖమువిడిచి పడమానందంబునొంది సింహనాదంబులు నేయుచు మహాబలుఁడగు నా హనుమంతుఁ బ్రస్తుతించిరి.

౧,౨

త్రివిక్రమావతారంబున నారాయణునిభూతంబులు చూచినట్లుఅవ్వానరులందఱు సముద్రంబు దాటుటయం దుత్సాహంబునొంది వృద్ధిబొందుచున్న యా హనుమంతుని సంతోషము నాశ్చర్యంబునం బొంది చూచిరి. 3

మహాబలశాలియగు నాహనుమంతుఁడు తన్ను అట్లు వానరు లనేక విధంబులఁ బొగడుటయు సంతోషోత్సాహంబు లతిశయిల్లఁ దోఁకయాడించుచు అంతకంతకు బలపరాక్రమంబుల వృద్ధి నొందెను.

౪

అట్లు వృద్ధులగు వానరవీరులు చేయుస్తోత్రములవలన సంతకంతకు వృద్ధిబొందుచున్న పరాక్రమముతో నొప్పుచున్న యాహనుమంతుని యాకారం బద్భుతమయి చూపజ్జెను.

౫

పక్ష్యతగుహయందు సింహంబు విజృంభించువిధంబున నప్పుడు వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు విజృంభించెను.

౬

అట్లు బలపరాక్రమంబుల మేనుఁ బెంచుచున్న బుద్ధిమంతుఁడగు నాహనుమంతునిముఖంబు జ్వలించుచున్న వేపుడువట్టివలెను ధూమరహితంబుగు నగ్నివలెను దేదీప్యమానంబై యొప్పెను.

౭

అంత హనుమంతుఁడు వానరమధ్యంబునుండిలేచి మేనం బ్రహత్సంబునఁ బులకలువొడిమఁ బెద్దలగు వానరులకెల్ల నమస్కరించి యిట్లని పలికెను.

౮

నిప్పుచెలియగు వాయుదేవుఁడు గమనశీలుఁడు బలవంతుఁడు కొలఁదిలేచి శక్తిగలవాఁడు ఆకాశంబుననే సంచరించువాఁడు, అతఁడు పక్ష్యతశిఖరంబులనేనియు విఠిచివేసియున్నాఁడు.

౯

త స్యాహం శీఘ్రవేగస్య శీఘ్రగస్య మహాత్మనః,
మారుత స్యౌరసః పుత్రః స్థవనే నాస్తి మత్సమః. ౧౦

ఉత్సహే యం హి విస్తీర్ణ మాలిఖస్త మి వామ్బరమ్,
మేరుం గిరి మసగ్జేన పరిగన్తుం సహస్రశః. ౧౧

బాహువేగప్రణున్నేన సాగరేణాహ ముత్సహే,
సమాప్తావయితుం లోకం సపర్వతనదీహ్రదమ్. ౧౨

మ మోరుజజ్ఞవేగేన భవిష్యతి సముత్థితః,
సమ్మూర్ఛితమహాగ్రాహ సుముద్రో వరుణాలయః. ౧౩
పన్నగాశన మాకాశే పతన్తం పక్షినేవితే,
వైనతేయ మహం శక్తః పరిగన్తుం సహస్రశః. ౧౪

ఉపయా త్ప్రసీతం వాపి జ్వలన్తం రశ్మిమాలినమ్,
అనన్తమిత మాదిత్య మభిగన్తుం సముత్సహే. ౧౫

తతో భూమి మసంస్పృశ్య పున రాగన్తు ముత్సహే,
ప్రవేగేనైవ మహతా భీమేన స్థవగర్వభాః. ౧౬

ఉత్సహేయ మతిక్రాన్తుం సర్వా నాకాశగోచరాన్,

సాగరం త్రోభయిష్యామి దారయిష్యామి మేదిసీమ్. ౧౭
పర్వతాం శుచ్చర్ణయిష్యామి స్థవమానః స్థవజ్ఞమాః,

నేను అట్టి కీక్రుగమనంబుగలవాఁడను మహావేగుఁడును మహాబలుఁ
డునగు వాయువునకుఁ బుట్టినవాఁడను. కావున దాఁటుటయందు నాకు
సమానుఁడెందును లేఁడు. ౧౦

నేను నడుమఁ గొంచెమయినను విశ్రమింపక యతికిక్రుంబున అతి
వికాలంబును ఆకాశంబు నొకయున ట్లున్నదియునగు మేరుపర్వతమునకు
వేయిమార్లు ప్రదక్షిణంబు గావించును. ౧౧

నేను బాహువుల సముద్రజలంబులు ద్రోవిపుచ్చి పర్వతంబులతోను
నదులతోను మడుపులతోనుఁ గూడిన యాభూమండలంబంతయు జలముల
మునుఁగునట్లు గావింపఁజూచుదును. ౧౨

నాతోడలయొక్కయుఁ బిక్కలయొక్కయు వేగమునకు సముద్రం
బు పైకిలేచుటయు అందలి పెద్దపెద్ద మొసళ్లు ఆకాశంబున నగపడఁగలవు.

పక్షి నేవితమగుటంజేసి తన యుచితస్థలమయిన యాకాశంబున గరు
తంతుఁడు ఆహారార్థమయి సర్పములంబట్టుటకు మహావేగంబునఁ దిరుగు
చుండునప్పుడు నే నతని నొకటేసారి వేయిమార్లు చుట్టిరాఁగలను. ౧౩

నేను సూర్యుఁ డుదయిగిరినుండి బయలుదేలునప్పుడు అతనితో
గూడ బయలుదేలి యతనికిమున్న యస్తగిరిఁజేరి మరల నతఁడు ఆకాశ
మధ్యంబున జ్వలించుచున్నపుడే యతని కెదురు రాఁగలను ౧౪

వానకోత్రములారా! అట్లు సూర్యునెదుర్కొన్నతరువాత నేను
భూమికివచ్చి భూమిం దాఁకకయే కొంచెమైనను విశ్రమింపక భయంక
రంబయిన యావేగముతో మరల మఱియొకమాటు సూర్యునెదుర్కొనఁ
జూచుదును. ౧౫

ఇంతియకాదు; ఆకాశంబున సంచరించు భూతంబులనెల్లను వేగం
బున సతిశయింతును.

వానరులారా! నేను ఆకాశంబున కెగిరినచో సముద్రంబు వోషిల్లఁ
జేయుదును. భూమిని భేదింతును. పర్వతంబులు మార్గంబు గావించును. ౧౬

హరిష్యా మ్యూరువేగేన స్లవమానో మహార్ణవమ్. ౧౮

లతానాం వివిధం పుష్పం సాదపానాం చ సర్వశః,
అనుయాస్యన్తి మా మధ్య స్లవమానం విహాయసా. ౧౯

భవిష్యతి హి మే పథా సాన్వితేః పథా ఇ వామ్బరే,

చరన్తం ఘోర మాకాశ ముత్పతిష్యన్త మేవ వా. ౨౦
ద్రక్ష్యన్తి నివతిష్యన్తం సర్వభూతాని వానరాః!

మహామేఘవ్రతీకాశం మాంచ ద్రక్ష్యథ వానరాః. ౨౧
దివ మౌవృత్య గచ్ఛన్తం గ్రసమాన మి వామ్బరమ్,

విధమిష్యామి జీమూతా న్కమ్పయిష్యామి పర్వతాన్. ౨౨
సాగరం ఊభయిష్యామి స్లవమాన స్సమాహితః,
వైస తేయస్య వా శక్తిర్నమ వా మారుతస్యవా. ౨౩

ఋతే సువర్ణ రాజానం మారుతం వా మహాజవమ్,
న తద్భూతం ప్రపశ్యామి యన్తాం ప్లుత మసుప్రజేత్. ౨౪

నిమేషాన్తరమాత్రేణ నిరాలమ్బన మమ్బరమ్,
సహసా నివతిష్యామి ఘనా ద్విద్యు ది వోత్థితా. ౨౫
భవిష్యతి హి మే రూపం స్లవమానస్య సాగరే,
విష్ణో ర్విక్రమమాణస్య పురా త్రీ నిక్రమా నివ. ౨౬

నేను దాటినప్పుడు నాయూరువేగంబున సముద్రంబంతయు నావెంట
రాగలదు. ౧౮

ఇప్పుడు నేను సముద్రతరజార్థములు యాకాశంబునకు దాటఁగానే
నావేగంబుచే లతాన్పిక్షముల నానావిధములయిన పూలన్నియు నావెంటఁ
గొట్టుకొని రాగలవు. ౧౯

అట్లు పుష్పములచే నిండియుండుటంజేసి ఆకాశంబున నామార్గము
నక్షత్రములచే నిండిన స్వాతీనక్షత్రమార్గమువలె నొప్పును.

వానరులారా! నేను ఆకాశంబున కుదగ్గిమించునపుడుగాని గగనం
బునం బోవునపుడుగాని సముద్రదక్షిణతీరంబున వ్రాలనపుడుగాని సమ
స్తభూతింబులు నన్ను వేడుకమెయిరి జూడఁగలవు. ౨౦

వానరులారా! నేను మహామేఘమంతటికీరీరముతో నాకాశంబును
మ్రొంగువానిభంగి నాకాశంబంతయు నావరించిపోవునపుడు నన్ను మీరలు
గూడఁ జూడఁగలరు. ౨౧

నేను బూనికతో సముద్రంబు దాటినపుడు మేఘంబులు చెల్లాచె
దరయిపోవును; పర్వతంబులు చలించును; సముద్రంబు ఖోభిల్లును. ౨౨

నాకుంగల బలవేగములు గరుత్మంతునందును వాయువునందునుమాత్ర
ము గలవేగాని యితరుల కెవ్వరికిని లేవు. ౨౩

మహావేగుడగు గరుత్మంతుఁడును వాయువునుదక్క ఆకాశంబున
సంచరించుచున్న నన్ను వెంబడింపఁజాలినభూతము మఱియొకటి యెచటనుం
గానను. ౨౪

ఒక తెప్పపాటులోపల మహావేగంబున మేఘమునుండి మెఱపు వెడ
లునట్లు నిరాలంబనమయిన యాకాశమున కెగ నెదను. ౨౫

నేను సముద్రంబు దాటుమండునపుడు నారూపము పూర్వము
త్రివిక్రమావతారంబున మహాబలియొసంగిన మూడడుగులనేల నాక్రమించు
మహావిష్ణువు నాకాశమువలె భయంకరంబై యొప్పును. ౨౬

బుద్ధ్యా చాహం ప్రవశ్యామి మన శ్చేష్టా చ మే తథా,
అహం ద్రక్ష్యామి వై దేహీం ప్రమాదధ్వం ప్లవణ్ణమాః! ౨౭

మూరుతస్య సమో వేగే గరుడస్య సమో జవే,
అయుతం యోజనానాంతు గమిష్యా మితి మే మతిః. ౨౮

వాసవస్య సవజ్రస్య బ్రహ్మణో వా స్వయమ్ముఖః,
విక్రమ్య సహనా హస్తా దమృతం త ది హానయే. ౨౯

లక్ష్మణంవాపి సముత్క్షిప్య గచ్ఛేయ మితి మే మతిః,

తమేవం వానరశ్రేష్ఠం గర్జన్త మమితౌజసమ్.
ప్రహృష్టా హరయన్తత్ర సముదైక్షన్త విస్మితాః, ౩౦

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా జ్ఞాతీనాం శోకనాశనమ్.
ఉవాచ పరిసంహృష్టో బాహువాన్హరిసత్తమమ్, ౩౧

వీర! కేసరిణః పుత్ర! హూమా! న్నారుతాత్కజ!
జ్ఞాతీనాం విచుల శ్శోక స్త్వయా తాత! ప్రణాశితః, ౩౨

తవ కల్యాణరుచయః కపిముఖ్యా స్సమాగతాః.
మృజ్జశం కార్యసిద్ధ్యర్థం కరిష్యన్తి సమాహితాః, ౩౩

ఋషీణాంచ ప్రసాదేన కపివృద్ధమతేన చ.
గురుణాంచ ప్రసాదేన ప్లవస్యత్యం మహార్ణవమ్, ౩౪

వానరులారా! నాబుద్ధికిని దోచుచున్నది; నామనస్సంతోషము దక్షిణాభావస్వందము మొదలయిన చేష్టలును అట్లే తెలుపుచున్నవి; నేను చిప్పక చూచివత్తును నీతాదేవిని; మీరలు సంతోషముతో నుండుఁడు ౨౭

నేను వేగంబున వాయువునకు సరివచ్చువాఁడను; గరుత్మంతునితో సమానుఁడను; బదివేలయోజనంబుల దూరమువఱకు దాటఁగలనని నాకుఁ దోచుచున్నది. ౨౮

నేను ఇజ్రాయేలును చేతఁదాల్చిన యింద్రునైనను స్వయంభువును ప్రహరేపునైనను బరాక్రమంబున జయించి వారిచేతులనుండు నమృతంబును శీఘ్రంబునం దేఁగలను. ౨౯

లంకనైనను బెల్లగించుకొని రాఁగలనని నాయభిప్రాయము. అని మానుమంతుఁడు పలికెను.

అట్లు కొలఁదికిమీఁతిన పరాక్రమంబుగల వానరోత్తముఁడగు నాహనుమంతుఁడు గర్జించుచుండఁగా నవ్వానరవీరులందఱు పరమసంతుష్టులయి యాశ్చర్యపడి చూచుచుండిరి. ౩౦

అహనుమంతుఁడు సమస్తవానరులదుఃఖంబు నశించునట్లు పలికినపలుకులు నిని జాంబవంతుఁడుపరమసంతుష్టుఁడై వానరోత్తముఁడగు నాహనుమంతుంజూచి యిట్లనియెను. ౩౧

పరాక్రమవంతుఁడా! కేసరియొక్క తేత్రజపుత్రుఁడా! వాయుదేవుని యారసపుత్రుఁడా! నాయనా! మానుమంతుఁడా! నీ విపుడు నీబంధువులయిన సమస్తవానరుల మహాదుఃఖమునంతయుఁ బోగొట్టితివి. ౩౨

వానరవీరులందఱుంజేరి నీమంగళంబు గోరినవారలయి నీవు పోవు కార్యంబు నెఱవేఱుటకై పూనికతో మంగళప్రదములయిన యీశ్వరధ్యానాదులం జేయుచుండఁగలరు. ౩౩

మహర్షుల యనుగ్రహంబునను వానరవృద్ధుల యాశీర్వాదంబునను పెద్దలగువారి యనుగ్రహంబునను నీవు ఇమృతసమద్రంబు దాటుము. ౩౪

పాసాము శ్చైకపాదేన యావ దాగమనం తవ. 3౫
త్విద్యతాని చ సర్వేషాం జీవితాని వనాకసామ్,

తత స్తు హరిశార్దూల స్తా నువాచ వనాకసః. 3౬

నేయం మమ మహీ వేగం లబ్ధు నే ధారయిష్యతి,

ఏతా నీహ నగ స్యాస్య శిలాసంకటశాలినః. 3౭
శిఖరాణి మహేంద్రస్య స్థిరాణి నుమహన్తిచ,

ఏషు వేగం కరిష్యామి మహేంద్రశిఖరే వ్యహమ్. 3౮
నానాద్రుమవిక్రేణ్యేషు ధాతునివ్యస్తకోభిషు,

ఏతాని మమ నిష్పేషం పాదయోః స్థవతాం వరాః!. 3౯
స్థవతో ధారయిష్యన్తి యోజనానా మిత శ్శతమ్,

తత స్తం మారుతవ్రఖ్య స్సహరి ర్హరుతాత్మజః. ౪౦
ఆరురోహ నగశ్రేష్ఠం మహేంద్ర మరిమర్దనః,

వృతం నానావిదై ర్వృత్తై ర్కృగనేవితశాద్యలమ్. ౪౧
లతాకుసుమసమ్పాదం నిత్యపుష్పఫలద్రుమమ్,
సింహశార్దూలచరితం మత్తమాకర్ణసేవితమ్. ౪౨

మత్తద్విజగణోద్భువం సలిలోత్పీడసంకులమ్,
మహద్భి రుచ్చితం శృణ్వై ర్కహేంద్రం స మహాబలః. ౪౩

నీవు వచ్చుదనుక మేమందఱము ఒక కాలితో నిలుచుండియుందుము;
ఈసమస్తవానరుల జీవితంబులను నీచేతిలోనున్నవి. అని జాంబవంతుఁడు
హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. 34

అంత వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁ డవ్యాసరవీరులంజాచియి
ట్లనిపలికెను. 35

నేను సమద్రంబు దాటునపుడు ఈభూమి నావేగమును సహింపఁ
జాలదు. 36

ఈమహేంద్రపర్వతము ఉన్నతిములయిన తాత్తిప్రదేశములుగలది;
దీనిశిఖరములు శిరములును గొప్పవియునుగా నున్నవి; కావున ఇవి నావే
గంబు సహించును. 37

నానావిధవృక్షంబులతోఁ గూడినదియు గైరికధాతువులతో నొప్పు
చున్నవియునగు నీ మహేంద్రపర్వత శిఖరంబులందు నేను వేగంబు గావిం
చెదను. 38

వానరవర్మలారా! ఇచటనుండి నూఱుయోజనంబులదూరము దాటఁ
బోవునట్టి నాపాదంబుల త్రొక్కుదునను ఈపర్వతశిఖరంబులు అంగఁగలవు.
అని హనుమంతుఁడు వానరులతోఁ బలికెను. 39

అంత శత్రువుల సహరించువాఁడును వాయుదేవునికుమారుఁడును
వాయువుతో సమానుఁడునగు నాహనుమంతుఁడు మహేంద్రపర్వతంబుపై
నారోహించెను. 40

అంత మహావిలకాలియుఁ బరాక్రమంబున దేవేంద్రుం బోలినవాఁడు
నగు నావానరోత్తముఁడు హనుమంతుఁడు నానావిధవృక్షములుగలదియు ప
చ్చిభూములమేయుచున్న వృక్షంబులతోఁ గూడినదియు లతలను బుష్పం
బులను నిండినదియు నిత్యంబుఁ బుష్పించుచు ఫలించుచున్న వృక్షంబులతో
నొప్పుచున్నదియు సింహంబులు వ్యాఘ్రంబులు మత్తగజంబులు మున్నగు

విచచార హరిశ్రేష్ఠో మహేంద్రసమవిక్రమః,

పాదాభ్యాం వీడిత స్తేన మహాశైలో మహాత్మనా. ౪౪

రరాజ సింహాభిహతో మహాన్మత్త ఇన ద్విపః,

ముమోచ సలిలోత్పిడా నిప్రక్షిల్లశిలోచ్చయః. ౪౫

విత్రస్తమృగమాతజ్గః ప్రకమ్పితమహోద్రుమః,

నాగగన్ధర్వమిథునైః పానసంసర్గకర్కశైః. ౪౬

ఉత్పతద్భి శ్చ విహగై ర్విద్యాధరగణైరపి,

త్యజ్యమానమహాసాను స్సంనిలీనమహోరగః. ౪౭

చలశృంగశిలోద్ధాత స్తదాఽభూ త్సమహాగిరిః,

నిశ్వసద్భి స్తదాఽఽర్తైస్తు భుజజ్జై రర్ధనిస్సృతైః. ౪౮

సపతాక ఇవాభాతి స తదా ధరణీధరః,

ఋషిభి స్త్రాససమ్భ్రాన్తై స్త్యజ్యమానశిలోచ్చయః. ౪౯

సీద స్తహతి కాంతారే సార్థహీన ఇ వాధ్వగః,

స వేగవా నేగసమాహితాత్మా

హరిప్రవీరః పరవీరహన్తా,

మనస్సమాధాయ మహాసుభావో

జగామ లజ్జాం మనసా మనస్వీ. ౫౦

ఇ త్యార్షే శ్రీమద్రామాయణ ఆదికావ్యే కిష్కిన్ధాకాండే

న ప్రవప్తితమ స్సర్గః. ౬౭.

మృగంబులచే నేవితంబును నానావిధఫలరసాస్వాదంబున మదించి మధురంబుగాఁగూయు సత్సమూహంబులచే మనోహరంబైనదియు అధికమయిన నెలయేర్లతోఁగూడినదియు నత్కున్మతంబులయిన శిఖరంబులుగలదియునగు మహేంద్రప్రస్థతంబున విహరించెను. ౪౧-౪౩

అట్లు విహరించునపుడు అమృతహేంద్రగిరి మహాబలుఁడగు హనుమంతునిపాదంబుల త్రొక్కుడుచే నలఁగి సింహముచేఁ గొట్టఁబడిన గొప్పనుదపుఁడేనుఁగువలె నొప్పెను. ౪౪

అమృతహేంద్రగిరి ఆపాదఘట్టనమునకు చెల్లాచెదరైన శిఖరమునుగలదై జలప్రవాహంబుల స్రవించెను. ౪౫

అప్పుడు హనుమంతుని పాదఘట్టనంబునంజేసి అమృతహేంద్రగిరి భయంబునం బాటుమృగంబులు నేనుండులును వేగంబునంగడలు మహావృక్షంబులును దమ రమణీయవిహారస్థలంబులగు సానువులను భయంబునం బరిత్యజించునట్టి పానమత్తుయిన నాగదంపతులును గంధర్వదంపతులును విద్యాధరులును ఆకాశంబున కుద్దమించుపక్షులును రంధ్రంబులం దాఁగునట్టి మహాసర్పంబులును జలంబునొందు గొప్పశిఖరంబులు నై యుండెను. ౪౬, ౪౭

అప్పుడు అట్లు సర్పంబులు రంధ్రములనుండి సగము వెడలినవై పడగలుపటిచి నిట్టూర్పులు పుచ్చుచుండుటచే నమృతహేంద్రగిరి పెక్కు తెక్కుంబులు గట్టినట్లు చెలంగెను. ౪౮

అమృతహేంద్రగిరిని మహర్షులు భయంబున వేగిరపాటుగదుర వదలిపోవుటయు నమృతపర్వతము తోడొజనులందఱు వదలిపోవుటచే మహాతణ్యంబున నొంటిమెయి భయంబునం బొక్కుచున్న బాటసారియై ట్లుండెను. ౪౯

గుహావేగుఁడును వేగంబు విహించుటయందుఁ, శ్రీతిగలవాఁడును శత్రువీరుల వధించువాఁడును వానరులలో నెల్ల మేలివీరుఁడునగు నాహనుమంతుఁడు మనంబున సముద్రంబు దరింపఁబూని యపుడే మనస్సుచే లంకాపురిం జొచ్చెను. ౫౦

ఇది యటువదియేడవసర్గము.

కిష్కింధాకాండము నెలుడ్రమచిగ్గచిద్యాల

గ్రంథాలయం
చెన్నపురి: 'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము—1925. ౬౦౬

సంస్కృత గ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

కార్తీకమాహాత్మ్యము, చక్కనికూర్పు	...	0	6
బాలరామాయణము, సజీక	...	0	3
చంద్రపురాణాంతర్గత మాఘపురాణము, ఆంధ్రతాత్పర్య సహితము	2	0	
ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్య విశేషార్థసహిత శ్రీమద్రామాయణము, చట్కాండలు 15 వాల్యములు	...	70	0
డిటో ఆరణ్యకాండము	...	10	0
డిటో కిష్కింధా కాండము	...	10	0
డిటో సుందర కాండము	(అచ్చశుచున్నది).		
డిటో యుద్ధ కాండము	...	20	0
శ్రీమద్రామాయణము, మూలము, దళసరికాగితములు	...	6	0
డిటో సుందర కాండము, చిన్న నైజా	...	1	0
డిటో వ్యాఖ్యానచతుష్టయవిశిష్టము, 2 సంపుటములు, చిన్న నైజాన చక్కగముద్రితము	...	15	0
శ్రీమద్రామాయణము, బాలకాండము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	2	0	
డిటో అయోధ్యాకాండము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	3	0	
డిటో ఆరణ్యకాండము	,, ...	2	0
డిటో కిష్కింధా కాండము	,, ...	2	8
డిటో సుందర కాండము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	2	0
డిటో యుద్ధ కాండము	,, ...	4	0
డిటో ఉత్తర కాండము	,, ...	3	0
అమావాస్యతర్కము	...	0	1
ఆపస్తంబగృహ్యసూత్రములు	...	0	3
ఆపస్తంబధర్మసూత్రములు, ఉజ్జ్వలాభాష్యసహితము	...	1	8
ఆంధ్రద్రావిడసంధ్యాపంచనము	...	0	2

ఋగ్వేదదేవతార్చన, బ్రహ్మయజ్ఞము, సస్వరము	...	0	2
ఋగ్వేదపూర్వప్రయోగాదత్తము	...	1	8
ఋగ్వేదఆశ్వలాయనసూత్రములు	...	0	8
ఋగ్వేద శ్రాద్ధప్రయోగము, ఆశ్వలాయనము, చిన్ననైజా	...	0	4
ఋగ్వేదసంధ్యావందనము, సతీక, చిన్ననైజా	...	0	2
ఉధిమంత్రములు, (ఆరాధ్యులది)	...	0	2
దేవతార్చన, చిన్ననైజా	...	0	1
పంచసూక్తములు, సస్వరము	...	0	2
పంచోపనిషత్తులు, తైత్తిరీయము, సస్వరము	...	0	12
పంచోపనిషత్తులు, తైత్తిరీయము, బ్రహ్మమేధసహితము	...	0	4
పితృతర్పణము, చిన్ననైజా	...	0	1
బ్రహ్మయజ్ఞము, సస్వరము	...	0	2
మహాన్యాసము, చిన్ననైజా	...	0	6
మంత్రప్రశ్నములు, మూలము	...	0	3
,, సస్వరము	...	0	6
మంత్రపుష్పము, సతీక	...	0	1
తైత్తిరీయఆరణ్యకోపనిషద్భాగము, సస్వరము	...	3	0
యజ్ఞోపవీతధారణవిధి, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	2
యజుర్వేదసంధ్యావందనము, మూలము, సస్వరము	...	0	2
డిటో పురుషసూక్తము, శ్రీసూక్తము, సాంధ్రటీకాతాత్పర్య	...	0	4
,, సహితము	...	0	8
యజుర్వేదసంధ్యావందనభావ్యము	...	0	8
యజుర్వేద ఆర్చికమంత్రములు	...	0	6
యజుర్పూర్వప్రయోగచంద్రిక, సస్వరము.—ఆనేకవిషయములఁ			
జేర్చి యాంధ్రముహాజనసంప్రదాయానుసారముగఁ బరిష్కరించి			
ముద్రించియున్నాము, చక్కనిప్రతి	...	2	0

రుద్రము, పురుషనూక్తమువగైరాలు, చిన్ననైజా ... 0 2

శ్రీవైష్ణవాహ్నికము ¹ ... 0 4

శ్రీవైష్ణవశాస్త్రప్రయోగము ... 0 4

వ్రతరత్నాకరము, ప్రథమభాగము—ఇందు వ్రతసంకల్పము మొదలు పూజముగియువఱకు చేయవలసినవిధులబెల్లి ప్రాణప్రతిష్ఠ, కలశపూజ గణాధిపతిపూజ, షోడశోపచారశ్లోకములు మొదలగు వానిని తాత్పర్యముతోడ ముద్రించినారము, ఇందు వినాయక వ్రతము, వరలక్ష్మీవ్రతము, సరస్వతీవ్రతము అనంత వ్రతము, శేదారేశ్వర వ్రతము, గరుడపంచమీ వ్రతము అను 6 వ్రతములు గలవు. ... 0 10

వ్రతరత్నాకరము, ద్వితీయభాగము.—ఇందు ఋషిపంచమీ, మధనద్వాదశి, అమావాస్యసోమవతీ, కృష్ణాష్టమీ, శ్రీరామనవమీ, ఆముక్తాభరణసప్తమీ, భక్తేశ్వర, శతవర్తి, లక్షవర్తి, త్రికార్తి, చిత్రగుప్త, క్షీరాబ్ధిశయన, సావిత్రిగౌరి, సంపద్గౌరి, సత్యనారాయణ, రథసప్తమీ, సంకటచతుర్థి, ఏకాదశీగురువారము, శ్రవణద్వాదశి, శరన్నవరాత్రి, నృసింహజయంతి మున్నగు వ్రతములు గలవు. ... 1 2

వ్రతమాదామణి, 360 వ్రతములు, మంచికాగితములపై చక్కగ ముద్రితము ... 2 0

వైశ్యసంధ్యాపంచనము ... 0 2

మూర్త్యవమస్కారము, చిన్ననైజా ... 0 1

జలార్గళ శస్త్రము, అంధితాత్పర్యసహితము ... 0 4

జాతకచంద్రిక, గోపాలరత్నాకరము, సాంధ్యితాత్పర్యము ... 0 8

కాలామృతము, సటిక, మేలుప్రతి ... 4 4

బృహజ్ఞాతకము, సటికాంధ్రతాత్పర్యసహితము, చక్కనిప్రతి, మారిన ముద్రితము ... 2 0

ముహూర్తదర్పణము, సటిక, చక్కనికూర్పు	...	0	14
పోడశ ప్రశ్నరత్నావళి, నెహాలియక అనుష్ఠించిన ప్రశ్న గ్రంథము			
నకు తెనుగు	...	0	3
భృషన్నము, ప్రశ్నశాస్త్రము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0	6
నక్షత్రమూడామణి, చక్కనిప్రతి	...	0	6
స్వార్థచింతామణి	...	0	8
లఘుతాచకము, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	12
భృగునాత్రములు ,,	...	0	6
భావార్థచంద్రిక ,,	...	0	8
సృద్ధపరాశరము ,,	...	0	10
కేరళ ప్రశ్నము ,,	...	0	3
సనత్కుమర గృహవాస్తువు, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	3
మయవాస్తువు ,,	...	0	3
వాస్తుసంస్కరము ,,	...	0	4
వనమాల (వర్ణఫణి) ,,	...	0	3
స్వప్నశాస్త్రము ,,	...	0	3
గౌళికాస్త్రము, తెనుగు	...	0	2
సాముద్రికశాస్త్రము, సటిక	...	0	4
అద్వికవర్ణ, సాంధ్రతాత్పర్యము, చక్కనిప్రతి	...	0	4
శకునశాస్త్రము (శిఖినరసింహశతకము), తాత్పర్యసహితము	...	0	4
సారావళి, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	3	0
ఆరూఢరత్నసిద్ధాంజనము ,,	...	0	12
ఆపస్తంబప్రవరకాండము, సటిక	...	0	3
ఆశ్వలాయనప్రవరకాండము ,,	...	0	2
అశౌచనిర్ణయము (తెనుగు)	...	0	3
అపరోక్షానుభూతి, సాంధ్రతాత్పర్యము, చిన్ననైజా	...	0	4

ఆద్యైతపంచరత్నములు	...	0	2
ఆద్యైతోపదేశపంచరత్నములు (సాధనపంచకమా)	...	0	2
ఆత్మబోధము, సటీక, చక్కనికూర్పు	...	0	4
ఆత్మపూజ	...	0	1
ఆత్మవిద్యావిలాసము	...	0	6
ఆత్మనాత్మవివేకము	...	0	4
ఉత్తరగీతా, సటీక, చిన్ననైజా మంచికాకితములు	...	0	12
పంచీకరణము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0	2
డిటో తెలుగుపదనము	...	0	2
బ్రహ్మనూత్రములు, మూలము, చిన్ననైజా	...	0	3
బ్రహ్మనూత్రములు, తెలుగుపదనము, శ్రీశంకరాచార్యులగారిభాష్యము ఆంధరికితెలియుట దుర్లభమనితలచి చక్కని తెలిలో అనేకవృత్తులననుసరించి తెనుంగు వ్యాఖ్యానమును ప్రకటించినారము, రెండు సంపుటములు	...	12	0
భగవద్గీతలు మూలమునూత్రము, చిన్ననైజా	...	0	6
,, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము చక్కనికూర్పు	...	1	4
,, చిన్ననైజా	...	0	10
,, అనిబిసెంటుగారి ఇంగ్లీషుతర్జుమాతో	...	0	8
,, శ్రీరామచంద్ర సతస్వతీకృత ఆంధ్రటీకాతాత్పర్య సహితము, మతశ్రయ భాష్యములనుండి అనేక అంశములిందుచేర్చి శ్లోకానుక్రమణికతో ముద్రింపబడినది.	...	2	12
,, శాంకరభాష్యము, (సంస్కృతము)	...	1	0
,, మేలుప్రతి	...	1	8
,, రామానుజభాష్యము (సంస్కృతము)	...	1	4
శ్రీమద్భగవద్గీతావహస్యము, శ్రీ బాలగంగాధరతీలక కృతము	...	3	4

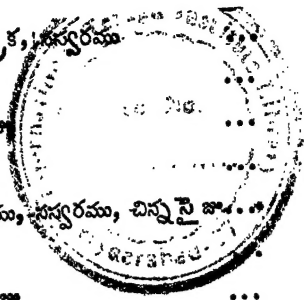
వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

292, ఎన్.ప్ల.నేడ్, చెన్నపురి. ఈ.

వైదిక గ్రంథములు

	ప్రతి 1-3 దు. అ.
అమావాస్యకర్పణము	... 0 2
ఆప స్తంబగృహ్యసూత్రములు	... 0 3
ఆంధ్రద్రావిడసంధ్యావందనము	... 0 3
ఋగ్వేదదేవతార్చన, బ్రహ్మయజ్ఞము, సస్వరము	... 0 3
ఋగ్వేదత్రోర్వప్రయోగాదర్శము	... 2 8
ఋగ్వేదక్రొధప్రయోగము, చిన్ననైజా	... 0 4
ఋగ్వేదసంధ్యావందనము, సటీక	... 0 3
తిథిమంత్రములు, (ఆరాధ్యులది)	... 0 2
దేవతార్చన, చిన్ననైజా	... 0 2
పంచసూక్తములు, సస్వరము	... 0 3
సంచోపనిషత్తులు, తైత్తిరీయము, సస్వరము	... 0 12
ఋంచోపనిషత్తులు, బ్రహ్మమేధసహితము	... 0 6
పితృకర్పణము, చిన్ననైజా	... 0 2
బ్రహ్మయజ్ఞము, సస్వరము	... 0 3
మహాన్యాసము, సస్వరము, చిన్ననైజా	... 0 12
మంత్రప్రశ్నములు, మూలము	... 0 3
డిటా సస్వరము (వికాగ్నికాండ)	... 0 6
తైత్తిరీయ ఆరణ్యకోపనిషత్తులు, పితృమేధము, మంత్ర దక్షములు సహా, సస్వరము	... 3 0
మంత్రపుష్పము, సటీక	... 0 2
యజుర్వేదసంధ్యావందనము, మూలము, సస్వరము	... 0 3
డిటా పురుషసూక్తము, క్రీసూక్తము, ఆంధ్ర టీకాతాత్పర్యము	... 0 6
యజుర్వేదసంధ్యావందనభాష్యము	... 0 12

యాజ్ఞపూర్వ ప్రయోగచంద్రిక, సన్మరము	2	8
డిటా అద్వికమంత్రములు	0	8
శ్రీవైష్ణవాక్షికము, చిన్ననైజా	0	6
శ్రీవైష్ణవశాస్త్రప్రయోగము	0	6
రుద్రము—సమకము, చమకము, సన్మరము, చిన్ననైజా...	0	3
రుద్రాధ్యాయము, సటిక	1	8
సూర్యసమస్కారము, చిన్ననైజా	0	2

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం
జ్యోతిష గ్రంథ ముఖ్యాలయం

అటువది (గత) సంవత్సరముల పంచాంగము (1867-1926)	సమయ సంఖ్య.....	10	0
అష్టకపద్ధి, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	0	4
అరూఢరత్నసిద్ధాంజనము	...	0	12
కాలామృతము, మేలుప్రతి	...	2	0
కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము, అను వాస్తుసారసంగ్రహము	...	1	0
కేరళ ప్రశ్నము, సాంధ్ర తాత్పర్యము	...	0	4
గౌళికాస్త్రము, తెనుగు	...	0	3
భవప్రసూనము, ప్రశ్నాశాస్త్రము, తాత్పర్యసహితము	...	0	6
జలార్ధశాస్త్రము, ఆంధ్ర టీకాసహితము	...	0	6
జాతకచంద్రిక, గోపాలరత్నాకరము, సాంధ్ర తాత్పర్యము...	...	0	12
జ్యోతిషార్థవనసహితము	...	2	0
నక్షత్ర చూడామణి, చక్కనిప్రతి	...	0	6
పుష్కలభద్రము, సాధారణప్రతి	...	0	8
బృహద్యోగరత్నాకరము, తెనుగువచనము	...	0	12

